BÖHM VILMOS

KÉT FORRADALOM TÜZÉBEN

·O·N·D·O·L·A·T

3998

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/ketforradalomtuz0000bohm

Böhm Vilmos: Két forradalom tüzében

HASONMÁS KIADÁS

KÉT FORRADALOM TÜZÉBEN

Októberi forradalom Proletárdiktatura
Ellenforradalom

Irta: BÖHM VILMOS

1923

VERLAG FÜR KULTURPOLITIK KIADÁSA — MÜNCHEN

© Böhm István

Somogyi Béla, Cservenka Miklós,
Lévai Oszkár, Lajkó Ferenc,
Deák Gézáné és mártírtársaik
emlékének

Sósabbak itt a könnyek
S a fájdalmak is mások.
Ezerszer Messiások
A magyar Messiások.

Ezerszer is meghalnak
S üdve nincs a kereszteknek,
Mert semmit se tehettek,
Oh, semmit se tehettek.

ADY

Előszó.

Az 1918—19. évi magyar forradalom lendületes kibontakozása jelentős befolyással volt a középeurópai államok szociális és nemzeti forradalmaira, szörnyü bukása végzetesen eltorlaszolta Európa demokratikus haladásának utját.

Mely erők buktatták meg a forradalmakat és mely erők keltették életre az ellenforradalom veszedelmét? Mely társadalmi osztályokat, kiket terhel a felelősség ezért az európai demokráciát és szociális haladást megsemmisüléssel fenyegető szörnyü katasztrófáért? Olyan kérdések ezek, amelyekre joggal követel választ az európai demokrácia, annak előharcosa, a munkásosztály, de elsősorban a szabadságharcában elbukott magyar nép.

A gyötrő kérdésekre az objektiv történelemirás majdan kimeritő választ ad. A forradalom bukását követő harmadik esztendőben a szereplők részéről az eseményeknek tárgyilagos, előitéletektől ment ismertetése alig képzelhető el. Ennek ellenére a forradalom vezetőinek és szereplőinek: mindazoknak, akiket a forradalom hullámai a történelmi idők élére vetettek, vállalniok kell legalább az objektiv történelmi adatszolgáltatás nehéz feladatát, mert csak ők ismerik a forradalom erőhajtóit, az események belső rugóit és logikai összefüggését.

Sulyos nehézségek merednek e föladat végrehajtása elé, hiszen a bukás után az ellenforradalom barbárizmusa megsemmisitette a forradalom szétszóródott, gyakran pótolhatatlan adattárait. Az ellenforradalomnak a magyar forradalomra vonatkozó történetirása — a megtévesztő nevek: Gratz Gusztáv, Huszár Károly, Andrássy Gyula ésatöbbi ellenére — értéktelen, komolytalan, pamfletszerü; e történetirás majdnem valamennyi könyve a valótlanságok és ferditések tehetségtelen fölsorakoztatása.

A másik végleten meg ott vannak a kommunista párt propagandairásai, amelyek a pártérdek-irányitotta szempontokból

hasonló eszközökkel fordulnak a forradalom ellen és semmiben sem különböznek az ellenforradalom történetirásának munkáitól.

Az értékes és komoly forradalomismertető munkák — Garami, Göndör és Jászi irásai — a történelmi adatgyüjtés keretein kivül esnek. Elméleti birálat, szubjektiv benyomások, közvetetlen egyéni tapasztalatok tárháza a három könyv, de inkább a vezető egyéniségek szereplését, fölfogását, birálatát ismertetik; memoárszerüen irnak s nem foglalkoznak a forradalom szociális, gazdasági és tömeghajtóerőivel.

Memoár irására *nem* vállalkozom. Az egyéni tapasztalat, megfigyelés és élmény leirása kétségtelenül érdekes; de eltorzitja a tükörképben az események lényegét. De *történelmet sem* irok. Ezt hivatottabb tollra bizom. A viharos eseményeknek még meglehetős közelségében, de: emigrációban, távol a forradalmak szinhelyétől s a szabad kutatás minden kellékének hijján nem lehet és nem is szabad történelmet irni.

Munkám a történelemirás és memoárirodalom *között* van: az eseményeket ismertető adattár a történelemiró számára.

Megkönnyitette számomra e föladat végrehajtását megbecsülhetetlen értéket képviselő aktagyüjteményem. Már a forradalom előtti időkben, esztendők óta szenvedéllyel gyüjtöm följegyzéseimet, a leveleket és aktákat. Ezeknek fölhasználásával az 1919. év végén kezdtem meg könyvem megirását. De munkámat megakasztotta az ellenforradalom mártirjainak egész Európát fölrázó vészkiáltása. Bajtársaim és elvtársaim ezrei börtönben sinylődtek, vérbiróságok pallósa lebegett fejük fölött. Ilyen körülmények között nem volt szabad egy sort sem leirnunk, amely árthatott volna az ürügyért leselkedő ellenforradalom üldözöttjei ügyének. Tárgyilagos esemény-ismertetésre tehát nem volt alkalmas az idő.

Az üldözés és az elnyomatás változatlan Magyarországon, de az események főszereplői részben elmenekültek, részben, az orosz kicserélő akció folytán, az ország határán kivül élnek és igy a hüséges beszámolás — néhány név elhallgatását nem tekintve — már nem ütközik akadályba.

A három esztendei halasztás ellenére könyvem néhány fejezete az 1919. évi fogalmazásban jelenik meg.

Mindenekfölött *igazat* akarok irni.

Csak ez a módszer: az igazat irni-akarás módszere alkalmas arra, hogy hüséges képet rajzoljunk a dus reményekkel nekilendülő, tragikus bukásban befejeződött forradalomról. Az események forgatagából csak azokat ragadtam ki, amelyek befolyásolták a forradalom menetét és irányát. Mindenütt egykoru följegyzéseim és aktáim alapján ismertetem az eseményeket. Ahol szükség volt rá, ott, a forrás megjelölésével, igénybe vettem más munkák ellenőrizhető adattárát is.

A forradalom vezetői, cselekedetei és birálata mellett a mozgató erők: a szociális és gazdasági hatalmak ismertetését sem hanyagolom el.

Nem csiszolom és takargatom az elkövetett hibákat sem. Fájdalmas érzéssel, háborgó lelkiismerettel, de az igazsághoz hiven állapitom meg, hogy, noha tiszta szándékkal, de sokat tévedtünk. Hibásak vagyunk, akik a forradalom élén állottunk, de: *mindnyájan, kivétel nélkül.* A passzivitás, a negáció, a félénk tartózkodás és határozatlanság forradalmi napokban nem kisebb bün, mint a merész lendületü, az elérhető célt tulszárnyaló előretörés. Forradalmi viharokban csak *az* nem követ el hibákat, aki a semmittevés kényelmes álláspontjához szögezi le magát ...

A bukás büne volt a legnagyobb hiba. A forradalom történetének figyelmes szemlélője meg fogja találni a bukást okozó bünös erőket és meg fogja állapitani azoknak az erőknek a hiányát, amelyek a katasztrófat elhárithatták volna. De ez nem mentesiti az elkövetett hibákat, legfölebb csökkentheti jelentőségüket.

Nem azért irtam ezt a könyvet, hogy ezzel bizonyitsam a szervezett munkássággal és a magyar néppel szemben elkövetett bünöket és igazságtalanságokat, mert rendületlenül hiszem, hogy ezt a bizonyitást elvégezte helyettem a lezajlott történelmi események sorozata.

Igazságot a szervezett munkásságnak, megértést a magyar népnek a történelem ad.

Lesz még egyszer Október ...

Wien, 1923. március havában.

Böhm Vilmos.

I.

Magyarország a háború előtt.

A középeurópai katonai összeomlás zürzavarából kibontakozó forradalmi áramlat első gyönge hullámai szétrobbantották a militárizmus vasabroncsaival mesterségesen összekovácsolt osztrák-magyar monarchiát. A Habsburg-birodalom alkotóelemeire bomlott. A hadsereg szertezüllött, a bürokrácia az elvesztett háború következményeitől való dermedt ijedtség és félelem áldozatává vált. Az egységes birodalomtól elszakadt országok a forradalom vezetése alá kerültek ...

A Habsburg-birodalom legerősebb és legmegbizhatóbb támasza, a feudális uralom alatt nyögő Magyarország is elkergeti régi kormányzóit: osztály-parlamentjét, kormányát és uralkodóházát. Szakit a magyar feudális uralom militárista, békebontó politikájával és a pacifista forradalom utján igyekszik visszanyert önállóságával az európai népek demokráciájába beilleszkedni. Egy jobb sorsra érdemes nép határtalan örömujjongása a visszanyert szabadság fölött, vágya a szabad és békés államélet után, a forradalom vezéreinek mélységes erkölcsi komolysága és vasakarata a forradalom célkitüzésében: mindezek az erők megtorpannak a forradalmakat irányitó gazdasági, kulturális és szociális erők minden haladást összezuzó szikláin. A pacifista, demokratikus magyar forradalmat — a középeurópai forradalmak irányvonalától eltérően — az első szárnypróbálkozások után belső erők az anarchia felé terelik, amelynek következő, de nem utolsó állomása az októberi forradalommal merőben ellentétes militárista bolsevizmus volt.

A magyar forradalomnak ezt a katasztrófális irányváltozását, a forradalom lényegét, de a történetét is csak ugy érthetjük meg, ha, akármilyen röviden is, visszapillantunk a forradalom utját megzavaró, a célkitüzését elhomályositó, a haladását megakadályozó hatalmas erőkre, Magyarország politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi előéletére.

Magyarország az 1848-as, polgárinak is felemás, forradalom politikai vivmánya: a hűbériség és jobbágyság formai megszüntetése ellenére lényegében agrár-feudális állam maradt. Az uralkodó magyar oligarchia az évezredes uralom alatt elsajátitotta az osztályuralom biztositásának és kifejlesztésének minden kellékét. Lényege, hatalma, mentalitása alapjában különbözik a többi európai feudális állam tipusától. A porosz junker, a lengyel schlachta, a román bojár többé-kevésbé egyforma eszközökkel hajtotta jármába a jobbágyait. A magyar mágnás és zsentri, a junker és bojár szellem gondos ápolása mellett, megteremtette a feudális agrár-uralom magyar formáját. Henye, tudatlan és konzervativ; föld- és pénzéhsége mérhetetlen; földjét és vagyonát árulással és harácsolással gyarapitja; a haladás és kultura kerékkötője, mint minden agrár-feudális uralkodó-osztály; de ezenfölül mindenkor és mindenkivel szemben aggressziven harcos természetü.

És ez a harcos akarat biztositotta számára a vezetést és az ország évezredes birtoklását. Vagyoni és hatalmi uralmát nemzetiszinü köntösbe öltözteti. Előjogaiért harcba szállt az elnyomott parasztsággal, ha kellett: az előjogait veszélyeztető dinasztiával is. Mindig értette a módját annak, hogy kiváltságaiért folytatott küzdelmét az osztályharcok lényegét nem ismerő nép előtt nemzeti érdeknek tüntesse föl. Harcolt a XVI. századig a törökök ellen, egy ideig a törökök mellett a Habsburgok ellen, fegyvert fogott a parasztok élén a dinasztia ellen és fegyveresen pusztitotta el az általa föllázitott parasztokat, ha azok a lázadás folyamán fölismerték valódi érdekeiket és földet követeltek. Forradalmat és fölkelést vezetett a demokrácia, a jogegyenlőség nevében, ha előjogait veszélyeztették; és menten elárulta a forradalmat, ellene fordult, vérbe fojtotta, ha a forradalom tömegei a népnek és nem a nemességnek jogát követelték.

Harcos szereplésével mindig megváltoztatta, más irányba terelte a tömegek osztályharcát. A jobbágyság és hűbériség ellen küzdő parasztság osztályharcait a finomszimatu nemesség vezeti. A parasztokat a dinasztikus érdekekből a nemesi előjogok ellen hadakozó Habsburgok ellen tüzeli, élére lovagol a szabadság- és osztályharcoknak és ezzel a taktikával évszázadokon keresztül biztositja nemesi kiváltságait és uralmát.

A nemesi kiváltságokat és a nagybirtok uralmát raffinált szer-

kezetü politikai szervezet hatalmi eszközével támasztja alá. Megteremti és századokon keresztül föntartja az aránylag kis ország 63 megyei kiskirályságát. Minden megye mint egy-egy bevehetetlen vár áll a központi hatalom birtokáért hadakozó dinasztiával és a demokráciáért küzdő néppel szemben. A megye, a város, a község élén, élesen meghatárolt előjogokkal, a nemesség őrködik a feudálizmus birtokállományán.

Tanulságos a nemesség politikai és gazdasági hatalom-megoszlása és szervezete. A 18 milliónyi lakosságból (Horvátország nélkül) — becslés szerint — 700 000—800 000 főből áll a nemesi tábor lélekszáma. Ez két részre oszlik: a 3000—4000 főből álló főnemességre, a mágnásokra és a főpapságra; ezeknek a kezében van a nagy- és kötött birtok. A többiek vagy középbirtokosok vagy teljesen birtoktalanok. Viszont ezek töltik meg az állam, a megye, a város hivatalait, ezek szolgáltatják a hadsereg, a csendőrség és a rendőrség tiszti állományát. Kezükben van a bürokrácia, az egész állami fegyveres erő. A nemesség joggal mondhatta magáról: l'État c'est moi...

1914-ben 315 428 polgári tisztviselője volt az államnak. Ezeket kiegészíti a megyei és községi tisztviselők, a csendőr- és katonatisztek sok tizezer főt számláló hadserege. Ez a vagy félmilliónyi harcos zsentri gondos őrzője a nemesi, politikai és gazdasági, előjogoknak. A nemesi gazdálkodás rányomja bélyegét az állam minden tényére és megnyilatkozására, a maga képére formálja az ország gazdasági és kulturális életét, a tejjel-mézzel folyó Kanaánból nagy nyomortanyát teremt. E mellett a gazdálkodás mellett gazdagszik a nagybirtokos, éhezik Európa legtermékenyebb síkságán a mezőgazdasági és ipari munkás, vándorolnak ki a fejlődésre képes, de tudatosan nem fejlesztett, helyenkint munkáshiányban szenvedő államból a munkások milliói.

Az ország 23.89 millió hektárnyi termő-területéből 7.59 millió hektár 2 496 461 kisüzemre (20 hektárig) oszlik. Ezzel szemben 7 451 640 hektár — az összes termőföld 31.2 %-a — 3977 (ezer hektárnál nagyobb) nagyüzemben, 1945 nagybirtokos kezében összpontosul. (Németországban az 500 holdon fölüli nagybirtok az egész termőföldnek csak 7.8 %-át teszi ki). 1945 nagybirtokos tulajdonában van az ország termőföldjének egyharmada, ugyanannyi, mint amennyiből 2.4 millió kisüzem tengődik. 3.5 millió mező-

gazdasági munkás egy négyzetméternyi földterülettel sem rendelkezik. A földnélküli parasztságnak ez a hatalmas hadserege a modern jobbágyok törvényes megkötöttségével áll a feudális nagybirtokosok szolgálatában.

És az egész állami élet a nagybirtokosok olcsó, engedelmes és elég számu munkaerejének fölhajtásában és biztositásában merül ki. Iskola, igazságszolgáltatás, állami és községi bürokrácia, törvényhozás, csendőrség és katonaság: mind e cél szolgálatában áll. A mezőgazdasági munkás szervezkedése tilos. Minden erre vonatkozó kisérletet vérbe fojtottak. Az 1895—1898 és az 1905 évi parasztfölkeléseknek alig volt más közelebbfekvő céljuk, mint a szervezkedés a feudális elnyomatás ellen, harc egy falat kenyérért, — de ezeket a gyönge kisérleteket a nemesség ujabb parasztellenes törvényekkel, gépfegyverrel, a börtönök megtömésével és fegyverek védelme alatt álló állami sztrájktörőtelepek fölállitásával verte le.

300—400 korona évi bér volt a nép millióinak alamizsnája a nehéz robotmunkáért a nagybirtokosok milliós jövedelmével szemben.

A kultura és közegészségügy a legelhanyagoltabb. A hat éven fölüli lakosság 33 %-a, 3.9 millió 24 éven fölüli férfi közül 1.3 millió, 4 millió 24 éven fölüli nő közül 2.4 millió nem tud irni és olvasni. 1913-ban 381 117 tanköteles 6—14 éves gyermek nem iratkozhatott be iskolába, mert a községnek vagy iskolája nem volt, vagy tanitója.

A dúsgazdag, holtkézi nagybirtokokkal rendelkező egyházak segélyezésére százmilliókat forditanak, a közegészségügy céljaira nincs pénze az államnak. A háború előtt 500 000 a tüdőbajosok száma. Évenkint 70 000 ember hal meg tüdővészben, Korányi tanár megállapitása szerint, kétszer annyi, mint Angliában, Dániában, Belgiumban vagy Németországban. És a magyar osztályparlament a kétmilliárdos évi budgetből 700 000 koronát szavaz meg évenkint a tüdővész leküzdésére. Egy-egy tüdővészes gyógyitására tehát évi 1.40 koronát áldoznak. Nékám tanár szerint a háború előtt 2 millió volt a nemibajosok száma. A halálozási és gyermekhalandósági arány Oroszországon kivül Magyarországon a legnagyobb. 19 059 elmebetegnek és 36 598 hülyének csak 6 elmegyógyintézetük volt 2926 betegággyal.

A községek ezrei orvos nélkül tengődnek. Száz elhalt közül 1914-ben 49 nem részesült orvosi kezelésben. Nincs elég orvos, nincs elég bába, tizezrével pusztulnak el ujszülöttek és felnőttek, az 5800 orvossal szemben azonban a különböző vallásfelekezetek, állami segitséggel, 30 072 papot tarthatnak el ...

Az elnyomott néposztályok millióinak sorsát megpecsételi a feudális uralom abszolut politikai hatalma, amely az ország lakosságának többségét alkotó magyar és más nyelvü nemzeteket a teljes rabszolgaság állapotába sülyeszti. A főnemesség megfizetett történetirói, a kitartott harsonások időnkint a magyar glóbus paradicsomi állapotairól, a magyar szabadságról és lovagiasságról szóló mesékkel hintenek port a müvelt Európa szemébe. Emellett a 48-as szabadságharc politikai vivmányait a főnemesi hatalom végrehajtó szervei már gyökerükben hatálytalanitották. A sajtószabadságot az előzetes cenzura intézményével, a lázitási és izgatási pörök ezreivel, a közigazgatási hatóságok sajtótermékeket elnyomó jogának elismerésével kobozták el. Az egyesülési és gyülekezési szabadság a helyi basák, főszolgabirák és alispánok önkényére van bizva. A mezőgazdasági munkásoknak, a nagy ipartelepek és bányák munkásainak szervezkedési jogát központi hatalommal kobozzák el. A kisszámu ipari munkást a helyi hatóság akadályozza meg jogainak gyakorlásában. A sztrájkokat fegyveres hatalommal fojtják vérbe.

Hatalmuk törvényes látszatát a vagyoni cenzus maradi választójogára épitették. A háború előtti Oroszországot kivéve Magyarországnak volt a legreakciósabb választójoga. A huszmilliós országban 10.74 millió 21 éven fölüli lakosságból 1.2 millió lélek-nek, a felnőtt férfilakosság 25.4 %-ának, a 21 éven fölüli egész lakosság csupán 11.9 %-ának volt országgyülési választójoga. Az 1.2 millió választóból a háborút megelőző utolsó választásokon csupán 800 000 szavazó járult az urnákhoz.

Még rosszabb volt a választójogosultsági arány a vármegyei és községi választásokon. A képviselőtestület egyik felét még az országgyülési választójognál is szükkeblübb választójog alapján választották meg, a másik felét a maguk sorából a község vagy vármegye legtöbb egyenes adót fizető polgárai választották meg, illetve nevezték ki.

Emellett valamennyi választást a főszolgabirák és csendőrtisztek

ellenőrzése mellett nyilt szavazás utján hajtották végre. A választókat a jelölt költségén befuvarozták a választási centrumba (a szavazás nem történt községenkint), rendszerint a járás székhelyére. Terror, csendőri és katonai erőszak, korrupció, etetés-itatás, gyakran a szavazatok nyilt megvásárlása utján gondoskodtak arról, hogy a mindenkori kormány, illetve zsentri hivatalos jelöltje kerüljön ki győztesként a választási urnából.

Egy-egy kerület megszerzése 30 000—100 000 békevalutáju koronára rugó költséget igényelt. A horribilis költségek mellett csak a dusgazdag nagybirtokosok vagy azoknak lakájai szerezhették meg a drága mandátumot. 1914-ben, amikor már valamennyi közép- és nyugateurópai, sőt az orosz, bolgár és szerb parlamentben is ott ültek a munkásság képviselői: a magyar parlamentbe a munkásság, illetve az aránylag erős szociáldemokrata párt egyetlen képviselőt sem tudott beküldeni. Sőt a kispolgárság képviselői is kiszorultak a parlamentből. A 413 képviselő közül a 6 milliónyi parasztságot két képviselő, a 10.5 milliónyi más nyelvü nemzeteket alig egy féltucatnyi főből álló párt képviselte.

Ez az erőszakból és reakciós választójogból született álparlamentárizmus kifelé az egységes nemzeti állam látszatát akarta kelteni. A valóságban azonban Magyarország nemzetiségi állam volt, amelyben a magyar kisebbség uralkodó-osztálya elnyomta a többséget alkotó nemzeteket is. Az 1910 évi népszámlálás adatai szerint az egész lakosságból kerek számban 10 millió, tehát 48.1 % volt magyar, a többi 51.9 % egyéb nemzetekhez tartozott.

Ezek a legbrutálisabb közigazgatási és kulturális elnyomatásban éltek. A közigazgatás és jogszolgáltatás nyelve a magyar volt. A tisztviselők a magyar zsentri köréből kerültek ki. Az iskolákban tüzzel-vassal magyarositottak, vagy pedig egyáltalában nem adtak iskolát a többi nemzeteknek. A 16 929 elemi népiskolából a lakosság 48 %-át kitevő magyarság számára 13 608 iskolát, az összes iskolák 80 %-át tartják fönn. Az 1.9 millió szlovák lélek, a lakosság 10.5 %-a számára csupán 365 iskola, az összes elemi iskolák 2.1 % jut. Hasonlóan gondoskodnak a többi nemzetek, a románok, a szerbek, a ruténok kulturszükségleteiről is. A nemzetek minden életmegnyilvánulását, gazdasági, kulturális és politikai megmozdulását hazaárulásnak minősitik és ujabb elnyomatással büntetik.

A belső nemzeti elnyomatással párhuzamosan halad a nagybirtokos agrárérdekből fakadó, a magyar zsentri-uralomtól diktált monarchikus külpolitika. Az agráriusok féltik a magas állat- és gabonaárakat, elzáratják tehát a határt Szerbia és Románia felé és megakadályozzák a két állam kivitelét a tenger felé. Előbb a saját zsirjába akarják fullasztani a szerencsétlen Balkán-népeket, hogy végül az ő engedelmes hübéreseik legyenek imperiálista terveik végrehajtásánál.

A világháború gyujtóanyagát kétségtelenül a nagyhatalmak imperiálista versengése halmozta föl. A háború közvetetlen robbanóeszköze azonban a magyar agráruralom volt. Az élelmiszerek megdrágitására irányuló vámpolitika, a Szerbia és Románia ellen inditott gazdasági háború, a Bosznia okkupálásával meginditott Balkán-politika, a nemzetek elnyomása: tehát a magyar agráruralom politikájának komplexuma aláaknázza egész Európát, előkészíti a világháborut.

Igy kergetik szerencsétlen végzete felé a természeti kincsekben gazdag országot. A nem-magyarok gazdasági, kulturális és politikai elnyomatása az ország lakosságának felét kitevő nemzetek elszakadó törekvéseit éleszti, megteremti az ország szétdarabolásának előföltételeit. A mértéktelen osztály-elnyomatás, az egyoldalu nagybirtokos-uralom, a demokratikus fejlődés lehetőségeinek eltorlaszolása, a demokrácia brutális elnyomása és az a tény, hogy néhány tizezer család a szuronyok és bürokrácia segitségével jobbágy- és rabszolgasorban tarthat huszmilliónyi népet: kifejleszt egy példátlanul gyülöletes osztályatmoszférát, megalapozza a polgárháború lehetőségét, mesterségesen elülteti a bolsevizmus befogadására alkalmas mentalitást; azt, amely a magyar agráruralom jelszavát egyszerüen visszájára forditja, nem hisz a demokrácia célirányosságában és alkalomadtán az erőszak uralmával teremt más kisebbségi uralmat.

PÁRTTÖRTÉNETI INTÉZET KÖNYVTÁRA

II.

A magyar munkásosztály.

Magyarország a mult század közepéig tiszta agrár-állam volt. Csak fokozatosan fejlődött ki a kis- és kézmüipari termelés. Ipari munkások csupán a nagyobb városokban voltak. Kezdetben a munkások teljesen a mesterek gazdasági és kulturális befolyása alatt állottak; később alakultak ki gyönge, céljaikban határozatlan, inkább önmüvelődési jellegü munkás legényegyletek.

A hatvanas években és a hetvenes évek elején az ipari termelés is megizmosodott, a kézmüipart felváltotta a közép- és nagyipar és ennek megfelelően a városok mind nagyobb tömegü munkást szivtak föl magukba.

Ezzel kapcsolatban Budapesten és a nagyobb városokban kibontakozik az ipari munkások gazdasági és politikai mozgalma. Céljaiban, a szervezkedés formájában, taktikájában hozzákapcsolódik a Magyarországgal szoros gazdasági közösségben élő Ausztria munkásmozgalmához. 1872-ben már megjelenik Magyarországon az első szociálista lap, amely maga köré gyüjti a modern szociálizmus eszméinek hatása alatt álló ipari munkásság szinejavát.

A magyar munkásmozgalom, a szellemét nézve, a németországi szociálista eszmék hatása alatt állt. A fiatal magyar munkások szakmai tudásuk gyarapitása céljából kikerülnek Németországba és Ausztriába, ott megismerik a szakszervezeti szociálista munkásmozgalom céljait, eszközeit, taktikáját, a szociálista irodalmat és azt átplántálják Magyarországba. Ez a szellemi kapcsolat egészen napjainkig megmaradt.

A kormányhatalom az izmosodó szociáldemokrata munkásmozgalom minden megnyilvánulását a legbrutálisabb eszközökkel elnyomta. Az 1870—1871-iki francia kommün után a még csenevész magyar munkásmozgalom vezetőit kommunista pör keretében akarták ártalmatlanná tenni. Ettől kezdve a bebörtönzések, el-

fogatások, kiutasitások ezreivel, a legsulyosabb börtön- és pénzbüntetésekkel igyekeztek a munkásmozgalmat letörni. Lázitás, izgatás, felségsértés és általában a legkülönbözőbb büncselekmények ürügye alatt, gyakran kivételes törvények sulyával, szinte a forradalom napjáig üldözték a munkásmozgalom vezéreit és közkatonáit.

1912 márciusától 1913 márciusáig — tehát egy esztendő alatt — 916 esetben inditottak birói és közigazgatási uton pöröket a szociáldemokrata párthoz tartozók ellen, 64 esetben kobozták el a párt sajtótermékeit és 24 évi, 11 hónapi és 25 napi börtönbüntetéssel és 8130 korona pénzbüntetéssel sujtották az üldözötteket.

A szociáldemokrata párt fölépitése a Magyarországon uralkodó politikai és gazdasági rendszer hatása alatt és a munkásság példátlan politikai jogtalansága mellett az egész európai munkásmozgalomtól eltérő módon történt. Nagyipar csak egynehány nagyobb városban és vas- meg bányaipari telephelyen volt. Az ország legnagyobb része agrárjellegü maradt. Ezzel ellentétben a fővárosban szinte amerikai stilusu nagy- és óriásüzemekkel dolgozó nagyipar történtett előre.

Szervezkedő- és gyülekezőszabadsága a munkásságnak a forradalom napjáig egyáltalán nem volt. Az ipari munkásság azonban állandó gazdasági és politikai harcokkal minden kormánytilalom ellenére is megteremtette a maga szakszervezeteit.

Agrárországban az ipari munkásosztály történeti hivatása, hogy a mezőgazdasági munkásokat is belevonja a munkásmozgalomba. A magyar munkásosztály fölismerte ezt a kötelezettségét és sok anyagi áldozattal, rengeteg politikai és gazdasági üldöztetés árán igyekezett a mezőgazdasági proletáriátust az osztályharc alapján álló szervezetek számára megnyerni.

1895-ben Békés és Csanád megyében és az Alföld egyéb területén fejlődött hatalmas földmüves-munkásmozgalom, 1905-ben ismét több mint 70 000 tagja volt a földmunkás-szervezeteknek. Mindezeket a kisérleteket azonban tüzzel-vassal, vérrel és fegyverrel letiporta az agráriusok osztályuralma, amely a nagybirtok föntartása szempontjából a parasztság és mezőgazdasági munkások szervezését már kisérleteiben is elfojtotta.

De a szakszervezeti mozgalom, eltérően Európa többi munkásmozgalmaitól, egyuttal egyedüli alapja volt a szociáldemokrata

pártmozgalomnak is. Müködő pártszervezeteink a szó európai értelmében nem voltak. A pártnak 1912—1913-ban Budapesten 31 628, vidéken 41 162, összesen 72 700 tagja volt; ezek, mint szakszervezet tagjai, a szakszervezeti járulékkal együtt fizették a párttagsági járulékot és csak ilyenformán lettek tagjai a szociáldemokrata pártnak. A budapesti 31 000 főre menő szakszervezeti párttagból a budapesti és környékbeli pártszervezeteknek (tehát az ország ipari munkásságának és a szakszervezetek taglétszámának 50%-át felölelő városokban) összesen csupán 3921 tagjuk volt. A párttagjárulékot fizetők 12 %-a volt csak tagja a pártszervezetnek.

Ennek a jelenségnek az egyedüli magyarázata az, hogy a pártszervezeteknek semmiféle politikai funkciójuk nem volt, miután a munkásságnak nem volt sem községi, sem országgyülési képviselőválasztójoga. A magyar parlament 413 képviselője közül a munkásságnak nem volt egyetlenegy képviselője sem, az ország 13 000 községének több mint 150 000 községi képviselő tagjai közül 247 szociálista községi képviselő tag volt, tehát az összességnek alig másfél ezreléke. Budapest törvényhatósági bizottságába egyetlen munkásképviselő sem került. A pártszervezeteknek nem lévén funkciójuk: nem tudtak erőre kapni és csak tengették az életüket, — csupán keretei voltak egy jövőben kialakulandó pártszervezeti mozgalomnak.

A szociáldemokrata párt politikai mozgalma évtizedeken keresztül nem merült ki egyébben, mint az általános választójogért folytatott küzdelemben. Addig, amig a munkásság ki nem küzdötte ezt a legelemibb emberi jogot, addig képtelen volt a politikai munkásmozgalom egyéb fontos céljainak a szolgálatára.

És ez a hatalmas, sziszifuszi küzdelem igénybe vette a munkásmozgalom legjobb egyéni és tömegerőit. Egész Európa munkássága együttvéve nem rendezett annyi politikai tömegsztrájkot, mint a magyar munkásság az általános választójogért. 1911 szeptember 12-ikén, 1912 március 4-ikén, 1912 május 23-ikán és ezenkivül még sok más emlékezetes napon a munkások százezrei szüntették be a munkát, vonultak föl tömegesen a választójogért tüntetni, kockáztatták életüket a tüntetés ellen kirendelt brutális katonai és rendőri hatalommal szemben. Sok drága mártirunk esett el a véres küzdelmekben, a munkások százai vándoroltak

börtönökbe, azonban minden erőfeszités megtört az uralkodóosztály ellenállásán.

Az évtizedeken keresztül eredménytelen és kilátástalan küzdelem felőrölte a párt erejét, megbénitotta a pártszervezetek kiépitésének munkáját, eltéritette a párt pilléreiül szolgáló szakszervezeteket a gazdasági mozgalom célkitüzéseitől, elvonta a pártot a szociálista nevelés munkájától: minden erőt a választójogi harc állandó forgatagába zuditott bele.

Ilyen körülmények között a vezetők, a bizalmiférfiak és párttagok müködésének és érvényesülésének a területe egészen szük keretek közé szorult. A gyülések ezrei, a tömegsztrájkok és tüntetések százai (mozgalmasabb időkben voltak hetek, amidőn naponkint voltak véres tüntetések!) nem pótolhatták a gyakorlati munka tanitó iskoláját. A gyakorlati munka számára nem is volt más tevékenységi kör, mint a szakszervezet, helyenkint a betegsegélyző pénztár és igy sem a párt vezetői, sem a bizalmiférfiak nem fejleszthették ki organizációs, közigazgatási, községpolitikai és törvényhozási képességeiket.

A párthoz csatlakozó intellektüellek legnagyobb része a gyakorlati tevékenység hiánya miatt előbb-utóbb elhagyta a pártot, vagy a szélsőségekbe sodródott. A többi vezető legnagyobb része szakszervezeti ember volt és a szakszervezeti idegfeszitő aprólékos munka sodrában örlődött fel. Igy nem voltak erőink a szervezeti politikai irányitás, a tanitás, a szociálista oktatás és nevelés céljaira.

Ennek tudható be, hogy a magyar munkásmozgalomnak volt egynéhány, az európai mérték szerint is kiváló, vezető feje, ellenben nem volt utánpótlás. Voltak tábornokaink, de nem volt megfelelő számban képzett tisztünk és altisztünk.

És ehhez még hozzájárult az a (az európai munkásmozgalomban szinte példátlan) kiváltság, hogy a legkiválóbb és legtöbbet tudó, tanitómunkára leginkább alkalmas vezetők pártmunka-teljesitménye aránytalanul kicsi volt. Egy-egy könyvet, füzetet csak a legnagyobb nehézségek árán lehetett az egyes képzett vezetőkből kisajtolni. A több mint 40 esztendős multra visszatekintő magyar munkásmozgalom a forradalom bukásáig nem rendelkezett Marx „Kapital"-jának magyar forditásával — ugyanakkor, amikor a gyönge bolgár, szerb, román munkásság között a „Kapital" forditása már közkézen forgott. Voltak a pártnak vezetői — a leg-

képzettebbek közül valók —, akik több mint egy évtizeden keresztül nem beszéltek nyilvános népgyülésen és évek hosszu során keresztül egyetlen előadást sem tartottak. Egyesek, természetesen, erejükön felül is teljesitették kötelességüket, de ez mind nem pótolhatta a gyakorlati iskola hiányát és a képzett erők minimális munkateljesitményét.

Az uralkodóosztályok szükkeblüsége, osztályönzése lehetetlenné tette a munkásosztály számára a politikai, gazdasági, szervezeti, községi és törvényhozási: a gyakorlati iskola elsajátitását. Ennek nyomása alatt megbénult a párt szociálista nevelőmunkája és ez a hiány átokként nehezedett a pártra a forradalmak alatt. Hatalomra kerültünk, gyakorlatlan, tapasztalatlan erők vezetése mellett szakadt ránk az ország kormányzásának gondja és terhe. A néhányhónapos gyakorlati munka alatt kibontakozott ugyan a munkásságban élő őserő és őstehetség, de ez már nem tudta pótolni évszázadoknak és évtizedeknek büneit és mulasztásait . . .

A magyar munkásosztály bukásának egyik — ha nem is legfontosabb — oka ebben a körülményben is megtalálható.

III.

A világháborúban.

„Végre megtörtént!“ . . . — ezzel a fölkiáltással üdvözölte a magyar parlamentben Apponyi, Andrássy és a többi nagybirtokos a hadüzenetet. A munkásságnak egyetlen képviselője sem ült a parlamentben s igy egyetlen hang sem emelkedhetett az országgyülésen belül a háború és a háborúcsinálók ellen.

A szociáldemokrata párt a sajtójában az utolsó percig a legféktelenebbül izgatott a háborús úszitás ellen:

> „A mi feladatunk, a mi kötelességünk, hogy fölemeljük tiltó szavunkat a háborúpárt vészes úszitása ellen, nehogy azzal kérkedhessenek, hogy az egész ország mellettük áll... A magyar népnek a világon semmiféle oka nincs arra, hogy fegyvert fogjon szerb testvérei ellen, hogy gyilkoljon vagy maga áldozatul essék a gyilkos golyónak... A háborús úszitással szemben hirdessük a munkásosztály nemzetközi szolidaritását . . .: Magyarország dolgozó népe nem akar, nem tür vérontást . . .“

Ezt irja a párt hivatalos lapja a hadüzenet előtti órákban. Sajnos, a nemzetközi erők hatalmasabbak voltak, mint mi. A hadüzenet után cenzura lépett életbe, az egyesülés és gyülekezés szabadságát teljesen megszüntették, a munkásság megnémult, nem emelhette föl többé tiltakozó szavát.

De csak néhány hétig tartott a kényszerü némaság. A „Népszava“ mind erősebb és erősebb hangon irt a háború ellen, a munkásságot elnyomó kivételes törvények ellen.

A gyári munkásságot katonai felügyelet alá helyezték. Minden bérmozgalmat katonai erővel nyomtak el. A bizalmiférfiakat megrendszabályozták, bevonultatták és a harctérre küldték. Minden elnyomatás hiábavalónak bizonyult. Már 1915 elején a katonai sztrájktilalommal szemben is bérharcba lépnek a fegyvergyár munkásai. Gyors egymásutánban követik őket a különböző gyárak.

A bevonulások következtében a szakszervezetek taglétszáma 50%-kal csökkent, de a szervezetek mégis visszanyerik a régi mozgékonyságukat és céltudatossággal vezetik és viszik előre a munkásság mozgalmait.

Kezdetben titkos mühelyértekezleteken, gyári és szakmai gyüléseken, végül titkos kongresszusokon merit uj erőt a katonai erővel eltiport munkásság.

A kifejlődő gazdasági mozgalom mellett lassankint a politikai mozgalom is kibontakozik. A cél adva van: a béke mielőbbi megteremtése és a demokrácia kiépitése. Mindkét cél beleütközik az osztályuralomnak a demokráciától légmentesen elzárt végvárába, a parlamenti barrikádba. A legjobb bizalmiférfiak, a legderekabb és legbátrabb munkások elbuknak a harcban. A Láng Kálmánokat, Fellner Bélákat, Dovcsákokat kivezénylik a harctérre. Sokan közülük elesnek. Mindez nem használ. A tömegek bátran és félelem nélkül vetik bele magukat ujabb és ujabb harcokba.

Az 1917. évi orosz forradalom még nagyobb lendületet ad a háborus munkásmozgalomnak. A stockholmi szociálista kongresszuson Garami, Kunfi, Weltner és Buchinger vezetése alatt megjelennek a magyarországi szociáldemokrata párt kiküldöttei és nyiltan állást foglalnak a minden hadikárpótlást elvető és a népek legteljesebb önrendelkező jogán nyugvó rögtöni békekötés mellett. A magyar delegáció bátor magatartása még jobban felvillanyozza a tömegeket.

1917 junius 8.-án a szociáldemokrata párt Vázsonyiékkal és Károlyiékkal karöltve egy méreteiben még Budapesten is szokatlanul hatalmas tüntetésben követeli a rögtöni békét és a demokratikus választójog azonnal való törvénybeiktatását. A dinasztia megretten, Tiszát elkergetik, helyébe Eszterházyt nevezik ki miniszterelnökké, aki leköti magát az általános választójog mellé és kapcsolatot keres a szociáldemokrata párttal. A magyar politika mindenkori veszedelme, a kulisszák mögötti intrika megbuktatja Eszterházyt; helyébe a ravasz Wekerle kerül, aki hamarosan a reakciós Tisza Istvánnak és társainak oltalma alá menekül. Ismételten elárulják, becsapják a dolgozó népet s a királyi szóval megigért demokratikus választójogot elsikkasztják.

1918 január havában az élelmezési nehézségek és a kiéleződött szociális ellentétek folytán a tömegforrongás a bécsi általános

sztrájkkal kapcsolatban tömegsztrájk formájában kirobbant. A sztrájk közvetetlen oka a nyomoruságos élelmezés volt. Az egyik oldalon a háborús szállitók hatalmas vagyonokat gyüjtöttek, mértéktelen fényüzést és tobzódást vittek véghez, a másik oldalon a hadbavonultak és a gyárakban dolgozó munkások a legnyomoruságosabb helyzetben kínlódtak.

A sztrájk három napig tartott. Végül a párt vezetősége, Vázsonyi miniszter közvetitésével (aki kezdetben lázitási és izgatási pörökkel fenyegetődzött, később azonban jónak látta az engedékenység útjára lépni) a kormánnyal megállapodást kötött, amely szerint a kormány elnöke a gyárak bizalmiférfiai előtt a nyilvánosság számára kiadandó nyilatkozatában leköti magát a béke, az igazságos élelmezés és a demokratikus választójog mellé. Talán mondanom sem kell, hogy Wekerle ezt az igéretet sem tartotta be.

Ez a sztrájk sulyos pártválságra vezetett. Az elégedetlen intellektüellek egy csoportja befurakodott a szervezetekbe és röpiratokban árulással vádolta a párt vezetőségét. A lelkiismeretlen és felelőtlen aknamunka a pártba beözönlött uj tömegekben termékeny talajra talált. A pártvezetőség lemondott, de a pártgyülés egyhangu szavazással a frondőrök ellen és a pártvezetőség mellé állt.

A válság után az akkor még a mindenkori pártvezérek legkészségesebb hive és erősen jobboldali Pogány a „Szocializmus" cimü folyóiratban éles kirohanást intézett a pártvezetőséget támadó „magyar bolsevikok" ellen. Ez az általános visszatetszést szült szervilizmus még furcsább szinben tünteti föl Pogány későbbi szereplését.

Néhány héttel később, március 15-én ismét hatalmas munkásmozgalom robbanása rázkódtatta meg a tulfütött szociális légkört. A vas- és rézesztergályosok mozgalmat inditottak a nyolcórás munkanapért. E „bün"-ükért a vas- és gépgyárosok kizárták Budapestnek és környékének 70 000 vasipari munkását. A kizárás nyolc napig tartott.

Junius közepén már ujabb hatalmas, az egész országra kiterjedő harcot idézett föl a katonai brutálitás. Az állami gépgyárban az öntők sztrájkoltak. Ismételt katonai parancsra sem voltak hajlandók munkába állni. A csendőrök közéjük lőttek. Négy halott és néhány sebesült maradt a gyár udvarán. A munkások Budapest valamennyi vas- és gépipari gyárában beszüntették a munkát. Másnap

a pártvezetőség és a szakszervezeti tanács az egész országra kiterjedő általános sztrájkot proklamált.

A sztrájk kapcsán megalakult az első munkástanács. Tagjai a pártvezetőség és szakszervezeti tanács tagjai és a nagyobb üzemek főbizalmiférfiai voltak. Ez a munkástanács vezette a sztrájkot. A kormány és ennek élén Szterényi a munkásmozgalom letörésével és letiprásával fenyegetődzött. Letartóztatták a nagyobb szakmák bizalmiférfiait.

Ezt a sztrájkot minden tárgyalás és megállapodás nélkül a munkástanács nyolcnapi kitartás után befejezettnek nyilvánitotta. Az üldözések tovább folytak, de elképzelhető, mennyi gyülölet, harag és elkeseredés gyülemlett össze a lelkekben a munkássággal szemben tanusitott brutális és gonosz bánásmód miatt.

A munkáselnyomatásból keletkező szociális gyülölet atmoszférája azonban eltörpült a mellett az egész országra kiterjedő elkeseredés mellett, amely a frontokról és a kaszárnyákból áradt ki és tömeges katonaszökésekben nyilvánult meg.

A magyar nemzetet Tiszáék a dinasztia ugynevezett megbizható népei közé sorozták. Ennek a „kitüntetés"-nek volt a következménye, hogy a magyarországi férfinépesség 46.6 %-a: 4 183 000 férfi volt a véderő kötelékében; ezek közül 3 400 000 járt a harctéren. Elesett 670 000 ember, 580 000 katona került hadifogságba. Százezrekre rugott a rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák száma. Ezenfölül az összeomlásnál további 400 000 volt a magyarországi férfilakosság vesztesége.

A folytonos ujabb és ujabb sorozások, betegeknek, rokkantaknak, alkalmatlanoknak ujra és ujra a harctérre való küldése állandóan forrongásban tartotta a katonatömegeket. A háború célja teljesen idegen volt előttük. Semmiféle nemzeti és gazdasági érdek nem füződött a háborúhoz és még az analfabéta tömegek is tudták, hogy a háború kizáróan a gyülölt dinasztikus és monarchikus érdekekért folyik.

Már az 1916. év elején ezrekre rugott a katonaszökevények száma. A fővárosból már fegyveres kisérettel küldték el a menetzászlóaljakat. Az első honvéd gyalogezrednek egy, az 1916. év végén elküldött szállitmánya Székesfehérvárnál feltörte a vasuti kocsikat; a katonák kiszöktek a vonatból és elbujdostak a falvakba. A parasztok és a városi lakosság egyaránt bujtatták a szökevényeket, gyakran élelmezték őket, mert mindenki velük érzett.

A szökések száma évről-évre emelkedett. 1918-ban a hadvezetőség a véres kegyetlenségeiről ismert tábornokot, Lukachich altábornagyot rendelte ki Budapest városparancsnokául, hogy a katonaszökevények ellen statáriális uton eljárjon. Csupán Budapesten 16 katonaszökevényt végeztek ki és hasonló kegyetlenséggel hajtották végre a vidéken is az itéleteket. Az első kivégzésekről hivatalos tudósitásokat adtak ki, amelyek mérhetetlen izgalmat keltettek, amidőn kitudódott, hogy ártatlan családapákat gyilkoltak meg azért, mert nem akarták az életüket továbbra is idegen célokért kockára tenni ...

A katonaszökevények aránya a városi és falusi lakosság között egyforma volt. Ezt mindenki tudta, aki a kaszárnyákban élt.

Végül az ország lakosságának felét kitevő nem magyar nemzeteket föllázitotta, engesztelhetetlen ellenséggé korbácsolta az a bánásmód, amellyel a háború alatt a szerbeket, a románokat és a ruténeket megkinozták. 1914-ben a románok és rutének ezreit végezték ki hazug és ostoba besugások alapján, 1916-ban tömegesen akasztották föl a románokat és a férfiak, nők és gyermekek ezreit internálták.

A fokozódó nyomoruság és éhinség, az uralkodóosztály önzése és szükkeblüsége (amely a frontra küldte a tömegeket, de politikai jogokat még a katonáknak sem akart adni) beleplántálta milliók lelkébe az elkeseredésnek, a gyülöletnek és a haragnak robbanásra váró szikráját.

Junius közepén már mindenki tudta, hogy elkerülhetetlen az összeomlás. Világos volt, hogy ha a munkásság szervezett tömegei nem vetik magukat az ár elé, a szociális és politikai elnyomatásból, a gazdasági nyomoruságból, a nemzetek letiprásából származó gyülölet és elkeseredés hulláma az összeomlás pillanatában az anarchia vértengerébe fullasztja az országot ...

IV.

Az összeomlás.

a) Tiszáék utolsó erőfeszitése.

A front aláaknázásáról szóló naiv mesét azok találták ki és azok terjesztik, akik tudják, hogy ők felelősek a megindításakor is kilátástalan háború következményeiért. Nem szociálisták és pacifisták, hanem nacionálista és militárista szakértők állapitották meg, hogy a háború kezdése, a végnélküli meghosszabbitása és a katonai, politikai és egyéni lelkiismeretlenség ásta meg a tömegmészárlással a monarchia sirját.

Krausz tábornok — akiről még politikai ellenfelei is elismerik, hogy az osztrák-magyar hadsereg egyik legkiválóbb tábornoka volt — vértforraló adatokkal és kritikával bizonyitja, hogy az osztrák-magyar hadsereg a háború megindításának pillanatától kezdve, legfőbb vezetőinek, tábornokainak és tisztjeinek tudatlansága és müveletlensége miatt, a felszerelés hiányossága, az élelmezés gyatrasága, a szervezés hiánya, a készletek eltulajdonitása, gyakran elrablása miatt, az emberanyag lelkiismeretlen föláldozása és (amit elsősorban kellett volna emlitenünk:) a monarchia népeinek gyülölete mellett az elkerülhetetlen vereség veszedelmében forgott.

Néhány szemléltető adat:

> „A lengyel népfölkelő dandár három zászlóaljból alkotott négy ezredből volt összeállitva. A legénység kizárólag 33 éven felüli nős emberekből rekrutálódott. Egy-egy zászlóalj katonái átlagban talán 9000 gyermekkel rendelkeztek. A tisztek legnagyobb része tartalékos tiszt volt. 12 zászlóaljhoz összesen 6 ágyu volt beosztva. Ugyanabban az időben az ugyancsak 12 zászlóaljból álló német hadosztály 72 ágyuval rendelkezett, tehát egy-egy zászlóaljra esett annyi ágyu, mint amennyi nálunk 12 zászlóaljra esett[1].“

[1] Alfred Krausz: Die Ursachen unserer Niederlage, 92 old.

És ez a háború legelején, 1914 szeptemberében volt így! Az állapotok hónapról-hónapra csak rosszabbodtak.

„A háború kezdetekor ágyunkint átlagban 500 lövésnyi munícióval rendelkeztünk. Ezeket a háború első hetében elhasználták, ugy, hogy már a háború legelején katasztrofális munícióhiány állott be. Háború esetére való tömeggyártásról nem gondoskodtak előre[2]."

„A háború kitörésekor már az első operáció alkalmával kitünt, hogy az élelmezési rendszer teljesen használhatatlan. A csapattestek kénytelenek voltak minden használható előírás nélkül egy uj rendszerre áttérni. Ennek következménye volt a hallatlan tékozlás, lehetetlenné volt téve az ország készletének racionális kihasználása. A rekviziciók mindjárt kezdetben a rablás formáit öltötték magukra, a csapattestek erkölcse deklasszálódott[3]."

A haditerveket önkényesen, a fronton lévő csapatvezetők megkérdezése, a viszonyoknak, a csapatok teljesitőképességének és a terepnek ismerete nélkül, a front mögött néhány ezer kilométernyi távolságban ülő vezérkariak dolgozták ki a legnagyobb titkolódzással. A front csak az utolsó pillanatban kapta meg a kivihetetlen parancsokat, amelyek mindenkor ezrek életébe kerültek. Ezzel szemben — amint Krausz tábornok megirja — a Szerbia ellen nagy titokzatossággal kidolgozott haditervet egyszer az utcán egy tiszttől beszélgetés közben hallotta meg, aki erről a bécsi Schwartzenberg-kávéházban tiszti társaságban értesült ...

És a tehetetlenség, tudatlanság, lelkiismeretlenség, korrupció e halmozásához hozzájárult az a tény, hogy a belpolitikai helyzet következtében a nemzetek legnagyobb része, az önfentartási ösztönt követve, csak a vasfegyelemmel kikényszeritett határig vett részt a háborúban. Csehek, románok, horvátok, ruténok, olaszok tizezrével adták meg magukat az ellenségnek. A monarchia „oszlopai": a németek és magyarok százezrével véreztek egy nekik idegen dinasztia ügyéért, véreztek és nyomorogtak akkor, amikor elnyomóik, a magyar oligarchia tobzódott a vagyonszerzésben. A békében már fönnálló gyülölet és elkeseredés a magyar

[2] Alfred Krausz: I. m., 95 old.

[3] Krausz: I. m., 104 old.

oligarchia ellen a háborúban napról-napra fokozódott. A vérrel és vassal föntartott fegyelem mögül előrevetette az árnyékát az elkövetkezendő összeomlás véres szinjátéka . . .

* *
*

A front eseményei, az egyes csapattestek járványszerüen terjedő átpártolása az ellenséghez, a katonaszökevények számának napról-napra való emelkedése, a fronton lévő katonák hallatlanul gyatra táplálkozása, a brutális belső katonai diktatura, a munkásoknak és parasztoknak katonai erővel történő elnyomása, a folytonos sorozások, behivások, a háztartási cikkekre is kiterjedő rekviziciók, a katonák hozzátartozóival való galád eljárás, a hadisegélyek 72 filléres nyomorusága és elsikkasztása, a rokkantakkal való becstelen bánásmód, a frontmögötti lakosság nyomorusága és éhezése — szemben a hadseregszállitók és gazdagok féktelen tékozlásával —, a szakadatlan vérveszteség a fronton: napról-napra közelebb hozták az összeomlás pillanatát. A hamu alatt sistergő parázs kitörést keres a különböző népmozgalmakban, sztrájkokban, katonák tömeges szökésében — az államhatalom azonban még mindig elég erős a dinasztia és az uralkodóosztály hatalmának megvédésére és a háború továbbfolytatására.

1918 közepén, juniusban az olasz offenziva már az összeomlás jegyében folyik le. Az osztrák-magyar hadseregnek vissza kell vonulnia. Hivatalosan beismerik, hogy a halottak száma 100 000-nél is több, a veszteség sebesültekben és foglyokban 200 000-et tesz ki. A német-francia frontról hasonló hírek érkeznek, a német katonák a frontra induló hadosztályokat sztrájktörőknek nevezik. Mindenki érzi a monarchiában, hogy közeleg a vég kezdete, a leszámolás pillanata.

Szeptember 15-én a bolgárok fegyverszünetet kötnek az ántánttal. Másnap Wekerle miniszterelnök magához kéri a budapesti napilapok szerkesztőit. Cinikusan elmondja, hogy a bolgárok kikapcsolását kellemetlen, de nem nagy jelentőségü eseménynek tartja. A monarchia hajlandó ugyan békét kötni, de nem megy bele semmi lealázó békébe. Egyuttal bejelentette, hogy Sebastopolból egy magyar hadosztályt küldtek át a Fekete tengeren, de ő nem tudja, hogy ezt a magyar hadosztályt a jelen viszonyok között

viszontláthatjuk-e. Egyébként a további kitartás szükségességéről beszél.

Igy beszéltek hat héttel a forradalom előtt!

Sorsdöntő, történelmi idők következnek. Csak a magyar oligarchia és kormány igyekeztek visszaforditani az idő kerekét.

Semmiféle leirás, a legragyogóbb toll, a legkiválóbb ékesszólás nem tudná ugy megrajzolni a magyar oligarchia csalárdságát, hatalomhoz és előjogaihoz való ragaszkodását — amely hatalomért és előjogokért feláldozzák az egész országot, a népet, több százezerre menő emberéletet —, mint az összeomlás előtt történt belpolitikai tényeknek száraz leirása.

A bolgár front összeomlik. Az ántánt-hatalmak hadseregei visszaverik a németeket. Napról-napra bizonyosabbá válik az ántánt győzelme. Az osztrák-magyar hadsereg rendetlen sorokban vonul vissza Szerbiából. Az ellenség közeledik az ország déli határa felé. Németországban demokratikus kormányt alakitanak, évtizedes ellenállás után Poroszország számára biztositják az általános titkos választójogot. Ausztria fölbomlik nemzetiségei szerint különböző államokra.

És a magyar oligarchia? Minden alulról jövő feszitőerő ellenére görcsösen ragaszkodik eddigi nemzeti és osztályelnyomó politikájához. Egy jottányit sem enged előjogaiból, a választójogi törvény revíziójára vonatkozó javaslatokat a vaksággal vert Tisza visszaveti.

A bolgárok szeptember 30-án fegyverszünetet kötnek. Ausztria parlamentjében az osztrák szociáldemokrata párt előterjeszti a német nép békefeltételeit. Az ausztriai nemzetek szónokai egymásután jelentik ki, hogy élni akarnak a wilsoni békefeltételekben biztositott önrendelkező jogaikkal, elszakadnak Ausztriától, követelik az azonnal való békekötést.

Magyarországon szeptember 30-án kétévi börtönre itélik. Ducynska Ilonát, háromévi börtönre Sugár Tivadart, mert a béke érdekében rendezett akcióban résztvettek.

Ugyanakkor, amikor a közös külügyminiszteriumban megszövegezik a Wilsonhoz intézendő táviratot, amelyben elismerik a népek önrendelkező jogát, Tisza István, a magyar oligarchia legreakciósabb vezére, királyi megbizatást erőszakol ki, lemegy Sarajevóba, kijelenti, hogy

„a délszláv állam megvalósitása ellentétben áll az államtörvényekkel, a nemzetek önrendelkezéséről szóló mondás üres frázis, hogy Szerbia a háború után olyan kicsiny és gyönge lesz, hogy ha csak megmozdul, Bulgária eltiporja és reggelire elfogyasztja" s megfenyegeti a délszlávokat.

A békekérés elodázhatatlan. Az utolsó percben, látszatra, elfogadják Wilsonnak a népek önrendelkezőjogára vonatkozó föltételét és azok, akik a német szövetségnek voltak legerősebb oszlopai, akik a nemzeti elnyomatásnak világszerte képviselői voltak, hatalmon maradnak, azok akarnak a béketárgyalásokon résztvenni. Komolyan hiszik, hogy az ántánt követeli ugyan Vilmos császárnak, az egész háborús német rendszernek az elpusztitását, de elfogadja szerződő félnek a háború előidézőit, Apponyit, Andrássyt, Tiszát és Wekerlét!

Az osztrák parlamentben október 4-én Klofác cseh képviselő kijelenti, hogy a béke lehetetlen addig, amig a német és magyar szellem uralkodik. Ugyanakkor a magyar politikai körökben megindul egy tárgyalás, hogy koncentrációs kabinet alakittassék, Tisza, Andrássy, Apponyi, Wekerle, tehát a nemzeti elnyomó rendszer eddigi képviselői részvételével!

Közben az országban tetőfokára hág az izgalom. Október 16-án merényletet követtek el Tisza ellen. A frontról kétségbeejtő hirek érkeznek. Mindenki érzi, hogy elérkezett a tizenkettedik órája a cselekvésnek, ha meg akarják menteni az országot. És a grófok végzetszerüen elutasitanak a hatalmukat veszélyeztető minden kibontakozást.

Október 17-én megjelenik Károly király manifesztuma, amelyben, elkésetten, Ausztriát szövetséges állammá akarja átalakitani. Berlinben nagy sztrájkok és tüntetések vannak. Tisza október 18-án kijelenti, hogy a háborút elveszitettük; és mind e nagy események mellett az egyetlen politikai cselekedet, hogy a magyar parlament két legreakciósabb pártja egy egységes párttá alakul át és igy akarják teljesiteni Wilsonnak október 14-i táviratában foglalt azon követelését, hogy „minden önkényes hatalom megsemmisitendő mindenütt, amely egyedül, titokban és saját kedve szerint megzavarhatja a békét."

Wilson demokráciát és a népek önrendelkezőjogát követeli. Október 15-én elfogadják Wilson békeföltételeit, erről távirattal

értesitik a washingtoni kormányt és október 17-én Tisza István kijelenti a képviselőházban, hogy „a cseh-tót probléma nem egyéb, mint a csehek rablási szándéka; tévedés, hogy mi uralkodtunk a nemzetiségeken, csak egy törpe rész az, amely szembehelyezkedik a magyar nemzet alapelveivel" ...; „igyekeznünk kell az igazság fegyvereivel meggyőzni az ellenséget, hogy az itteni viszonyok közelebb állanak Wilson postulatumaihoz" ...; és hogy „itt nem kell gyökeres változás," ... „nálunk demokratizálódásra nincs szükség, mert mi benne vagyunk a demokráciában"[4] ...

Demokráciáról és szabadságról beszéltek és október 18-án előzetes cenzura alá helyezték a demokráciáért harcoló szociálista orgánumot, a „Népszavá"-t és később még néhány más ujságot.

És hogy hogyan értelmezték befelé a népek önrendelkezőjogát, azt elmondotta Wekerle október 18-án a képviselőházban:

> „Tiltakozom az ellen, hogy bármely kültényező itt dönthetne afölött, hogy miképpen rendezzük a nemzetiségekkel való viszonyunkat. A béketárgyaláson minekünk csak egy képviselőnk lehet, az osztatlan, egységes magyar állam hivatalos képviselője."[5]

Bünös és csalárd játékukra hamarosan beérkezett Wilson válasza, aki kijelenti, hogy a csehszlovák nemzeti tanácsot hadviselő kormánynak ismeri el és elismeri a legmesszebbmenő módon a délszlávok nemzeti szabadságra való törekvéseinek a jogosságát is.[6]

Azok, akik néhány nappal azelőtt kijelentették, hogy „tiltakoznak az ellen, hogy külţényezők döntsenek a nemzetiségekkel való viszony fölött", hogy „Magyarországon nem kell gyökeres átalakulás, mert itt demokrácia van" és hogy „Horvátországnak a magyar korona határain tul menő egyesitését a délszláv államokkal nem engedik meg": azok megkapták ugyan Wilsontól a feleletet, de a sulyos megalázás — sajnos — nem őket, hanem az országot érte.

És ugyanaz az Andrássy, akinek asszisztálása mellett Wekerle kijelentette, hogy nem ismer el csehszlovák államot, nem ismeri el a délszláv egyesités jogosultságát, nem ismeri el a nemzeti törek-

[4] „Népszava": 1918 okt. 18-i száma.

[5] „Népszava": 1918 okt. 19-i száma.

[6] „Népszava": 1918 okt. 22-i száma.

véseket, ugyanaz az Andrássy a Tiszák és Wekerlék támogatásával öt nappal később jegyzéket intéz Wilsonhoz, amelyben — elismeri a csehszlovákok és jugoszlávok jogait. Mindent odaadnak, mindent elárulnak, mert azt hiszik, hogy igy még uralmon maradhatnak. Beleegyeznek az ország földarabolásába, csak ők vezethessék továbbra is az ország ügyeit, az ő kezükben maradjon a hatalom, az ő vagyonukat ne veszélyeztesse más uralom.

b) A front fölbomlása.

Amig Tiszáék a hatalomért tülekednek, addig a front fokozatosan szétzüllik. Már a juniusi offenziva óta tömegesen érkeztek levelek, amelyekben a katonák a front közeli fölbomlásának el5jeleire figyelmeztették a haladó pártokat . . . De minden magánlevélnél meggyőzőbben beszélnek a hadseregvezetők hivatalos jelentései, amelyek megcáfolhatatlanul azt bizonyitják, hogy a katonák háborús fáradtsága, a nyomorult élelmezés, a hiábavaló és idegen célokért folyó háborúskodásból, az osztály- és nemzeti elnyomatásból folyó elégedetlenség bontották föl a front sorait, züllesztették szét a sokat szenvedett hadsereget. A front szeptemberi helyzetéről Hugo Kerchnawe tábornok a következőket irja:

> „A részben a szükségtől és részben az éhségtől elsenyvedő front, különösen az osztrák-magyar hadsereg főfrontja, a délnyugati front, még mindig megingathatatlanul erősen állott. De előrelátható volt, hogy egy szövetséges társ kiugrása a frontból nemcsak a mögöttes országrészekre, hanem a frontra is szörnyü hatással kell, hogy legyen[7].“

Az tehát, hogy mi lesz a következménye egy szövetséges társ kiugrásának, előrelátható volt. De tudták jóeleve azt is, hogy Bulgária külön békét fog kötni. A belgrádi katonai parancsnokság már julius 26-án jelenti, hogy Bulgária kiugrik, később, hogy szeptemberben fegyverszünetre lép; — de azért nem kötöttek békét, bevárták a front teljes összeomlását, bevárták a végső katasztrófát, mert bünös lelkiismeretük félt a vesztett háború következményeitől. Az ország kárára kihuzták a végkifejlést, hogy bőrüket megmenthessék.

---

[7] Kerchnawe: Der Zusammenbruch der österr.-ungar. Wehrmacht, 7 old.

De a csapatok hangulata és ellátása még a bolgár összeomlás nélkül is előidézte volna a front őszi összeomlását. A hadsereg-főparancsnokság szeptember 28-án megállapitja, hogy az osztrák-magyar hadsereg néhány hét mulva minden tartalékkészletéből kifogy. Szeptember 29-én a hatodik hadsereg összekötő tisztje a hadseregfőparancsnokságnak a következőket jelenti:

„A hadsereg *15 egysége közül hétnek egyharmaddal, háromnak a felével és két diviziónak kétharmaddal kisebb a tüzfegyverállománya,* mint az előirt állomány.

Naponkint 600—800 beteg a fogyaték, ami az állományok rohamos csökkenését vonja maga után.

Valóságos állományszükségben szenved a tüzérség és egyes dandároknál ez az állapot veszélyezteti a tüzérség használhatóságát, amennyiben nincsenek abban a helyzetben, hogy az ágyuállományt kiszolgálhassák.

A holtbizonyos győzelmi tudat helyébe a jövőért való gond férkőzött be sorainkba, mert senki sem vár radikális segitséget a következő döntő hetekben.

Minden ember átlagban egy garnitura fehérnemüvel rendelkezik. Vannak azonban esetek, ahol *egy-egy emberre egy garnitura sem jut,* miután *vagy az ing vagy az alsónadrág hiányzik.*

Látni kell azonban ezeket a fehérnemüeket, hogy erről a nyomoruságról az embernek fogalma legyen. *Az egyiknek nincs ujja* az ingén, a *másiknak hiányzik a hátsórész,* a *harmadiknak csak fél alsónadrágja van,* vagy pedig csak rongydarabok a kapcarongy helyett.

A *betegszobák vagy a hadosztály egészségügyi intézete nehéz betegei elhanyagolt, összeszakitott fehérnemüt viselnek. Malárialázasok meztelenül kénytelenek várni, amig rongyaikat kimossák és megszáritják.* Katonai becsületérzésről itt már nem lehet beszélni, mert meg van sértve, meg van bántva az egyszerü emberi méltóság is.

Senkisem vállalhatja a felelősséget lelkiismerete és a történelem előtt azért, hogy *hátul az országban a hadinyerészkedők százezrei a fehérnemügarniturák tucatjaival rendelkeznek,* a vendéglőkben a szükségen felül vannak asztal- és ágynemüek, ezalatt a mi *legjobbjaink itt rongyosan és félig meztelenül* kénytelenek a hazát védelmezni.

Egyes frontezredeknél minden harmadik embernek hiányzik a köpenye. *Találtam olyan osztályokat is, amelyeknél a legénység egyenruha hijján képtelen volt kivonulni.* A tisztek és legénység öntudata ezáltal erősen van veszélyeztetve, mert *az utolsó bosnyák is szégyenli ellenségeink előtt ezt az állapotot ...*

Jellemző az anyagi helyzetre, hogy *Dalmácia legszegényebb vidékéről való legénység azt mondotta nekem, mi nem vagyunk hősök, hanem koldusok.*

A rossz táplálkozás már katonailag is érezteti káros hatását, amennyiben a legénység a normálisan több órát igénybevevő katonai iskoláztatást fizikailag nem birja ki. A napi kiképzési időt meg kellett tehát röviditeni. Még nagyobb veszélyt rejt magában az a tény, hogy a test elveszíti a betegségekkel szemben ellenálló képességét. E téren már igen káros jelenségek állapithatók meg. Egy járványos betegség — malária — föllépése katasztrofális következményekkel járhat.

A hadvezetőség sohasem biztos abban, hogy *a guruló szállitmány nem marad-e ki,* hogy a csapatok nem fognak-e a következő napon éhezni. Racionális gazdálkodás teljesen lehetetlen és a hadvezetőség idegessége kikerülhetetlen.

Egy hustalan nap julius és augusztus hónapokban a hadseregnél egyenlő volt egy bőjtnappal. Reggel és este üres feketekávé, délben tartalmatlan aszaltfőzelék — élvezhetetlenség miatt a legénység drótakadálynak, maszkirozásnak, csapatkáposztának nevezi — és ehhez a legjobb esetben 60 gram sajt vagy tök jár.

A hustalan napok száma az utóbbi időben szaporodik. Az ilyen hustalan napokon uralkodó rózsás hangulatot könnyü elképzelni.

A legénység nyiltan bevallja, hogy az önkényes eltávozások és szökések nem csupán a háborús fáradalmak következményei, hanem elsősorban a rossz ellátásban keresendők, mert minden szökevény tudja, hogy otthon, a mögöttes országrészben, ha mindjárt eldugott erdőkben kell élnie, jobban él, jobban tudja magát élelmezni, mint a fronton lévő katonák.

A legénység biztositott engem arról, hogy a paraszt mindenét odaadná a hadseregnek, ha biztositéka volna arra, hogy a

rekvirált készleteket tényleg a hadsereg fogja megkapni; de ő csak zug- és lánckereskedőket, uzsorára dolgozó központokat lát és ha összehasonlitja az árujáért kapott összeget a piaci árak tizszeres uzsoraárával, akkor inkább eldugja az árut, mintsem rekvirálni engedje.

Az élelmezési és ruházati viszonyok rövidesen elviselhetetlenekké válnak; minden elégedetlenségnek ezek a fütőkazánjai és a katonai fegyelem teljes csődjével fenyegetnek[8]".

És valamennyi jelentésből kicsendül az a panasz, hogy a katonák százezrei a fronton éheznek, nyomorognak, elégedetlenek — rabolni és gyilkolni kénytelenek, békét akarnak! Aki elolvassa ezeknek a tábornokoknak a jelentéseit, meg kell állapitania, hogy a front már régen fölbomlott és a katonák csak azt a pillanatot várták, amikor csapatostul és nem egyenkint hagyhassák el szenvedéseiknek, nyomoruságuknak, megaláztatásaiknak harctérnek nevezett szinhelyét.

És ezt a pillanatot, a végleges frontfölbomlás helyzetét, a teljes anarchiát megint ugyanazok idézték elő, akik a háborút megindították — amint ez az e tekintetben kétségkivül mértékadó tábornokok jelentéseiből megállapitható.

Október 24-én Boroevic tábornagy a következőket jelenti:

„Kötelességemnek tartom jelenteni, hogy *Őfelsége manifesztuma és a nép vezetőinek beszédei* a parlamentekben és nemzetgyülésekben a különböző csapatoknál teljes megzavarodást idéztek elő. *Tiszának az a kijelentése, hogy a háborút elvesztettük, egyenesen szerencsétlenség volt, a következmények beláthatatlanok . . .*[9]"

Boroevic tábornagy október 28-iki jelentése:

„Csapataink ellenálló képessége föltünően ellanyhul, annál is inkább, mert *a fegyelmet megtagadó azon csapattesteknek száma,* amelyek Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovákia és a délszláv állam függetlenségét kinyilatkoztató *manifesztumra hivatkoznak,* megfontolandó mértékben *növekedik* és hiányzanak az eszközök, hogy ezeket engedelmességre kényszeritsük[10]."

[8] Kerchnawe: I. m., 27—30 oldal.
[9] Kerchnawe: I. m., 75 old.
[10] Kerchnawe: I. m., 104 old.

Október hó 27-én a hadseregparancsnoksághoz jelentés érkezik be, hogy Wekerle miniszterelnök a 48-as alkotmánypártban beszédet tartott, amelyben beismeri, hogy a háborút elvesztettük. Az Isonzo-hadsereg vezérkari főnöke jelenti, hogy *a királyi manifesztum, Magyarország függetlenségének proklamálása, Wekerle beszédei miatt* (amelyekben a magyar katonáknak a frontról való visszahivását jelenti be) *a front fölbomlása következett be,* amely *lázadásban* nyilatkozik meg.

A tiroli hadseregcsoport vezérkari főnökének jelentése az összeomlásról a következőket mondja:

„Az október 28-án az egész hadseregkörletben nyilvánosságra jutott október 27-i (Valószinüen október 17-i. — A szerző.) *manifesztum,* amely az osztrák államok ujjáalakitását és főként Csehszlovákia elismerését tartalmazta, *eltávolitotta az utolsó korlátokat is, amelyek a szétbomlási folyamatot mindezideig fékezték*[11]."

Alfred Krausz gyalogsági tábornok könyvében (266 és 267 old.) a manifesztumról a következőket mondja:

„Október 16-án és 17-én beérkezett az Ausztria népeihez intézett császári manifesztum és egy hadsereg- és flottaparancs. A császár mindkét proklamációját a csapatok előtt rögtön ki kellett hirdetni ...

A proklamációk hatása a hadseregre ugyanaz volt, mint a frontmögötti részeken ...

Különösen káros hatás mutatkozott a keleti hadseregnél, főként annak különös összetételénél fogva. Egynehány csapattesttől, mint a megbizhatatlan tengerparti ötödik számu lövészezredtől, egy morva dragonyosezredtől és egyetlen német zászlóaljtól eltekintve, Kievben a hadsereg csak magyar és galiciai csapatokból állott. Mindezek a csapatok a proklamációk értelmében kénytelenek kiválni a közös hadsereg kötelékéből.

A hangulat mindinkább izzóvá lesz. A fölbomlásnak meg kell kezdődnie. Mély közönyösség vesz rajtam erőt, egy ember közönyössége, aki fölismeri, hogy nem használ semmit, ha a végzettel szembehelyezkedik.

[11] Kerchnawe: I. m., 139 old.

E folyamat alatt röviddel azután hirtelen egy figyelemreméltó távirat érkezett.

A hadseregfőparancsnokság elrendeli, hogy a csapatok azonnal megkérdezendők, hogy monarchiát vagy köztársaságot akarnak-e ...

A parancsot kihirdettük. Hatása nem is maradt el.

Röviddel utána az odesszai helyőrség egyik huszárezrede kijelentette, hogy csak a magyar tiszteket ismeri el, a többieket, köztük az ezredparancsnokot, internálta, követelte, hogy egész ezredét haladéktalanul szállítsák vissza Magyarországba."

A király, Wekerle és Tisza szerencsésen szétugrasztották a hadsereget. A hatás percre bekövetkezett.

A Belluno-csoportparancsnokság jelentéséből kitünik, hogy október 24-én a *cseh és délszláv csapatoknál kezdődött meg a hadsereg nyilt fölbomlása.* A kezdet villámgyorsan átragadt valamennyi frontra:

„A negyedik bosznia-hercegovinai gyalogezred (50 %-ban szerbek, 50 %-ban horvátok) két százada ma megtagadta az engedelmességet. Ugyanezen ezrednek egy gépfegyverszázada kirendeltetett asszisztálás céljából, a legénység azonban nem volt hajlandó bajtársai ellen eljárni. A hadbiróság összeült. *A lázadás oka: hogy a békeajánlat és Őfelsége manifesztuma után nem létezik tőbbé háború*[12]."

Ugyane jelentés fölemliti a 25. cseh lövészezredet, amely hasonlóképpen föllázadt. Végül jelentést tesz a 42. honvéd gyaloghadosztályról (szerbek és horvátok) és más menetalakulatokról, amelyeknél szintén a lázadás jelei mutatkoznak.

A pólai hadiflotta-parancsnokság — amelynek élén Horthy Miklós ellentengernagy áll — már október 27-én jelenti, hogy a haditengerészetnél lázadás jelei mutatkoznak. 28-án ujabb jelentést küld, amely szerint a hajókon bizalmiférfiak vették át a parancsnokságot és mind a magyar, mind a horvát legénység távozni akar a hajókról.

---

[12] Kerchnawe: I. m., 75 old.

Október 29-én nyilt lázadásról számolnak be Horthyék és már másodizben kérik a legénység megnyugtatására egy Károlyi-párti képviselő leküldését. A Nemzeti Tanács leküldte Pólába Fényes Lászlót, de Wekerle hiu formai okokból megakadályozta a misszió és ezzel a flotta megmentésének kisérletét, bár a legveszedelmesebb lázongók a horvátok, akik a délszláv államhoz való csatlakozást követelik. A jelentés a továbbiakban a következőket mondja:

„. . .Meggyőződésem szerint a flottaparancsnokság az itteni hajókon elvesztette minden katonai és személyes befolyását és ezenfelül minden pillanatban *fizikailag is (egyszerü elzárással) eltávolitható* . . .“[13]

Miután Horthy Miklós és a tisztek életüket és testi épségüket féltik, október 29-én — tehát még a Wekerle-kormány alatt — még attól sem riadnak vissza, hogy „a flotta becsületébe vágó“ kapitulációt és fegyverszünetet követeljenek:

„Az itt lévő illetékes körök már nem urai a helyzetnek, cselekvésüket az események kényszeritő ereje irányitja. Ha néhány napon belül a behajózott legénységnek legalább legidősebb évjáratait nem hocsátják el s nem kapunk pontos adatokat a fegyverszünetről és ha a horvátoknak a délszláv államhoz való tartozandósága hivatalosan nem lesz proklamálva, a következmények Pólára, a haditengerészetre, a hadseregre és a városi lakosságra nézve beláthatatlanok lesznek[14].“

Horthy Miklós és tisztjei életük megmentése érdekében sürgetik, hogy adják át a flottát egy ellenséges hatalomnak és hogy Horvátországot csatolják a délszláv államhoz. Ezt az eljárást az ellenforradalom Magyarországában hazafiságnak, ellenben a Károlyi-kormánynak az ország megmentése és egységének föntartása érdekében tett önfeláldozását hazaárulásnak minősitik!

Október 24-től kezdve naponkint érkeznek a hadseregfőparancsnoksághoz jelentések, amelyekben vázolják az egyes csapattestek hangulatát. Egész ezredek és zászlóaljak elhagyják a

[13] Kerchnawe: I. m., 114 old.

[14] U. o.

frontot. Menetalakulatok vonakodnak a frontra menni, mert ugy gondolkodnak, hogy semmi értelme nincs annak, hogy a királyi manifesztumban fölbomlottnak jelzett birodalomért ontsák továbbra is a vérüket, — nem akarják a Tiszától elveszettnek hirdetett háborút egy pillanattal is meghosszabbitani.

Csak a mögöttes országrész biztonságában élő, jóllakott hatalmasok és a vezérkari irodák kényelmes büróiban ülő magasrangu tisztek képzelhették el azt, hogy a katonák milliói, több mint négyesztendős szenvedésük és Tisza nyilvános kijelentése után, a rájuk nézve idegen és elveszettnek hitt ügyért, továbbra is vágóhidra kergettetik magukat!

A csehszlovák állam Wilson részéről elismert hadviselő fél volt; ezt az álláspontot magáévá teszi Andrássy, a monarchia külügyminisztere is; a jugoszlávok megalakitják a nemzeti tanácsukat; a lengyelek proklamálják az egységes nagy Lengyelországot; — mi sem természetesebb, mint hogy a cseh, a szlovén, a szerb, a horvát katonák nem hajlandók ezekután továbbra is a mindkét hadviselő féltől elismert ellenség oldalán csak egy pillanattal is tovább harcolni. És még ennél is természetesebb, hogy a magyar katonák, látván a többiek elvonulását, a birodalom szétbomlását, hallván a háború elvesztésének hivatalos hirét, nem hajlandók tovább gyilkoltatni magukat csak azért, mert a Habsburgok, a Tiszák, Wekerlék, Andrássyk, Hadikok és a többi grófok nem akarnak azonnal és rögtön békét kötni.

Végig az egész fronton, az olasz front valamennyi hadseregénél, ugyanegy napon tör ki a csapatok között a lázadás. Mindenütt ugyanazok az okok: az éhség, a nyomoruság, a háború megunása, a hivatalos tényezők kapkodása, a királyi proklamáció, Wekerle és Tisza beszéde lobbantják ki a fölbomlás szikráját.

c) A forradalom felé.

A szociáldemokrata párt és annak vezetőférfiai világosan látták, hogy az összeomlás utja a forradalom felé vezet. Távol állott tőlük minden forradalmi romanticizmus. Szociálisták és marxisták voltak, tudták, hogy a forradalmat nem lehet „gyártani", hanem társadalmi erők robbantják azt ki. De felkészültek erre

a robbanásra, hogy a párt, mint szervezett forradalmi erő, a forradalom vezetésében és irányitásában sulyának megfelelően érvényesithesse a szervezett tömegek akaratát. A szociáldemokrata párt az osztály- és nemzeti elnyomatáson fölépült régi rendszert akarta megsemmisiteni, hogy ennek a romjain fölépithesse a független, demokratikus Magyarországot.

A forradalmcsinálást hangoztató kommunista rekriminációk és ellenforradalmi vádaskodások csak a rekriminálók és vádaskodók szellemi alacsonyrendüségében vagy a forradalom elleni gyülöletben találnak magyarázatot. Akik azt hiszik, hogy néhány gépirásos röpcédula terjesztésével vagy néhány lelkes fiatalember zártkörü gyülekezeteiben készitették elő a forradalmat, azok elfelejtik, hogy az évtizedes szociálista munkásmozgalom, a gazdasági és politikai harcok láncolata, bátorhangu szociálista napilap, a mühelyekben, üzemekben és gyárakban élő emberek öntudatának, osztálytudatának rendszeres kifejlesztése, a katonatömegek háborúellenes gyülölete: egy negyedóra alatt több forradalmi erőt gyüjt és tartalékol, mint a forradalomcsinálást reklamálók néhány tucatjának egész életén keresztül kifejtett minden munkája.

Másfelől az osztály- és nemzeti elnyomatás, a háborús kinszenvedések pokla, az osztályellentétek kiéleződése, a néptömegeknek a politikai hatalomból való kizárása, a háborús éhinség és nyomoruság halmozása *nélkül* valóban demokratikus, szabad államban a szociálista napilapok és szervezeti felvilágositás és minden más tömegszervezés igénybevétele mellett sem lehetett volna a nyilt forradalmat kirobbantani.

A forradalmi erők fölvonulása nem volt sokat igérő. Magyarországon *szervezett,* demokratikus és pacifista erők a háború előtt és a háború alatt a szociáldemokrata párton kivül alig voltak. A polgárság a mindenkori hatalomnak és kormánynak volt készséges uszályhordozója. A kispolgárságnak volt egy radikális jellegü pártja, amely az intellektüelleknek aránylag kisszámu szabadgondolkodó, pacifista és demokratikus rétegét egyesitette, volt néhány jellemes, elvei mellett kitartó, bátor vezetője, azonban ez a párt, mint szervezett erő, jelentős nem volt.

A kisparasztok és mezőgazdasági munkások szervezkedését mindenkor megakadályozták és vérbefojtották; az összeomlásnál szervezett erőt ezek sem képviseltek.

A szociáldemokrata párt mellett még ott állt a Károlyi Mihály vezetése alatt álló, alig kéttucatnyi képviselőt felölelő kis parlamenti párt, amely kétségen kivül bátor és kitartó harcot folytatott Tiszáék ellen, a békéért és demokráciáért, de szervezett tömegekkel ez a párt sem rendelkezett.

Szervezett tömegei csak a szociáldemokrata pártnak voltak.

Az események torlódása következtében a tömegek türelmetlensége napról-napra fokozódott és mindinkább cselekvést követelt. A szociáldemokrata párt azonban, helyesen, nem akarta a bukásban lévő rendszert időelőtti cselekvéssel olcsó sikerekhez juttatni és minden törekvése oda irányult, hogy a demokráciáért, az uj rendért inditott harc győzelme biztositva legyen.

A bolgár fegyverszünetet követő néhány nap mulva a pártvezetőség és a pártválasztmány proklamációt intézett Magyarország népéhez. Ez a proklamáció meginditója volt a szociáldemokrata párt önálló cselekvéseinek. A párt leszögezi követeléseit és fölszólit mindenkit a párton kivül is, hogy „aki a tettei és érdekei révén nem vált bünössé a mult büneiben, a szabadság eltiprásában, a nemzetek és osztályok elnyomásában": értse meg a történelmi végzetes napok parancsszavát, a gyors, merész és a régi Magyarország egész világával szakitó cselekvés szükségességét. Elismeri az Ausztriából megalakuló nemzeti államokat, követeli a kormány haladéktalan lemondását, az ország valamennyi demokratikus osztályaiból és nemzeteiből kikerülő uj kormány megalakitását, a képviselőház azonnal való föloszlatását, nemzetgyülésnek általános, egyenlő, titkos, nőkre is kiterjedő választójog alapján való összehivását, annexiók és hadikárpótlás nélkül való, a népek önrendelkező joga alapján létesitendő békét, a nemzeti elnyomatás megszüntetését, a nemzeti jogok valamennyi nemzet részére való biztositását, a közigazgatás reformját, gyökeres agrárreformot, és az egyéni vezetés alól kinőtt üzemek szociálizálását.

Mint a bomba, ugy hatott a szociáldemokrata párt kiáltványa a politikai életre. A hangtalanságra itélt nemzetek képviselői, a radikális polgárság zászlóvivői örömmel vették, hogy a szociáldemokrata pártban szervezett hatalmas erő az utolsó órában sokat igérő cselekedettel száll sikra az ország megmentése érdekében.

A proklamáció kibocsátását követő napon, október 8-án a pártvezetőség minden előzetes bejelentés nélkül valamennyi nagyobb

gyár és üzem munkásait gyülésre hivta össze. Hetven helyen, több mint százezer résztvevővel tartott a munkásság gyüléseket. A hatósági gyülés-bejelentés mellőzése, az akkori viszonyok között, már forradalmi megmozdulás volt.

A szociáldemokrata párt erőteljes megnyilatkozásai gondolkodóba ejtették a koncentrációs megoldásokkal ravaszkodó mágnásokat. Különböző ajánlatokkal, miniszteri tárcákkal igyekeztek a pártot egy koncentrációs kabinetnek — és igy az ő uralmuk biztositása céljára — megnyerni. A szociáldemokrata párt ezeket a kisérleteket visszautasitotta. Október 11-én a pártvezetőség a maga állásfoglalásának dokumentálására elhatározta azt is, hogy a Wekerle—Tisza-féle választójogi erőszakosságban résztvett pártok tagjaival semmiféle politikai tárgyalásokba nem bocsátkozik és eleve is a legélesebben szembehelyezkedik minden olyan kisérlettel, amely az eddigi külpolitikai irányzattal, valamint az eddigi szociális és nemzetiségi politikával gyökeresen nem szakit. A különböző polgári pártok, akarnokok, miniszterjelöltek egymásután kisérleteztek. A Wlassics- és Návay-kombináció, Vázsonyi erőlködése mind azon bukott meg, hogy ők a forradalmi átalakulás helyett más formába öltöztetve a régi rendszert akarták fentartani.

A frontról vészhirek érkeznek. Még a Károlyi ellen gyülölködő tábornokok és hadseregvezetők is Károlyi vagy Károlyi-párti képviselők kiküldetését kérik, mert a katonák lázonganak és csak ezeknek a föllépése nyugtathatná meg a csapatokat.

Október 24-én beérkezik a fiumei katonai lázadás hire. A magyar képviselőházban elementáris erővel tör ki a kisszámu ellenzék a hatalmat bitorló kormány ellen. Végre Wekerle lemond. Ugyanezen a napon a képviselőházi sajtótudósitók a Ház nyilt ülésén hatásos tüntetést rendeznek a cenzura ellen. Az ujságiró-egyesület pedig határozatilag kimondja, hogy ezentul nem veszi figyelembe a kormány rendelkezéseit és megszünteti a cenzurát.

De a régi rendszer nem nyugszik. Andrássyt kinevezik külügyminiszterré — hátha ő megmenti a veszett fejsze nyelét.

Ég a birodalom, összeomlás előtt áll a hadsereg és az ország: — ők még mindig csak taktikáznak, csak hatalmuk megtartására gondolnak!

Október 24-én tisztek impozáns tüntetést rendeznek Károlyi és a béke mellett.

Ugyanezen a napon befejeződnek a szociáldemokrata párt, a Károlyi-párt és a radikális párt között megindult tanácskozások, amelyeknek eredményeképpen a csehszlovák, délszláv, német-osztrák és lengyel nemzeti tanács megalakitását követő 8—14 nap *után* megalakul a Magyar Nemzeti Tanács is.

A Nemzeti Tanács október 26-án proklamációt intéz Magyarország népéhez, amelyben bejelenti a Magyar Nemzeti Tanács megalakitását, amely központi szerve kiván lenni minden olyan mozgalomnak és törekvésnek, amely Magyarország megmentésére és korszerü ujjászervezésére irányul. A Nemzeti Tanács proklamálja a város és a falu testvéri szövetségét, egy uj parlamentáris és demokratikus rendszer szükségességét, azonnali békekötésre irányuló akaratát, a nemzetek önrendelkező jogának elismerését.

A Nemzeti Tanács megalakitása abban a pillanatban kétségtelenül forradalmi cselekedet volt, amely a nép eleven erőinek forradalmi csatasorba állitásával igyekezett a végveszélybe sodort országot megmenteni a pusztulástól.

A Nemzeti Tanács megalakitása fölvillanyozta az egész országot. Példátlan lelkesedést keltett a dolgozó osztályok tagjaiban. A nemzeteknél azonban, sajnos, nem talált arra a fogadtatásra, amelyre számitott ... A nemzetiségek rokonszenvvel viseltettek a Nemzeti Tanács törekvései iránt, azonban vonakodtak attól, hogy intézményesen belekapcsolódjanak a Nemzeti Tanács munkájába, mert Tiszáék taktikázása következtében elvesztették minden bizalmukat Magyarországgal szemben és az országtól való elszakadás felé gravitáltak. Ebben az irányban a Nemzeti Tanács megalakulása elkésett.

A politikai háttérben hatalmas erők igyekeznek a Nemzeti Tanács és Károlyi demokratikus mentőakcióját elgáncsolni.

Október 26-án a király Gödöllőről Bécsbe utazik és magával viszi Bécsbe Károlyit, mintha valóban miniszterelnökké akarná kinevezni. Ezt a csuf játékot azért eszelték ki, mert október 27-én, vasárnap délután a Nemzeti Tanács a parlament előtti térre minden rendőri bejelentés nélkül hatalmas tömeggyülést hivott egybe; féltek a forradalmi kitöréstől. A népgyülés befejeződött és akkor — minden eredmény nélkül hazaküldték Károlyit.

Ettől fogva napról-napra ismétlődnek a tüntetések. Október 28-án este ismét nagy tüntetés volt a város belső részében. A tüntetőket egy akkor még ismeretlen fiatalember, Friedrich István a királyi palota ellen tüzelte és a Lánchidon keresztül Budára akarta vezetni. A hidnál a rendőrök a tüntetőkre lőttek: három halott és számos sebesült maradt a csatatéren.

29-én már József főherceg, mint a király megbizottja, tárgyal magyar politikusokkal a kibontakozásról. A szociáldemokrata párt két képviselője: Garami és Kunfi kijelentették, hogy csak a Nemzeti Tanács és a párt hozzájárulásával jelentek meg a főherceg előtt. Tiltakoztak a régi, a háborúban bünös és a demokrácia ellenségeiként szereplő politikusok kormánymegbizatása ellen és követelték miniszterelnökké való megbizatását Károlyinak, aki a demokratikus közvélemény előtt az egyedüli elfogadható jelölt. Ez a Károlyi-kormány hajtsa végre a Nemzeti Tanács programját. *A szociáldemokrata párt hajlandó a kormányt támogatni anélkül, hogy a kormányba belépne.* Figyelmeztették a főherceget, hogy a tömegek elégületlensége és izgalma óráról-órára növekszik, hogy Károlyinak az előző napi bécsi gyalázatos meghurcoltatása rendkivüli elégedetlenséget és elkeseredést keltett és *csak órák kérdése,* hogy olyan események következzenek be, amelyekért senki sem vállalhat felelősséget. Előre bejelentették a főhercegnek a forradalmat, amelyet már mindenki látott, amelynek előszele a hadseregben, a hivatalokban, a kereskedelmi és gazdasági életben, az utcán érezhető volt, de amelyet az ország vezetői istenverte vakságukban nem akartak meglátni.

Minden tiltakozás, minden figyelmeztetés hiábavaló volt. A Tiszától Vázsonyiig terjedő maffia elgáncsolta Károlyit; Hadik János grófot nevezték ki miniszterelnökké; Hadik tapogatódzott a szociáldemokrata pártnál is; itt azonban határozott visszautasításra talált. Negyvennyolc óráig próbálkozott a kabinetje összeállításával, hangzatos programpontokkal akarta magához kapcsolni a demokratikus és elégedetlen közvéleményt, de kisérletét be sem fejezhette, mert a forradalom a meg sem alakult kormányt elsöpörte...

V.

Október 31.

Hadik kinevezése nyilt hadüzenet volt. A demokrácia táborát ezzel a kinevezéssel választ elé állitották. Ha Hadik terve sikerül, akkor megsemmisül a demokrácia és vele sirba száll az egész ország, amelyet elpusztitással fenyegetnek a győzelmes hatalmak, ha az ország élén továbbra is azok maradnak, akik a háborúnak előidézői voltak.

A nyilt hadüzenetre támadás jellegével biró cselekvés volt a válasz. Október 29-én délelőtt a pártvezetőség katonai agitáció megindítását határozta el, hogy a bekövetkezendő forradalmi eseményeknél a fölösleges vérontást megakadályozza. Röpirat és plakát formájában kinyomattuk Várnai Zseni „Katonafiamnak" cimü, meghatóan szép és lelkes, a háború alatt a cenzura által elkobzott forradalmi versét (refrénje: „Ne lőjj fiam, mert én is ott leszek!"). A pártvezetőség délelőtt még nem találta érettnek a hangulatot a röpiratok terjesztésére.

Délutánra azonban megváltozott a helyzet. Az egész városban — főként az október 28-i utcai lövöldözés következtében — izzó elkeseredés fogta el a tömegeket. A gyárakból a munkások százai, a kaszárnyákból katonák és tisztek hatalmas csoportjai keresték föl a párttitkárságot és irányitást kértek. E hangulat láttára már nem volt idő a pártvezetőség ujabb határozatának bevárására. A délutáni órákban megjelentek a plakátok az utcán.

Egy óra alatt megváltozott a város képe. Minden üzlet kirakatában ott csüngtek a hatalmas plakátok. A kereskedők megérezték az uj idők szelét, nem törődtek kormánnyal, rendőrséggel, cenzurával: kocsin, autón jöttek be a párttitkárságba és kértek plakátokat. Minden plakát előtt tömegek olvasták a lelkesitő, megváltó szót. Katonák, munkások, polgárok az utcán a röpirattal jártak, az egész város visszhangzott a lelkeket átfogó szótól: „Ne lőjj fiam, mert én is ott leszek!"

Este a Nemzeti Tanács ülésén megjelent a fővárosi államrendőrség tisztikarának, detektivtestületének és őrszemélyzetének egy küldöttsége és bejelentette csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz. A kormány ezzel elvesztette a forradalom szivében, Budapesten karhatalmának legjelentékenyebb és eddig legmegbizhatóbb részét.

A hatóságok, a gazdasági és politikai szervezetek legnagyobb része szintén elfordul a kormánytól s csak a Nemzeti Tanács utasitásait fogadja el.

A Nemzeti Tanács intézőbizottságának tagjai voltak: a Függetlenségi Párt részéről: Károlyi Mihály, Ábrahám Dezső, Batthyány Tivadar, Hock János, Jánosi Zoltán, Lovászy Márton, a Polgári Radikális Párt részéről: Jászi Oszkár, Szende Pál, a Szociáldemokrata Párt megbizottjai: Garami Ernő, Kunfi Zsigmond, Weltner Jakab, Garbai Sándor és e sorok irója, a sajtó képviselői: Hatvany Lajos, Biró Lajos, Fényes László, Diner-Dénes József és Purjesz Lajos, a feministák képviseletében Schwimmer Róza.

A tömegtüntetésekkel szemben a kormány, egyelőre, nem mert föllépni. Október 29-én a munkásság délelőtt 10 órától fél 11 óráig valamennyi üzemben beszüntette a munkát és ezzel a demonstrációval adott kifejezést gyászának és tiltakozásának a békés tüntetőkre tüzeltető hatalommal szemben. A fegyvergyár munkásai a tüntetés alatt megrohanták a raktárakat és fölfegyverkeztek Mannlicher-fegyverekkel és Frommer-pisztolyokkal. A gyárba érkező katonák és csendőrök visszavonultak, a hatóság kénytelen volt a Nemzeti Tanács és a szociáldemokrata párt közvetitését igénybe venni, mert már nem volt bátorságuk és erejük ujabb vérengzés kiprovokálására.

Október 30-án este a Nemzeti Tanács fölhivással fordul a katonákhoz, amelyben rámutat arra, hogy Zágráb és Prága katonai parancsnokai a délszláv, illetve csehszlovák Nemzeti Tanács rendelkezésére bocsátották az egész fegyveres hatalmat és csak Magyarországon állitják szembe a háborús úszitók a nép katonáit a szabadságért, az önállóságért, a népjogokért és a békéért harcoló magyar néppel; a Tanács felszólitja a katonákat, hogy a fegyelem megbontása nélkül csatlakozzanak a Nemzeti Tanácshoz, ne ontsanak polgárvért, ne lőjjenek testvéreikre, hanem álljanak a Nemzeti Tanács mellé!

A postások, vasutasok szervezetei, a fővárosi tisztviselők, a vidék számos városa, katonatisztek, katonák szervezetten és zászlóaljankint jelentik be a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozásukat.

Ugyanaznap valamennyi gyár munkássága a délelőtti munkaidő befejezése után gyülést tart, amelyben követeli a munkástanács megszervezését.

A forradalom az október 31-re virradó éjjel robbant ki. A Nemzeti Tanács helyisége zsufolásig megtelt a csatlakozást bejelentő küldöttségekkel és egyénekkel. Az utcán felejthetetlenül színes kép. A katonák tizezrei, tisztek, egyetemi hallgatók, munkások tömegei váltják fel egymást. Az Astória-szálló erkélyéről egymásután szónokolnak a Nemzeti Tanács és a forradalmi harc vezérei. Károlyi Mihály beszéde után kiröpülnek a kardok a hüvelyekből, a tömeg hangosan, imádságszerüen föleskiszik a Nemzeti Tanácsra, az uj, független, szabad és demokratikus Magyarországra és fogadalmat tesz, hogy céljai megvalósitásáért harcra készen várja a Nemzeti Tanács szózatát.

Ragyogóan szép jelenetek sorozatai kergetik egymást, amelyek feledhetetlenek lesznek mindenki előtt, aki az eseményeket azon a nagyszerü éjszakán átélte és megteremtésükben résztvett. A Nemzeti Tanács este még együtt ül; később néhányan eltávoznak; ott maradnak Károlyi, Garami, Kunfi, Garbai, Jászi, Szende, Biró Lajos, Hatvany és még néhányan.

Éjfél után a tömeg legnagyobb része eloszlik. Az ifjuság egy része — katonák, tisztek és munkások — ott marad a Nemzeti Tanács előtt. Egyszerre hire érkezik annak, hogy a keleti pályaudvaron két menetzászlóalj áll indulásra készen. Néhány perc alatt egy kis csapat a pályaudvarhoz vonul és a két menetzászlóalj az első fölszólitásra a tömeg kitörő lelkesedése között a Nemzeti Tanács elé megy és felesküszik az uj rendre. Egy másik csoport elfoglalja a térparancsnokságot, a budapesti katonai és karhatalmi parancsnokság központját. A Nemzeti Tanács telefonon értesül az eseményről, kiküldi Biró Lajost és Garbai Sándort, hogy akadályozzanak meg minden vérengzést és vegyék birtokukba a térparancsnokságot. Közben visszaérkezik a Nemzeti Tanács néhány képviselőtagja, köztük Fényes László. Ekkor érkezik a hire annak, hogy a Mária Terézia-laktanya előtt felfegyverzett katonaság áll szemben a tömeggel és minden pillanat-

ban várható az összeütközés. Lovászy, Landler és Fényes László kimennek a helyszinére és megakadályozzák a készülő vérengzést.

Nehéz órák és percek következnek. A forradalom kirobbant, a két egymással szemközt álló erő: a forradalmárok és a szervezett katonai parancsnokság fölkészülődnek a döntő összecsapásra. A legkülönbözőbb vad hirek kergetik egymást, közben folynak kisebb csatározások is.

Egy csendőrőrjárat az Astória előtt álló tömegre lő. Percekig süvitenek a golyók, — a forradalmárok győztek, a csendőrök megfutottak. Hire érkezik annak, hogy a budai oldalról nagy tömeg katonaság érkezik, amely el akarja foglalni az Astória-szállót, a Nemzeti Tanács székhelyét. A szállóban alig néhány száz főnyi ember tartózkodik. Fegyveres erő alig áll rendelkezésre. A telefonközpontot egy csoport elfoglalta és telefonon kért husz fegyveres katonát a központ védelmére. Ebben a tragikus helyzetben a Nemzeti Tanács nem tud husz fegyveres embert rendelkezésre bocsátani! Egyenkint, az utcán szedjük össze a fegyveres katonákat, ugy küldünk egy kis járőrt a központ védelmére.

Az Erzsébet-hidon a sötét éjszakában is látni már a Nemzeti Tanács felé vonuló fegyveres csapatot. Sipolás, lárma. Egy nagyobb csoport összeverődik, a Kossuth Lajos-utcában, a hid felé néző fronton fölállnak civilek és katonák, két gépfegyvert forditanak az érkezők elé, már-már összecsapásig feszül a helyzet, amidőn az érkező csapat irányából hangok érkeznek hozzánk, amelyekből „Éljen a forradalom! Éljen a Nemzeti Tanács!" jelszavai csendülnek ki. A véletlen mentett meg bennünket attól, hogy a sötét éjszakában a forradalom két csapata összeütközzék.

Ujabb hirek érkeznek. Lukachich városparancsnok felsőbb parancsra elinditotta a bosnyák ezred karhatalmi zászlóaljait és meg akarja támadni a Nemzeti Tanácsot. Menekülésre senkisem gondol. A Nemzeti Tanács tagjai elhatározzák, hogy a helyükön maradnak, a rendelkezésre álló fegyveres erővel védekeznek; ha elesünk, ez csak még erősebbé és ellenállhatatlanabbá fogja tenni a forradalmi föllángolást.

A bosnyák csapatok azonban a belvárosban megállnak és néhány fölvilágositó szó után visszavonulnak a laktanyába. E jelenet után már világos volt előttünk, hogy a katonai vezetőség nem érzi magát

elég erősnek, fél az összecsapástól, a csapatai megbizhatatlanok, — az első forradalmi roham tehát győzelemmel fejeződött be!

De ez még nem jelentette a forradalom győzelmét. Bizonyos volt, hogy Lukachichék — ha nincsenek budapesti csapataik — vidéki csapatokkal fognak kisérletezni. A tömegeket kellett tehát fölvonultatni. A „Népszava" lapfejével százezernyi példányban már a kora reggeli órákban röpiratokat osztogattak a város munkáslakta negyedeiben:

> „Kitört a forradalom. Vérontás nélkül megszállták a főváros főbb pontjait. Elfoglalták a térparancsnokságot. Az ellenforradalom valószinüen vissza akarja szerezni a hatalmat. Meg kell mutatni, hogy ti együtt éreztek katonatestvéreitekkel, *munkások, ki az utcára, szüntessétek be a munkát.*"

A magyarországi szociáldemokrata párt aláirásával megjelent röpcédulákra a munkások százezrei kivonultak az utcára. Ezzel Lukachichék minden támadó szándéka dugába dőlt, mert annyi és olyan katonasággal már nem rendelkeztek, amely ezzel a forradalmi lelkesedéstől fütött százezernyi tömeggel szembe mert volna szállni.

A forradalom győzött . . .

A forradalmi puccsisták és a naiv forradalmi romanticizmus jellemzésére emlitem meg, hogy a forradalom éjszakáján Szántó Béla, a kommunista párt későbbi titkára ijedt kétségbeeséssel kérdezte meg Landler Jenőtől és tőlem, hogy mitévő legyen, mert az október utolsó napjaiban megalakult „tiszti katonatanács" elnöke, Csernyák nincs a lakásán és annál van a katonatanács tagjairól szóló névsor és a forradalom haditerve. A forradalmat ők azonban csak november 4-ére virradó éjszakára tervezték. Természetesen megnyugtattuk, hogy a forradalmakat nem lehet terminusra csinálni és a tiszti katonatanács nélkül is ki fog bontakozni a forradalom, — mert a *tömegek* helyükön lesznek . . .

* * *

A forradalom győzelme után a dinasztia, ha másként nem tudta megmenteni hatalmát, ugy igyekezett a forradalom élére kerülni, hogy egyszerüen beleilleszkedett az uj helyzetbe. A forradalom éjszakáján a király nevében József főherceg kinevezte Károlyit

miniszterelnökké és megbizta őt a kormány megalakitásával. A kormány tagjai lettek: Batthyány Tivadar, Garami Ernő, Lovászy Márton, Buza Barna, Kunfi Zsigmond, Nagy Ferenc, Linder Béla, Jászi Oszkár és Szende Pál.

A szociáldemokrata párt miniszterségvállalása a forradalom napjáig nem volt eldöntve. Néhány nappal a forradalom előtt a pártválasztmány ülésén Garami előterjesztette a forradalmi polgári pártoknak azt az ajánlatát, hogy két szociálista lépjen be a kormányba. A pártválasztmány többsége az akkori viszonyok között azon az álláspontón volt, hogy nem kivánatos, hogy a szociáldemokrata párt a kormányban résztvegyen; kérdéses volt ugyanis, hogy a parlamenti gyakorlattal még egyáltalában nem biró szociáldemokrata tömegek mellett hasznára volna-e a pártnak, ha annak képviselői kormányra kerülnének.

A forradalom éjszakáján azonban a helyzet gyökeresen megváltozott. Egyrészt királyi kinevezés utján keritették hatalmukba a baloldali pártok a kormányhatalmat s igy a forradalmi helyzet parancsszavát kellett követni, másrészt Károlyiék ragaszkodtak ahhoz, hogy a szociáldemokrata párt belépjen a kormányba, mert tudták, hogy e nélkül a szervezett hatalom nélkül a forradalmi kitörés után tiszta polgári kormány nem képes magát fentartani. A pártvezetőség rögtönzött ülésen megadta a felhatalmazást Garaminak és Kunfinak, hogy lépjenek be a kormányba. A munkástanács november 2-án megtartott alakuló ülésén tudomásul vette a pártvezetőségnek ezt az események következtében szükségessé vált intézkedését.

A forradalmi kormány megalakitásáról szóló hirt az utcákon hullámzó százezernyi tömeg ujjongó lelkesedéssel vette tudomásul. Katonák, polgárok, munkások tizezrei a vértelen forradalom örömére fehér őszirózsákkal diszitették fel magukat. Ujjongó katonákkal telt teher- és személyautók százai, kocsik ezrei száguldottak végig a városon. Kiszabaditják a politikai foglyokat, örömlövések, fegyverdurrogtatások hirdetik a fölszabaditott nép boldogságát, az uj rend hajnalát.

Estére kóbor katonák behatolnak Magyarország leggyülöltebb emberének, a háborús politika legkonokabb védelmezőjének, a népjogok legelvakultabb ellenségének villájába és megölik a régi rend tipikus képviselőjét: Tisza Istvánt. Tisza István agyonlöveté-

sének hire villámgyorsan elterjed a városban. Mindenki sajnálja, hogy a vértelen forradalom fenséges tisztaságát ez az erőszakos cselekedet elhomályositotta, de mindenki érezte, hogy Tisza Istvánt a fékezhetetlen gyülölet ölte meg.

Minden mesterséges váddal szemben meg kell állapitani, hogy az októberi forradalom alatt, de még később, a kommün alatt is megvolt az igyekezet arra, hogy bizonyosságot szerezzünk a tett elkövetőinek személye felől. A nyilvánosságra került adatok pontos ismerete alapján ismételten megállapitották, hogy mindazoknak, akiknek neve a gyilkossággal kapcsolatban közszájon forgott és akik abban az időben bizonyára inkább eldicsekedtek volna tettükkel, mintsem hogy tagadták volna azt és akik később minden alapos vád és bizonyiték hijján a vádlottak padjára kerültek — tehát sem Fényesnek és Kérinek, sem Friedrichnek és Pogánynak — semmi közük sem volt a gyilkossághoz.

Legkevésbé, természetesen, a forradalom vezetőinek. A győzelmes forradalom első husz órája után nem volt oka félnie a forradalomnak a hatalmától teljesen megfosztott Tisza Istvántól, nem is szólva arról, hogy az önkényeskedő bosszunak ezt a formáját az uj rend tisztakezü, ideálizmustól áthatott pacifista vezetői soha nem engedték volna érvényesülni. A forradalom vezérei a régi rend bünöseit csak a törvényes uton kivánták felelősségre vonni.

Tisza István nem egy szervezett gyilkosságnak, hanem a disztingválni nem tudó népharag kitörésének lett az áldozata. Kóbor katonák gyilkolták meg.

Hogy a forradalom mennyire megvetett minden vérontást, bizonyitja az a körülmény is, hogy a Tisza meggyilkolását követő órában megjelent a szociáldemokrata párt titkárságában néhány katona és engedélyt kért arra, hogy kivégezhesse a szervezett munkások egyik leggyülöltebb ellenségét, Szterényi Józsefet, a volt kereskedelemügyi minisztert. A párttitkárságban Horovitz Gáborral, a famunkások egyik vezetőjével egyetemben lehordtuk a katonákat, hogy ilyen gondolatokkal foglalkoznak és megmagyaráztuk nekik, hogy a forradalom törvényes uton fogja a bünösöket felelősségre vonni, s megtiltottunk minden erőszakos cselekedetet.

A forradalom győzelmével megszületett a nép millióinak reménysége: a szabad, független, demokratikus Magyarország. Örömmámorban uszott az egész ország. A főváros, a vidék, szervezetek

és pártok, a papság, a régi pártok vezetői: mind, egy szálig, hüségesküjükkel csatlakoztak a forradalmi kormányhoz. A tömegek, a munkásság, a parasztság, a mezőgazdasági munkások, a kispolgárság belső örömmel, a régi vágyakozás kielégitettségével üdvözölték az uj rendszert. A régi rendszer képviselői, az országos örömujjongás és föllángolás elementáris kitörésétől megdermedve, siettek az uj rendbe beilleszkedni, hogy régi büneik felelősségétől megszabaduljanak.

Csernoch János hercegprimás, Prohászka Ottokár, gróf Széchényi, Fetser, Glattfelder püspökök egyenkint, később a püspöki kar egységesen tesz hüségfogadalmat a Nemzeti Tanács előtt. A nagybirtokosok gazdasági szervezete nevében Rubinek Gyula, Szilassy Zoltán, Buday Barna, Mutschenbacher Emil és Krolop Hugó jelenti be csatlakozását az uj rendhez. A régi képviselőház elnöke, Szász Károly a tisztviselői kar élén jelenik meg a Nemzeti Tanács előtt és teszi le a hüségesküt. Megjelenik Hock János és Bokányi Dezső előtt Habsburg József volt főherceg is s kijelenti: „Uraim, fölmentetvén esküm alól, mint katona és mint magyar állampolgár, eljöttem fiammal, hogy letegyük a hüségesküt."

De az örömmámor közepett, az évszázados elnyomatásból fölszabadult tömegek ujjongása mellett, a kormánynak hozzá kellett látnia a régi rendszer és a háború terhes, az országot végveszedelemmel fenyegető örökségének átvételéhez és rendezéséhez. Minden órában, minden percben uj föladatok, uj szituációk nehezedtek a forradalom vezetőire. Nem volt idő sok tanácskozásra, megfontolásra, — cselekedni kellett.

VI.

A fegyverszünet.

a) A Diaz-szerződés.

A Károlyi-kormány, programjához hiven, mindenekelőtt a céltalan vérontást igyekezett megszüntetni. Mindenekelőtt arra tett kisérletet, hogy rákényszeritse a Badenben székelő hadseregfőparancsnokságot a fegyverszünet azonnal való megkötésére.

A hadseregfőparancsnokság már az október 24-én kezdődő frontcsapatlázadások első napjaiban kapott a különböző hadseregparancsnokságoktól jelentéseket, amelyekben fölhivták a főparancsnokságot, hogy a helyzet és a front megmentése érdekében haladéktalanul kezdje meg a fegyverszüneti tárgyalásokat.

A tiroli hadseregparancsnokság már október 29-én — tehát még a Wekerle-kormány napjaiban — kéri, hogy *föltétel nélkül* kössenek fegyverszünetet és ettől a naptól fogva a frontról való hivatalos jelentések állandóan sürgetik a békét. Badenban, a hadseregfőparancsnokság székhelyén csak kapkodnak, mert a király fél a háború befejezésétől és annak következményeitől. Október 28-án ismét elinditják Weber gyalogsági tábornokot, hogy utazzék a fegyverszüneti küldöttséggel az olasz hadseregfőparancsnokság székhelyére és igyekezzék ott fegyverszünetet kötni, mert a helyzet a fegyverszünet azonnali megkötését teszi szükségessé. De botorságukban még a következő instrukciót adják Webernek: „Excellentiád tájékoztatására szolgáljon, hogy minden föltétel elfogadható, amely a hadsereg becsületét nem érinti vagy kapitulációval nem egyenrangu.“ A front-helyzet mellett, természetesen, ez a föltétel lehetetlenné tette a fegyverszünet rögtön való megkötését.

Le kell szögezni, hogy ez még a magyar forradalom kitörése előtt három nappal történt!

A hadseregfőparancsnokság rendelkezéseit és utasításait, Weber tábornok elindulásának percétől fogva, egy hatalmas birodalom

sokmilliós népének tragikus vergődését semmibe sem vevő fejetlenség jellemzi. Óráról-órára küldözgetik az egymásnak homlokegyenest ellentmondó utasításokat. Sürgető táviratokra egyáltalában nem vagy csak órák multán válaszolnak. A felelősségteljes állásban lévő vezérkari főnök a fegyverszünetre vonatkozó semmiféle előterjesztésben dönteni nem mer. A király dönt, ad ki rendelkezéseket és — vonja vissza azokat; távirati utasításokat telefonon semmisit meg; a tanácsadóitól és a dinasztiájától megindított és elvesztett háború terhes fegyverszüneti föltételeiért az uj államok forradalmi kormányaira akarja átháritani a felelősséget!

Október 30-ig az olasz hadseregfőparancsnokság még csak választ sem küldött a Weber tábornoktól szabálytalanul és elkésetten átnyujtott fegyverszüneti kérésre. A fronton óráról-órára rosszabbodik a helyzet. Az olasz és szerb fronton az ántánt-csapatok eddig bevehetetlennek hitt állásokat hóditanak meg; a harcok tizezrek életébe és egészségébe kerülnek. A hadseregfőparancsnokság érzi, hogy tovább nem üzheti játékait és reggel 8 óra 40 perckor Op. 148 888 szám alatt a következő táviratot küldi az olasz fronton lévő két hadseregcsoport parancsnokságnak:

„A hadseregfőparancsnokság a következő parancs kiadását tervezi, ha a hadseregcsoportparancsnokság véleménye szerint a viszonyok szükségessé tennék:

Négy különböző uton az olaszoknak javaslatot tettünk a fegyverszünet azonnali megkezdésére. E pillanatig semmiféle válasz nem érkezett. A további vérontás elkerülésére és a lehetőség szerint való megakadályozására annak, hogy a hadsereg teljesen fölbomoljék és anarchiával a mögöttes országrészeket elárassza, *az ellenségeskedések mindenütt megszüntetendők és a további magatartásra vonatkozóan frontról-frontra tárgyalások inditandók.*

Azonnali állásfoglalást kérünk[1].“

A hadseregfőparancsnokság és a király tehát már *október 30-án* reggel elhatározták a *föltétel nélküli fegyverletételt.* Meg akarták tenni azt, amit a Károlyi-kormány november 1-én valóban végrehajtott s amiért bennünket ma hazaárulással vádolnak.

[1] Kerchnawe: I. m., 116 old.

A két hadseregparancsnokság azonban még taktikázott, ellenezte a fegyverletételt, és a király a népek ellen a tábornokok mellett döntött.

Október 30-án délután végre beérkezett Diaz tábornoknak a hadseregfőparancsnokságot alaposan megszégyenitő válasza, amelyben kijelenti, hogy Weber tábornokkal nem tárgyalhat, miután nincs a nemzetközi szokásoknak megfelelően kiállitott meghatalmazása; egyébként majd közölni fogják a fegyverszüneti föltételeket.

Az osztrák-magyar hadseregfőparancsnokság már ebből a válaszból is megérthette, hogy az olaszok annyira biztosak az ántánt győzelmében, hogy tárgyalások helyett csakis a föltételek diktálásához ragaszkodnak; az egyedüli helyes ut tehát az lett volna: mentsék meg, ami még megmenthető és szüntessék meg az általános kapitulációval a vérengzést.

Végre Weber megkapja az uj utasitást, hogy személyesen jelenjék meg az olasz hadseregfőparancsnokságnál és vegye át a békefölt[illegible]teleket. Közben a vérontás folyik tovább. Az olaszoktól nem jön ujabb válasz és Boroevic tábornagy, aki két nappal azelőtt a fronton lévő közkatonák bőrére akart hősiesen tovább harcolni és büszkén visszautasitotta a kapituláció tervét, november 1-én már a következő kérdést intézi a hadseregfőparancsnoksághoz:

„Feladata-e még a hadseregnek, hogy Olaszország ellen harcoljon, vagy pedig sürgősebb volna-e a mögöttes országrészekbe asszisztenciát adni és a csapatokat hazaküldeni[2]?“

A forradalmak és uj államok megsemmisitése céljából a tábornagy ur hajlandó volt kapitulálni, de a harciasnak mutatkozó Boroevic polgárháború nélkül nem mert békét kötni!

Végre november 1-én este 9 órakor beérkeztek a hadseregfőparancsnoksághoz Diaz fegyverszüneti föltételei.

A föltételek szövegéhez Weber tábornok a következőket füzi:

„A bizottság nem érzi magát följogositottnak arra, hogy ezeket a *váratlanul* kemény feltételeket elfogadja, mert a szárazföldi szakasz 2-ik és 4-ik pontja és az egész tengeri szakasz *a hadsereg és a flotta becsületével* összeférhetetlen[3].“

[2] Kerchnawe: I. m., 127 old.

[3] Kerchnawe: I. m., 131 old.

Bekövetkezett tehát az előrelátható esemény. A hadseregfőparancsnokság kétértelmü és gyáva utasitása folytán Weber tábornok nem köthette meg a fegyverszünetet, mert nem fogadhatott el „a hadsereg becsületével össze nem férő föltételeket".

A magyar kormány nem nézhette tovább ölberakott kezekkel a több mint négy esztendő óta a fronton lévő magyar katonák további gyilkolását. Erőteljes cselekedetre határozta el magát. Követelte a hadseregfőparancsnokságtól, hogy vonja ki azonnal a magyar csapatokat a frontról, mert Magyarország nem hajlandó tovább háborút viselni. November elsején tehát csak azt követelte, hogy hajtsák végre a hadseregfőparancsnokságnak már október 30-án reggel kiadott, de a hadseregcsoportparancsnokságoknál visszatartott parancsát: a föltétel nélküli fegyverszünetet.

A magyar kormány annál inkább köteles volt ezt a követelését végrehajtatni, mert hiszen a király és *Horthy Miklós* flottaparancsnok a tengeren már október 30-án beszüntették a háborút. *Föltétel nélkül* átadták a flottát egy ellenséges hatalomnak: Jugoszláviának. Kapitulációval járó, tehát az uralkodó katonai felfogás szerint a hadsereg és flotta becsületét érintő fegyverszünetet kötöttek. Nem volt tehát semmi értelme, hogy a már „foltos becsület" látszólagos érintetlenségének föntartása végett a szárazföldön még továbbra is folyjék a tizezrek életébe kerülő vérengzés és tömegmészárlás.

November 1-én éjjel 11 órakor a magyar kormány megbizásából Linder hadügyminiszter fölszólitotta a hadseregfőparancsnokságot, hogy az alábbi parancsot juttassa a frontra:

„Magyarország belső helyzete képtelenné teszi ezt az országot a háború továbbviselésére.

A magyar kormány határozata alapján, mint felelős m. kir. hadügyminiszter, ezennel elrendelem a fegyverletételt és utasitom a hadseregfőparancsnokságot, a Boroevic-, Bozen- és Kövess-hadseregcsoportparancsnokságokat, hogy Wilson békepontjai: a teljes leszerelés, a népek szövetsége és a döntőbiróságok elvei alapján haladéktalanul lépjenek az ántánthadseregek parancsnokságaival összeköttetésbe a fegyverletételre vonatkozólag.

Amennyiben az ántánt feltételei országunk megszállását követelnék, hassanak a közvetlenül tárgyaló hadseregparancs-

nokságok oda, hogy mélyen sujtott országunk megszállása csakis *angol vagy francia csapatok* által történjék . . .[4]"

A magyar kormánynak ezt a parancsát a hadseregfőparancsnokság rendelkezésére a legtöbb parancsnokság egyáltalában ki sem hirdette és ahol a csapatokkal közölték, ez csak *november 3-án,* közvetetlenül a hivatalos fegyverszünet kihirdetése előtt történt meg.

Furcsa logika nyilatkozik meg abban a vádban, hogy *ez* a parancs okozta a front fölbomlását. A front a hivatalos adatok szerint már október 24-én lázadozott és ezt a parancsot november 2-án kapták kézhez a hadseregparancsnokok, ki sem hirdették, a katonák tudomást sem szerezhettek róla, — ellenben tudták azt, hogy napok óta folynak a fegyverszüneti tárgyalások, de nem fejeződhetnek be, mert a tábornok urak a hadsereg úgynevezett becsületét előbbrevalónak hiszik, mint tizezrek életét és testi épségét. *Ez* a tudat demoralizálta a csapatokat és nem a kihirdetésre sem került parancs!

A magyar kormány azonban nem nyugodhatott bele a hadseregfőparancsnokság kétszinü és a magyar katonák százezreinek életét veszélyeztető eljárásába. A frontról a legmegbizhatóbb forrásokból rémes hirek érkeznek. Boroevic jelenti, hogy a délnyugati tábori vasut szlovén alkalmazottai megtagadják a szolgálatteljesitést, elhagyják szolgálati helyüket. A vasutakat sok helyen megrongálják és az a katasztrófa fenyeget, hogy elvágják a milliós hadsereg visszavonulási utját, lehetetlenné teszik az élelmezést.

November 2-án délelőtt 9 óra után a magyar kormány megbizásából Linder fölhivja a hadseregfőparancsnokságon a vezérkari főnököt és annak helyettesével, Waldstätten tábornokkal való ingerülthangu szóváltás keretében követeli a magyar kormány parancsának a végrehajtását. A szóváltás folyamán Waldstätten *beismeri, hogy a magyar kormány parancsa még nincs kihirdetve a csapatok előtt.* Linder erélyesen követeli, hogy a kilátástalan helyzetre való tekintettel minden halogatás nélkül fogadják el az ántánt fegyverszüneti föltételeit. Waldstätten kijelenti, hogy ez a kivánság az ő álláspontjával egyezik, azonban „még néhány pontot fixirozni kell".

---

[4] Magyar hadügyminiszteri irattár.

Tehát néhány pont fixirozása miatt még néhány napig akarják halogatni a fegyverszünet megkötését, bár tudják, hogy minden óra ujabb tizezer áldozatba kerül, ujabb halottakat, sebesülteket, rokkantakat és hadifoglyokat jelent!

És hogy nem a magyar kormány, hanem a hadseregfőparancsnokság kezdeményezett az olasz fronton kivül, a szerb fronton, Franchet d'Esperayval, külön tárgyalásokat és hogy a *hadseregfőparancsnokság szólitotta föl a magyar kormányt arra, hogy a területi kérdések dolgában lépjen érintkezésbe az ántánt déli hadseregparancsnokságával,* annak bizonyitására álljon itt ennek a beszélgetésnek a hadseregfőparancsnokság iratai alapján megállapitott hiteles szövege.

„*Waldstätten:* Erdély ügyében a brassói csoportparancsnokság már kapott parancsot. A Kövess-hadseregcsoportnál tartózkodik egy fegyverszüneti bizottság, amelyhez *Laxa* tábornok, *Dormándy* alezredes és mások tartoznak. *Legközelebb már tárgyalni fognak.*

Linder: Beszüntették már a harcot?

Waldstätten: A sürgöny a hadseregcsoportparancsnoksághoz elment, de mi nem tudjuk, hogy az miképen intézkedett.

Linder: Az ország megnyugtatása céljából szükséges volna, hogy a harcot a lehető leghamarabb beszüntessék.

Waldstätten: Kövess értesitve lesz. *Célszerü volna, ha a bizottsághoz a magyar kormánynak egy képviselője csatlakoznék,* a territoriális kérdések rendezése céljából, mig a katonák a katonai kérdéseket fogják elintézni[5].“

Tehát a hadseregfőparancsnokság kiküldött egy fegyverszüneti bizottságot a Franchet d'Esperayval való tárgyalások céljából és fölszólitotta a magyar kormányt is arra, hogy a tárgyalásokra küldje el a képviselőjét. Annak a regének a tarthatatlansága, hogy a magyar kormány csak a hadseregfőparancsnokság ellen való ellenszenvből és minden szükség nélkül fordult volna Franchet d'Esperay tábornokhoz békéért, már ebből a beszélgetésből is kiderül.

November 2-án délután a hadseregfőparancsnokság már csak két hadseregparancsnoksággal tud távirati és telefoni uton érint-

[5] Kerchnawe: I. m., 135 old.

kezni, a többiekkel megszakadt az érintkezésnek minden lehetősége. A délután folyamán végre megkapta a hadseregparancsnokság illetékes helyről, Boroevic tábornagytól (Op. 148 993 szám alatt) kétszinü eljárására a méltó választ. A távirat többek között azt mondja, hogy

„... a hadseregfőparancsnokság kétszinü magatartása és a világos akarat hiánya folytán a csapattestek korrekt vezetése a legnagyobb mértékben veszélyeztetve van ... Ha Istvánovits altábornagynak joga van a fronton betöltött helyét elhagynia, mert ő horvát állampolgár, akkor ez a jog minden más tisztet is saját nemzeti tanácsával szemben megilleti, ami lehetetlen állapotokhoz vezet, amelyet a hadseregfőparancsnokságnak nem szabad előidéznie ...[6]"

Az október 28-án megalakult zágrábi Nemzeti Tanács és a 29-én proklamált horvát önállóság tényére elrendelték a cseh és horvát tiszteknek és csapatoknak a frontról való szabadságolását. Csak a magyar és német csapatoknak kellett tovább vérezniök. Ezt a félintézkedést, annak hallatlan erkölcstelenségét és a katonai galádságot bélyegzi meg Boroevic a fönti táviratában.

A hadseregfőparancsnokság bünös tehetetlensége csak nagyobbodik. A csoportparancsnokságok táviratokkal árasztják el a főparancsnokságot: azt kérdezik, harcoljanak-e tovább, vonuljanak-e vissza a határra? A főparancsnokság nem is válaszol a sürgető kérdésekre. Délután 4 órakor Schneller ezredes, a fegyverszüneti bizottság egyik tagja telefonon beszél a vezérkari főnök helyettesével. Megmagyarázza, hogy „a front teljesen fölbomlott; ha a király, a hadseregfőparancsnokság és a többi tényezők nem mernek dönteni, ugy hatalmazzák föl a fegyverszüneti bizottságot — amely a helyzet felől teljesen informálva van —, hogy *saját felelősségére* a fegyverszüneti föltételeket *föntartás nélkül* elfogadhassa".

Ebben a kritikus és tragikus helyzetben Waldstätten tábornok arra hivatkozik, hogy a király különböző tárgyalásokat folytat; ő nem tehet egyebet, mint hogy minden félórában felhivja Schönbrunnt; semmiféle utasitást nem adhat. Schneller ezredes könyörög,

[6] Kerchnawe: I. m., 138 old.

hogy magyarázzák meg a királynak a harcbeszüntetés azonnal való szükségességét; a fronton való helyzet megköveteli, hogy minden ellenségeskedést azonnal szüntessenek be; minél előbb, annál jobb; minden óra drága. Waldstätten a schönbrunni telefonra hivatkozik; de intézkedni nem tud, nem mer, nem akar.

Este 7 órakor Schneller ujra felhivja Waldstättent, intézkedést kér, mert az anarchia föltartóztathatatlan. Nem kap más megnyugtatást, mint hogy ujra kisérletet tesznek majd arra, hogy — Schönbrunnal beszélhessenek. Tizezrek véreznek és a felelős király és hadseregfőparancsnokság még mindig nem mer intézkedni ... A tiroli hadseregfőparancsnokság jelenti, hogy az élelmező állomásokat már kifosztják, — érdemleges válaszra sem méltatják ...

Végre, *este negyed 10 órakor,* kiadják a parancsot, hogy a magyar hadügyminiszternek a fegyverletételre vonatkozó eddig visszatartott parancsa végrehajtandó. Tehát megint fél-intézkedés. Lent, a frontokon a legnagyobb anarchia dul: a magyar csapatokra vonatkozóan kiadják a fegyverletételi parancs végrehajtására vonatkozó intézkedést, hogy ezáltal a magyar kormányra háríthassák a felelősséget az anarchiáért, a front összeomlásáért. Pedig a föntiekből megállapitható, hogy már a parancs kihirdetése *előtt* teljesen összeomlott a front, dult az anarchia, a hadseregparancsnokok kérték, követelték a fegyverszünet azonnal való megkötését, mert a csapatok lázadoznak, kifosztják az élelmiszerraktárakat.

Néhány perccel később beérkezik Schneller ujabb helyzetjelentése:

„A még mindig halogató illetékesek gondolják meg, hogy mit jelent az, hogyha százezrekből álló fegyveres tömeget, amelyből már legnagyobbrészt hiányzik a fegyelem, az Etsch völgyén keresztül préselik. Bizzanak a józan katonai itélőképességben, amely ebben a körülményben a legnagyobb veszedelmeket látja. A fosztogatások már megkezdődtek. Az utvonalak eltorlaszolódása fokozódik. Az összeköttetések megszakadásától és az emberéletben követelt áldozatok fokozatos gyarapodásától kell félni. Mi, a fegyverszüneti bizottság ittlévő tagjai a válasz átadása céljából ma még talán át tudunk jutni a fronton, holnap ez már aligha lesz lehetséges, mert a front is el lesz torlaszolva. Végül ki kell domboritanom, hogy a *front a sürgős fegyverszünetet várja.* A halogatás a

tisztek és legénység előtt érthetetlen és nagyon hátrányosan befolyásolja a katonai morált[7]."

Waldstätten erre a jelentésre sem tud egyebet mondani, mint hogy ha lesz elhatározás, azt rádió utján közlik majd a fegyverszüneti bizottsággal. A beszélgetés után egy órával beérkezik a tiroli vezérkari főnök jelentése, hogy „már nem tudják a frontot élelemmel ellátni".

Céltalan tanácskozásokkal mult tehát el az egész nap, intézkedés nem történt, az áldozatok száma rohamosan növekedett.

Végre, november 3-án reggel 3 órakor, elküldik Webernek az utasitást (még mindig hátsó ajtók nyitvahagyásával!), hogy „ha időveszteség nélkül a föltételek enyhitése el nem érhető", akkor fogadják el a fegyverszüneti egyezményt. Erről értesitik Schnellert, a hadseregcsoportparancsnokságokat, egyuttal elrendelik, hogy minden ellenségeskedés a szárazföldön és levegőben azonnal beszüntetendő. (Op. Geh. 2101.)

Minden további magyarázat nélkül megállapitható tehát, hogy a *magyar kormány fegyverletételi parancsáról szóló végrehajtási rendelkezés november 2-án este 9 óra 15 perckor ment el Badenből. Éjjel még ki sem hirdethették és öt órával később, éjjel 3 órakor elment a frontra a parancs, hogy a fegyverszüneti föltételeket elfogadják és minden ellenségeskedés beszüntetendő.* Világos ebből, hogy a magyar kormány parancsát most már csak azért adták ki, hogy a fronton uralkodó anarchia és a négy órával később kiadandó általános fegyverletétel ódiumát a magyar kormányra hárithassák.

De a hadseregfőparancsnokság fejetlensége az ellenségeskedések beszüntetéséről szóló parancs kiadásával még nem érte el tetőpontját. 30 perccel később kiadtak egy ujabb parancsot a frontra, amely a következőképpen szólt:

„Az ellenségeskedések beszüntetéséről szóló parancs a legmagasabb elhatározásból megsemmisittetik."

A frontról Sudermann tábornok azt válaszolja, hogy a parancsot már nem lehet visszavonni, mert már kiadták a csapatoknak, Schneller pedig egy órával azelőtt elindult az olasz főhadiszállásra, hogy a fegyverszüneti egyezményt aláirja.

[7] Kerchnawe: I. m., 145 old.

Hosszu telefon- és távirati beszélgetésekkel igyekeznek Schnellert visszarendelni; miután ez nem sikerül, kiadják a hadseregfőparancsnokságra legjellemzőbb utasitást:

„*Schneller ezredes saját belátása szerint cselekedhet,* de nem szabad az Op. Geh. 2100 számu parancsra hivatkoznia, amely megsemmisitendő."

Schneller ezredes a rendelkezést még az utolsó pillanatban tudomásul vette. Tehát a felelős király, a hadseregfőparancsnok és a vezérkari főnök a monarchia és egy milliós hadsereg sorsdöntő kérdésében nem mernek intézkedni, a kis ezredesre bizzák, hogy cselekedjék saját belátása szerint, de nem szabad legfőbb hadurának parancsára hivatkoznia. Ennél gyávább, kétszinübb magatartást a történelem még a Habsburgok példáiban sem ismer!

November 3-án éjjel 11 órakor végre beérkezett Weber tábornok jelentése; a fegyverszüneti szerződést aláirták, de az ántánt-csapatok csak november 4-én délután 3 órakor szüntetik be az ellenségeskedéseket. A fegyverszüneti szerződés értelmében csak az aláirást követő 24 óra után szüntetendő be a harc. S mert három napig halogatták az aláirást, három nappal később lehetett csak a harcokat beszüntetni, a november 3-i kiadott és visszavont fegyverletételi paranccsal anarchiát teremtettek — és ezért ismét rengeteg mennyiségü hadianyagot, sok tizezer halottat, sebesültet, rokkantat és közel négyszázezer hadifoglyot vesztett a már megtizedelt osztrák-magyar hadsereg.

b) A belgrádi katonai egyezmény.

A kormány az elveszett háború után — bármilyen nehezek voltak is a fegyverszünet föltételei — megnyugvással vette tudomásul, hogy a fegyverszüneti egyezmény szerint idegen csapatok csak egyes stratégiai pontok megszállása céljából jönnek az országba; *a demarkációs vonal a magyar határ marad;* a közigazgatás továbbra is a magyar kormány kezében lesz.

A szerződés szövegét a kormány a november 5-én megjelent lapokban azonnal közzétette.

A fegyverszüneti egyezmény világos rendelkezése ellenére már november 4-én jelentések érkeznek a kormányhoz, hogy a szerb csapatok átlépték a Szávát és további csapatok is jönnek, hogy

tehát a fegyverszüneti egyezmény ellenére a szerb hadsereg bevonul az országba.

A kormányt még egyéb hasonló meglepetések is érték, amelyek arra kényszeritették, hogy a déli Balkán-haderők parancsnokságával sürgős tárgyalásokat kezdjen. A badeni hadseregfőparancsnokság tudvalevően még október 30-án kiküldött egy fegyverszüneti bizottságot a déli Kövess-hadsereghez, amely *Kosmovsky József és Dormándy vezérkari alezredesekből* állott. Ez a bizottság már november 2-án, tehát még a Diaz-féle fegyverszüneti szerződés aláirása előtt közölte a magyar kormánnyal Franchet d'Esperay tábornok ama föltételét, hogy addig nem is hajlandó fegyverszünetről beszélni, amig a Duna és Száva mentén lévő osztrák-magyar csapatok le nem teszik a fegyvert és át nem adják a hadianyagot[8]. A csapatok legnagyobb része azonban a német Mackensen-hadsereghez tartozott s igy az inváziő — ha Franchet d'Esperayval sürgősen nem tárgyalnak — elkerülhetetlenné válik.

A kormány arra a helyes álláspontra helyezkedett, hogy a minden kétséget kizáróan döntő módon elvesztett háború sulyos következményeit csak a pacifista eszközökkel lehet jóvátenni. De még ha akart volna is ellentállni, akkor sem állott elég erő rendelkezésre, hogy a szerbek visszatartbatók legyenek.

Wekerle miniszterelnök még az október 18-án tartott képviselőházi ülésen „megnyugtatta" a közvéleményt, hogy a déli határok védelméről a hadvezetőség gondoskodott. Pedig tudták, hogy már nincs erejük az inváziő föltartóztatására. Wekerle az ujságirók október 7-i konferenciáján Kunfi kérdésére, hogy a hadsereg meg tudja-e akadályozni Franchet d'Esperay csapatainak előrenyomulását, kivételesen őszintén felelt és kijelentette, hogy ha november 15-éig nem kötünk békét, a balkáni hadsereg átlépi a Dunát.

És ennek ellenére Szurmay honvédelmi miniszter az október 23-án ugyane tárgyban hozzáintézett interpellációra a következő választervezetet készíti, amellyel a munkapárti képviselőket bizalmasan „megnyugtatta":

„Bulgária letörése kétségkivül nehéz helyzetet teremtett számunkra, amely lényegében abból áll, hogy dél felől egy

[8] Az 1918 november 5-i minisztertanácsi jegyzőkönyv 13. pontja.

nagy kapu nyilt hazánk felé, amelyen át az ellenség szabadon bejöhetett a célból, hogy határainkat fenyegesse . . .

Hadvezetőségünkre a feladatok legnehezebbike hárult otthon, amidőn ezen kapu elzárását kellett mindenáron elérnie.

Az azóta lefolyt események beigazolták, hogy ez máris sikerült . . . Katonai intézkedéseink még távolról sincsenek lezárva; azok oly terjedelmüek és oly irányuak, hogy határaink biztositását a következőkkel kivánom jellemezni: *27 havi harctéri szolgálatom alatt soha, de soha nem volt még csak megközelitőleg sem olyan helyzetben az ellenséges erőknek saját erőinkkel való viszonylata, mint most az a parancsnok, aki határainkat védi . . .*[9]"

Hogy mennyire félrevezették az országot, hogy milyen lelkiismeretlenséggel szolgáltatták ki az országot az ellenséges inváziónak, azt bizonyitja annak a parancsnoknak, „aki határainkat védi": Kövess tábornoknak 1918. november 4-én kelt Hgk. Op. Geh. 73 számu jelentése, amely a déli frontnak november 2-i helyzetét ecseteli:

„*Papiron* rendelkezik 7 *gyalogsági hadosztállyal* és egy, a XI-ik számu hadtestparancsnoksággal. *Tényleg* azonban csak a XI-ik számu hadtestparancsnokság és *két és fél gyalogsági hadosztály* áll rendelkezésre, összesen 10 000 fegyverrel. Hogy a Száva vonala tartható lesz-e, az kizáróan *a szerbek magatartásától függ,* mert *komoly ellenállásra* ezekkel a hazájuktól távollévő s az előző harcokban és visszavonulás következtében erősen igénybevett csapatokkal és főként a horvátok megszökése következtében gondolni sem lehet[10]."

Tizezer fegyver áll szemben az ántánt déli hadseregével (32 ho. körülbelül 162 000 puskával), „komoly ellenállásra gondolni sem lehet", „a szerbek magatartásától függ, hogy a Száva vonala tartható-e" — és mindezt Szurmayék a határok olymérvü biztositásának, a javunkra eső erők olyaránytu viszonylatának nevezik, amelyre az „uzsoki hős" szolgálati ideje alatt még nem volt példa!

Ennyire bünös könnyelmüséggel tették tönkre a jobb sorsra érdemes országot!

[9] Magyar hadügyminiszteri irattár.

[10] U. o.

Ilyen viszonyok között a védelem egyenlő lett volna a magyar csapatok lemészároltatásával.

„A szerbek magatartása" adva volt. Azok folytatták előrenyomulásukat. Azonfölül a csapatok háta mögött egy forrongó Horvátország, amelynek hatóságai, katonasága már a magyar forradalom kitörése előtt, október 29-én csatlakoztak ahhoz a délszláv államhoz, amelynek katonáival állottak szemben Kövess tábornok csapatai. Csak egy ut állt rendelkezésre: az ellenségeskedések azonnal való beszüntetése és a Franchet d'Esperayval való tárgyalások fölvétele.

A november 4-i minisztertanács határozatából Linder hadügyminiszter az alábbi táviratot küldte Franchet d'Esperay tábornagynak:

„Magyarország *a fegyverszünetet az ántánttal megkötötte* és a fegyvereket letette.

Diaz tábornok vezette valamennyi, az olasz, szerb és román fronton lévő ántánt-csapatok nevében a fegyverszüneti tárgyalásokat. A cs. és kir. hadseregfőparancsnokság által a tárgyalásokhoz kiküldött katonai meghatalmazott, Weber gyalogsági tábornok 45. számu távirata értelmében *a magyar határ demarkációs vonal*[11].

Berinkey igazságügyminiszter egy delegációval a mai napon az ántánt-csapatok balkáni főparancsnokságához utbaindul és tájékoztatni kivánja a főparancsnokságot a magyar kormánynak már november 1-én délután 1 óra 25 perckor kiadott fegyverletételre vonatkozó parancsáról, valamint ezen parancs továbbitásának nehézségeiről. Az ott lévő két vezérkari törzstiszt, Kosmovsky és Dormándy vezérkari alezredesek

[11] A történeti igazság kedvéért meg kell állapitani, hogy a fegyverszüneti szerződés egy betüt sem tartalmaz arra nézve, hogy a magyar határ volt a kijelölt demarkációs vonal. Az idézett távirat csak arról számol be, hogy a szerződés csak a délnyugati harctéren állapitja meg azt a vonalat, amely mögé a csapatoknak vissza kell vonulniok. Egyebekben Badoglio tábornoknak a tájékoztató fölvilágositását tartalmazza, amely szerint „a szerb hactéren a birodalmi határ képezi a kiüritésnél tekintetbe veendö demarkációs vonalat". A magyar kormány, helyesen, belekapaszkodott ebbe a fölvilágositásnak nevezett szalmaszálba, de a hatalmas Franchet d'Esperay, sajnos, nem respektálta Badoglio ur magánvéleményét.

ezen küldöttséghez csatlakozzanak és azzal együtt vonuljanak be a magyar kormány székhelyére. 27867/eln. 10. *Hadügyminiszter*[12]."

November 7-én Károlyi Mihály Jászi, Bokányi, Csernyák, Hatvany és a szakértők kiséretében leutazott Belgrádba. Az uj Magyarország első tövises kálváriáját járta meg Károlyi a győzelmes francia tábornok előtt.

Memorandumot nyujtott át a tábornoknak, amelyben rámutatott arra, hogy

„a háború a régi feudális és autokrata osztrák-magyar monarchia müve volt, amely a porosz militarizmussal szövetkezve lángbaboritotta Európát. A Budapesten kitört népforradalom megdöntötte a régi rendet, elsöpörte a reakciós kormányt. A magyar kormány megbizottai nem mint a király, hanem mint a magyar nép megbizottai állnak az ántánt előtt és semmiféle felelősséget a mult rendszer tényeiért nem vállalnak. A magyar megbizottak ugy tudják, hogy *Diaz tábornok van megbizva a fegyverszüneti föltételek megbizásával,* de idejöttek, hogy a déli harctéren is megszünjön az ellenségeskedés és hogy biztositsák Magyarország nyugodt, demokratikus fejlődését."

A francia tábornok az imperiálista győzők kevélységével és a legyőzöttet letipró kiméletlenséggel válaszolt a háború ellen küzdő védtelen magyar demokrácia kiküldötteinek. „Önök Németországgal haladtak és velük fogják megkapni büntetésüket." „A tenyeremen tartom a nemzetiségeiteket, csak egy kis intés és ellenetek mennek." „El volnának Önök pusztitva." Ez a hang, ez a tenor volt az első tördöfés, amely az uj Magyarországot érte és — az első reménysugár, amelyet a szunnyadó ellenforradalom jövő akciói számára elkönyvelt...

Egyetlen biztató jel a francia tábornoknak az a kijelentése volt, hogy „Magyarországnak ma egy szerencséje van, Károlyi személye. Ő az egyetlen, aki az Önök sorsán lendithet. Támogassák őt, ne hagyják el."

Amidőn Károlyi ismételten hivatkozott arra, hogy az ántánt Diaz tábornagyot bizta meg valamennyi osztrák-magyar frontra

[12] Magyar hadügyminiszteri irattár.

vonatkozóan a fegyverszünet föltételeinek megállapitásával, akkor Franchet d'Esperay elővett egy papirlapot és felolvasta a következő nyilatkozatot:

„Nem igaz, hogy Diaz tábornok dönt a feltételek felett. Hozzám kell fordulniok, mint a keleti hadsereg főparancsnokához. Nekem van módomban megállapitani a fegyverszünet föltételeit. Csakhogy Magyarország már nem semleges ország, most már legyőzött ország. *Egészen más lett volna, ha háromnégy héttel ezelőtt fordultak volna hozzám hasonló lépéssel.* Most, amikor én itt ülök Belgrádban, Magyarország kapujában, *most már késő*[13].

Dermesztő hatással volt a küldöttség tagjaira a francia tábornoknak ez a kijelentése. Előttük feküdtek a kemény fegyverszüneti feltételek!

Hosszu és beható tanácskozás indult meg Károlyi, Jászi és a francia tábornok között, ami végül lehetővé tette, hogy a szerződés három sulyos pontja módosittassék, illetve kihagyassék, — ellentétben a Diaz-féle tárgyalással, ahol Weber tábornok egyetlen betü módositását sem tudta keresztülvinni. Az eredeti szerződés szerint az a terület, ahol lázadás törne ki, idegen fönhatóság alá kerül. Ezt a pontot teljesen törölték. A rekvirálásokra vonatkozóan bevették a szerződésbe, hogy a rekviziciók csupán az országban szokásos árak mellett történhetnek meg. Végül sikerült a szerződésbe bevétetni, hogy a demarkációs vonalon belül is a magyar csendőrség marad a rendföntartó közeg.

Károlyi és a magyar kormány azonban ekkor már ismerte a szomszédos államoknak Magyarország területére bejelentett és az ántánttól elismert igényeit. Nem akarta tehát a fegyverszüneti szerződést addig aláirni, amig a béketárgyalásokig Magyarország régi határait nem garantálják. Azonfölül Károlyi az ántánt politikai vezéreitől akart megnyugvást arra nézve, hogy valóban Franchet d'Esperay jogosult arra, hogy a fegyverszüneti feltételeket Magyarország számára megállapitsa. Megállapodás alapján Franchet d'Esperay ilyen irányu táviratot intézett Versaillesbe.

Károlyi nem is irta alá a fegyverszüneti szerződést, hanem visszautazott Budapestre azzal a kijelentéssel, hogy csak Clemenceau

[13] „Az Est" 1918 nov. 10-i száma.

válasza és a magyar kormány, illetve a Nemzeti Tanács felhatalmazása után véglegesitheti a szerződést. November 12-én beérkezett Franchet d'Esperayhoz Clemenceau következő távirata:

„Válasz az 5803/3 számu táviratra. Fölkérem, hogy gróf Károlyival csak a *katonai kérdésről* tárgyaljon, minden más kérdés kizárásával. Ez véglegesen irányadó. Clemenceau[14]."

E távirat igazolja, hogy Franchet d'Esperaynak — sajnos — volt fölhatalmazása a katonai kérdések tárgyalására. Márpedig a fegyverszüneti szerződés, kétségtelenül, *katonai* ügy.

Károlyi visszautazása után — miután a fegyverszüneti szerződést nem irta alá — a szerbek folytatták előnyomulásukat. November 11-én bevonultak Ujvidékre, elérték a Pancsova—Versec- és a Pancsova—Antalfalva-vonalat. Hirek érkeznek, hogy a csehek az ország határa felé menetelnek: Pozsonyt és az északi megyéket akarják megszállni.

Ebben a kritikus, az ország fönnállását veszélyeztető helyzetben a Nemzeti Tanács megadja a kormánynak a felhatalmazást a szerződés aláirására. De határozatilag kimondja, hogy

„az ország és nemzet szerencsétlenségéért a régi rendszer képviselői felelősek. Ha pár hét előtt alárendelték volna piszkos, önző anyagi érdekeiket a nemzet érdekének, akkor Magyarország ma nem állna lefegyverezve és kiszolgáltatva. Ezért a cselekedetükért a törvényhozás fogja őket felelősségre vonni jogilag, anyagilag és erkölcsileg[15]."

November 13-án a magyar kormány megbizásából Linder Béla miniszter aláirta a belgrádi katonai egyezményt.

Minden történelemhamisitással szemben a vázolt ténymegállapitás és okmányszerü adatok összefoglalása alapján az objektiv kutatónak és történelemirónak meg kell állapitania:

1. hogy a háborús összeomlásért, az ezt követő sulyos megalázásért, az ország megszállásáért és földarabolásáért, az ebből keletkezett minden szerencsétlenségért egyedül és kizáróan a régi rendszer: a dinasztia és a magyar oligarchia felelős;

---

[14] Károlyi beszéde a Nemzeti Tanács 1918 nov. 11-i ülésén.
[15] A „Népszava" 1918 nov. 12-i száma.

2. hogy a demokrácia és az abból alakult forradalmi kormány még kellő időben akart békét kötni; olyan békét, amely megóvhatta az országot a végső szerencsétlenségtől; és ezt a békét a régi rendszer a teljes összeomlás pillanatáig szabotálta;

3. hogy a magyar kormány az események kényszerítő hatása alatt fogadta el a Diaz-féle fegyverszüneti szerződést;

4. hogy a Diaz-féle szerződés érvényességét a Balkán-haderők parancsnoksága a déli frontra vonatkozóan nem ismerte el, csapataival behatolt Magyarországba és addig nem szüntette meg az ellenséges inváziót, amig a belgrádi katonai egyezményt a magyar kormány alá nem irta;

5. hogy Franchet d'Esperay tábornoknak egyenes meghatalmazása volt az ántánt-hadseregek főparancsnokságától egy külön Magyarországra vonatkozó egyezmény diktálására.

Akit nem tudatos rosszakarat, a forradalmi kormány ellen való gyülölet és a történelemhamisitás szándéka vezet, annak, ha katonai dolgokban nem teljesen tájékozatlan és tudatlan, tudnia kell, hogy a világ legbefolyásosabb és leghatalmasabb testületének, a szövetséges hadak Nagyvezérkarának beleegyezése és parancsa nélkül Franchet d'Esperay tábornok soha nem mert volna Magyarország számára kifejezetten a Nagyvezérkar nevében külön katonai egyezményt prezentálni és aláirni.

A belgrádi szerződés aláirásával a háborút Magyarország ellen hivatalosan befejezték ugyan, azonban a szerencsétlen ország kálváriája még nem zárult le, — csak uj fejezet kezdődött . . .

VII.

A forradalom rendjének biztositása.

A forradalom győzelme gyökerestül felforgatta a politikai, társadalmi és gazdasági rendet. Nemcsak a minden lidércnyomástól felszabadult kispolgárság, hanem a mindenkori kormányok leghübb uszályhordozói: nagybankok, leltári politikusok, püspökök, papok, gyárosok, kereskedők mindenkit letipró stréberséggel, minden tömegujjongást megszégyenitő lelkesedéssel igyekeztek az uj kormányhoz furakodni, az uj rendbe beilleszkedni. A burzsoázia féltette a vagyonát, életét és minden föntartás, minden megfontolás nélkül az uj rendhez csatlakozott, az uj rend védelme alá helyezte magát. Minden automobilon, minden üzlet kirakatában, minden bankon ott diszlettek a forradalom győzelmét hirdető felirások: „Éljen a Nemzeti Tanács! A Nemzeti Tanács védelme alatt."

Másrészről: mint minden forradalomnak, a vértelen októberi forradalomnak is megvoltak a maga kilengései. A négy és fél esztendős háborúban agyonsanyargatott, kiéheztetett, lerongyolódott és az uralkodó osztályok hibájából politikailag nem iskolázott nagy tömegek azt hitték, hogy a forradalom győzelme a jogos bosszu önkényes kielégitését jelenti. Termékenyebbé tette a tömegeknek ezt a mentalitását a háború barbár iskolája, amely a népek millióit a gyilkolás, rablás, fosztogatás mesterségére tanitotta. Emellett a forradalmak kisérő jelensége, a bünözésre hajlamos csoportok zavaros tevékenysége is veszélyeztette a forradalom rendjét.

A polgárság e jelenségekkel szemben elbujt. Moccanni sem mert. Vagyonának és életének megmentését az ország egyetlen szervezett erejére, a szervezett munkásokra bizta. Tudta, hogy a szervezett munkásság fegyelmezettségével elég erős lesz, hogy megvédelmezze a forradalom rendjét és ezen belül a polgárság érdekeit, vagyon- és életbiztonságát.

A forradalom napján a szociáldemokrata párt fölhivást bocsát ki a katonákhoz, hogy térjenek vissza a laktanyákba, és a munkásokhoz, hogy másnap vegyék fel a munkát. Ahol összeütközések, tömegcsoportosulások vannak, ott megjelennek a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek küldöttei és gyakran életük veszélyeztetésével rendet teremtenek.

A délután folyamán felfegyverzik a külvárosok szervezett munkásságát és ez az önkéntes munkássereg őrködik a forradalom fővárosának rendjén. Megtámadják a Közvágóhidat: Reisz és Sütő szociáldemokrata vezetők erélyes közbelépésére a munkások maguk védelmezik meg ezt az intézményt a fosztogatástól. Szerb és orosz hadifoglyok s más garázdálkodó katonák megtámadják az est folyamán a különböző pályaudvarokat: a szervezett munkások osztagai, Peyer és Guzi vezetésével, gépfegyveresen kivonulnak a pályaudvarokra és megfutamitják a fosztogatókat. Sok sebesültet és néhány halottat veszitenek a forradalmi rend védői, de a munkásság egy pillanatra sem riad vissza kötelességének teljesitésétől.

Még ugyanaznap este Biró Dezső, a párt egyik legagilisabb és gyorscselekvésü vezetőembere elvállalja szervezett munkásokból megalakitandó népőrség fölállitását. A rendőrség uj vezetői örömmel fogadják e tervet, mert hisz a népindulat elementáris kitörésével szemben a bürokratikus rendőrség tehetetlen. Biró néhány óra alatt hatalmas fegyveres szervezetet épit ki. Csak a szakszervezetek részéről ajánlott megbizható munkásokat vette föl az őrség kötelékébe.

Az agyonsanyargatott és állandóan megrágalmazott munkások — akikről a régi rend emberei azt hirdették, hogy még nem érettek a politikai jogokra — egyszerü felszólitásra tömegesen jelentkeztek a rendföntartás nehéz munkájára. A Váci-uti gyárak, a fegyvergyár, a csepeli gyár és a többi gyárak munkásai külön fegyveres csapatokat állitanak föl, hogy a rendbontást megakadályozzák.

Mint történeti tényt állapitom meg, hogy a polgári pártok polgárőrséget is akartak szervezni. Biró az előkészitő munkálatokban segitségükre sietett. Az akció élére Sándor László, a volt rendőrfőkapitány állt. Azonban a gyáva és kényelmes polgárság minden nyilvános toborzás és fölhivás ellenére sem jelentkezett

fegyveres szolgálatra. Sőt a kevés jelentkező később munkanélkülieket fogadott, azoknak adta át fegyverét és fizetés ellenében kibujt az őrszolgálat alól.

A munkásnépőrség elévülhetetlen érdemeket szerzett a forradalom rendjének helyreállitása körül. Első tette a kóbor katonák lefegyverzése volt. Nyolc kilométernyi körzetben megszállták a fővárosba vezető utakat és vasutvonalakat, a hazaözönlő katonákat lefegyverezték és ezzel megakadályozták a kétségtelenül bekövetkező véres rendzavarásokat.

Hasonló eréllyel szerveződik a forradalmi rend védelme a vidéken is. A vidéki városokban éppen ugy, mint Budapesten rögtön megalakulnak a szervezett munkások védőőrségei és az első 72 óra után az egész országban helyreállitják a forradalom rendjét. Vasuti munkásokból alakult vasutőrségek megakadályozzák az élelmiszerszállitmányok kifosztását és igy biztositják a főváros élelmezését.

A polgári lapok, élükön a legreakciósabbak, azok, amelyek mindig csak a gyülölet, a megvetés és a lekicsinylés hangján irtak a szervezett munkásságról, most dicshimnuszokat zengenek a munkásság fegyelmezettségéről, öntudatáról és a forradalmi rend megvédése körül kifejtett áldozatkészségéről. A munkásság megvédelmezte a burzsoázia vagyonát és életét: a pillanat hatása alatt ez a burzsoázia még arra is képes volt, hogy, ha máskép nem, hizelgő dicséretekkel hálálja meg ezt a védelmet.

November 4-én bünös könnyelmüség folytán az illavai fegyházból 450 fegyencet kiszabaditottak; ezek a vasutasokat arra kényszeritették, hogy inditsák őket Budapest felé. A munkásokból álló őrség Vácig elébük utazott a fegyenceknek s visszatérésre szólitotta fel őket. A felfegyverzett fegyencek a felszólitásra fegyvertüzzel válaszoltak s a karhatalom kénytelen volt a tüzet viszonozni. Formális csata fejlődött ki, amelynek, sajnos, mindkét részről 36 halottja és 60 sebesültje maradt a pályatesten. A többi fegyencet sikerült lefegyverezni. Bármennyire sajnálatos volt ez az esemény, nem lehetett a forradalom rendjét veszélyeztetni a veszedelmes emberek önkényes, válogatás nélkül való szabadonbocsátásával. Ugyanazon a napon néhány ezer orosz fogoly kitört a fogolytáborokból. Rémhirterjesztők fellármázták a lakosságot, hogy az oroszok fölfegyverzetten a főváros ellen vonulnak és

kifosztják a várost. A felfegyverkezett szervezett munkásság fegyelmezett sorokban elindult az állitólagos orosz fosztogatók elé, hogy megvédelmezze a forradalom fővárosát. Szerencsére a hir rémhirnek bizonyult, az oroszok békés szándékkal, a szabadulás boldogságával vonultak Budapest felé, és nem volt ok ujabb vérontásra. De ujabb bizonyiték volt ez arra, hogy a munkásság, ha kell, élete árán is megvédelmezi a forradalom rendjét.

Az első napok izgalmas rendteremtő munkája után megalakult véglegesen is a népőrség, amelynek vezetői Biró Dezső, később Szikra Gyula lettek. A népőrség a forradalom ideje alatt, egy kisebb csoportját nem tekintve, — mindenkor hüséges és fegyelmezett védőserege volt a forradalomnak.

A vidék rendjének biztositására állandó jelleggel Fényes László vezetése alatt nemzetőrség alakult. Ebben a szervezetben már nem csupán szervezett munkások voltak. Sok volt benne a megbizhatatlan elem, de azért Fényes erélye és fáradhatatlansága mellett példásan teljesitette a kötelességét.

VIII.

A háborús hadsereg leszerelése.

A régi közös hadügyminiszterium, a hadseregfőparancsnokság és a magyar honvédelmi miniszterium a nyilvánosság és érdekeltség kizárásával még a háború ideje alatt kocsiderékszámra gyártották az aktákat a háború befejezése után bekövetkezendő hadseregleszerelésről. A bürokrata leszerelő tervezetek légiója, természetesen, csak egy — győzelmes háborút követő leszerelés aktaszerü végrehajtására készült. Arra, hogy a megroppant monarchia háború esetén föltétlenül szét fog hullani alkotórészeire és hogy ebből a világháborúból a monarchia csak mint vesztes fél kerülhet ki: erre a vezérkari bürókban nem készültek föl.

Az események azonban áthuzták a vezérkari tisztek aktaszerü számitásait. Az utódállamokra hárult a gond, hogy a lerongyolódott, kiéhezett, felbőszült és bosszura szomjazó katonatömegekből álló, rendetlenül, anarchikus jelenségek között visszavonuló milliós hadsereget leszereljék és megakadályozzák, hogy a fölfegyverzett tömegek egy része fosztogató bandákká szerveződjék.

A magyar hadügyminiszteriumban az első napokban kétségbeejtő káosz uralkodott a leszerelés kérdésében. A Szakszervezeti Tanács már augusztus és szeptember havában foglalkozott a leszerelés kérdésével és a fenyegető összeomlás hatása alatt a gyáriparosokkal egyetértően ultimátumszerüen azt követelte a kormánytól, hogy a bürokratikus leszerelés helyett bizzák a személyi leszerelést az érdekeltségek vezetése alatt álló szervezetre.

A forradalmat követő második napon a leszerelés ügyében a hadügyminiszterium meghivására a hadügyminiszteriumban tanácskozást folytattak (a Szakszervezeti Tanácsot képviseltem); a tisztek teljesen tanácstalanul állottak az uj helyzettel szemben. A leszerelési osztály élén álló Kirchner Sándor alezredes a háború alatt az ipari ügyeket intézte s egyik legvérengzőbb ellensége volt a gyári munkásságnak. A jelzett értekezleten a megszeppent Kirchner keve-

sebbet foglalkozott a leszerelés ügyével, mint inkább azt magyarázta, hogy ő mennyire barátja a munkásoknak és vallomást tett arról, hogy ő a szociáldemokrata párthoz tartozandónak érzi magát. Kirchner csak szimptomája volt annak az általános jelenségnek, amely a forradalmi napokban uton-utfélen megnyilatkozott: a régi rend legvérengzőbb szolgái, poziciójuk megtartása érdekében, ugyanazzal a lelkesedéssel akartak az uj rend szolgálatába állani, mint amilyen kiméletlenséggel tiporták le néhány héttel előbb annak képviselőit. Kirchnerék vallomását, természetesen, annak rendje és módja szerint értékeltük.

A fejetlenség megakadályozására november 4-én a minisztertanács kinevezett a hadügyminiszteriumba a leszerelési ügyek vezetőjévé. Másnap átvettem a hivatal vezetését. Ebben a pillanatban a rendszeres leszerelés végrehajtása dolgában semmiféle intézkedés még nem történt. Lindert a fegyverszüneti tárgyalások foglalták le. Még 5-én elkészitettük a leszerelésre vonatkozó gyakorlati utasitásokat és 24 óra után kiadtuk a rendeletet.

A végrehajtás azonban eltérő volt a régi rend módszereitől. Régi szakszervezeti embereket és a Radikális Párt meg a Függetlenségi Párt részéről ajánlott néhány polgárt azonnal utbainditottunk az ország minden nagyobb katonai városába, valamennyi átvonuló állomásra és a frontról hazaözönlő csapattestek elé Ausztriába, hogy a leszerelési rendelet végrehajtását ellenőrizzék és a szükséges intézkedéseket minden bürokratikus forma mellőzésével azonnal a helyszinen foganatositsák.

Valamennyi átvonuló állomáson (a belföldön 29, a külföldön 15 helyen) a katonák fogadtatására bizottságokat szerveztek. Éjjel-nappal meleg, bőséges ételek várták a harctérről vagy az ország bármely részéről érkező katonákat.

A leszerelés gyors és zökkenéstelen lebonyolitását annak az intézkedésnek köszönhettük, hogy a hazaözönlő katonáknak megengedtük, hogy bárhol, tartózkodó vagy lakóhelyükön is, leszerelhessenek. Ezzel megakadályoztuk az ide-odautazást, a vasutak fölösleges igénybe vételét. Mindenki megkapta jelentkezése helyén leszerelési okmányát, rendes járandóságain kivül további tiznapi zsoldot, azonfelül, ha szükség volt rá, ingyen vasutijegyet a hazautazásra. Leszerelő rendszerünk anyagi és morális előnyei mellett eltörpült az a visszásság, hogy itt-ott a zsold fölvétele körül

visszaélések is fordultak elő. Rendeletileg gondoskodtunk arról is, hogy a leszerelt katonák bevonulásukkor elhagyott munkahelyükön ismét alkalmazást nyerjenek. A nőtleneket a kaszárnyákban létesitett munkásotthonokban helyeztük el.

November végéig közel 700 000 katona szerelt le, december közepéig 1 200 000 volt a leszereltek száma, december végén a személyi leszerelés teljesen befejeződött. Nagy érdemeket szereztek a leszerelés körül Mayer-Csejkovits ezredes és Wallovich hadbiztos-ezredes, akik ezekben a mozgalmas napokban éjjel-nappal hadügyminiszteri őrhelyükön álltak.

A hadügyminiszterium kiküldöttei az anyagi ellátáson kivül a katonák forradalmi fölvilágositásáról is gondoskodtak. Ismertették velük a forradalom vivmányait, gondoskodtak arról, hogy a katonák minden önkényeskedéstől tartózkodjanak és forradalmi fegyelemmel vonuljanak az országba és lakóhelyükre.

A frontról visszaérkező katonák példátlan lelkesedéssel fogadták a forradalmi kormány kiküldötteit. A legreakciósabb tábornokok és tisztek vezetésével egész hadosztályok vonultak be az országba zárt sorokban és mindenütt örömmel, lelkesedéssel és fegyelemmel csatlakoztak a forradalomhoz. Biztosak voltunk dolgunkban. A katonák gyülölték a régi rendszert és tisztjeiket. Nem kellett attól félnünk, hogy ezek a zárt csapatok az ellenforradalom szolgálatába szegődnek.

A személyi leszerelés mellett gyors ütemben kezdtük meg az anyagi leszerelést is. De lépten-nyomon akadályokra bukkantunk. Sem a magyar hadügyminiszterium, sem a bécsi közös hadügyminiszterium nem vezetett jegyzéket a hadügyi kormányzat tulajdonát tevő, sok milliárdot érő üzemekről és raktárokról. Kutató bizottságok utján kellett azokat fölkeresnünk és az állam birtokába vennünk az ott lévő anyagot. Milliók kallódtak igy el. A régi kormányokat kellett volna felelősségre vonni a hütlen kezelésért.

A megmentett anyagot igyekeztünk minél gyorsabban a közgazdaság rendelkezésére bocsátani, hogy a nyersanyagban szükölködő ország termelését mielőbb megindithassuk és a munkanélküliséget csökkenthessük.

IX.

Az uj hadsereg.

A leszerelési rendelet keretén belül egy zavarosfejü ember erőszakossága és esztelen hazudozása segitségével vetették meg az alapját az uj néphadseregnek. November 5-én készült el a rendelet és a referens jelentette nekem, hogy Friedrich István, a hadügyi államtitkár (az én megbizatásom csupán leszerelési ügyekre terjedt ki) intézkedésére bevették a rendelet szövegébe, hogy az öt legfiatalabb korosztálybeliek — tehát a 18—22 életév között levő katonák — nem szerelhetnek le, mert *minisztertanácsi határozat* következtében ezek az uj néphadsereg céljaira fegyverben maradnak.

A legnagyobb megdöbbenéssel fogadtam ezt a rendelkezést. A forradalom védelmére megbizható hadsereget kellett volna szervezni, amely nem állhat fiatal, tapasztalatlan, a forradalom jelentőségét fel nem ismerő, a háborúban elvaditott gyermekekből, hanem olyan férfiakból, akik öntudatosan állnak fegyverbe a forradalom mellé. De minisztertanácsi határozatról lévén szó, nem ellenkezhettem. Másnap azonban Linder hadügyminiszter előtt kifejtettem aggodalmamat.

Linder kijelentette, hogy semmiféle ilyen minisztertanácsi határozatról nem tud és a legközelebbi minisztertanácson jelentést fog tenni Friedrich eljárásáról és követelni fogja, hogy vagy Friedrich távozzék, vagy pedig ő elhagyja a miniszteri széket.

Friedrich István forradalmi szerepének megértéséhez és annak a jellemzésére, hogy mennyire a legszélsőbb radikális, szinte bolsevik szellem irányitotta tevékenységét: álljanak itt a következő adatok.

Október 31-én a délutáni órákban Budapest utcáin „A katonákhoz" cimzett öles plakátok jelentek meg „Friedrich István hadügyi államtitkár" aláirással. Ugyanaznap a délutáni órákban Friedrich bevonult a hadügyminiszteriumba és *minden megbizás*

nélkül átvette a hadügyi államtitkárság vezetését. Sem a kormány, sem a Nemzeti Tanács nem tudta, kinek a fölhatalmazására adta ki Friedrich a proklamációt és kinek a megbízásából irta alá a plakátot államtitkári jelzéssel. Károlyi Mihály kormányelnök azt hitte, hogy Linder hadügyminiszter nevezte ki Friedrichet, Linder pedig azt hitte, hogy Károlyi adta Friedrichnek a megbizást. Már a november 5-i minisztertanácson szóbakerül a Friedrich-ügy. A minisztertanácsi jegyzőkönyv hatodik pontja erről a következőket mondja:

„*Miniszterelnök* úr szóvá teszi, hogy *Friedrich István cionista gárdát* akar szervezni. Ez őrület.

Szende pénzügyminiszteri államtitkár ugy van informálva, hogy *a szovjet Friedrichre támaszkodik.*

Hadügyminiszter úr Friedrichnek az államtitkári állástól való fölmentését kéri.

A miniszterelnök úr helyesli.

A minisztertanács hozzájárul."

Ugyane minisztertanácsi jegyzőkönyv 16. pontjában a következők foglaltatnak:

„Hadügyminiszter úr ujból szóba hozza Friedrich fölmentését. *Kérdi, ki van-e nevezve Friedrich?*

A minisztertanács megállapitja, hogy nincs."

Friedrich azonban nem olyan ember volt, akitől egy egyszerü minisztertanácsi határozattal lehetett volna megszabadulni. A szovjetmegbizás gyanujában álló Friedrich tulzott forradalmi lelkesedésében a legszélsőségesebb irányzatnak kedvező intézkedéseket tett, hogy azután az önmaga müvétől megijedve, a szélső ellenforradalmi kalandorság szerepét vállalja.

Időközben Friedrichnek a minisztertanácsi határozatra vonatkozó valótlan hivatkozására kiadták az öt korosztály visszatartását elrendelő intézkedést. A ravasz fondorlattal kierőszakolt rendelet alapozta meg az uj hadsereg szerencsétlen rendszerét. Még fokozta a szerencsétlenséget Friedrichnek egy másik rendelete. Ebben a megalakitandó nemzetőrség és ezzel összefüggően az uj néphadsereg katonái számára 30 koronás napidijat állapitott meg. Abban az időben a szakmunkások átlagos napi keresete nem haladta meg a 20—25 koronát és csak a legügyesebb szakmunkások kerestek kivételesen napi 30 koronát.

Friedrich rendelkezése 24 óra alatt felboritotta a termelést és a közgazdaság egész rendjét. Szakmunkások, napszámosok joggal követeltek legalább annyi vagy még több munkabért, mint amennyit a katonák és nemzetőrök számára állapitottak meg. Azonfelül a magas zsold reményében nem azok jelentkeztek a nemzetőrségbe és hadseregbe, akik öntudatos meggyőződésből akartak a forradalom védelmére fegyvert fogni, hanem azok az elemek, amelyek a nemzetőrségi és egyéb őrségi szolgálatban a könnyebb és kevesebb munkával járó jobb megélhetést keresték.

Linder hadügyminiszterrel való megbeszélésem alapján a minisztertanács is foglalkozott ezzel a kérdéssel és meghallgatta Friedrichet és engem is. A november 9-i minisztertanácsi jegyzőkönyvnek idevonatkozó részéből idézem a következő adatokat:

„*Linder* hadügyminiszter előadja, hogy a hadügyminiszteriumban olyan mellékkormányok alakultak, amelyek lehetetlenné teszik, hogy a felelősséget továbbra is vállalja ... Hangsulyozza, hogy amikor megjelent a 30 koronás napifizetéssel dijazott nemzetőrségről a hirdetmény, azt ő nem is látta. Benn akarták tartani az öt fiatal korosztályt, ami már azért is teljes lehetetlenség, mert az ántánt fegyverszüneti feltételei még a felét sem engedik meg. A harmonikus együttmüködés tehát most már teljesen ki van zárva, kéri fölmentését.

Miniszterelnök megdöbbenéssel fogadja a hadügyminiszter lemondását, mert óriási érdemeket szerzett. A történtek után Friedrich nem maradhat helyén.

Friedrich az öt legfiatalabb korosztály megtartása érdekében érvel és elejti a 30 koronás napidijra vonatkozó rendeletét.

Böhm a kérdés gazdasági részét világitja meg. A 30 koronás nemzetőri dijazás után a gyárimunkások és napszámosok, az irodák és raktárak alkalmazottai és a bányászok is kivonultak munkahelyükről, mert kevesebbért nem akart senki dolgozni. Ha átmenetileg bármilyen nehézségek is lesznek, hozzá kell járulni a minisztertanácsnak a katonai alakulatok zsoldjának 10 koronára való leszállitásához. Ki kell mondani azt is, hogy a magántoborzás büntetendő cselekmény, mert egyesek nagy pénzeket igérnek a birtokukat és a kastélyukat őrző magánőrségeknek."

A minisztertanács dezavuálta Friedrichet. Ismét elhatározta, hogy nem maradhat a helyén. A zavaros időkben azonban gyakran hoztak határozatokat, amelyeket senki sem hajtott végre. Igy maradt Friedrich még két hónapig államtitkár, ellenben Linder távozott ... Kit vagy kiket terhel ezért felelősség? ...

Az öt korosztályra vonatkozóan érthetetlen módon a minisztertanács nem hozott konkrét határozatot és igy Bartha Albert, az uj hadügyminiszter kénytelen volt föntartani Friedrichnek ezt a rendelkezését, amely napról-napra több szerencsétlenséget zuditott az országra.

Hibát követett el a kormány — de elsősorban szociáldemokrata tagjai —, mert a forradalom első stádiumában napirendre tért az uj hadsereg megszervezésének lényege fölött. A forradalom a demokratikus berendezkedés megalapozása és a pacifizmus irányában orientálódott ugyan, de a legbékésebb szellem mellett is intézményesen kell gondoskodni a forradalom fegyveres védelméről.

A milicia a forradalom kezdetleges stádiumában a belső- és külső bizonytalanság mellett nem volt alkalmas forma a hadsereg megteremtésére. A forradalomnak csak öntudatos, a forradalmi vivmányok jelentőségét felismerő katonatömegekre szabad támaszkodnia és ezért volt katasztrófa a minden emberanyag kiválasztását lehetetlenné tevő, korosztályok szerint való hadseregszervezés. Fokozta a szerencsétlenséget, hogy ebből az anyagból is a legrosszabbat: a legfiatalabb öt korosztályt vonták be katonai szolgálatra.

Az uj hadsereg megszervezését, a katasztrofális születési hiba mellett, a forradalmakkal járó természetes akadályok is nehézkessé tették. A 30 koronás napidijak leszállításának hálátlan föladata rám hárult és sok megrázkódtatásnak és sulyos következményekkel járó zavaroknak volt ez az okozója. Azonfelül más körülmények is végzetszerü sullyal hátráltatták egy öntudatos forradalmi hadseregnek a kialakulását.

Már a forradalom kitörése előtt megalakult az ugynevezett tiszti katonatanács. Egy-két jóhiszemü embert nem tekintve, jelentéktelen puccsistákból állott, akik a forradalom éjszakáját szerencsésen átaludták. De a győzelmes forradalom napján hamarosan prezentálták a számlát „forradalmi érdem"-eikért. Anyagi és más

természetü követelésekkel állottak elő és mindenáron a forradalom katonai vezetését akarták a kezükbe kaparitani. Az uj kormány Linder céltudatos sürgetésére már a forradalom második napján megszüntette ezt a katonatanácsot és a választott katonatanácsokat a forradalmi rend és fegyelem szolgálatába igyekezett állitani.

A kormánynak ez a törekvése szerencsétlen személyválasztás következtében nem járt sikerrel. November 1-én Károlyi Mihály elhatározta, hogy a katonatanácsok élére kormánybiztost nevez ki. Kunfi javaslatára Pogányt nevezték ki, anélkül, hogy a szociáldemokrata párt vezetősége ehhez hozzájárult volna. A pártvezetőség csak a lapokból értesült Pogány kinevezéséről, amely a pártban érthető visszatetszést szült.

A pártvezetőség és Szakszervezeti Tanács november 4-én együttes ülésben foglalkozott Pogány kinevezésével. Nem akarta dezavuálni Pogányt, de a jövőre elhatározta, hogy „párttag semmiféle hivatalt, állást vagy tisztséget addig nem vállalhat, amig a pártvezetőség és Szaktanács hozzájárulását el nem nyerte."

Pogány első megnyilatkozása még fokozta a rossz hatást.

Proklamációt bocsátott ki, amelyben a még meg sem alakult és teljesen ismeretlen elemekből álló katonatanácsokat a szervezett munkások Munkástanácsával és a három forradalmi pártból alakult Országos Nemzeti Tanáccsal egyenrangu tényezővé emelte.

Az uj hadsereg megszervezése, illetve az öt korosztály bevonulása a leszereléssel párhuzamosan haladt előre. Kezdetben csak vontatottan vonulnak be a forradalom védelmére hivott katonák. November végén már 30 000 és egy további hónap multán 70 000 katonával rendelkezik a hadsereg. Minden csapattestnél megalakul egy-egy katonatanács és ezek a katonatanácsok együttesen alkotják a helyőrségi katonatanácsot, amely a maga kebeléből végrehajtó bizottságot választ.

A katonatanácsok intézménye az ujabbkori forradalmak természetes velejárója. A régi militárisztikus rend — amelynek alapköve a felebbvalók iránt tartozó feltétlen engedelmesség s a tiszti brutálitás és erőszak volt — megbukott. Ennek helyét uj, demokratikus fegyelmen fölépült hadseregnek kellett elfoglalnia. A fegyelmet a forradalmi hadseregben csak a katonatömegekből választott, azoknak bizalmát biró katonatanácsok képesek föntartani. A tisztek a hadsereg felbomlása következtében elvesztették minden befolyá-

sukat, legnagyobb részük gyáván elbujt és a háborúban elkövetett embertelenségek miatt a katonák előtt mutatkozni sem mert. Végül: csak a katonatanácsi intézmény volt alkalmas arra, hogy egyes csapatrészeknek ellenforradalmi célokra való felhasználását megakadályozza.

A forradalom győzelme *után* azonban a katonatanács nem lehet a dezorganizáció intézménye, hanem a hadsereg szervezését kell vállalnia. A magyar forradalom katonatanácsai, sajnos, a forradalom kezdetleges stádiumában és később is inkább a dezorganizáció, mint a szervezés szolgálatában állottak. Pogány, aki a társait magasan tulszárnyaló intelligenciával, tudással és akaraterővel irányitotta a katonatanácsokat, nem szervező, hanem dezorganizációs erő volt.

Amidőn azonban már épiteni és szervezni kellett, akkor Pogány, az ujságiró — az intellektüell, aki soha semmiféle szervezeti életben nem vett részt —, mint szervező erő csődöt mondott. Minden tevékenysége a dezorganizáció volt; minden kritika és ellenállás nélkül — népszerüségének biztositása céljából — magáévá tette a katonák minden teljesithető és nem teljesithető kivánságát és akaratát.

Pogány szerencsétlen müködését a katonatanácsok végrehajtó bizottságai sem tudták ellensulyozni. A tapasztalt és fegyelmezett szervezett munkások közül csak kevesen vállaltak el katonai tisztségeket. A laktanyákban a jelentkezett legénységből többnyire fiatalkoru, tapasztalatlan, a szervezeti életben teljesen ujonc bizalmiférfiakat, vagy pedig még tapasztalatlanabb fiatal tiszteket választottak be a katonatanácsokba és innen a végrehajtó bizottságba. Többnyire olyanokat, akiken Pogány intelligenciájánál fogva és szinte erőszakos számba menő akaratereje mellett minden tekintetben uralkodott. Még ez sem lett volna veszedelem, ha Pogány a kormánnyal vagy legalább saját pártjával szemben fegyelmezetten viselkedett volna. De ismételten a párt mellőzésével, sőt gyakran a párt ellenére cselekedett. A munkástanács első ülésén Pogány ellensulyozására a katonatanácsba delegálták Cservenka Miklóst, Lévai Oszkárt és Werner Jenőt — tapasztalt párttagokat —, azonban ezek soha a katonatanács végrehajtó bizottságának ülésén részt nem vettek. Helyükbe Pogány kinevezésével három más kiküldött: Kiss Miklós, Kertész Jakab és Vedres Károly került.

Ezek jóhiszemüek lehettek, de gyöngék, tehetetlenek voltak Pogánnyal szemben és nagyon hamar befolyása alá kerültek.

A katonatanács végrehajtó bizottságában Pogánynak még nagyobb sulyt adott az, hogy ő munkatársa volt a központi pártlapnak, állandó érintkezést tartott fönn a párt vezetőivel és igy gyakran hivatkozhatott a mozgalomban tapasztalatlan és ujonc katonákkal szemben arra, hogy ő a szociáldemokrata párt akaratát képviseli.

Kvalitás dolgában még a katonatanács végrehajtó bizottsága is messze fölötte állt az egyes csapattestek és helyőrségek katonatanácsainak. Ezeknek számottevőbb része itt-ott talán jóindulattal, jóhiszemüséggel és az ügy iránt való szeretettel igyekezett megfelelni a föladatának, azonban tapasztalat, tudás és öntudat hiányában a szervezés munkájában inkább gátlói, mint előmozditói voltak az uj, a forradalom védelmében megbizható néphadsereg kialakulásának.

X.

Belpolitikai átalakulás.

A forradalmi tömegek mindig türelmetlenek. A forradalomnak gyorsan kell cselekednie, mélyen kell beleszántania az eddigi rendbe, gyökeresen kell megreformálnia a régi rendszer minden társadalmi, politikai és gazdasági berendezkedését, ha nem akarja elveszíteni a tömegek bizalmát.

A gyors békekötés megteremtése, a leszerelés haladéktalan végrehajtása, az uj hadsereg fölépitése mellett a belpolitikai reformok sürgős megteremtése volt egyik legégetőbb feladata a kormánynak. Már november 1-én nyilvánvalóvá lett, hogy a forradalmi tömegek nem nyugosznak bele a dinasztia ravaszkodásába. Nem türik, hogy a dinasztia belekapcsolódjék a forradalomba, hogy királyi kinevezés alapján alakuljon meg a forradalmi kormány Viharos tüntetések követelték a köztársaság kikiáltását.

November 1-én a kormány fölszólitására József főherceg, a királlyal való telefoni érintkezés után, feloldja a kormányt a hivatalos eskü és következményei alól.

A kormány ezzel visszanyerte teljes akció-szabadságát. A polgári pártok csak a formát keresték, amelynek alapján a köztársaság kikiálttassék. A királyi akadályt a népakarat már eltávolitotta. Wlassicsék a királyt lemondatták. Ez a formai elintézés csak a király és a zászlósurak magánügye volt. A lényeget nem érintette. De itt maradt a régi cenzusos választójog alapján megválasztott reakciós parlament, amely nyolcévi gyalázatos és szégyenteljes törvényhozó munka után egy pillanatra sem gondolhatott arra, hogy a forradalom tevékenységébe beleilleszkedjék.

A képviselőház elnökségével folytatott rövid tárgyalások után Európa legreakciósabb parlamentje, amely példátlanul gyalázatos osztály- és nemzeti elnyomó törvényeket gyártott, amely szankcionált minden munkás- és nemzetiségi üldözést, amely bevehetetlen vára volt a reakciónak és amely mindenkor az erőszak

eszközeivel hajtotta végre az agrár-feudálisok akaratát: ez a parlament a forradalom győzelme után példátlan gyávasággal takarodott el az utból. A képviselőház elnökének, Szász Károlynak indítványára a parlament fölajánlotta, hogy önmaga mondja ki feloszlatását. A Nemzeti Tanács a parlamentnek ezt az elhatározását tudomásul vette ugyan, de határozatilag leszögezte, hogy a forradalom — ha a harakiri be nem következett volna — szuverén hatalmánál fogva szétkergette volna a magyar nép elnyomóinak hatalmi várát.

November 16-án az ad hoc országossá kiegészitett Nemzeti Tanács Budapest egész lakosságának részvételével proklamálta a köztársaságot, miután előzően a régi parlament minden rekriminació és tiltakozás nélkül gyáva meghunyászkodással elhatározta feloszlatását.

A Nemzeti Tanács nagygyülése határozati javaslatot fogadott el, amely Magyarország belpolitikai életének uj fejezetét volt hivatva megalapozni:

„1. Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság.

2. A népköztársasági alkotmányt uj választójog alapján sürgősen egybehivandó, alkotmányozó nemzetgyülés állapitja meg. A magyar országgyülés képviselőháza és főrendiháza föloszlik és megszünik.

3. *Addig, amig az alkotmányozó nemzetgyülés másként nem határoz, az állami főhatalmat a Károlyi Mihály elnöklete alatt álló népkormány gyakorolja, a Magyar Nemzeti Tanács intéző bizottságának támogatásával.*

4. A népkormány alkosson sürgősen néptörvényeket:

a) az általános, titkos, egyenlő, közvetlen és a nőkre is kiterjedő nemzetgyülési, törvényhatósági és községi választójogról,

b) a sajtószabadságról,

c) a nép esküdtbiróságáról,

d) az egyesülés és gyülekezés szabadságáról,

e) a földmüves népnek földhözjuttatásáról.

Ezeket a törvényeket léptesse a népkormány sürgősen életbe, hajtsa végre.

5. Az ezzel ellenkező törvényes rendelkezések hatálya megszünik. Minden egyéb törvényes rendelkezés hatályban marad."

Sürgősen össze kell tehát hivni az alkotmányozó nemzetgyülést! De addig is — a királyság megszüntetése után — a bekövetkezett interregnum alatt a 11 főből álló kormány gyakorolja a főhatalmat.

A forradalom szankcionálta a maga diktaturáját.

Sajátos parlamenti viszonyaink mellett a forradalom kitörésekor Magyarországon egy reakciós választójog alapján létrejött parlament uralkodott. Ilyen törvényhozó testületet semmiféle forradalom meg nem türhetett. Ebből a helyzetből kifolyóan a németországi és ausztriai forradalomtól eltérően a forradalmi Magyarország parlament, népképviselet nélkül maradt. Németországban és Ausztriában, sőt bizonyos tekintetben Csehszlovákiában is, ha nem is a legszélesebb alapu, de mégis demokratikus választójog alapján összeállitott parlamenti népképviselet, vagy — mint Németországban — tartománygyülések álltak a forradalom élére. Ezek a parlamentek átalakultak ideiglenes nemzetgyüléssé és megosztották a kormánnyal a felelősséget. Magyarországon semmiféle hasonló testület nem állt a kormány rendelkezésére.

Bármennyire is ellentmondásnak látszik, mégis igaz, hogy a forradalom kitörésétől kezdve egy mentalitásában, célkitüzésében valóban demokratikus kormány kénytelen volt nemzetgyülés és parlament hijján diktatórikus hatalmat gyakorolni. A nép bizalmát biró kormány diktaturája veszedelmes tévhitet keltett a demokráciára nem nevelt tömegekben. Minél inkább eltolódott a nemzetgyülési választások határideje, annál inkább eltávolodtak a nagy tömegek a demokráciát képviselő nemzetgyülés szükségességének gondolatától.

A kormány a Nemzeti Tanács határozata alapján hamarosan kiadja az általános választójogra, a sajtó-, egyesülési és gyülekezési szabadságra vonatkozó néptörvényeket és ezzel a forradalom belpolitikai vivmányait biztositó rendelkező rész a megvalósitás stádiumába jutott. Most a végrehajtáson volt a sor.

A végrehajtás azonban sulyos személyi és tárgyi akadályokba ütközött. A belügyminiszter, Batthyány Tivadar régivágásu, inkább konzervativ hajlandóságu — mint volt miniszter: a bürokratikus formaságokhoz ragaszkodó — politikus, csak nehezen tudott beleilleszkedni a forradalmi cselekvés mesterségébe.

Másrészről azonban nem voltak eszközei és közegei, hogy a forradalom akaratát végrehajthassa. Már a forradalmi rend megteremtésének munkájában sem mert részt venni. A forradalmi rend föntartására és biztositására irányuló rendelkezéseket nem a belügyminiszteriumból, hanem a szociáldemokrata párt titkárságából adták ki. A szervezett munkásságból alakult őrségek aligha engedelmeskedtek volna az ósdi, reakciós szellemü tisztviselői karnak, viszont a párttitkárság rendelkezéseit lelkesedéssel hajtották végre.

A vidéken az agyonsanyargatott, megkinzott és százszorosan megcsalt nép elkergette a belügyminiszterium exponenseit, a régi rendnek a népet, a nemzeteket elnyomó főszolgabiráit és a hadbavonultak hadisegélyeit elkobzó községi jegyzők nagy részét. Azok, akik helyükön maradtak, vagy nem merték a forradalmi kormány rendelkezéseit végrehajtani, vagy pedig — egyelőre titokban táplált — ellenforradalmi érzésükből kifolyóan szabotálták az uj rend közigazgatását, hogy az anarchiából keletkezett káosszal az uj rendet megbuktathassák.

Ennek tudható be, hogy a választójog, egyesülési, gyülekezési és sajtószabadság elvi proklamálásán kivül a forradalom első hat hetében a belpolitika terén nem történt változás.

A szociáldemokrata párt már a forradalom kitörésekor bizalmatlansággal fogadta Batthyány kinevezését. Csupán a Károlyi Mihály személye iránt érzett nagyrabecsülés késztette a pártot arra, hogy beleegyezzék Károlyi választásába, illetve hozzájáruljon Batthyánynak belügyminiszterré való kinevezéséhez. De hamarosan fölmerült az a kivánság, hogy Batthyány mellé erélyes szociáldemokrata államtitkárt nevezzenek ki, aki a forradalmi szellem sulyával megtörje a régi rend legerősebb bástyáját: a vidéki közigazgatást. A forradalom első hetei után ez a kivánság még elementárisabb erővel tört ki, mert a forradalom eseményei és az a tény, hogy a forradalom kitörése után csak a szociáldemokrata párt rendelkezett szervezett erővel, tulsulyra juttatták azt a fölfogást, hogy a forradalom előtti megállapodás, amely szerint a párt csak két, nem politikai jellegü miniszteriummal nyert a kormányban képviseletet, már nem felel meg a tényleges erőviszonyoknak.

A kormány hozzájárult a szociáldemokrata államtitkár kinevezéséhez. A pártválasztmány Landler Jenőt, a vasutasok vezetőjét

jelölte az állásra. Ebből a jelölésből a hadügyminiszterválság után most már a második miniszterválság tört ki. Batthyány a harmonikus együttmüködés szükségességére való hivatkozással ragaszkodott ahhoz a joghoz, hogy neki személyében is megfelelő szociáldemokrata államtitkár neveztessék ki. Ő a párt egyik régi vezetőjét, Garbai Sándort jelölte. Landlerrel ugyanis differenciái voltak. Batthyány a háború előtt egy nemzeti alapon álló sárga vasutasszervezetnek volt a vezetője, mig Landler a szociáldemokrata vasutasokat képviselte. Ebből kifolyóan már évek óta sulyos ellentétbe kerültek egymással. Kunfi és Garami nem akartak fölidézni egy ujabb miniszterválságot és ezért ismét a párt elé vitték az ügyet. A tárgyalások folyamán a pártvezetőség elejtette Landlerre vonatkozó határozatát és a belügyi államtitkárság egyelőre betöltetlen maradt.

A miniszterválság ezzel elsimult ugyan, azonban a párton belül elmérgesedett a Landler-ügy és a kérdés lényege sem oldódott meg. Erélyes kormánytevékenység nélkül nem tudták megtörni a forradalmi átalakulást megakadályozó közigazgatási bürokrácia ellenállását.

A kormány kinevezi az uj főispán-kormánybiztosokat, akik a reakció vidéki várainak és a megyéknek élén a kormányt képviselik, de ez a rendszabály sem tud kellően érvényesülni. A főispánok kinevezése körül a forradalmi pártok keretén belül ujabb nagy harcok keletkeznek. A kormánynak a különböző pártokhoz tartozó tagjai megegyeznek ugyan a kormánybiztos-főispáni kinevezések legnagyobb részében, azonban a helyi pártok erős versengése a legtöbb helyen megakadályozza a főispánok eredményes tevékenységét. Mindegyik párt, természetszerüen, a maga köréből igyekszik a kormánybiztos-főispánt kineveztetni, hogy ezáltal a megyei és községi közigazgatást a maga számára megnyerhesse. Igy gondolták — még a régi rendszer hagyományai alapján — a választási esélyek biztositását.

Legerősebb volt a nyomás és ellenállás a szociáldemokrata párt vidéki szervezeteiben. A két polgári pártnak a vidéken sem voltak kiépitett szervezetei. A tömegerővel rendelkező vidéki szociáldemokrata szervezetek nem ismerték el a polgári pártok igényeit és egymásután kergették el a már kinevezett főispánokat. Ez a folyamat megingatta a kormány autoritását.

E surlódások és ellentétek nem zavarták ugyan meg a kormányon belül a pártok egyetértését, azonban mindig több méreganyag forrásává váltak és azonfelül hathatósan elősegitették az ellenforradalmi közigazgatás szabotáló magatartását.

A szociálista párt egy pillanatig sem hagyta kétségben a közvéleményt afelől, hogy az adott bel- és külpolitikai erőviszonyok figyelembe vételével a szociáldemokraták a forradalmi helyzetet egyelőre csak az ország közviszonyainak demokratikus és szociális kiépitésére akarják felhasználni. A pártlap számtalan cikke, a párt vezetőinek számtalan nyilatkozata, a munkástanács minden kétséget kizáró, világos határozata ismételten leszögezte, hogy a párt hajlandó a jószándéku polgári forradalmi pártokkal egyetemben a demokratikus Magyarország kiépitésében közremüködni, — de a párt ragaszkodott ahhoz, hogy a forradalom jelentőségéhez mérten szélesalapu demokrácia teremttessék, meg akarta valósitani a demokrácia alapján a munkásság szociálpolitikai követeléseit, igyekezett biztositani a munkásság befolyását a politikai, gazdasági és társadalmi életben, azonban világosan kijelölte azt a határt, amelynél tovább az adott viszonyok között nem mehet. A szociálista társadalom megteremtése a végcél; de a legyőzött kis Magyarország (körülötte egy ellenséges kapitálista Európával), még ha rendelkezik is belső hatalmi eszközökkel, nem teremtheti meg a szociálista társadalmi rendet, ha hiányzanak a gazdasági és szociális előföltételek és ha a külső, parancsoló, hatalmi erők ezzel a törekvéssel szembeszállnak.

Az igazságnak tartozom annak megállapitásával, hogy a polgári forradalmi pártok soha akadályt nem gördítettek a szociáldemokraták szociális programjának megvalósitása elé. Ennek ellenére a szociáldemokrata miniszterek ezirányu müködése vontatott volt. A népjóléti miniszterium hetekig a szervezés stádiumában tespedt. A szociális törvények hiánya mellett ez az óvatos vontatottság elkeseritette a nagy tömegeket. Az átmeneti intézkedések az erőviszszonyokkal számoló, osztálytudatos, — azonban, sajnos, kisebbségben lévő — régi szervezett munkásokat megnyugtatták ugyan, azonban a szociálista és gazdasági előképzettség hijján hozzánk csatlakozott nagy tömegek többet vártak a forradalomtól és türelmetlenségükben a szélsőségek felé sodródtak . . .

XI.

A munkásosztály a forradalomban.

A szociáldemokrata párt tömegei a forradalom kitörésének pillanatáig a szakszervezetekben szervezett munkások voltak. A pártszervezetek teljesen jelentéktelen szerepet töltöttek be.

1913-ban, a háború kitörése előtt 107 000 tagjuk volt a szakszervezeteknek. Ez a szám a háború alatt a bevonulások következtében, természetszerüen, csökkent; 1916-ban már csak 55 000 a tagok száma, mig 1917-ben, az orosz forradalom hatása alatt, ez a létszám 215 000-re emelkedik. Ennyi tagjuk volt a szakszervezeteknek a forradalom napján is. Ez a kép azonban a forradalom kitörése után egy csapásra megváltozik . . .

1918 december 31-én, tehát két hónappal a forradalmi megmozdulás után, 721 000 tagot számlálnak a szakszervezetek. Azonfölül se szeri, se száma a földmunkás-szervezeteknek, amelyeknek taglétszámát a forradalmi munkahalmazban meg sem lehet állapitani. A forradalom harmadik hónapja után több mint egy millió ipari és mezőgazdasági munkás, köz- és magánalkalmazott tartozik a szakszervezetekhez.

Valóságos szervezkedőláz terjed el az országban. Munkások és alkalmazottak mellett a régi rend legfőbb támaszai: a bürokrácia minden ágazata, állami tisztviselők, városi alkalmazottak, rendőrök, csendőrök, tisztek szociálista alapon álló szakszervezetekbe tömörülnek és a szociáldemokrata párthoz csatlakoznak. A párt- és szakszervezetek vezetőinek minden befolyásuk latbavetésével kell megakadályozniok, hogy a legmagasabb rangu állami tisztviselők, adminisztrativ államtitkárok, magasrangu tábornokok ne lépjenek be a szociálista szakszervezetek kötelékébe . . .

Az uj tömegek, amelyek több mint nyolc tizedét tették a szervezett munkásoknak, a dolog természeténél fogva nélkülözték az előkészitő szakszervezeti és szociálista iskolát. Nem ismerték a szakszervezeti fegyelmet, a gazdasági és társadalmi erőviszonyok hatóerejének határait és lehetőségeit.

A szociálizmus gyakorlati és elméleti ismereteitől is távol állottak. A társadalmi és gazdasági átalakulás előföltételeinek szükségessége őket nem hatotta át. A tömegek csak azt látták, hogy a politikai életet átfogó hatalom a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek kezében központosul s igy azt remélték, hogy ezzel a hatalommal minden követelésüket és vágyukat ki is lehet elégiteni. Ebből a meggondolásból származtak azok a mindig ujabb — gyakran jogos, de végrehajthatatlan — követelések, amelyeket gazdasági, társadalmi és politikai téren, a külső- és belső hatalmi viszonyok és lehetőségek figyelmen kivül hagyásával, a forradalommal szemben támasztottak.

A munkásszervezetek emberfölötti munkát végeztek, hogy a tömegek beözönlésével reájuk háramló föladatokat elvégezhessék. De a régi keretekben gyüjtött erő és energia nagyon kevésnek bizonyult a beözönlött tömegek tanitására, fölvilágositására, vezetésére, irányitására.

A párthoz és szakszervezetekhez tartozó tömegnek alig néhány százaléka ment keresztül a szakszervezeti és szociálista iskolázottságnak még csak a kezdetleges formáin is. A legoptimisztikusabb becslés szerint 50 000—60 000 főre tehető az igazán osztálytudatos munkások száma.

Ez az aránylag kicsiny réteg elveszett az uj és nagyobb tömegekben. Fegyelmezettségénél fogva nem is érvényesülhetett azon a fronton, ahol a fegyelmezetlen tömegek tetszetős és aggressziv jelszavaknak hódoltak.

Mindamellett emlékezetes lesz a régóta szervezett munkásság aránylag kicsiny töredékének önmegtartóztatása, fegyelmezettsége és kitartása a párt és szakszervezetek elvei mellett. Minden ellentétes kisérlettel szemben, hosszu eszendők nyomorusága, szenvedése és elnyomatása után is minden kivánságát háttérbe szoritotta — a forradalom javára. És emellett a munkásmozgalom minden épkézláb, megmozgatható embere erejét, tudását, képzettségét messze tulhaladó mértékben állitotta a forradalom szolgálatába.

A kevesek igyekvése és önfeláldozása elveszett az iskolázatlan tömegek követelődző mértéktelenségében. Nem volt megfelelő számu gyakorlott községi politikusunk, gazdasági és politikai szervező erőnk; a mozgalom soha nem terjeszkedett mélységében, nem volt elég és megfelelően képzett ember az uj szituációban, a párt uj

hatalmi alakulása mellett az özönével rázudult föladatokkal nem volt képes megbirkózni.

A vezetőemberek a forradalom első napjától fogva tulontul voltak terhelve mindenféle pártmunkával és közéleti munkával. A kormány-tisztségek, a karhatalmi alakulatokkal való munka, a pártlap szerkesztése körül való elfoglaltság, a különböző főispán-kormánybiztosi tisztségek, az ujonnan megszervezett gazdasági tisztségekben való foglalatoskodás (a termelés zavartalanságát kellett biztositani!): a munkaügyi hivatal, az állami üzemek, a bányaüzemek kormánybiztossága, azután a különböző városi tisztségek betöltése és az egyéb kiküldetések elvonták a szakszervezetektől és a párttól a meglevő legjobb erőket, noha mindenki igyekezett a szakszervezetében is elvégezni a folyton halmozódó munka ráeső részét. Az alig pótolható erők kénytelenek voltak munkaerejüket kétfelé osztani. Ennek következménye az volt, hogy a teljes munkaerőt igénylő tisztségekben a más munkával is agyonhalmozott emberek kénytelenek voltak elhanyagolni a rájuk háramlott feladatok elvégzését.

A folytonosan változó forradalmi szituációban szükséges nyugalmas tanácskozások, megfontolások lehetősége egy csapásra megszünt. Minden elhatározás, minden cselekvés a pillanatnyi helyzetből fakadó kényszerüség hatása alatt incidentaliter jött létre.

A párt tulajdonképpeni szervei: a pártszervezetek cselekvésre teljesen képtelen alakulatok voltak. A forradalom napjaiban aktuálissá vált a pártszervezetek kiépitésének kérdése is. E föladat irányitására, a pártpolitika és szervezkedés, a szociálista tanitás vezetésére a pártnak egyetlen intézménye volt: a pártvezetőség ellenőrzése alatt álló párttitkárság. Ez a párttitkárság azonban a forradalom első napjától kezdve nélkülözte az egységes irányitás, az intellektuális vezetés fejét. A párttitkárság vezetője a forradalomig — több mint egy évtized óta — Buchinger Manó volt. Buchinger október 31-én pártkiküldetésben Svájcban tartózkodott. Visszaérkezése után elkedvtelenedett és a párttitkárságtól visszavonult. Sem a nyilvánosság, sem a pártvezetőség előtt tudtommal a mai napig sem fejtette ki félrevonulásának okát. Buchingert — a régi, tapasztalt és alaposan képzett vezetőt — a párt, sőt a kormány is igyekezett a forradalom munkájához visszahóditani. Külpolitikai misszióval bizták meg. Buchinger ugyanis hosszu párt-

titkári müködése mellett értékes nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezett. Az akkori európai forradalmi helyzetben a kormány azt tervezte, hogy Buchinger kapcsolatait a forradalom számára értékesiti. A minisztertanács november 18-án tartott ülésén Buchingert a magyar érdekek képviseletére kiküldi Berlinbe, azzal, hogy hivatalos megbizást ugyan nem ad (mert ezt tiltja a fegyverszüneti szerződés), azonban Buchinger kérésére elhatározza, hogy

„amennyiben Magyarországon ez a rezsim megmarad, Németországban pedig szociálista kormány lesz, ő lesz a magyar állam hivatalos kiküldöttje Berlinben[1].“

Hogy ezt a megbizást miért nem vállalta, illetve, hogy ennek a megbizásnak miért nem felelt meg, — még ma sem tudom.

A pártéletben, a pártvezetőség ülésein résztvett ugyan, de a párttitkárság állandó irányitásában nem. A párttitkárságban folytonos változások vannak. Jóhiszemü, jóindulatu, de szüklátókörü emberek kerülnek a párttitkárság élére. A titkárság a folytonos változások és a mindinkább halmozódó ujabb feladatok terhe alatt teljesen elveszíti a forradalmi mozgalmas időkben annyira szükséges vezetés és irányitás fonalát. Ennek hiányában a demagógia nyomult előtérbe. Néhány hét után — Hamburger Jenő vezetése alatt — a párttitkárság már a pártvezetőség és a hivatalos pártfórumok határozatait sem hajtja végre, sőt esetenkint azokkal szembehelyezkedik. Később a szociáldemokrata párt politikájával frondőrösködő tömegek vezetője és irányitója: — a szociáldemokrata párt titkársága . . .

A vezető erők hiánya és a belső fegyelmetlenség végül sulyos megpróbáltatások elé állitotta a pártot. Az uj tömegek, amelyeknek nagyrésze a forradalom előtt ellenséges indulatu ideológiával volt telitve a szociáldemokrácia iránt, most nehezen tudnak beleilleszkedni a pártfegyelem korlátaiba. Ezek a forradalom előtt konzervativ hajlandóságu és minden szabad véleménynyilvánitástól megfosztott rétegek a fölszabadulás után a legkövetelőzőbbek, a legradikálisabbak voltak és semmiféle tekintettel nem voltak a forradalom nehéz bel- és külpolitikai helyzetére. Készséges uszályhordozói lettek annak a jelszavas demagógiának, amely a kommunista párt megalakulásával urrá lett a kritikátlan tömegeken.

[1] A minisztertanács 1918 november 18-i ülésének jegyzőkönyvéből.

XII.

A kommunista párt.

November 16-án néhány hivével Budapestre érkezett orosz hadifogságból Kun Béla, aki előzőleg az orosz bolsevik forradalomban már tevékeny szerepet játszott. Budapestre érve érintkezésbe lépett a munkásmozgalom néhány, régidőtől fogva személyi okokból elégedetlen emberével, akik a szociáldemokrata pártot valamilyen sérelem miatt hütlenül elhagyták vagy pedig a pártból kizárattak. Ezekkel megalakitotta a kommunista pártot. Kun Béla, Vágó Béla, Szántó Béla, Biermann, Kelen, Hevesi, Rudas — mindegyszálig intellektüell — lettek az uj „munkáspárt" vezérei.

Az uj párt kezdetben arra szoritkozott, hogy kisebb műhelyértekezleteken, később szakmai gyüléseken hiveket toborozzon. Decemberben már kiadták egyelőre hetenkint egyszer megjelenő lapjukat, a „Vörös Ujság"-ot.

A külső tevékenység mellett sokkal veszedelmesebb és a magyar munkásosztályra nézve végzetesebb agitációval mérgezte meg Kun a munkásmozgalmat. A lélekvásárlás eddig ismeretlen fogalmát honositotta meg. A szakmai bizalmiférfiak, a gyárak befolyásosabb munkásvezetői közül néhányan rendszeres szubvenciót kaptak — és egyszerre lelkes bolsevikok váltak belőlük. A kaszárnyák fiatal, tapasztalatlan katonái közül sokan rendszeres fizetést huztak. Ezzel megteremtődött a kommunista párt fegyveres ereje. Később már egész szervezeteket vásároltak meg. Az ifjumunkások keveselték a szociáldemokrata párt részéről megszavazott szubvenciót, Kunék 40 000 koronával licitáltak — és igy magukhoz „hódították" az ifjumunkások kicsiny, de annál hangosabb szervezetét. Minden ujonnan alakult forradalomellenes szervezet — a leszerelt tiszteké, a leszerelt katonáké, az altiszteké ésatöbbi — készséges anyagi támogatást talált a kommunista pártban, ha teljesitette Kunék föltételét: kiméletlen harc a forradalmi szociáldemokrácia ellen.

A lélekvásárlás, természetesen, sikerrel járt. Számosan csatlakoztak a kommunista párthoz. Sajnos, olyanok is, akik a szociáldemokrata párt keretén belül, a kommunista párt irányitása mellett, szolgálták a kommunisták céljait.

A korrupció mellett többi fegyverük: a féktelen, még a külföldi kommunista pártok történetében is példátlan demagógia, minden szociálista öntudattal ellenkező jelszavas politika, és a szociáldemokrácia ellen inditott példátlan rágalmazó hadjárat volt.

„Az Oroszországban élő magyar bolsevikieknek módjukban állott volna — irja akkor a „Népszava" —, hogy Tiszáék garázdálkodása idejében jöjjenek vissza. Voltak szociálisták, akik életük veszélyeztetésével a leghallatlanabb áldozatokat hozták, hogy a külföldről visszatérjenek Oroszországba, hogy olyan időkben dolgozzanak a szovjetköztársaságért, amikor az agitációt nem kényelmes biztonságban kellett vezetni.

Nálunk gyorsan csatlakoztak azok a kommunista párthoz, akik a Tisza-féle reakció idején, amikor szintén veszedelmes volt az agitáció, kényelmes, polgári állások lövészárkaiban huzódtak meg és még csak tájékára sem jöttek a szociálista mozgalomnak."

„Csak mikor a Magyarországon lévő szervezett munkások a régi rendszert elsöpörték, amidőn sajtószabadság, egyesülési és gyülekezési szabadság, demokrácia biztositja, hogy mindenki szabadon beszélhessen és irjon, akkor jön az Oroszországból hazavándorolt segitség, de nem a megszerzett vivmányok biztositására, hanem a munkásmozgalom erejének gyöngitésére, a párt megbontására."

A szociáldemokraták a demagógia, jelszópolitika és rágalom ellen a meggyőzés erejével igyekeznek hadakozni. Ez még jobban fölbátoritja a demokrácia védelme alatt hangoskodó kommunista pártot és ujabb rágalmak özönével és a harcmodor példátlan féktelenségével igyekeznek uj hiveket szerezni. Ettől az időtől kezdve a szociáldemokrata párt két irányban kénytelen harcolni: egyfelől a kommunista agitációt ürügyül fölhasználó ellenforradalom és a másik oldalon a bolsevik harcmodor ellen. A két fronton való küzdelem még jobban megőröli a pártért és forradalomért dolgozó erőket és ujabb feladat elé állitja a pártot és a szakszervezeteket.

A kommunisták itt-ott kisebb-nagyobb sikereket aratnak. Egyszer beférkőznek egy nagyobb gyár mühely- és gyáriértekezletére, máskor bekerülnek az egyik legnagyobb szakszervezetnek — az esztergályosoknak — bizalmiférfi-értekezletére, föltünnek a szabóknál és más szakmáknál és ezáltal kikezdik a szakszervezetek egységét is. Rendkivül mozgékonyak. A rendelkezésükre álló anyagi eszközök segitségével mindenhova befurakodnak. Áttörik azt az elvet, amely a magyar szakszervezetekben eddig uralkodott, hogy a szakszervezetektől távol álló egyének csak az illető szervezetek hivására müködhetnek és agitálhatnak a szervezetekben. Elhelyezik mindenütt sejtjeiket; tömegeik még nincsenek ugyan, de lelkileg megfertőzik a munkásoknak tekintélyes rétegeit.

Az uj tömegek (szociálista és szakszervezeti előképzettség hijján) kritika nélkül fogadják a kommunista demagógiát és a kiszórt jelszavak mindinkább nagyobb tömegeket hóditanak meg. A társadalmi átalakulás nehézségeit, a gazdasági erők hiányát föl nem ismerő tömegek előtt nagyon tetszetősek a jelszavak: le kell fegyverezni a burzsoáziát; föl kell fegyverezni a munkásságot; el kell venni a házakat, a földbirtokot, a gyárakat az eddigi tulajdonosaiktól; szociálizálás az egész vonalon; minden hatalom a munkástanácsoké. Olyan követelések voltak ezek, amelyek minden munkás lelkében visszhangra találtak, de amelyekről csak az osztálytudatos és szociálista előképzettséggel biró munkásoknak kis rétege tudta, hogy ezek az ellenséges hadak gyürüjében fetrengő, fejletlen iparu, az agrár-feudálizmus gazdasági konstrukcióját most leromboló Magyarországon 100%-os arányban végre nem hajthatók ...

De ezeknél a jelszavaknál még tetszetősebb, még sikertjósolóbbak voltak a kommunista párt egyéb csatakiáltásai. Nem volt a forradalmi kormánynak olyan intézkedése, nem volt a szociáldemokrata pártnak olyan határozata, amelyet ők 24 órán belül tul nem licitáltak. Nem volt a szervezetlen és fegyelmezetlen uj tömegeknek olyan végrehajthatatlan követelésük, amelyet ők magukévá nem tettek. A munkanélküliek óriási hadseregében, a rémes nyomoruságban élő rokkantak tizezreiben, a tüzhelyüktől elzavart, lelkileg letört, leszerelt katonák százezreiben ez a demagógia csak sikerrel járhatott.

És a kommunista párt ezekre a tömegekre építette fel egész politikáját. A szervezett, osztálytudatos munkások ellen fölvonultatta a szervezetlen, az osztályöntudattal ellentétben cselekvő tömegeket; a munkában lévők ellen kijátszotta a munkanélkülieket, a rokkantakat és a bénákat; a munkásmozgalom legerősebb alapjával, a fegyelemmel szembeszögezte a szakszervezeti és pártfegyelmetlenséget; a forradalmi áldozatkészség kigunyolása és sárbatiprása mellett a tömegeket az örökös elégedetlenségre, a forradalom ellen való lázadásra tüzelte; az ellenforradalommal hadakozó forradalmat minden ténykedésével hátbatámadta és igy — ha akaratlanul is — az ellenforradalom céljait szolgálta.

A szociálista taktikának és a szociálizmus problémáinak elméleti megvitatását kommunista részről, érthető okokból, megvetették. A „Kommunista Kiáltvány" néhány közismert részlete, összefüggéséből kiszakitott és rossz helyen, értelmetlenül alkalmazott mondata volt marxizmusuk és közhelyekkel bővelkedő frazeológiájuk volt a szellemi fegyvertáruk. A demagógia nem él — csak visszaél — az elmélettel.

XIII.

Az ország megszállása.

A kormány és a közvélemény a fegyverszüneti szerződésnél tapasztalt megalázás ellenére rendületlenül kitartott a pacifizmus mellett. A fönnálló külpolitikai erőviszonyok mellett az elvérzett és legyőzött országok csak az őszinte békepolitika utján menthették a még menthetőt. Gyökerében szakitani a régi rendszer militárista politikájával, az imperiálizmussal szembeszögezni a népek forradalmi testvéresülésének az eszméjét: erre a politikára kellett helyezkednie Magyarországnak, amelyet gyürüként fogtak körül a régi osztrák-magyar monarchiától leigázott, elnyomott és most fölszabadult ellenséges érzületü népek.

A kormány respektálta a Magyarországon lakó nemzetek önrendelkezőjogát és komolyan akarta megvalósitani a legteljesebb demokrácián belül a keleti Svájc államát. Tervével azonban a régi rend bünei következtében elkésett. A békekötést a legutolsó pillanatig elszabotálták, ugy, hogy amire elérkezett a fegyverszünet pillanata, a nemzetek befejezett tények előtt állottak.

Az ántánt-imperiálizmus a békekonferencia határozata előtt akarta az elszakitott területeket megszállni. Már a fegyverszünet aláirása napján, november 13-án, érkeznek jelentések, hogy Északmagyarországon cseh portyázó csapatok jelentek meg. A kormány, mielőtt védekezésre gondol, tárgyalásokba bocsátkozik a prágai kormány budapesti követével, dr. Stodolával, aki kijelenti, hogy csak irreguláris portyázó csapatokról van szó, hogy a csehszlovák állam távol áll a csapatok irányitásától, hogy a magyar kormány nem kerül konfliktusba a cseh kormánnyal, ha a kóbor csapatokat kiszoritja az ország területéről. De már november 14-én más hirek érkeznek: román előcsapatok jöttek át az erdélyi Kárpátok szorosain, emellett Nagyszombatot, Ujzsolnát megszállják a cseh csapatok, a szerbek pedig egészen Ujvidékig menetelnek. A Felvidéken a magyar kormány csapatai összeütköznek a cseh por-

tyázó csapatokkal, bár a magyar kormány minden erőfeszitéssel igyekszik megakadályozni a nyilt konfliktus kitörését.

A prágai nemzetgyülésen november 15-én Kramarz miniszterelnök bejelenti, hogy Szlovákiában anarchia van s ezért föl fogja szólitani a magyar kormányt, hogy a szlovák földet üritse ki s oda cseh katonákat fognak küldeni. A történeti hüség kedvéért meg kell állapitani, hogy Északmagyarországon abban az időben még a békeidőének is megfelelő, legteljesebb rend, élet- és vagyonbiztonság uralkodott.

Közben a szerbek és románok folytatják az előnyomulásukat, egyelőre a fegyverszüneti szerződésben megállapitott demarkációs vonalon belül, de nem respektálják a fegyverszüneti szerződésnek ama rendelkezéseit, amelyek szerint a kiüritett zónában szükséges rendőrségi és csendőrségi csapatok megmaradhatnak és hogy a polgári közigazgatás a magyar kormány kezében marad.

November 18-án a német-osztrák államtanács határozatot fogadott el, amely szerint Pozsony, Moson, Sopron és Vas megyék némettelepes területeit Német-Ausztriához tartozónak nyilvánitja. Ez a különben sulyos határozat az első derüs fénypontot jelenti a középeurópai uj államalakulások történetében; mert egyuttal kimondja, hogy nem vállalkozik arra, hogy Magyarország ellen barátságtalan, az annexióra célzó lépéseket tegyen, hanem a nemzetek önrendelkezőjogát akarja Nyugatmagyarország lakosságára is kiterjeszteni. A fegyverek helyett döntsön a népek szabad akarata: ez volt a németausztriai és magyar demokrácia egységes követelése.

De a legyőzöttek békekészségét elnyomta a győzők falánksága. November 20-án a csehszlovák kormány táviratot intéz a magyar kormányhoz, amelyben kijelenti, hogy

> „az ántánt államai elismerték, hogy a tótlakta terület a csehszlovák államnak egy része. A fegyverszüneti szerződés tehát a csehszlovák köztársaságra és a tót területre nézve semmiesetre sem kötelező."

Ebben a táviratban a csehszlovák kormány először hivatkozik az ántántnak arra az elhatározására, amely szerint az ántánt-hadseregek főparancsnokságával kötött fegyverszüneti egyezményt egyoldaluan, erőszakosan hatályon kivül helyezik. Már nem

ismerik el sem a Diaz-féle, sem a belgrádi fegyverszüneti szerződés érvényességét.

Minden jogtalanságot és igazságtalanságot a győzők brutális parancsával indokolnak meg. A magyar kormány nevében Károlyi minden követ megmozgatott, hogy megakadályoztassék a Magyarország ellen való uj háború és a területek hovátartozósága ügyében minden fél várja be a békekonferencia döntését; azonban minden törekvés, minden igyekezet hiábavaló volt.

A cseh csapatok folytatták előnyomulásukat. A románok is átlépték a demarkációs vonalat. És mindenütt, ahova csapataik bevonultak, megszüntették a magyar közigazgatást és átvették a közhatalmat. A románok nem is titkolják azt a tervüket, hogy tekintet nélkül a nemzetiségi megoszlásra, Magyarország 26 vármegyéjét — több mint egy millió magyar lakossal — meg fogják szállni.

Ezt a tervet a magyarországi románok nemzeti tanácsa már november első felében memorandum alakjában a kormány elé terjesztette; egyelőre még olyan formában, hogy a magyar kormány adja át ezt a területet a román nemzeti tanácsnak és rendelje annak hatalma alá az e területen található minden állami, politikai, közigazgatási, birósági, iskolai, pénzügyi, katonai és közlekedésügyi szervét.

A románok memoranduma alapján tárgyalás indult meg a magyar kormány és a román nemzeti tanács között. November 13-án Aradon értekezletre gyültek össze az erdélyi románok kiküldöttei és a Magyar Nemzeti Tanács képviselői, élükön Jászi Oszkár nemzetiségi miniszterrel és a szociáldemokrata párt egyik vezetőemberével, Bokányi Dezsővel. A magyar kormány képviselői fölajánlották a legteljesebb közigazgatási, egyházi, birósági és kulturális autonómiát a népek önrendelkezőjoga elvének álláspontján és a svájci Eidgenossenschaftok mintáját állitották oda követendő például. A konferencián — az akkor még szociáldemokrata, most kommunista — Bokányi képviselte a legintranzigensebb soviniszta álláspontot.

A konferencia komolyságát lerontotta némileg Jászinak — kétségtelenül az akkori forradalmi hangulat hatása alatt tett — ama kijelentése, hogy „nem Foch és a többi kardcsörtető generális, hanem a munkás- és katonatanácsok" kötik meg a békét. Ez a

nyilatkozat nem födte a tényleges helyzetet. Magyarországon egy tulnyomórészt polgárokból és kisebbségében szociáldemokratákból álló koalíciós kormány volt az egyik fél; a románoknál pedig a munkás- és katonatanácsoknak nyomuk sem volt. Bizonyos, hogy egy ilyen kijelentés a polgári miniszter szájából nem volt rokonszenves a románok előtt s befelé is kellemetlenül hatott, mert a disztingválni nem tudó tömegek reménységeit, egyelőre elérhetetlen vágyait, tulságosan fölcsigázta.

December 1-én összeül az erdélyi nemzetgyülés, amelyen résztvett 680 választott küldött, 1228 mandátummal, — azonban ez a nemzetgyülés minden rendszeres választás nélkül jött létre. Az érdekelt területek több mint két és fél milliónyi magyar, német és szerb lakosságának kizárásával, a nemzetgyülés csupán a két milliónyi román nevében proklamálta a Magyarországtól való elszakadást és a Romániával való egyesülést. A nagyfontosságu határozat szerint

> „az erdélyi, magyarországi és bánáti román nemzetgyülés 1918 december 1-én deklarálja az összes románok egyesülését és mindazon területek egyesülését Romániával, amely területeken *románok is laknak*. A román nemzetgyülés kijelenti elidegenithetetlen jogát az egész Bánátnak a Maros, Tisza és Duna között fekvő területére."

A határozat többi része Erdély autonómiájára és a szabadságjogokra vonatkozik. Feltünő és különösen bántó volt a magyar demokráciára, hogy a nemzetgyülés — amelyen az erdélyi, kétségtelenül gyöngeszervezetü román szociáldemokraták is résztvettek — üdvözölte a monarchiától eddig leigázott és most felszabadult nemzeteket: a csehszlovákokat, az osztrák-németeket, a jugoszlávokat, a lengyeleket és a ruténeket, ellenben Magyarország ellen a legélesebb hang volt az uralkodó, mintha nem is a nemzetiségek jogaiért küzdő és sokat szenvedett uj, demokratikus Magyarország volna az uralmon, hanem a régi, elnyomó Tisza-rendszer állana szemben az önrendelkezésüket visszanyert románokkal.

Ami ezután következett, az már csak a befejezett tények végrehajtása volt, amelyek ellen a kormány élet-halálharcot vivott ugyan, de amelyeknek megakadályozása többé nem állt hatalmában.

December 2-án az ántánt fegyverszüneti bizottságának vezetője, Vyx alezredes jegyzéket intéz a magyar kormányhoz, amelyben

„Párisból kapott utasitások teljesitéseként a keleti szövetséges hadseregek parancsnokló tábornoka nevében (Tehát annak nevében, aki a fegyverszüneti egyezményt aláirta! — A szerző.) arról értesiti a magyar kormányt, hogy a csehszlovák államnak jogában áll elfoglalni a szlovák területeket és fölszólitja a kormányt, hogy haladéktalanul vonja vissza csapatait a szlovák országokból".

Az ántánt-jegyzék kényszeritő nyomásának hatása alatt december elején a magyar kormány megbizásából Bartha Albert hadügyminiszter egyezséget köt Hodzsa Milán csehszlovák követtel 8 egész és 8 fél északmagyarországi megyének ideiglenes kiüritése ügyében, ugy, hogy egy demarkációs vonal képződött volna Pozsony északi határától egyenes vonalban körülbelül Ungvár irányában. Még a tinta sem száradt meg az egyezményen, máris ujabb jegyzék érkezett, amely elrendelte az egész Felvidék kiüritését és átadását ...

A megszállás előtt álló területek magyar lakossága és a kormány a demarkációs vonalon álló hadsereggel a Felvidéken és Erdélyben is megkisérli a benyomuló csapatok föltartását. A Felvidéken Szmrecsányi György fegyverezi föl a lakosságot, de nem a cseh csapatok, hanem — a forradalmi kormány ellen. A nagy hazafi inkább lemond az ország egyharmadáról, csakhogy letörhesse a forradalom Magyarországát.

Erdélyben a Nemzeti Tanács elnöke, a nemrég elhunyt Apáthy István és Vincze Sándor irányitásával a szociáldemokrata párt vezeti az ellenállást. Fényes László és Rónai Zoltán fáradoznak a kormány képviseletében a románok előrenyomulásának megakadályozásán és a fölösleges vérontás elkerülésén.

Vincze Kolozsvár előtt mindenáron a fegyveres ellenálást akarta megkisérelni. A kormány azonban, a sulyos külpolitikai helyzet mellett, a fegyveres csapatok gyürüjében, célszerübbnek találta, ha a kilátástalan erőszak helyett a gyönge reménysugárral kecsegtető békés tárgyalások kivezető utjára vezeti az ezer sebből vérző, halálosan elgyengült országot. De nem sok sikerrel!

Román, csehszlovák és szerb csapatok fokozatosan megszállták az ország területének háromötöd részét ...

A fegyverszüneti egyezménynek ismételt megsértése, minden jogorvoslat hiánya, a wilsoni elveknek az ántánt részéről történt tüntető sárbatiprása, a magyar demokratikus és pacifista rendszernek eredménytelen kisérletezése az ántántnál: a politikailag iskolázatlan és külpolitikában teljesen járatlan tömegeknél az uj rendszerre nagyon kedvezőtlen hatást keltett. Az ellenforradalom, egyelőre még burkoltan, a kormányt igyekezett diszkreditálni; széles körben hiresztelték: ime, az ántánt nincs megelégedve a magyar demokráciával és ezért szakitanak el napról-napra ujabb részeket az ország testéből.

A nagy tömegek hite megingott a pacifizmus győzelmének lehetőségében és más utak és módok után kutatott, hogy az országot a teljes és erőszakos, a wilsoni elvekkel ellentétben álló földarabolástól megmentse. Az ellenforradalom tudatosan nem akarta meglátni, a forradalmi tömegek politikai iskolázottság hijján nem tudták fölértékelni, hogy minden bajnak, szerencsétlenségnek és az ország földarabolásának egyedüli okozója a régi rendszer, amely meginditotta és meghosszabbitotta a háborút és megakadályozta az idejekorán való demokratikus, pacifista, a népek önrendelkezőjogán nyugvó béke megkötését.

A pacifizmus hiveinek száma rohamosan csökkent, a kardcsörtető nacionálizmus, amely az adott világpolitikai helyzetben csak az ellenforradalom malmára hajtotta a vizet, napról-napra erősbödött ...

XIV.

Pogány minisztert buktat.

Sulyos nehézségek és zürzavar: a hadsereg fölbomlása, nagy katonatömegek hazairányitása, a fegyverszüneti szerződés körül fölmerült zavarok, az idegen csapatok betörése, a fokozódó munkanélküliség, az uj hadsereg szervezése körül mutatkozó anarchia ellenére is sikerült a szervezett munkásságnak az egész országra kiterjedő propagandisztikus és organizátórius tevékenységével néhány héten belül a gazdasági és társadalmi életet a teremtő munka kerékvágásába visszazökkenteni. A forradalmi láz lecsillapodott; itt-ott még mutatkoztak a forradalom rendjét veszélyeztető kilengések, de, általánosságban, elérkezett az a pillanat, amelyben erős akarattal hozzáfoghattunk a háború és összeomlás következtében fölszaggatott sebek gyógyitásához.

Ebben a már-már lehiggadt, a forradalom menetét kedvezően befolyásoló helyzetben szinte végzetszerü esemény romboló hatása zavarta meg a forradalmi épités munkáját. A kormány fegyveres ereje, a forradalmi kormány tudta és akarata ellen, erőszakosan fölvonult a kormány egyik tagja ellen és ezzel szemléltető oktatást nyujtott az erőszakra hajló katonáknak a tömegterror hatalmáról.

A katonatanács kormánybiztosa, Pogány József december 12-én — ismétlem: a kormány és a szociáldemokrata párt tudta nélkül — fölvonultatta a budapesti helyőrséget a már a minisztertanácsban lemondásra kényszeritett hadügyminiszter ellen. A fölösleges és céltalan tömegterror ország-világ előtt nyilvánvalóvá tette, hogy a hadsereggel Pogány rendelkezik: a kormány, sőt a szociáldemokrata párt ellenére is. Megteremtette azt a légkört, amely a forradalom későbbi menetében állandó Damokles-kardként függött a forradalom feje fölött: megmutatta a tömegeknek, hogy a forradalmi kormány, sőt a szociáldemokrata párt ellen is lehet és szabad a tömegterror fegyvereivel föllépni. A tömegterrornak ez a nyitánya nyilegyenesen az örvény szélére sodorta a forradalmat.

Ennek a katasztrofális eseménynek a megértéséhez ismerni kell a hadügyminiszteriumban uralkodó állapotokat. A hadügyminiszterium élén Bartha Albert miniszter állott. Az államtitkárja Friedrich István volt. Bartha és a kormány gyöngesége következtében ezt a példátlan céltudatossággal stréberkedő kalandort, Friedrichet nem lehetett az államtitkári székből kiemelni.

Friedrich mindenáron hadügyminiszter akart lenni. Két irányban is igyekezett magát bebiztositani. Egyfelől Pogány hatalmát erősitette, másrészt az ellenforradalomnak tett szolgálatot.

November végén Pogány memorandumot terjesztett Bartha hadügyminiszter elé a katonatanácsok és bizalmiférfiak rendszeréről és egy uj fegyelmi szabályzatról. Pogány, a kiváló iró ebben a memorandumban kétségkivül rendkivül tetszetős, agitációs célokra kiválóan felhasználható irást produkált. Azonban hiányzott a tervezetből a szervezeti életben szükséges tapasztalatok bátor, szókimondó leszürődése, a demokratikus fegyelmezésnek minden előföltétele. A vezércikk-sablonra készült mü nem volt alkalmas arra, hogy paragrafusokba foglalva, mint rendelet szabályozza az uj hadsereg rendjét.

A félszeg és határozatlan Bartha a memorandum és szabályzat elintézését Friedrich államtitkárra bizta, aki Lorx vezérkari ezredessel (a Friedrich-féle ellenforradalmi puccskormány későbbi hadügyminiszterével), Kerekes alezredessel, egy harmadik vezérkari tiszttel és Pogány Józseffel megtartott titkos tanácskozáson a memorandum értelmében és szellemében megszerkesztette és kiadta az uj fegyelmi szabályzatot. Friedrich, a különben tehetségtelen, fölületes müveltségü, szimpla, de jószimatu és ravasz ember, szivesen nyujtott segédkezet a hadsereg forradalmi rendjét veszélyeztető rendelet kiadására, mert ettől az ő önös céljainak elérését remélte.

Sem a memorandumot, sem a kiadandó rendeletet sem Pogány, sem Friedrich velem meg nem beszélték, nekem meg nem mutatták. Nem vettek tudomást arról, hogy a hadügyminiszteriumban a szociáldemokrata párt megbizottja vagyok, hogy a minisztertanács határozatilag kötelezte az ügyosztályokat, hogy minden fontosabb katonai kérdés előbb velem tárgyalandó le. Nem tartották szükségesnek, hogy többévi szakszervezeti tapasztalataimat vagy más

organizátor tapasztalatait figyelembe vegyék. A rendelet kiadásáról csak a hivatalos lapból értesültem.

Friedrich fölhasználta ugyan Pogányt saját céljaira, de a másik oldalon erőt gyüjtött a versenytárs legyüréséhez. A katonatanácsi és bizalmiférfi-rendelet kiadásával egyidejüen ellenforradalmi riadócsapatok szervezését készitette elő. Nagy titokzatossággal (32243 eln. 1. szám alatt) bizalmas rendeletet készitett, amely szerint a rend föntartására mozgó karhatalomként alkalmazható zászlóaljak szervezendők:

„Minden kerületi parancsnokság területén egy vagy több riadó-zászlóalj alakitandó. A riadó-zászlóalj áll négy gyalogszázadból, egy géppuskásszázadból, egy gyalogsági ágyuscsapatból, aknavető és gránátvető szakaszból, egy lovasrajból és azonkivül külön riadó tábori ütegeket és riadó lovasszázadokat terveztek. A riadócsapatok parancsnokai, tekintet nélkül a rendfokozatra, csupán olyan, haditapasztalatokkal rendelkező, erélyes tisztekből jelölendők ki, akik az illető alakulás harcszerü vezetésére minden tekintetben alkalmasak. A riadócsapatokba kizárólag önként jelentkezők osztandók be. De ezeket is meg kell válogatni. Különös sulyt fekteket arra, hogy csakis elszánt, dolgozni akaró és tudó tisztek alkalmaztassanak. A riadócsapatokhoz tartozó katonai egyének külön jelvényt fognak viselni[1].“

Friedrich tehát a hadsereg szétzüllesztésére ad ki forradalomellenes rendeletet, másrészről „elszánt tisztekből“ és továbbszolgáló altisztekből akar a forradalom leverésére tiszti ezredeket alakitani, hogy igy alkalmas pillanatban önös, stréber céljai biztositására a forradalom ellen irányitható hadsereggel rendelkezzék.

Friedrich sötét terveit jellemzi, hogy a riadó-századokról szóló rendeletet december 4-én irta alá, tehát egy nappal később, mint a katonatanácsok szervezésére vonatkozót. Pogány, aki hallatlan könnyelmüséggel és lelkiismeretlenséggel beugrott Friedrich csapdájába, nem vette észre, hogy a mézes-mázos szavakkal hizelgő Friedrich, amig őt egyénileg igyekszik a maga részére megnyerni, milyen csuf játékot üz a forradalmi kormány bizalmával.

December 6-án Bartha hadügyminiszter is aláirja a riadó-századok megszervezéséről szóló rendeletet. Másnap az egyik tisz-

[1] Magyar hadügyminiszteri irattár.

tességesen gondolkozó vezérkari tiszt a titkosan elkészült rendelet egy példányát hozzám juttatta. Haladéktalanul tudattam a készülő merényletet a kormány szociáldemokrata minisztereivel, Garamival meg Kunfival és figyelmeztettem őket arra a veszedelemre, amely a hebehurgyán és minden szakszerüség nélkül elkészitett katonatanácsi rendelettel a forradalmat veszélyeztetheti. A szociáldemokrata miniszterek előterjesztésére előbb Károlyi, majd december 8-án már a minisztertanács is foglalkozott Bartha és Friedrich kétszinü szerepével. December 11-én a minisztertanács lemondatta Barthát és már december 12-én reggel egy félhivatalos kommüniké jelent meg a lapokban, amely szerint

„a kormány rekonstrukciója folyamatban van és ez főkép a hadseregszervezés és birtokpolitikai reform kérdései következtében vált szükségessé."

A kormány tehát nyilvánosságra hozta, hogy Bartha megbukott és helyére más hadügyminiszter kerül.

Pogány azonban meg akarta mutatni a hatalmát. Nem a kormány: ő fogja megbuktatni a hadügyminisztert.

December 12-én — tehát Bartha lemondásának hirlapi szellőztetése napján — a délelőtti órákban Garami telefonon értesitett, hogy katonatömegek vonulnak át a Lánchidon a Várba és kérdést intézett hozzám, hogy mi a célja ennek a katonai fölvonulásnak. Miután fogalmam sem volt a készülő eseményekről, nem tudtam felvilágositást adni. A párttitkársághoz telefonáltam, ahol éppolyan keveset tudtak a fölvonulásról, mint a kormány szociáldemokrata exponensei.

Időközben a fölfegyverzett katonák fölérkeztek a Várba. Az ágyuk torkát a hadügyminiszteriumnak szögezték és küldöttségileg a kormány elnökéhez, Károlyi Mihályhoz fordultak, amelyben kérték Bartha eltávolitását, a hadügyminiszterium reorganizálását, a tiszti csapatok feloszlatását és intézményes biztositását annak, hogy a jövőben az egyes csapatok maguk választják meg a parancsnokaikat.

Közben megjelent hivatalomban a katonatanács egy tüzérségi kiküldöttje és fölkért arra, hogy távozzam a hadügyminiszteriumból, mert ha a katonák követelése nem teljesül és Bartha továbbra is a kormányban marad, lövetni fogják a miniszteriumot. Ezt a barátságos felszólitást, természetesen, nem teljesitettem.

Károlyi a nála járt küldöttségnek az ügy megvizsgálását helyezte kilátásba és, nagyon helyesen, nem proklamálta Bartha lemondásának már amugy is megtörtént elfogadását.

A küldöttségnek Károlyitól való visszatérése után Pogány beszédet tartott a katonákhoz, amelyben büszkén jelentette ki, hogy

„ez a mai demonstráció megmutatta, hogy kinek a kezében van erő és hatalom ebben az országban,"

és farizeus módon hozzáfüzte, hogy

„magáévá teszi a katonatanács nevében a tüntető katonák összes követeléseit."

A fegyveres fölvonulás kétségtelenül megmutatta, hogy kinek a kezében van az erő és a hatalom. De ebben a mutatványban nem volt sok köszönet. Képmutató volt Pogánynak az a kijelentése, hogy „magáévá teszi" azokat a követeléseket, amelyeket, amint néhány órával később kitudódott, ő foglalt memorandum alakjába és amelyek legnagyobb részének eléréseért nem kellett tüntetni, mert hiszen a megvalósitható rész a szociáldemokrata párt és kormány katonai programjából való volt, egyes pontokat a kormány már az előző napokban magáévá tett és igy csak ürügyül szolgáltak arra, hogy Pogány megmutathassa, hogy „kinek a kezében van erő és hatalom."

A tüntető katonák elvonulása után Károlyi miniszterelnöknél, a Nemzeti Palotában, rövid tanácskozás volt, amelyen Garami, Kunfi és én vettünk részt. Kunfi megérkezése előtt Garami és én kijelentettük, hogy a fegyveres felelőtlenség mellett nem kivánjuk továbbra is a felelősséget viselni és a délutánra összehivott pártvezetőségi ülésen benyujtjuk lemondásunkat.

A pártvezetőség még december 12-én foglalkozott a lemondásunkkal. Pogány kezdetben kertelt, később azonban a bizonyitékok sulya alatt kénytelen volt bevallani, hogy a tüntetést ő rendezte. Amint utóbb megállapitást nyert, az előző nap estéjéig még a katonatanács legtöbb tagja sem volt beavatva a tüntetés részleteibe. Legtöbbjük, köztük Moór Pál, a katonaküldöttség szónoka, azt a valótlan értesitést kapta Pogánytól, hogy a tüntetés a pártvezetőség tudtával és beleegyezésével történik meg. A pártvezetőségi ülésen főkép azt a veszedelmet tártuk elvtársaink elé, amely a jövőben abból származhat, hogy fegyelmezetlen katonatanácsok vagy egyes emberek bármikor a forradalmi kormány és szociáldemo-

krata párt ellen is felhasználhatják a hadsereget, ha a tüntetés ügyében a párt nem helyezkedik határozott cselekvő álláspontra és nem torolja meg ezt a fegyelmezetlenséget. A fegyelmezetlenség, a tüntetés céltalansága és a káros következmények megitélése tárgyában a pártvezetőség egyhangulag a mi álláspontunkra helyezkedett. Pogány eljárását mindenki elitélte. Nézeteltérés merült föl azonban ama kérdés körül, hogy célszerü-e a fölizgatott tüntető katonatömegekkel e pillanatban szembehelyezkedni és eltávolitani a tüntetés rendezőjét a katonatanácsok éléről, illetve: szabad-e a valóban ellenforradalmi Bartha megbuktatásával egyidejüen a katonatanács elnökét is eltávolitani?

Én azt javasoltam, hogy a párt neveztesse ki Pogányt az én helyembe államtitkárnak. Én szivesen elvállalom a katonatanácsok kormánybiztosának a tisztségét és garanciát vállalok arra nézve, hogy a hadsereget soha senki sem fogja föllhasználni a forradalmi kormány ellen, de még kevésbé a szociáldemokrata párt tudta és akarata ellenére bármiféle célra vagy alkalomból. Komoly megfontoltságu javaslatom elfogadása esetére azt terveztem, hogy a szervezeti életben elsajátitott sokesztendős tapasztalataim segitségével megszüntethetjük a hadseregben az eddigi, a forradalmat veszélyeztető fegyelmetlenséget és megszilárdithatjuk a forradalmi fegyelmet.

Sajnos, a pártvezetőség tulnyomó többsége, sőt még a Pogánynyal szemben ellenszenvvel viseltető szakszervezeti vezetők is — mint Rothenstein, Weltner, Bokányi és mások — célszerüségi szempontból nem akarták a Pogány-kérdést az adott helyzetben megbolygatni. Nem ismerték föl a katonatanácsi pozició elsőrendü fontosságát és hamis megitéléssel ugy határoztak, hogy egyelőre Pogány marad és igy mi — a válság fölidézői — a pártban szokásos fegyelem hatása alatt kénytelenek voltunk deferálni.

Történelmi távlatból még furcsábban fest Pogány vállakozásának személyi háttere. A fölvonulás mozgatóerői voltak Pogányon kivül: Márki Sándor ezredes, a bukás után Cservenka Miklós párttitkár szörnyü kivégzésének értelmi szerzője; Vedres Károly, aki az összeomlás után keresztény-szociális vizekre evezett; és végül Schiffer százados, egy nagy kapitálista vállalat tulajdonosa. Ilyen „forradalmárok", természetesen, szivesen segédkeztek a népkormány és a szociálisták ellen irányitott fegyelmetlen támadás végrehajtásánál.

A Pogány-ügy személyi része elintéződött. A tárgyi rész azonban áthidalhatatlan akadályokat gördített a forradalom utjába. Bartha hadügyminiszter és vele együtt Batthyány belügyminiszter (akit a november 18-án megtartott munkástanácsi ülésen a közigazgatás szabotálása és az ellenforradalommal szemben való gyöngesége miatt a munkástanács egész plénumának helyeslése közben sulyosan megtámadtak) formálisan is lemondottak és távoztak a kormányból. Batthyány helyébe Nagy Vince, ez a valóban demokratikus érzésü, komoly polgári forradalmár került. A hadügyminiszterium ideiglenes vezetését névleg Károlyi vette át, az ügyeket tényleg én intéztem.

A rekonstruált kormány napról-napra kapott kóstolót a Pogány-féle tüntetésnek a tömegekre gyakorolt hatásáról. Az engedékenység alaposan megbosszulta magát!

A katasztrofális hatást még fokozta az, hogy a szociáldemokrata párt kifelé sem dezavuálhatta Pogányt. Sőt a párt lapjának, a „Népszavá"-nak december 13-án megjelent száma a fokozódó ellenforradalmi veszélyre való hivatkozással őszinte, nyilt megrovás helyett szinte dicsérő himnuszt zengett a tüntetés felé. Azt irta, hogy

> „Bartha-Friedrichék ellenforradalma ellenállhatatlan erővel kiváltotta a forradalmi katonatömegek ellentüntetését, kirobbantotta a csütörtöki hatalmas és feledhetetlen katonai demonstrációt" ... „Budapest katonái büszkék lehetnek tüntetésükre ... a katonatömegek megmutatták, hogy a szociáldemokráciának a hivei ..."

Sajnos, a tüntetés éppen az ellenkezőjét bizonyitotta. Egyedüli enyhitő körülmény, hogy ezt a cikket is ugyanaz irta, aki a tüntetést rendezte: Pogány József. Ezt a tömegek, persze, nem tudták.

Az igy fölmagasztalt és megtorlás nélkül maradt fegyelmezetlenség hüséges utánzói, nevető örökösei és fokozói, természetesen, a kommunisták voltak. A leszerelt katonák, a munkanélküliek, a rokkantak természetszerü elégedetlenségét kizsákmányolták — a Pogány-tüntetés mintájára — tömegtüntetések céljaira és ezekkel terrorizálták szinte hétről-hétre a forradalmi kormányt, főképpen annak balszárnyát, a szociáldemokrata pártot.

XV.

Vyx alezredes.

Az ántánt minden cselekedete olyan volt, mintha az uralomra jutott demokráciát letiporni és az ellenforradalom segitségével a hatalom felé törekvő régi rendszert ujra nyeregbe ültetni akarta volna.

Az ántánt-tisztekből álló fegyverszüneti bizottság vezetője és teljhatalmu parancsolója Vyx alezredes, tudatlan, belsőleg is brutális érzésü, a rojálista ellenforradalommal szimpátizáló katonatiszt. November végén érkezik Budapestre és néhány napon belül kitünik, hogy tulajdonképpen ő kormányozza az országot. Ő rendelkezik Magyarország vasutaival, közlekedési utaival, szénbányáival, nyersanyagtermelésével, rendelkezéseket ad ki, amelyeket a kormány záros határidőn belül köteles teljesiteni.

A teljhatalmu diktátor, aki Magyarország népével és közgazdasági életével rendelkezik, nem ismeri Magyarországot még annyira sem, mint a négy elemit végzett rossz tanuló. Közgazdasági kérdésekben annyira járatlan, mintha soha az ország hirét sem hallotta volna. Föllépésében a győző brutálitása nyilatkozik meg. Megtestesitője a régi osztrák-magyar hadsereg császári és királyi őrmestere tipusának. Ha egy valóban győzelmes tábornok vagy csapatvezető játszotta volna el ezt a szerepet: ha nem is volna megbocsátható, de megérthető volna ez az eltévelyedés. De hogy egy vezérkari bürókban ülő, alacsonyrangu, tudatlan tisztecskének szolgáltattak ki egy fejlődni, élni, demokráciát és békét akaró országot: ez örök szégyenfoltja marad a francia militárizmusnak és besötétiti a forradalmak tradicióit őrző francia demokrácia történelmének dicső, fényes lapjait.

Egy legyőzött ország évszázadok óta fönnállott gazdasági egységtestének erőszakos megoperálása, nagy testrészek eltávolitása nehéz müvelet. Az operáció már önmagában is kiméletlen, az

operált testet lázállapotba kergető beavatkozás. De az is bizonyos, hogy az operáló orvos eljárása, kiméletessége, okossága és szakértelme sokban hozzájárulhat a fájdalmak enyhitéséhez és megakadályozhat bekövetkezhető katasztrófákat. A forradalom bukása és végzetszerü katasztrófái halmozott történeti, gazdasági, társadalmi és kulturális erők megnyilatkozásának voltak a következményei. De bizonyos, hogy a bukás előidézésében az ántánt és Vyx alezredes eljárásának van számottevő része. Vyxék minden cselekedete gyöngitette a forradalom alapját, a demokráciát és a bolsevizmus irányába kergette a kétségbeesetten elkeseredett tömegeket. Gazdasági rendelkezéseivel a társadalmi bolsevizmust, politikai rendelkezésével a nacionál-bolsevizmust növelte naggyá.

Vyx kiméletlenségének fegyverei nem a nyilt, férfias harc, hanem az álnokság, a valótlanságok halmozása, a forradalom kormányának állandó megalázása volt.

November 3-án megkötik a Diaz-féle fegyverszüneti egyezményt. Az egyezmény ellenére az ántánt-csapatok bevonulnak Magyarországba és folytatják az előnyomulást mindaddig, amig a magyar kormányt ujabb katonai egyezmény aláirására nem kényszeritik.

November 13-án aláirják a belgrádi katonai egyezményt, amely az ország déli részén ujabb demarkációs vonalat jelöl ki.

Még közhirré sem tették az uj katonai egyezményt és Magyarország északi részén már nyomulnak be idegen csapatok.

A magyar kormány nevében Károlyi a szövetséges csapatok versaillesi haditanácsához fordul távirattal és kéri a Diaz-féle és belgrádi fegyverszüneti szerződések között fönnálló lényeges eltéréseknek a kikűszöbölését. Még csak válasz sem érkezik.

Vyx alezredes napról-napra átveszi a magyar kormány szóbeli és irásos tiltakozásait a fegyverszüneti szerződés megszegése ügyében. Vagy nem válaszol a tiltakozásokra, vagy pedig, ha válaszol, a válaszok rendszerint a csalárdságnak, ármánynak és valótlanságoknak még a diplomáciában is példátlan sorozatai.

December 15-én a magyar kormány bizalmas uton megkapja Bresan román tábornok 938. szám alatti parancsát, amely elrendeli, hogy a román csapatok lépjék át az erdélyi demarkációs vonalat és egyelőre foglalják el a Deés—Kolozsvár—Arad-i vonalat, megint azzal a valótlan indokolással, hogy az ott élő lakosság vagyona, élete veszélyben forog. A magyar kormány még ugyanaz-

nap értesiti erről Vyx alezredest, aki kijelenti, hogy ő nem is veszi autentikusnak a dolgot, mert neki felettes hatóságától erre vonatkozóan nincs értesülése. A magyar kormány felszólitására, hogy tegyen jelentést felettes hatóságának a fegyverszüneti egyezmény megszegéséről, azt a fölháboritó kijelentést teszi, hogy „miután nem ismeri az előnyomulás okát, nem is tehet hivatalos jelentést."

A kormány tiltakozását a közigazgatásra vonatkozóan „nem tárgyalhatja, mert ez politikai kérdés", de „figyelmezteti a magyar kormányt, hogy ha a románok előnyomulnak, a magyar csapatok fölösleges vérengzés elkerülése céljából ne tüzeljenek, hanem vonuljanak vissza."

Fölösleges volna Vyx gyászos szereplésének minden mozzanatát külön ismertetni, csupán annak megállapitására szoritkozom, hogy december 1-étől napról-napra uj és hasonló jegyzékek érkeztek a magyar kormányhoz, amelyekben mindig más és más területek megszállását jelentette be, folyton arra hivatkozva, hogy csak stratégiai pontokat fognak megszállni, a közigazgatás továbbra is magyar kézben marad. Minden fogadkozás ellenére a stratégiai pontok megszállásából 24 óra után politikai, katonai, gazdasági, közigazgatási és közlekedési megszállás lett, ugy, hogy végül az országnak közel háromötöd része került idegen uralom alá.

A területének, vasutainak, nyersanyagának, élelmiszereinek tekintélyes részétől megfosztott ország a legsulyosabb gazdasági válságba kerül. A csehszlovák állam visszatartotta a Németországból Magyarországba küldött szenet, beszüntette saját szenének a küldését is. A kormány kinos helyzetében Vyxhez fordult segitségért, aki minden vagon szenet területi lemondással, jogok eladásával akart megfizettetni.

Egyébként Vyxnek és ismeretlen parancsnokainak gondolatmenetét és cselekedeteit senki sem tudja jobban megvilágitani, mint az ő iratai.

A magyar kormány ismételten követelte, hogy, mint a fegyverszüneti egyezmény egyik felének, igényét ismerjék el arra nézve, hogy a demarkációs vonal megállapitásához hozzászólhasson. Vyx egy állitólagos rendeletre való hivatkozással (271/2 S. sz. átiratában) a következő jellemző átirattal felel:

„A magyar kormánynak azon kifejezett igénye, miszerint a demarkációs vonal végleges megállapitásához ő is hozzászólhasson, *nem fogadható el*[1].

A magyar kormány által hangoztatott elv helyes volna, ha békeidőben és ha két szomszédos nép országhatárának végleges megállapitásáról volna szó. De erről jelen esetben szó nincs. A legyőzött Magyarország fegyverletételt kér és a győzelmes ántánt a magyar terület egy részének megszállását követelte acélból, hogy biztosithassa magát egy esetleges megujulható támadás ellen.

A fegyverszüneti szerződés aláirásakor a megszállt terület határa egy kisléptékü térképre csak nagy vonásokban volt rávezethető. Azóta azon mód, amellyel a magyar kormány kötelezettségeinek eleget tett és különösen a Mackensen-hadsereg iránt tanusitott eljárása a vele szemben alkalmazott elővigyázati intézkedések pontosabb meghatározását és erősebbé tételét tették szükségessé. Különösen szükséges a csapataink által használható vasuti vonalak megszállása és azon folyók partjának a biztositása, amelyek mentén a demarkációs vonal huzódik[2]."

Egy szóval sem emliti az átirat az erdélyi demarkációs vonal példátlan megszegését, az északi egyezményellenes megszállást, nem beszél egy szót sem arról, hogy miért kell a stratégiai pontok biztositásán kivül a demarkációs vonalat a megkötött katonai konvenció megsértésével gazdasági, forgalmi, sőt polgári közigazgatási határnak is megtenni, — mert Vyxék egyszerüen a félelmetes győzők és büntetők pózába vágják magukat!

De amilyen nehézkes volt a Napoleon szerepében tetszelgő kis francia diktátor, ha a magyar kormány kéréseit és előterjesztéseit kellett elintéznie, olyan fürge volt, ha reakciós követelésekkel kellett a forradalmi kormányt zaklatnia.

---

[1] Ugyanaz az álláspont, amelyet az olaszok képviseltek a Diaz-féle fegyverszüneti egyezmény november 1—5-ig tartó tárgyalásain (Lásd: Nyékhegyi: „A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés", 39, 40 és 56 old.) Ezért alaptalan és valótlan az a rosszakaratu vád, hogy a Károlyi-kormány gyöngesége volt az ország megszállásának az okozója. A győzők diktáltak és a legyőzöttek engedelmeskedtek — Magyarországon épp ugy, mint Németországban.

[2] Magyar hadügyminiszteri irattár.

A kormány megteremtette a szólás-, a sajtószabadság és a köztársaság Magyarországát. Vyx azonban a maga személyére és a fegyverszüneti bizottság tagjaiéra nézve a királyoknak kijáró szentséget és sérthetetlenséget akarta biztositani.

Minden héten más sérelemmel zaklatja a fegyverszüneti bizottság magyar részét. Egyszer megsértették a lapok az ántántot, máskor ellenséges hang nyilatkozik meg egyes szónokoknál és lapokban az ántánt ellen, ismét máskor a románokat vagy cseheket bántják az ujságok; folyton azt követeli, hogy a kormány rendszabályozza meg a sajtót, átiratában jogot formál arra, hogy a lapokat ő cenzurázhassa, sőt arra is, hogy sajtótermékeket betiltson. A fegyverszüneti bizottság különben bürokrata tagjai kénytelenek neki megmagyarázni, hogy Magyarországon sajtó- és szólásszabadság uralkodik és hogy a kormány nincs abban a helyzetben, hogy Vyx ur önkényes kéréseit teljesithesse.

Január 16-án átiratot intéz, amelyben a magyar-francia viszony elmérgesitése tárgyában osztogatott bolsevista tendenciáju röpiratok ügyében érdeklődik és kérdést intéz a kormányhoz, hogy melyek az ez ügyben foganatositott rendszabályai. December 18-án kéri, hogy a kormány a demarkációs vonalra vonatkozó valamilyen lényegtelen kijelentését cáfoltassa meg a lapokban, ahelyett, hogy mint minden más ember, közvetetlenül a sajtóhoz fordult volna. December 20-án személyesen megjelenik Károlyinál és legmagasabb méltatlankodásának ad kifejezést a „Világ" cimü napilapnak december hó 19-i vezércikke miatt, amelyet személyére nézve „fenyegetőnek" talált. Legmesszebbmenő elégtételt kér és követeli a lap megrendszabályozását.

A fegyverszüneti bizottság kiküldöttei — miniszteri tisztviselők — már december 18-án bejelentik lemondásukat, mert Vyx-szel minden tárgyalás céltalan. A kormány elhatározza, hogy csak a fegyverszüneti egyezmény rendelkezésein belül teljesiti Vyx követeléseit. Végül kénytelen engedni az erőszaknak és védtelen lesz Vyx-szel szemben, aki mégis az ántántot képviseli és az ő brüszkirozása árthat a magyar ügynek. Vyx azonban a magyar kormány engedékenységét mindig ujabb és ujabb támadásokra használja föl. Nyilvánvaló valótlanságok közzétételét is követeli. Február 22-én átiratot intéz a kormányhoz, amelyben azt kivánja, hogy cáfolják meg a lapoknak azt a hirét, amely szerint egy zsirszállitmányt

kisérő katonák francia egyenruhában lévő cseh katonák voltak. Miután a ferencvárosi pályaudvar személyzetével felvett jegyzőkönyv tanusága szerint az emlitett cikkek a valóságnak megfeleltek, a kormány nem volt hajlandó ezt a cáfolatot közzététetni.

Vyx azonban e nyilvánvaló visszautasitás ellenére sem szüntette be cenzurás tevékenységét. Amikor a lapok rámutattak arra a közismert tényre, hogy az ántánt-tisztek az istápolói az ellenforradalomnak, sőt névszerint is közöltek erre vonatkozó adatokat, akkor hosszu tárgyalás után a kormány kénytelen volt március 20-án hivatalos nyilatkozatot kiadni, amely szerint Vyx alezredesnek hozzáintézett kérése alapján fölhivja a szerkesztőségeket, hogy tartózkodjanak az ántánt-missziók reprezentánsainak ügyeit illető hiradásoktól.

A Vyx-szellem kicsúcsosodott abban a 169.3 számu jegyzékben, amelyet február végén a fegyverszüneti bizottság magyar részéhez intézett s amely jegyzék hü kifejezője annak az őrmestermodornak és militárista brutálitásnak, amely nem elégedett meg a régi rend Magyarországának legyőzésével, hanem az uj, a forradalmi Magyarország megalázását, tönkretételét és eltiprását tüzte ki célul. A jegyzék lényeges és befejező részét szószerint közlöm:

„Határozottan kijelentem, hogy a vitát befejezettnek tekintem.

Szükségesnek tartom a bizottságot emlékeztetni, hogy a fegyverszüneti egyezmény Magyarországra rá lett erőszakolva, az osztrák-magyar hadsereg veresége következtében.

Nem szabad szem elől téveszteni azon lényeges elvet, hogy a fegyverszünet nem szünteti meg a háborús állapotot, ennek következtében a megszálló csapatok parancsnokának a megszállt területen mindazon jogok rendelkezésére állanak, amelyeket a hadijogok neki biztositanak, kivéve azon jogokat, melyeket a fegyverszüneti szerződés pontjai határozott formaban megállapitanak.

Nem türhető tehát, hogy a bizottság csökönyösen egyre ujabb követelésekkel álljon elő, mintha uj tárgyalásokról volna szó, amelyeket két kormány békeidőben, kölcsönösen szükségletük érdekében folytat.

Ezen kérdést felterjesztem fölöttes parancsnokságomnak és föntartom magamnak azon jogot, hogy az esetben, ha a

magyar kormány nem respektálná a kifejtett elveket, *oly megtorló intézkedéseket ajánljak,* amelyeket a helyzet megkívánna[3]."

Ez az átirat önmagáért beszél: bizonyitéka annak, hogy a győzelmes ántánttal szemben a kormány minden erőfeszitése hiábavaló volt.

Vyx hatalmi tobzódásának még egy jellemző esetét kell megörökitenem. Február végén egy ántánt-katonáktól kisért vasuti szállitmányra Miskolc környékén katonaruhás férfiak rálőttek. A lövöldözésből kifolyóan sem emberi életben, sem anyagban nem esett kár. Vyx a merényletért elégtételt követel. A magyar kormány haladéktalanul megigérte az ügy megvizsgálását és a tetteseknek törvényes uton való megbüntetését. Vyx azonban nem elégedett meg ezzel, hanem mint följelentő egyuttal a biró szerepét is bitorolta és minden jogalap nélkül „megbüntette" a magyar kormányt, illetve, amint ő ezt telefonon tudomásomra adta, a magyar hadügyminisztert négy millió tölténynek az ántánt részére való átadására.

Minden igyekezetünk, hogy Vyxnek megmagyarázzuk ennek a botorságnak a jogtalanságát, hiábavalónak bizonyult. Kénytelen voltam — hogy nyomást gyakoroljunk a többi ántánt-állam kiküldötteire — beadni lemondásomat. Károlyihoz intézett levelemben kijelentettem, hogy lemondásom után Vyx folytonos aknamunkáját nyilvánosságra hozom a munkástanácsban. Az erélyes fellépés sikerrel járt, amennyiben az angol misszió főnöke, Cunningham ezredes interveniált. Személyesen járt Károlyinál, Garaminál és nálam és egy bizalmasa utján március 3-án levelet intéztetett hozzám, amelyben biztosit arról,

„hogy az ántánt képviselőinek lépései nem az uj magyar köztársaság, hanem a régi osztrák-magyar birodalom — amelyel az ántánt négy és fél évig ellenséges viszonyban volt — egy régi alkotórésze ellen irányultnak tekintendő. Biztosra veszem — irja —, hogy bátran kijelenthetem, miszerint az angol nép nagy tömegei az uj Magyarországot rokonszenvvel fogják fölvenni és támogatni, ha meggyőződnek arról, hogy a kormányhatalom igazságos és mérsékelt alkotmányos alapon és a bolsevizmus minden gyanujától menten gyakoroltatik.

[3] Magyar hadügyminiszteri levéltár.

Semmisem akadályozza jobban az ántánt vezetőit az uj köztársaság stabilitása fölötti véleményének megerősitésében, mint a folytonos miniszterváltozás ...

Az Ön lemondása tehát ebben az órában mind idehaza, mind pedig a külfölddel szemben csak végzetes következményekkel járhat ..., jóvá nem tehető csapás lenne".

Ezen az alapon fölkért, hogy a lemondásomat vonjam vissza, ezzel szemben közbenjárt Vyxnél, hogy a „büntetés" végrehajtásától tekintsen el.

Magánügyekben Vyx nem volt annyira szigoru és furcsán különös álláspontot foglalt el. December 23-án Stielly százados utján a magyar kormánytól egy luxusvonat kiutalását sürgeti, mert, ugylátszik, az alezredes ur megszokta, hogy Franciaországban luxusvonaton utaztassák. Gambetta ezredes részére pedig egy vadászkirándulás céljára különvonatot igényeltek — a szénhiány miatt nyomorgó országtól.

A fegyverszünetti bizottság február 8-i ülésén a következő, Vyxék morálitására jellemző eset kerül szóba:

„Napirend előtt a bizottságnál megjelent három detektiv, akik előadták, hogy Hajtás Juon nevü egyén folyó hó 1-én a központi pályaudvaron Bukarestbe akart utazni és amikor a detektivek igazolásra szólitották föl és csomagjainak felbontását követelték, három csomagját szó nélkül felbontotta, de a negyedikről azt mondotta, hogy a pályaudvaron lévő Mabiller francia őrnagyé és a kulcs is nála van. Mabiller őrnagy azonban sem a táskáról, sem Hajtás Juon urról nem tudott. Miután a táskát fölnyitották, abban három és fél millió korona értékü román, angol, orosz és osztrák-magyar pénzt és csekkutalványokat találtak.

Később Mabiller őrnagy jelentkezett és egyszerre már tudott a pénzről, amely állitólag a páris—bukaresti vonat megindításához szükséges pénzügyletek lebonyolitása céljából küldetett Budapestre; erre vonatkozó irást mutatott fel és kijelentette, ha a pénzt azonnal vissza nem adják, Párisban fog interveniálni[4]."

Néhány nappal később a derék Vyx alezredes interveniált a pénz kiadatása ügyében, noha a magyar hatóságok megálla-

[4] Magyar hadügyminiszteri levéltár.

pitották, hogy a lefoglalt összeg nem hivatalos pénz, hanem magáncélokra, a vámhatóságok megkerülésével, akarták kicsempészni.

Végül álljon itt Vyx február 9-én kelt, 932/2 számu átiratának egy részlete, amely élénk fényt vet arra, hogy milyen védelemben részesültek az árdrágitók és élelmiszercsempészek a hirhedt ezredes részéről.

Egy budapesti kereskedőt csalásért, árdrágitásért és csempészetért pörbe fogtak a magyar hatóságok. A kereskedő üzleti összeköttetésben állt Vyxékkel és panasszal fordult a pörbefogás ellen — Vyxhez. Erre vonatkozóan Vyx ur a következőket irja:

„Megengedhetetlennek tartom, hogy csalónak nevezzenek egy szállitót, akit a francia katonai közigazgatás megfelelő információ beszerzése után a francia csapatok ellátásával megbizott, hogy a magyar hatóságoktól magát ilyen módon függetlenitse.

A francia katonai hadbiztosság ebbeli tevékenységét továbbra is folytatni fogja; amennyiben a magyar hatóságok bármily tekintetben ez ellen nehézségeket gördítenek, *ezt mint a fegyverszünet feltételének a megsértését* a francia főparancsnoksággal azonnal közölni fogom . . . Különösen nem türhetem, hogy büntetésekért pénzbirságokkal sujttassanak ezen szállitók, vagy bármely más módon üldöztessenek, mint ahogy ezt nekem jelezték[5]."

Vyx alezredesnek eme hatalmi tulkapását, a fönnálló magyar törvények lábbaltiprását és csalóknak, élelmiszerdrágitóknak ántánt-védelem alá való helyezését a magyar kormány minden engedékenysége ellenére sem türhette.

A kormány értesitette Vyx urat, hogy a jövőben is teljes szigorral jár el minden csalóval szemben, még akkor is, ha ez véletlenül a francia misszióval áll összeköttetésben.

Amilyen brutális volt Vyx a forradalmi magyar kormánnyal szemben, olyan gyöngéd szálak füzték őt az ellenforradalmárokhoz. A Nemzeti Kaszinó, a nagybirtokosok társadalmi egyesülete és a zsidó nagytőkések testvéri szolidáritással állanak az ellenforradalom szolgálatában és fényesebbnél fényesebb estélyeken

[5] Magyar hadügyminiszteri levéltár.

vendégelik meg az ántánt-missziók tisztjeit. A kormány jelentést kapott arról, hogy ezeken az estélyeken a „hazafiak" az ország jövőjéért harcoló kormány ellen hangolják az ántánt-tiszteket, akiknél a legteljesebb megértésre találnak. Kitünő borok, szép asszonyok, jó vacsorák megteszik a hatásukat. Az ántánt-tisztek valótlanságoktól hemzsegő jelentéseket küldenek Párisba, diszkreditálják a kormányt, aminek következményeképen a kormánynak minden fáradozása az ország területi és gazdasági megmentése érdekében hiábavalónak bizonyult.

A külföldi összeköttetéseikkel hivalkodó magyar mágnások — a gróf Bánffy Miklósok és Sigray Antalok — fölvettek ugyan a forradalmi kormánytól százezrekre terjedő frankokat, a pénzzel kiutaztak a semleges és ántánt-államokba, elintézték magánügyeiket és mellékfoglalkozásul a magyar kormány ellen áskálódtak és kivülről támogatták az ántánt-tisztek védelme alatt álló belső ellenforradalmat. A mágnások féltek a birtokreformtól és, hogy vagyonukat megmenthessék, inkább végromlásba kergették az országot. Denunciálták a kormányt, ellenséges hangulatot teremtettek a demokratikus uj Magyarországgal szemben, hangulatot teremtettek az ország megszállói mellett, hogy a vagyonos osztály hatalmát és pénzét fenyegető forradalmat megbuktathassák. Nekik kedvesebb volt a nagybirtokosok és finánctőke uralma alatt álló kis Magyarország, mint egy földosztást végrehajtó, békés és demokratikus Nagymagyarország.

Vyxék tevékenysége lassan sikerrel járt. Erőszakkal leoperálnak az országról nagy gazdasági területeket, idegen megszállás alá kényszeritenek milliónyi magyart, sárbatiporják a népek önrendelkezéséről szóló elvet, diszkreditálják a bel- és külföldön a forradalmi kormányt, életrekeltik a megszállást ürügyül felhasználó nacionálizmust, a tömegekben a nacionál-bolsevizmust, lehetővé teszik, hogy ezt a nacionálizmust az ellenforradalom a maga sötét céljaira kizsákmányolja, másrészről az ország gazdasági kiéheztetésével fülgyujtják a bolsevizmus tüzét és igy egyengetik az utat a demokrata és pacifista népköztársaság bukása és a diktaturát célul kitüző bolsevizmus felé ...

Valóban: Vyx alezredes minden tekintetben rászolgált a moszkvai bolsevikok hálájára. Hasznosabb szolgálatot tett nekik, mint a tőlük kitartott kommunista párt legféktelenebb agitációja . . .

XVI.

Mackensen internálása.

Külön fejezetbe tartozik Vyxnek a Mackensen-hadsereg lefegyverzése ügyében tanusitott eljárása. A belgrádi fegyverszüneti egyezmény értelmében a Mackensen-csapatoknak Magyarország területén való átvonulására 15 napi haladékot engedélyeztek. Miután az átvonulás sok zavaró körülmény folytán késlekedett (elsősorban amiatt, mert ántánt-csapatok időközönkint elvágták a Mackensen-csapatokat szállitó vasutvonalat), Vyx az ántánt nevében a Mackensen-hadsereg lefegyverzését követelte.

Addig, amig Németország háborús állapotban volt az ántánttal, addig a lefegyverzés végrehajtásának, katonai szempontból, még volt értelme. De miután november 9-én már Németország is fegyverszünetet kötött az ántánt-tal, józan ész szerint föltehető lett volna, hogy a Mackensen-csapatokat is hazaengedik, — ha mindjárt 15 nap alatt nem is tudták elhagyni Magyarországot. Kétségtelen, hogy az ántánt vezető köreiben is ezt az álláspontot foglalták el — hiszen Hindenburg milliós csapatait is csak késedelemmel vonta ki a megszállt területekről —, de a hiu, kis Vyx alezredesecske érdemeket akart szerezni. Dicsőség és kitüntetés után vágyott és ezt ugy akarta elérni, hogy magyar csapatokkal elfogatja a győzelmes, de most védtelen Mackensen-hadsereget.

A fegyverszüneti bizottság jegyzőkönyveiben heteken keresztül szerepelnek Vyx hisztérikus jegyzékei a Mackensen-ügyben.

December 1-én tartja a fegyverszüneti bizottság az első ülését. Már ott van Vyx jegyzéke, hogy a magyar csapatok fegyverezzék le a Mackensen-hadsereget. December 6-án követeli a Mackensen-hadsereg hadianyagának erőszakos elvételét és csapatainak fegyveres erővel való leszerelését. December 7-én a német csapatok internálását, a Zsolnán át megszökött 3000 német katona elfogatását és internálását kivánja és azonfölül azt panaszolja, hogy sok német katona jár szabadon a fővárosban. December 15-én

Ismét sürgeti a Mackensen-hadsereg leszerelését és követeli, hogy az éhinséggel küzdő Magyarország rongálja meg a határmenti vasutvonalakat, hogy a németek megszökése megakadályoztassék! December 16-án hasonló szellemü átirattal okvetetlenkedik.

A fölfegyverkezett Mackensen-hadsereg katonái a magyar részről és Mackensen tábornagy részéről kiadott fölszólitás ellenére sem voltak hajlandók internált-táborokba vonulni. A négyéves háborúban agyongyötört német katonák, teljesen érthetően, még fegyveres erőszakkal is biztositották maguknak az utat a hazájukba.

A magyar kormány ebben a kérdésben az első pillanattól fogva azt az álláspontot foglalta el, hogy hajlandó a fegyverszüneti egyezmény végrehajtására, de nem kivánja magyar és német katonák vérét és életét céltalanul föláldozni és igy, erőszakos lefegyverzéssel, békében élő népek között ujabb embermészárlás veszedelmét fölidézni; és a szükös élelmiszerkészlet mellett nem vállalhatta egy hadsereg huzamosabb ellátását. Vyx minden erőlködése ellenére arra sem volt hajlandó, hogy a vasutvonalakat megrongáltassa, a német katonákkal szemben fegyveres erőszakot alkalmazzon és igy Mackensen katonáinak tizezrei minden baj nélkül hazakerültek hazájukba. Ezt a katonák kizáróan a magyar forradalmi kormánynak köszönhetik.

December 16-án Mackensen tábornagy és vezérkara is Budapestre érkezett. Vyx követelte az internálásukat. A magyar kormány tiltakozott e követelés ellen is, kénytelen volt azonban azt végrehajtani, mert nem hivatkozhatott — mint a német csapatoknál — arra, hogy a vezérkar fegyveres erővel erőszakolta ki a vonat továbbinditását. Vyx elrendelte Mackensen internálását, kifejezetten deferált azonban a magyar kormány amaz álláspontjának, hogy a tábornagyot rangjához méltó kastélyba internálják, megfelelő mozgási szabadság biztosittassék neki és őrizete csak a legszükségesebb mértékre korlátozandó.

Mackensent Budapestre érkezése alkalmával Gerő őrnagy fogadta. Minden feltünés elkerülése céljából a képviselőház miniszteri fogadószobájába kértük Mackensent, ahol Károlyi és én közöltük vele a legudvariasabb formában a Vyx erőszakoskodása következtében beállott kényszerhelyzetet.

Minden hiresztelés, hogy gépfegyverekkel kényszeritették volna Mackensent a vonat elhagyására, nem egyéb, mint legenda. Az sem

igaz, hogy a katonatanács és Pogány fogadta volna a tábornagyot. Ezek legföljebb mint magánemberek a kordonon kivül foglaltak helyet — ha egyáltalán megjelentek a pályaudvaron —; semmiféle megbizásuk nem volt és Mackensennel egyáltalán nem érintkeztek.

Az internálási szabályzatban Mackensen összekötő tisztjének ismételt közbenjárására a tábornagy minden kivánságát teljesitettük, sőt azt olyan irányban módositottuk, hogy még a lovait is rendelkezésére bocsátottuk, általában a legelőzékenyebb elbánást tanusitottuk vele szemben. Az internálás helye gróf Károlyi László fóthi kastélya volt, amelynek berendezése, parkja és gyönyörü fekvése semmiféle panaszra okot nem szolgáltathatott.

Azért, hogy Vyx alezredes, mint olyan sok más esetben, ebben is brutálisan megszegte igéretét, hogy a fóthi kastélyt körülvétette spahikkal és hogy Mackensent erőszakkal elhurcoltatta, ezért nem terhelheti felelősség a magyar kormányt, amely csak utólag értesült a történtekről. Tiltakoztunk Vyx erőszakoskodása ellen, de nem állt módunkban fegyveres erővel Vyx csapatai ellen vonulni, ilyenmódon a háborút az ántánttal fölidézni s ujabb szerencsétlenséget zuditani Magyarországra.

A Károlyi-kormány nyugodt lelkiismerettel vállalhatja a német közvélemény és a történelem előtt azt a szerepét, hogy az ántánt minden nyomása ellenére visszasegitette hazájukba a sokat szenvedett német katonákat. E ténynek a nagy jelentősége mellett eltörpül Mackensennek a magyar kormány akaratán kivül történt internálása. Hogy a magyar kormány milyen kockázatot vállalt már a Mackensen-hadsereg hazaszállitásával is, bizonyitja Vyxnek 271/2. számu jegyzéke, amelyben „a Mackensen-hadsereggel szemben tanusitott eljárás" miatt „a magyar kormánnyal szemben alkalmazott elővigyázati intézkedések pontosabb meghatározásának és erősebbé tételének szükségességét" állapitja meg. Az ország jövője dolgában döntő ántánttal helyezkedett szembe a kormány, csak hogy a német csapatokat hazaszállithassa; — ezért vád és szemrehányás igazán nem érheti.

XVII.

Magyarország gazdasági helyzete.

Magyarország kormányzását a forradalom a gazdasági lezüllés végső stádiumában vette át.

Néhány adat a háború rablógazdálkodásából:

1914-től 1918-ig a fejletlen iparu Magyarország 6.835 milliárd korona értékü ipari és 8 milliárd értékü mezőgazdasági terméket szállitott a hadvezetőségnek. Azonfelül szállitott ilyen termékeket Ausztria és Németország magángazdasága részére is. A háború végén a nagyszerü termőfölddel rendelkező ország majdnem teljesen élelmiszer nélkül maradt.

Még sulyosabbá tette a bajt, hogy a négyesztendős hadviselés elvonta a föld megmunkálásától a munkaerők óriási tömegeit s igy a háború alatt évről-évre szaporodott a bevetetlen föld területe.

A hadvezetőség kiméletlensége nemcsak az emberanyagot pusztitotta el. Kiterjedt az a mezőgazdaság minden ágára. Magyarország lóállománya a háború előtt 2.5 millió ló volt. Ebből a háború alatt, beleszámitva a németeknek adott 183 000 darabot, 1 millió 500 000 lovat — a békeállomány 60%-át — vettek el háborús célokra a magyar közgazdaságtól.

Az uj hadsereg fölállitásának céljaira és a több mint egy millió leszerelt katonának ruhával való ellátására a háború befejeztével az összes katonai raktárakban nem volt több mint 100 000 méter szövet, amely alig volt elég 30 000 ruha elkészitésére.

Az osztrák-magyar hadseregnek csak magyar részére 900 000 köpenyt, zubbonyt, nadrágot és sapkát használtak el, 90 millió méter szövetet pazaroltak háborús célokra, de arra nem gondoltak, hogy a hóban-fagyban lerongyolt katonák, négyésfélévi háborús szenvedés után, joggal követelnek majd ruhát az őket háborúba kergető államtól.

A nagyarányu háborús kifosztás után a békére föllélegző országra rászakadt az ujabb katasztrófa: gazdasági területének jelentékeny részét idegen csapatok szállották meg, a vasuti közlekedés, az áruforgalom és az árucsere az ország legnagyobb részében megszünt. Az ország központjának és a vele szoros gazdasági életet élő vidéknek minden életlehetősége megakadt.

Az 1913-ban 34 000 tonna napi széntermelés 1918-ban lecsökkent 27 000 tonnára. A megszállás következtében Magyarországnál csak 11 900 tonna napi széntermelés maradt a 42 000 tonna napi szükséglettel szemben. A vastermelés 20%-a a megcsonkitott országban, 80%-a megszállott területen marad, ami a vas- és gépipar katasztrófájához, nagy munkanélküliséghez vezetett.

Hasonló volt a helyzet a fatermeléssel: Magyarország legjelentősebb exportcikke a fa volt. 8.9 millió hektárnyi erdőségből 1 400 000 hektár maradt meg nem szállott területen.

A textiliparnak legnagyobbrésze ugyancsak idegen területre esik: a pamutfonó iparból csak 15%, a pamutszövő iparból 33%, a gyapjuiparnak csak 15%-a esik a meg nem szállott területre, a többi mind idegen kézre került. A behozatal megszünt. A termelés lehetőségétől a megszállás fosztja meg az országot és igy nincs mód arra, hogy a viharosan követelődző lerongyolt katonákat a kormány felruházza.

Az élelmezés terén sem jobbak az állapotok. A só jelentős exportcikke volt Magyarországnak. A megszállás következtében nem marad az országban egyetlenegy sóbánya sem. Az állatállomány több mint kétharmada megszállott területre esik és az egyharmaddal uzsoráskodó birtokosok lelkiismeretlensége következtében hushiány és husdrágaság lázitja a tömegeket. Hiány van lisztben, zsirban, tojásban, tejben. A háború első évében még 400 000 liter tejet hoztak föl Budapestre, a forradalom harmadik hónapjában már csak 40 000 liter a fölhozatal és csak a pécsi kerület megszállása következtében több mint 20 000 liter tejtől esnek el a tejet sóvárgó gyermekek és betegek. 31 cukorgyár volt: 16 esik a megszállott területekre.

Hiány az ipari cikkekben, hiány az élelmiszerekben, a mezőgazdaság még a meglévő sovány készletekkel sem látja el a városi lakosságot, mert nem kap helyébe ipari cikkeket: a folytonos hiányok állandó gazdasági és szociális nyugtalanságokat idéznek

elő. Terjed a munkanélküliség — és a munkanélküliek, a leszerelt katonák, a rokkantak tömegei a forradalomra nehezedő gazdasági és külpolitikai akadályokra való tekintet nélkül sulyos követeléseket zuditanak a forradalmi kormányra.

Ebben a nagyon nehéz gazdasági helyzetben kellett a kormánynak megalapoznia a vagyon, a javak és a jövedelem igazságos megoszlásának ügyét. A különböző társadalmi osztályok, normális időkben és forradalmakban egyaránt, e kérdés körül vivják a leghevesebb harcaikat. E harc körül nálunk sajátságos helyzet alakult ki.

Az ipari, kereskedelmi és városi polgárságnak — szervezett erő hijján — nem voltak öntudatos osztályképviselői sem a kormányban, sem más testületben. Nemzetgyülés nem lévén, osztályhelyzetükből folyó érdekeiknek nem volt képviseletük. A forradalmi polgári pártok a kapitálizmus ellen foglaltak állást, — az ellenforradalmi városi polgárság a szociális kérdések körül folyt harcban gyáván meghunyászkodott.

A munkásosztály követelései és kivánságai előtt tehát látható erőt képviselő akadály nem mutatkozott. A szociáldemokrata párt azt valósithatta meg *átmeneti* programjából, ami a gazdasági lehetőségek mellett és a külföldi erőviszonyok között akadályokba nem ütközött. Politikai és társadalmi szervezeti akadályok nem voltak. A kormány polgári tagjai szociális irányu kérdésekben sohasem ellenkeztek. A tömegek előtt ez a kép ugy tünt föl, mintha a szociáldemokrata párt *mindent* megvalósithatott volna, *amit akart,* és ami nem valósult meg, az a szociáldemokrata párt akaratán mulott és a szociáldemokrata párt hanyagságának a következménye.

Ebből a fölfogásból keletkeztek a tömegek és a szociáldemokrata párt között megnyilvánuló ellentétek, ebből merit tápot a tömegek elégedetlensége a proletáriátus pártjával szemben.

A kormány a forradalom első heteiben a legégetőbb szociálpolitikai hiányokat igyekezett pótolni. Fölemelték a katonák zsoldját; a leszerelt katonáknak végkielégitést nyujtottak; a rokkantak járadékát 700, később 1000%-kal fölemeltük; Garbai Sándor vezetésével lakáshivatal alakult, amely rövid néhány hónap alatt 30 000 személyt juttatott lakáshoz; textil- és ruhaanyag hiányában a leszerelt katonák céljaira elrekviráltuk a magánosok

ruhakészleteinek fölösleges részét és ebből közel 100 000 leszerelt katonát ruháztunk föl; december 1-étől a munkanélküliek rendszeres segélyben részesültek; a forradalom első napjától fogva a szénhiány miatt szünetelő gyárak munkásainak ugynevezett szénsegélyét Garami kereskedelemügyi miniszter az átlagos kereset 80%-ára emelte föl; néptörvény rendelkezett a kereskedősegédek és az ipari alkalmazottak szolgálati viszonyáról, a kereskedelmi üzletek és irodák záróórájának rendezéséről, a munkaügyi bíróságokról, az üzemi választmányokról és még sok más kisebb-nagyobb jelentőségü régi szociálpolitikai követelés tárgyában. Ezeknek a szociálista szellemü alkotásoknak egyike-másika méltán vetekedhet a legmodernebb európai munkás-törvényhozás idevonatkozó alkotásaival.

A könnyüszerrel, minden ellenállás és harc nélkül megszerzett gazdasági és szociális vivmányokat a munkásság, sajnos, nem értékelte eléggé. Egyfelől, mert a fontosabbak (mint az üzemi választmányokról szóló törvény) a tömegek szemében elkéstek — ezzel például még a szakszervezeti vezetők sem voltak megelégedve —, másfelől, mert a kommunista agitáció minden elért eredményt ujabb követelésekkel licitált tul és ez a licitálás az iskolázatlan tömegekben termékeny talajra talált.

Általában jellemző a munkástömegek hangulatára és a kommunista licitálás hatására, hogy a szociálpolitikai törvények szinte hatás nélkül suhantak keresztül a forradalmi zavarokon. Még az egykoru szociálista és szakszervezeti irodalom és tevékenység is alig foglalkozott ezekkel a nagyhorderejü gazdasági vivmányokkal és nem méltányolta a polgári forradalomnak messze kiható, jelentőségteljes szociális munkáját.

De a nagy tömegek mohóságát még a kommunista agitációnál is jobban fokozta a polgári öntudathiány és gyávaság gyakori megnyilatkozása. A türelmetlen munkások néhány gyárat ugynevezett vad szociálizálással birtokukba vesznek, az igazgatókat és müvezetőket elkergetik. Ezt az ugynevezett vad szociálizálást a szakszervezetek élesen ellenzik. A vasmunkások főbizalmi-értekezletén a *szociálista* államtitkár fejti ki az ilyen, a szociálizálás ügyét kompromittáló akcióknak a káros hatását. Ezzel szemben a kereskedelemügyi miniszterium *polgári* államtitkára, Méhely, a munkások előtt egy kétségtelenül jószándéku nyilatkozatban (amelyet

általános felháborodás után később félig visszavont inkább föl-bátorítja a munkásokat a további akciókra, nem hogy megakadályozná azoknak továbbterjedését.

Általában a forradalom polgári vezetői közül többen ismételten úgy tüntették fel a forradalom lényeget, mintha az a munkásosztály szociális forradalma volna. Kelleténél többször hangoztatták azokat a jelszavakat, amelyek a szociáldemokrata párt programjából valók. „Nem lehet fenntartani a magántulajdont ridegvilágában" ez a szózat és a hasonló szózatok mást jelentettek a polgári politikusok szájából, mint a szociálistákéból. Más hatást keltettek a tömegekben, mint a szociálista realpolitika szavai — és akaratlanul és öntudatlanul elforditották a tömegek bizalmát a szociáldemokraták cselekvésétől.

A szociáldemokrata pártnak, persze, nem volt a hivatása az — és nem is vállalkozott volna arra —, hogy a polgárság osztályöntudatát, erőit az osztályharc számára fejlessze ki vagy hogy a polgári osztályt megszervezze. De mert ilyen erői nem voltak a polgárságnak és mert az összeomláshoz vezető megvalósithatatlan követelésekkel a munkásság pártja volt kénytelen szembe szállni: ez nagyon félszeg helyzetet teremtett.

A termelés megindításának a főladata a mezőgazdaságban és iparban egyaránt megint a szociáldemokrata pártra és a szakszervezetekre hárul. Az ipar terén Garami a közmunkák előkészitésével és kiadásával, a háborus iparnak a békés iparra való átvezetésével, Garbai meg egy nagyarányu lakásépitő program végrehajtásával megteremtették a lehetőséget a foglalkoztatásnak. Malasits Géza munkaügyi kormánybiztos a munkaközvetités rendezése terén fáradozott elismerésremeltó sikerrel. Dovcsák Antal, a vasmunkásszövetség elnöke a hadügyminiszterium munkásügyi osztályának élén a katonai üzemek átszervezése és a munkanélküli segély lebonyolitása körül munkálkodott nagyszerü szakértelemmel és ügyességgel.

És kiváló munkatársakként állottak mellettük a szakszervezetek, ezeknek kiterjedt hálózata. A szakszervezetek a termelés folytonosságának biztositása körül kifejtett tevékenységükben nem zavartatták magukat a kapitalisták és kommunisták más-más irányból jövő, de egy célt szolgáló támadásával és szabotázsával sem.

A kommunisták értelmetlenséggel és demagógiával — a termelés körül kifejtett tevékenységükért — a kapitalizmus és kapitalisták laxájának rágalmazták a szociáldemokratákat. Nem volt annyi gazdasági tudásuk, hogy fölismerték volna, hogy a termelés fölépítése elengedhetetlenül szükséges forradalmi érdek. A kapitalisták több közgazdasági ismerettel és érzékkel rendelkeztek, mint a kommunisták. Ők tudták, hogy a termelés megindítása a kapitalista érdekeket veszélyeztető forradalmat erősíti meg — és ezért törekedtek annak a megakadályozására. Egyfelől a kommunisták féktelen agitációja idézett elő, a vad szocializálásokkal, zavarokat a gyárakban, a legjelentősebb bányavidékeken nyílt zendülésre szólították fel a népet, Salgótarjánt, a legkiadósabb bányavidéket összeomboltatták, a széninségben vergődő ország szénitermelését sztrájkokkal és anarchikus állapotok előidézésével a minimumra csökkentették, másrészről a kapitalisták, különböző trükkök alatt, a termelés megindítását szabotálták. Kende Fodor, a Vasművek és Gépgyárak Egyesületének igazgatója — aki akkortájt valami zsíros állásra pályázott és támogatásomat kereste — mondotta el nekem bizalmasan, hogy néhány névszerint is megnevezett gyártulajdonos tudatosan nem szerez be nyersanyagot, nem vesz föl rendeléseket, nem gondoskodik gépeinek kijavításáról és átalakításáról, csak hogy kellemetlenségeket és nehézségeket okozzon ezzel a forradalmi kormánynak.

A szervezett munkások kis rétege minden aknamunkával szemben is méltányolta és támogatta a szakszervezeteknek a termelés fokozására irányuló fáradozását. Az államvasutaknak többségükben józanul szervezett munkásai megszüntették az akkordmunkát és kierőszakolták elhatározásuknak miniszteri jóváhagyását. Tény, hogy a munkásság gazdasági szervezetei mindenkor az akkordmunka ellen foglaltak állást. De a forradalmi szituáció, amely törvényszerűen a munkafegyelem meglazulásával jár, nem alkalmas arra, hogy ezt az általános üzemrendszert minden átmenet nélkül megszüntesse, annál kevésbé, minél nagyobb érdeke a forradalomnak a termelés megindítása.

A magyar forradalomnak pedig éppen ez volt a legfontosabb érdeke. Ezt fölismerték a többi szakmák szervezett munkásai. A munkástanács március 3-án tartott ülésén a vasmunkások egyik vezetője, Bajáki Ferenc a szervezett vasmunkások nevében éles

támadást intézett a kormány és a vasutasok ellen, mert „az akkordmunka eltörlése veszedelmes hatással lesz a többi szakmák munkásaira és nemzetgazdasági szempontból katasztrófát jelent". A szervezett munkások önfegyelmét és áldozatkészségét dicséri, hogy a kommunista demagógia és a szakszervezetekbe betódult uj elemek nyomása ellenére is ellene szegül az adott helyzetben a többi üzemekben is az akkordmunka megszüntetésének, illetőleg a termelés mesterséges csökkentésének.

De eredmény csak ott mutatkozott, ahol az *iskolázott* munkásság dolgozott tömegesen. Ilyen üzem, sajnos, csak kevés volt.

XVIII.

A birtokreform.

A magyar oligarcháktól tüzes trónon megégetett parasztkirály: Dózsa György lázongó szelleme lüktetett évszázadokon keresztül a dús és termékeny magyar földeken rabszolgaságra és éhezésre ítélt parasztok lelkében. A rónák rabszolgahada ismételten megkisérelte, hogy lerázza magáról a láncait, gyakran lázongott, hogy a nagy urak által elharácsolt földet visszaszerezze a maga számára; fölkeléseit és osztályharcait vagy a nacionálizmus hamis zászlaja alatt más irányba terelték vagy pedig véresen leverték.

Az 1848 évi forradalom jobbágyfölszabaditása csak külső formáiban változtatta meg a magyar parasztság gazdasági elnyomatását. A jobbágyság helyébe lépett a modern bérrabszolgaság. A földbirtok továbbra is a nagybirtokosok kezén maradt, a parasztság zöme néhány ezer család uralma alatt nyomoruságban tengődött.

A nyomoruságból és földéhségből kijegecesedik a magyar parasztság millióinak vágyakozása, eszméje: a földosztás. A földosztás lesz a fölszabadulásáért küzdő ipari munkásságnak is legégetőbb programpontja: mert az oligarchia gazdasági hatalmának megtörése nélkül a demokrácia és szociális haladás utja el van torlaszolva. Igy lesz az ipari proletáriátus természetes vezére a földosztást követelő, földreéhes parasztságnak.

A forradalom minden vonatkozásában napirendre tüzte a földkérdést. Már a forradalmi átalakulást megindító szociáldemokrata proklamáció követeli, hogy „a kinevezendő uj kormány nyomban lásson hozzá annak a mélyreható, gyökeres agrárreformnak a megvalósitásához, amely a földet azok kezére adja, akik megmüvelik.“ A Nemzeti Tanács megalakulását bejelentő három forradalmi párt proklamációja ugyancsak fölveti a nagyszabásu, a népet földhöz juttató birtokreform kérdését. A forradalom győzelme után a Károlyi-kormány ünnepélyes igéretet tesz a gyökeres földbirtokreform mielőbbi megvalósitására és a hazatérő

katonákat megnyugtatja, hogy a legrövidebb időn belül földhöz juttatja az évezred óta földreéhes mezőgazdasági népet.

December 9-én Buza Barna földmivelésügyi miniszter már a minisztertanács elé terjeszti a birtokreform tervezetét. A birtokreform kérdésében tört ki az első alapvető válság a szociáldemokrata párt és a kormányon lévő Károlyi-féle függetlenségi párt jobbszárnya között.

A földbirtokosok már osztálytudatosabban szálltak szembe érdekeikért, mint a városi polgárság. A szociáldemokrata párt ebben a kérdésben sem helyezkedett arra az álláspontra, hogy ez a forradalom a proletáriátus szociális forradalma volna. A feudális Magyarországot nem volt lehetséges a szociálista agrárállam alapjára átvezetni, illetve, a szó marxi értelmében vett, természetes fejlődési fokokat átugrani. Meg kellett teremteni az átmenetet: a polgári demokratikus Magyarországot, a földhöz juttatott parasztság politikai és szociális hatalmának megalapozásával. A kisajátitott nagybirtok föntartásának és a szövetkezeti nagyüzemek megszervezésének sok, elsősorban gazdasági szempontból kecsegtető, kisérletével szembe kellett helyezni a forradalom érdekeit: a földosztással megtörni az oligarchia gazdasági és szociális hatalmát és a forradalomhoz kapcsolni a földreéhes parasztságot. A földdel kielégitett parasztság lesz a forradalom leghivebb védelmezője.

A szociáldemokrata párt tehát lemondott a szociálista agrárprogram megvalósitásáról, igyekezett azonban elveiből annyit megvalósitani, amennyit a forradalom érdeke és az erőviszonyok lehetővé tettek. Megakadályozta, hogy a vagyonban duskálkodó nagybirtokosok a földbirtokreform mellett jogtalan anyagi előnyökhöz jussanak.

December 20-án a munkástanács Kunfi Zsigmond referátuma alapján tárgyalta a szociáldemokrata párt és a földmunkások meg kisgazdák szervezete részéről közösen elkészitett birtokreform alapelveire vonatkozó tervezetet, és azt a kommunisták féltucatnyi szavazata ellenében tulnyomó többségben változatlanul elfogadta. A kommunisták, természetesen, ebben a kérdésben is a licitálás szemfényvesztő álláspontjára helyezkedtek. Tekintet nélkül az adott hatalmi és gazdasági viszonyokra — azt hitték, felelőtlenül — a kisajátitott nagybirtokok föntartását és az agrárszövetkezetek kierőszakolását követelték.

A szociáldemokrata párt határozata főbb vonásaiban a következő követeléseket állitotta föl:

„1. Minden ingatlan és ingó vagyonra progressziv kulcs szerint egyszerü vagyonadó vetendő ki, amely a legmagasabb fokon a 100%-ot érje el.

2. Az állam a vagyonadót a földbirtokosoktól földben is behajthatja.

3. Minden hitbizomány eltörlendő. A kötött birtok intézménye semilyen alakban sem létesithető.

4. Magánszemélyek vagy olyan egyesülések, társulások, amelyeknek tagjai nem maguk müvelik a földet, 500 hold szántóföldnél nagyobb területet nem szerezhetnek, ennél nagyobb területü földbirtok tulajdonukban nem maradhat. Az állam minden nagybirtokot 200 holdig kisajátithat. A kisajátitott földbirtokért a föld megállapitandó értékének megfelelő árt fizet, névre szóló, el nem adható járadékkötvények alakjában. Az egyházi birtokok ugyanilyen elbánás alá esnek, azzal a különbséggel, hogy ezen birtokokból tulajdonban csak 200 hold maradhat.

5. Az állami, községi, földbirtokossági birtokok továbbra is köztulajdonban maradnak. A vagyonadó révén, valamint a kisajátitás utján állami tulajdonba kerülő, ugyszintén a már köztulajdonban lévő községi és földbirtokossági földeket, régi korona- és királyi uradalmakat az állam vagy község általában örökbérlet alakjában adhatja ki müvelésre.

6. A jogos igénylő a földet megfelelő alacsony bérletü összeg fejében kapja meg. Az örökbérlők teljes joggal rendelkeznek a földjükkel, telekkönyvileg nevükre irathatják, gyermekeikre örökül hagyhatják. Azt a bérlőt, aki törvényes kötelezettségének eleget tesz, földjéről elüzni nem lehet. Az örökbérlet idegennek el nem adható, a gazdálkodás abbahagyása után az mindenkor visszaszáll az államra vagy a községre.

8. Földben részesitendők a felsorolt alapelvek mellett:

a) a földmunkások termelőszövetkezetei, amelyeknek szervezésére és irányitására a földmivelésügyi miniszteriumban külön szervezet létesitendő,

b) a fogyasztási szövetkezetek,

c) a teljesen földnélküli vagy a megélhetéshez szükséges elég földdel nem biró földmüvesek; előnyben részesitendők a rokkantak, a felnőtt fiuval biró hadiözvegyek, hadifogságot szenvedők ésatöbbi,

d) a városi munkások és tisztviselők a városok szomszédságában elterülő földekből.

9. A kellő készpénzzel rendelkező kisbirtokosoknak állampénzügyi szempontból megengedhető, hogy a vételár befizetésével az örökbérletet megválthassák."

A javaslat többi része a kataszteri földadóval, a földértékadó kivetésével, a mezőgazdasági munkások és cselédek munkaviszonyával és szociális biztositásával, a cselédlakások ügyével és a mezőgazdasági szakoktatás kérdésével foglalkozik. Azonkivül követeli, hogy az egész földbirtokreform végrehajtása, a földkataszter elkészitése, a föld kiosztása a földmunkások és kisbirtokosok bizalmiembereinek bevonásával, teljesen demokratikus alapon történjék meg.

A szociáldemokrata pártnak a földbirtokreformra vonatkozó javaslatát a földmunkások és kisgazdák időközben rohamosan fejlődő szervezetének december 26-án megtartott kongresszusa egyhangulag magáévá tette.

A szociáldemokrata párt javaslatának figyelembevételével a kormány a birtokreformra vonatkozó uj törvénytervezetet dolgoztatott ki, amelyet 1919 február 2-án a minisztertanács elfogadott.

Ez az uj törvény a legjelentősebb forradalmi cselekedete volt a népkormánynak. Általában a szociáldemokrata párt javaslatai alapján készült. A 10 000 és 100 000 holdas nagybirtokok fölosztását, a magántulajdonban maradó 500 holdas birtokmaximumok törvénybeiktatását csak a demagógia keveselhette és csak a tudatos vagy öntudatos ellenforradalom nevezhette a forradalom elárulásának. Az uj törvény megtartotta a szociáldemokrata párt tervezetéből az 500 holdas birtokmaximum rendszerét, elfogadta, hogy 200 holdnál nagyobb területü földbirtok szükség esetén szintén kisajátitható. A kisajátitott földből 5—20 holdig terjedő területeket, családi kisbirtoknak megfelelő parcellákban, kiadják

egy-egy földmüves családnak, kiadnak annyit, amennyit a maga erejével meg tud müvelni és amelyből meg is tud élni. Városok és népesebb községek közelében legfölebb két hold területü családi kertek és legfölebb 5 hold területü kerti kisbirtokok létesithetők, munkások és tisztviselők igényeinek kielégitésére. Azonfelül bármely vidéken három holdig terjedő munkásbirtokok is létesithetők mezőgazdasági munkások és cselédek számára.

Megtartotta a törvény a szövetkezeti földbirtokok rendszerét is és ennek alapján, ha valahol földmunkás termelőszövetkezet létesül, ezt a földosztásnál elsőbbség illeti meg.

A földosztás végrehajtása a követelt demokratikus rendszer alapján történik meg, amennyiben minden községben az igénylők általános, egyenlő és titkos szavazással egy helyi birtokrendező választmányt alakitanak, amely a kisajátitandó földek és az igénylők kielégitése ügyében első fokon határoz. Végső fokon az országos birtokrendező tanács dönt.

A javaslat szelleme az intenziv gazdálkodás előmozditása céljából a termelőszövetkezetek létesitését is igyekszik elősegiteni. De másrészről számol a paraszt földéhségével és ezen keresztül a forradalom érdekeivel: hogy a parasztság jogos, évszázados igényeit kielégitse és a parasztokat a forradalom számára megnyerje.

A kisajátitási árat az ingatlanok 1908—1913 évi átlagos forgalmi értéke alapján állapitja meg a törvény és igy megakadályozza, hogy a földbirtokosok a háborús konjunktura előnyeit a földbirtokreformnál is kizsákmányolhassák. A magánosoknak átadott föld örök-haszonbérlet alakjában kerül magántulajdonba és igy a szociáldemokrata pártnak ez a követelése is teljesül.

A törvény egyuttal rendelkezik egy ideiglenes rendezésről. Lehetővé teszi, hogy ahol nagy a nép földszükséglete és a tényleges földosztás csak hosszabb idő után várható, ott az országos birtokrendező tanács előzetes jóváhagyása után megindithatő a kisajátitó eljárás és a földbirtok ideiglenesen a kijelölt uj birtokosok birtokába adható.

A népkormánynak ez a kötelességszerü, bátor elhatározása uj harcok sorozatát inditotta meg. A birtokukat, vagyonukat féltő nagybirtokosok ellenforradalma és a licitáló kommunista demagógia ujult erővel, más-más utakon, de azonos céllal támadtak a forradalmi kormány ellen.

De a kormány nem hátrált meg. Néhány hét után megkezdődött a földosztás. A birtokrendező tanácsok százai indultak utjukra, hogy a forradalom szociális célkitüzését a megvalósitás stádiuma felé irányitsák, hogy a magyar ugar igazi forradalmát győzelemre segitsék és a magyar népet a forradalom erejéből földhöz juttassák.

Sajnos, a földbirtokreform végrehajtása megbontotta a forradalom egyetlen szervezett erejét képviselő szociáldemokrata párt egységes szellemét ...

XIX.

A bomlás felé.

A gazdasági bizonytalanság és zavarok készitették elő a szociális káoszt, amely lassankint megrenditette a forradalom alapjait. A leszerelt katonák, altisztek és tisztek százezrei, a munkanélküliek, a rokkantak és a háborús özvegyek végtelen nyomorúságukban, elkeseredésükben kész prédái voltak a kommunista agitációnak.

A leszerelt katonák, altisztek, tartalékos tisztek egy-egy egyesületet alkottak, amelyeknek egyedüli céljuk volt: a többi társadalmi rétegek jogos igényeinek a háttérbe szoritásával, erőszakkal és terrorral kényszeriteni a kormányt az ő követeléseik teljesitésére. A munkanélküliek a szakszervezetek kikapcsolásával önálló mozgalmakat inditottak. Minden figyelmeztető szó, hogy a forradalom a munkanélküliséget nem csupán munkanélküli segéllyel, hanem munkaalkalmak szerzésével kivánja megoldani, hiábavaló volt; folyton ujabb és ujabb követelésekkel léptek föl abban a háborútól kizsarolt országban a gazdaságilag tehetetlen, bár az ügy érdekében lázasan dolgozó kormánnyal szemben.

Mindezek a mozgalmak a kommunista párt szellemi vezetése alatt állottak. Követeléseiknek tömegmozgalmak, gyakori *fegyveres* felvonulások keretében igyekeztek érvényt szerezni és nem a háborús úszitókkal szemben, hanem a háború ellen küzdő forradalom és főként annak baloldali szárnya, a szociáldemokrata párt és a szociáldemokrata miniszterek ellen lázitották a tömegeket.

Ezekhez a lármás mozgalmakhoz csatlakozott azután több kisebbjelentőségü, de hasonló terrorral dolgozó csoport: a hadbavonult ügyvédek, a leszerelt főiskolai hallgatók, a leszerelt kereskedők, a hadviselt szellemi munkások és más csoportok mozgalma. Ezek mind külön szervezeteket alakitottak, követeléseket állitottak föl, igéretekkel bolonditották el a tömegeket, csak elhallgatták, hogy ezeknek az igéreteknek a teljesitését a kormányra

bizták. A nagy igéretek és olcsó tagdij mellett ezek az egyesületek példátlan arányban toboroztak tagokat.

A kormánynak és a szociáldemokrata pártnak ezekkel a mozgalmakkal szemben az volt az álláspontja, hogy a jogos igényeket, amennyire gazdaságilag megvan erre a lehetőség, teljesitik; nem ismerik azonban el semmiféle alkalmi, szektárius alapon álló szervezetnek a jogosultságát, hanem azt követelték, hogy a leszerelt katonák és a többi csoportok is a szociális rétegeződés szerint szervezkedjenek és ilyen irányban legyenek hasznos tényezői a társadalomnak.

Ennek ellenére hétről-hétre fegyveres fölvonulásokkal csődítettek fel tizezreket a miniszteriumok elé és követelték tudatosan teljesithetetlennek kieszelt ultimátumaik azonnal való teljesitését. A leszerelt katonák minden katona számára 5400 korona, a leszerelt tisztek minden tiszt számára 30 000 korona végkielégitést, azonnal való munkaközvetitést, ruhát és egyéb, abban a pillanatban képtelen dolgot követeltek.

Hogy milyen szellemü volt ezekben a mozgalmakban a vezetés, annak bizonyitására álljon itt egynehány ilyen alkalmi szervezetnek a forradalmi kormányhoz intézett — gyakran minősithetetlen hangu — ultimátumából való részlet:

A leszerelt katonák a következő követeléseket állitják föl:

„1. Minden leszerelt közkatona végkielégitése egy összegben fizetendő hathavi létminimum à 900 koronában, azaz 5400 koronában állapittassék meg.

2. A még ruhával el nem látott közkatonák záros határidőn belül megfelelő polgári ruhával láttassanak el.

3. Azok a volt önálló iparosok, kereskedők ésatöbbi, akik a háború folytán tönkrementek, önállósitásukhoz megfelelő anyagi támogatással szervezetünk utján segittessenek vissza.

4. Az összes állami, megyei, községi alkalmaztatásoknál és munkák kiadásánál, megbizatásoknál elsősorban csak a leszerelt közkatonák vétessenek figyelembe.

5. A nem földmives tagjainknak, akik a birtokreform folytán földhöz nem jutnak, lakóvárosuk körzetében családiház épitésére ingyenes telek biztosittassék.

6. Szervezetünk számára a főváros belterületén alkalmas helyiség adassék.

7. Végül *követeljük,* hogy a fenti 6 pontban foglalt *követeléseinkre* bizalmiférfiak utján *háromszor 24 óra alatt érdemleges válasz adassék*[1]."

És hogy még nagyobb nyomatékot adjanak a fegyveres fölvonulás keretében átnyujtott követeléseknek, a memorandum még a következőket mondja:

„Hadügyminiszter Ur! A fenti 7 pontban foglalt kivánságokhoz ragaszkodni minden hadviseltnek nemcsak joga, hanem kötelessége is. Figyelmébe ajánljuk a népkormánynak, hogy követeléseinket annál is inkább teljesitse, mert azt ma még a jog és méltányosság alapján akarjuk magunknak megszerezni."

A leszerelt katonáknál nem voltak szerényebbek és nem kevesebb terrorral iparkodtak követeléseiket érvényesíteni az *altisztek,* akik szinte szószerint hasonló, 7 pontban foglalt követeléseket tartalmazó memorandumot nyujtottak át és hasonlóképpen rövidlejáratu ultimátumban követelték valamennyi pont teljesitését.

Az értelmiségi osztályokhoz tartozó *tartalékos tisztek,* ügyvédek, orvosok, főiskolai hallgatók, azonfelül iparosok és kereskedők még ezeknél is féktelenebb követelésekkel zaklatták a kormányt. Ezek az alkalmi társulások néha tudatosan, néha öntudatlanul az ellenforradalom szolgálatában állottak. Ennek ellenére az ugynevezett forradalmi kommunista párt, természetesen, ezeket a mozgalmakat is támogatta, mert vak gyülöletében nem a forradalom érdekeire volt tekintettel, hanem a szociáldemokrata párt megbuktatását tüzte ki célul.

A tartalékos és népfelkelő tisztek, valamint *szellemi munkások* országos szövetsége még november 12-én memorandumot terjesztett a kormány elé, amelynek hosszadalmassága lehetetlenné teszi, hogy szószerint közöljem, de néhány részletet — annak dokumentálására, hogy az ellenforradalomnak e vitézei voltak a legféktelenebb követelődzők — mégis meg kell örökitenem.

„1. A közalkalmazottak állásaikba visszahelyezendők, abba a fizetési osztályba, amelyet be nem vonult kartársaik élveznek.

[1] Magyar hadügyminiszteri irattár.

Visszamenőleg ugyanabban a ruhasegélyben és beszerzési előlegben részesitendők, mint az itthonmaradottak.

2. Magántisztviselők, akár véglegesek, akár nem-véglegesek voltak, hivatalukba visszavétessenek azzal a fizetéssel, amelyet a velük egy korosztályu, be nem vonult tisztviselőtársaik élveznek. A háborúban nem folyósitott összes illetmények visszamenőleg folyósittassanak. A visszatért tisztviselőnek egy évig felmondani csak a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekmény elkövetése alapján lehessen. Az összes alkalmazotti jövedelmek után kirovandó mindennemü adót a vállalatok tartoznak fizetni. Állásba el nem helyezhető tisztekről, amig elhelyezést nem találtak, az állam szerveinek kell gondoskodniok. E gondoskodás alapja hat hónapig tartson, a nőtlenek penziószerü ellátást kapjanak és jelenlegi katonai törzsfizetésükben részesüljenek. A nőseknek utaltassék ki havi 1000 korona segély és minden gyermek után további havi 200 korona. Minden állami és közhivatali állás elsősorban azokkal töltessék be, akik a háborút végig harcolták.

3. A szabadfoglalkozásuak három havi összilletményüket kapják meg beszerzési segély cimén. Akiknek önállósitásukhoz vagy praxisuk ujból való fölvételéhez tőke rendelkezésükre nem állna, 10 000 koronáig terjedő kamatmentes kölcsön nyujtandó.

4. Önálló kereskedők, iparosok, gyárosok, ügynökök, vállalkozók, ha rászorulnak, 20 000 koronáig terjedő kamatmentes kölcsönt kapjanak. Altruista bankot követelnek a kereskedők támogatására, a felszabadult hadianyag szétosztásánál elsősorban ezeket kell figyelembe venni.

Kivánják, hogy gondoskodjék a kormány a leszereltek részére olcsó ruházati cikkekről és fehérnemüekről.

Követelnek helyet a Nemzeti és Katonatanácsban[2].“

Habzsoló követeléseiket január végén már fölemelték, amennyiben akkor már minden leszerelt tartalékos tiszt és tisztjelölt számára a többi követelések föntartása mellett 30 000 korona végkielégitést követelnek.

---

[2] Magyar hadügyminiszteri irattár.

Nem kell külön hangsulyozni, hogy ezek a szellemi foglalkozásuak, akik mindenkor a gyülölet hangján beszéltek a mértéktelen követeléseket előterjesztő szakszervezetekről és munkásokról, a kommunistapárti iskola szerint szintén fegyveres fölvonulásokkal igyekeztek a kormányt követeléseik teljesitésére terrorizálni.

És a *főiskolai hallgatók*, a későbbi Horthy-hadsereg hősei? Ezek minden leszerelő főiskolai hallgató részére azonnal kiutalandó 4000 korona leszerelési dijat követeltek.

„Azonfelül minden egyéb leszerelési illetményre, amely katonai rangjuknál fogva őket megilletné, további félévre igényt tartanak. Továbbá követelnek egy polgári öltönyt, egy télikabátot, inget, alsónadrágot, harisnyát, egy pár cipőt és azt, hogy a lakáskérdést is külön oldják meg a főiskolai diákság javára. A Ludovika és Hadiklaktanya azonnal rendelkezésre bocsátandó, a legsürgősebb javitási munkálatok után butorokkal és ágynemüvel felszerelve, legkésőbb december elsejéig mint diákszálló elfoglalható legyen. (Ezt november közepén követelik! — A szerző.)

A diákszállókban önköltségi áron dolgozó szabó- és cipészmühelyek, diákétkezdék állitandók fel, a berendezési költségeket viselje a hadügyminiszterium.

Tanulmányai befejeztéig minden diák havonta 250 korona illetményben részesüljön[3].“

Végül egy egész csomó, a katonadiákoknak nagy előnyöket biztositó iskolai követeléseket állitanak föl. Fogyasztási szövetkezetet követelnek, kórházat, fürdőket, olcsó szinházjegyeket, mindent a katonadiákok számára, mintha az államnak egyéb kötelezettségei nem volnának. A reakciós ellenforradalmi érzésü diáksereg képviselői, természetesen, szintén élvezték a kommunista párt támogatását.

De nemcsak az értelmi foglalkozásuak, hanem a munkásságnak egyéb esküdt ellenségei: most egyszerre mind a legvadabb, legszélsőségesebb követelődző álláspontot foglalják el. A *csendőrlegénység*, amely még néhány hónappal ezelőtt kéjjel tüzelt a sztrájkoló munkásokra, most sztrájkkal fenyegetődzik, ha nem teljesitik követeléseit a fizetések többszáz százalékos emelése és az elő-

[3] Magyar hadügyminiszteri irattár.

leptetések ügyében. A nehéz helyzetben lévő ország, amely nem tud segíteni a rokkantjain, a munkanélkülieln, amely nem tudja megindítani a termelést, minden egyéb igény félretevésével alkossa meg az uj csendőrlegénységi szabályzatot és leptesse elő a csendőröket szolgálati éveik szerint tiszti rangfokozatba, ugy, hogy néhány száz csendőrőrmestert azonnal kapitányi, őrnagyi és alezredesi rangba kellett volna emelni!

Tulsok helyet foglalna el, ha a katonák, tisztek, csendőrök, ügyvédek és kereskedők ismételt memorandumait, fokozott követeléseit ismertetném. A fönti követelések már az első látásra is megértetik minden józan emberrel, hogy nincs az a gazdag, jólétben, békés, nyugodt viszonyok között élő ország, amely képes lett volna a terrorral képviselt követeléseket teljesiteni. Mennyire kevéssé lehetett volna képes erre a szegény, nyomorult, kizsarolt, kétharmadában megszállt forradalmi Magyarország!

A gyárakban dolgozó munkásság filléres bérkövetelései szinte eltörpülnek ezek mellett a követelődző jelenségek mellett, amelyeket azonban kiegészit a kommunista vezetés alatt álló nagytömegü munkanélküliek mozgalma.

Január 10-én a kormány a munkanélküliek ismételt tüntetésének hatása alatt fölemelte a munkanélküli segélyt körülbelül 90%-kal. Néhány nap mulva már ujabb mozgalmat inditanak, követelik, hogy a munkanélküliek a dolgozó munkások munkabérével egyenlő összegü segélyt élvezzenek.

Január 27-én az Országháztéren ismét gyülést tartanak: határozatilag kimondják, hogy a heti 105 koronás segélyt keveslik (100%-kal több, mint amennyit Ausztriában fizettek!) és egy bolsevik szellemü határozati javaslatban a termelőeszközöknek forradalmi uton való kisajátitását és a proletáriátus felfegyverzését követelik. Két követelés, amely semmiféle összefüggésben a munkanélküliséggel nincsen és csak azt bizonyitja, hogy a munkanélkülieket politikai célokra használták fel.

A szociáldemokrata vezetők és a „Népszava" erélyesen szembeszálltak a kommunista álarc mögött követelődző fegyveres terrorral. A „Népszava", tekintet nélkül a forradalmi időkben divatos népszerüség-hajhászásra, nagyon helyesen szélhámosoknak nevezte a leszerelt katonák kétes exisztenciákból és esetenkint fegyházviselt individiumokból álló vezetőit.

De más formában is határozott volt a szociálisták föllépése. A január 29-én lezajlott tüntetés alkalmából a nálam járt küldöttségnek minden terror ellenére kijelentettem, hogy munkaalkalmak teremtésében segitségükre leszünk, de az 5400 koronás követelést a kormány semmi körülmények között, semmiféle terror nyomására nem fogja teljesiteni. A munkástanács örömmel vette tudomásul ezt a határozottságot.

A következő napon a minisztertanács kimondotta, hogy visszautasitja azt, hogy bárki is ultimátumszerü követeléseket terjesszen eléje és megtagadta a leszerelt altisztek kivánságának teljesitését.

A folytonos, már ellenforradalmi jellegü, fegyveres tüntetések megakadályozására azt javasoltam a minisztertanácsban, hogy mondja ki a kormány határozatilag, hogy nem engedi meg többé fegyveres tömegeknek a Várba való felvonulását és, ha kell, a jövőben erőszakkal is meg fogja akadályozni a forradalmi kormányra nehezedő, a szociáldemokrata párt ellen irányuló tömegterror megismétlését. Ennek az inditványnak az elfogadása, természetesen, hadüzenetet jelentett volna és — elhatározottságot, hogy még erőszak árán is letörjük a forradalom ellen áskálódó tömegterrort.

Sajnos, ez a határozottság hiányzott a kormány tagjaiból. Egyhangulag — nagyatádi Szabó nem kevésbé, mint Kunfi és Garami — ellenezték az inditványnak ilyen formában való elfogadását és a kormány egy semmitmondó határozatban a sajtó utján fölkérte a különböző társadalmi rétegeket, hogy ne zaklassák tömegküldöttségekkel a kormánynak sok munkával tulhalmozott tagjait.

A rosszhiszemü, zavarosban halászó elemekkel szemben ez a kérés, természetesen, semmit sem használt.

Példátlan még a kommunista pártokban is az a felelőtlen demagógia, rágalmazás, szociálistaellenes agitáció, *az egyéni terror propagálása,* amely a magyar kommunista párt sajtójában és gyülésein az uralkodó hang volt. A magyar nyelvet a külföldön, sajnos, nem értik meg. Igy tehát nem ismerik ezt a példátlan ellenforradalmi agitációt és annak hatásait. A magyar kommunista párt ellenforradalmi tevékenységének megvilágitására el kell jönnie annak az időnek, amikor fáradtságot és anyagi áldozatot nem kimélve, idegen nyelvekre is le fogják forditani a kommunisták lapjainak és beszédeinek hangját és szellemét. Meg vagyok győ-

ződve arról, hogy a legszélsőbb baloldalon álló orosz, német és francia kommunistáknak is meg kell állapitaniok, hogy a magyar kommunista párt nem üzött sem kommunista, sem bolsevik, sem szociálista, sem marxi propagandát, hanem egyszerüen véres anarchiát hirdetett.

A proletáriátus fölfegyverzését hirdették és ennek ürügye alatt pénzzel és megvesztegetéssel fegyvereket, kézigránátokat vásároltak és kiosztották azt boldognak-boldogtalannak, tekintet nélkül annak szociálista megbizhatóságára. A burzsoázia hatalmának megtörését és a termelőeszközök kisajátitását, a szociálizmus fölépitését hirdették és ilyen álarc mögött napról-napra ujságjaik minden számában fölhivták a munkásokat lakások és gyárak egyéni rekvirálására, tehát értelmesen: rablásra és fosztogatásra. „Nincsen olyan hitványság, amivel ezek az ál-kommunisták föl ne próbálták volna kelteni az öntudatlan tömegek gyülölködését és vad ösztöneit", irja még Pogány is, a magyar kommunista párt ezidőszerinti vezetőembere, az 1919 február 21-én megjelent „Népszavá"-ban. De az öntudatlan tömegek minden vad ösztöneit nem a burzsoázia, hanem elsősorban a szociáldemokrata párt ellen irányitották.

„A burzsoázia lakájai, a kormányszociálisták — irják —, szőröstül-bőröstül eladták Magyarország proletáriátusát, bordélyházzá alacsonyitották Budapest munkástanácsát. Ezek a gyáva pimaszok, akik dideregve tették le az esküt a kirugott császárnak, amikor már forrongott Budapest népe, ezek a hitvány megalkuvók, akik nem mertek soha szembeszállni a munkásság kizsákmányolóival, most ujból a burzsoázia pribékjeinek szerepeire vállalkoztak.

Böhm Vilmos államtitkár ..., ez a ripők, aki mindenkor előljárt a munkásság elárulásában ...; a ripőkök, akik sohasem merték bőrüket az utcára vinni ...; *lesz majd egyéni terror is ...*"

Igy irnak egy röpiratukban; ez a nihilizmus vonul végig minden megnyilatkozásukon; ezzel a hanggal lázitják, kergetik a harctereken elvaditott, emberi ösztönöktől hajszolt, a munkanélküliség, a nyomoruság, a hideg tél, a rongyos ruha és a rossz táplálék mellett elviselhetetlen és türhetetlen életet élő tömegeket: nem a burzsoázia, hanem a forradalmi szociáldemokrata párt ellen

A szociáldemokrata párt a két oldalról — a jobboldali és baloldali ellenforradalomtól — teremtett szorongatott helyzetében a fölvilágositás és a demokrácia fegyvereivel igyekezett a forradalom pozicióját megmenteni. A pártlapban, a röpiratok tömegeiben és a kommunista pártot is magábafoglaló munkástanácsban félre nem érthető világossággal és végtelen türelemmel igyekeztek a szociáldemokraták a proletáriátus egységét megmenteni. A szociáldemokrata párt világos és szabatos programjától, a szocializmus és demokrácia utjáról egy hajszálnyira sem akart eltérni és ismételten rá kellett mutatni arra, hogy a szétszaggatott, gazdaságilag kiszipolyozott, ipari és kapitálista fejlődésben, kulturában elmaradt Magyarország nem térhet rá a szocializmus megvalósitásának az útjára; nem függetlenitheti magát a körülötte élő államok hatalmi viszonyaitól, gazdasági strukturájától és az európai forradalom általános menetétől, nem tehet egyebet, mint hogy kiépitve a demokratikus Magyarországot, igyekszik a szociáldemokrácia és proletárság számára a szociális haladás előföltételeit megteremteni.

A legszebb lapjai lesznek a szociáldemokrata párt történetének az ama küzdelmes napokról beszámolók, amelyekben egy maroknyi vezető és néhány ezer öntudatos munkás (a párt néhány vezetőembere, sajnos, nem vett részt a *nyilvános* ellenagitációban) igyekezett a tömegeket a végzetszerü lejtőről visszanyomni. A munkástömegek *szervezeti* csatlakozását a kommunista párthoz ez az ellenagitáció megakadályozta ugyan, de a tömegek mentalitása, rokonérzése a bolsevikok által hangoztatott eszmék felé hajlott.

A bolsevik agitációból keletkező zavargások és lázadások annyira veszélyeztették a forradalom fönnállását, hogy a szociáldemokrata párt végre kénytelen volt erélyesebb eszközökhöz nyulni. A munkástanács január 28-án tartott ülésén a pártvezetőség, pártválasztmány és Szakszervezeti Tanács egyhangu javaslatára, Weltner Jakab referátuma alapján, 13 szó ellenében a kommunistákat kizárta a munkástanácsból és elhatározta a szervezeti rendbontóknak a szakszervezetekből való kizárását is. A február 9-én megtartott pártgyülés hasonlóképen legélesebben állást foglalt a bolsevikoknak a forradalmat veszélyeztető tevékenysége ellen, egyuttal a zavarok hatása alatt erősbödő ellenforradalommal szemben is erős rendszabályokat követelt.

XX.

Az ellenforradalom zászlóbontása.

A forradalom a győzelmi mámor gondtalanságában nem vonta felelősségre a régi rendszer bünöseit. Ezek fölbátorodtak s megkezdődött a titkos elégedetlenség szitása.

Elégedetlenségre bőven volt ok: természetesen minden a régi rend bünének a következménye volt. Az ország területének szétszaggatása, az élelmiszer- és ruhahiány, a lakásnyomoruság, a munkanélküliség, a termelés nehézségei — mind megannyi forrása az elégedetlenségnek — a háború természetes következményei voltak, oly háborúé, amelynek előidézői a régi rend és az ellenforradalom hivei voltak.

Az ellenforradalom első segédcsapatait az aktiv tisztek és klerikális papság köréből nyerte. A forradalmi napokban ezek a forradalom mellé csatlakoztak ugyan, de amikor látták, hogy a kormány komolyan veszi az igéreteit: pacifista politikára tér át, nem tart nagy hadsereget, sulyos adókat vet ki a nagy vagyonokra, megvalósitja a földbirtokreformot és biztositja a nagytömegek befolyását az állami és törvényhatósági élet vezetésében, — akkor hamarosan az ellenforradalom szolgálatába szegődtek.

Az 1918 november 20-án megalakult katolikus tanács első ülésén Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, az ellenforradalom egyik későbbi vezére beszédet mondott, amelyben kijelenti:

> „Nem ellenforradalmat akar az egyház! Akár forradalom, akár ellenforradalom, az mások dolga, de nekünk bele kell állnunk a forradalom által teremtett keretekbe. A tettek órája ütött. Örvendjünk, hogy a hierarchia és a nép közötti harmóniát megértük . . .[1]“

A római katolikus püspöki kar levelet intéz a köztársasági kormány elnökéhez:

---

[1] „Népszava“: 1918 nov. 26-i szám.

„A római katolikus püspöki kar 1918 november 20-án megtartott értekezletéből tisztelettel üdvözli a magyar köztársasági népkormányt. A világtörténelmi átalakulások uj helyzet elé állitották a magyar nemzetet, megvalósitották százados álmát és vágyát: a független, önálló Magyarországot. Ezt az átalakulást a püspöki kar meleg hazafias érzéssel fogadja, azt föntartás nélkül elismeri és biztositja a magyar népköztársasági kormányt, hogy a nehéz viszonyok közt a független, önálló Magyarország kiépitésében minden erejével támogatni fogja . . .[2]"

Még tulzottabb szervilizmussal ajánlják fel szolgálataikat az aktiv tisztek.

November 15-én megtartott gyülésükön üdvözlik a népkormányt, a szociáldemokrata pártot, „mert ez teremtett rendet" és egyhangulag elhatározzák, hogy a tisztek szervezete Molnár Dezső altábornagy vezetésével „a köztársaság proklamálásánál az elnökség által képviselteti magát".

És ugyanezek a csoportok minden igéret és a köztársaságra tett eskü ellenére abban a pillanatban a köztársaság ellen fordultak, amikor a demokrácia az előjogaikat eltörölte.

Az aktiv tisztek, az oligarchia, a papság és a zsentri a nacionálizmus szitásával az ország szétszakitását és megszállását használták föl az ellenforradalmi agitáció ürügyéül. Minden szervezett ellenforradalmi tevékenységnél sokkal veszthozóbb volt ez, a köztársaság alapjait megrenditő, nacionálista propaganda.

Magyarország meg nem szállott részeinek lakosságát — szinte minden személyét — ezerféle születési, rokoni, gazdasági, kereskedelmi, politikai és kulturális szálak füzték a megszállott területekhez és azok lakosságához. Minden talpalattnyi föld megszállása és elszakitása az ország testéből: nagy társadalmi rétegek mélyen fekvő érdekeit sértette meg. Ezek kezdetben a kormány pacifizmusától, a wilsoni elvek érvényesülésétől várták az ország egységének megmentését. Amikor az ántánt kiméletlen győzelmi mámora minden wilsoni elv ellenére fegyveres erővel elfoglalt nagy országrészeket, akkor a külpolitikában iskolázatlan tömegek — elsősorban a nacionálista érzelmü parasztság — kiábrándultak a

[2] Ugyanott.

wilsonizmusból és a pacifizmusból s minden forradalmi vivmány ellenére a pacifista szellemü kormány ellen való mentalitás fejlődött ki.

A kormánynak kényszerhelyzetből folyó politikája, sajnos, szintén élesztő hatással volt a nacionálizmusra. A megszállás és fegyveres területfoglalás ellen a kormány jogfentartással, tiltakozásokkal, kül- és belföldi propagandával védekezett; a tömegek előtt ez az állásfoglalás a nacionálizmus képében tükröződött vissza. A „Nem, nem, soha!", a békés fölvilágositó akció, a határon álló csapatoknak Károlyi és a hadügyminiszter által történt meglátogatása, buzditása: mind bátoritóan hatott a nacionálista mozgalomra. Sem a kormány tagjai, sem a forradalmi pártok, de még a munkásság legszélsőbb elemei sem tudtak egy pillanatra sem megbarátkozni Magyarország erőszakos földarabolásának gondolatával. Minden ténykedése és megnyilatkozása a forradalomnak ez ellen a terv irányult: ami azután a nacionálizmus fölkorbácsolásával, mélyitésével és megerősödésével járt.

Ezt a szellemet kihasználták különböző hazafias cégér alatt müködő egyesületek: területvédő ligák, ébredőmagyarok, székely tanácsok és más hasonló szervezetek, amelyek (itt-ott jóhiszemü hazafiak közremüködésével) nacionálista jelszavak alatt valójában ellenforradalmi propagandát üztek.

A nacionálizmus a forradalom bizonyos stádiumában forradalmi célokat is szolgálhat: ha ugy, mint Ausztriában, a politikai hatalomban erős proletáriátus a gazdaságilag életképtelen országnak egy hatalmas szociálista mozgalom vezetése alatt álló, gazdaságilag fejlődöttebb, a szociálizmus megvalósitására alkalmasabb államhoz való csatlakozását tüzi ki céljául. Ha azonban a nacionálizmus minden magasabb célkitüzés hijján csak a fegyveres ellenállás kilátástalan eszközéhez folyamodik, akkor nem céloz mást, mint a tisztek vezetése alatt álló fegyveres hatalom meghóditását, — nem törődik az elvesztett területek visszaszerzésével, hanem a forradalom leverésére szervezkedik.

Magyarországon is az ellenforradalmi nacionálizmus vert gyökeret. Az októberi forradalom folyamán a legszélesebb néprétegek kerültek, ha nem is a szervezeti, de kétségtelenül a szellemi vezetése alá. A polgári lapok napról-napra a legszemérmetlenebb nacionálista izgatással korbácsolták fel a kedélyeket. A kormány

a demokrácia eszközeivel tehetetlen volt ezzel a külső megnyilatkozásaiban az országot támogató, de tényleg a forradalmi ország ellen irányuló hangulatkeltéssel szemben. A sajtószabadság védelme alatt napról-napra képtelennél képtelenebb hireket kolportáltak a megszállott területeken lévő idegen csapatok állitólagos kegyetlenségéről, az ottani lakossággal való bánásmódról, amely hirek között, sajnos, sok igaz is akadt; a tulzások fölizgatták a kritikátlan tömegeket; elkeseredés, harag és nacionálista fölbuzdulás szállta meg az embereket az ilyen hirek olvasása után.

Lassankint a fegyveres intervenció eszméje lett népszerüvé. A tömegek nem tudhatták, hogy az egész, fegyverben álló Európa ellen való intervenció gondolata csak a kétségbeesés kitörésére spekulál és Magyarország még alaposabb földarabolását vonhatja maga után. De az ellenforradalom elérte célját: a nacionálista föllángolás a kormány, a köztársaság és elsősorban a szociáldemokraták eltorzitott szinben föltüntetett nemzetköziségе ellen irányitotta a tömegek daços elkeseredését.

Az ellenforradalom gondosan megfontolt taktikával igyekezett előretörni. Kezdetben nem a céltalan szervezkedésben, a tulerőben lévő forradalom fegyveres vagy szervezeti megtámadásával akarták céljukat elérni. A hangulatot igyekeztek törekvéseik számára átformálni. A kommunisták féktelen agitációjával szemben a társadalmi és forradalmi rend védői szerepében léptek fel, a megszállás és az ország megcsonkitása körül folyt harcban mint a nacionálizmus bajnokai szerepeltek, a szociálisták békés és épitő nemzetköziségével szembeszögezték a tartalmatlan, a tömegek lelkében ösztönszerüen élő, kardcsörtető nemzeti eszmét, a hadseregben mutatkozó zavarokkal szemben az ország integritását visszaszerző rend hadseregének szellemét képviselték: és igy a különböző jelszavak segitségével a maguk számára nyerték meg az anarchiától reszkető polgárságot, földbirtokosokat és a nacionálista parasztság nagy tömegét is. Az ellenforradalom el tudta palástolni, hogy a rendről, az ország területi épségéről és az egységes, fegyelmezett hadseregről szóló jelszavak mögött a nagybirtok, a vagyon és a nagy jövedelmek föntartásának, a régi rend visszaállitásának, az ellenforradalom győzelmének vágya rejlik.

A legtöbb polgári lap a nacionál-bolsevizmus fölélesztésétől sem riadt vissza.

A csehek, románok és szerbek kegyetlenkedéseiről szóló, tulzottan kiszinezett fantasztikus hirek; az agyonlőtt tisztekről, államtisztviselőkről szóló és naponkint föltálalt mesék; a besózott emberi végtagokról szóló vezércikkek; a kilátástalan fegyveres háborúra való uszitás: ezek azok a napi témák, amelyekkel állandóan arról gondoskodtak, hogy az ösztönszerü nacionálista föllángolást ébrentartsák és táplálják. A másik oldalon igyekeztek a bolsevikokkal és akciójukkal szemben a közhangulatot megenyhiteni és minden gyülöletet a szociáldemokrata párt és annak vezetői felé irányitani.

Be nem avatottak előtt szinte érthetetlen a polgárság sajtójának ez a hallatlanul botor és gonosz eljárása. Akik a forradalom alatt megjelent lapokat el nem olvassák, el sem hinnék, hogy polgári lapok ennyire esztelen és öngyilkos politikát folytattak. Csak azok találnak magyarázatot erre a bünös eltévelyedésre, akik tudják, hogy ez az irányzat a nacionál-bolsevizmuson keresztül akarta az ellenforradalom ügyét győzelemre segiteni.

„Az Est" cimü lapnak Kun Béla és társai megveretésével kapcsolatban követett, a bolsevikokkal rokonszenvező eljárásáról és annak hatásáról más összefüggésben szólok. Ugyanez a lap március 1-én szinte jelentéktelennek látszó hirrel siet a kommunisták segitségére.

Az egész ország nyugalmát, békességét fölverik a kommunista vezetés alatt álló leszerelt katonák és altisztek fegyveres mozgalmai. A munkásság és polgárság egyaránt érzi annak a teljesen jogosulatlan, létalap nélkül való, egyéni kalandorok befolyása alatt álló mozgalomnak a veszedelmeit. Február 21-én már letartóztatják a leszerelt altisztek szervezeteinek egyéni célokat szolgáló, kalandor vezetőit. És nyolc nappal később „Az Est" cimü lap a következő hirt közli:

> „A leszerelt katonák körében küldöttségüknek a hadügyminiszteriumban való fogadtatása elégedetlenséget keltett. A szabadszervezet vezetői elhatározták, hogy kitartanak követeléseik mellett. Egyelőre nem rendeznek ujabb gyülést vagy tüntetést, hanem folytatják a leszerelt katonák szervezését. *A jelentkezők állandóan tódulnak a szabadszervezet helyiségébe.* A Thököly-uton egy vendéglő előtt, ahol a tagfelvétel folyik, reggeltől estig nagy tömeg áll. *Mint valami tejcsar-*

nok vagy péküzlet előtt, ugy várakoznak az emberek az utcán, órahosszat kitartóan állanak ott, hogy a szabadszervezetbe beiratkozhassanak.“

A mozgalom veszedelmére való tekintettel a minden jogos követelésért és érdekért sikra szálló szociáldemokrata pártlap megtagadja a nyilvánosságot a kalandorok szervezetétől, de a legelterjedtebb polgári lap reklámot csinál nekik, hogy a mozgalmat erősithesse, hogy zavarok keletkezzenek.

Más esetben a budapesti zsidóság egyik legelterjedtebb lapja, a „Pesti Hirlap“ január 27-i számában e lapban egyáltalában nem szokásos, feltünő betükkel kiszedett hirt közöl, amely szerint a szociálista hadügyminiszter 150 000 puskát szolgáltatott ki a csehek-nek.

Tudni kell, hogy ebben az időben a még megmaradt legnagyobb szénbánya védelmére éppen a cikkben emlitett szociálista hadügyminiszter küldött ki katonákat. Elképzelhető, milyen hatást tett a katonákra annak a hire, hogy ugyanaz a szociálista hadügyminiszter, aki őket a frontra küldi, gyilkoló fegyvereket küld a velük szemben álló csehszlovák kormánynak!

Megállapitást nyert, hogy a hirt a mágnáskaszinóból telefonon adatta le az antiszemita Pallavicini őrgróf a zsidó „Pesti Hirlap“-nak.

Talán mondanom sem kell, hogy a hirből egyetlen szó sem volt igaz; de a kitüzött célt elérték: nyugtalanságot keltettek, zavarokat okoztak.

Más esetben „Az Ujság“ és a „Pester Lloyd“ cimü lapok az uj hadsereg szervezését igyekezték megbontani valótlan, minden alapot nélkülöző hirekkel. Azt irták, hogy a kormány el akarja kergetni az aktiv tiszteket a szolgálatból, meg akarja szüntetni a rangjelzést, a parancsnokokat nem kinevezés, hanem választás utján akarja helyükre állitani. Igy uszitották a különben is ellenséges érzületü aktiv tiszteket a népkormány, a köztársaság és a forradalom ellen.

A kormány békés tárgyalásokat indit az uj államok képviselőivel, — közben a sajtó a legképtelenebb gyalázkodásokkal, hangulatkeltéssel igyekezett a tömegeket az uj államok ellen uszitani. A kormány kötelességszerüen csapatokat küld a határok védelmére, ezzel kapcsolatban a polgári sajtó becsmérli a katonaságot és a

hadsereget és igyekszik a csapatküldést a háborús hangulat és nacionálizmus fölfokozására kiaknázni. A kormány nem akar uj háborút kezdeni, nincs az országban — még az ellenforradalmárok között sem — egyetlen józan ember sem, aki komolyan gondolna arra a képtelen őrültségre, hogy a kizsarolt ország az ötéves háború után ujra fölvegye a harcot az ántánttal: de csak a szociáldemokrata párt lapjának van bátorsága ezt nyiltan, ismételten megirni. A polgári lapok minden veszedelem ellenére rendszeresen a háborúra uszitanak.

A féktelen jobb- és baloldali agitáció és az ennek nyomán mutatkozó különböző zavarok már február elejére megteremtették az ellenforradalom nyilt föllépése számára az alkalmas légkört. Február 3-án Székesfehérváron megtörtént az ellenforradalom zászlóbontása. Károlyi József gróf puccsszerüen összehivta a föloszlatott megyegyülést és ott határozatot fogadtak el, amelyben

> pénzpocsékolással vádolják meg a kormányt, követelik a régi hadseregnek és fegyelmének visszaállitását, a régi parlament összehivását, az iskolákban a valláserkölcsi nevelés biztositását. Bizalmatlanságot szavaznak a kormánynak, kijelentik, hogy a népélelmezésre vonatkozó rendeleteket nem hajtják végre, végül, hogy megvetéssel viseltetnek a mai rendszer iránt és kivánják a régi rendszer visszaállitását[3].

A megyegyülésen résztvett ugyanaz a Prohászka püspök, aki néhány héttel azelőtt a köztársasági kormányt lelkes beszédben üdvözölte.

A székesfehérvári gyülést követte a gyöngyösi városi közgyülés ellenforradalmi határozata és az aktiv tisztek egyesületének nyilt ellenforradalmi föllépése.

Szervezetileg ezek az ellenforradalmi megnyilatkozások jelentéktelen voltak. De egyfelől megteremtették a kormány- és köztársaságellenes hangulatot, a forradalmi főváros ellen lázitották a parasztságot, amely az élelmiszerküldés szabotálásával a drágaság fokozását idézte elő és nagy nehézségeket támasztott a kormánynak. Másfelől befolyásolták az ellenforradalommal kacérkodó ántánt-missziókat, amelyek a kormányt az ántánt-kormányok előtt bolsevik szinben tüntették föl.

[3] „Népszava": 1919 febr. 4. szám.

Az ellenforradalmi hangulatkeltés néhány hete után már jelentkezik a fegyveres ellenforradalom szervezkedése. Január végétől kezdve már jelentős fegyveres ellenforradalmi mozgolódásokról és előkészületekről érkeznek be hozzám hirek:

Budaházy százados, a 12-es honvédgyalogezred parancsnoka, Jeszenszky Béla mátészalkai főszolgabiró segitségével, Mátészalkán és környékén katonai szolgálatra egyéneket toboroz. Budaházy kijelentése szerint a toborzás célja: a régi rendszert visszaállitani és a föltétlen katonai fegyelmet megteremteni. Segitőtársai Fogarassy mátészalkai földbirtokos két tiszti rangban lévő fia. Már 3000 főnyi csapattal rendelkeznek.

Sátoraljaujhelyen Balázs őrnagy parancsnoksága alatt 120 főnyi felfegyverzett nemzetőrség toboroz, hogy Budapest ellen induljon[4].

A Duna és Mura közötti nyugati kordonvonalon áll a budapesti határrendőrség 2500 főből álló csapata, 76 gépfegyverrel és nagy tömegü kézigránáttal. A csapat parancsnoka Minach Mario olasz születésü aktiv tiszt, aki Temesvárott fosztogatás és rablás vádjával terhelten 8 hónapig ült vizsgálati fogságban. Ez a jellemes ellenforradalmár február második felében csapatával Budapest ellen akar vonulni.

Zilahon 600 főből álló különitmény, 25—30 gépfegyverrel felszerelve, Gyurocsik őrnagy parancsnoksága alatt „Erdélyt felszabaditó magyar hadsereg" cége nevén ellenforradalmi hadsereget szervez.

Ugyanazon a környéken hasonló célzattal müködik a Varga-különitmény elnevezésü csapat.

Csapon Bobkó Sándor nevü százados csapatokat szervez. E. csendőrőrmester jelenti, hogy a tisztek rendszeres titkos összejöveteleket tartanak és királypárti összeesküvést szerveznek.

Beregszászon Hubay Győző százados 150 főnyi csendőrcsapatát toborzás utján kiegésziti, ellenforradalmi csapatot szervez.

[4] Magyar hadügyminiszteri irattár.

Balassagyarmaton Bilnitzer tüzérszázados és a megye főjegyzője, Pongrácz György „megbizható, keresztény uriemberekből" álló védősereget szervezett.

Budapesten február 14-én az első magyar huszárezredhez és a hetedik huszárezredhez tartozó tisztek az ezredparancsnokság napiparancsa alapján tiszti értekezletre gyültek össze. Az értekezleten Rácz Kálmán százados a tisztek sztrájkját a kormány ellen s a fegyveres ellenforradalom megszervezését javasolta. „Sürgősen kell cselekedni, amig a magasabb parancsnokságnál és a hadügyminiszteriumban a mi barátaink foglalják el a vezető helyeket."

Hasonló mozgalom indult meg néhány más budapesti ezrednél is.

Esztergomban Schay Gusztáv alezredes, a tizennegyedik gyalogezred parancsnoka szervezi az ellenforradalmat.

Nyiregyházán Ludwig vezérkari ezredes és Öhm alezredes, az ötödik huszárezred parancsnoka, készitik elő a fegyveres fölkelést.

A Duna-Tisza között, Kecskeméten, Beniczky huszáralezredes, a Dunán tul a soproni és győri tisztikar, a pápai és veszprémi tisztek képviselik az ellenforradalmi központokat.

A keleti határon álló 5000 főnyi székely-különitmény néhány tiszti csoportjánál is állandóan ellenforradalmi készülődés tapasztalható[5].

Ezek csak töredékei annak a jelentéshalmaznak, amely napról-napra bérkezett.

Fokozatosan az egész országot behálózza a fegyveres ellenforradalmi összeesküvés. Hozzám három helyről érkeznek az idevonatkozó jelentések. A párttitkárság, a katonatanács és a budapesti rendőrség jelenti rendszeresen az észlelt mozgalmakat, az ellenforradalom és a kommunisták készülődéseit. Azonfölül budapesti és vidéki elvtársaim személyesen és levelekben számolnak be e téren szerzett tapasztalataikról.

Hadügyminiszteri hatáskörömben a hadseregen belül mutatkozó ellenforradalmi mozgalmakat vaseréllyel igyekeztem letörni. Ebbeli tevékenységemben Pogány minden tekintetben elismerésreméltó módon támogatott.

[5] Magyar hadügyminiszteri irattár.

Az ellenforradalmár tiszteket rövid uton, a nyilvánosság nyugtalanitása nélkül eltávolitottam a hadsereg kötelékéből. Javaslatomra a kormány generális rendelkezéssel föloszlatta a vezérkart, elbocsátottuk a hadseregből az ellenforradalmat anyagi okokból is támogató vagyonos tiszteket és föloszlattuk az ellenforradalom nyugtalan főfészkét, a tisztek egyesületét, a MOVE-t.

Az ellenforradalom elleni küzdelem egyetlen miniszteriumon belül azonban nem lehetett eredményes.

Nem titkolom el azt sem, hogy az ellenforradalom fölkutatása cimén rendkivül sok rémhirrel is halmoztak el. Főként erős volt ez a rémlátás a katonatanácsnál és a párttitkárságban, ahol az ellenforradalom kinyomozásának hivatásával járó betegség hozta magával, hogy az ellenforradalom cime alatt gyakran gyerekes naivitásokat is ellenforradalmi megnyilatkozások közé soroztak. Voltak napok, amikor kora reggeltől késő estig ezekkel az ügyekkel kellett foglalkoznom és erélyesen meg kellett fékeznem idegeimet, hogy az egész országban mutatkozó ellenforradalmi jelenségek közül ki tudjam választani a komolyakat a komolytalan csinykisérletektől.

Pogány például február 24-én „12. Ktk./1919. Bizalmas" számu átiratban jelenti, hogy egy Csepi nevü vezérkari százados Győrben egy alkalommal kijelentette, hogy „Böhm hadügyminiszter menjen irógépeket javitani és ne törődjön katonai dolgokkal". Pogány ezt „szives tudomásulvétel és intézkedés" végett közli velem.

Természetszerüen eszem ágában sem volt ebben és hasonló dolgokban „intézkedni" és sohasem akartam egyes vezérkari századosoknak azt a véleményét megváltoztatni, hogy én az irógépjavitás terén is tehetek hasznos szolgálatokat az ország közgazdaságának. Nem voltam hajlandó szájhősökből ellenforradalmi mártirokat avatni.

Az ellenforradalmi rémlátások leszámitásával azonban a fegyveres ellenforradalom mindig nagyobb arányokat öltött és mindazok, akik benne éltünk a forgatagban, éreztük, hogy a jobb- és baloldali szervezkedés végül is katasztrófához fog vezetni.

Az egész munkásosztály és a polgári demokratikus elemek az ellenforradalom letörését kivánták, emellett a polgárság, a parasztság, sőt a munkások iskolázottabb része is a kommunista agitáció rémségeinek megfékezését is követelte. A szociáldemo-

krata párt két malomkő között, erőinek végső megfeszitésével, küzdött a forradalmat veszélyeztető mindkét irányzat ellen, amig ereje ebben a küzdelemben teljesen föl nem őrlődött.

A kormány gyöngének bizonyult a jobboldali ellenforradalommal szemben és nem tudta magát elhatározni az ellenforradalomnak jogalapot és ürügyet nyujtó, époly veszedelmes fegyveres bolsevik agitáció megfékezésére. A demokrácia alapján álló koaliciós kormány, vegyes összetétele folytán, ingadozott, erélytelen volt a jobb- és baloldali ellenforradalommal szemben és igy önként előtérbe tolult egy más, a forradalmi rend védelmére alkalmasabb kormányzati megoldásnak a kérdése.

XXI.

A nagy válság.

A jobb- és baloldali ellenforradalom támadásaival szemben a kormány, de elsősorban a szociáldemokrata párt igyekezett minden oldal felé tiszta helyzetet teremteni. A párt elsősorban a fölvilágositás és megnyugtatás eszközeivel akart a tömegekre hatni. Azonban a sokszorosan megnagyobbodott párt, a folyton fokozódó föladatok ellátása mellett, nem rendelkezett megfelelő számu szellemi erővel.

A legjobb erők olyan exponált helyen voltak elfoglalva, hogy párt- és szervezeti tevékenység számára fizikailag is alig volt idejük. A párt befolyása a központi és vidéki kormányzatban mindig növekedett. Ennek következménye volt, hogy mindig ujabb és ujabb hatalmi követelésekkel, a befolyás erősbitésével léptek fel a tömegek és ez megint ujabb erők elvonását jelentette a pártmunkától; igy a kilenctizedében uj tömegekkel rendelkező fővárosi és vidéki szervezetek lassankint megfelelő politikai, szervező és nevelő vezetés nélkül maradtak. Ez a körülmény viszont megkönnyitette a politikailag iskolázatlan tömegek között a bolsevik demagógia romboló tevékenységét.

A kormányban már december elején megkezdődött a differenciálódás. A konzervativ elemek kiváltak a kormányból és a kormány polgári része is balra tolódott. Megkezdődött ez a folyamat Bartha hadügyminiszter és Batthyány belügyminiszter kiválásával, folytatódott Lovászy Mártonnak a kormányból való távozásával. Lovászy a szociálista befolyás térfoglalásával és főként a bolsevik agitációval szemben a polgárság szervezeti tömörülésének és a polgári befolyás erősbitésének elvét képviselte. Jellemző az akkori közhangulatra, hogy a polgári szervezkedés kérdésének fölvetését nemcsak a tömegek, hanem a szociáldemokrata vezetők is — a „Népszava“ és Kunfi — ellenforradalmi megnyilatkozásnak minősitették. Igaz, hogy Lovászy akciójába belesodródtak meg-

bizhatatlan elemek is, — mindazonáltal én akkor sem értettem meg a „Népszava" és Kunfi álláspontját, mert hitem szerint Lovászy mindig megbizható, nemesen gondolkodó és cselekvő forradalmár volt. A proletár demokrácia sem ellenezheti a polgárság politikai szervezését, ha ez nem célozza a proletáriátus hatalmának erőszakos letörését.

Lovászyék kiválásával az eddig lappangó kormányválság nyilt forradalmi válsággá éleződött ki. A válság fölvonulási területén a két szembenálló csoport nagyon egyenlőtlen képet mutatott.

A kormányban tulnyomó többséget alkotó polgári pártok mögött tényleges szervezett erő nem állt. A régi rendszer sajátosságai szerint a régi rend exponensei a forradalom után elhagyták eddigi pártkeretüket s beléptek a forradalmi pártokba. A Károlyi-párt telve volt reakciós, régi Apponyi-párti elemekkel, a Radikális Pártban pedig részben a bolsevik irányzattal kacérkodó intellektüellek, részben a régi Tisza-párt kapitálista elemei tömörültek.

A polgári forradalmi pártok vezetői — első helyen Károlyi Mihály, Hock János, Szende, Jászi, Nagy Vince, Juhász Nagy Sándor — kétségkivül jó forradalmárok voltak, de nem volt megbizható forradalmi táboruk és még kevésbé voltak kiépitett gazdasági és politikai szervezeteik. A parasztság egyáltalán szervezetlen volt. A kisgazdáknak volt ugyan nagyatádi Szabó István vezetésével egy, a kezdetlegesség fokán álló, gyönge és erősen konzervativ hajlandóságu szervezetük, ez azonban csak egy-két megye néhány községére terjedt ki.

Ezzel szemben a forradalomban a szociáldemokrata párt szervezetei hatalmasan megduzzadtak. Nem csupán a gazdasági erőket képviselő szervezetek tartoztak a párthoz, hanem tisztviselők, katonák, csendőrség, rendőrség csatlakozásával — legalább névleg és szinleg — a párt kezébe került az állami bürokrácia és hatalmi eszközök minden szerve.

E tényből kifolyóan a kiéleződött válságban a szociáldemokrata párté volt a döntő szó. Január 5-étől 18-áig huzódott el a válság megoldása. Január 6-án a minisztertanács Garami bejelentése kapcsán foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a szociáldemokrata párt tagjai a kormányban bent maradjanak-e?[1]

[1] Garami Ernő „Forrongó Magyarország" cimü könyvének állitásával

Károlyi Mihály, aki tudta, hogy a szociáldemokrata párt kiválása a kormányból veszélybe dönti a forradalmat, mert tiszta polgári kormány nem vállalkozik a hatalom átvételére — és ha vállalkozik, azt a munkásság és a hadsereg elsöpri —, szokatlan, de a forradalom nehéz helyzetében teljesen indokolt elhatározásra jutott. Kérést intézett a szociáldemokrata párt vezetőséghez, hogy a pártválasztmány és a munkástanács ülésén személyesen jelenhessen meg és fejthesse ki álláspontját.

A Károlyi személyétől távol álló elvtársaink előtt ekkor bontakozott ki Károlyinak valóban nemes, önzetlen és minden születési és környezetbeli előítélettől mentes, tiszta forradalmi alakja. A sok tizezer holddal rendelkező, dúsgazdag gróf, aki már a háború alatt minden befolyást, igért hatalmat eldobva magától, hajthatatlanul küzd a demokráciáért és békéért és aki a forradalom kitörése után egy pillanatra és egy gondolatban sem engedi magát letéríteni a forradalmi utról, akinek anyagi és társadalmi érdekeit tiporja le az erősen balra tolódó forradalom: ez a Károlyi most, minden melléktekintet mellőzésével, a veszedelemben forgó forradalom megmentése érdekében minden áldozatra kész, minden megoldást elfogad, — csak ne engedjük elbukni Októbert, csak akadályozzuk meg az ellenforradalom győzelmét!

Károlyi megjelent január 8-án a pártválasztmány ülésén és ott öreg harcosokat könnyekig megható beszédben fejtette ki álláspontját. Ő vállalt kötelezettségéhez hiven kitartott a forradalom és a szociáldemokrata párt mellett. Ha a szociáldemokrata párt most kilép a kormányból, a helyzet fölborul. Ő a maga részéről kötelességszerüen minden veszély és a bekövetkezendő események ellenére is a helyén marad, de kijelenti, hogy ő a mai helyzetben a szociáldemokrata párt nélkül nem tudja elképzelni a kormányzás lehetőségét. Külpolitikai szempontból is elengedhetetlennek tartja a koalició föntartását s azért kérve-kéri a pártválasztmányt, hogy egyezzék bele a koalició föntartásába, vagy, ha ez nem volna lehetséges, a tiszta szociáldemokrata kormány megalakitásába. Ő minden ilyenirányu megoldáshoz már eleve is hozzájárul.

---

szemben (94 old.) elég csak arra rámutatni, hogy Károlyi Mihály Garami előterjesztése kapcsán szerzett tudomást Garaminak arról a tervéről, hogy a szociáldemokraták lépjenek ki a kormányból.

A pártválasztmány többsége a tiszta szociáldemokrata kormány álláspontja mellett foglalt állást, azonban a végleges döntést a munkástanácsra bizta.

A munkástanácsnak január 8-án délután 3 órától egyfolytában másnap reggel fél 7 óráig tartó, magas szinvonalu és történelmi jelentőségü ülésén tisztázódott a pártnak a válság ügyében elfoglalt álláspontja.

Három irányzat alakult ki. Az egész válságon a bolsevik-kérdés uralkodott. A *Garami* vezetése alatt álló törpe kisebbség a szociáldemokrata pártnak a kormányból való kivonulása mellett kardoskodott. *Kunfi* és a kisebbség nagyobbik fele a párt befolyásának erősbitésével a koalició mellett foglalt állást, mig *Garbai* és a párt tulnyomó többsége a tiszta szociáldemokrata kormány megalakitását kivánta.

Az utóbbi fölfogásban a cél egysége mellett különböző szempontok irányitották az egyes csoportokat. Egyfelől a jobb- és balol dali ellenforradalom elleni erélyesebb föllépés és a bolsevikok elleni sikeresebb küzdelem lehetősége, másfelől a nemzetgyülési választásoknak szociáldemokrata vezetés alatt való megtartása és irányitása, nem kis részben a szociálizálás végrehajtására irányuló vágy tüzelte a tömegeket. Végül erősen befolyásolták a többség álláspontját a németországi januári események. A spartakuszok erős fegyveres föllépése és az azt követő polgárháború félelemmel és aggódással töltötte el a párt vezetőinek nagy részét, mert attól lehetett tartani, hogy Magyarországon hasonló események föltétlenül a forradalom bukásához és az ellenforradalom győzelméhez vezetnek.

Garami Ernő azt ajánlotta, hogy

> a szociáldemokrata párt miniszterei és államtitkárai lépjenek ki a kormányból és a párt határozza meg azokat a követeléseket, amelyeknek teljesitése esetén hajlandó lenne egy uj, a polgári elemekből alakuló kormányt támogatásában részesiteni. A válságot az váltotta ki, hogy a kormányban lévő szociálisták és a pártvezetőség egyhangulag megállapitották, hogy a kormányban lévő elvtársak helyzete tarthatatlan. A helyzet tarthatatlanná vált először a tömegek egy részének éretlensége miatt, másodsorban pedig az ugy-

nevezett kommunista agitáció folytán, amely a politikai helyzetet arra használta föl, hogy gyanusitásokkal a kormányban lévő elvtársakkal szemben a tömegek bizalmát megingassa. A tömegek nagy része azzal, hogy a koalíciós miniszteriumba két szociálista miniszter bevonult, azt képzelte, hogy minden észszerüség, minden korlát megszünésével, minden vonalon az történik, amit a tömegek kivánnak.

A támadások, amelyek a kormányban lévő szociálista miniszterek és államtitkárok ellen irányulnak, végeredményében magát a pártot érik. Ezen változtatni kell mielőbb, ez a helyzet mind több és több munkásréteget tántorit meg bizalmában. Az azonban, hogy a kormányba még több szociálista miniszter menjen be, nem segit. A megoldás ennek ellenkezője lenne: ki kell lépni a kormányból és biztositani kell bizonyos föltételek mellett bizonyos időre az ország további kormányozhatóságát. Követelni kell a forradalom vivmányainak megvédését, a jobbról vagy balról jövő ellenforradalmi mozgalmak elfojtását. Ennek követelésére elég ereje van a pártnak, de nincs elég ereje a kormány átvételére.

Részletesen fejtegeti a megszállás alatt lévő országban a szociálizálás nehézségeit és azt a tényt, hogy ha a különben is kevés erővel rendelkező párttól a kormányzat elvonja a meglévő embereket, nem lesz senki, aki a tömegek oktatásával és nevelésével foglalkozzék. Márpedig ez katasztrófára vezet, a nagy tömegek megszünnek szociálista vezetés, nevelés és iránvitás alatt állani és ki lennének szolgáltatva lelkiismeretlen agitációnak és ösztöneiknek.

Tévesnek tartja azt a föltevést, hogy a munkásság megbuktat egy polgári kormányt azért, mert nem valósithatja meg azt, amit egy szociálista kormány sem valósithat meg. Vagy van a munkásság annyira szervezve, hogy három hét alatt nem buktatja meg a kormányt, vagy nincs annyira szervezve, akkor még kevésbé szabad átvennie a kormányt.

A pártválasztmány többségének az álláspontját *Garbai* Sándor terjesztette elő. Javasolja, hogy a szociáldemokrata párt egészében vegye át a kormányt. Szerinte:

a két malomkő között a szociáldemokrata párt felőrlődik. A háború elpusztitotta a régi katonai rendszert: a helyébe kialakult egy uj katonai szervezet, amely a mi szociálista tanitásaink szerint igazodik. Ha a hadsereg a mi kezünkben van, ez első lépés arra, hogy összes állami intézményeink proletár célokat szolgáljanak. A bürokrácia azonban még teljesen megmaradt. Ennek a bürokráciának erejét egy polgári kormányzat keretén belül megtörni nem lehet. Egy uj koaliciós kormány nem tudja a régi munkapárti rezsimet az utból eltakaritani. Meg kell teremteni a lehetőségét annak, hogy soha többé vissza ne térhessen az országba az, ami eddig volt. A szociálizálást rendszeresen kell keresztül vinni, mert ami eddig történt (az önkényes gyári elfoglalás) csak karrikaturája annak. A szociálizáláshoz csak akkor lehet hozzányulni, ha szociáldemokraták állanak a kormány élén.

Szivesebben vállalkozik arra, hogy egy ellenforradalmi harcban bukjék el, amelyben a burzsoáziával áll szemben, mint egy olyan küzdelemben, ahol a proletárság tömegei állanak egymással szemben. Ha a szociáldemokrácia elvei alapján alakul kormány, akkor nem fél a bolsevik agitációtól, mert ha még mindig akar valaki akkor is ellenagitációt inditani, az az agitáció a sztrájktörő agitációja lesz és olyan eszközökkel kell azzal szemben föllépni, mint a rendbontó munkással szemben.

Nem szabad a helyet másnak átengedni, mert ha parancsoló szükségesség lesz, csak vértenger árán juthatunk a politikai hatalom megszerzéséhez.

A két szélsőséges javaslat között lévő kompromisszumos álláspontot *Kunfi* Zsigmond fejtette ki:

Sem azt a fölfogást, hogy a szociálista párt átvegye a kormányt, sem azt, hogy vonuljon ki a kormányból, nem helyesli. Ha a párt átadná az egész kormányt, akkor az ellenforradalom céljait erősitené. Lehetetlenség a forradalmat kiszolgáltatni a forradalom ellenségeinek, másrészt morális szempontból lehetetlenség most, amikor nehézségek állanak elő, kényelmesen félreállni. Nincs tehát más megoldás e pillanatban — bárminő sulyos megpróbáltatásokkal jár is a pártra

nézve —, mint a koalició politikája, azonban olyan módon, hogy a párt ereje és befolyása nagyobb legyen, mint eddig volt. A proletárdiktaturát nem lehet megvalósitani, mert ha Budapesten meg is lehetne csinálni, a vidék ellenállna, pedig ettől függ Budapest élelmezése. A proletárdiktatura külpolitikai szempontból sem tud megmaradni. A körülöttünk lévő idegen seregek ezt a forradalmat addig, amig demoralizáció és dezorganizáció van a sorainkban, akármelyik pillanatban letörnék. Az a meggyőződése, hogy a koalíciós politikát kell folytatni, megerősiteni a kormányban a szociálista befolyást, de folytatni kell a szervezés és agitálás munkáját, hogy megteremthessük azokat az előföltételeket, amelyeknek alapján szociálista berendezkedés lehetséges. De kijelenti, hogy a koalíciós politika nem lesz föntartható, ha a kommunista párt az eddigi módszerekkel és az eddigi tempóval folytatja politikáját. Kérdést intéz a kommunistákhoz, hogy érdekük-e az itt élő proletáriátus szempontjából, hogy néhány héten belül mulhatatlan katasztrófába vigyék bele nemcsak a saját pártjukat, hanem az egész magyar munkásmozgalmat.

A három javaslat körül beható vita keletkezett. A párt ismertebb vezetői közül *Weltner,* a „Népszava" szerkesztője, rámutatott arra, hogy a kommunista agitáció hatása alatt olyan helyzet fejlődött ki, amely mellett mind a három előterjesztett álláspont nagy veszedelmeket rejt magában és nyugodt lélekkel egyik álláspont felé sem tudja magát leszögezni. Fejtegeti mind a három álláspont előnyeit és hátrányait és megállapitja, hogy

valamennyi nehézséget meg lehetne oldani, ha nem volnának itt a bolsevikok, akik a párton belül lévő indifferens rétegek közt izgatnak. A bolsevik propagandát kell megoldani, akkor el lesz intézve minden. Meg kell oldani, ha lehet, barátságosan, ha ez sikerül, annál jobb; ha azonban nem sikerül, akkor a legélesebb küzdelmet kell folytatni, éspedig *nem az államhatalom,* hanem a szociáldemokrata szervezetek segitségével. Ennek a küzdelemnek olyannak kell lennie, amilyent a bolsevikok diktálnak. A gyalázkodás ellen gyalázkodás, a terror ellen terror, — *revolver és gépfegyver* ellen *revolvert és gépfegyvert* kell alkalmazni.

A javaslatok közül Kunfi javaslatához csatlakozott.

Pogány a tiszta szociálista kormány mellett foglalt állást.

Doucsák Antal, a legnagyobb szervezet és a munkástanács igen tekintélyes rétegét kitevő vasmunkások nevében a tiszta szociálista kormány álláspontjára helyezkedik, mert csak ez tudja a rendet — akármilyen áron — föntartani. *Varga Jenő* a három rossz közül szintén a tiszta szociálista kormány álláspontját fogadja el, már azért is, mert *ez egyedül alkalmas arra, hogy a bolsevik-kérdést megoldja.* A szociáldemokrata párt nem állhat félre. Tiltakozik az ellen, hogy polgári kormány üldözze a kommunistákat. A bolsevikokkal jobban le tud számolni egy szociáldemokrata kormány.

Landler, Rónai, Miklós, Migray és mások szólaltak fel a különböző javaslatok mellett, de minden felszólalásból kitünt, hogy a kérdés tengelye nem a kormányválság, hanem a licitáló bolsevikok kérdése, a bolsevikoké, akik nem riadnak vissza puccsok és fegyveres fölkelések alkalmazásától sem.

Röviden ki kell térnem a munkástanács ülésén kifejtett álláspontomra:

> A tiszta szociálista kormány — hangoztattam — a fönnálló gazdasági és külpolitikai hatalmi viszonyok mellett képtelen a szociálista programot bármilyen kis keretben is megvalósitani. Ebből kifolyóan nem fogadhatom el Pogány indokolását, ami nem egyéb, mint a tiszta bolsevik eszmék kisajátitása. Ama fölfogásom ellenére, hogy a tiszta szociálista kormány nem tudja a szociálista programot megvalósitani, kénytelen vagyok *a tiszta szociálista kormány mellett* állástfoglalni, mert a kérdés *sulypontja* e pillanatban nem a szociálista program megvalósitása, hanem *a bolsevik-kérdés* gyökeres elintézése. A bolsevikok licitáló és puccsokban kifejeződő harcmodorával szemben csak egy tiszta szociálista kormány tudja a helyét megállni. A forradalom eddigi menete mutatja, hogy a tömeg nem áll olyan magas fokon és nincs ugy szervezve, hogy egy polgári kormány három hétig meg tudna állni. Ha egy polgári kormány föl is merné venni a harcot a kommunisták ellen, a fönnálló fegyveres hatalom és a munkásság órákon belül megbuktatná ezt a kormányt. A koaliciós kor-

mány eddigi tapasztalatok szerint suta marad jobb- és balfelé. Egy tiszta szociálista kormány, amely mögé odaáll a munkásság, a szervezetek és a hadsereg, hatalmi erejével meg tudja fékezni az ellenforradalmat, a kommunista agitációt, legalább a nemzetgyülési választásokig.

A munkástanács a reggeli órákban 169 szóval 101 szó ellenében elfogadta a tiszta szociálista kormány megalakitására vonatkozó javaslatot. A tekintélyes kisebbség mellett a szociálista kormány szószólói nem akarták a javaslatot föntartani. Garbai visszavonta az inditványát, mert nem akarta megbontani a párt egységét. Ujabb szavazás elrendelése után Kunfi javaslatát fogadták el 147 szóval 83 ellenében. A 78 szavazatot képviselő vasmunkások Kunfi javaslata ellen szavaztak, mert ők még mindig ragaszkodtak a tiszta szociálista kormány megalakitásához, mert csak ettől vártak erélyt a bolsevikok ellen való harcban. A második szavazás után a vasmunkások félrevonultak tanácskozásra. Itt hosszas és beható kérésemre hozzájárultak Kunfi javaslatához. Harmadik szavazás után 5 kommunista szavazat ellenében a munkástanács szociáldemokrata tagjai egyhangulag elfogadták Kunfi javaslatát, olyan formában, hogy a birtokban lévő két miniszteri tárca mellett a szociáldemokrata párt a maga számára követeli a hadügyi és belügyi tárcák átengedését.

A munkástanács határozata a kormány polgári pártjaiban erős ellenállásra akadt. Az álláspontjuk az volt, hogy ha a szociáldemokrata párt ragaszkodik a hadügyi és belügyi tárca, illetve a katonai és közigazgatási szervezet átvételéhez, akkor a polgári pártok kivonulnak a kormányból, átengedik az uralmat a szociáldemokratáknak.

Közel tiz napig tartó hosszadalmas tárgyalás indult meg. Sem Lovászy, sem más polgári politikusok tiszta polgári kormány megalakitására nem vállalkoztak — és ha igen, olyan föltételeket szabtak, amelyeknek betartását senki sem garantálhatta. Egyébként az akkortájt egyetlen félig posszibilis jelöltet, Lovászyt a „Népszava“ éppen a válság napjaiban vádolta meg ismét — kétségtelenül alaptalanul — ellenforradalmi tényked éssel. Ebben a légkörben egy Lovászy-kormány aligha maradhatott volna 24 óráig hatalmon.

Nem volt más megoldás, csak a koalició.

Károlyi és a polgári pártok felajánlották a szociáldemokrata pártnak a hadügyi tárcát, kötelezték magukat, hogy a belügyi tárcára egy minden tekintetben megbizható polgári politikust, Nagy Vincét nevezik ki és mellé egy szociáldemokrata államtitkárt állitanak. A helyzet kiélezettségére való tekintettel a pártvezetőség többségében megvolt a hajlandóság arra, hogy ezt a kompromisszumos javaslatot elfogadja, annál is inkább, mert az idő sürgetett és a hosszu ideig tartó kormányválság mellett a belpolitikai zavarok fokozódtak és a külpolitikában is sok kedvezőtlen jelenség mutatkozott.

Január 14-én a munkástanács hozzájárulása után végre megalakult az uj kormány. A szociálisták közül Garamit kereskedelemügyi, Kunfit közoktatásügyi, Peidlt népjóléti, engem hadügyminiszterré és Ágoston Pétert belügyi, Rónai Zoltánt népjóléti államtitkárrá nevezték ki. Az uj kormányban helyet foglaltak a régi kormány tagjai közül Berinkey volt igazságügyminiszter mint miniszterelnök, a radikálispárti Szende Pál pénzügyminiszter, Buza Barna földmivelésügyi miniszter és Nagy Vince belügyminiszter. Ujonnan kinevezett miniszterek lettek: Baloghy közélelmezési, Juhász Nagy Sándor igazságügyminiszter, Vass János vallásügyi miniszter és nagyatádi Szabó István népgazdasági miniszter.

Az uj kormány tagjai közül nagyatádi Szabót a szociáldemokrata pártban különösen bizalmatlanul fogadták. Szabó tipikus stréber és konjunktura-lovag volt. Mindig ahhoz a párthoz dörgölődzött, amelynek legjobb kilátásai voltak a hatalomra. A forradalom előtt titokban paktált Tiszával, közben, a képviselőház nyilt ülésén, közvetetlenül a forradalom előtt, bolsevizmussal fenyegetődzött, ha a kormány nem köt azonnal békét és nem teremti meg az igazi demokráciát. A forradalom elején félrevonult, hogy azután, mint a parasztság vezére, bevonulhasson a Nemzeti Tanácsba. Itt gyakran a szociáldemokratáknál is radikálisabb álláspontot képviselt. Amikor Lovászyék a Károlyi-párt radikálizmusa miatt kiléptek a pártból, akkor ő elég tisztának találta a levegőt, hogy „radikális" eszméivel a Károlyi-pártot felfrissitse és belépett a pártba.

Igy készitette el a maga számára az utat a miniszteri tárcáig. A gazdák vezéreként szerepelt és részt kért a földreform vég-

rehajtásából. A szegény parasztok képviselőjének nevezte magát, aki bármikor szivesen visszatér az ekeszarvához, azonban a beavatottak tudták, hogy a „szegény paraszt" kijárásokból, a parasztság érdekeinek elhanyagolása és elárulása mellett, dusgazdag birtokossá fejlődött.

Nagyatádi kineveztetése után kétizben is lemondott. Elsőizben azért, mert nem kapott azonnal autót, másodizben meg azért, mert a kiutalt automobil tulságosan rozoga volt a szegény kisgazda miniszternek. Mindkét esetből kifolyóan Károlyi, hivatalos minőségében, sulyos szemrehányással illetett, mert „fölületességem" miatt (az autókiutalás az én hatáskörömbe tartozott) ismételt kormányválság fenyegette az országot. Ilyen „elvi" alapon folytatott Szabó István „országos" politikát! De csodásan finom ösztönösséggel a miniszteri tanácskozásokon mindig különös előzékenységgel támogatta a szociálista álláspontot.

Az uj kormány valóban erélyesen látott hozzá a munkához. A forradalom alatt kiadott gazdasági rendeletek és törvények legnagyobb része az uj kormány idejében készült el. A január 20-án megalakult kormány már február közepén elfogadta az uj hadsereg szervezésére vonatkozó előterjesztést és megkezdődhettek a végrehajtásra vonatkozó munkálatok. Február 2-án a kormány letárgyalta és elfogadta a birtokreformra vonatkozó törvényt. Február elején a munkaügyi bíróságra és az üzemi választmányokra vonatkozó törvényeket intézte el a minisztertanács. Általában eltért az első forradalmi kormány halogató álláspontjától és igyekezett gazdasági és szociális törvényekkel a tömegek hangulatát a forradalom és köztársaság felé forditani.

Az eddigi törvényhozói mulasztások pótlása azonban már nem volt könnyü föladat, mert a tömegek időközben tulságosan türelmetlenekké és elégedetlenekké váltak, igényeik fokozódtak.

Másrészről azonban egy sulyos kérdés — a nemzetgyülési választások sürgős végrehajtásának a dolga — nehezedett a kormányra. Ennek elodázása a forradalom fönnállását veszélyeztette.

Sulyos tragikuma volt az októberi forradalomnak, hogy az évtizedek óta véres harcokat vivó demokrácia abban a pillanatban, amikor megteremtette a lehetőségét egy demokratikus parlamentáris átalakulásnak, képtelen volt a programját és az akaratát a gyakorlati megvalósitás terére vinni. Itt volt a legszélesebb demo-

kráciát megvalósitani igyekvő kormány, amely nem tud a maga számára demokratikus alapot teremteni. A demokrácia kénytelen a demokratikus pártok forradalmi *diktatúrájával* kormányozni, anélkül azonban, hogy a diktatura *eszközeit* venné igénybe. Belső ellenmondás ez, amelynek napról-napra meg kellett bosszulnia magát és meg kellett hoznia végső gyümölcsét: a tömegek mentalitásának olyan irányba való kifejlődését, hogy a fegyveres erő jobban biztositja az egyes néposztályok uralmát, mint a legszélesebb alapu demokrácia ...

És ez a lehetetlen állapot volt az októberi forradalom leglényegesebb és legsorsdöntőbb szerencsétlensége. Az eredendő hiba és bün részben a forradalmi kormányt, részben az ántántot terheli. A forradalom kitörésétől kezdve ugyanis állandóan ujabb és nagyobb területekre vonultak be megszálló csapatok. A kormány a fegyverszüneti szerződés ama rendelkezése értelmében, amely szerint a megszállott területek közigazgatása magyar marad, az egész országban akarta elrendelni a szavazást és ilyen módon lehetővé tenni, hogy a legdemokratikusabb alapon nyilvánulhasson meg a nép és a nemzetek igaz akarata.

A megszálló csapatok azonban mindenütt elkergették a magyar közigazgatást, kiterjesztették fönhatóságukat az uj területekre és minden megnyilvánulást, választást lehetetlenné tettek. Az uj területeket a megszálló államok javára okkupálták és annektálták.

A kormány tiltakozott az ántántnál. Rámutatott arra, hogy választtatni akar, legalizáltatni akarja az uj kormányt. Még csak válaszra sem méltatták. A Károlyi-kormány abban a politikai helyzetben, amikor közvetetlenül átalakulás előtt állt, kétségbeesett lépésre határozta el magát és egyelőre lemondott a választások megtartásáról.

Január 17-én félhivatalos közlemény jelent meg a lapokban, amely szerint

> a kormány végleg lemondott arról, hogy a nemzetgyülési választásokat megtartja. A kormány annakidején tudomására hozta az ántánt kormányainak, hogy meg akarja tartani a választásokat, egyben kérte azokat, hogy tegyék ezt lehetővé. A kormánynak erre a kérésére azonban az ántánt részéről semmiféle intézkedés nem történt. Sem diplomatáit, sem az országot megszállva tartó csapatok parancsnokait nem uta-

sitotta arra, hogy a magyar kormánynak segédkezet nyujtsanak a választások megtartására. Ilyen körülmények között azután a kormánynak le kellett mondania arról, hogy a választásokat megtartsa.

A legfőbb bün és felelősség tehát az ántánt kormányait terheli. De sulyos hibát követett el a forradalmi kormány is, mert idejekorán nem rendelte el a meg nem szállott területeken a választásokat, Németország és Németausztria példájára, a jogföntartás egyszerü proklamálásával. A kormány a jogföntartás fikcióját, Németországgal és Ausztriával ellentétben, előbbrevalónak tekintette, mint a választásokat és ezzel feláldozta a forradalom érdekeit. Megmaradt ugyan a jogföntartás ténye, de nemzetgyülés hijján elbukott a forradalom. Sulyos felelősség terheli ezért az első Károlyi-kormányt, annak tagjait, polgáriakat és szociáldemokratákat egyaránt.

Nemzetgyülés hijján a kormány visszás helyzetbe került. Nem hivatkozhatott a népakarat megnyilatkozására és a választók megállapitott többségére. Külpolikailag nem ismerték el, a belpolitikában pedig nem lehetett elég erős az ellenforradalommal és a bolsevik harcmodorral szemben.

XXII.

Harcban a bolsevikokkal és az ellenforradalommal.

A bolsevikok kiméletlen puccstaktikájával és az ellenforradalommal szemben a Berinkey-kormány, koaliciós összetételénél fogva, éppen olyan ingadozó volt, mint az előző kormány. Igénybe vette ugyan a fegyveres erőt a rend helyreállitása céljából, sőt több helyütt — Kaposvárott, Egeresen, Kiskunfélegyházán, Nyiregyházán, Szegeden ésatöbbi — kénytelen volt statáriumot is alkalmazni, azonban pacifista álláspontja mellett csak kényszerüségből nyult a legvégső eszközökhöz. Nem akarta a fölizgatott tömegeket polgárháborúba kergetni s nem volt hajlandó ellenforradalmi tiszticsapatokat sem szervezni. A statáriumoknál a kormány megtiltotta a halálos itéletek végrehajtását és elrendelte, hogy a halálos itéletek a köztársaság elnökéhez felterjesztendők. Egyetlen halálos itéletet sem hajtottak végre.

A bolsevikok és az ellenforradalom ellen való harc gyakorlati része csak a szociáldemokrata pártra hárult. De az ellenforradalmárok és bolsevikok egyforma lelkiismeretlensége mellett a harc tulságosan egyenlőtlen fegyverekkel vivódott meg. Az egyik oldalon nyilt fegyveres fölkelésre, katonai és tömeglázadásra, puccsokra izgatják a kiéhezett, nyomorgó tömeget, a másik oldalon önfegyelmezést, türést, a forradalomért való áldozatok szükségességét hangoztatja a szociáldemokrata párt, anélkül, hogy el tudná magát határozni arra, hogy e feléje sujtó fegyverekre hasonló fegyverekhez nyuljon. Pedig nem a marxi kommunizmus, hanem annak bolsevik kompromittálása ellen folyt a harc.

A következő fejezetekben fölsorolt anarchikus jelenségek, zavarok és forradalomellenes támadások csak gyönge képet adnak arról az izgalomról, amely az országot az ellenforradalmi és bolsevik izgatás nyomán fenékig fölrázta. Valóságos tömeghisztéria vonult

végig az országon. A kommunisták nagygyüléseket tartanak, fegyveres fölvonulásokat rendeznek. A főváros utcáin kisebb-nagyobb, mesterségesen tenyésztett, fegyverkezéssel, fölkelésekkel és pogromokkal fenyegetődző, vitatkozó csoportok százai nyugtatlanitják az embereket. A tömeghisztéria behatol a gyárakba, kiterjed a mezőn dolgozó munkásokra, megakasztja a termelést, lázas állapotba kergeti az egész társadalmat. És a polgári sajtó rémhirek terjesztésével bő anyagot nyujt a tömeghisztéria fokozásához és ezzel segiti az ellenforradalmat sötét céljai felé.

A szociáldemokrata párton belül sincs egységes álláspont az ellenforradalommal, de főként a bolsevikokkal szemben alkalmazandó taktikára nézve.

A pártvezetőség tulnyomó többsége idegenkedik attól, hogy fegyveres erővel, de főként az államhatalom fegyveres erejével vegyék föl a harcot a kommunisták puccskisérleteivel szemben. Az a párt, amely ellen még néhány hónappal ezelőtt az államhatalom vonultatta föl az ágyuit és a gépfegyvereit, amelynek még a juniusi általános sztrájk alkalmából csendőrgolyóktól leteritett halottai és sebesültjei voltak, nem tudta magát elhatározni arra, hogy a fölizgatott tömegekkel szemben a régi rezsim fegyvereivel hadakozzék. Azonfölül a pártvezetőség számolt azzal a körülménnyel, hogy a szociálista köntösben föllépő, de megbizhatatlan fiatalkoruakból álló hadsereggel ezt a harcot a polgárháború, esetleg testvérharc veszedelme nélkül fölvenni nem lehet. A leghatározottabban elutasitotta magától a párt azt a gondolatot, hogy a belső harc céljára külön ugynevezett megbizható fegyveres erő szervezéséhez hozzájáruljon. Ez a fegyveres erő rövid időn belül fehér gárdává alakult volna át, amely elég hatalmas lett volna arra, hogy a forradalmat megbuktassa. Ha egy ilyen fehér gárda hatalmába keriti Budapestet, a forradalom szivét-lelkét, az ország egyetlen nagy városát, ahol a forradalmi munkástömegek élnek: abban a pillanatban semmi sem tartóztathatja föl az ellenforradalom győzelmét.

A kibővitett pártvezetőség (amelynek tagjai sorában a nagyobb szervezetek képviselőin kivül helyet foglaltak Landler, Pogány, Varga és később Hamburger) egyik ülésén, a leszerelt katonák mozgalmának fokozódó veszedelmével kapcsolatban, fölvetettem a szükségesnek mutatkozó erélyesebb föllépés gondolatát.

Garami, Kunfi, Weltner éppenugy, mint Landler és a többiek, egyaránt ellenezték azt, hogy az államhatalom a párt hozzájárulásával fegyveres erővel szálljon szembe ezekkel a mozgalmakkal. Én sem voltam hajlandó mint hadügyminiszter — a fönnálló hadsereg mellett — ezekkel az eszközökkel élni. Ha a forradalom veszedelmes ellenségeivel fegyveres erővel akarnak leszámolni, akkor egy öntudatos, szervezett munkásokból álló hadsereget kell szerveznünk. A fönnálló hadsereg teljesen megbizhatatlan volt. Csak egy uj, öntudatos, szociáldemokrata munkásokból álló hadsereg szervezése után vehettük volna föl a harcot a polgárháború veszedelme nélkül a fölfegyverzett bolsevikokkal.

A pártvezetőségben csak két hang: Garbaié és Pogányé foglalt állást a föltétlen fegyveres föllépés mellett. Garbai megbizhatóbb fegyveres erővel, Pogány egy tiszta szociálista kormány keretén belül, mint hadügyminiszter, még a fönnálló hadsereggel is hajlandó lett volna arra, hogy fegyveresen szembeszálljon a kommunisták fegyveres garázdálkodásával. Pogány vállalkozása érthető okokból kevés rokonszenvet keltett.

A pártvezetőség végül ugy döntött, hogy mindenekelőtt a megbizható szervezett munkásokat kell bevonni a fegyveres erő kötelékébe, hogy a forradalmat a kétoldali puccskisérletekkel szemben sikeresen védelmezhesse.

Addig azonban a küzdelem eredménye az egyenlőtlen fegyverek mellett nem volt biztató. A nagytömegek kész prédái voltak a hangos, lármás, demagóg bolsevik agitációnak. Álradikálizmusuk nem a munkásosztály érdekeit szolgálta, hanem a vak tömegszenvedélyre spekulált. A lélekvásárlás is megtette a maga hatását. Azonfölül a bolsevikok hihetetlenül mozgékonyak voltak és, ami még ennél is több sikert jelentett: ők mint támadók léptek föl. Aggresszivek voltak, ugy, hogy a nagynak, hatalmasnak látszó szociáldemokrata párt lassankint defenzivába szorult.

A bolsevikok betolakodtak a szociáldemokrata pártszervezetek és szakszervezetek üléseire. Ott lármás demagógiával szerepeltek, javaslatokat terjesztettek elő, amelyeket a többség ugyan elvetett, de amelyeket másnap, egyszerü hamisitással, az illető szervezetek határozataiként publikáltak. Ezzel szemben a szociáldemokrata öntudatos rétegek fegyelmezetten várták a párttitkárság utasitásait; ezek elmaradtak; végül már fásult közönnyel szemlélték az eseményeket.

Január 10-én a kommunista párt a budapesti Vigadóban nagy gyülést tart és a fővárosban, ahol a szociáldemokrata pártnak szervezetei, párttitkársága és több százezer tagja volt, és ahol a kommunisták szervezetileg teljesen jelentéktelenek voltak, megtörténhetett, hogy a pártvezetőség kiküldött szónoka, Garbai, alig tud szóhoz jutni. Ezzel szemben a kommunisták a pártszervezetek és szakszervezetek ülésein háboritatlanul fölszólalhatnak, anélkül, hogy a szociáldemokrata tömegek a szólásszabadság megsértéséért és egy proletárpárttal szemben alkalmazott terrorért hasonló eszközökkel elégtételt szereznének maguknak.

Tévedés volna azt hinni, hogy az öntudatos tömegeknek ez a renyhesége a párt vezetőinek magatartásából fakadt. A vezetők gerincesek és erélyesek maradtak. A munkástanács január 8-i ülésén Weltner a nyilvánosság előtt jelenti ki, hogy a bolsevik terrorral szemben terrort fogunk alkalmazni. Ennél érthetőbben aligha lehetett a tömegeket ellenállásra és szembeszállásra fölszólitani.

Január 1-én a bolsevik kereskedelmi alkalmazottak 400 tagu küldöttsége jelent meg Garami előtt és a már megszokott lehetetlen követeléseket terjesztette elő. Garami erélyesen szembehelyezkedett a követelésekkel, kijelentette, hogy nem hajlandó magát terrorizáltatni és nem fogja rendelkezéseit a különböző fölvonulások és küldöttségek terrorjához alkalmazni.

Más esetben a leszerelt altisztek egy fegyveres küldöttségének ridegen kijelentettem, hogy mi, szociáldemokraták nem engedjük a forradalmat fegyverrel terrorizáltatni és a szakszervezetek megkerülésével fölállitott, forradalomellenes 5400 koronás követelést nem teljesitjük. Csak a szakszervezeteken keresztül tárgyalunk a különböző követelődző csoportokkal. A jövőben tömegterror alatt a leszerelt katonák küldöttségeit sem fogadjuk.

Peidl is erélyesen szembeszállt a bolsevik terrorral.

A szervezetek gyülésein ellenállásra buzditották a munkásokat, sajnos, kevés sikerrel. A párttitkárság csődbe jutott, nem volt képes megszervezni a munkásságban élő bolsevikellenes áramlatot, nem tudta érvényesiteni a bolsevikokkal szemben a szociáldemokrata többség erejét.

Végre, január második felében, a pártvezetőség kezdésére az egyes szakmák bizalmiférfitestületei erélyesen állást foglalnak a kommunisták szervezetbontó taktikájával szemben. Miután a

kommunisták egész tevékenysége veszélyezteti a forradalom fönnállását és a szociáldemokrata párt ellen inditott rágalmazó és puccshadjáratuk lehetetlenné tette a velük való bármiféle együttmüködést, a munkástanács január 28-án a kommunistákat kizárta a munkástanács kebeléből és kimondotta, hogy a rendbontók a szakszervezetekből is eltávolitandók. A február 9-én megtartott pártgyülés „Az ország helyzete és a szociáldemokrata párt" cimén foglalkozott a forradalom-teremtette helyzettel. A vitát ismét a bolsevikok és az ellenforradalom ellen való harc szempontjai irányitották. A pártgyülés határozatában leszögezte magát az októberi forradalom programja mellé, erélyesen állást foglalt az ellenforradalommal szemben és jóváhagyta a kommunistáknak a munkástanácsból és a rendbontóknak a szervezetekből való kizárását.

De a pártgyülés, éppen a jobb- és baloldali ellenforradalmi harc hatása alatt, megint fölvetette a tiszta szociálista kormány gondolatát. Landler és Pogány inditványára a pártgyülés *két szavazat* ellenében kimondja, hogy

> elvárja a kormánytól, hogy mindezeket az intézkedéseket (Az októberi program végrehajtása, a szociálizálás, az ellenforradalom és a kommunisták ellen való erélyes harc. — A szerző.) haladéktalanul és a legnagyobb erélyel léptesse életbe, mert csakis ilyen gyors és erélyes kormánycselekedetek törhetik le vérontás nélkül az ellenforradalmat. Ha azonban a kormány mai összetételében mindezeket a cselekedeteket nem tudná vagy nem akarná habozás nélkül végrehajtani, a pártgyülés már most azt követeli, hogy ebben az esetben tiszta szociálista kormány vegye kezébe a hatalmat.

Általános volt a fölfogás, hogy a kétoldali ellenforradalommal szemben csak a tiszta szociálista kormány tud erélyesen föllépni.

Közben a két oldalról folyó harc mind nagyobb hullámokat vert. A bolsevikok az ellenforradalom mozgolódására való hivatkozással, az ellenforradalom pedig a bolsevizmus rémképének előtérbe tolásával és a bolsevizmus ellen való polgári szervezkedéssel igyekeztek aknamunkájuk létjogosultságát igazolni. A bolsevikok és a most már bolsevik mentalitásban élő nagytömegek, sőt szociáldemokraták is minden polgári megmozdulás hirére félreverték a

harangokat és az ellenforradalom ördögét festették a falra. Az ellenforradalom pedig a polgári pénzügyminiszternek a kapitalista zsebeket kétségtelenül erélyesen megfogó vagyon- és jövedelemadórendelkezéseit, a nyomorgó tömegek számára elrendelt ruha- és lakásrekvirálást, az üzemi választmányokról szóló törvényt és a kormány egyéb rendelkezéseit a bolsevizmus diadalának kürtölte ki. A kormány a fiatalkoruakból álló hadsereget szétkergeti és uj, osztálytudatos forradalmárokból, elsősorban *szervezett munkásokból* álló hadsereget igyekszik megszervezni: az ellenforradalom a vörös párthadsereg megszervezésével, a bolsevikok pedig fehér gárda szervezésével vádolják a szociálista hadügyminisztert.

Bolsevizmus és ellenforradalom: egymásból élnek, egymásból táplálkoznak, egymásnak szállitják az agitációs anyagot. Közös, közelfekvő céljuk: a forradalom megbuktatása. Közösen értek el eredményeket, amennyiben az ország nagy tömegeit a köztársaság és a forradalmi népkormány ellen föllázitották.

A kommunisták a munkástanácsból való kizárásuk után az eszközöknek még kevésbé való megválogatásával folytatták a harcot a szociáldemokrata párt ellen. Nem volt a kormánynak olyan intézkedése, nem volt a forradalomnak olyan vivmánya, nem volt a szociáldemokrata pártnak olyan győzelme, amelyet be ne mocskoltak, csunya rágalmakkal ne illettek volna. Leszerelt katonák, altisztek, tisztek és munkanélküliek vegyes táborát változatlanul használták föl puccskisérletek céljaira.

A február 20-i eseményekkel végre megkoronázták eddigi forradalomellenes magatartásukat. A munkanélküliek délután gyülést tartottak a Vigadóban. A gyülés egyik szónoka azt mondotta, hogy *„nem kell félni a golyótól, hanem mosollyal kell fegyvert ragadni"* és felszólitotta a jelenvoltakat, hogy a gyülés után ne oszoljanak szét, hanem vonuljanak a kommunistapárti „Vörös Ujság" szerkesztősége elé.

Egy másik szónok élesen támadta a szociáldemokrata pártot, 500 korona azonnal való segély kiutalását, az élelmiszereknek féláron való kiadását, a burzsoázia lefegyverzését és a proletáriátus felfegyverzését követelte. Amint látható, ez a gyülés nem annyira a munkanélküliek különleges érdekeit szolgálta, mint inkább bolsevik célokat. A gyülés végeztével a tömeg a „Vörös Ujság" szerkesztősége elé vonult, ahonnan Kun Béla, Szamuely és Vágó izzó han-

gulatu beszédet intéztek a már amugy is föllázitott tömeghez. Vágó többek között kijelentette:

„Amig harctéren voltak a katonák, mindent igértek nekik, és most, hogy hazajöttek és követelték az igéretek beváltását, a „Népszava" zsarolóknak nevezte őket. *Akinek még nincs fegyvere* — mondotta —, *lássa el magát fegyverrel, ne türjük azt, hogy a „Népszava" bennünket piszkoljon.* Pénteken délelőtt gyertek el az Országház elé, *onnan Böhm hadügyminiszterhez megyünk, majd megmutatjuk Böhm „elvtárs urnak*[1]."

Hogy a szociáldemokrata „Népszava" és hadügyminiszter ellen felizgatott fegyveres tömeg a „Népszava" szerkesztősége ellen indult s azt megtámadta, azért kevésbé a tömegek, mint inkább azok felelősek, akik erre a tömeget felszólitották. A „Népszava" épületét időközben megszállták a rendőrök, az odavonuló tömeg megtámadta a rendőröket; gépfegyverekkel, fegyverekkel lövöldöztek és kézigránátokat dobáltak. Hét halott rendőr, illetve védőr maradt a harctéren, a sebesültek száma meghaladta a nyolcvanat. A sebesültek tulnyomó többsége rendőr és védőr volt. A védőrök csapata régi szociáldemokrata szervezett munkásokból rekrutálódott.

A támadás hire a tanácskozásra készülő minisztereket a miniszterelnökségi palotában érte. A „Népszava" házából telefoni hirt kaptam a harcról s a részletek tudomásulvétele után külön tanácskozásra ültünk össze: Garami, Peidl és én. (Kunfi a berni nemzetközi szociálista kongresszuson volt.) Én azt követeltem, hogy nem csak a félrevezetett és eszközként felhasznált támadókat, hanem az értelmi szerzőket és a fölfegyverkező bolsevik agitációt kell felelősségre vonni és szigoruan megbüntetni. Ez a nyilt fegyverkezés, a fegyverhasználatra való nyilt bujtogatás — mondottam — nem türhető tovább egy pillanatig sem, nem vállalhatjuk a felelősséget azért, hogy a kormány tétlenül nézi ezt a forradalom ellen irányuló aknamunkát és a polgárháború előkészitését. Peidl minden tétovázás nélkül helyeselte érvelésemet, Garami azonban csak hosszas kapacitálás után volt hajlandó hasonló álláspontra helyezkedni. Garami azzal érvelt, hogy a kormány a demokrati-

[1] „Népszava": 1918 febr. 21-i szám

kus szabadságjogok álláspontjára helyezkedett, senkit nem lehet és nem szabad elveinek vagy eszméinek szóban és sajtóban való propagálása miatt üldözni. A kormány csak a büntetendő cselekmények elkövetőit és közvetetlen fölbujtóit üldözheti. A mi álláspontunk szerint ebben az esetben nem lehetett perrendszerüen kikutatni a fölbujtókat: meg kell látnunk, hogy ez a támadás és a hasonlók abból a fékevesztett, kiméletlen bolsevik agitációból fakadnak, amely fegyverkezést hirdet és fegyveres támadásokra szólitja fel a tömegeket.

A miniszteri tanácskozás idejében az 1200 vasmunkás-bizalmiférfi tanácskozására is megérkezett a támadás hire, amely óriási fölháborodást keltett a gyülésen. Elhatározták, hogy másnap délelőtt 8 órakor beszüntetik a munkát, a gyárakban gyüléseket tartanak, a gyülések végeztével a vasmunkásszövetségbe és onnan menetben a bolsevikoktól hirdetett nagygyülésre, az Országház elé vonulnak, hogy tömegerővel mutassák meg azt, hogy Budapest munkássága nem hajlandó a bolsevikok eddigi módszerével szemben továbbra is a nyugalom és béketürés álláspontjára helyezkedni.

A minisztertanács Dietz főkapitány javaslatára hozzájárult a bolsevik vezérek letartóztatásához. Még az éjszaka folyamán letartóztatták Kun Bélát, egész vezérkarát és mindazokat, akik a leszerelt katonák s egyéb alakulatok fegyveres mozgalmait vezették.

Másnap, február 21-én délelőtt a vasmunkások határozatának hatása alatt Budapest munkássága tiltakozó tömegsztrájk keretében fölvonult a parlament elé. 250 000 főnyi tömeg: katonák, munkások, nők, férfiak, ifjumunkások vegyest vonultak föl a parlament elé és tiltakoztak e gyalázatos testvérgyilkosság ellen.

Elérkezett tehát a pillanat, amikor erélyes, vasakaratu vezetés visszaránthatta volna a tömegeket a pusztulás felé vezető lejtős utról. Sajnos, a párt vezetői közül sokan nem ismerték fel a pillanat jelentőségét.

A hatalmas tömeggyülésen a párt politikai vezetői közül csupán Bokányi Dezső szerepelt, — a kormány szociálista tagjai közül én beszéltem, egyebekben Vanczák, Pajor, Migray, Propper, Dovcsák, Büchler, Biró Dezső, Haáz Kálmán és még néhányan voltak a szónokok. De hiányzottak azok, akiknek szava, föllépése sulyt és

irányt szabott volna, megragadta volna a tömegeket a pszichológiailag legalkalmasabb pillanatban.

Amilyen határozatlanság uralkodott ebben az esetben a párt vezetésében, annyira mozgékonyak és aggresszivek maradtak a kommunisták még ebben a rájuk nézve veszedelmesnek látszó helyzetben is. Egy kis csoportjuk fegyveresen vonult föl a gyülésre és ott kellett őket a rendőröknek lefegyverezniök. Egy másik csoport a gyülés hallgatói között vegyült el és ott igyekezett propagandát csinálni és gyalázkodni. Sőt egyik szónokuk, egy kommunista aktiv katonatiszt az országház lépcsőjéről tartott beszédet és csak erőszakkal lehetett onnan eltávolitani.

A szociáldemokrata tömegek azonban a lelkes hangulat ellenére is megmaradtak a védekező állásponton. A husipari munkások — akik között a kommunista agitáció soha, egy pillanatra sem tudott gyökeret verni — első fölháborodásukban még a fölvonulás előtt elhatározták, hogy lerombolják a kommunisták nyomdáját és szerkesztőségét, hogy megakadályozzák a testvérgyilkos agitáció továbbterjedését. Még ez az akció is elmaradt, mert a „reálpolitikusok" elleneztek minden erőszakot, még a fegyveresen föllépő ellenforradalommal szemben is.

Csupán annyi történt, hogy a népgyülés határozatából kifolyóan küldöttség jelent meg a munkástanács elnökének, Preusznak a vezetése alatt a minisztertanács előtt és követelte, hogy a kormány az utolsó órában legyen végre határozott és lépjen fel erélyesen ugy a jobb-, mint a baloldali ellenforradalommal szemben. A küldöttség szónoka minden félreértést kizáró határozottsággal jelentette ki, hogy az ellenforradalmi mozgalmak tüneteiért a kormány felelős, mert a habozó és tétovázó magatartás adott bátorságot a fölbukkanó ellenforradalmi áramlatra.

A kormány nevében Berinkey miniszterelnök tett igéretet arra, hogy a legkiméletlenebb eszközökkel és erővel le fog sujtani minden ellenforradalmi kisérletre; sajnos, néhány óra után minden a régi kerékvágásba zökkent, a „kiméletlen eszközök" megint csak fél-rendszabályok maradtak.

A gyöngeség már a tüntetés órájában a jobboldali ellenforradalommal szemben alkalmazandó rendszabályokban nyilvánult meg. A tüntetés hatása alatt megtartott minisztertanácson ujból előterjesztettem azt a többször megismételt inditványomat, hogy a

bolsevikokkal egyidejüen a forradalom vonja felelősségre a háború bünöseit és ezzel vezesse be a jobboldali ellenforradalom ellen megindítandó akciót.

A kormány elfogadta az inditványt, a végrehajtás azonban nem volt forradalmi cselekvés. Ismét a törvény-paragrafusok félénk fétis-imádatában merült el. Néptörvény született meg, amely szerint a forradalom vivmányainak biztositása céljából azok, akik a forradalom érdekeit veszélyeztetik, rendőrhatósági felügyelet alá helyezhetők. E törvény alapján a háborúért felelős államférfiak közül Szurmay volt honvédelmi minisztert és Szterényi volt kereskedelemügyi minisztert néhány nap mulva egy zalamegyei kolostorba internálták, ahol a legnagyobb kényelemben és biztonságban, a forradalom védelme alatt éltek néhány hónapig, anélkül, hogy egyébként hajuk szála meggörbült volna. Ez a jobbfelé való gyöngeség, természetesen, nem nagyon lelkesitette a tömegeket arra, hogy a baloldali ellenforradalommal szemben erélyesebb magatartást tanusitsanak.

De a balfelé való harc esélyeit még jobban megrontotta a polgári sajtó gyalázatos magatartása.

A letartóztatott bolsevik vezéreket és azoknak az élén Kun Bélát a rendőrségi fogházban a családapákat, bajtársaikat sirató rendőrök nagy elkeseredésükben megverték. A rendőrök önkényes eljárását, természetesen, mindenki helytelenitette. De a rendőrök eljárása ha menthető nem is: megérthető volt; s megérthető volt, ha az agyonzaklatott és az előzőesti fegyveres támadás izgalmaitól tulfütött rendőrök elesett bajtársaik halálát ilyen eléggé el nem itélhető módon, de mégis meg akarták torolni.

De mit csináltak ebből az ügyből a polgári lapok?

Az ország legelterjedtebb bulvár-lapja, „Az Est" még a tüntetés napján több hasábon keresztül hajmeresztő, rémes, de egészében hazug részleteket közöl Kun Béla megveretéséről. A cikkből következtetve mindenkinek azt kellett hinnie, hogy Kun Bélát a rendőrök formálisan agyonverték. E cikk néhány részlete megérdemli, hogy az utókor számára megörökitsem:

„... Rettenetes szitkok közben az *egyik rendőr puskatussal fejbeütötte Kun Bélát. Tiz vagy husz rendőr egymásután felemelte a fegyverét és mind fejbeütötte a kommunista vezért* ...

. . . Bartha rendőrorvos az orvosi szobába vitt bennünket. Alig telik egy perc, megjelenik cipőben, nadrágban, meztelen felső testtel, amelyet *pirosra festett a leömlő vér,* ugyancsak vértől átázott arccal (alig volt egy tiszta foltocska rajta), orvosilag lenyirt hajjal, bezuzott fejjel: Kun Béla. *A vér szüntelenül csurog le róla a padlóra . . .*

. . . Ebben a pillanatban a folyosóról vészes kiáltások süvöltöttek be az orvosi szobába . . . Vagy hatvan fölfegyverzett rendőr áll a szük folyosón.

— Hol az a bitang? Hol az a gyilkos?! Innen többé élve nem szabadul! . . .

. . . A balszélen álló rendőr emeli meg először a puskáját, rettenetes csapást mér a pamlagon fetrengő kommunista vezér arcába. Ujabb vér fröccsen elő s ezután, mint ahogy a kalapáccsal a szöget verik a falba, ugy érik egymásután az ütések jobbról, balról, a vállán, arcán, gyomrán a szánalomra méltó embert. Hiszen mégis csak ember.

. . . Közben szakadatlanul verik puskatussal Kun Bélát, aki mindezt némán türi. A pamlag párnája teljesen átázott a félholtra vert ember vérétől. Isten csodája, hogy még életben van."

E leirás szerint még egy atléta-termetü óriásnak is el kellett volna pusztulnia a puskatussal való borzalmas megveretés után. Ezzel szemben Kun a megveretés után egy-két órával már látogatókat fogadott, leveleket irt, politikai vitákat rendezett.

„Az Est" cikke egy csapásra megváltoztatta a munkások hangulatát. Mintha a munkásság, amely a rendőrök brutálitását még a regi rendszer idejéből ismerte és amely a rendőröket mindig gyülölte, elfelejtette volna a párt lapja ellen intézett orvtámadást, mintha elfelejtette volna, hogy a támadásban, a „Népszava" védelmében rendőrök és védőrök estek el, mintha elfelejtette volna a sebesültek óriási számát: minden szimpátiájával a rendőröktől brutálizált Kun Béla és társai felé fordult. Gyárak és szakmák bizalmiférfiai jelentek meg a „Népszava" szerkesztőségében, a párt egyes vezetőinél és minisztereinél és erélyes eljárást követeltek — már nem a bolsevikok, hanem — a Kun Bélát brutalizáló rendőrök ellen.

A „Népszava" február 22-én és következő számaiban éles támadást intézett „Az Est" és a polgári sajtó aljassága és az ilyen hangulatkeltő cikkek mögött rejtőző ellenforradalmi sunyiság ellen, amelyeknek az a céljuk, hogy a gyöngébb itéletü emberek rokonszenvét, a gonoszul kieszelt és furfangosan kiszinezett hazugságokkal, eltéritse a Conti-utcai fronton elesett rendőrökről és az általuk védelmezett ügyről és fölkeltse a gyülöletet a kormány és a köztársaság ellen.

A hatás nem is maradt el. A vezéreitől megfosztott bolsevik mozgalom uj erőre kapott. Már a letartóztatást követő napon gyülést tartanak a leszerelt katonák, fölfegyverkezve a rendőrség ellen indulnak, hogy a letartóztatott vezetőiket erőszakkal kiszabaditsák. A munkástanács február 24-én megtartott ülésén napirend előtti fölszólalásban már szóvá teszik a kommunisták megveretésének ügyét. A munkásközvélemény hatása alatt a kormány vizsgálatot rendel el a bántalmazások ügyében és szinte ugy látszik, mintha a „Népszava" ellen inditott gyilkos fegyveres támadás hét emberélet- és közel 100 sebesült-áldozata eltörpülne Kun Béla megveretése mellett.

Február 23-án a kommunisták pártjának központi vezetősége beadványt intéz a munkástanács elnökségéhez, amelyben egyéni terrorral fenyegeti meg a szociáldemokrata párt vezetőit és a kormányt, ha a kommunisták üldözését be nem szünteti.

Proklamációk, vezércikkek és fegyelmezett defenziva nem mérkőzhetett sikerrel a fegyverkező és aggressziv demagógiával!

A bolsevik vezérek letartóztatására az orosz szovjet-kormány a magyar hadifogoly-akció küldötteinek: Werner Jenő, Bernát Ármin szociáldemokrata kiküldötteknek és társaiknak a letartóztatásával felelt és megakadályozta a hadifoglyok hazaküldését. Ezzel akart nyomást gyakorolni a magyar kormányra. Az Oroszországban lévő százezernyi hadifogoly hozzátartozóinak nyomására a kormány a kommunista foglyok egy részét szabadon bocsájtotta és enyhitette a letartóztatás szabályait, hogy Oroszországot megpuhitsa. Nyilatkozatok jelentek meg, hogy a kormány kommunista elvek hirdetéseért senkit sem akar és fog üldözni, csak közönséges bünselekmények elkövetőit állitja törvényes birái elé. „Az Est" cimü lap és más polgári lapok mindezeket a nyilatkozatokat és a titkos minisztertanácsoknak

idevonatkozó tárgyalását céltudatossággal úgy tálalják föl, hogy azt a látszatot keltsék, mintha a kormány polgári tagjai a kommunistákkal való enyhébb bánásmód mellett törtek volna lándzsát, és csak a szociáldemokraták üldözik az államhatalom erejével a bolsevik vezéreket! Még ma sem tudom, hogy ki informálta „Az Est"-et a titkos miniszteri tanácskozások részleteiről.

Az orosz kormány retorziójának hatása alatt a kormány elrendeli, hogy a letartóztatott bolsevik vezérek mint politikai foglyok kezelendők. Látogatókat fogadnak, irógépet bocsátanak rendelkezésükre, a fogházban jobban szervezett pártirodájuk működik, mint amilyen a négy miniszterrel a kormányban helyet foglaló szociáldemokrata párté ... A fogházból irányitott kommunista agitáció méreteiben és hatásában sokkal mozgékonyabb, erőteljesebb, szélesebbkörü, mint amilyen volt a február 21-e előtti bolsevik propaganda ...

XXIII.

Katonatisztek a forradalomban.

A forradalmi átalakulás forgatagában a monarchikus és kasztszellemben nevelt katonatisztek a kétségbeesés tehetetlenségével vergődtek jobbra-balra. A militárisztikus monarchiát felváltó, békés szellemü forradalom megszünteti az állandó hadsereg rendszerét, a katonatisztek előjogait, kiváltságait, elbocsátja államszolgálatból a fölösleges tiszteket. 40 000 tartalékos tiszt, 8000 aktiv tiszt gazdasági és társadalmi helyzete vált bizonytalanná. És a társadalomnak éppen ez az osztálya — az elszegényedett zsentri — volt legkevésbé alkalmas az önsegélyezésre, az önálló cselekvésre, a produktiv gazdasági funkciók ellátására. A régi rendszer alatt a felsőbb parancs, az állam részéről biztositott életmód volt számukra irányadó, nevelésükből a gyakorlati élethez való minden kellék hiányzik.

Már a forradalom első napjaiban nagy forrongás mutatkozik a tisztek között. A szervezkedőláz a tartalékos és aktiv tiszteket is elragadja: gazdasági szervezet létesitésével kisérleteznek. November 10-én megalakul a Hivatásos Tisztek és Továbbszolgáló Altisztek Országos Szövetsége. A gyülésen a forradalmi hangulat hatása alatt a többség megértéssel fogadta az uj rendszert, csak egy maroknyi csoport tanusitott ellenséges magatartást, hangosan követelvén, hogy a kormány adja vissza a tiszteknek a fegyvereiket és állitsa vissza a hadsereg régi rendszerét.

Ettől fogva a tisztek szervezkedő kisérletei különböző irányban haladnak. Külön szervezkednek a tartalékos tisztek, külön az aktiv tisztek. Az aktiv tisztek is két csoportra oszlanak. A haladó szellemü tisztek belenyugosznak a forradalom-teremtette helyzetbe és megalakitják a Tényleges Tisztek Szakszervezetét. A reakciós tisztek a Tényleges Tisztek és Továbbszolgáló Altisztek Országos Egyesületében tömörülnek, amely szervezet később átalakul a Magyar Országos Véderő-Egyesületté (MOVE).

A tiszti szervezetek vezetéséért a kulisszák mögött éles harc kerekedik. A felsőbbség nyomásától felszabadult tisztek az uj szituációban nem találják meg vezéreiket, de vezérek mindenfelé tevékenykednek, hogy a szervezett tisztiosztály reális hatalmát a maguk számára megnyerjék.

Ebben az ügyben járt nálam Szilágyi Lajos szolgálaton kivüli vezérkari őrnagy, egy katonai szaklap szerkesztője, aki arra kért, hogy támogassam őt a tisztek szervezkedésére vonatkozó terveiben. Biztositott arról, hogy a vezetése alatt álló tisztek hüséges támaszai lesznek a forradalomnak. Szilágyit el kellett utasitanom a kérésével, mert a régi rendszer alatt a Tisza-pártnak egyik exponált képviselője volt, bár tagadhatatlan, hogy a háború alatt a hadvezetőség ellen bátor és kiméletlen küzdelmet folytatott.

Ma már sajnálom, hogy Szilágyi ajánlatát elutasitottam. Valószinü, hogy az erőskezü Szilágyi mellett a kalandor természetü Gömbös Gyula nem tudott volna a tisztek között tulsulyra vergődni.

Szilágyi elutasitása után, november 15-én, megalakult a Tényleges Tisztek Országos Szakszervezete, amely meglepetésszerüen a szociáldemokrata párthoz csatlakozott. A gyülésen dr. Szilágyi József vezértörzsorvos elnökölt. A szociálista párttól elsajátitott rendszer szerint csapattestenkint bizalmiférfi-rendszer kiépitését határozták el. Elnökké Molnár Dezső altábornagyot választották. „Lelkes, hosszantartó éljenzés és taps kiséretében testvéri üdvözletüket küldik a szociáldemokrata pártnak." Résztvettek a vitában és hódolatteljesen üdvözölték a népkormányt és a szociáldemokrata pártot: Krajbig ezredes, Zsiros őrnagy, Denghy, Wisinger és Rácz századosok és még számos más tiszt, akik abban az időben mindnyájan a forradalom és a szociáldemokrata párt utján igyekeztek érvényesülni.

De a szervezkedő láz mellett a tisztek legnagyobb része jobban irtózott a laktanyák levegőjétől, mint a pokol tüzétől. Régi büneik megtorlásától féltek. Kerülték a legénységet és ezzel maguk döntötték meg a „tiszti tekintély"-t. Ha a forradalom kitörése után bajtársi módon együtt dolgoztak volna a legénységgel, kétségtelen, hogy a tisztikarnak értékesebb része megtalálta volna az elhelyezkedését.

A laktanyák helyett mindenáron a hadügyminiszterium és más parancsnokságok kényelmes büróiba igyekeztek befurakodni. A

csapatoknál alig lézengett néhány tiszt. Statisztikát készittettem, amelynek alapján megállapitottuk, hogy az ország hat kerületi parancsnokságához tartozó csapattestnél 2700 aktiv és 4200 tartalékos tiszt huzza a fizetését, ezzel szemben összesen 1300 aktiv tiszt és körülbelül 2000 tartalékos tiszt teljesitett — de legtöbbnyire immel-ámmal — szolgálatot. Ellenben a kis ország hadügyminiszteriumában 829 aktiv tiszt állott alkalmazásban, tehát nem sokkal kevesebb mint valamennyi csapattestnél együttvéve.

Ennek az állapotnak radikális rendelettel véget vetettem. Komoly munkára akartam kényszeriteni a szabotálókat. Az egyes osztályvezetők felelősségének terhe alatt elrendeltem, hogy öt napon belül a miniszterium tiszti és katonai létszáma kimélet nélkül a felére redukálandó. Az elvezényeltek vonuljanak be csapataikhoz.

A tiszti léhaság forradalmi tipusát és rendszerét *Gömbös Gyula* vezérkari százados szereplése teremtette meg. Gömbös dusgazdag vezérkari tiszt, aki már a háborúban értette a módját annak, hogy pénzével és befolyásával veszélytelen helyeken teljesitsen szolgálatot. A háború befejeztével a leglelkesebb forradalmárok közé csap fel. Állás, tisztség és befolyás után törtet. Sikerül neki a forradalmi kormány megbizásából Balla Aladár Károlyi-párti képviselő mellett Zágrábban külügyi szolgálatba bejutni.

Közben a tiszti szervezkedés körül komoly zavarok mutatkoztak. Az értelmes és jellemes tisztek kitessékelték a szakszervezetből a konjunktura-lovagokat, ezek viszont a tisztek országos egyesületében tömörülnek. Gömbös zágrábi kudarca után ebben az egyesületben vezérszerepet vállal és hamarosan ő lesz az ujjászervezett MOVE elnöke.

Ezt a poziciót egyéni érvényesülésre igyekszik kihasználni. A kormány és a hadügyi vezetés bizalmának elnyeréséért minden követ megmozgat. Szóbeli és irásbeli bizalmi nyilatkozatokkal, forradalmárságát bizonyitó hódoló nyilatkozatokkal igyekszik forradalmi vezetőszerepre szert tenni, — kifejezetten a hadügyi államtitkárságra pályázik.

Különösen engem tüntet ki bizalmi nyilatkozatával. Személyesen és küldöncei utján törekedett meggyőzni arról, hogy ő „a forradalomnak rendületlen hive, gyülöli a Habsburgokat és már vezérkari tiszt korában is köztársasági propagandát üzött."

Minden fogadkozása hiábavalónak bizonyult. Kétséget kizáróan megállapitottuk, hogy a MOVE-ban rendszeres hadseregbomlasztó tevékenység folyik. Javaslatomra a minisztertanács felfüggesztette a MOVE müködését.

Gömbös, hogy a saját személyét megmentse, denunciálásra vetemedett. Február 15-én Gömbös megbizásából megjelent nálam egy tényleges főhadnagy és jegyzőkönyvet nyujtott át, amely szerint Rácz Kálmán huszárszázados az előző napon, az első magyar huszárezred tiszti értekezletén, sztrájkra és ellenforradalmi ellenállásra hivta föl a tiszteket. Rácz Kálmánt letartóztatták; megindult ellene a vizsgálat. Erre az eredményre Gömbös nem volt elkészülve. Fölkeresett a hivatalomban, Rácz akcióját gyerekes csinynek minősitette és erősködött, hogy ő Ráczot csak azért jelentette fel, hogy ezzel is bebizonyitsa, hogy ő és a MOVE nem tür semmiféle ellenforradalmi mozgalmat és „hivei a köztársaságnak és forradalomnak." A legnagyobb szerencsétlenségnek minősitette, ha valaki azon mesterkedik, hogy a szociálista hadügyminiszter és a tisztek között szakadékot idézzen elő. Ismételten arra kért, hogy rendelkezzem vele — ami értelmesen valami hadügyminiszteriumi megbizást jelentett — és ő a MOVE-t és az egész tisztikart föltétel nélkül a forradalom szolgálatába állitja. Ebben az ügyben az alábbi (eredeti helyesirásában következő) levelet intézte hozzám:

MAGYAR ORSZÁGOS VÉDERŐ EGYESÜLET.

608/919. Ikt. szám.

A Magyar Népköztársaság Hadügyminiszterének!

A 19-i kihallgatásom után első kötelességemnek tartottam a MOVE elnökségét és bizalmitanácsát a történtekről felvilágositani és az elnökség jelenlétében az első honvédhuszár ezred több tagját, akik MOVE.-tagok, az ezred gyülésének lefolyásáról kihallgatni.

Ezek alapján legyen szabad a Miniszter Urnak a következőket jelenteni.

1. Megállapittatott, hogy sem én, sem az elnökség más tagja, sem a bizalmi tanács Rácz százados urnak *semmiféle felhatalmazást sztrájk szervezése iránt nem adott.*

2. A tiszti gyülést Rácz százados *nem a MOVE megbizásából,* hanem existentiális és gazdasági okokból kérelmezte az ezred parancsnokságától. A gyülést azzal nyitotta meg, hogy senki ne politizáljon és szavaiban senki politikát ne keressen.

3. A gyülés lefolyt anélkül, hogy a Hadügyminiszter Ur vagy a kormány ellen állást foglaltak vagy lázitottak volna.

4. Az egyes kérdések tárgyalásánál Rácz százados a MOVE-t nem is emlitette.

5. A napirend második pontja emlékiratomnak felolvasása volt, melyet a tisztek, mint a MOVE tagjai tudomásul vettek anélkül, hogy kapcsolatosan ezen felolvasással bármiképen nevezendő vagy pláne a kormány elleni határozatot hoztak volna.

Ezekből az következne, hogy az első honvédhuszárezrednek a gyülése és ezen gyülés és a MOVE közti kapcsolat, egy céltudatosan rosszakaratulag felfujt affér, mely alkalmas arra, hogy az első honvédhuszárezred tisztikara és a Hadügyminiszter Ur, valamint *a MOVE és a Miniszter Ur közti nyilvánvaló szakadást a nagy közönségnek bemutassa. Egy szakadást, melyet hazánk ugy bel-, mint külpolitikai helyzetére való tekintettel senki sem kivánhat.*

Miniszter Ur! Legnyugodtabban várjuk a vizsgálat eredményét, különösen a MOVE-t illetőleg és jelen előterjesztésünkkel nem is akarunk a végleges döntésnek elébe vágni.

Biztosithatjuk a Miniszter Urat még egyszer arról, hogy legjobb szándékkal voltunk eltelve ugy az ügy, mint a Miniszter Ur iránt, amidőn az emlékiratot felterjesztettük és biztosithatjuk a Miniszter Urat már most, hogy *szándékunk a legszigorubb rendszabályokat életbeléptetni, ha tagunk bármelyikéről a vizsgálat alatt bebizonyosodna, hogy az egyesületi fegyelmet megsértve a kormány, vagy a Hadügyminiszter Ur ellen agitált volna.* Emellett biztosak vagyunk arról, hogy az egyesület nagy többsége, amely minket megválasztott, mögöttünk van.

Sajnos az a körülmény, hogy már tizennegyedike óta a központunk felfüggesztése által egyesületünk sulyos anyagi és erkölcsi hátrányok elviselésére van kárhoztatva.

Ennek következménye fokozott izgatottság ugy Pesten, mint vidéken, melyet csak egy igazságos itélet tud lecsillapitani. Mindnyájan tudjuk és reméljük, hogy ezt az igazságos itéletet a Miniszter Ur fogja hozni és előre is *biztosithatjuk Miniszter Urat arról,* hogy az *egylet minden tagja,* tekintet nélkül arra, hogy *tényleges, nem tényleges, avagy nyugállományu,* az igazságos, jóakaratú és mielőbbi elintézés folytán *teljes bizalommal fogja a néphadsereget és a Független Magyar Népköztársaságot szolgálni.*

Budapest, 1919. február 21-én.

Fogadja Miniszter Ur mély tiszteletem kifejezését.

Gömbös Gyula.[1]

Gömbös egyébként a nyilvánosság előtt sem titkolta forradalmi és köztársasági érzelmeit. A „Népszava" január 21-iki számában „Pogromos ellenforradalmárok" cimü cikkben megtámadta a MOVE-t és Gömböst. Erre Gömbös a „Népszavá"-hoz nyilatkozatot küldött be, amelyben a többek között a következőket jelenti ki:

„A MOVE elnöksége egyszer és mindenkorra kijelenti, hogy semmiféle ellenforradalmi vagy reakciós célokat nem tür az egyesületben *és törhetetlen hive a népköztársaságnak és a nemzeti szociális iránynak.*"

Hasonló szervilizmus, ömlengő dokumentálása a forradalmi megnyilatkozásoknak vonul végig a magasrangú tábornokok és a karriérjüket féltő hadnagyocskák minden szavában és irásában.

Molnár Dezső altábornagy november elején a harctérről hazautazik Magyarországba. A forradalom kitörésének hirére az alábbi napiparancs hősies pózával készül leverni a lázadókat:

„A hadseregfőparancsnok ur rendeletére a hadosztály ma este Budapestre utnak indul, mint karhatalmi kirendeltség. Ugy a tisztek, mint a legénység kioktatandó, hogy az ország fővárosában történt zavargások veszedelmeztetik hazánk biztonságát és területi épségét. *A mi hadosztályunknak jutott a dicső föladat, rendet teremteni Budapesten, ahol a csöcselék*

[1] Magyar hadügyminiszteri levéltár.

pillanatnyilag ura a helyzetnek. Az utazási napok arra használandók föl, hogy a legénység alaposan kioktattassék fontos küldetésére, a letett hüségesküre való hivatkozással. Elvárom, hogy a hadosztály tisztjei és legénysége eme fontos megbizatását is olyan lelkiismeretesen teljesitse, mint azt az ellenséggel szemben mindenkor tette.[2]"

A határon katonái példátlan lelkesedéssel csatlakoztak a forradalomhoz és zárt csapatokban fölajánlották szolgálataikat a népkormánynak. Erre a hős tábornok is fölcsapott forradalmárnak. Budapestre érkezése után szolgálati diszben jelentkezik a hadügyminiszteriumban nálam (nem a polgári hadügyminiszternél, hanem a szociálista államtitkárnál, tehát a *csőcselék* egyik vezetőjénél) és bejelenti azt a szándékát, hogy be akar lépni a szociáldemokrata pártba. Megbizhatóságának illusztrálására előadja, hogy a harctéren *a magyar csapatok közül elsőnek az ő hadosztálya lázadt föl a zsarnok Habsburgok ellen és foglalt állást a köztársaság mellett.* Néhány nappal később elvállalja a tényleges tisztek szakszervezetének elnöki tisztségét.

Azt hiszem, nem végzek fölösleges munkát, ha a jövő számára még néhány hasonló tipikus esetet följegyzek.

Soós Károly tábornok — a későbbi ellenforradalmár hadügyminiszter —, miután tudomására jutott, hogy a hadügyminiszterium elmozditja kerületi parancsnoki állásától, február 25-én fölkeresett a szegedi szociáldemokrata párt levelével és bejelentette, hogy *ő már belépett a szociáldemokrata pártba,* törhetetlen hive a demokratikus hadseregnek és a katonatanácsok rendszerének, amit azzal is bizonyit, hogy vezérkari főnökét, Schwoy őrnagyot választtatta meg a katonatanács elnökévé.

Dormándy Henrik tábornok november második felében mint referens jelentkezett hivatalomban s a következő beszédben mutatkozott be:

„Államtitkár ur! Én már a háború alatt, sőt a háború előtt is *szociálista érzelmü voltam.* Belátom, hogy csak a szociálizmus, a szociáldemokrata párt tudja az országot megmenteni. Ezért elhatároztam, hogy *belépek a szociáldemokrata pártba.* Mielőtt azonban ezt megtenném, államtikár urnak, mint

[2] „Népszava": 1918 dec. 8-i szám.

fölöttesemnek és a szociáldemokrata párt egyik vezetőjének a véleményét kérem ki."

A „szociálista érzelmü" tábornok, aki a harctéren a legvérengzőbb katonanyuzók közé tartozott, nem nagyon volt elragadtatva válaszommal. Figyelmeztettem, hogy sem őt, sem más tisztet nem aszerint fogunk elbirálni, hogy tagja-e pártunknak. Csunya tolakodását elmondtam Lorx ezredesnek és Gömbösnek és fölhatalmaztam őket, hogy a tiszteket értesitsék erről az esetről azzal, hogy óvakodjanak a hasonló és céltalan törtetéstől. A figyelmeztetés nem sokat használt.

Schwoy őrnagynak, Soós tábornok vezérkari főnökének és a szegedi katonatanács elnökének vezetése alatt február 23-án megjelent nálam a szegedi helyőrség küldöttsége a Kt. 97 számú memorandummal, „kérve szeretett és nagyrabecsült miniszterünket, ezen kérésünket soronkivül elintézés alá vétetni." . . .

„A köztársasági ifju hadsereg szervezése már annyira előrehaladott, hogy a csapattestek zárt rendben kivonulnak. Minden ilyen kivonulásnál előtérbe lép a zászló és himnusz kérdése. *A honvédségnél rendszeresitve volt zászlók nem felelnek meg* a mai hadseregnek, a volt közös zászlókról szó sem eshetik. *Mindkét zászló már csak a muzeum tárgya lehet . . . A szegedi helyőrség kéri egy uj hadsereg-zászló rendszeresitését, amely megfelel a hadsereg szociáldemokrata szellemének* . . . Ugyancsak szükséges annak egységes központi rendezése és szabályozása, hogy a hadsereg kivonulásainál a katonazenekarok mely himnuszt játsszák, a magyart vagy a Marseillaiset mint nemzetközi munkáshimnuszt. *A szegedi csapattestek legénysége eddig is a himnusz és a Marseillaise mellett foglal állást és azt óhajtja.*[3]"

A 29. *magyar gyalogezred* tisztikara 1572. Kt. számú átiratából:

„Az egész 29. magyar gyalogezred törhetetlen bizalmának és ragaszkodásának ad ünnepélyes kifejezést a hadügyminiszter iránt, akinek ugy multjában, mint jelenlegi tevékenységében és egész egyéniségében kiváló és hivatott vezérét

[3] Az e fejezetben idézett akták a magyar hadügyminiszterium levéltárából valók.

látja azon korszakalkotó fontos munkában, *amellyel a jövő szociálista társadalmi rend megalapozásával ennek minden körülmények között való megvédéséhez annyira fontos néphadsereg megalkotásában kifejt ... A forradalmi vívmányok megvédésében*, megszilárditásában *egy akarattal és, ha kell, fegyverrel is rendelkezésére állunk.*"

A *18. soproni gyalogezred* 231. Kt. számu fölterjesztéséből:

„Mi, a magyar 18. ezred (volt 18. és 76.) ténylegesen szolgáló tisztjei és hivatásos altisztjei és bizalmiférfitestülete, akik mindannyian *a népköztársaságnak esküt tett* — de nem politizáló — *hüséges katonái vagyunk*, összegyültünk, áthatva azon hazafiúi szellemtől, hogy *a magyar Népköztársaság és a forradalom vívmányai*, a belső rend, magán- és nemzeti vagyon, valamint a személybiztonság megvédésére demokratikus alapon szervezett, a réginél is erősebb, de észszerüen alkalmazott, vasfegyelemtől áthatott, feltétlen megbizható és engedelmes hadseregre van szükség." — Aláirók: Maróthy Géza alezredes, Kő alezredes, Martin Róbert, Pink Tibor őrnagyok, Gerlits Ede, Jeszenszky Ernő, Czeben Pál századosok, Havassy István, Minich József főhadnagyok és még számos más tiszt.

Az életerős és fiatal *gróf Teleki Pál* a háború első hónapjaiban Potiorek legkevésbé sem életveszélyes főhadiszállásán tartózkodott. Később mint vöröskeresztes főgondnok és mint a Hadigondozó Hivatal elnöke védte a budapesti fronton a neki sok ezer hold földbirtokot, vagyont, jövedelmet és jólétet juttató hazát. A forradalom kitörését követő néhány hét után az egyik hadügyminiszteriumi referens — Dormándy tábornok vagy Kirchner alezredes — indignálódva jelentették, hogy a reakciós gróf Telekit hivatalában felejtették és még mindig elnöke a Hadigondozó Hivatalnak. Javasolták a fölmentését, ami egy udvarias levél kiséretében megtörtént. Huszonnégy óra multán Teleki gróf úr megtisztelt látogatásával, átnyujtotta az általam aláirt elbocsájtó levelet és megkért, hogy vonjam vissza az elmozditására vonatkozó intézkedést és tartsam meg hivatalában. Emlékeztetett arra, hogy még a háború alatt egy Szterényi elnöklete alatt megtartott tanácskozáson ő volt az egyetlen, aki az általam, a Szakszervezeti

Tanács nevében előterjesztett álláspontho z csatlakozott, hivatkozott liberális és szociális érdemeire és arra, hogy ő hüségesen kivánja szolgálni azt a forradalmat, amelyre esküt tett és amely tulajdonképpen az ő régen vallott elveit juttatta győzelemre.

A meghatóan érzelgős kérést teljesitettem.

Ugyanez a nemes gróf Teleki Pál a forradalom bukása után mint a fehér terror miniszterelnöke valóságos irtóháborút inditott a szociálisták és forradalmárok ellen ...

A *39. nehéz tüzérezred* tisztikara 2. Kt. szám alatt január 10-én Szmáth és Riesz századosok, Papp Lajos, Vörös Géza, Kriegner főhadnagyok és még sok más tiszt aláirásával beadványt intéz a nyiregyházi szociáldemokrata párthoz, amelyben kijelentik:

„a tüzérek mint elsők szálltak sikra a forradalom vivmányainak megvédésére és biztositjuk a szociáldemokrata pártot, hogy bennünk és legénységünkben is ugyanaz a szellem él, mint két hónappal ezelőtt".

Avramovits Géza százados február 1-én jelenti:

„*Öhm* alezredes, állomásparancsnok Nyiregyházán a szociáldemokrata párt küldötteivel együtt megjelent a tüzérlaktanyában és a szociáldemokrata párt előadója után felállt és kijelentette, hogy ő kommunista érzelmü."

A székely hadosztály csapattisztjei szinte elárasztják a hadügyminiszteriumot hüségi áradozásokkal.

Kratochwill ezredes, a székelyek parancsnoka 64. Hdn. 919. számu taviratában február 8-án jelenti, hogy

„székely és egyéb csapataim *hü köztársasági katonák,* egyedüli vágyuk, hogy Erdélybe megint bevonulhassanak".

Beküld hozzám egy február 3-án kelt proklamációt, amelyben a székelyek rokonszenvét a szociáldemokrata párt felé irányitja:

„Ellenszenveteknek oka az a tévedés, hogy Erdély védelmét a szociáldemokrata párt akadályozta meg, de hogyha tudomást szereztek arról, hogy a román előnyomulás megakadályozását éppen az a hadügyminiszter rendelte el, aki a szociáldemokrata párthoz tartozik és hogy a szociáldemokrata párt erkölcsileg támogatja a mi törekvéseinket, nemzetközi összeköttetéseivel küzd a székely népünk szabadságáért, ellenszenvetek megszünik, *testvéri szeretetté válik!*

A szociálizmus az emberiség fölszabaditásáért és boldogitásáért küzd. Eddig csak politikai szabadsága, elméleti egyenlősége volt az embereknek, az anyagi javak egyenlőtlen elosztása, a tőke és nagybirtok a valóságban nem engedte érvényesülni az egyenlőséget és szabadságot, sőt rabszolgává sülyesztette az anyagi javakból kizártak millióit.

Minden nemesen gondolkozó ember küzdött ezen visszaélések ellen és a küzdelemben nemzetközi nagy szervezetével, fejlett taktikájával *a szociáldemokrata párt vette ki az oroszlánrészt.*"

Kratochwill ezredes a következő megjegyzéssel irja alá a proklamációt:

„Minden pontját helyeslem, a tisztikar, valamint a legénység előtt való fölolvasását elrendeltem."

Február 10-én megjelenik előttem a székely hadosztályparancsnokság egy küldöttsége; Szőllősy Aladár őrnagy, Körmendy Géza és Textons századosok, Biró Albert hadnagy aláirásával bizalmi nyilatkozattal örvendeztetnek meg, amely megállapitja, hogy

„a székely hadosztály csapatai, éspedig ugy a tisztikar, mint a legénység *kizárólag a magyar népköztársaság katonaságának vallják magukat,* ennélfogva fegyelmezett katonasághoz illően kizárólag a magyar népköztársaság kormányának és az általa kinevezett előljáróknak engedelmeskednek.

Ünnepélyesen *tiltakozunk az ellen,* hogy egyes besúgók ezeket a csapatokat *ellenforradalmi érzületü csapatokként állitsák be.*"

A Szatmárnémetiben állomásozó *székely gyalogdandár* február 15-én Nagy Pál ezredes, Kovács Benedek őrnagy, Kovács Gábor százados, Pajor Győző főhadnagy, Tompos Károly, Beke Gábor és Székely Gyula hadnagyok aláirásával ellátott memorandumából:

„... A székely csapatok tisztikara és legénysége ezuttal is ünnepélyesen kinyilatkoztatja, hogy *a magyar Népköztársaságra* és a magyar hazára *tett szent esküvését állja mindhalálig,* törhetetlen kitartással és esküjétől semmiféle hatalom el nem téritheti."

A *szatmárnémeti* 5-ik közös pótzászlóalj tisztjei: Seiwirth Gyula, Clarsim alezredesek, Kohlmann őrnagy, Bart, Negrey, Májer Ferenc századosok, Melega Ernő hadnagy és más tisztek február 20-ikán beadványt intéznek hozzám:

„Mi mindannyian, legénység, altisztek és tisztek egy nagy családot képeztünk, amelynek minden tagja egyformán és együtt *türte egy jobb jövőbe vetett bizalommal a régi militárizmus zsarnokságát.* Együtt szenvedtük át a reánk kényszeritett négyéves háborút.

Türtünk: férfias önmegtagadással, de ökölbeszorult kezekkel, vártunk és biztunk.

Eljött a forradalom, megdőlt a régi uralom, sietve és egyhangulag álltunk a vörös lobogó alá, gyönyörrel szivtuk magunkba a szabadság levegőjét, rendelkezésre bocsátottuk erőnket, tehetségünket, hogy lázas sietséggel megszervezzük a kivivott demokráciának biztositékát — a néphadsereget."

Riffl Sándor alezredes, a pécsi gyalogsági hadapródiskola parancsnoka, a hadsereg megszervezése tárgyában emlékiratot terjeszt a hadügyminiszterium elé, amelyben

„tévedések elkerülése végett kijelenti, hogy a Köztársaság s igy a demokratikus magyar hadsereg hive".

A katonatanács kormánybiztossága 58. számu átiratában 12-én kéri *Magasházy László* századosnak szabadságolását. Magasházy, a 10. lovastüzérezred parancsnoka neszét vette az ellene inditott akciónak és fölküldte ezredének két bizalmiférfiát hozzám azzal az üzenettel, hogy „a százados ur a forradalomnak és köztársaságnak rendületlen hive, ellensége a monarchikus tisztek áskálódásának", és arra kér, hogy vegyem föl a „szociáldemokrata párt kötelékébe". Ez a kitünő tiszt a forradalom bukása után, valószinüen bokros érdemei elismeréseül, Horthy Miklós kormányzó szárnyparancsnoka lett.

Demokratikusan egy sorban, de tolakodóbb formában jelentkeztek az arisztokrata tisztek is. A katonai ántánt-missziókhoz néhány tucat összekötő tisztet vezényeltek. A kényelmes reprezentációs szolgálatra, persze, arisztokraták és zsentrik jelentkeztek: *báró* Szvetenay György, Jankovits Arisztid ezredesek, Dormándy Géza alezredes, *báró* Pletzger Rezső, Schnetzer Kálmán őrnagyok,

Denghy Zsolt, Rákosi György, Lakatos Géza, Saárossy-Kapeller Oszkár, Tavy Tibor, Margitay József, Szilassy Ferenc, nemeskéri Kiss Pál századosok, *herceg* Odescalchi Károly, *gróf* Pálffy Sándor, Szilassy Győző, *gróf* Apponyi György főhadnagyok és zászlósok és más tisztek végezték ezt a legkevésbé sem megerőltető szolgálatot, miközben a csapatoknál égető tiszthiány uralkodott.

A Nemzeti Kaszinó reprezentációs lövészárkaiban szolgálatot teljesitő tiszteket visszaküldtük csapatszolgálatra. Ez a rendelkezés egy csapásra kiváltotta az arisztokrata tisztek forradalmi hüségnyilatkozatát. Beadványt intéztek a hadügyminiszteriumhoz, amelyben tiltakoznak az ellen, hogy ezeket a tiszteket a lapok ellenforradalmároknak minősitsék, mert mindnyájan föleskü dött, hüséges katonái a népköztársaságnak és a forradalomnak.

A végtelenségig terjedne ez a fejezet, ha a birtokomban lévő hüségnyilatkozatok szószerinti szövegét közölném.

És ugyanezek az aktiv tisztek a forradalom bukása után, esküjüket és fogadalmukat megszegve, gyülöletes hajszát, valóságos embervadászatot inditottak a népkormány hivei és az általuk annyira magasztalt szociáldemokrata párt ellen!

Valótlan az az állitás, hogy terror kényszeritette a tiszteket a forradalom és a szociáldemokrata párt mellé. Az ellenkezője igaz ennek a legendának: ismételten hirdettük, hogy nem kivánjuk a tiszteknek a szociáldemokrata párthoz való csatlakozását vagy meggyőződésüknek befolyásolását. A Magyarországi Tényleges Tisztek Szakszervezetének március 4-én megtartott gyülésén beszédet tartottam, amelyben nyiltan hirdettem ezt az álláspontunkat:

> „Hiába lép be valamely tiszt a szakszervezetbe és fizeti a tagdijakat, ezáltal nem válik szociálistává, hanem azáltal, hogy a szociálista fölfogás szerint teljesen intakt, korrekt és dolgozó munkása akar lenni a társadalomnak. Másrészt kijelentem, hogy többre becsülök olyan tisztet, aki nem tagja a szakszervezetnek, de becsülettel teljesiti kötelességét a népköztársaság érdekében, mint az olyat, aki a szakszervezetnek tagja ugyan, de nem dolgozik és csak önös céljai vannak."

Ebben a beszédben, amelyet a szervezet, egy kis füzetben, több

ezer példányban terjesztett a tisztek között, egyuttal megbélyegeztem a tiszti törtetést és intrikát:

„Örök szégyene marad a hadsereg tisztikarának és Magyarországnak az az intrika, amely kenyérkérdésből eredően megindult. Egész halmaz levél és följelentés fekszik asztalomon, amelyben a tisztek egymást, sőt a legénység utján jelentik föl tiszttársaikat. Az intrikának ez az áradata abból indult ki, hogy azt hitték, miszerint a tiszteket el fogják bocsátani és sokan most intrika utján óhajtják menteni, ami menthető."

Törtetés, intrika, gyáva gerinctelenség a vezető tisztikarban, természetesen, nem volt alkalmas arra, hogy a hadsereg konszolidációját elősegitse. A rossz legénységi anyag az ilyen tiszti vezetés mellett törvényszerüséggel a züllés utjára kerül. Gyülölték az uj laktanyát, megvetették a legénységet és a komoly munkát, a léha kasztszellem, úrhatnámság, dologtalanság, uralmi vágy: a régi hadsereg fertőzött szelleme élt a tisztekben, ez hajtotta őket a szélsőségek — a forradalmi törtetés és ellenforradalom — különböző irányai felé.

Nem volna teljes a kép a tisztikar egy másik szélsőségének a megrajzolása nélkül. Csodálatos nagy számban csatlakoztak aktiv tisztek a szerveződő kommunista párthoz. Sárói Szabó százados, Szmuk főhadnagy, Steinbrück Ottó százados és a kommunista pártnak még több más tiszti büszkesége erről az oldalról várta a fölkelő napot, itt fejtettek ki áldásos tevékenységet, amely mindig radikálisabb volt Lenin és Trocki álláspontjánál is.

Kis számban, de voltak az aktiv tisztikarnak értékes elemei is. Egyik részük a nacionál-bolsevizmus hálójába került. Ezeknek vezére egy tehetséges vezérkari tiszt, Tombor Jenő ezredes volt. A nacionál-bolsevizmus nem jelentette náluk a forradalom szociális kimélyitését; a területi integritásért folyó harcban a nemzeti és néperőknek egyesitését célozták. Tombor ezredes 1918 december 28-án az ország katonai helyzetéről szóló memorandumot terjesztett elő. A memorandumból a vérző szivvel aggódó hazafias katonának az ország egységét és közállapotait féltő vészkiáltása csendül ki; többek között a következőket mondja:

„Belső társadalmi nehézségeinket nem lehet letagadnunk. Tudjuk, hogy ma fegyelmezett hadseregünk nincs, lak-

tanyáinkban a politikai ellentétek kölcsönös ellenségeskedéssé fajultak ... *Az orosz bolsevizmus hazafisága előtt kalapot emelhetünk!* Tiszta orosz földre az ellenség nem tette lábát, mert a bolsevista kormány nemcsak a forradalom vivmányainak megóvására, hanem az orosz nép területének védelmére is megszervezte a maga vörös gárdáit.

A mi forradalmi vivmányainkat saját magyar lakosságunktól, saját magyar tisztjeinktől nem kell féltenünk; forradalmunk vivmányainak legnagyobb ellensége az ántánt maga és annak martalócai és hiénái.

A haza védelmére pártkülönbség nélkül össze kell fognunk. Az ellenforradalmárnak megbélyegzett tiszt a kommunista katonával együtt harcoljon magyar földünkért ..."[4]

A Stromfeld Aurél ezredes szellemi vezetése alatt álló kis tiszti csoport tagjai menten minden szélsőségtől, jellemes férfiakhoz illően, távol minden törtetéstől és intrikától, önfeláldozóan és erőn fölül való munkával, acélos hüséggel tevékenykedtek az erős és fegyelmezett forradalmi hadsereg megteremtésén.

Ha munkájuk sikertelen maradt, ezért a felelősség nem őket, hanem társaikat terheli, akik förtelmes gonoszsággal és szertelenséggel gáncsolták el az igazi hazafiak terveit és az ajkukon sürün hordozott hazát sulyos katasztrófába sodorták ...

[4] Magyar hadügyminiszteri levéltár.

XXIV.

A néphadsereg.

Beteg testen a kórtünetek azokon a testrészeken jelentkeznek a leggyakrabban és a legfájdalmasabb formában, amelyeknek ellenálló képessége a legkisebb. A kórtokozó bacillusok itt szaporodnak el, innen indulnak romboló utjukra, hogy végül megsemmisitsék, elpusztitsák a szenvedő s gyöngülő beteg szervezetet.

A forradalmi Magyarország minden gazdasági, szociális és kulturnyomorusága hatványozott mértékben tükröződött vissza a forradalom legbetegebb szervezetében: a hadseregben. Emellett a hadsereg gyeplője ingadozó, gyönge és gyakranváltozó kezekbe került.

Az októberi forradalom fönnállásának négy és fél hónapja alatt ötször változott a hadügyminiszterium vezetése. Még az olyan reakciós és konzervativ érzelmü tisztek is, mint a különben tehetséges Lorx ezredes, félő aggodalommal szemlélték a hadügyminiszteriumban már-már állandósitott kurzusváltozásokat: féltek az ebből keletkező anarchiától. Egy izben néhány hadügyminiszteri tisztből álló küldöttség élén Lorx arra kért, hogy érvényesitsem befolyásomat a kormánynál, hogy állandósitsanak végre valamilyen rendszert a hadügyminiszteriumban. Legyen akár szociálista a vezetés, de szüntessék meg a cikcak-kurzust, amely végeredményében felbomláshoz vezet. Más alkalommal Tombor ezredes jelentkezett Károlyi Mihály elnöknél és a hadügyminiszterium tisztikara nevében arra kérte, hogy nevezzen ki szociálista hadügyminisztert, mert csak ez a rendszer tud a fönnálló viszonyok között alkalmas hadsereget teremteni.

A forradalom nyolcadik napján már miniszterválság zavarja meg a szervezés munkáját. Linder helyébe Bartha kerül: tétova, kapkodó, minden határozott célkitüzés nélkül föllépő katona, aki egyik napon Pogánynak hódol, a következő órában meg Friedrich kalandorterveinek falaz. Különben is kisebb gondja

is nagyobb a hadsereg szervezésénél. Minden idejét nem éppen épületes magánügyei foglalják le. Négyheti miniszterkedésének a Pogánytól rendezett végzetes katonai fölvonulás vet véget.

Bartha bukása után én vettem át, mint államtitkár, a hadügyminiszterium ideiglenes vezetését. Kész tervem volt egy demokratikus, a forradalomhoz hü hadsereg szervezése tárgyában. Mindenekelőtt meg kell tisztitani a hadsereget a reakciós tisztektől, el kell bocsátani a megbizhatatlan, fiatalkorú katonákat, hogy az uj hadsereget megteremthessük. Kormányrendelettel fölosztlattuk a vezérkart, saját hatáskörömben öt nap alatt elbocsátottam a tisztekkel tulzsufolt hadügyminiszteriumból 400-nál több tisztet és minisztertanácsi határozattal megkezdtük a hadsereg katonaállományának megtisztitását: elbocsátottuk a szolgálatból egyelőre a két legfiatalabb korosztályt.

Károlyi a legnagyobb melegséggel és odaadással támogatta a hadsereg ujjászervezésére vonatkozó terveimet. Azonban pártjának konzervativ szárnya — általában a reakció — ellenséges indulattal fogadta fáradozásaimat. A reakciós tisztek elbocsátása miatt tiltakoztak a szociálista hadügyi vezetés ellen s inkább megtürték az ellenforradalom és a bolsevizmus kész prédájául szolgáló, fiatalkorúakból álló hadsereget, csakhogy a tiszti reakció fönmaradását biztosithassák. Mind sürübben kifogásolták a szociálista hadügyi rendszert, mig végül Károlyi kénytelen volt hadügyminisztert kinevezni Festetich Sándor gróf személyében.

A hadügyi vezetés ezzel negyedszer változott meg. Festetichnél, a sima modoru, üzletes politikai fezőrök mintaképénél párt és elv politikai adás-vétel tárgya volt. Bemutatkozásakor bizalmasan közölte velem szándékát, hogy belép a szociáldemokrata pártba. Tulbuzgóságát, persze, lehütöttük. (Festetich jellemrajzához tartozik az is, hogy a diktatura kikiáltása után fölkeresett és közölte velem azt a szándékát, hogy belép a szociálista-kommunista pártba és kért, hogy támogassam abban, hogy a birtokán termelőbiztossá nevezzék ki.)

A Festetich-éra alatt megint zsákutcába jutott a hadseregszervezés. Festetich sem sokat törődött a hadsereg dolgaival. Egyetlen vágya volt: hogy miniszter maradhasson. E cél érdekében szivesen együttdolgozott a reakcióval éppen ugy, mint Pogánnyal.

Sőt a ránézve veszedelmes Pogánnyal messzemenő tervei voltak: le akarta kenyerezni, hiuságának kielégítésével magához akarta kapcsolni. Egy izben azzal lepett meg, hogy célszerű volna egy külön leszerelési miniszteriumot fölállitani, annak vezetését rám bizni. Ezzel kapcsolatban azt tervezte, hogy Pogány legyen a hadügyminiszteri államtitkár.

Festetich, persze, jól ismerte Pogányt. Tudta, hogy arról az oldalról fenyegeti őt a legnagyobb veszély. Valóban: még két hétig sem volt miniszter és már megindult Pogány vádoffenzivája Festetich ellen. Festetich sorsa ezzel meg volt pecsételve. A minisztertanács Pogány vádjai tárgyában bizottságot küldött ki, amelynek tagjai voltak Berinkey, Kunfi és Szende miniszterek, a munkástanács részéről Landler és Czibor, a katonatanács részéről dr. Zoltán Gyula.

Már ennek a bizottságnak a kiküldése és összeállitásának módja is érthetetlen és példátlan gyöngeség volt a komány részéről. Ha voltak konkrét vádak, ám vizsgálta volna meg azokat a kormány vagy más testület. De nem lehet és nem szabad általános vádaskodásra a munkástanács és katonatanács kiküldötteinek ellenőrzése mellett, kománytagokból álló ad-hoc biráskodással (egy olyan országban, amelynek nincsen nemzetgyülése, s amelynek egyetlen autorativ szerve a kormány), ilyen kisérletekkel a miniszteriumnak különben is gyönge lábon álló tekintélyét próbára tenni!

De volt ennek az ügynek még egy, nem kevésbé különös mellékhajtása. Még a bizottság döntése előtt a minisztertanács január 11-i ülése egyhangulag — tehát a szociálista miniszterek hozzájárulásával — visszautasitotta a Festetich Sándor ellen emelt ellenforradalmi vádakat. E nyilvánosságra hozott határozatra válaszképen Pogány nyilatkozatban jelenti ki, hogy „megdöbbenve olvasta a minisztertanács nyilatkozatát, amely hihetetlen kapkodásról és felületességről tesz tanuságot". Igy ir a kormány által kinevezett szociáldemokrata kormánybiztos a nyilvánosság előtt a forradalmi kormányról és annak szociálista tagjairól! És ez a nyilatkozat minden megjegyzés és ellenvetés nélkül jelent meg a szociáldemokrata párt hivatalos lapjában! S ami még ennél is furcsább: a kormány szociálista miniszterei: Garami és

Kunfi a nyilvánosság előtt egy szóval sem tiltakoztak a hátbatámadás ellen.

A bizottság felemás határozata Festetich hadügyminisztert fölmentette ugyan, Pogányt azonban megdicsérte. Az eredmény. Festetich megbukott, Pogány győzött — a hadsereg fegyelme és szelleme végleg lezüllött ...

Ebbe az időbe esik a Berinkey-kormány megalakulása. Január 19-én vettem át a hadügyminiszterium vezetését. Friedrichet időközben már eltávolitottuk. Az általam aláirt elbocsátó levéllel hagyta el dicstelen tevékenységének szinhelyét.

Kinevezésemmel egyidejüen Stromfeld Aurél ezredest — egy tetterős, ragyogó képességekkel biró katonát —, a honvédhadapródiskola parancsnokát kértem magam mellé államtitkári hatáskörrel munkatársul.

Mindenekelőtt a hadseregszervezésre vonatkozó terveim végrehajtását készitettem elő. Stromfelddel az erre vonatkozó alapelvekben teljesen megegyeztünk.

A háromhónapos időfecsérlés és mulasztás a hadseregben rémes anarchiát teremtett. Egyrészt a tiszti reakció, másrészt a kommunista demagógia züllesztette szét a hadsereget. A legkülönbözőbb változatossággal léptek fel: egyes helyeken ellenforradalmi csapatok, másutt kommunista csoportok, a legnagyobb tömegben anarchikus, fegyelmezetlen osztagok. Csak éppen a forradalomhoz hü és megbizható csapataink nem voltak.

Az egymással ellentétes fölfogást valló csapatok között gyakran a fegyveres összecsapás lehetősége is alig volt elkerülhető. A tengerész-nemzetőrség és az óbudai tengerész-laktanyában lévő tengerész-munkáscsapatok között kitört ellenségeskedést mármár fegyveres mérkőzéssel akarták elintézni. A berlini Marstallharcok példája kisértett. Az iglói géppuskástanfolyam Hatvanban formális géppuskás-csatát viv a tizedik gyalogezreddel.

A politikai ellentétek azonban minden ezredben elsimulnak, amikor a — zsoldkérdésről van szó. Ellenforradalmi és kommunista csapatok vállvetve, szinte testvéri egyetértéssel igyekeznek fegyveres erejüket a magasabb zsold kierőszakolásának céljára felhasználni. Az ellenforradalmi soproni tizennyolcadik ezred tisztjei és legénysége 231. Kt. számu memorandummal fordulnak a hadügyminiszteriumhoz, amelyben a hadseregszer-

vezésre vonatkozóan, a javadalmazás, ellátás, szabadságolás és végkielégítés kérdésében állitanak föl zsarolásszámba menő követeléseket.

Fényes László, a nemzetőrség kormánybiztosa, 2126 szám alatt bizalmas jelentésben fölháborodással közli velem, hogy Szmuk Antal tényleges főhadnagy, egy dusgazdag kapitálista család sarja, a kommunista párt egyik tiszti oszlopa, agitációs körutra indult és a nemzetőrségi alakulatokat a nagy drágaságra való tekintettel béremelő mozgalom megindítására szólitja föl.

A zsoldmozgalom kiterjed a hadsereg és nemzetőrség valamennyi csapattestére. A miniszteri kinevezésemet követő harmadik napon, már január 22-én, Pogány a katonatanács nevében követeli a zsoldkérdés rendezését: a 15 koronás zsoldnak 30 koronára való fölemelését.

A zsoldmozgalom még folyik, de a találékony elmék már ujabb, legkevésbé sem forradalmi jellegü lázongással: a *bekecssztrájkkal* lépnek sorompóba. A legnagyobb magyar bánya védelmére, Salgótarjánba kirendeljük a budapesti tüzérezredet. Az indulás napján megjelenik hivatalomban Hönig alezredes, ezredparancsnok vezetésével a katonatanács egy tagja és az ezred bizalmiférfitestülete s kijelentik, hogy a legénység nem hajlandó addig a frontra menni, amig nem kapnak ugyanolyan bekecseket, mint amilyenekkel a vadászokat szereltük föl. Hiábvaló volt minden hivatkozás a szénkészlethiányra, a forradalmi önfeláldozás eszméjére — a katonák ragaszkodtak rögeszméjükhöz: ők csak bekecsben hajlandók a forradalom védelmét ellátni. Néhány napon belül a bekecs-mozgalom kiterjed majdnem valamennyi budapesti csapatra, sőt sok vidéki csapat is hasonló követeléssel lépett fel.

Még ennél is klasszikusabb példája volt a fegyelmezetlenségnek a következő eset:

Salgótarjánban — amely várost csehszlovák invázió fenyegette — az ott dolgozó bányászmunkások között a kommunisták januárban lázadást szitottak, ez fegyveres összecsapással végződött, sok emberáldozatot követelt és a város kifosztásával járt. Ilyen viszonyok között kerültek oda csapataink a bányák védelmére. A védelmet szervező negyvenedik hadosztályparancsnokság feb-

ruár 5-én táviratban számol be az ottani állapotokról és a többek között a következőket jelenti:

„Folyó hó 3-ikán, mint már eddig is igen gyakran, a helybeli munkástanáccsal együttesen katonai bizalmiférfi-ülés tartatott. A gyülésen a következő határozatok hozattak:

1. Követelik, hogy a helybeli határrendőrség szociálista alapon szervezkedjék.

2. Emberséges elszállásolást.

3. Az étkezés feljavitását.

4. *A megfigyelő szolgálatból visszajövőknek öt napi teljes pihenőt.*

5. *Naponkint öt órás foglalkozás helyett csak egy órai katonai foglalkozást* és két órai szociálista tanok terjesztését.

6. *A takarodó megszüntetését.*

7. *A csendőrség tiltakozik felhasználása ellen a katonai személyek ellenőrzésére.*

8. A géppuskások pisztolyokat követelnek.[1]"

A hadosztályparancsnok saját hatáskörében, természetesen, nem teljesithette ezeket a fronton részben teljesithetetlen, részben egyáltalán nem katonai jellegü követeléseket. A bizalmiférfitestület tehát „kimondja, tekintet nélkül a hadosztályparancsnokság és hadügyminiszterium állásfoglalására, hogy határozatait végrehajtja". A Salgótarjánban tartózkodó székely csapatok nem csatlakoztak e határozathoz, amire a többi csapatok, egyelőre fegyver nélkül, megtámadták a székelyeket: igy akarták őket terrorizálni.

A hadügyminiszterium és katonatanács kiküldöttei megállapitották, hogy a hadosztályparancsnokság jelentése a valóságnak megfelel. Salgótarjánban a csapatok között a legveszedelmesebb anarchia uralkodik. És mit tesz ebben az esetben a katonatanács és annak kormánybiztosa, amelynek és akinek föladata lett volna a fegyelem fentartása? 2124/1919 számu átiratában

„megdöbbentőnek tartja a kerületi parancsnokságnak azt a kijelentését, hogy a fönnálló viszonyok között felváltását fogja

[1] Magyar hadügyminiszteri levéltár.

kérni. Lehet, hogy a tizedik gyalogezred katonái hibákat követtek el és tulkapásokat engedtek meg maguknak, de ennél sulyosabb véteknek tartjuk, ha egy hadosztályparancsnok és annak törzse igy nyiltan a szolgálat megtagadásával fenyegetődzik . . .[2]"

A katonák fegyelmetlenségével kellett volna szembeszállniok, — és ők a renitenskedőkkel harcba szálló parancsnok elkeseredett vagy ügyetlen szavaiba kapaszkodva, a tisztek ellen követelnek megtorlást!

Az örökös ellenforradalomszimatolásban nem vették észre, hogy a legénység anarchiája istápolja a tiszti reakciót. Erélyt követeltek a tisztekkel szemben (akiket minden legkisebb reakcios állásfoglalásért, teketória nélkül, áthelyeztettem, nyugdijaztattam, vagy elbocsájtottam a hadsereg kötelékéből), de amellett gyávák voltak arra, hogy hivatásukból folyóan a fegyelmezetlen legénységgel szemben erélyesen föllépjenek.

Itt-ott akadtak dicséretes kivételek is. Az 5000 főnyi székely hadosztály fegyelem dolgában kifogástalanul viselkedett. Tisztjeinek forradalmi megbizhatóságához azonban sok szó fért, éppen ezért a többi csapatok fegyelmetlensége még sulyosabb következményekkel fenyegetett, mert egy ellenforradalmi fegyveres támadás esetén a fegyelmezett székely hadosztály győzelme minden kétségen fölül állt.

Kvalitásos egyéni kivételek sem hiányzottak. Fellner Andor, az aradi 33. gyalogezred nemesjellemü főbizalmiférfia ragyogó példával mártirhalált halt a forradalmi fegyelem eszméiért. Zászlóalját fölöttes parancsnoksága a soborsini frontra rendelte ki. Katonái megtagadták az engedelmességet és csak ugy voltak hajlandók utra kelni, ha teljesen uj fölszerelést kapnak. Fellner igyekezett őket álláspontjuk helytelenségéről meggyőzni és kötelességük teljesitésére rábirni. A föllázitott katonák nem hajtottak a szavára, mire kijelentette, hogy ő „az egész helyőrség nevében ünnepélyesen megigérte, hogy a fegyelmet fönn fogják tartani. Mint szociálista, adott szavához ragaszkodik és ha a katonák továbbra is ellenkeznek, szemük láttára főbe lövi magát".

---

[2] Magyar hadügyminiszteri levéltár.

Még ez a hatalmas lelkierőről és mély komolyságról tanuskodó fölszólitás sem használt, mire Fellner a zászlóalj katonái előtt revolverrel agyonlőtte magát.

A szociálizmus és forradalom fegyelmének ez a ritka jellemü mártirja nem tudta elviselni katonái szertelenségét, meghalt a forradalomért, mártiromságot szenvedett bajtársai vétkes fegyelmetlensége miatt. A ragyogó példát szolgáltató fiatal hős megbecsülését fejezte ki a kormány azzal, hogy végtisztességén a hadügyminiszterrel képviseltette magát s elrendelte mártir emlékének országos költségen való megörökitését.

Mindezek az események — amelyek csak kiragadott példák az anarchia tengeréből — megerősitették bennem azt a meggyőződést, hogy a fiatalkorúakból álló hadsereget minél előbb szét kell kergetni és uj hadsereget kell szervezni, ha nem akarjuk anarchiába fullasztani a forradalmat.

Január végén elbocsájtottuk a hadsereg kötelékéből a harmadik legfiatalabb korosztályt is. Ez az elbocsájtás is ujabb ellenállást keltett. „Lefegyverzik a proletáriátust, elkergetik a forradalmár katonákat, fehér gárda szervezését készitik elő“: ezzel alarmirozták, lázitották föl a kommunisták a tapasztalatlan katonákat. A forradalom veszélyeztetése miatt elbocsájtott katonák forradalmi ürügyekkel: ellenforradalmi fölkeléssel, fegyveresen, akarták megvédelmezni a tétlenség és jó zsold állapotát. Szegeden, Nyiregyházán, Makón, Kecskeméten, Kaposvárott, Budapest néhány laktanyájában és még több más helyütt fegyveres erővel, helyenkint, sajnos, vérengzéssel kellett a fiatalkorúak legfegyverezését kierőszakolni. Irtóztunk minden vérontástól, de a legvégső szükség és provokáció eseteiben a forradalom további sorsa érdekében néha kötelességünk volt az erőszak alkalmazása.

A növekvő veszedelem fölismerése elől Pogány sem zárkózhatott el. Január 22-én kelt átiratában „a most ugyan lappangó, de bármely pillanatban ujra lángra gyulladható *kommunista agitációra,* másfelől pedig az ellenforradalmi mozgalmakra való tekintettel“, március 5-én pedig „az esetleges kommunista támadástól való indokolt félelem következtében“ sürget különböző intézkedéseket.

A javaslatai azonban mindig félszegek. A tömegek felé radikálizmusra hajlanak és nem orvosolják gyökerében a veszedelmet.

Az élesszemű Pogány felismeri a bajt — a fiatal korosztályok leszerelését sem ellenzi —, de félti a radikálizmus hamis glóriáját, a kellemes népszerűséget és óvatos gondossággal ügyel arra, hogy fegyelmezetlen katonáival ne kelljen szembehelyezkednie.

Pogány, a forradalmak történetének képzett iródeákja, félreismerte a forradalom célkitüzéseit, hajtóerőit, társadalmi és gazdasági lehetőségeit. A fiatal, tapasztalatlan, minden eszmei, szervezeti és forradalmi osztalyöntudatot nélkülöző katonák anarchikus tobzódását, demagógiaimádását tulértékelte: forradalmi hajtóerőnek minősitette.

Február 22-én, a kommunista fegyveres támadást követő napon megjelent cikkében kidobta a „jobb és baloldali ellenforradalom"-ról szóló jelszót, — de ugyanazon a napon már visszaretten találó megállapitásának következményeitől és 2977. Ktk. szám alatt beadványt intéz hozzám, amelyben „a kiélezett politikai helyzetre való tekintettel valamennyi fegyveres erőnek — államrendőrségnek, karhatalmi védőrségnek, határrendőrségnek ésatöbbi —, amelyek eddig kivül állottak a katonatanács hatáskörén, a bizalmiférfi-rendszer rendelkezési hatásköre alá való helyezését" kéri. A kommunisták fegyveresen megtámadják a „Népszavá"-t, rendőrség és védőrség a szociálista „Népszava" védelmében sok halottat, számtalan sebesültet veszit és ebből Pogány nem azt a tanulságot meriti, hogy minden erővel a támadó kommunisták ellen kell fordulni, hanem a védőrséget és a rendőrséget igyekszik megrendszabályozni.

Egy pillanatra sem szabad *ezt* a katonatanácsot és hadsereget a forradalom balratolódásának szolgálatában álló forradalmi erővel összetéveszteni. A hadsereg anarchiája, a forradalmi rend megbontása nem öntudatos forradalmi cselekmény, hanem forradalomellenes tettek sorozata volt, amelyek csak tápot nyujtottak az ellenforradalom tüzének élesztéséhez. Amit ők a forradalom tudatos balrahajtásának néztek, az nem volt egyéb, mint gyorsvonati sebességgel való törtetés — az ellenforradalom győzelme felé. Az álradikálizmus ugynevezett elitcsapata — tudatosan vagy öntudatlanul — nem a forradalom, hanem az ellenforradalom szekerét tolta. A jobboldali ellenforradalom csak a baloldali ellenforradalom sikereiből táplálkozhatott. Ez volt Pogány szörnyü vétke:

hogy ezt tudta, látta, megirta, de nem volt bátorsága a baloldali ellenforradalomnak hadseregbomlasztó munkájával szemben éppen olyan energiával föllépni, mint ahogy azt kétségtelenül megcselekedte az egyéb kommunista agitációval és a tiszti reakcióval szemben.

A hadseregszervezés munkálatai két hét multával annyira előrehaladtak, hogy február elején már kész törvénytervezetet terjeszthettem a minisztertanács elé.

Az akkori idők zavarosságát jellemzi, hogy az ország legsürgősebb kérdésének, a védőerőtörvénynek elintézésére nyolc napig nem volt ideje a minisztertanácsnak. Állandóan más halaszthatatlan ügyek foglalták le az egész éjjeleket keresztül tárgyaló kormányt, mig végre ezt is elintézhettük. A törvény szerint

> „a legénységi állomány fedezése önkéntes jelentkezés alapján, toborzás utján történik. Katonája marad az uj hadseregnek elsősorban az a katona, aki nem mezőgazdasági foglalkozásu egyén s akit a bizalmitestület alkalmasnak tart arra, hogy köztársasági érzelmeivel és fegyelmével hasznos tagja legyen az uj hadseregnek. Azonfelül a szükséglet toborzás utján lesz betöltve. Csak olyan, már katonailag kiképzett és a világháború alatt harcvonalbeli szolgálatot teljesitett katonákat vesznek föl, akik 24 évesek, vagy annál idősebbek és hajlandók magukat a katonai fegyelemnek és az esküdtszéki intézménynek fogadalommal alávetni és valamely közigazgatási hatóság, illetőleg társadalmi, gazdasági, vagy munkásszervezet irásbeli tanusitványával erkölcsi megbizhatóságukat és kifogástalanságukat igazolják."

Ezzel a rendelkezéssel a 24 évnél idősebb férfiakból igyekeztünk hadsereget toborozni, elsősorban olyanokból, akiket valamelyik munkásszervezet ajánl. Előrelátható volt, hogy a jó konjunktura elé néző parasztság nem fog katonai szolgálatra jelentkezni. A minisztertanács öntudatos polgári elemei kezdetben ellenezték, később csak szorongó szivvel fogadták el a védőerőtörvénynek ezt a részét. Azonban más út már nem kinálkozott. Az anarchia meggátlására, a jobb- és baloldali ellenforradalom elleni védekezésre az öntudatos ipari munkásokból megalakult hadsereg volt az egyedüli mentőeszköz.

A törvényt a jobb- és a baloldali ellenforradalom, persze, egyaránt ellenséges indulattal fogadta. A bolsevikok fehérgárda, a reakció nyiltan párt-, titokban bolsevik-hadsereg szervezésével vádolt meg. A kétoldali heves támadás megerősitette bennem azt a tudatot, hogy jó uton haladok. *Erre* a hadseregre van szüksége a forradalomnak: ettől fél a jobb- és baloldali ellenforradalom, ez tehát meg fogja védelmezni a forradalmat minden támadás ellen.

Az uj hadsereget gyors ütemben igyekeztünk talpraállitani. Még mielőtt a kormány megszavazta volna a védőerőtörvényt, már kiküldtük a kiválogatott, megbizható toborzótiszteket és bizalmiszemélyeket. Értekezletre hivtam össze a szervezett munkásokra befolyással biró szakszervezeti elnököket és titkárokat. Kifejtettem előttük az uj hadseregszervezés jelentőségét és kértem a támogatásukat: segitsék elő a toborzást, szólitsák föl a megbizható szervezett szociáldemokrata munkásokat, hogy lépjenek be hathónapi időtartamra a hadseregbe, hogy legalább a békekötésig olyan védőerővel rendelkezhessünk, amely visszaver a forradalom ellen intézett minden belső vagy külső támadást.

A párttitkárság hasonló irányu akcióra kapott megbizást a pártvezetőségtől. A titkárság szétküldte körleveleit az ország minden szociáldemokrata pártszervezetéhez és ezzel a tehetetlenségnek ez a bürokratizmusa befejezettnek tekintette az egész akciót.

A február 9-én megtartott pártkongresszus vidéki kiküldötteinek külön értekezletén, a 200-nál több vidéki községből érkezett 300 küldöttnek kötöttem lelkére a hadseregtoborzás ügyét. Amikor tudomásomra jutott, hogy vidéki szerveink még ezek után sem értik meg a hadseregszervezés égető fontosságát, több mint 50, részemről személyesen instruált megbizottat küldtem ki egyes szakszervezetekbe és vidéki városokba, hogy a munkáskatonák toborzását előmozditsák.

Minden fáradozás hiábavalónak bizonyult. Az idősebb, komoly, öntudatos ipari munkásság megunta a négyéves háború katonai szenvedéseit. Fölszólitás, toborzás, agitáció nem használt semmit, a munkás nem volt kapható arra, hogy ujra a katonai életnek szentelje magát. Sajnos, ez egyuttal azt is bizonyitotta, hogy a munkásság legnagyobb része nem értette meg, hogy eme elhatározásától függ a forradalom további sorsa.

Ötheti toborzás után az egész országban alig 5000 ember jelentkezett — pedig 70 000-re lett volna szükségünk. Ez az eredmény a reflektor fényével világitott be a forradalom jövőjébe. Előrevetette árnyékát az öntudatos védelem nélkül álló forradalomnak valamilyen formában való bukása.

Hüséges munkatársamnak, Stromfeldnek legendás munkakedvét is megtörte a sok — ránézve meglepetésszerüen — eredménytelen kisérletezés. Fokozta elkedvtelenedését a katonatanács dezorganizációs tevékenysége, amely minden, a fegyelmet helyreállitani célzó szervező és teremtő munkát megakasztott. Az éjjelnappal csodálatos önfeláldozással és önzetlenséggel dolgozó Stromfeld és munkatársa, Urváry ezredes az alábbi lemondólevelet intézték hozzám:

„Hadügyminister Ur!

Több mint öt hét mult el azóta, hogy Hadügyminister Ur parancsoló szavainak engedelmeskedve, a nekünk kiutalt helyeket elfoglaltuk.

Ezen öt hét óta teremtő munka nem történt.

A jelenleg fönnálló ugynevezett hadsereg ezen idő alatt még inkább felbomlott, mint amennyire öt hét előtt volt.

A vidéken lévő haderő egy tekintélyes része fölöszlattatott, a legénység zöme szabadságoltatott.

A budapesti helyőrség egyes csapattesteiben külsőleg egy bizonyos mértékben fegyelmezettség uralkodik, azonban a parancsnoklás kötelezettsége az erre hivatott parancsnokok kezéből teljesen kisiklott és azt a bizalmitestületek gyakorolják. A bizalmitestületeket pedig sem a ministerium, sem más parancsnokság, hanem a budapesti katonatanács irányitja, amely lassankint országos katonatanács jellegét veszi fel.

Ennek következtében a felelősséggel biró tényezők jelenleg csak a felelősséget viselik, mig a hatalmat egy felelőtlen testület gyakorolja.

Meggyőződésünk szerint ez az állapot az ügy hátrányára van, és a fennálló hatalom, valamint rend végleges felbomlására fog vezetni, ha a hatáskörök a felelős és felelőtlen tényezők között rövid idő alatt teljesen nem szabályoztatnak.

Mivel erre az összes jelenségek szerint kilátás nincs, mi pedig felelősséget ilyen viszonyok között nem vállalhatunk, kérjük Hadügyminister Urat, hogy állásunkból való felmentésünket elrendelje.

Ez alkalommal az eddigi bizalomért köszönetünket jelentjük.

Budapest, 1919. február hó 25-én.

Urváry ezredes. *Stromfeld ezredes*[3]."

Az adott viszonyok között Stromfeld lemondását sulyos katasztrófának tartottam. Ezért a február 26-i rendkivüli pártvezetőségi ülésre Pogányt, Urváryt és Stromfeldet is meghivattam. Stromfeld előterjesztette aggodalmait és kertelés nélkül kijelentette, hogy ha nem sikerül az uj hadsereget szervezett munkásokból a legsürgősebben megteremtenünk s ha a katonatanács az eddigi irányban folytatja müködését, a hadsereg és forradalom fölbomlása elkerülhetetlenné lesz. Stromfeld megdöbbentő referátumát csak azzal egészithettem ki, hogy, ime, legmegbizhatóbb katonai szakemberünk megerősiti mindazt, amit én több mint két hónap óta ismételten a pártvezetőség elé terjesztettem. A párt apparátusa nélkül ezt a hadsereget nem tudjuk átreformálni, a pártszervek pedig bünös indolenciával kezelik a hadseregtoborzás ügyét. Pogány sem zárkózhatott el a megdöbbentő hatás elől és magatartása azt bizonyitotta, hogy már ő is érzi, hogy tullőtt a célon, de kiejtette kezéből a gyeplőt és katonatanácsát — vele együtt — már az ár sodorja magával.

A pártvezetőség sem tudott más megoldást találni: minden erővel, minden rendelkezésre álló eszközzel meg kell kisérelni az uj hadsereg szervezését és Stromfeld maradjon helyén. Megint olyan kiélezett volt a helyzet, hogy nem kockáztathattuk meg a gyökeres és radikális rendszerváltozást. Megbizható fegyveres erő nélkül a fönnálló hadsereg mellett bizonytalan volt az ilyen kisérletnek a következménye.

A vezető államférfiak között Károlyi Mihály volt az egyetlen, aki mély aggodalommal, az ügyhöz méltó erkölcsi komolysággal foglalkozott a hadsereg kérdéseivel. Gyakran idegölő tanácskozások után, fáradtan, a késő éjszakai órákban hivott magához, hogy a

[3] Magyar hadügyminiszteri levéltár.

hadsereg reorganizálása ügyében szükséges intézkedéseket megtárgyalhassa. Pogánnyal szemben bizalmatlan volt. Egy alkalommal nyilt kérdést intézett hozzám, hogy Pogány nem titkos szövetségestársuk-e a bolsevikoknak? Ezt én nem tételeztem fel Pogányról. Sokkal jobban gyülölte Kunékat és azok őt, semhogy ilyen viszony fönnállhatott volna köztük. Károlyi is szerette volna Pogányt eltávolitani a katonatanács éléről, de ő sem akart az erőszak eszközeivel nyilt konfliktust előidézni. Velem együtt azon az álláspontón volt, hogy az ujonnan szervezendő hadsereg öntudatos katonái majd normális választások utján fogják Pogányt megbuktatni.

De már a katonatanácsban is kezdett derengeni. Elsőnek Moór Pál, majd, március közepe táján, Kertész és Kiss Miklós kerestek fel és informáltak állandóan a katonatanácsban történt eseményekről. Figyelmeztettek, hogy Pogány a katonatanácson keresztül akar pártszakadást előidézni és kérésemre megigérték, hogy minden, a párt ellen irányuló akcióról előre fognak értesiteni, nehogy meglepetés érje a kormányt és a szociáldemokrata pártot. De minden információ, katonatanácsi fölocsudás elkésett már.

A szervezett munkások nem váltották be a hozzájuk füzött reményeket, nem léptek be a hadseregbe; nem operálhattuk ki a forradalom testéből a legbetegebb szervet, nem olthattunk bele uj, egészséges védőtagokat, nem teremthettük meg az uj hadsereget és igy az anarchia, fegyelmetlenség hullámai napról-napra magasabbra csapkodtak.

Már-már ugy állt a helyzet, hogy a hadsereg két egymással ellentétes és ellenséges csoportja egymás ellen vonul föl, hogy kibontakozik a polgárháborúnak két fegyveres szerve — és csak a csoda és véletlen mentheti meg az országot a polgárháború véres szinjátékától . . .

XXV.

Ellentétek a szociáldemokrata pártban.

Recseg, ropog a forradalom épülete. A gyönge alapokat elmossák a robajos hullámok. Már csak egyetlen — külső látszatra — hatalmas oszlop, a dolgozók társadalmát átfogó szociáldemokrata párt vállain nyugszik a forradalom föntartásának sulyos terhe. Az alapjaiban uj anyagból épitett oszlop belső szerkezete is meginog: a pártban a halálosan megsebzett forradalom vesztére mélyen szántó ellentétek merülnek fel.

Az erjesztő anyag a bolsevizmus problémája. Az ellentétek megnyilvánulási formája: harc a koalició ellen, a tiszta szociáldemokrata kormányhatalomért. A bomlás lényege a földreform, a szocializálás, a nemzetgyülési választások, a bolsevisták ellen való harc módja és a proletárság politikai hatalmának meghóditása körül kifejlődött belső ellentétekből fakad.

A forradalomnak ebben a stádiumában, a polgárság és parasztság ellenállásában megnyilatkozó osztályharcnak külső megyilvánulásai hijján, a proletárfront egységére intő parancsoló szó elsikamlott. A könnyü sikerek és győzelmek elkábitották a párt többségét: fölülkerekedett a politikai könnyelmüség, a forradalmi hazárdvakmerőség, az ellenfél lebecsülésének és a saját erő tulértékelésének veszedelmes gondolata. Ebből fakad a tékozló erőszétforgácsolásnak az a tébolya, amely elbizakodottságában nem riadt vissza a párt belső életének megbontásától és végeredményében gyilkosa lett a szociáldemokrata pártnak és a forradalomnak.

Az ellentétek nem nyilvánultak meg nyilt pártszakadásban, frakciószerü tömörülésben, vagy az alapvető kérdések körül fölmerült fölfogásbeli különbségek megvitatásában, a vélemények kölcsönös kicserélésében. Ilyen, a nyugati munkáspártokban szokásos termékenyitő viták a magyar szociáldemokrata pártban a békeidőben sem voltak szokásosak. A forradalom előtti időkben

többnyire a pártban érvényesülni nem tudó intellektuellek személyes iszi civódásából fakadtak az ellentétek. A tárgyi különbözőségek a nyilvánosság elé nem kerültek, mert — a pártszervezetek hiján — minden belső egyenetlenség a párt alapépítményeinek, a szakszervezeteknek egységét veszélyeztette. A szakszervezetek egységének megbontása pedig a munkásmozgalom halálraítélésével lett volna egyértékű.

A forradalom néhány hónapja alatt ez az évtizedek óta begyökeredzett szokás nem változhatott meg. A forradalomtól felszínre vetett ellentétek — egy eset kivételével — nem robbantak ugyan ki, de annál veszedelmesebb formában éreztették hatásukat. Kifelé a párt egységes maradt, a pártvezetés *látszatra* nem változott — de a tömegekre ható és irányító pártintézmények, fokozatosan, a hivatalos párttal szemben ellenzéki álláspontot valló vezetés alá kerültek. Az ellenzék a pártintellektuellek: dr. Varga, dr. Hamburger, dr. Pogány és dr. Landler vezetése alatt állott. A gyakorlati pártmunka férfiai távoltartották magukat a szélsőségektől. Hamburger, mint újdonsült párttitkár, Pogány, a katonatanács elnöke, Landler, mint a vasutas szervezet vezetője, Varga nem tudom milyen címen, a vezetők elfoglaltsága miatt kibővített pártvezetőség üléseire is hivatalosak voltak.

A párttitkárság, a katonatanács, sőt részben a pártlap is Hamburger-Pogányék döntő befolyása alá kerül és így a hivatalos pártvezetés lassankint légüres térben mozog.

Két erős áramlat harcolt a pártban egymással. A forradalmi frazeológiának a tömegekre gyakorolt hatásától megrészegedett, romantikus, éretlen *blanquizmus* állt szemben a forradalmi megfontoltság érett *marxizmusával*. A marxista tábor bizonyos határig számolt a forradalmi akaratnak és erőnek társadalmatformáló hatásával, azonban cselekedeteinek döntő irányítója a társadalmi termelés fejlettségének mértéke volt. A blanquizmus hatása alatt álló ellenzék elsajátította a bolsevizmus jelszavait: a forradalmi proletáriátus akaratát, az erőszakot a társadalmi átformálás mindenható tényezőjének deklarálta. A tömegeknek, a szociáldemokrata pártnak csak akarnia kell, élnie kell a meghóditott politikai hatalommal: a társadalom szociális átalakulása sem ütközik akadályba, ha az osztályharcban a fegyveres hatalommal a tömeg rendelkezik.

Az ellenzék és a hivatalos párt tömegeinek elhatárolása, szervezeti tagoltság hijján, pontosan nem állapítható meg. Az iskolázatlan tömegek az erő és hatalom mindenhatóságát hirdetők mögé sorakoztak, az elenyésző számú iskolázott munkások a marxizmus tanitásait követték.

Jelentős kérdésekben ez a tábor sem volt egységes. A munkások és a vezetők nagyobb része különösen a szociálizálás, a bolsevizmus és ellenforradalom ellen való küzdelem, és ezzel kapcsolatban az átmeneti tiszta szociáldemokrata kormányvállalás kérdésében állást foglalt a szélső jobboldal negációjával és passzivitásával szemben.

Figyelemreméltó a magyar blanquizmus álláspontja a bolsevisták elleni harc kérdésében. A hivatalos párt a demokrácia fegyvereivel, — a baloldal, a blanquisták (Pogány és társai), mentalitásukhoz hiven, a gépfegyverek erőszakával akarták letörni a bolsevikok táborát. A noskeizmust nem a jobboldal, hanem a párt legszélsőbb baloldala képviselte!

A *földreform* végrehajtása körül éleződtek kilegszembeszökőbben az ellentétek. A kormány és a hivatalos párt földosztó állásfoglalásával szemben a párttitkárság vezetője — a pártvezetők nagy részének és a tömegeknek szimpátiájával — az erőszakos birtokfoglalást propagálta és helyenkint végre is hajtotta.

Tagadhatatlan, hogy a parasztok szövetkezetei alapján föntartandó nagybirtok, az intenziv termelés, a magasabbrendü gazdálkodás és a szociálista haladás szempontjából is, kivánatosabb megoldás, mint a földosztás. Az adott helyzetben azonban ezek a szempontok eltörpültek a forradalom legégetőbb szociális szükséglete: a parasztság földéhségének kielégitése és a parasztságnak a forradalom védelmére való fölsorakoztatása mellett. A forradalomnak ezt a gyakorlati problémáját csak a földosztással lehetett megoldani. Másrészt igaz, hogy a parasztság a földbirtokfoglalásokat mindenütt lelkesedéssel fogadta. Nem azért, mintha a földmüvelők a szociálista eszmék hatása alatt állottak volna, vagy a mezőgazdasági termelés magasabb formáit igyekeztek volna megtartani, hanem azért, mert régi vágyuk teljesedett az elnyomó nagybirtokok erőszakos expropriálásával.

A nagybirtokost eltávolitották, az örömmámor elmult és a szocializmus és szociális közösség eszméjétől távol álló parasztság

ráeszmélt arra, hogy jobb munkaviszonyok között ugyan, de alapjában bérmunkás maradt: évszázados földsóvárgása ismét nem nyert kielégülést. A ki nem elégitett és kiábrándult parasztság öntudatlan elégedetlensége, természetszerüen, a forradalom ellen irányult.

Hozzájárult még a visszásságokhoz az erőszakosan kisajátitott birtokok zavaros pénzügyi helyzete. A kisajátitott tőkével eltünt a pénzügyi bázis, a szövetkezeti birtokos csak a pénzszükös állam — amelynek törvénye ellenére történt a birtokfoglalás — segitségével tudott ideig-óráig vegetálni.

A kormány polgáripárti tagjai tiltakoztak az anarchikus birtokfoglalások ellen. A szociálista miniszterek a forradalmi érdek, a forradalom szociális problémájának megoldása, a parasztság földéhségének kielégitése és végül a parasztoknak a forradalomhoz érdekkel való kapcsolása szempontjaiból erélyesen képviselték a pártnak és kormánynak a földreform végrehajtására vonatkozó álláspontját, tehát az erőszakos birtokfoglalás ellen foglaltak állást.

Igy a szociálista miniszterek. Ezzel szemben Hamburger Jenő, a párt szervezeti vezetője, a párttitkár, vezeti a birtokfoglalásokat és a párt hivatalos lapja valóságos hadjáratot indit a kormány és a pártprogramot képező földosztás ellen és „A magyar ugar igazi forradalma" cim alatt ünnepli a birtokfoglalásnak „tiszta szociálista megoldását".

A szociálista miniszterek őszinteségébe vetett hitet ezek a jelenségek nem nagyon erősitették meg.

A pártvezetőség egyik improvizált ülésén erélyesen kikeltünk a párt miniszterei, kötelezettségeivel és álláspontjával szembehelyezkedő titkárság ellen, de itt sem találtunk kellő megértésre.

Józan gondolkodással ezt már nem is kivánhattuk, hiszen a polgári gyávaság ezuttal is tullicitálta a szociáldemokrata párt állásfoglalását és a népszerü szélsőségek felé orientálódott.

A somogymegyei birtokfoglalások ellen például a pártvezetőség állást foglal és ugyanazon a napon nagyatádi Szabó István népgazdasági miniszter — a finom szimatu paraszt — megállapodást köt Hamburgerékkal:

1. Szabó István miniszter ur kijelenti, hogy a somogymegyei szociálista termelőszövetkezetek megalakitását, ame-

lyeket egyes polgári lapok rosszindulatúlag birtokrablásnak minősitettek, teljesen a törvényes keretekben, a törvény rendelkezéseinek betartásával, hatósági közegek útján, a termelés folytonosságának szempontjából *mint egyedül helyes és célravezető eljárást foganatositották, ezen eljárást helyesli és mint népgazdasági miniszter, ezennel megerősiti.*

2. Gondoskodik a miniszter ur, hogy a termelőszövetkezetek a minisztertanács utján megfelelő forgótőkével elláttassanak.

3. Kivánatosnak tartja a miniszter ur, hogy a szociáldemokrata párt — minthogy a termelőszövetkezetekre vonatkozó fölfogások semmiben sem különböznek a miniszter ur álláspontjától — a népgazdasági miniszteriumban egy megbizottat delegáljon hivatalos minőségben, aki a termelőszövetkezetek megalapitásában, a megbeszélt és lefektetett alapelvek szerint, teljes jogkörrel rendelkezik[1].

A hivatalos pártálláspontot tehát Szabó, a későbbi Horthy-miniszter „radikálizmus"-a tullicitálta, megbuktatta ... A forradalom nagy veszedelmére Somogymegyét követték a Bodrogköz, Pestmegye és más területek, amelyeken az anarchikus birtokfoglalások napról-napra megismétlődtek.

A *szociálizálás* ügyében a kapkodó tanácstalanság és a jobbaldal félénk tartózkodása hajtotta a vizet a baloldal malmára. A forradalom harmadik napján már a kormány „szociálizál". A minisztertanács átveszi az állam részére a magánüzemben lévő budapesti két villamosvasuti vállalatot, átadja azokat a főváros kezelésébe azzal, hogy a kormányhatározat „a magánjogi viszonyokat nem érinti". A kapitálista vezérigazgatók helyébe két laikus munkásképviselő ül, egyébként — minden a régiben marad. Csak a közlekedés nem javul, a tarifa kéthavonkint megdrágul, a munkások elégedetlenek az uj rendszerrel, az állam ráfizet a tervszerűtlen, szakértelem nélkül végrehajtott társadalmositásra. A szociálizálásnak ezt a karrikaturáját az érett munkásság élesen elitélte, erről mondotta Bajáki vasmunkás a munkástanácsban, hogy „mi hivei vagyunk ugyan a szociálizálásnak, de ezt a kommunizálást nem tudjuk megérteni".

---

[1] A „Népszava" 1919 márc. 11-i száma.

Az igazgatóváltozás naiv egyszerüsége alapján végrehajtott szociálizálási példát az uj tömegek egyrésze, persze, fertőző gyorsasággal követte.

Ez a kudarc azonban nem a szociálizálás eszméjének, hanem a laikus végrehajtásnak a számláját terheli. A komoly szociálizálásra még tanulmányi kisérlet sem történt.

A hatalmon levő proletárpárt nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy határozataiban követelő frazeológiával lép fel, kormányzatában pedig a határozatokkal ellentétben cselekszik. A szociáldemokrata párt már az 1918 október 8-án kiadott proklamációban követeli, hogy

> „alakuljon olyan kormány, amely hajtsa végre mindazoknak az üzemeknek a szociálizálását, amelyek az egyéni vezetés alól kinőttek".

A pártvezetőség nevében a február 9-én megtartott pártgyülésen Weltner határozati javaslatot terjeszt elő, amelyben

> „a pártgyülés a pártvezetőségtől és a kormányban ülő elvtársaktól megköveteli, hogy minden erejükkel azon dolgozzanak, hogy minél előbb szociálizálni lehessen a közlekedés nagy eszközeit, a bányákat, a vas- és érctermelést, a világitást és vizszolgáltatást, a közlekedési eszközök gyártásával foglalkozó üzemeket ésatöbbi".

Február 24-én a munkástanács sürgeti egy szociálizálási bizottság kiküldését.

A pártvezetőség, a pártgyülés és a munkástanács mindig egyhangu határozattal fogadja el ezeket a javaslatokat, de még csak kisérlet sem történt azoknak végrehajtására.

Nem volt naivitás, tulzott követelés, vagy bolsevizmus, ha a munkások és a vezetők egyaránt azt követelték, hogy az a kormány, amelyben a szociáldemokrata pártnak hatalma és befolyása van, tegyen legalább *kisérletet* annak a programnak a megvalósitására, amelyhez ugyanaz a párt néhány hét előtt, mint aktuális programhoz ünnepélyesen lekötötte magát.

A megvalósitás végrehajtására hivatott Garami azonban élesen szembeszállt ezekkel a törekvésekkel. Garami meg volt győződve arról, hogy az akkori gazdasági és külpolitikai viszonyok között az üzemek szociálizálása nem valósitható meg. Garamit bizonyára

mély gazdasági tudása hajtotta erre az álláspontra. Sokan azonban nem zárkozhattunk el annak a fölismerésétől, hogy nem elég, ha Garami van meggyőződve a szociálizálás végrehajtásának lehetetlenségéről, hanem meg kell legalább kisérelni a néhány hét előtt kiadott programból annyinak a megvalósitását, amennyinek a megvalósitása az adott viszonyok között lehetséges. Járható ut lett volna egy szociálizáló miniszterium vagy bizottság föllállitása. Ez a szerv megvitatta és megvilágitotta volna a nyilvánosság előtt a szociálizálás lehetőségeit, javaslatokat dolgozott volna ki, kisérletezhetett volna az egyéni vezetés alól kinőtt üzemek szociálizálásával vagy vegyes gazdaságú üzemekké (gemeinwirtschaftliche Anstalt) való átszervezésével ugy, ahogy ez másutt történt. A viták, javaslatok és kisérletek hatása a tömegekre és vezetőkre nem maradt volna el.

Én például még ma sem értem, hogy ami az ausztriai Arzenalban sikerült, miért nem sikerülhetett volna az állam pénzén mammut-üzemmé fejlődött Weiss Manfréd-féle gyárban és a magyarországi nagy bányaüzemekben?

A párt tehát nemcsak a tömegek *tul*követeléseit, hanem a programjára vonatkozó kivánságait is fékezte, anélkül, hogy a kapitálizmus látható ellenállást fejthetett volna ki. De a tömegek szivósan ragaszkodtak a párt által szuggerált „rögeszmék"-hez és nem gyógyithatta ki őket ebből az a terv sem, hogy a munkásság képviselői vonuljanak ki a kormányból, ami az akkori szituációban nem jelentett kevesebbet, mint hogy a munkásosztály mondjon le az általa megszerzett hatalomról. Kautsky irja:

> „Egyetlen osztály sem mond le önként az általa elért hatalomról, akármilyen körülmények voltak azok, amelyek kormányra juttatták. Egyűgyűség volna az orosz vagy magyar proletáriátustól ilyen lemondást országuk visszamaradottsága miatt követelni. Azonban egy valóban marxi szellemben vezetett szociálista párt azokat a feladatokat, amelyeket a győzelmes proletáriátus elé állit, mindig azokhoz az anyagi és fizikai föltételekhez szabná, amelyek között él és nem határozná el minden további nélkül egy fejletlen kapitálista termeléssel rendelkező országban, mint amilyen Oroszország, az azonnali teljes szociálizálást[2]."

[2] „Terrorismus und Kommunismus", 106. oldal.

A szociáldemokrata párt, valóban marxi szellemben, csak olyan követeléseket állitott föl, amelyeket a fönnálló anyagi és fizikai föltételek szabtak meg: csak azoknak az üzemeknek a szocializálását kivánta, amelyek arra érettek. Azt azonban, hogy mely üzemek érettek arra, meg sem vizsgáltuk.

A szocializálás eltaktikázása nagyon hozzájárult a tömegek balratolódásához, önkényes cselekvések okozója lett és végül elforditotta a párttól a tömegek rokonszenvét, megrenditette a tömegek hitét az eszmében.

Amikor a hullámok már összecsapni készültek a kormány feje fölött, amikor a tömegek elégedetlensége és forrongása tetőfokra hágott, lecsapoló kisérletként március 17-én inditványomra a minisztertanács elhatározta egy szocializáló miniszterium sürgős megszervezését; ennek föladata lett volna az állami üzemek kezelése és az arra érett üzemek szocializálásának előkészitése és végrehajtása.

Sajnos, a jószándék ezuttal is elkésett.

Három nappal a határozat meghozatala után lecsapott a forradalomölő Vyx-jegyzék kézigránátja és kitört a bolsevizmus.

A *nemzetgyülési választások* megtartását a kezdet kezdetétől fogva a szociáldemokrata párt sürgette a legerélyesebben. A proletáriátus, amely évtizedek óta terhes-véres küzdelmet folytatott a választójogért, epedve várt a pillanatra, amikor mint politikai tényező bevonulhat a parlamentbe.

De a választások terminusának halogatása elmosta ezt a vágyakozást. Evés közben jön meg az étvágy. A hatalom birtokában a nagy tömegek féltek a választások bizonytalan eredményétől. A harmadik hónap után már nem nagyon lelkesedtek a nemzetgyülésért és március havában már csak a szociáldemokrata párt törzse, az iskolázott munkásság követelte a minél sürgősebben megejtendő nemzetgyülési választásokat. Az elitgárda, a munkástanács néhány intellektüellből álló oppozíciója erőlködése ellenére, Kunfi referátuma alapján, a választások megtartása mellett foglalt állást. A kibővitett pártvezetőségben csak Pogány és Varga kardoskodtak a választások elhalasztása mellett, hogy a párt hatalmi szervei megerősödhessenek. Még a párt balszárnyán álló Landler is a választások megtartása mellett foglalt állást.

A kormány végre az utolsó pillanatban — márciusban —

elrendelte a választások megtartását. A választási küzedelemben már nem volt titok, hogy az uralkodóosztályok hibájából a demokrácia iskoláját nélkülöző tömegek és a párt vezetősége között mélységes ür tátong.

A polgárság gyüléseit megzavarják. A kabinet polgári tagjait a gyüléseken inzultálják és gyakran csak a szociáldemokrata párt központjának közbelépése után vált lehetségessé a forradalomért példásan munkálkodó polgári miniszterek és polgári pártok gyüléseinek megtartása.

A tömegek dacos türelmetlensége veszélyeztette a választások békés lefolyását. A megfélemlitett polgári pártok ki akarnak vonulni a kormányból, passzivitást emlegetnek s fölajánlják az egész hatalmat a szociáldemokrata pártnak. Nagyatádi Szabó István, a polgári gyávaság és megfutamodás tipikus képviselője, ilyenirányú inditványt tett is a minisztertanácsban.

Károlyi, aki fölülemelkedett a napipolitika kicsinyeskedésein s minden szenvedelemmel és veszedelemmel szemben a forradalom magasztos érdekeit képviselte, kivezető utat keresett a sulyos helyzetből. Március közepe táján értekezletre hivta össze a szociáldemokrata párt és a forradalmi polgári pártok vezetőit. Pártközi megállapodás létesitésén fáradozott, amelynek célja volt a választások zavartalanságának biztositása. Fölvetette a tervet, hogy a polgári pártok biztositsák a mandátumok több mint 50 %-át a szociáldemokraták számára, ennek ellenében a szociáldemokrata párt garantálja a választások zavartalanságát.

Az értekezleten a választások kapcsán egy másik kérdés is felvetődött. A Radikális Párt sérelmezte, hogy a tisztviselői szakszervezetekbe bekényszeritik a Radikális Párt tagjait. A választások és a szakszervezeti kérdés egybekapcsolása nem volt szerencsés gondolat. A szakszervezeti kérdésben egységesen elutasitó volt a szociáldemokrata párt vezetőinek álláspontja: a szakszervezetek igyekeznek az érdekközösségükbe tartozó alkalmazottakat és tisztviselőket a gazdasági szervezet keretébe bevonni, ezzel szemben a titkos választás minden tekintetben garantálja a választók szabadságát és a választások tisztaságát.

A választási terror kérdésében Garami fejtette ki a pártvezetőség álláspontját: a szociáldemokrata párt a tiszta és terrormentes választási szabadság mellett foglalt állást és elutasit magától min-

den kalandos tervet, amely a szociáldemokrata minoritás esetén a nemzetgyülés szétkergetését célozza. Pogány és mások fölszólalása azonban nem nagyon nyugtatta meg a polgári pártokat. Pogány burkolt fenyegetődzése annál fölöslegesebb és céltalanabb volt, mert a fönnálló viszonyok között a szociáldemokrata párt, szervezettségével, a szervezetlen polgársággal szemben kétségteienül megszerezte volna a parlament többségét, amit különben Károlyiék biztositani is akartak.

A kudarcba fulladt értekezlet eredményeképen a Radikális Párt kimondotta, hogy nem vesz részt a választásokon, mert nem akarja a szociálista többség kialakulását megnehezíteni. Szende Pál pénzügyminiszter — a forradalomnak egyik legkiválóbb férfia, aki gondolkodásában közel állt a szociáldemokrata párthoz — volt a kezdeményezője annak a határozatnak, amelynek be nem vallott célja: nem akarták fölvenni a harcot a tömegterrorral és igy akarták megakadályozni, hogy a választások polgárháborúba fulladjanak.

A tömegek balratolódását a bolsevikok ügyesen kihasználták. Bomlasztó és ék verésére irányuló tevékenységük sikerrel is járt. Már a gyárakban is vannak komoly hiveik. A szociáldemokrata párt és a szociáldemokrata miniszterek lejáratása jó uton halad. Sikeres offenzivával a tömegeknek a politikai letartóztatottakkal szemben tanusitott ösztönszerü rokonszenvére spekulálnak — és ezzel is a szociáldemokrata párt ellen hangolják a munkásságot.

Március havában megjelent a hadügyminiszteriumban a csepeli gyári munkástanács Schwarz nevü tagja, néhány más szociáldemokratának ismert funkcionáriussal, és a csepeli gyár munkásainak megbizásából kérdőre vontak: igaz-e, hogy a kormány szabadlábra akarja helyezni a letartóztatott kommunistákat és csak a szociáldemokrata hadügyminiszter akadályozza azt meg? Ezt a mesét, persze, elterjesztették valamennyi gyárban.

A forradalom bukása után kitudódott, hogy a csepeli bizalmiférfiak és munkásság többsége nem adott megbizást az intervencióra, de jellemző, hogy milyen fegyverekkel harcoltak a szociáldemokrata párt ellen és még jellemzőbb, hogy magukat szociáldemokratáknak nevező munkások vállalták a konkolyhintés kártékony szerepét.

A torlódó veszedelem hatása alatt a jobboldal a passzivitás felé

hajlott, ami a baloldalt még erőszakosabb előtörésre bátoritotta. Garami nem titkolta sem a pártban, sem a kormányban, hogy távozni készül, meg akar szabadulni a kereskedelemügyi miniszterium idegsorvasztó, adminisztrációs pepecseléssel túlterhelt vezetésétől és ismételten kisérletet tett arra is, hogy a pártot a kormány elhagyására rávegye. A Garami-válságok egész sorozatát kellett végigharcolnunk. A válságok emésztették a párt belső erejét, másrészt föllobbantották a balodal harci tüzét. Hiba volt ezeket a válságokat fölidézni, de nem kisebb vétek volt a tapasztalatokon nyugvó politikai gyakorlattal rendelkező Garamit elvonni a párt politikai vezetésétől és bekényszeriteni a kereskedelemügyi miniszterium adminisztrációs kényszerzubbonyába.

A párt miniszterei tettek is kisérletet a kérdés megoldására. Garami és Kunfi azt inditványozták a minisztertanácsban, hogy a kormány egyezzék meg abban, hogy Garami, Kunfi, Peidl helyére meg az enyimre nevezzenek ki más szociáldemokrata minisztereket. Garami átveszi a „Népszava" szerkesztését, Peidl szakszervezete élére áll, Kunfi a bolsevizmus elleni küzdelem irányitását és vezetését vállalja, én meg a párttitkárság ügyeinek az intézését. Ezzel a párt visszanyerte volna vezetőerőinek egy részét és ezek kizáróan pártmunkával foglalkoztak volna, hogy a fegyelmezett és a párt akaratának megfelelő tömegvezetés biztositva legyen.

Sajnos, a kormány bátortalan maradt és elvetette ezt a megszivlelésre méltó tervet.

Az októberi forradalom bukása után a katonatanács tagjaitól értesültem arról, hogy milyen groteszk eszközökkel akarta Pogány a pártbontást előidézni s a „független szociálista" pártot megalakitani. Nem eszmék, gondolatok,elvi fölfogások, ellentétek tisztázása, a proletárdemokrácia alapján való többséggyüjtés vagy eszmei harcok árán igyekezett magának hiveket szerezni. A sokkal könnyebb és egyszerübb texasi módot választotta a pártalakitásra.

A katonatanács végrehajtó bizottságában javaslatot terjesztett elő, amely szerint a fegyveres erő proklamálja a szociáldemokrata párttól való elszakadását és a Független Szociálista Párt megalakulását. A katonatanács kommunista tagjai, Steinbrück és sárói Szabó századosok, természetesen, örömmel csatlakoztak Pogány javaslatához. A szociáldemokrata Moór Pálnak és néhány hivének

erélyes föllépése azonban megakadályozta a párt nyilt szétszakadására vezető merényletet, amely bizonyára egyedül állt volna a munkásmozgalom történelmében a példájával: a fegyveres erő hatalmával dönteni el egy proletárpárton belül az elvi ellentéteket!

Az egységesnek mutatkozó szociáldemokrata párt márciuselejétől fogva már soraiban megbontva vonszolta a forradalom terheit és nem volt kétséges, hogy egy erősebb vihar elsöpri a pártot s vele az egész forradalmat.

XXVI.

A forrongó Magyarország.

Hamis kép tárulna elénk, ha a forradalom eseményeit csak a kormányok, minisztertanácsok, vezető pártok, szervezetek és személyek többé kevésbé jelentős cselekvéseinek, határozatainak, megnyilatkozásainak és magánbeszélgetéseinek nézőszögéből vizsgálnók. Világosabb és tisztább benyomást nyerünk, ha az osztályharcnak háttérben mozgó eleven erőit vesszük szemügyre. Ezek a tömegerők hatékonyabbak, mint a vezetők célkitüzése, ezek hajtják a forradalmat — a viharban küzködő hajóhoz hasonlóan —, gyakran a kormányvezetők akarata ellen, ismeretlen vizekre.

A magyar forradalom viharvert hajójának hánykódását, a magasba törő hullámok rombolását veti elénk a tömegesemények alábbi, hivatalos jelentésekből és a napilapok híradásából összeállított kronologikus ismertetése.

Csak a legfontosabb eseményeket regisztrálom. Az első napok anarchiáját és a sok-sok százra rugó falvak forrongását alig érintem. De már ezek is tanulságosak.

A forradalom kitörését követő napokban emeletnyi magasságra csapkodnak a hullámok. Budapesten és a vidéken a fölszabadult tömeg megtámadja a pályaudvarokat és katonai raktárakat, a népharag elkergeti a falusi jegyzőket és sokat közülük megölnek.

Egy hét leforgása alatt helyreáll a forradalom rendje. Csak itt-ott egy-egy kilengés.

December 12-én a fegyveres tömegterror minisztert buktat: a példa iskolát csinál. Ettől kezdve a hullámvonal ismét fölfelé kanyarodik. Bolsevik és ellenforradalmi mozgalmak váltják föl egymást, teszik elviselhetetlenné az atmoszférát, akadályozzák az alkotómunkát, meghamisítják a forradalom szociális jellegét és kérlelhetetlenül kergetik az örvény felé a konszolidálásért küzdő forradalmat. Ezek a tömegmozgalmak hatálytalanítják mindazokat az elhatározásokat, megállapításokat és bölcs intelmeket, amelyeket a csöndes rekrimináció a forradalom csodaszere gyanánt kitalál.

1918

November 4. Az illavai fegyencek zendülése Váczott. *50 halott és 60 sebesült.*

November 12. Somogymegyei parasztok betörnek Kaposvárra és kifosztják az üzleteket és lakásokat. *7 halott, 40 sebesült.*

December 12. A budapesti helyőrség fölvonul és megbuktatja Bartha hadügyminisztert.

December 25. Kecskeméten a 13-as huszárok föllázadnak, tisztjeiket elfogják. A szociáldemokrata párt titkára (a Héjjas Iván által meggyilkolt Vincze Lajos) akadályozta meg a kommunista katonáktól előkészitett vérengzést.

December 26. Katonák és munkások összecsapása Budapesten, a Rákóczi-uton. *2 halott, 5 sebesült.*

December 30. Magyarok és románok összetüzése Aradon. *1 halott, 14 sebesült.*

December 31. Kun Béla az első honvédlaktanyában gyülést tart, fölszólitja a katonákat, hogy fegyveresen vonuljanak fel a Várba és kényszeritsék lemondásra Festetich hadügyminisztert. A laktanya udvarán ki nem deritett okokból pánikot előidéző *lövöldözés* keletkezik.

A 32-s laktanyában Kun Béla hasonló felszólitást intéz az ottlévő katonákhoz, akik azonban letartóztatják és csak Pogány menti meg veszedelmes helyzetéből.

Néhány száz katona Kun felszólitására fegyveresen a Várba indul, azonban a kivonult nemzetőrség és rendőrség a katonákat lefegyverzi.

1919

Január 3. *A rokkantak megtámadják* a „Rokkant-Ujság" szerkesztőségét, *szétrombolják a nyomdát,* a szerkesztőséget és a kiadóhivatalt. Hasonló céllal „A Nap" szerkesztőségébe vonulnak, de még idejekorán lecsendesitik őket.

Kun Béla december 26-án, két másik bolsevik: Szaton és Rudas január 1-én gyülést tartottak *Salgótarjánban,* ahol az összegyülekezett bányászokat felszólitották arra, hogy fegyverezzék föl magukat, foglalják el a bányákat meg a burzsoázia lakásait és teremtsék meg a proletáriátus diktaturáját. Január 3-án a környékbeli lakosság bevonult Salgótarjánba és a környékbeli falvakba, *kifosztották valamennyi üzletet,* benyomultak a lakásokba, a butorokat kidobálták az utcára. *16 halott,* rendkivül sok sulyos, összesen *több mint 90 sebesült.*

Január 4. A Szamuely-testvérek Nyiregyházán a tüzérek között hiveket toboroznak. A csatlakozó tüzérek 150 korona dijat kapnak. A kommunista tüzérek és a többi alakulatok katonái között fegyveres összeütközések keletkeznek. A Szamuely-fivérekre az utcán rálőnek.

Az első vadászezred fegyveres fölvonulást rendez Festetich hadügyminiszter mellett, aki mellett előző nap az aktiv tisztek tüntettek és aki ellen forradalmi részről ellenforradalmi vádakat hangoztatnak.

A Ganz-gyári munkásság eltávolitja a régi igazgatóságot. A gyár munkássága a gyülésen tisztviselőkből és munkásokból uj igazgatóságot választ.

Január 6. A hadügyminiszteriumban letartóztatják a hadmüveleti osztály főnökét, Láng Boldizsárt, aki Érsekujváron és környékén a csehek ellen való fegyverkezés cimén *ellenforradalmi hadsereget toborzott,* ezzel Budapest és a forradalom ellen akart vonulni.

Január 7. *A Fegyvergyár munkásai eltávolitják a gyár régi igazgatóságát* és tisztviselőkből és munkásokból álló uj igazgatóságot választanak.

A folyton fokozódó nyugtalanságok következtében különböző puccsokról és ellenforradalmi

kisérletekről szállingózó rémhirek vannak elterjedve a fővárosban, aminek következtében a kormány elrendeli a *helyőrségnek készültségbe* való helyezését.

Magyarország legnagyobb ipari üzeme, a csepeli *Weiss Manfréd-féle gyár munkássága eltávolitja a gyár két eddigi igazgatóját,* követeli, hogy a gyár vezetésében a munkásság befolyása biztositassék.

Január 16. *A Friedrich-Erdélyi-féle ellenforradalmi puccs leleplezése,* amely napokig foglalkoztatta a lapokat, hallatlan izgalmat keltett és a végén kisült, hogy az egész Friedrichéknek föltünési viszketegségből eredő ostoba ellenforradalmi kisérlete volt.

Január 17. A *kommunisták* egyik kiküldötte, Konecsi, gyülést tartott *Szarvason.* Vörös gárdát akart szervezni, elment a környékbeli falvakba és azonnali cselekvésre hivta föl a népet. A községben már hetek óta egy helybeli tanár vezetése mellett nagyarányu *klerikális* agitáció folyt. A klerikális befolyás alatt álló tömegek szivesen megfogadták a kommunista agitáció jelszavát, azonnal cselekedtek, bevonultak Szarvasra, kifosztották az üzleteket, végül benyomultak a lakásokba és ott hallatlan pusztitást vittek véghez. A lakosság segitségére sietö nemzetőröket elkergették. Segitségül hivták Gyuláról a 2. honvédezredet. Utcai harc keletkezett. *14 halott és több mint 40 sebesült.*

Január 18. A „Déli Hirlap" szerkesztősége eltávolitja a lap uj tulajdonosait és szerkesztőjét, miután tudomására jutott, hogy a lapot Pallavicini vezetése alatt álló reakciós érdekképviselet vette meg. Az eddig köztársasági lapot a népkormány ellen akarták az uj tulajdonosok felhasználni.

Budapesten a Hungária-uton katonák lövöldözést rendeztek. *5 halott és 8 sebesült.*

Január 20. *A* Székely Nemzeti Tanács gyülést tart a Vigadóban. Megtámadták a kormányt, amely szerintük nem akarja fegyveresen visszafoglalni az elszakitott területeket.

Ugyanezen a napon a Gólyavárban az ébredőmagyarok tartottak gyülést, amelyet a munkások szétvertek.

Mindkét *gyülés résztvevői fölvonultak a Várba s ott tüntettek* a kormány, a népköztársaság és a zsidók ellen. A Várban összeütközésre került a sor a katonatanácsnak a Várban lévő katonái és az ébredőmagyarok között. Csak a hadügyminiszter személyes közbelépése akadályozta meg a már felállitott *gépfegyverekből* való tüzelést. A tüntetés a kormány és az idegen missziók egy részének szemeláttára folyt le.

A Schlick-gyári munkások eltávolitják a gyár igazgatóságát és munkásokból álló igazgatóságot választanak.

Tiszadobon a földosztás késedelmessége miatt fölizgatott tömeg megrohanja az Andrássy-kastélyt, azt teljesen kifosztja és az ott elhelyezett mükincsek nagy részét elpusztitja.

Folyik a kommunisták akciója, amellyel gyüléseken, röpiratok százezrein, főként munkáskerületekben felszólitják a munkásságot, hogy február 1-én ne fizessen házbért és ilyen módon *„szociálizálja" a bérházakat.* Ez az akció lázas izgalommal töltötte el a várost február 1-éig, amikor kitünt, hogy a szociáldemokrata párt céltudatos ellenagitációja sikerrel járt, a kommunisták felszólitását senki sem követte. Még a kommunista fővezetők is pontosan befizették a házbért; ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy a hazug jelszóval csak anarchiát akartak teremteni.

Január 23. *A munkanélküliek szétrombolják a „Pesti Hirlap" nyomdáját és kiadóhivatalát.*

Január 26. A Vigadóban az ébredőmagyarok, a Gólyavárban a cionisták tartanak gyüléseket; a gyüléseket a munkások szétverik.

Január 29. *A leszerelt altisztek gyülése és fegyveres tömegfölvonulása a Várba.* Követelik az 5400 koronás végkielégités kifizetését.

A *makói* tüzérek között folyó kommunista agitáció nyilt fölkelésre vezet. A szociálista hadügyminisztertől kiadott parancsnak, hogy a két legfiatalabb korosztályt leszerelják, ellenállnak, a tiszteket és a hadügyminiszter kiküldötteit eltávolitják a laktanyákból és harcba keverednek a köztársasághoz hü katonákkal. A gépfegyverrel és ágyuval vivott harcban *8 halott és 40 sebesült* marad a harctéren.

A budapesti tudományegyetem tanári kara ellenforradalmi célzattal állást foglal a kormány ellen, törvénytelennek minősiti Kunfi szociálista miniszter két egyetemi tanár kinevezésére vonatkozó rendelkezését és vonakodik a kinevezett egyetemi tanároktól az esküt kivenni.

Február 1. A *rokkantak* ezrei, vakok, bénák, mankókon vonulnak fel a város legforgalmasabb utcáin a hadügyminiszteriumba, hogy tiltakozzanak a kommunisták agitációja ellen, amely a rokkantakat a köztársaság ellen saját pártpolitikai céljaikra akarja felhasználni.

Február 3. A rendőrség házkutatást tart nagy katonai készenlét kirendelésével a kommunisták lapjának, a „Vörös Ujság"-nak a szerkesztőségében.

A fehérmegyei fölöszlatott törvényhatóság a kormány tilalma ellenére gyülést tart és Károlyi József javaslatára állást foglal a kormány és a népköztársaság ellen, kibontja az ellenforradalom zászlaját és követeli a régi rend visszaállitását.

Február 7. *Jutason* a veszprémi honvédek harcba keverednek a nemzetőrökkel, akik arra akarják kényszeriteni a honvédeket, hogy a hadügyminiszteri parancs ellenére utazzanak tovább. *2 halott és 5 sebesült.*

Február 8. A rendőrség nagyarányu akciót indit *ellenforradalmi* szervezkedések ellen. Több mint 100 gyanusitottat letartóztatnak.

Hasonlóképpen akciót inditanak a *fegyverek beszolgáltatása* ügyében, hogy a folyton kisértő fegyveres puccsoknak és a kormány ellen irányitott fegyveres fölvonulásoknak véget vessenek.

Gyöngyös város polgármestere a kormányrendelettel feloszlatott régi városi közgyülést összehivja, a klerikális közgyülési többség a fehérmegyei ellenforradalmi határozat alapjára helyezkedik és a forradalmi kormány rendelkezéseit törvénytelenneknek minősiti.

Február 12. *A leszerelt közkatonák gyülése.* Határozatukban kijelentik, hogy ha nem segitenek rajtuk, majd segiteni fognak önmaguk. *Több ezer főnyi tömeg fegyveresen fölvonul a hadügyminiszteriumba,* követelik az 5400 korona végkielégitésnek három napon belül való teljesitését.

Február 13. A budapesti *Herceg Ernő-féle gyárat a munkások* egy bérdifferenciából kifolyóan *megszállják* s a gyártulajdonost erőszakkal eltávolitják.

Február 14. *A hadirokkantak elfoglalják a hadigondozó intézetet* és erőszakkal eltávolitják a szociálista miniszter által kinevezett szociálista vezetőséget.

Február 17. A budapesti *Hungária-szállodában* egy milliomos család nagy pompával rendezett lakodalmi ebédjét benyomuló bolsevikok szétzavarják és követelik, hogy az ott lévő étel a velük hozott munkásgyermekek között szétoszttassék.

Kiskunfélegyházán klerikális agitációval felizgatott parasztasszonyok az élelmiszerek árának maximálása miatt egy Szelepcsényi nevü pap

vezetése mellett megtámadták a városházát, a nemzetőrséget és a rendőrséget. Nagyarányu csata fejlődött ki. *10 halott és 30 sebesült.*

Február 18. *Kiskörösön* a nemzetőrség és egy hivatalosan leküldött tengerészcsapat között összeütközésre kerül a sor. *Két halott és három sebesült.*

Február 19. A hatósági vizsgálat szerint ellenforradalminak bizonyult aktiv tiszti egyesületet a kormány rendeletileg feloszlatja.

Február 20. *Gödöllőn* és *Kerepesen* a birtokreform végrehajtása miatt türelmetlen mezőgazdasági munkások *elkergetik a régi földbirtokosokat* és, tekintet nélkül a forradalmi kormánytól kiadott törvényekre, egyszerüen birtokukba veszik a földet.

Február 21. *A munkanélküliek nagygyülése* a Vigadóban és a kommunista pártlap szerkesztősége előtt. *A fölfegyverzett tömeg megtámadja a szociáldemokrata párt nyomdáját és szerkesztőségét.* A tömeg és a kirendelt rendőrök és védőrség között harc fejlődött ki: *7 halott és közel 100 sebesült.*

Február 22. Tömeggyülés a bolsevikok ellen 200 000-nél több résztvevővel a parlament előtt.

A „Népszava" elleni támadás ügyéből kifolyóan a kormány rendeletére a rendőrség elfogja a kommunista párt vezetőit. Ugyanezen a napon a *leszerelt altisztek* gyülést tartanak a Vigadóban, amelyben lehurrogják azt a szónokot, aki az előző napi merényletet elitéli és éltetik a szociálista lap támadóit. A gyülés határozatából kifolyóan *fölfegyverzett tömeg indult a rendőrség ellen,* hogy mozgalmuknak a kommunistákkal együtt letartóztatott vezetőit erőszakkal kiszabaditsa. A rendőrség a támadókat lefegyverezte.

Február 26. A kormány rendeletére internálják a háború főbünösei közül *Szterényi* József és *Szurmay* Sándor volt minisztereket.

Február 27. A kormány rendeletére internálják az ellenforradalmi szervezkedéseket támogató *gróf Mikes* szombathelyi püspököt.

Március 1. *A leszerelt katonák nagygyülése a Vigadóban,* amelynek végeztével *több ezer főnyi tömeg, részben fegyveresen, ismét felvonul a Várba* és Károlyi köztársasági elnöknél követelései teljesitését szorgalmazza.

Március 3. *Somogymegyei mezőgazdasági munkások és kisbirtokosok elfoglalják* Somssich, Széchényi, Zichy és a mezőgazdasági iparrészvénytársaság *birtokait* és proklamálják a termelőszövetkezetek megalakitását.

Kecskeméten több ezer főnyi asszony a városháza elé vonul és követeli a város polgármesterétől a kormány által február 28-án beszüntetett hadisegélyek azonnal való kifizetését. A fölvonulást követő verekedés és összeütközés szerencsére nem követelt emberáldozatot.

Március 5. *Rokkant katonák megtámadják a budapesti II. kerületi rendőrséget* és a legénységet lefegyverzik.

Március 10. *Kaposvárott* a munkások nagyatádi Szabó miniszter odaérkeztének hirére általános sztrájkot proklamálnak és követelik a kisgazdapárti főispán eltávolitását és szociáldemokrata főispán-kormánybiztos kinevezését. A miniszter a helyszinén teljesitette a munkások követelését.

Március 11. *Szegeden* a kommunisták gyülésre hivták a leszerelt katonákat és külön a tényleges szolgálatot teljesitő, de a hadsereg kebeléből kormányrendelettel elbocsátott katonákat. A kommunisták felszólitására a fölfegyverzett tömeg a városházára indult és követelte az 5400 korona végkielégités azonnal való kifizetését és a fiatalkoruaknak a hadsereg kötelékében való megtartását. A szociáldemokrata párt és munkástanács a szociáldemokrata párt központjának intencióihoz hiven elle-

nezte a követelések teljesitését. *A fegyveres tömeg támadást intéz a munkástanács és a szociáldemokrata párt ellen.* A polgári pártokhoz tartozó (a későbbi aktiv ellenforradalmár) Kelemen Béla kormánybiztos és Somogyi Szilveszter polgármester megigérték a tömegnek a követelés teljesitését. Másnap a szociáldemokrata párt a kommunisták ellen általános sztrájkot hirdet és 40 000 ember részvételével megtartott gyülésen tiltakozik a kommunisták terrorja ellen. Az időközben leérkezett csapatok parancsnoka statáriumot hirdetett ki a városban és az ellenszegülő katonákat fegyveres erővel lefegyverezte. *Egy halott, három sulyos és hét könnyü sebesülés.*

Március 14. *A leszerelt katonák gyülése a budapesti Vigadóban,* amelyen a kormány és a forradalmi pártok ellen foglalnak állást. A gyülés legtöbb szónoka a kommunista párthoz való csatlakozást propagálja.

Március 15. Budán a Károlyi-párt választási gyülést tart, amelyen megjelenik a Károlyi-párthoz tartozó Vass János miniszter is. A gyülés megtartását a munkások megakadályozzák és *Vass minisztert inzultálják.*

Március 18. A *csepeli* gyár munkásainak nevében (de azoknak tudta nélkül) összehivják valamennyi gyár bizalmiférfiát és elhatározzák a bebörtönzött kommunistáknak március 23-án való fegyveres kiszabaditását. A kommunista katonák bizalmiférfitestülete hozzájárul a határozathoz.

Március 19. *A munkanélküliek a budapesti Lovardában gyülést tartottak, onnan több ezernyi tömeg fölvonult a Várba.* Küldöttség kereste föl a szociáldemokrata párthoz tartozó *Peidl* Gyula minisztert és 500 korona azonnali gyorssegély kiutalását követelték, azonfölül külön élelmiszerjegyet, amelynek révén az állam terhére 50%-os árkedvezményeket kap-

janak. Követelték, hogy házbérüket az állam fizesse és követelték a földnek és a termelőeszközöknek azonnal való szociálizálását. A küldöttséget kommunista vezette. Órákon keresztül ottmaradtak a népjóléti miniszterium előtt s kijelentették, hogy addig nem távoznak, amig követeléseiket nem teljesitik. A tömeget csak ugy lehetett eloszlatni, hogy Peidl megigérte, hogy a munkanélküliek követeléseit a minisztertanács elé terjeszti és meghivta a küldöttséget estére a minisztertanács épületébe, hogy ott az eredményt közölje.

Március 20. Budapesten az eddig *legfegyelmezettebb*, szakszervezeti és szociálista szempontból legmegbizhatóbb *munkásréteg:* a nyomdászmunkások bérkérdésből kifolyóan *a vezetőség akarata ellenére általános sztrájkot proklamálnak.* Eltávolitják az évtizedek óta a munkásság legnagyobb megelégedésére müködő régi vezetőséget, uj sztrájkbizottságot választanak, amelyben *döntő befolyást* nyernek *a kommunisták.* A sztrájkolók egy része erőszakkal meg akarja akadályozni a szociáldemokrata párt lapjának — amely a munkások követeléseit utolsó pontig teljesitette — megjelenését is. A fölizgatott városban a lapok megszüntetése következtében a legfantasztikusabb rémhirek terjednek el, amely az izgalmat az őrületig fokozta.

A Vyx-jegyzék átadása.

Az Országos Propagandabizottság jelentése

a lakosság hangulatáról a január 20-a és február 15-e közötti időről.

Hajduvármegye: A leszerelt katonák magatartása miatt Földesen, Debreczenben, Hajduböszörményben, Hajdudorogon, Püspökladányon, Hajduszoboszlón észlelhető nyugtalanság.

Vasvármegye: Németujváron az elszakadási propaganda, Vashidegkuton jugoszláv propaganda miatt, Nagysimonyin, Köszegen, Rohoncon, Celldömölkön, Jánosházán, Körmenden, Pinkafőn pedig a leszerelt katonák magatartása miatt észlelhető nyugtalanság.

Biharvármegye: A román megszállás miatt 13 községben, a földreformmal kapcsolatban Berettyóujfalun, Monostorpetrin, Szentpéterszegen, a leszerelt katonák miatt Nagyszalontán van nyugtalanság, nemzetiségi mozgalmak mutatkoznak Bozsalyon, Csehtelken és Sebesujfalun.

Veszprémvármegye: Nagyvázsonyban az ellenséges megszállástól való félelem miatt, Sárban a földreformmal kapcsolatban, Pápán pedig a leszerelt katonák viselkedése miatt észlelhető nyugtalanság.

A községek ezreit kellene külön fölsorakoztatni, ha folyatni akarnám a jelentés ama részének a leirását, amely a *vetőmaghiány, élelmezési nehézségek, a földosztás késedelmeskedése, a leszerelt katonák mozgalmai* miatt észlelhető nyugtalanságról számol be. Csupán Veszprémvármegyében 47 község lakossága lázong a földosztás miatt, 10 községből azt jelentik, hogy a parasztok egyáltalán nem biznak a földreformban. Ez a nyugtalanság vonul végig az egész országban.

A városok tömegmozgalmaival párhuzamosan a falu forrongása aknázza alá a bizonytalan alapépitményen nyugvó forradalom alkotmányát.

Március 21. A lapok még mindig nem jelennek meg.

XXVII.

Március 21.

a) A Vyx-ultimátum.

Március huszadika . . . A zürzavar, az anarchia, az ellenforradalmi áskálódás eléri tetőpontját. Az előző napon, 19-én: a munkanélküliek fölvonulása, a népjóléti miniszterium megostromlása, a tartalékos tisztek és szellemi munkások fölvonulása a hadügyminiszterium elé, a két nap óta tartó szedősztrájk őrületes izgalmai görcsös vonaglásba, tehetetlen vergődésbe kergetik a közvéleményt.

A késő éjjelig elhúzódott minisztertanács után már kora reggel hivatalomban voltam. Bizalmas jelentés érkezik, hogy a kommunista párt március 23-ára több nyilvános és titkos összejövetelt tart, hogy a párt hivei tömegesen fölfegyverkeznek, erőszakkal kiszabaditják Kun Béláékat. Megteszem az intézkedéseket, hogy a kormány megfelelő erővel szembeszállhasson a készülő puccsal. Telefonon magamhoz kérem a népőrség parancsnokát, a régi szociáldemokrata gárdából való Szikra Gyulát.

Ebben a pillanatban a gonosz indulatu, bolsevizmuson keresztül ellenforradalomra spekuláló Vyx alezredes égő fáklyát vet a sistergő petróleumhordóba, hogy fölrobbantsa, elpusztitsa a fiatal, vergődő köztársasági Magyarországot . . .

Délelőtt 11 órakor, még mielőtt Szikrával beszélhettem volna. Károlyi Mihály köztársasági elnök fölszólitott, hogy azonnal jelenjek meg a köztársasági elnöki hivatalban, ahol Vyx alezredes rendkivül fontos jegyzéket nyujt át a magyar kormánynak, amelynek átvételénél jelen kell lennie a hadügyminiszternek is.

Károlyi dolgozó szobájában ott találtam az elnökön kivül Berinkey miniszterelnököt, Vyx alezredest és 5—6 ántánt-tisztet.

Megérkezésem után Károlyi és Berinkey ismertették velem a jegyzék tartalmát. Egy pillantás a térképre mindnyájunkat meg-

győzött arról, hogy a jegyzék — amely az 1919. február 26-i békekonferencia ülésén határoztatott el, és amelyet csak négy hét után, a legveszedelmesebb helyzetben nyujtottak át, bár átadásával kétségtelenül még várhattak volna a folyamatban lévő választások befejeztéig — ujabb néhány ezer négyzetkilométerrel csonkitja meg az országot. A jegyzék szerint Szatmárnémeti, Arad és Nagyvárad városokat és az ország területének hatalmas részét át kell adni a románoknak, több mint száz kilométernyi hosszú vonalban a keleti határ átlagosan 50—80 kilométernyi szélességben kitolódik; és emellett az ultimátumot március 21-éig el kell fogadni, további 48 óra után pedig meg kell kezdeni és tiz napon belül be kell fejezni a csapatok visszavonását.

Lesujtva és megdöbbenve, tanácstalanul tekintettünk a világot kormányzó hatalmak előttünk ülő képviselőire. Alig harminc órai terminust kaptunk. Harminc óra alatt, nemzetgyülés hijján, 11 felelős embernek kellett határoznia Magyarország jövőjét, a forradalom sorsát eldöntő nagyfontosságu kérdésben. Leirhatatlan az az érzés, amely áthatott. Milliók boldogulásának problémáját, egy szebb jövőt, egy ország reménységét tiporja lábbal az imperialista gyülölet és tudatlanság — és *mi* viseljük a felelősséget, *nekünk* kell néhány órán belül dönteni!

Károlyi a kétségbeesésből meritett meggyőző erővel igyekezett Vyxnek megmagyarázni az ultimátum végrehajtásának nehézségeit. Ismételten kérdést intézett Vyxhez, hogy ez az uj demarkációs vonal a belgrádi fegyverszüneti egyezmény értelmében megállapitandó katonai határ-e, vagy pedig politikai határ, amelyen túl megszünik a magyar állam szuverénitása? Vyx Károlyinak, Berinkeynek a kérdéseire és az én kérdéseimre határozottan azt a választ adta, hogy az uj határ Magyarországnak ideiglenes politikai határait jelenti. Egyébként rámutatott arra, hogy a jegyzék értelmében csupán a keskeny semleges zónán belül marad meg a magyar közigazgatás, mig azon túl a románok veszik át a szuverénitást, ami már maga is amellett bizonyit, hogy nem a fegyverszüneti egyezmény végrehajtásáról van szó.

Károlyi kijelentette, hogy amennyire a viszonyokat ő ismeri, nem tudja elképzelni, hogy a magyar kormány mai összetételében vállalhatná a felelősséget az uj helyzetért; valószinünek tartja, hogy a kormány le fog mondani. Én hozzáfüztem ehhez, hogy

nekem nincs jogom és fölhatalmazásom, hogy a szociáldemokrata párt nevében nyilatkozatot tehessek — erre csak a párt fórumai vannak följogositva —, de nem hiszem, hogy a szociáldemokrata miniszterek más álláspontot foglaljanak el, mint a kormány polgári tagjai. Megkértem Berinkeyt, hogy francia nyelven kérdezze meg Vyxtől: tudja-e, mi következik a mai zürzavaros helyzetben a kormány lemondásából, tudja-e, hogy a kormány lemondásának a következménye csak anarchia és fölfordulás lehet és nem volna-e célszerü még egy halasztó kisérletet tenni Párisban, vagy, ha ez lehetetlen, nem venné-e át Vyx alezredes az ántánt nevében az ország kormányzásának a sulyát és gondját?

Vyx Berinkey előadására vállvonogatással felelt. Az előadottak mérlegelése nem tartozik őreá. Neki semmi köze ahhoz, hogy milyen kormány marad és mi következik abból, ha a kormány lemond. Ha másnap este 6 óráig a magyar kormány a jegyzéket el nem fogadja, illetőleg az ántánt követeléseinek teljesitését nem vállalja, ebben az esetben ő és valamennyi ántánt-misszió azonnal elhagyja az országot.

Ez a válasz felvilágositott bennünket arról, hogy további tárgyalások céltalanok. A kormánynak határoznia kell a jegyzék elfogadása vagy el nem fogadása tárgyában, mert Vyx fenyegetése egyenértékü a fegyverszüneti szerződés felboritásával és egy uj háború bejelentésével.

A miniszteriumba visszatérve magamhoz kérettem a hadügyminiszterium katonai hadmüveleti osztályának vezetőit, Stromfeld és Tombor ezredeseket, ismertettem velük a jegyzék tartalmát, kértem az uj határt ábrázoló térkép megrajzolását és a jegyzékre vonatkozó véleményük előterjesztését.

Alig fél óra mulva a jegyzék hatásától teljesen letörten és az izgalomtól reszketve ismét megjelent a két katona; egybehangzóan mind a kettőnek az volt a véleménye, hogy ezt a jegyzéket nem szabad és nem lehet elfogadni, mert ez Magyarország teljes gazdasági, politikai és katonai megsemmisitését jelenti. Véleményük szerint a jegyzék elfogadása olyan vihart támaszt az országban, amely elpusztit minden kormányzatot, amely a jegyzékben foglalt követeléseket teljesiti.

Tombor ezredes ismert álláspontjához hiven még különvéleményt is terjesztett elő: most minden pacifizmust félre kell

lökni, mert az ántánt a wilsoni elveket sárba tiporta és az országot becsapta. Föl kell hivni fegyveres védekezésre az egész országot, a nyugati orientáció helyébe az *Oroszország* felé szóló *keleti* orientációt kell a programunkba fölvenni. Az ország vezetésére e pillanatban más alkalmas kormányzatot nem lát, mint a fegyveres védelmet megszervezni tudó szociáldemokrata pártot, de ennek ki kell békülnie, *meg kell egyeznie a kommunista párttal*, hogy a régi Ausztria északi határán álló orosz szovjetcsapatokkal a szövetségi együttműködés létrejöhessen.

Közben bekértem a keleti fronton álló székely katonák csapatparancsnokának, Kratochwill ezredesnek a véleményét is. A székely hadosztály a hadsereg legfegyelmezettebb, a viszonyokhoz mérten gépfegyverekkel és kézi fegyverekkel is elég jól fölszerelt csoportja volt. A hadosztály létszáma több mint ötezer fő. Katonái a székely földről származó férfiak, akik a megszállás következtében elhagyták hazájukat, ősi földjüket, szüleiket, rokonaikat, kizáróan abból a célból, hogy fegyverbe állva, fegyveres hatalommal szerezzék vissza meghóditott otthonukat. Ennek a csapatnak hangulatával és elhatározásával számot kellett vetnünk. Ha a kormány megkérdezésük nélkül egyszerü paranccsal visszarendeli őket a határról és ezzel megpecsételi sorsukat és lemond arról a lehetőségről, hogy hazájukat fölszabadithassák, ebben az esetben ez a kétségbeesett fegyveres erő a nacionálista izgatás hatása alatt kétségtelenül a kormány és forradalom ellen fordul és győzelme a véres ellenforradalom győzelméhez vezet.

Kratochwill csapattisztjeivel és a csapatánál lévő bizalmiférfiakkal való tanácskozás után telefonhoz hivott és kijelentette, hogy

> ő és az egész székely hadosztály *a jegyzék elfogadását ellenzik*. Ő egyénileg hajlandó a kormány parancsát teljesiteni és a visszavonulás elrendelése után az erre vonatkozó katonai parancsot kiadni, ha kell, azzal is készségét adja a velem szemben tanusitott fegyelemnek, hogy a parancs kiadása után helyét elhagyja, de, sajnos, a csapatok hangulata alapján azt is ki kell jelentenie, hogy *a székely csapatok és tisztek semmi körülmények között harc nélkül helyüket el nem hagyják, vissza nem vonulnak*. A kormánynak egy esetleges ide vonatkozó parancsa sulyos bonyodalmakra vezethet.

Stromfelddel és Tomborral együtt tudomásul vettük Kratochwill válaszát. A helyzet ismerete alapján más elhatározásra alig számithattunk. Tudtam, hogy a kormány a továbbiakban kénytelen lesz figyelembe venni a székely hadosztály hangulatát és akaratát is.

b) A Vyx-ultimátum a minisztertanács előtt.

Még a délelőtt folyamán alkalmam volt informálni az uj helyzetről néhány pártvezetőségi tagot. A pártvezetőség délutáni ülésén előterjesztettem a Vyx-jegyzék tartalmát, a katonai szakértők véleményét, a székely hadosztálytól kapott jelentést és Károlyinak és Berinkeynek ama kijelentését, hogy a kormány a jelenlegi koaliciós összetételében semmi körülmények között tovább nem kormányozhat s hogy ebben az ügyben estére minisztertanácsot hivtak össze.

A pártvezetőségben általános volt a fölfogás, hogy az akkori belpolitikai helyzetben — a nacionálista ellenforradalom és a bolsevik tömeghisztéria két malomköve között — a koaliciós kormány lemondásával a párt végzetesen sorsdöntő szituáció elé került.

Konkrét határozat azonban nem jött létre. Egyhangulag az az álláspont jutott kifejezésre, hogy a párt nem kiván az este megtartandó minisztertanács határozatának prejudikálni és a párt csak a minisztertanács határozata után fog állást foglalni és a döntést a pártválasztmány és munkástanács elé terjeszti. A pártvezetőség minisztertagjai megbizást kaptak, hogy a kormány határozatáról referáljanak a pártnak, Landler pedig, hogy informálódjék a kommunista párt vezetőinél, hogy milyen álláspontot foglalnának el egy esetleges kényszerü szociáldemokrata kormánnyal szemben.

Az esti minisztertanácson *Károlyi* tett előterjesztést a Vyx-féle jegyzék alapján előállott uj helyzetről. Azt a javaslatot tette, hogy a tarthatatlanná vált koalició helyébe alakuljon tiszta szociál demokrata kormány. A wilsoni elvek csődöt mondottak s igy más erőkkel kell kisérletet tenni az ország megmentésére. Ez az erő nem lehet más, mint az európai munkás-Internationale. A tiszta szociáldemokrata kormány kössön fegyverszünetet a kommunistákkal, hogy mindaddig, amig az ország az imperiálista hatalmakkal élethalálharcot viv, a belső rend és nyugalom biztositva legyen. Károlyi megigérte, hogy a kétségbeejtő helyzetben ő nem hagyja el

helyét és továbbra is megmarad a köztársasági elnök terhes hivatalában.

Károlyi előterjesztése kapcsán valamennyi miniszter kifejtette álláspontját.

Én voltam az első fölszólaló és teljes egészében magamévá tettem Károlyi fejtegetéseit. A fenyegető ántánt-támadás és polgárháború helyzetében csak az ultimátum visszautasitása és a szociáldemokrata párt kormányvállalása jöhet számba, mint utolsó kisérlet a forradalom megmentésére. A szociáldemokrata párt azonban csak abban az esetben vállalhatja a felelősséget, ha a kommunistákkal való megegyezés biztositja minden hátbatámadás ellen. Végül kifejtettem, hogy a szociálista miniszterek nem dönthetnek abban, hogy a szociáldemokrata párt átveszi-e a kormányzás terheit. A minisztertanács határozata után a párt fórumai még 21-én véglegesen állást foglalnak majd a kormányvállalás ügyében.

Kunfi még nála is szokatlan hévvel igyekezett a kormány polgári tagjait befolyásolni, hogy maradjanak a koalíciós kormányban és tegyenek egy utolsó kisérletet az ántántnál és a nyugati államok munkáspártjainál, hogy az országot a végső katasztrófától és a forradalmat az összeomlástól megmentsék. Kunfi az utolsó percig következetesen kitartott koalíciós álláspontja mellett és csak a minisztertanács többségének állásfoglalása után fogadta el a tiszta szociáldemokrata kormány tervét.

Garami ellenezte Kunfi álláspontját, mert a koalíciós kormány az eddigi tapasztalatok szerint sem kéréssel, sem fenyegetéssel, sem más uton az ántántnál eredményeket elérni nem tud, másrészt a belső rendet sem tudja fentartani. A koalíciós kormánynak tehát távoznia kell.

Hasonló irányban nyilatkoztak a Nemzeti Tanács jelenlévő elnöke, *Hock* János és valamennyi polgári miniszter — köztük a leghatározottabban *nagyatádi Szabó* István —, akik kijelentették, hogy semmi körülmények között a polgári pártok az adott helyzetben a koalíciós kormányban tovább részt nem vesznek, tiszta polgári kormány alakitására sem vállalkoznak és egy szociáldemokrata kormány megalakitását kivánják. Kunfi koalíciós inditványán kivül más ellenjavaslat szóba sem került. Kunfi javaslatához senki sem csatlakozott.

Ennek alapján a minisztertanács egyhangulag hozzájárult Károlyi előterjesztéséhez: *az ántánt ultimátumát visszautasitja, a kormány lemond, Károlyi Mihály továbbra is a köztársaság elnöke marad, egy tiszta szociáldemokrata kormány neveztessék ki, amely a Vyx-jegyzék végrehajtását megtagadja.*

A kormány elhatározása fölboritotta az eddigi forradalmi helyzetet. Az elhatározás azonban nemcsak az ántánt-jegyzék következménye volt. Az utolsó hetekben szinte hétről-hétre miniszterválság és kormányválság nyugtalanságai és bizonytalanságai tették feszültté a politikai helyzetet. A birtokreform végrehajtása, az önkényes birtokfoglalások, a választások előkészületei körül mutatkozó izgalmak, a sikeres kommunista agitáció és végül az a tény, hogy a tényleges hatalom az egész vonalon — legalább látszatra — a szociáldemokrata párt kezében volt, elkedvetlenitették a kormány polgári tagjait, akik emiatt szabadulni kivántak a kormányzás terhes gondjaitól. A szociálista miniszterek szinte naponkint kénytelenek voltak hallani a kormány polgári tagjainak jogos szemrehányásait, amelyek mind arról panaszkodtak, hogy a polgári miniszterek tulajdonképpen csak bábok, mert rendelkezéseiket az állami szervek nem teljesitik és csak a szociálista részről kiadott utasitásokat hajtják végre.

A sérelmektől elkeseredett polgári miniszterek fölhasználták a Vyx-jegyzék folytán kinálkozó kitünő alkalmat: elhagyták a kormányt, amit annál is inkább kénytelenek voltak megcselekedni, mert ha a koaliciós kormány a területcsonkitó Vyx-jegyzéket elfogadja, ebben az esetben a polgári közvélemény és parasztság, a nacionálista ellenforradalom befolyása alatt, ellenük fordul. A jegyzék visszautasitására pedig a koaliciós kormányzat nem volt elég erős és egységes, — a belső szociális forrongás mellett képtelen lett volna egy védekező háborút lefolytatni.

c) A szociáldemokrata párt állásfoglalása.

A kormány lemondásával a kockát elvetették: a felelősség a szociáldemokrata pártra hárult.

Március 21-én délelőtt tartotta meg a szociáldemokrata párt történelmi jelentőségü, emlékezetes vezetőségi ülését. Az ülésen meghivásra résztvettek a Szakszervezeti Tanács tagjai, továbbá Landler, Pogány, Varga és mások.

Már akkor nem volt titok, hogy a kommunistáknak vasárnapra tervezett nagy akciója a munkásság körében visszhangra talált. A nyomdászsztrájk még tartott. A lapok nem jelentek meg. A legnagyobb gyár, a csepeli Weiss Manfréd-üzem munkásainak egy része (néhány bizalmiférfi és az ujonnan szervezettek) március 18-án határozatilag a kommunista párthoz csatlakozott. A kommunista katonák gyülése szintén csatlakozott a vasárnapi akcióhoz, amelynek célja volt a kommunisták fegyveres kiszabaditása. Képtelennél képtelenebb rémhirek terjedtek el a városban. A tömeghisztéria már-már elviselhetetlenné vált.

Miután nyilvánvaló lett, hogy kormányválság következett be: a kommunista akció célkitüzései természetszerüen kitolódtak, nincs kormány, amely erővel és eréllyel szembe tudjon szállni a puccskisérletekkel.

Ebben az atmoszférában ült össze a pártvezetőség.

Az ülésen előterjesztettem a minisztertanács határozatát. Előadásom folyamán a magam véleményét is kifejtettem:

> Ha a koalíciós kormány — mondottam — nem marad meg, a jegyzéket visszautasitja, akkor tiszta szociálista kormány még kevésbé vállalkozhatik arra, hogy a jegyzékben foglalt követeléseket teljesitse. Egy ilyen kormányt a nacionálista izgatás hatása alatt álló ellenforradalom, megerősödve a székely és más fegyelmezett ellenforradalmi csapatokkal, könnyü pehelyként söpörné el a helyéről. Ilyen helyzetben az ellenforradalom győzelme egy pillanatra sem lehet kétséges. Csak az a kérdés marad, hogy a párt ellenállás nélkül átengedi-e az ellenforradalomnak a győzelmet, vagy pedig utolsó kisérletet tesz-e még a forradalom megmentésére.
>
> Ez a kisérlet — ha csak nem akarjuk elősegiteni az ellenforradalom győzelmét — szociáldemokrata kormány megalakitása és a jegyzék visszautasitása lehet. Ez azonban háborút jelent. Egy ilyen vállalkozás előföltétele, hogy az országon belül meg kell szüntetni a polgárháborúra vezető anarchikus állapotokat és megállapodást kell keresni a kommunista párttal, amely támogassa a kormányt. Az ebből keletkező helyzetnek minden veszedelmét megrajzoltam. A csapatok fegyelmezetlenek, csak a székely hadosztály és néhány más ellenforradalmi csapat fegyelme kielégitő, ezekre a jegyzék visszautasitása

esetén számithat az uj kormány, az ántánt követeléseinek teljesitése esetén azonban föltétlenül a kormány ellen fordulnak. Vázoltam Magyarország katonai helyzetét: egy vészes védekező *körháború veszedelmével is kell számolni. De nem kinálkozik más megoldás.* Minden nehézség mellett számolnunk kell azonban azzal az eshetőséggel, hogy most már 8 órán belül nem csak arról kell dönteni, hogy a jegyzéket elfogadjuk-e vagy nem, hanem a forradalom és ellenforradalom sorsáról is kell határoznunk.

Erdélyi közélelmezési államtitkár a nehéz élelmezési viszonyokról referált.

Buchinger meglepetésszerüen — eddigi álláspontjával ellentétben — azt ajánlotta, hogy a párt követelje a koalició föntartását, a koaliciós kormány megmaradását és a kormány — tiltakozással ugyan, de — hajtsa végre az ántánt-ultimátumot. Buchinger javaslata, sajnos, kivihetetlen volt: egyrészt, mert a kormány polgári pártjai semmi körülmények között nem akarták elfogadni és végrehajtani az ántánt-ultimátumot, másrészt, mert nem voltak hajlandók továbbra is a kormányban maradni.

Garami céltalannak és károsnak tartotta a tiszta szociálista kormánnyal való kisérletezést. Nem járul hozzá a kommunistákkal való megegyezéshez sem. A szociáldemokrata párt a tömegekkel szemben elvesztette a befolyását, elvesztette a csatát, teljesen behódolt a kommunista agitációnak és igy nem marad más hátra, mint hogy a szociáldemokrata párt álljon félre. Az éles logikájú, tisztánlátó, szubjektiv benyomásoktól és szenvedélyektől ment, bolsevikgyülölő Garami sem látott más megoldást — miután a polgári pártok nem akarták a kormányt vállalni —, mint hogy vegyék át a kormányzást a kommunisták, akik a belpolitika terén ebbe a szörnyü helyzetbe sodorták az országot. Ám lássa az ántánt, hogy mit ért el azzal, hogy a kormányt veszedelmes helyzetében hátbatámadta. A kommunisták föltétlenül bekövetkező bukása után — mondta Garami — a szociáldemokrata párt még ujra a tömegek élére állhat.

Buchinger javaslatát Garami is elfogadhatatlannak és képtelenségnek tartotta, egyfelől, mert a koaliciós kormány ugy bel-, mint külpolitikailag teljesen elvesztette lábai alól a talajt, másfelől, mert a kormány polgári tagjai már elhatározták a lemondást és a

szociáldemokrata pártnak nem áll hatalmában, hogy a kormány polgári tagjait megmaradásra kényszeritse.

A kibővitett pártvezetőség és Szakszervezeti Tanács: három szó, Garami, Buchinger és Peidl szavazata ellenében a kommunistákkal való megegyezés és tiszta szociáldemokrata kormány megalakitása mellett foglal állást. Garbai, Bokányi, Pogány, Weltner, Kunfi, Varga és a régi szakzervezeti vezetők is mindnyájan azt az álláspontot foglalták el, hogy az adott helyzetben csak két ut áll a szociáldemokrata párt rendelkezésére. Az öngyilkosság két módja között választhatunk.

Vagy megegyezünk vagy félreállunk. Az első a biztos bukást jelenti, de a másik is a halált jelenti a pártra nézve. Nem szabad a legnagyobb veszedelem pillanatában elhagyni a munkásokat, kisérletet kell tenni, hogy megmentsük, ami megmenthető.

Ezekkel a tragikus szavakkal indokolta meg a párt egyik legrégibb vezetője, *Weltner* az álláspontját. Ez a néhány szó fejezi ki a március 21-ének egész tragikumát. A konzervativ hajlandóságú szakszervezeti vezetők is ennek a helyzetnek a hatása alatt járultak hozzá a kommunistákkal való megegyezéshez. Nem tartották megengedhetőnek, hogy a katasztrofálisan veszedelmes pillanatban — bár a párt és szakszervezetek akarata és cselekedetei ellenére fejlődtek idáig az események — a munkásság régi vezetői elhagyják a helyüket és átengedjék élethalálharcában a proletáriátust bizonytalan sorsának. Befolyásolta még a határozatot egy másik szempont: a szociáldemokrata párt ellenállásával vagy félreállásával nem akarta fölidézni az ajtón kopogtató, véres, sok áldozatot követelő polgárháborút és nem tartotta a szociálista morállal összeférhetőnek, hogy a félreállással néhányórai anarchia után a győzelmet a nacionálista ellenforradalom kezére játssza.

Nem kisérelte meg senki annak az inditványozását, hogy alakuljon egy tiszta szociáldemokrata kormány a kommunisták támogatása *nélkül,* mert mindenki érezte az adott helyzetben ennek az esetleges kisérletnek a meddőségét és tarthatatlanságát.

A pártvezetőség ülése közben érkezett meg *Landler,* aki bejelentette, hogy beszélt a fogházban Kun Bélával, aki hajlandó a párt kiküldötteivel a megegyezés kérdésében tárgyalni, de kikötötte, hogy a vasmunkások egyik vezetője, Haubrich József is legyen

tagja a szociáldemokrata tárgyaló bizottságnak. A pártvezetőség megbizta Weltnert, Pogányt, Landlert, Kunfit és Haubrichot, hogy azonnal lépjenek érintkezésbe a kommunistákkal.

A zürzavaros nap e legfontosabb és sulyos következményekkel járó eseményéről: a pártvezetőség tanácskozásáról, illetve határozatáról sok mindenféle legenda képződött. A valóságban a pártvezetőség nem határozott egyebet: a párt átveszi a kormányt, megegyezést keres a kommunistákkal és e célra kiküld egy tárgyaló bizottságot.

Jellemző a forráspontig fölhevült izgalomra, hogy a tárgyaló bizottság a megegyezés föltételeire vonatkozóan semmiféle utasitást nem kapott. A pártvezetőség nem is tudhatta, hogy a kommunisták milyen föltételeket szabnak. Sőt fizikailag sem volt többé a pártvezetőség abban a helyzetben, hogy a bizottság jelentése tárgyában tanácskozzék. Az ülés déli 1 óra után végződött. A bizottság az ülés után ment ki a gyüjtőfogházba a kommunistákhoz, délután 3 órára már összegyült a pártválasztmány és a bizottság közvetetlenül a választmány elé terjesztette a tárgyalás eredményét képező megegyezést.

A fölülkerekedett kommunisták diktáltak, az alapjaiban megingott szociáldemokrata párt kapitulált.

A gyüjtőfogházban történt megegyezés szövege ez:

„Határozat.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja a mai napon közös vezetőségi ülésében a két párt teljes egyesülését határozta el.

Az egyesült uj párt neve mindaddig, amig a forradalmi Internationale nem dönt a párt végleges elnevezésében, a következő lesz: Magyarországi Szociálista Párt.

Az egyesülés azon az alapon történik, hogy a párt és a kormányhatalom vezetésében a két párt együttesen vesz részt.

A párt a proletáriátus nevében haladéktalanul átveszi az egész hatalmat. A proletárság diktaturáját a munkás-, paraszt- és katonatanácsok gyakorolják. Éppen ezért, természetszerüen, véglegesen elejtődik a nemzetgyülési választások terve.

Haladéktalanul megteremtendő a proletárság osztályhadserege, amely a fegyvert teljesen kiveszi a burzsoázia kezéből.

A proletárság uralmának biztositására és az ántánt imperiálizmusa ellen a legteljesebb és legbensőbb fegyveres és szellemi szövetség kötendő az oroszországi szovjet-kormánnyal.

Budapest, 1919 március 21.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt
nevében: *Landler Jenő, Weltner Jakab, Kunfi Zsigmond, Pogány József, Haubrich József.*

A Kommunisták Magyarországi Pártja
nevében: *Kun Béla, Szántó Béla, Vágó Béla, Jancsik Ferencz, Vántus Károly, Chlepkó Ede, Seidler Ernő, Rabinovits József*[1]."

A pártválasztmány délután ½4 órakor tartott ülést, amelyen *Garbai* előterjesztette a pártvezetőség határozatát. A pártválasztmányi ülés közben érkeztek meg a párt kiküldöttei a megegyezés hirével. Garbai beszéde közben Rónai Zoltán népjóléti államtitkár, a párt egyik legképzettebb és hosszú esztendők óta hüséges, de mindig szerény tagja a rémület kétségbeesésével kért arra, hogy az utolsó pillanatban találjunk módot a katasztrófa megakadályozására.

A megegyezés részleteit még nem ismertem, — a percről-percre és óráról-órára érkező jelentések azonban megérttették velem, hogy e pillanatban az irásos megegyezések és testületi határozatok már nem nagy jelentőségüek. Kint a városban a két nap eseményeinek hatása alatt minden hatalom, vezetés és irányitás kiesett a kormány és a szociáldemokrata párt kezéből. Ennek ellenére nem elleneztem Rónai kisérletét egy másirányú megoldás érdekében, noha én nem sokat reméltem ettől a lépéstől.

Rónai fel is szólalt és azt inditványozta, hogy alakuljon meg egy tiszta szociáldemokrata kormány, a kommunistákkal való minden megegyezés mellőzésével. Szavai azonban elvesztek az általános türelmetlenségben és alig is akarták meghallgatni. Hasonló értelemben szólalt még fel dr. *Róth* Ottó, a délmagyarországi pártmozgalom egyik régi vezetője, természetesen még zajosabb atmoszférában és még kevesebb sikerrel.

[1] Lásd: Az egység okmányai. A közoktatásügyi népbiztosság kiadása.

Az események dübörgő rohanását már a pártválasztmány sem tudta megállitani. A pártnak ez a legexkluzivabb testülete, amelynek régi szakszervezeti és pártvezetők voltak a tagjai, dr. Róth Ottó szavazata ellenében, egyhangulag elfogadta a pártvezetőség előterjesztését a kommunistákkal való megegyezés és a kormány megalakitása tárgyában.

XXVIII.

Az utolsó akkordok.

A pártválasztmány üléséről a már együtt ülő minisztertanácsba kellett mennem, ahol a lemondott kormány utolsó, formális ülését tartotta és adminisztrativ természetü folyóügyek és bucsukinevezések dolgában határozott.

Hogy a kormány polgári tagjai ebben a pillanatban mennyire nem tudták, hogy küszöbön áll a protetárdiktatura kikiáltása, és hogy az egész kormánynak mennyire nem volt fogalma arról, hogy mi következik és a valóságban mit jelent a kommunistákkal való megegyezés, annak illusztrálására fölsorolom a diktatura kikiáltása előtt egy órával megtartott, a március 21-i minisztertanács tárgysorozatának és tanácskozásának néhány pontját.

1. A Vyxnek küldendő válasz felolvasása.
2. Kinevezések a külügyminiszteriumban.
3. Kinevezések a népgazdasági miniszteriumban.
4. Kinevezések a pénzügyminiszteriumban.
5. A miniszterek személyi pótléka, államtitkárok havi munkadija.
6. Egyházi kinevezések.
7. Kinevezés a safek leltározására.
8. A ruha-, fehérnemü- és cipőkereskedők készleteinek igénybevétele.
9. A hadifoglyoknak és katonáknak ruhával való ellátása.
10. Alaptőkefölemelések.
11. Státusrendezés az államrendőrség detektivtestületénél.
12. Az 1848/49-es honvédek, honvédözvegyek és árvák ellátásának fölemelése.
13. Kinevezések a vallásügyi miniszteriumban.
14. Vasutvonalaknak állami költségen való megépitése a keresetnélküli mérnökök és munkások foglalkoztatása céljából.

15. Szikora Zoltán lapszerkesztő internálása[1].

Egy kormány, amely tudatosan a proletárdiktaturának adja át a hatalmat, nem foglalkozik az utolsó órában egyházi és egyéb kinevezésekkel és ehhez hasonló ügyekkel!

A Károlyi Mihály ellen emelt vád, amely szerint ő „adta át a hatalmat" a bolsevistáknak, a történelmi igazság leggyalázatosabb meghamisitása. Károlyi a proletárdiktatura kikiáltásáról csak a munkástanács ülése *után* értesült, a rohanó események őt egyszerüen elsöpörték őrhelyéről. *Még formailag sem volt hajlandó a „hatalomátadás"-t ellenjegyezni.*

Március 22-én a Károlyi Mihály aláirásával megjelent proklamációt, amelyben „átadja a hatalmat a proletáriátusnak": tudtán kivül *mások fogalmazták. Károlyi azt soha alá nem irta. Annak kiadását tanuk előtt megtiltotta* és csak az ő akarata ellenére jelent meg a lapokban. Nevét egyszerüen mások irták az okmány alá.

A nemeslelkü Károlyi ennek az ügynek a részleteit csak a forradalom bukása után három esztendővel és csupán néhány meghitt barátja előtt tárta föl (a diktatura szociáldemokrata vezetői is csak évekkel később értesültek róla), mert nem akarta a fehér terror börtönében ülő tettesek helyzetét sulyosbitani.

Néhány, a későbbi ellenforradalomban szerepet játszó — akkoriban hüséges forradalmár — tisztviselőnek a kinevezése is megérdemli a megörökitést:

> A kormány Tomcsányi Vilmos Pál miniszteri tanácsost helyettes államtitkárrá, Tolvay-Takács Józsefet I. osztályú követségi tanácsossá, Neubauer Ferencet (Szabó István protegáltját) miniszteri tanácsossá, dr. Dettre Jánost miniszteri tanácsossá, Pongrácz Jenő államügyészt, Stocker Antal törvényszéki elnököt, dr. Olen Miklóst és Kozma Endrét kuriai birókká, dr. Szekeres Sándort, Gönczy Gyulát itélőtáblai tanácselnökökké, dr. Vass Józsefet és dr. Wolkenberg Alajost nyilvános rendes egyetemi tanárrá, Túri Bélát mesterkanonokká, Izsóf Alajos lapszerkesztőt mesterkanonokká, dr. Zeöke Antalt, Balog Vilmost miniszteri titkárrá, dr. Milec Károlyt és dr. Balla Istvánt osztálytanácsossá, König Tivadart helyet-

[1] Az 1919 március 21-i minisztertanács jegyzőkönyve.

tes államtitkárrá, dr. Borsy Aladárt osztálytanácsossá, Baneth Sándort, Német Alfrédet, Fabró Henriket, a Magyar Távirati Iroda igazgatóit és Barát Ármint miniszteri tanácsosokká, dr. Jakab Lajost, Konkoly-Thege Andort, Császár Kálmánt, Jacobi Roland Károlyt, ifj. Székely Miklóst miniszteri fogalmazókká, Gyurkovits Gyulát, Füzesséry Emilt, Mocár Dezsőt, Kund Elemért, Janda Károlyt miniszteri titkárokká, dr. Semsey Józsefet és dr. Kolozsváry Dezsőt miniszteri osztálytanácsosokká, dr. Viczián Istvánt, Mihályffy Vilmost, dr. Fáy Albertet — *„mert nevezett tisztviselők mindenkor elismerésre méltó buzgalommal és példás szorgalommal teljesitették hivatali kötelességüket"* — helyettes államtitkárrá, Kun Béla hódmezővásárhelyi kormánybiztost politikai államtitkárrá, végül Benyovszky Károly, Kalmár Hugó, Szentmiklóssy György és Dániel Dezső detektivfelügyelőket detektivfőnökhelyettesekké és Enyedi László, Tallián Károly, Emesz György, Bialoszkurszky Géza, Angyal László, Tálos József, Magyari Gyula és Csiszér János detektivfelügyelőket detektivfőfelügyelőkké nevezte ki[2].

A forradalom bukása után ezek a forradalomtól kinevezést, jövedelmet könyörgő „buzgó" tisztviselők a legvérengzőbb forradalmárüldözők lettek.

A kinevezések elintézése után a lelépő kormány *egyhangulag* elhatározta, hogy a helyzetre való tekintettel a *választások elmaradnak*.

A tanácskozás végén a pártválasztmány határozata értelmében Kunfi és én kértük a kormányt, hogy a bebörtönzött Kun Bélát és társait bocsássa szabadon. Juhász Nagy Sándor igazságügyminiszter ennek az inditványnak a végrehajtását az uj kormányra akarta bizni, mi azonban kértük, hogy fölösleges erőszakoskodások elkerülése céljából a főügyészt azonnal utasitsák a szabadlábrahelyezés dolgában.

A kormány előterjesztéseink alapján határozott. Hogy mennyire sürgős volt a határozat, bizonyitják a következmények. Váry Albert főügyész már 6 óra után kétségbeesetten kérte a városparancsnokot, Moór Pált, hogy sürgősen szerezzen automobilt és menjen ki vele

[1] Az 1919 március 21-i minisztertanács jegyzőkönyvéből.

a gyüjtőfogházba, mert attól lehet tartani, hogy a gyüjtőfogház előtt már gyülekező tömeg Kun Béláékat erőszakkal fogja kiszabaditani. Váry és Moór a gyüjtőfogházba hajttattak; ha egy félórát még késnek, bekövetkezett volna az erőszakos kiszabaditás. Váry (a későbbi ellenforradalmi vérbiróságok ügyésze) — amint Kun Béláéktól ismételten hallottam — örömtől ragyogó arccal, szervilis, meghatott szavakban üdvözölte a fölkelő uj csillagot . . .

* * *

A minisztertanács tartama alatt Garami levelet nyujtott át nekem, amelyben a kommunista párttal való megegyezés miatt a pártvezetőségi tagságáról lemond és fölkért, hogy a pártvezetőség ülésén ezt terjesszem elő. A minisztertanács befejezése után megérkezett Rónai Zoltán a hirrel, hogy a kommunistákkal történt megegyezés értelmében a párt nevét megváltoztatják és az egységes párt neve nem szociáldemokrata, hanem Magyarországi Szociálista Párt lesz. E hir hatása alatt Garami rendkivül izgatottan visszakérte a nekem átadott levelet, uj levelet fogalmazott, amelyben bejelenti, hogy nemcsak a pártvezetőségi tagságáról mond le, hanem kilép a párt kötelékéből is. Kérleltem Garamit szándékának megváltoztatására, azonban hajthatatlan maradt. Peidl népjóléti miniszter kijelentette, hogy ő szintén lemond pártvezetőségi tagságáról és visszavonul a munkásmozgalomtól.

A két érdemes, régi harcos távozása megrenditő hatást tett reám, de a torlódó események minden egyéni hatásnál, akaratnál és elhatározásnál erősebbeknek bizonyultak.

A minisztertanács végeztével, este 7 órakor a munkástanács ülésén Garbai Sándor előterjesztette a pártvezetőség és pártválasztmány határozatát, amelyet a teljes számban megjelent munkástanácsi tagok példátlan lelkesedéssel elfogadtak.

A jelenlévők örömujjongása közben a párt régi emberei közül néhányan elkeseredett szomorusággal tekintettünk az ujjongó tömegre. Éreztük, hogy az örömkitörések mögött eltemetődött a sok dacos harcban, áldozatban, évtizedek óta küzködő, ragyogó multu, szivünkhöz-lelkünkhöz nőtt szociáldemokrata párt és uj, kemény, vészes harcok küszöbére kerültünk.

A munkástanács üléséről Peyer Károlylyal, Markovics Ernővel, Szakasits Antallal a párttitkárságba igyekeztünk. A Körut és An-

drássy-ut sarkán fölfegyverzett tömeg föltartóztatta a kocsinkat. Peyer fölszólítására, hogy engedjenek tovább bennünket, mert a hadügyminiszter a párttitkárságba igyekszik, sértő szitkok között betörték az autó ablakát. Az uj helyzet e bevezetése rám nézve nem sok jót igért és nem volt nagyon fölemelő hatással.

Amikor a párttitkárságba érkeztem, a telefonhoz kért Vyx alezredes, aki már 4 óra óta kétségbeesetten keresett.

A rövid telefonbeszélgetés keretében feltárult előttem ennek a gonoszlelkü katonának gyarló emberi gyávasága. Ugyanaz a Vyx alezredes, aki 30 órával ezelőtt a vele szemben mindig engedékeny, demokratikus Magyarország köztársasági elnökével, miniszterelnökével és hadügyminiszterével példátlan fönhéjázással, a győzőnek és a hatalom birtokosának parancsoló fölényével tárgyalt, — most a gyáva gyermek siró hangját vette föl és könyörögve kért, hogy gondoskodjam életbiztonságáról. A lakása előtt fenyegető tömeg gyülekezik; könyörögve arra kért, hogy küldjek védelmére fegyveres őrséget. Biztositani akart arról, hogy ő nem oka a bekövetkezett eseményeknek.

Mélységes elkeseredés és megvetés fogott el az emberi gyávaságnak e visszataszitó megnyilatkozásával szemben. Egy szóval sem bocsátkoztam vele semmiféle politikai tárgyalásba. Megnyugtattam, hogy meg fogom menteni azt az életet, amely lelkiismeretlenséggel és gonosz indulattal tönkretette a fejlődni, élni akaró szabad köztársaságot és tizezrek egészségét, testi épségét és életét veszélyeztető önvédelmi harcba kényszeritette a szerencsétlen magyar népet.

Még idejekorán fegyveres erők védelme alá helyeztük Vyx Andrássy-uti lakását. A katonák megérkezése után néhány perccel már fenyegető magatartásu tömeg vette körül Vyx lakását és ha később érkezik a védelem, aligha viszi el a bőrét szárazon dicstelen müködésének szinhelyéről.

Már délután — még a pártválasztmány határozata előtt — fegyveres tömegek cirkáltak az utcákon, elkobozták az autókat, megszálltak néhány középületet.

A miniszteri tanácskozás közben a hadügyminiszteri inspekciós tiszt telefonon jelentette, hogy fegyveres csapat elfoglalta a hadügyminiszteriumot. Telefonhoz hivattam a csapat vezetőjét, fölszólitottam, hogy, mivel a kormány még helyén van, azonnal hagyják

el a hadügyminiszteriumot, mert ellenkező esetben katonai erővel fogom őket onnan kikergetni.

A haragos kijelentés után azon gondolkodtam, hogy ha a fegyveres csapat nem teljesitette volna rendelkezésemet, aligha találtam volna katonai erőt a parancs végrehajtására.

Ezek a jelentékteleneknek látszó incidensek csak azt bizonyitják, hogy a gyüjtőfogházi irásos megegyezés betüszerinti tartalma, a pártvezetőség, a pártválasztmány és munkástanács határozata tulajdonképpen nem volt egyéb, mint formaság, amely kifelé csak szankcionálta a tényleges helyzetet. Lényegében abban nyeri el történelmi jelentőségét, hogy megakadályozója lett az ellenkező esetben föltétlenül bekövetkezendő véres polgár- és testvérháborúnak.

* *
*

A legveszedelmesebb és kiélezett belpolitikai helyzetben lökte le a Vyx-bomba a miniszteriumot az őrhelyéről. A készülő bolsevik puccs előtt két nappal még ellenrendszabályok ügyében intézkedett a kormány. Egy csapásra vezetés nélkül maradt az ország. A puccs fölkészülhetett. Március 21-én még mindig nincs kormány. Már nincs más választás: vagy polgárháború vagy egy kisérlet az egységes proletár-fronttal, az ország és a forradalom megmentésére, ha ugyan még van rá lehetőség.

És a szociáldemokrata párt ebben az esetben, most már saját létének feláldozásával, másodszor mentette meg az országot egy polgárháború véres rémétől.

Noha nem találok semmi kivetni valót abban, hogy bizonyos szituációban egy proletárpárt vezetői azon fáradoznak, hogy a proletáriátus egységét helyreállitsák, mégis, a történelmi igazság érdekében, kellő értékére kell leszállitanom néhány, különböző forrásból eredő, a kommunistákkal való megegyezésre vonatkozó legendát.

Nem igaz, hogy a szociáldemokrata párt vezetőségének tagjai, vagy a párt illetékes tényezői *március 20-ika előtt* bármi néven nevezendő tárgyalásokat folytattak a kommunista párttal, megegyezés, egyesülés, közös kormányzat vagy a proletárdiktatura kikiáltása érdekében. Ha egyes illetéktelen egyének „tárgyaltak", azok tárgyalásai jelentéktelen magánakciók voltak, *semmiféle összefüg-*

gésben a márciusi megegyezéssel nem állottak, arra közvetlen befolyást nem gyakoroltak.

Nem igaz „Az egység okmányai" cimü füzetben, Bogár Ignác cikkében közölt az az állitás, hogy Kun Bélának őhozzá intézett levelét, amelyben a kommunista pártnak a proletáregység helyreállitására irányuló álláspontját fejtette ki, Buchinger Manónak, Landlernak és nekem másolatban átadta volna. A szóban forgó levelet csak „Az egység okmányai" cimü füzetben, *a diktatura kikiáltását követő harmadik hónapban,* olvastam, soha azelőtt nem láttam, nem tudtam róla. Tudtommal *sem Buchinger, sem Landler* ezt a levelet soha meg nem kapták.

* *
*

Consummatum est . . . Elvégeztetett. Elbukott a szép reményekre jogositó októberi forradalom. Elbukott, mert nem volt elég erős a három oldalról ráirányitott pergőtüzes támadások elháritására. Elbukott az ellenforradalmi nacionálizmus, a bolsevik agitáció és az ántánt rosszakaratú aknamunkája következtében.

Az októberi forradalom a támadások fokozódó erejével szemben mindig szükebb alapra szorult, a tömegeknek mindig nagyobb rétegeit veszitette el. Programja, célkitüzései megértést, türelmet, áldozatkészséget, demokratikus akaratot és belátást, szervezett öntudatot és politikai iskolázottságot követelt a néptől. Sajnos, ezek a kellékek hiányzottak a nagy néptömegekből . . .

A döntő pillanatban az ellenforradalmi polgári részről ápolt *nacionál-bolsevizmus* sem tévesztette el hatását. A március 19-én délben megjelent „Az Est" cimü polgári lap ökölnyi betükkel, több mint egy hasábnyi terjedelemmel, feltünő helyen közli azt a hirt, hogy az orosz bolsevikok győzelmesen vonulnak elő Déloroszországban, Ukrajnában és Lengyelországban, Kiev, Cherson és Nikolajev városokat már elfoglalták. Egy másik helyen ugyanez a lap még nagyobb betükkel közli a nagy bolsevik győzelemről szóló hirt, amely szerint az orosz szovjethadsereg már Románia felé nyomul, az előcsapatai már Lemberg és Odessza előtt állnak. Kétségtelen, hogy az utolsó napok eseményeinek hatása alatt száguldó rohamossággal terjedő bolsevizmus és nacionál-bolsevizmus áradatát ez a két hir hihetetlen mértékben megdagasztotta.

A PROLETÁRDIKTATURA.

XXIX.

Az első órák.

Március 21-én este hét óra . . . Két nap izgalmas tanácskozásaitól túlfeszitett idegekkel készültünk föl az uj helyzetnek megfelelő kormány megalakitására. A szociáldemokrata párt vezetői a párttitkárságban várták be a fogházból érkező kommunista pártvezéreket. Bizonytalanság érzete, belső izgalom vett rajtunk erőt. Már tudtuk, hogy az események torlódása kivette kezünkből a vezetés fonalát — de ott maradtunk a vihartól vert hajó parancsnoki hidján, hogy megkiséreljük: még egy utolsó erőfeszitéssel menteni, ami megmenthető.

A kommunisták megérkezése előtt latolgattuk, fontolgattuk a helyzetet. Találgattuk, hogy mi fog következni? Bizony, abban a történelmi pillanatban egyikünknek sem volt fogalma róla, hogy a kiöntött ár hova sodorja az országot és a munkásosztályt.

Este 8 órakor Kun Bélával az élén megjelentek a kommunisták. Szomoru, lesujtó és megdöbbentő hatást tett reánk az uj vezérek bevonulása. Legtöbbjét nem is ismertük. Uj, soha nem látott alakjai voltak a munkásmozgalomnak és a forradalomnak. Legnagyobb részük a forradalom előtt vagy teljesen semleges volt, vagy pedig az ellenséges fronton, a polgári pártok soraiban küzdött a szociálizmus és a szociáldemokrácia *ellen*. És most ezek lesznek az uj vezérek! A hatalmas küzdelmekben és áldozatokban gazdag multu, a forradalom viharában nagyszerü lendülettel a jövő felé törtető szociáldemokrata párt pedig összetörve, önmagával meghasonlottan, legyőzötten fekszik lábaik előtt.

Az előző harcokból folyó, természetszerüen hideg ismerkedés után hozzáláttunk a kormányalakitás előkészületeihez. Egyhangu volt a vélemény, hogy a kormányt szociáldemokratákból kell megalakitani és csak a külügyi tárcát bizzuk Kun Bélára, hogy az orosz tanácsköztársasággal való szövetséget kifelé is dokumentáljuk.

Kunfival való előzetes megbeszélés alapján azt javasoltam, hogy Károlyi Mihályt kérjük föl, hogy tartsa meg továbbra is köztársasági elnöki tisztségét. Javaslatom általános ellenzésre talált. Ma már én is belátom, hogy abban a helyzetben Károlyi elnöksége sulyos tehertétele lett volna az októberi forradalom eszmejének és nem használt volna az uj forradalomnak sem. Nem is szólva arról, hogy Károlyi a szovjetköztársaság elnökségét semmi körülmények között nem vállalta volna el.

A kormány megalakitásánál már érzékelhettük az uj helyzetben a kommunisták objektiv fölényét. A szárnyaszegett, hitükben megingott, hibájukon kivül vesztett csatában elkeseredett szociáldemokratákat egytől-egyig csak nehezen lehetett egy-egy tárca vezetésére rábirni. Az elkeseredés ösztönszerüségétől hajtva a régi szociáldemokrata vezetők a félreállás gondolatával foglalkoztak. Nyissuk meg a tért a győztes, uj vezéreknek.

Minden okunk és jogunk megvolt az elvonulásra. Piszkoltak, rágalmaztak bennünket. A tömegek az ő eszméikért lelkesedtek. Ők győztek, tehát nekik kell átvenniök a vezetést. Weltner éppugy szabadkozott, mint Kunfi. Erdélyit csak órák után lehetett meggyőzni arról, hogy a közélelmezés terén nélkülözhetetlen és én még Erdélyi beleegyezése után is azt követeltem, hogy engedjenek el a párt, vagy valamelyik szakszervezet szolgálatába. Semmiképpen sem akartam öthónapi zaklatott köztisztségek után ismét vezetőállást vállalni.

E történelmi ténnyel szemben valóban furcsán fest az az emberek naivitására spekuláló, kommunista berkekből eredő képtelen vád, hogy a szociáldemokraták azért egyeztek meg a bolsevikokkal, hogy továbbra is a hatalmon maradhassanak.

Kun Béla kétségbeesetten kapacitált mindnyájunkat, hogy lépjünk be a kormányba. Nem volt bátorsága a kommunisták részéről még órákkal azelőtt is becsmérelt szociáldemokraták nélkül kormányt vállalni. Tudta, hogy ezeknek tapasztalata, munkássága, szervezeti és morális fölénye nélkül, a néhány szóbüvész kommunista vezér vezetése mellett hamarosan összeomlik az uj forradalmi alap.

Ellenzésünkön végre győzött a jobb belátás. Kétségtelen volt, hogy a mi távozásunk a forradalom gyors bukásához, az ellenforradalom győzelméhez és végül polgárháborúhoz vezet s igy ez

az elhatározás céltalanná tenné a munkásosztálynak a kétségbeesés áldozatkészségével megtett lépését. A munkásság a végzetes élethalál-harc küszöbén áll, mindnyájunk kötelessége, hogy az elkeseredés érzését háttérbe szoritva, a legjobb tudásunkkal szolgáljuk a forradalmat.

A szociáldemokratákkal ellentétben a kommunisták szivesen vállaltak minden kormánypoziciót. Oroszország példájára hivatkozva azt követelték, hogy minden népbiztos mellé két helyettes népbiztos neveztessék ki: s ezek szintén tagjai a kormányzótanácsnak. Ezzel kerülőuton megdőlt a kormány szociáldemokrata jellege, mert minden szociáldemokrata népbiztos mellé kommunista népbiztoshelyettesek kerültek. A szociáldemokraták számszerü befolyása igy már az első órában meghiusult. De a számszerü többség mellett még erősebb fegyverük is volt. Kun Béla vezetésével többen közülük résztvettek az orosz forradalomban. A hasonló irányban induló magyar forradalom minden tényénél a szovjetügyekben tapasztalatlan szociáldemokratákkal szemben „szovjettapasztalat"-aikra hivatkozhattak. Azonfölül tőlük függött az orosz segitség is, amely az egyedüli létalapja volt a nacionál-bolsevizmus alapján induló forradalomnak s igy az ő befolyásuk, irányitásuk és vezetésük a kormányzótanácsban már eleve biztositva volt.

Az uj kormányzótanács a következő népbiztosokból alakult meg:

Elnök: Garbai Sándor. Belügyi népbiztos: Landler Jenő. Helyettese: Vágó Béla. Földmivelésügyi kollégium: Csizmadia Sándor, Vántus Károly, Hamburger Jenő, Nyisztor György. Pénzügyi népbiztos: Varga Jenő. Helyettese: Székely Béla. Közoktatásügyi népbiztos: Kunfi Zsigmond. Helyettese: Lukács György. Munkaügyi népbiztos: Bokányi Dezső. Helyettese: Fiedler Rezső. Külügyi népbiztos: Kun Béla. Helyettese: Ágoston Péter. Kereskedelemügyi népbiztos: Landler Jenő (ideiglenesen). Helyettesei: Rákosi Mátyás, Haubrich József. Hadügyi népbiztos: Pogány József. Helyettesei: Szántó Béla, Szamuely Tibor. Igazságügyi népbiztos: Rónai Zoltán. Helyettese: Ládai István. Szociálizálási népbiztos: Böhm Vilmos. Helyettesei: Hevesi Gyula, Dovcsák Antal. Német népbiztos: Kalmár Henrik. Ruszin népbiztos: Stéfán Ágoston. Közélelmezési népbiztos: Erdélyi Mór. Helyettese: Illés Artur.

A forradalmi kormányzótanács kinevezte népbiztosokká a fővároshoz: Vincze Sándort, Preusz Mórt, Dienes Lászlót. Politikai népbiztosokul a rendőrséghez, védőrséghez és népőrséghez: Biró Dezsőt és Seidler Ernőt[1].

Megtörtént a nagy tragédia első szereposztása.

A fővárosban uralkodó anarchia meggátlására a kormányzótanács még aznap este két rendeletet adott ki: az egyikben elrendeli a statáriumot azokkal szemben, akik a tanácsköztársaság parancsainak fegyveresen ellenszegülnek, fegyveres fölkelést szitnak, rabolnak vagy fosztogatnak; a másik rendelet a teljes szesztilalom tárgyában intézkedik.

Most már Kun Béla is hive a forradalmi rendnek! Már nem nevezi fehér terrornak a forradalom statáriumát!

[1] „Népszava": 1919 március 22-i szám.

XXX.

A diktatura berendezkedése.

A társadalmak és osztályok élete éppen ugy rabja az átöröklődés törvényének, mint a szerves lények egyéni élete. Az ősök és elődök, az előző társadalmak egyes osztályainak és intézményeinek kulturális és gazdasági sajátosságai, erényei, hibái és bünei átöröklődnek az utódosztályokra és társadalmakra és rányomják bélyegüket a jövő alakulására. A régi Magyarország minden nyomorusága, népének kulturálatlansága, a politikai iskolázottság hiánya, a forradalmi egyéni erők lépten-nyomon érezhető elégtelensége, mindenekfölött pedig a kiéleződött osztályharc és a föllángoló nacionálizmus még fokozottabb mértékben nyilvánultak meg a március 21-ével meginduló proletárforradalomban, mint ahogyan az októberi forradalomban jelentkeztek.

A szociáldemokrata pártnak március 21-i elhatározása megakadályozta ugyan a polgárháború véres kirobbanását, vértelenné tette a második forradalom mélyen szántó társadalmi átformálását, de nem hatálytalanitotta a forradalmat előkészitő belső erőket, az ellenforradalom csiráját magában hordozó nacionálista mentalitást. A március 21-i forradalom beköszöntője már a nacionálizmus jegyében indult el. Bár a forradalom lényege a szociális forradalom jellegét öltötte magára külső formáiban, belső megnyilatkozásaiban, megindulásában már a nacionálista forradalom, a nacionál-bolsevizmus köpenyében lépett föl.

A szociáldemokrata Garbai Sándornak a munkástanács március 21-én megtartott történelmi jelentőségü ülésén elmondott beszéde ennek a tömegekben élő nacionál-bolsevizmusnak éles kifejezője.

„Az volt a meggyőződésünk — mondotta —, hogy az ántánt igazságos békét teremt, de a Vyx-ukáz mindenre rácáfolt. Imperiálista békét akarnak Párisban, el akarják rabolni a

Dunát. Le kell vonni ennek a förtelmes dolognak a konzekvenciáját. Nyugatról semmit, csak diktatorikus békét várhatunk és ez arra kényszerit bennünket, hogy lemondjunk arról, hogy választás legyen, hogy a népet urnák elé vezessük. Nincs más ut, mint elfogadni a diktaturának egy másik fajtáját."

Hangsulyozza, hogy az uj irányzat felé a szociáldemokrata pártot az ántánt kényszeritette. Ez az uj irányzat az, hogy amit Nyugatról nem kaptunk meg, Keletről akarjuk megkapni. „Az orosz proletárseregek harcos tömege közeledőben van, megteremtjük a szociálista kormányzást és kihirdetjük a proletárdiktaturát[1]."

Az egész beszéden az ántánt ellenében való védekezés gondolata vonul végig.

De nemcsak a szociáldemokrata Garbai, hanem a kommunista Kun Béla és a „baloldali" Pogány fogalmazásában megjelent „Mindenkihez!" cimzett proklamáció legerősebb akcentusa is a nacionál-bolsevizmus lángját veti a világ elé:

„Külpolitikailag is teljes katasztrófa előtt áll a magyar forradalom. A párisi békekonferencia ugy döntött, hogy katonailag megszállja Magyarországnak csaknem egész területét, a megszállás vonalait végleges politikai határnak tekinti, ezzel a forradalmi Magyarország élelmezését és szénellátását végképpen lehetetlenné teszi.

Ebben a helyzetben egyetlen eszköze maradt a magyar forradalomnak a maga megmentésére: a proletárság diktaturája, a munkások és földmüves-szegények uralma . . .

A magyarországi szociálista párt és forradalmi kormányzótanács felismeri, mennyi nehézséggel és áldozattal kell megküzdenie a magyar munkásságnak, ha elindul ezen a bátor és nagyszerü uton. Háborút kell viselnünk élelmünk és bányáink fölszabaditásáért. Harcot kell vivnunk proletártestvéreink szabadságáért és a magunk létéért. Nélkülözések, nyomorgás, szenvedés várakozik ránk ezen az uton[2] . . ."

Lázitás a katonai megszállás és Magyarország politikai határának végleges megcsonkitása ellen, buzditás az ántánt megszálló csapatai ellen való háborúra: ez csendül ki a Kun Bélától irt és a

[1] „Népszava": 1919 március 22. szám.

[2] U. o.

szociálista párttól aláirt proklamációból, ez a hang ragadhatta csak magával az egész munkásságot, a nacionálista parasztságot, sőt az első órákban még a nacionál-bolsevizmus hatása alatt élő polgárságnak és tiszteknek egy tekintélyes részét is.

A proletárdiktatura proklamálása nemcsak a munkásság körében keltett orkánszerü örömujjongást és lelkesedést: a polgárság és tisztek legnagyobb része is, legalább az első órákban, hallatlan lelkesedéssel fogadta az uj rendszert. Részben, mert a diktaturától az eddigi bizonytalanság megszüntetését várták, részben, mert a lelkek mélyén szunnyadó erők fölszabadultak. Az öntudatos és öntudatlan nacionálizmus talált kielégitést az ország gazdasági és politikai szétszakitása ellen megindítandó, az egységes proletáriátus által vezetett harcban. Az ántánt támadására az öt hónap óta vergődő és a wilsoni elvekben megcsalt ország tömegei a nacionál-bolsevizmussal feleltek és ennek hatása oly elementáris volt, hogy az orosz befolyás alatt álló Kun Béláék is kénytelenek voltak beleilleszkedni. Ezt a gondolatot fejezi ki a Kun Béla aláirásával ellátott második kiáltvány is, amelyet a világ proletáriátusához intézett s amelyben kijelenti:

> „A magyar proletárforradalmat *két erő* teremtette meg. Az *egyik* a munkásoknak, a földmüves-szegényeknek és a katonaságnak az az elhatározása, hogy nem akarták tovább hordani a tőke igáját, a *másik* az ántánt imperiálizmusa, amely Magyarországot területének megcsonkitásával élelmiszerétől, ipari nyersanyagától, megélhetésének összes föltételeitől meg akarta és meg akarja fosztani. *Az ántánt ultimátumára,* amely a román oligarchia számára követelte Magyarország azonnal való és végleges átadását, *a proletárdiktatura* megteremtése *a magyar nép válasza*[3]."

Az októberi forradalomtól származott egyéb terhes örökségek mellett a nacionál-bolsevizmus sulya ránehezedett a proletárdiktaturára, hogy végül az egyéb terhek sulyával egyetemben maga alá temesse a proletárság második forradalmát és romjai fölé fölépithesse a hazug nacionálizmus ellenforradalmát.

* * *

[3] „Népszava": 1919 március 23. szám.

A berendezkedés erős ütemben, a gyors munkának minden nehézségével, kapkodásával és átkával haladt előre. Amig az októberi forradalom egyik nehézsége az volt, hogy tulságosan szigoruan ragaszkodott a megbukott rendszer paragrafusokba foglalt törvényes formaságaihoz, a márciusi forradalom, e hibát elkerülendő, a másik végletbe esett és ugy vélte feladatát jól megoldani, hogy gyökerestül, fenekestül forgatta föl, rombolta le a régi rend minden intézményét, hogy az uj rend felépithető legyen. A rombolás és a régi rend alapjainak eltávolitása bizonyos határig kétségtelenül szükséges munka volt. De ez a szükségesség nem teszi fölöslegessé a rendszeres munkát, amely az épitő tevékenységet megkönnyiti.

Már a kormányzótanács első ülésén határozatot hozott az uj kormány az egyház és állam szétválasztásáról, a munkás-, katona- és paraszttanácsok megválasztásáról, a községek, városok és megyék élére állitandó direktóriumok megválasztásáról, továbbá a házak és üzemek szociálizálása és a szinházaknak a proletárkultura szolgálatába állitása tárgyában.

A tömegek tehát már 24 óra után tudták, hogy a kormányzótanács uj utakon indul el, dolgozni kiván és igyekszik beváltani — ha tudja — a tömegeknek adott igéreteket.

Március 23-án, már e határozatok proklamálása után, az Országház-téren több mint százezer ember jelenlétében nagy népgyülést tartott az egyesült párt, amelyen a két párt vezetői szónokoltak. Minden lelkesitő beszéd és irás ellenére már ez a gyülés képet nyujtott arról a *szakadékról,* amely az uj pártnak kommunista és szociáldemokrata tagjai közé beékelődött. A világnézeti fölfogás, az uj helyzetben alkalmazandó rendszabályok, a forradalom megmentésének kérdése és a forradalom menetének üteme: főként ezek voltak azok a kérdések, amelyek az elvi választóvonalat adták, de amelyekhez még hozzájárult a kommunista párt törtető elemeinek a szociáldemokrata szervezettséggel és tudással szemben tanusitott féktelen gyülölete. Csak a nacionálizmus kérdésében nem volt eltérés a két párt között.

Minden kapkodás mellett két, mindeneknél sürgősebb és fontosabb föladata volt az uj tanácsköztársaságnak: meg kellett teremteni a belső rendet és minél értékesebb, munkaképesebb, a termelés menetét minél jobban biztositó proletár- és szakelemet kellett a forradalom szolgálatába állitani; másfelől meg kellett teremteni

a forradalmat belső és külső ellenségeitől megvédelmező vörös hadsereget.

A belső rend biztositása néhány napig tartó, általában kisebb jelentőségü zavar leküzdése után nagyjában az egész országban sikerült. A diktatura erélyes föllépése és a statárium: fokozatosan megtették a hatásukat és lecsillapitották a lázban gyötrődő országot. A leszerelt katonák mozgalmával Kun Béla a hadügyi népbiztosság irodájában jelenlétemben igen röviden végzett. A diktatura kikiáltását követő napon megjelent a leszerelt katonák egy hármtagu küldöttsége Kunnál, — bizonyára azért, hogy munkájukért a megérdemelt jutalmat átvegyék. Kun minden határozottságot kifejező következő szavakat intézte hozzájuk:

— Most azután vége legyen az 5400 koronás követeléseknek, mert ha nem lesz vége, akkor kaptok 5400 gépfegyvergolyót, de nem 5400 koronát!

Ezekre az elemekre a diktatura elszántsága egyelőre jó hatást gyakorolt, de azért megtalálták a módját az ujból való érvényesülésnek. Még az októberi forradalomét is meghaladó mértékben ezrével és tizezrével iratkoztak be naponkint ujabb és ujabb tagok a párt- és szakszervezetekbe. Néhány hét alatt másfél millióra szaporodott a szakszervezetek taglétszáma. Miután a szakszervezeti tagság a forradalom alatt anyagi előnyöket is jelentett, a társadalomnak minden salakja, piszka, kalandora, valamennyi nyerészkedő a pártba vagy szakszervezetekbe igyekezett bejutni. Sőt grófok, bárók, tisztek, gyárosok, nagykereskedők, élelmiszeruzsorások mind egyszerre proletárokká váltak, beiratkoztak a szakszervezetekbe és a szakszervezeti könyvvel a kezükben igyekeztek a forradalomban és főként biztos állásokban elhelyezkedni.

De más ut is kinálkozott a forradalom szempontjából megbizhatatlan elemek érvényesülésére. A kormányzótanács március 24-i ülésén elfogadta a vörös hadsereg alakitására vonatkozó és Pogánytól, Szamuelytól és Szántótól készitett szerencsétlen rendelettervezetet. Az önkéntes jelentkezés és toborzás alapjára helyezkedtek és megtartották az októberi forradalom részéről már szétkergetésre itélt, forradalmi szempontból teljesen megbizhatatlan, fiatalkoruakból álló hadsereget. Az uj rendelet szerint a hadseregbe elsősorban szervezett munkások toborozhatók. Ez csak kerülő utat jelentett. A kétes elemek, amelyek be akartak jutni a vörös had-

seregbe, egyszerüen beiratkoztak valamelyik szakszervezetbe vagy szociálista pártszervezetbe, tagkönyvecskéjük alapján aztán örömmel fölvették őket a vörös katonák sorába.

A hadügyminiszterségem alatt kiadott azt a hadsereg-toborzó elvet, amely szerint csak azok vehetők fel a hadseregbe, akik legalább 6 hónap óta tagjai valamelyik szakszervezetnek, nem vették át és igy a hadseregbe a legmegbizhatatlanabb elem özönlött be. Ezek számára a megállapitott elég tekintélyes illetmények egyelőre igen kellemes elhelyezkedést jelentettek, annál is inkább, mert innen kiindulva ujabb poziciók elnyerése volt lehetséges.

A toborzás elősegitésére a szinházakban, mozikban előadásokat tartottak és ezeknek keretében fölszólitották a közönséget a vörös hadseregbe való belépésre. Nagy népünnepélyeken hasonló propaganda folyt, burzsoák, szinészek, szinésznők táncoltak és a táncok és énekek kellemes hatása alatt föllobbant állelkesedésből akarták Szántóék az ellenségektől körülzárt forradalom fegyveres védelmét megszervezni!

Hogy ez a Szántó-féle első vörös hadsereg az első támadás után szertefoszlott és szétzüllött, hogy erről a hadseregről május 2-án a hadsereg parancsnokának és Kun Bélának a munkástanácsban lesujtó, brutális kritikát kellett mondania, az a toborzás módjának természetes következménye volt.

A diktaturának fővárosi berendezkedésével párhuzamosan hasonló munka folyt a vidéken is. Mindenütt már csiráiban éles ellentétek mutatkoztak a szociáldemokraták és kommunisták között. A pártbontó jelenségek annyira szaporodtak és oly mértékben veszélyeztették a forradalom további menetét, hogy Kun Béla a szociáldemokrata párt napilapjában, a „Népszavá"-ban kénytelen volt „Pártegység" cimmel cikket irni, amelyben élesen állást foglalt a kommunistapárti türelmetlen törtetők pártbontó munkájával szemben.

XXXI.

A szociálizálás előmunkálatai.

A termelőeszközök társadalmositásának vágya — részben határozott, részben határozatlan körvonalakban — benne élt a mezőgazdasági és ipari proletáriátus lelkében. Az évtizedes szociáldemokrata agitáció, az októberi forradalom többszörös igéretének helytelen értelmezése mellett a kommunisták kiterjedt agitációja, amely a szociálizálásnak azonnal és az egész vonalon való megvalósitását hirdette: a szociális forradalom pillanatában erőteljes, halaszthatatlan követelésként került a forradalom megvalósitandó föladatai közé. A gazdaságiakban iskolázott kisszámu munkás a proletárdiktatura hatása alatt is érezte a szociálizálás gazdasági és technikai nehézségei teremtette korlátokat, — a nagy tömegek, a gazdaságilag iskolázatlan rétegek azonban a gyors cselekvést követelték.

A kommunistáknak nem is volt erkölcsi bátorságuk arra, hogy még a tőlük is gazdasági lehetetlenségnek minősitett százszázalékos megvalósitásnak ellenálljanak. Féltek, hogy ellentétbe kerülnek az októberi forradalom alatt hirdetett felelőtlen demagóiájukkal.

De parancsoló szükségességgé tette a gyors cselekvést elsősorban az is, hogy a tömegek türelmetlensége most, a teljes hatalom birtokában óráról-órára fokozódott: az önkényes cselekvések, az anarchikus szociálizálások terére léptek. A kormányzótanácsnak és a pártlapoknak minden felszólitása és intelme hiábavalónak bizonyult. A munkások egymásután elkergették a régi üzemtulajdonosokat és egyszerüen átvették az üzem vezetését és irányitását.

Az anarchiát fokozta egyes népbiztosságok mohó, naiv, tudatlan és végeredményében a forradalom fönnállását veszélyeztető hisztériája a mindenáron való cselekvésre.

A szociálizáló népbiztosság egyik vezetője, Rákosi Mátyás kiadott vagy kiadatott egy rendeletet — a március 23-ára virradó

éjjel ott éktelenkedett a házak falain —, amelyben elrendelték, hogy az élelmiszerüzletek, gyógyszertárak és dohánytőzsdék kivételével valamennyi áruüzlet azonnal bezárandó és további intézkedésig csak a népbiztosság engedélyével adhatók ki áruk. „Akik ezen rendelkezést megszegik, a forradalmi törvényszék elé állittatnak és *halállal* büntettetnek".

A hebehurgya módon kiadott rendelkezés izgalmat, konsternációt keltett. A kiskereskedőket és üzlettulajdonosokat az első 48 óra után egyenesen belekergette ez a rendelet az ellenforradalom karjaiba. Azonfölül teljesen megakasztotta az áruforgalmat. A diktatura bukásáig többé az üzleteket ki sem nyitották.

Hiábavaló volt a néhány órával később kiadott kiegészitő rendelet. Nem sokat használt a 24 órával később kiadott az a rendelet sem, amely világosan megmagyarázta a rendelet célját: az árukészletek leltározásának és igazságos elosztásának szükségességét és amely elrendelte, hogy a leltározás befejeztével valamennyi üzletet legkésőbb április 1-éig meg kell nyitni. Céltalannak bizonyult minden erőfeszités, mert a halálbüntetéssel fölöslegesen handabandázó „szociálizáló kezdeményezés" megakasztott minden üzleti forgalmat. Rákosinak, a munkásmozgalomban eddig ismeretlen és tapasztalatlan fiatalembernek ez a végzetes, kapkodó rendelete sulyos csapást mért a diktatura gazdasági életére és áruforgalmának rendjére.

A szociális és gazdasági átalakulás forradalmának természetes jelensége, hogy az első időkben, az általános zavar és anarchia közepett, az egyéni akciók és önkényeskedések elkerülhetetlenek. Ezek a jelenségek az első naptól fogva Magyarországon is mutatkoztak. A kormányzótanács szigorú rendelkezésekkel igyekezett meggátolni az önkényeskedést. Megtiltotta a jogosulatlan rekvirálásokat; elrendelte, hogy az önkényes „kommunizálók"-at le kell tartóztatni; eltiltotta a jogosulatlan házkutatásokat és elrendelte, hogy mindazok, akik ilyen büncselekményeket elkövetnek, forradalmi törvényszék elé állitandók és tiz évig terjedhető fegyházzal, 50 000 korona pénzbüntetéssel, sulyosabb esetben halálbüntetéssel büntetendők.

Rendet igyekeztünk teremteni, hogy a rendszeres gazdasági munkát megkezdhessük.

Hat nappal a diktatura kikiáltása után, március 27-én már meg-

jelent a termelőeszközök társadalmositását bevezető kormányzati rendelkezés. Egy nappal később a kormányzótanács a proletárállam birtokába vette a pénzintézeteket.

A pénzintézetek szociálizálása előföltétele volt az egész vonalon végrehajtandó szociálizáló kisérletnek. A kapitálizmus uralma alatt a finánctőkét képviselő pénzintézetek a birtokosai vagy pénzforrásai az ipari és mezőgazdasági vállalatoknak. Elsősorban a vállalatok pénzforrásait kellett tehát birtokba venni, hogy a szociálizálás után a vállalatok anyagbeszerzése, a munkabér-fizetés, általában a további termelés fönnakadást ne szenvedjen.

A régi tulajdonosok kártalanitásának ügye egyelőre nyilt kérdés maradt. A kormányzótanács nem akarta a gyors cselekvést a kártalanitás kérdésének fölvetésével komplikálni, másfelől a külföldi érdekekre való tekintettel sem kivánt fölösleges konfliktusokat felidézni.

A pénzintézetek szociálizálására vonatkozó rendelet letiltotta a pénzintézeteknél lévő betéteket és folyószámlákat. Minden betevő havonta csak a betét 10%-át vehette föl, amely összeg azonban a 2000 koronát nem haladhatta meg. Munkabérekre, tisztviselői fizetésekre, anyagbeszerzésekre a betétek korlátlanul fölhasználhatók voltak.

A birtokba vett pénzintézetek élére a pénzügyi népbiztos a bankok főtisztviselői sorából ellenőrző megbizottat nevezett ki, aki mellé az illető pénzintézetnél alkalmazott tisztviselők egy-egy ellenőrző direktóriumot választottak.

Nem kevésbé életbevágó volt az a rendelet, amellyel a kormányzótanács az ipari, bánya- és közlekedő üzemek ideiglenes igazgatását és ellenőrzését szabályozta. Ez a rendelet bevezető és előkészitő intézkedés volt a szociálizálás végrehajtásához. Egyelőre nem célzott egyebet, mint hogy a szociálizálásra szánt üzemek az ott dolgozó munkások és tisztviselők ellenőrzése alá helyeztessenek.

A nagybirtok kisajátitása mellett kétségtelenül az üzemek szociálizálása volt a megoldandó feladatok között a legnehezebb. A gazdasági életben gyakorlattal birók előtt nem volt egy pillanatra sem kétséges, hogy a termelés szociálizálását nem lehet és nem szabad egy egyszerü hatalmi szóval elintézni. Az üzemek *birtokbavétele* a hatalmon lévő és fegyveres erővel rendelkező proletáriátus számára rendkivül egyszerü ügy, — de *ez* még *nem* jelenti a

szociálizálás megoldását. A *birtokbavétel* egyszerü hatalmi kérdés, amig a *szociálizálás:* a technikai, az anyagbeszerző, a nyersanyag- és készárueloszto, a kereskedelmi és a szállitási kérdések végtelenül bonyolult sorozata. Azonfölül a szociálizálással egyidejüen meg kell oldani a munkafegyelemnek, a termelés intenzitásának kérdését is és mindenekelőtt meg kell oldani egy ellenségektől körülvett és gazdasági bojkott alatt álló országban a racionális termelésnek a problémáját.

Mindezek a problémák külön-külön és együtt sulyos nehézségeket jelentettek. Elsősorban egységes álláspontra kellett jutni abban a kérdésben: mely iparok és üzemek szociálizáltassanak. A gyakorlati, gazdasági és üzemi tapasztalatokkal rendelkező kormányzótanácsi tagok és szakszervezeti vezetők a saját tapasztalataik és az oroszországi események hatása alatt azt az álláspontot képviselték, hogy csak a szociálizálásra *alkalmas* nagyobb üzemeket vegye birtokába az állam. Annál is inkább, mert tartani lehetett attól, hogy képzett és megbizható szakemberek, megfelelően képzett üzemi munkástanácsi tagok hijján az egész vonalon való szociálizálás megakasztja a termelés menetét. Nem véletlen, hogy ezt az álláspontot éppen a szociáldemokraták képviselték.

Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos azt inditványozta, hogy csak azok az üzemek helyeztessenek munkásellenőrzés alá, amelyek legalább 100 munkást foglalkoztatnak. Az én inditványom a legalább 50 munkást foglalkoztató üzemekre terjedt, a kommunistapárti Hevesi Gyula szociálizáló népbiztos már valamennyi 10 és annál több munkást foglalkoztató üzem szociálizálásának volt a szószólója.

A kormányzótanácsnak számolnia kellett a nehézségekkel, de a munkások hangulatával is. A kommunistapártiak állásfoglalását — bár ők is méltányolták a kis üzemekre is kiterjedő szociálizálás személyi és anyagi nehézségeit és ismerték az idevonatkozó oroszországi tapasztalatokat — főként az irányitotta, hogy ők a márciusi forradalom *előtt* az egész vonalon való szociálizálást propagálták és igy a tömegekkel szemben kötve voltak régi igéretükhöz.

A diktatura kikiáltását követően néhány napra nyilvánosságra került a III. Internationale első kongresszusának jelentése, az oroszországi szociálizálás addigi előrehaladásáról és a szociálizálásra

vonatkozó, a kongresszuson megállapitott uj irányelvekről. A *szociáldemokraták* a kormányzótanácsban abba a furcsa helyzetbe kerültek, hogy a kommunistákkal szemben *nekik* kellett az oroszországi tanulságokat és az Internationale irányelveit védelmükbe venniök.

Arra hivatkoztunk, hogy az orosz szovjetkormány jelentése szerint az üzemek ezreinek ellenőrzése mellett 1919 elejéig, tehát másfél év után kerekszámban csupán 560 üzemet szociálizáltak. Azonfölül a III. Internationale irányelvei szerint a kisebb üzemeket a proletáriátusnak fokozatosan össze kell ugyan foglalnia, de a kis vagyont egyáltalában nem fogja kisajátitani. Nagyoroszországban is megakasztotta a termelés folytonosságát az üzemeknek birtokbavétele, — nekünk az oroszok hibáiból tanulnunk kell, mert mindenekfölött a termelés menetét kell biztositani. Másrészt azonban nekünk is számolnunk kellett a mélyen szántó gazdasági átalakulásnak a termelésre gyakorolt hatásával, a szociálizálástól előidézett termelési pánikkal és a munkások hangulatával.

A pénzintézetek szociálizálása következtében minden pénzforrás bedugult. Az egyedüli rendelő, nyersanyagelosztó, készáruátvevő az állam marad. Igy a nem szociálizált üzemek nyersanyag nélkül maradnak, a munkások is elhagyják ezeket az üzemeket és a munkával és nyersanyaggal ellátott és kétségtelenül jobb szociális és munkaföltételek között dolgozó szociálizált üzemekbe törekednek; nem is szólva a munkások között mindig erősebben terjedő szociálizáló tömeghisztériáról, amely már az első napokban odavezetett, hogy kis, egy-két munkást foglalkoztató borbély-, fényképészeti és más mühelyek munkásai is, a szociálizálás lényegét meg nem értve, az eddigi tulajdonost egyszerüen eltávolitották s az üzemet szociálizált üzemnek nyilvánitották.

Mindezen nehézségek, meggondolások és hangulatok hatása alatt jött létre Kun Béla javaslatára a kompromisszum, amelynek értelmében mindazok az ipari, bánya- és közlekedő üzemek, amelyeknek munkáslétszáma a 20-at meghaladta, társadalmi vezetés, munkásellenőrzés alá kerülnek.

Ennek végrehajtására a köztulajdonba átvett üzemek élére a szociálizáló népbiztosság részéről termelő biztost neveznek ki. A termelő biztos képviselője a proletárság összességének abban az üzemben, amelynek élére állitották. A termelő biztos mellé az

üzemek munkásai ellenőrző munkástanácsot választanak, mégpedig, ha a munkások száma a százat meg nem haladja, háromtagu, ha a százat meghaladja, öttagu, ha az ötszázat meghaladja, legfölebb héttagu üzemi munkástanács választandó. Választó és választható az üzemben dolgozó minden 18 évnél idősebb tisztviselő, nőtisztviselő, munkás és nőmunkás.

A munkástanács hatáskörébe tartozik a munkafegyelem megteremtése, a termelés ellenőrzése s a dolgozó nép tulajdonának a védelme.

A termelő biztos és az üzemi munkástanács között előforduló differenciák ügyében végérvényesen a szociális termelés népbiztosa dönt, aki külön müszaki és közgazdasági ellenőrzésről is gondoskodik ...[1]

A rendelet március 27-én jelent meg. A következő néhány órán és napon belül az üzemek megválasztották az ellenőrző munkástanács-tagokat, a szociálizáló népbiztosság pedig kinevezte a termelő biztosokat. A termelő biztosok kinevezésére vonatkozóan a gyárban dolgozó munkásság, illetve az üzemi munkástanács tett előterjesztést. Rendszerint kiváló szakemberek vagy gyakorlati multtal biró szakszervezeti vezetők kerültek az üzemek élére.

Érdekes jelenség, hogy több gyárban, ahol az érettebb, szakszervezetileg iskolázott, a termelés folytonosságának fontosságát felismerő munkások dolgoztak, ott gyakran kiváló szakértelmü régi üzemvezetők és igazgatók termelő biztossá való kinevezését kérte a munkásság. A munkásoknak ezt a kérését a szociálizáló népbiztosság gyakran teljesitette. A szakszerü termelés biztositása céljából még azt is elrendelte, hogy az eddigi igazgatók, üzemvezetők, mérnökök, szakemberek tartoznak a helyükön maradni. Meghagyta régi fizetésüket, ha az az akkori viszonyokhoz mérten eléggé megfelelő 3000 koronás havi maximális javadalmazást meg nem haladta. Ezzel a rendelkezéssel a kormányzótanács a szakemberek megbecsülését dokumentálta, akiknek megnyerését a forradalom számára rendkivül fontosnak és szükségesnek tartottuk. Sajnos, a forradalom későbbi folyamán a szakemberek szükségességének fölismerése és megbecsülése, a forradalom kárára, mindinkább háttérbe szorult.

[1] Tanácsköztársasági Törvénytár, I. füzet.

Az első lépés a termelés szociálizálása ügyében megtörtént; ezt szinte néhány órán és napon belül követte a *lakóházak* köztulajdonbavétele, az ékszerüzletek igénybevétele, a biztositóintézetek, szállodák és panziók, a kézi zálogüzletek, a nevelő- és oktatóintézetek, az áruüzletek, a gyógyszertárak és gyógyszergyárak, a filmgyárak, a mozgóképszinházak, a szállitóeszközök és szállitóvállalatok köztulajdonba vételéről és végül a *földbirtok* szociálizálásáról szóló törvényerejü rendeletek kiadása.

A tömeges, az egész ipari, szállitási és mezőgazdasági termelést és az egész nyersanyag- és áruelosztást átfogó szociálizáló rendeletek hatása alatt lehiggadtak a kedélyek. A kormányzótanács komoly munkája láttára a tömeghisztéria — néhány napon — némileg lecsillapodott.

A rendeletek végrehajtásával, a szociálizálásnak a gazdasági életbe való átültetésével azonban ujabb bajok keletkeztek. Minden rendelet, minden intézkedés az akadályoknak és nehézségeknek ujabb sorozatát idézte föl.

Meg kellett teremteni a szénnel, a munkaerővel és a nyersanyaggal való takarékosságot, az általános racionális gazdálkodás céljából az üzemek központi igazgatását, a termelés koncentrációját. Ennek végrehajtása a munkások tekintélyes csoportjának az ellenzésébe ütközött: féltek a munkanélküliségtől és annak következményeitől. Meg kellett szüntetni a luxus-cikkek termelését. Ismét a munkások állanak ellen, mert a munkanélküliség réme kisért.

Teljesen megbénitja a termelést és kaotikus állapotokat teremt a Varga Jenő javaslatára április 17-én kiadott és az ipari munkások munkabérének rendezéséről szóló ideiglenes törvény. A törvény a munkásokat, ipari gyakorlatuk ideje szerint, fizetési osztályokba sorozza s ezeknek az alapján csak órabéreket állapit meg. Ezzel a közvetett rendelkezéssel, minden átmenet nélkül, megszüntetik az egész vonalon az akkordmunkát — olyan helyzetben, amikor a termelést fokozni kell, amikor a forradalom érdekében a munkás munkaerejének maximumát kell a termelés szolgálatába állitani.

Fokozta az anarchiát a munkabérek végleges rendezéséről szóló, május 3-án megjelent törvény, amely eltörli azt a megkülönböztetést, amely tisztviselők, munkások és más alkalmazottak között fönnállott. Megszünik tehát a különbség a tisztviselők és munkások

bérei között is. A munkabérek megállapitásánál csak a munkában eltöltött évek száma vehető figyelembe és a szakképzettség és a vezetésre való alkalmasság csak kivételesen lehetnek azok a tényezők, amelyek a munkabér nagyságát befolyásolják. Ilyenformán három fizetési fokozatba, egyenkint nyolc osztályba sorozták be a munkásokat. Ez a szintén átmenet nélkül bevezetett, tiszta, biztositott órabér-rendszer, a meglévő munkásanyag mellett, természetszerüen, a termelés csökkenését idézte elő.

A szociálizáló rendelettel kapcsolatban a kormány egy munkakényszert elrendelő elvi jelentőségü rendeletet ad ki, amelyben proklamálja a munkára való jogot. Eszerint az állam köteles mindazokat eltartani, akik munkaképtelenek, valamint azokat, akik dolgozni akarnak, ha az állam nem tud nekik munkát juttatni. Ez a rendelkezés magában foglalja a munkanélküliek segélyezésének kötelezettségét, de gondoskodni kell azokról is, akik a szociálizálás következtében kereset- és jövedelemnélkülivé váltak.

A gazdasági átalakulás folytán fölmerült problémák között ott állott a forradalom előtt a legnagyobb kérdés: elég erősek, fegyelmezettek, osztálytudatosak lesznek-e az üzemi munkástanácsok a munkafegyelem s ezzel kapcsolatban a termelés föntartására és fokozására és meglesz-e a tömegekben a munkafegyelem előföltétele, a munkához való akarat?

Még békés átalakulás során, nyugodt előkészités után, iskolázott tömegekkel, a legjobb erők vezetése mellett, iparilag fejlett kulturállamban is emberfeletti munkát, vasakaratot és minden veszedelemmel szembehelyezkedő forradalmi áldozatkészséget igényeltek volna ezek a problémák. Mennyivel nehezebbnek, mennyivel kilátástalanabbnak mutatkozó volt a megoldás egy négyesztendős háborúban kiuzsorázott, szétszaggatott területü, a közlekedésétől, nyersanyagától megfosztott, iparilag fejletlen, a kulturában visszamaradt, ezer sebtől vérző forradalmi Magyarországon! . . .

XXXII.

Smuts tábornok.

A diktatura proklamálása után Vyx alezredes és valamennyi Budapesten székelő ántánt-misszió elutazott az országból. Ezzel a tanácsköztársaság és az ántánt-államok között a diplomáciai összeköttetés megszünt. Az ántánt-ultimátum visszautasitása után nem volt kétséges, hogy az ántánt és szövetségesei, a Magyarország körül fekvő kis államok, előbb-utóbb katonai támadást intéznek majd a tanácsköztársaság ellen. Formailag a kormányzótanács nem mondotta föl a fegyverszüneti egyezményeket. Csapatait a demarkációs vonalon tartotta, semmiféle támadást a szembenálló csapatokra nem engedett, másrészről azonban, a hadsereg kiépitésével, tullépte a fegyverszüneti szerződés rendelkezéseit.

Március végén a legkülönbözőbb hirek érkeznek az ántántállamok fővárosaiból: a békekonferencia legfelsőbb tanácsa ismételten foglalkozik a magyar tanácsköztársaság ügyével. Egyes jelenségekből és hivatalos megnyilatkozásokból megállapitható, hogy Párisban belátták a Magyarország ellen alkalmazott rendszabályok esztelenségét, főként a bojkott föntartását, Magyarország élelmezésének és szénellátásának megnehezitését és végül a Vyx-jegyzék brüszk hangját, elhamarkodott és időszerütlen elküldését. Másrészről tudomásunkra jut, hogy az ántánt — ha más eszközök nem segitenek — fegyveres támadással és az ország megszállásával akarja elintézni a magyar kommün kérdését.

A megoldás e módjának nehézségei voltak. Az ántánt saját csapatait nem akarta egy katonai expedició experimentumára felhasználni. A Magyarország körül fekvő kis államok pedig katonailag még nem voltak elég erősek és nem is mindegyik mutatott hajlandóságot arra, hogy egyedül kezdje meg az esetleg kétséges kimenetelü uj támadó háborút.

Franciaországban megvolt a szándék a támadó háborúra. Ezzel szemben Olaszország, az Egyesült Államok, de főképpen Anglia

a kormányforma kérdésében a be nem avatkozás álláspontjára akart helyezkedni és csupán azt kívánta elérni, hogy a tanácsköztársaság fogadja el kötelezően a fegyverszüneti szerződések rendelkezéseit és a békekonferenciának Magyarország határaira és a békeszerződésre vonatkozó határozatait.

Az angol álláspont győzelmét jelentette Smuts tábornoknak Magyarországba való kiküldetése.

Amit tehát a Károlyi-kormány, a pacifizmus jegyében, ezrekre menő átiratokkal, táviratokkal, panaszokkal, tiltakozásokkal, tények felsorakoztatásával soha nem tudott elérni, azt az erőteljes föllépés, a bolsevizmus keretében kialakult önvédelem megteremtette: a párisi békekonferencia Vyx alezredes gonosz ultimátumai helyett most már komolyan lépést tesz a fegyverszüneti kérdések és ezzel kapcsolatban az egész magyar probléma megoldása felé.

Április 4-én, a diktatura kikiáltását követő 14 nap után, Smuts tábornok megjelent Budapesten. Különvonatára — amelyet budapesti tartózkodása alatt nem hagyott el — meghivta tanácskozásra a kormányzótanácsot, amelynek képviseletében Garbai Sándor, a tanácsköztársaság elnöke, Kun Béla külügyi népbiztos, Kunfi Zsigmond népbiztos és Bolgár Elek bécsi követ tárgyaltak vele.

Kunnal és Bolgárral folytatott ismételt tárgyalás folyamán Smuts, *kifejezetten a négyes tanács nevében,* behatóan ismertette az ántánt álláspontját. Figyelmeztette őket arra, hogy miután az ő kiküldetése a be nem avatkozni akaró államok győzelmének a következménye, célszerű lesz, ha a magyar tanácsköztársaság minden halogatás és kertelés nélkül elfogadja az ő javaslatait, amelyek az *utolsó békés kísérletnek* tekintendők és alkalmasak arra, hogy a békét az ántánt és Magyarország között megteremtsék, Magyarország belpolitikai fejlődését biztositsák.

A tárgyalások folyamán Smuts tábornok a következő, pontokba foglalt, ajánlatot tette:

1. A magyar kormány hajlandó visszavonni minden magyar csapatot és fegyveres erőt *a következő vonaltól nyugatra:*

A vonal három kilométerre Makótól keletre elhagyja a Marost és három kilométerrel keletre halad Tótkomlóstól, Békéscsabától és Békéstől, továbbá a berettyószentmártoni utkeresztezéstől, majd tizenöt kilométerre Debrecentől keletre huzódik és Debrecentől északkeletre fordulva, egy Nagyecsed-

től 5 kilométerre nyugatra fekvő ponton megy keresztül és a Szamos folyót Nagyecsedtől északra éri el.

2. Az összes román csapatok parancsot kaptak, hogy jelenleg elfoglalt állásaikon tul ne nyomuljanak.

3. Az a terület, amely az 1. §-ban megjelölt vonal és a román hadsereg jelenlegi vonala közé esik, *semleges zónának* tekintendő és szövetséges haderőkkel, mégpedig angol, francia, olasz és, ha lehetséges, amerikai csapatokkal szállandó meg.

4. A magyar kormány elfogadja annak a katonai szerződésnek a föltételeit és ragaszkodik hozzájuk, amelyet az előbbi magyar kormány az ántánttal és a vele szövetséges hatalmakkal november 13-án kötött, valamint elfogadja az 1918 november 3-án kötött fegyverszünet föltételeit is és ragaszkodik hozzájuk.

5. *Határozottan kimondatik,* hogy a föntebb leirt demarkációs vonal *nem* gyakorol befolyást az esetleges békeföltételekben megállapitandó területrendezésre.

6. Smuts tábornok ajánlani fogja a Párisban egybegyült nagyhatalmaknak, hogy *Magyarország blokádját rögtön szüntessék meg* és léptessenek életbe könnyitéseket abból a célból, hogy az elsőrendü szükségleti cikkeknek, jelesen zsirnak és szénnek Magyarországba való azonnali behozatala lehetővé váljék.

7. Smuts tábornok továbbá ajánlani fogja a Párisban egybegyült nagyhatalmaknak, hogy mielőtt Magyarország politikai határait a békeszerződésben végleg megállapitanák, *hivják meg a magyar kormány meghatalmazott képviselőit,* adják elő az álláspontjukat a határok kérdésében és minden ebből származó gazdasági kérdésben egy értekezleten, amelyet a nagyhatalmak egy képviselőjének elnöklete alatt Csehszlovákország, Románia, Jugoszlávia és Német-Ausztria képviselőivel tartanának[1].

A javaslatok komolyságában sem Kun Béla, sem Bolgár egy pillanatig sem kételkedtek.

Smuts javaslatai a Vyx-féle jegyzéknek lényeges enyhitését tartalmazták. Azoknak elfogadása a tanácsköztársaságnak föl nem

[1] „Népszava": 1919 április 7. szám.

becsülhető területi és morális győzelmét jelentették volna. A hatalmas ántánt ebben a jegyzékben kénytelen volt lényeges területi és katonai kérdésekben föladni a Vyx-jegyzékben elfoglalt ultimátumszerü álláspontját.

Smuts tábornok javaslata a Vyx-féle jegyzékkel szemben Magyarország javára a következő eltéréseket tartalmazza:

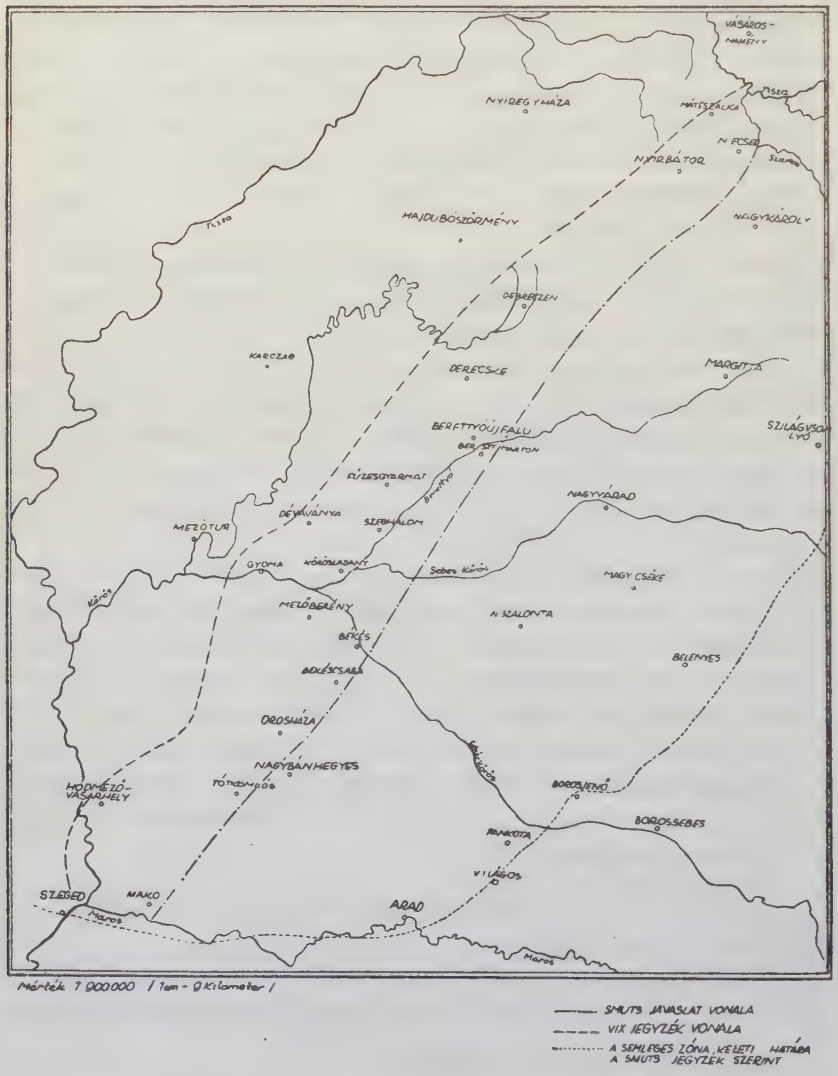

A demarkációs vonal keleti határa az egész vonalon 8—10, sőt helyenkint 20 kilométernyi területen Magyarország javára kitolódik. A Vyx-jegyzék szerint a semleges zóna nyugati határa a Tiszát 5 kilométerre Vásárosnaménytől északnyugatra elhagyja, azután Debrecentől 5 kilométerre nyugatra, Dévaványától 3 kilométernyire nyugatra, Gyomától nyugatra, Orosházától, Hódmezővásárhelytől és Szegedtől 5 kilométerre nyugatra huzódik.

Ezzel szemben a Smuts-féle jegyzékben a magyar csapatok visszavonandók 3 kilométernyire Makótól, Tótkomlóstól, Békéscsabától és Békéstől keletre, Debrecentől 15 kilométernyire keletre, Nagyecsedtől 5 kilométernyire nyugatra fekvő vonalra.

Ez tehát azt jelenti, hogy amig a Vyx-jegyzék szerint Hódmezővásárhely, Szeged, Makó, Tótkomlós, Orosháza, Gyoma, Szeghalom, Debrecen és még sok más város és község és értékes termő területek a semleges zónába esnek, addig a Smuts-féle jegyzék szerint ezek a területek a magyar csapatok védelme alatt maradnak.

Azonfölül: a Vyx-féle jegyzék szerint a román csapatok a semleges zóna keleti határáig nyomulnak előre, tehát megszállják az Arad—Nagyszalonta—Nagyvárad—Nagykároly—Szatmárnémeti-vasutvonalat; ezzel szemben a Smuts-féle jegyzék szerint az összes román csapatok parancsot kaptak, hogy jelenleg elfoglalt állásaikon tul ne nyomuljanak, tehát a Técsőtől, Szinérváraljától, Szilágysomlyótól és Borosjenőtől keletre lévő vonalon kellett maradniok. A magyar terület és a semleges zóna a Smuts-féle jegyzék szerint sok ezer négyzetkilométerrel nagyobb lett volna — Arad, Nagyvárad, Nagykároly és Szatmárnémeti a semleges zónában, *magyar közigazgatás alatt maradnak,* sőt a semleges zónát sem román, hanem kifejezetten angol, francia, olasz és, ha lehetséges, amerikai csapatok szállták volna meg.

A fölajánlott előnyökkel szemben Smuts tábornok nem kért egyebet, mint hogy a magyar kormány ismerje el és teljesitse a fönnálló fegyverszüneti szerződéseket és ennek ellenében a jelzett engedményeken kivül

1. kijelenti, hogy a megjelölt demarkációs vonal nem gyakorol befolyást az esetleges békefeltételekben megállapitandó területrendezésre, ami szintén engedmény a Vyx-féle jegyzékkel szemben, amelyben Vyx a demarkációs vonalat végleges politikai határnak jelentette ki;

2. Smuts tábornok ajánlani fogja Párisban az egybegyült nagyhatalmaknak, hogy Magyarország blokádját rögtön szüntessék meg és tegyék lehetővé zsirnak és szénnek Magyarországba való szállitását;

3. végül ajánlani fogja a négyes tanácsnak, hogy mielőtt Magyarország politikai határait a békeszerződésben végleg megállapitanák, hivják meg a magyar kormány meghatalmazott képviselőit, hogy azok előadhassák álláspontjukat azon az értekezleten, amelyen a nagyhatalmak és az összes utódállamok résztvesznek.

Ez az utóbbi pont az októberi forradalom pacifista és az önrendelkező jog elvén felépült politikájának a teljes győzelme volt, amelyet az ántánt csak a második forradalom hatása alatt fogadott el s amely lehetővé tette volna, hogy a határok közvetetlen tárgyalások utján állapittassanak meg.

A tanácsköztársaság külpolitikáját az Oroszország bizalmát élvező Kun Béla irányitotta. Ő ellenezte a legélesebb határozottsággal a Smuts-javaslatok elfogadását. Véleménye szerint Smuts javaslata a bresztlitovszki béke orosz helyzetéhez hasonló alternativa elé állitaná a kommünt, a fiatal magyar tanácsköztársaság pedig nem kockáztathat meg alig néhány napi fönnállása után egy bresztlitovszki békét. Az országban élő és a kommünt diadalra segitő nacionálizmus egy ilyen béke után olyan ellenforradalmi erőre kapna, amely végül elsöpörné helyéről az uj rendszert és a forradalmat.

A bresztlitovszki békével való összehasonlitás azonban ebben az esetben nem volt találó. Bresztlitovszkban az oroszok kénytelenek voltak az első visszautasitás után az előrenyomuló német fegyveres erő hatása alatt a békefőtételeket minden enyhités nélkül elfogadni. Ezzel szemben a Smuts-féle ajánlat a Vyx-féle jegyzékkel szemben az ántánt meghátrálását jelentette; rendkivüli területi, gazdasági és katonai engedményeket garantált; biztositotta a tanácsköztársaság számára a határokról való tárgyalás lehetőségét; csak fegyverszüneti jellegü volt; és végül: a tanácskormány hivatalos elismertetésének burkolt formáját is tartalmazta, nem avatkozott bele a belpolitikai alakulásba s igy közvetve megteremtette volna a forradalom nyugodt és békés kialakulásának az előföltételeit.

Mindazok, akik a javaslat elfogadása mellett foglaltak állást, nem érvényesithették akaratukat. Egyfelől, mert a pillanatnyi helyzetben nem tudták bizonyitani Smuts ajánlatának föltétlen komolyságát, másfelől: hatott az Oroszországgal közvetetlen összeköttetésben álló Kun Bélának az a kijelentése, hogy a Smuts ajánlatának elfogadása az Oroszországgal való szakitást és a forradalom sulyos válságát jelenti. Kun személye volt az összekötő kapocs Szovjetoroszország és a magyar tanácsköztársaság között s igy az ő felelőssége mellett a másik álláspontnak deferálnia kellett.

Egyébként Kun azzal érvelt, hogy ugy sem utasitjuk vissza a limine Smuts javaslatait és bizonyos, hogy ellenjavaslatai után a tárgyalás nem fog megszakadni.

Befolyásolta még a kormányzótanács többségének álláspontját az általános bel- és külpolitikai helyzet is. Bajorországból hirek érkeznek a tanácsköztársasági előkészületekről. A Ruhrvidéken hatalmas sztrájk folyik. Az olaszok és jugoszlávok között kiélező-dik a fiumei kérdés körül kirobbant ellentét és végül, Smuts tábornok megérkezésének napján, a kommunisták néhány népbiztos biztatására tizezrekre menő fegyveres katonai és munkásfölvonulást rendeznek és megbuktatják a szociáldemokratának hiresztelt Pogány népbiztost.

Mindezeknek a hatása alatt Kun javaslatára a kormányzótanács elfogadja Kunnak Smutshoz intézendő válaszjegyzék-tervezetét, amely kétségtelenül rendkivül diplomatikus és szépen megfogalmazott, a tömegeknek tetsző ellenjavaslat volt, de végeredményében sulyos csapást mért a fiatal tanácsköztársaságra és győzelemhez segitette a fegyveres intervencionisták táborát.

A dolog lényegében határozatlan válasz, sajnos, már eleve is a visszautasitás jellegével birt, mert — amint később kiderült s erről Kun nem értesitette a kormányzótanácsot — Smuts kijelentette, hogy az ő közvetitésének *csak akkor lehet sikere,* ha a magyar kormány minden hátsó gondolat nélkül, határozott nyiltsággal, *azonnal elfogadja az ő javaslatait.*

A magyar válaszjegyzék szövege a következő volt:

„Tábornok Ur!

A magyarországi tanácsköztársaság forradalmi kormányzótanácsa nevében köszönetet mondunk Önnek az ántánt meg-

bizásából velünk folytatott tanácskozásai alkalmával az Ön részéről megnyilvánult nobilitásért és jóindulatért.

Mindamellett kénytelenek vagyunk kinyilatkoztatni, hogy az átadott föltételek olyanok, hogy ezeket *csupán mint parancsot* fogadhatják el azok, akik e föltételek mellett az ország kormányzását vállalni hajlandók.

Támaszkodva mégis ama jóindulatra, amely Tábornok Ur részéről számunkra oly szokatlan módon megnyilatkozott, kérjük, kegyeskedjék az ántánt-hatalmak kormányainál következő javaslatainkat tolmácsolni:

1. *Semleges zónát* hajlandó megalkotni Magyarország tanácsköztársaságának jelenlegi kormánya is, de csupán abban az esetben, ha a semleges zóna határa a jelenlegi megszállási vonaltól kezdődően *nemcsak nyugatra* tolatik ki a Tábornok Ur által megjelölt határokig, hanem *keletre is a Maros vonaláig,* amelyet az 1918 novemberi katonai egyezmény mint demarkációs vonalat megjelöl és amelyet Bresan tábornok 938. számu parancsa önkényesen és egyoldaluan megváltoztatott gazdasági életünk pótolhatatlan kárára. (Vyx 1918 december 16-ról kelt 384 számu átirata.)

a) A semleges zónának azon részén, amely csapataink által kiüritendő és Tábornok Ur ajánlata szerint is nemzetközi, vagyis angol, olasz, francia, esetleg amerikai csapatokkal volna megszállandó, *érvényben marad a magyarországi tanácsköztársaság alkotmánya* és az ezáltal teremtett gazdasági és szociális viszonyokba semminemü beavatkozás nem történik. Természetes, hogy Szegeden és Aradon ennek megfelelően a tanácsköztársaság alkotmánya visszaállitandó. Megfelelően amaz alapelveknek, amelyeken a magyar tanácsköztársaság alkotmánya nyugszik, természetesen semmi akadálya sem lehet annak, hogy a közigazgatás a lakosság anyanyelvén történjék.

b) Legteljesebb, minden korlátozástól mentes forgalom a semleges zóna területéről ugy a magyar tanácsköztársaság, mint a román királyság irányában.

c) Szabad tranzitó-forgalom a román királyság által megszállva tartott erdélyi területeken.

2. Kérjük a *blokádnak* ezzel egyidejüen való *teljes* megszüntetését, a tanácsköztársaságnak szénnel és zsirral való ellátását.

3. Kérjük az általunk ajánlott és Tábornok Ur által is javasolt *konferenciának* egybehivását, amely a párisi békekonferencia tárgyalásaival párhuzamosan a magyar tanácsköztársaság, Csehország, Románia, Szerbia, Jugoszlávia és Német-Ausztria kiküldötteiből alakulva, lehetően Prágában vagy Bécsben a lehető legsürgősebben összeülne és megállapitaná nemcsak a politikai határokat, de rendezné az országok között fölmerülhető összes gazdasági kérdéseket is. Ezzel kapcsolatban határozottan kielentjük, hogy a magyarországi tanácsköztársaság *nem a területi integritás elvének alapján áll,* de a területi kérdéseknek az imperiálista hóditás alapján való megvalósitását ellenzi.

4. Kérjük annak a lehetővé tételét, hogy ugy a fölsorolt, mint a többi országokban is *gazdasági képviseletet* tarthassunk fönn és viszont a külföldi államok is gondoskodhassanak megfelelő gazdasági képviseltetésükről a magyarországi tanácsköztársaság területén.

5. Kérjük, hogy az ántánt-hatalmak gondoskodjanak azonnal a barbár üldözések megszüntetéséről, amelyek a megszállott területeken a munkásmozgalom minden fajtájával szemben megnyilatkoznak.

Amikor mindezeket tisztelettel előterjesztjük, szives figyelmébe idézzük Tábornok Urnak, hogy kormányunk nemcsak rendeletet bocsájtott ki az idegen alattvalók személyének különös védelméről, de késznek mutatkozott arra is, hogy az idegen alattvalók vagyonát is különös védelemben részesitse.

Fogadja Tábornok Ur kiváló nagyrabecsülésünk kifejezését.

Garbai, elnök. *Kun,* külügyi népbiztos[2]."

Ez a jegyzék szakitást jelentett az ántánttal. Megpecsételte Tanácsmagyarország sorsát. Néhány napon belül megindult a románok katonai támadása.

---

[2] „Népszava": 1919 április 7. szám.

XXXIII.

Pogány megbuktatása.

A világtörténelemben minden esemény megismétlődik: egyszer mint tragédia, másszor mint komédia, irja Marx a „18. Brumaire" cimü munkájában. A magyar forradalomban is megismétlődött a fegyveres tömegek Pogánytól inszcenált miniszterbuktató terrorja. A második: a Pogánybuktatás talán mint tragikomédia fog szerepelni a forradalom történetében.

A diktatura kikiáltása után a hadügyi népbiztosság élére Pogány és a kommunista Szántó Béla és Szamuely Tibor kerültek. Pogány és a két kommunista népbiztos között már az első napon kiujultak és kiéleződtek a régi ellentétek. A legkisebb kérdésben éppen ugy, mint a hadseregszervező rendeletből kifolyóan a legélesebben szembekerültek egymással. Ismételten kellett közbelépnünk, hogy a nyilt konfliktust megakadályozzuk. Egy ilyen, az ellentétek kiegyenlitését célzó értekezleten — amelyen a három érdekelt népbiztoson kivül résztvett Kun, Weltner és én — a hadügyi népbiztosságot a hatáskörök elválasztásával igyekeztünk munkaképessé tenni. Szamuely vette át a vörös hadsereg propagandájának vezetését, Szántó a hadmüveleti ügyeket, Pogány pedig a hadsereg-szervezés és katonai ügyek vezetését tartotta fönn a maga számára.

Azonban hiábavalónak bizonyult minden hatáskör pontos meghatározása, mert a kommunisták Pogányt mindenáron meg akarták buktatni. Tervük végrehajtására alkalmasabb embert Szántónál keresve sem találtak volna. Szántó — akit Kun ismételten a legtehetségtelenebb és legtehetetlenebb embernek minősitett — a legtehetségesebb intrikus volt. Gyerekesen hiú, a munkatársaira féltékeny, szüklátókörü, az erősebbekkel szemben szervilis, alárendeltjeivel szemben brutális, de baráttal és ellenséggel szemben egyaránt intrikus természetü, aki minden eszközt fölhasznál gyakran kifürkészhetetlen céljainak elérésére. Pogányt

már azért is gyülölte, mert ez tudásban és tehetségben toronymagasságban állt fölötte.

Szántó kavarta a hadügyi népbiztosság kohóját. Az első 15 napot, amikor a tömegek lelkesedése a tetőfokon állt, amikor pszichológiailag a legalkalmasabb volt az idő a fegyelmezett vörös hadsereg megteremtésére, — ezt az időt Szántóék elpocsékolták: belső intrikákra, Pogány munkájának megakadályozására használták föl. Inkább szétzüllesztették a különben is megbizhatatlan hadsereget, inkább kiszolgáltatták a napról-napra fenyegető román támadásnak és a vereségnek a forradalmat, csakhogy a gyülölt Pogányt megbuktathassák.

A kormányzótanács április 4-i ülésén elhangzott önbirálatnál és vádnál hivebben senki sem rajzolhatná meg a munkásosztály szabadságharcát meggyalázó és elgáncsoló bünös könnyelmüséget, amellyel Szamuely és Szántó a forradalom védőszervét kezelték.

A történeti felelősség megállapitása szempontjából az alábbiakban idézem a korképet is mutató fontosabb fölszólalásokat:

Pogány: Budapesten bizonyos bajok vannak. *Alakultak munkás- és katonatanácsok, amelyekben tulajdonkép katonák nincsenek.* Ezek arrogálják azt a jogot, hogy a kerületekben levő kaszárnyákban ők rendelkezzenek. Teljesen önkényesen járnak el. A hadügyi parancsnok kérdésének rendezése és szigoru fegyelem nélküli hadsereget elképzelni nem tud.

Szántó: A fronton teljes demoralizáció van . . . Csak egy mód van: minél gyórsabban alakuljon ki a vörös hadsereg. *Pestről még nem küldhettünk katonát, a vidékről sem küldhettünk.* Megtörtént a fronton közel eső helyeken, hogy küldtek le egy-két századot. *Már eddig ki kellett volna küldeni 8000—10 000 embert,* mert most nagyobb haderővel állunk szemközt, mint a márciusi forradalom előtt, tudniillik az ellenség kapott erősitést, mi pedig nem adtunk.

Szamuely: . . . A vörös hadsereg szervezése a csődhöz áll közel. Budapesten a nemzetközi ezreden kivül egyetlenegy egységünk nincs, amellyel rendelkeznénk, amely fel volna szerelve. Még a politikai komisszáriusok kirendelése dolgában sem történt intézkedés. Nincsenek kiképző kurzusok. *A vidéken sem áll oly fényesen a helyzet,* mint Pogány jellemezte.

A fejetlenség még nagyobb, mint ő mondotta. Mindegyik munkásdirektórium a legképtelenebb intézkedéseket csinálja és a központból nem ment ki semmiféle intézkedés még a politikai komisszáriusok részére sem.

Kun: Ez a vita, amely egy komisszáriátus tagjai közt folyik le, mutatja, hogyan áll a mi hadseregünk. Nem sértően mondja, de Tisza Kálmán mondta egyszer: három szamár három felé huz. Mi ezekről a kérdésekről egy egész éjszakán át tárgyaltunk. *A lehető legteljesebb bizalmatlansággal nézem a hadügyi népbiztosok müködését. Egyik a másikat szabotálja, nem állanak szóba egymással . . .*

Bokányi: A vezetésben föltétlenül hibának kell lenni . . . De hogy bajnak kell lenni, mutatja az is, hogy *az anyagban is hiba van.* A munkástanácsokban meg kell menteni a munkásokra befolyással biró erőket. A szervezett munkások azt mondják: ők menjenek el a harctérre és *itt gyerekek játszanak katona- és munkástanácsot! . . .*

Böhm: Valóságos fizikai fájdalommal hallgatta Pogány és Szamuely jelentését. Ő azt hitte, hogy a hadsereg nagyon szépen fejlődik. Ugyszólván *csak a románok kegyelméből van még Magyarországon proletárdiktatura* . . . Borzalmas a helyzet és nem szabad kicsinyességekkel tölteni itt az időt, hanem cselekednie kell a hadügyi népbiztosságnak. Már a multkor kétségesnek látta, hogy Pogány és Szamuely együtt maradjanak. Most már teljesen kilátástalannak látja a helyzetet. A differenciák künn vannak a tömegekben. . . . *Ha ez igy megy, azt tanácsolja a kormányzótanácsnak: Abdanken.* Mert nem hajlandó belemenni abba, hogy Budapesten a proletárok gépfegyverekkel támadjanak egymásra . . .[1]

A kommunisták koncentrált támadása elől a kétségtelenül emberfölötti munkát kifejtő Pogány az uj helyzetben a hütlenül megtagadott szociáldemokraták védőszárnyai alá menekült. Szántóék normális eszközökkel nem érték el céljukat. Tehát más, a forradalmat veszedelembe döntő fegyverhez folyamodtak.

A fölosztatott és szétkergetett alkalmi, ugynevezett „forradalmi" munkástanácsok néhány exaltált és mindenre kapható tagjával és

[1] A kormányzótanács 1919 április 4. üléséről szóló jegyzőkönyv.

néhány *aktiv katonatiszttel* szövetkezve április 3-án bejárták az összes kaszárnyákat és gyárakat és elhiresztelték, hogy a tömegnek föl kell vonulnia a Várba, a hadügyi népbiztosságban uralkodó ellenforadalom letörésére. Ott, ahol Pogányhoz hü katonaságot sejtettek, azzal vezették félre a katonákat, hogy eskütétel lesz a Várban.

A tüntetés nyilt szervezői Steinbrück százados és Szmuk főhadnagy, aktiv katonatisztek voltak. (Az utóbbi ultraradikális forradalmárból a bukás után dühös fehér szociálistafalóvá vedlett.) Sokezerfőnyi fölfegyverzett katona és munkás vonult föl a Várba, ahol Vágó Béla, Szántó és Szamuely tartották szóval a mit sem sejtő tömeget.

Katonák körülzárták a hadügyi népbiztosság épületét, egy kis csoport töltött fegyverrel és föltüzött szuronnyal fölment Pogányhoz és fegyveres erőszakkal le akarták vinni a tüntetők közé, ahol a félrevezetett tömeg kétségtelenül meglincselte volna. A demonstráció hirére a Várba érkező szociáldemokrata vezetők mentették meg az életveszedelemben bátran viselkedő Pogány életét. Csak nehezen lehetett a tömeget rávenni arra, hogy hagyja el a tüntetés szinhelyét.

Az első hirre föligyekeztem a Várba s miután az utat a hömpölygő tömeg elöntötte, gyalog verődtem keresztül az Albrecht-út közepéig, ahol egy kisebb csoport rámrontott. „Ez is egy áruló!" kiáltással megtámadtak és ütlegeltek. Csak gyanutlanul a menetbe csalt, engem fölismerő munkás-asszonyok mentettek meg a meglincseléstől. Körülfogtak és ökölcsapásokkal szétverték a fegyvertelenekkel szemben hősködő tacskókat.

A tüntetésért, természetesen, senki sem vállalta a felelősséget. Néhány hét után, Pogány jelenlétében, a tüntetés egyik rendezőjétől hallottuk, hogy az egész tüntetést Szántó készitette elő. A diktatura bukása után Pogány nekem azt mondotta, hogy neki arra is vannak bizonyitékai, hogy a tüntetésről előzetesen Kunnak is tudomása volt. A csodás véletlen folytán azonban a tüntetés ideje alatt Kun nem volt látható és csak akkor érkezett a népbiztosságba, amikor a helyzet már megenyhült.

Pogány lemondott. A minden munkát megakadályozó és a forradalmat végveszedelembe döntő fegyelmetlenség hatása alatt magam sem akartam egy pillanatig sem tovább a felelősséget

viselni és bejelentettem távozásomat. Egy egész délutánt betöltő ülésen foglalkozott a kormányzótanács a lemondással és mindenáron rá akartak venni, hogy vegyem át a hadügyek vezetését. Hosszas tárgyalások után megtörtem, de föltételül kötöttem ki, hogy a hadseregben a fegyelem mindenáron helyreállitandó. A kormányzótanács adjon erre vonatkozóan megfelelő felhatalmazásokat: irtóhadjáratot kell inditani mindazok ellen, akik fegyelmetlenséggel és egyéni akcióval szolgálnak ismeretlen célokat.

A kormányzótanács a föltételeimet elfogadta. Megbiztak a hadügyi népbiztosság vezetésével. Egyuttal még további négy népbiztost neveztek ki a hadügybe: Kun Bélát, Szántó Bélát, Fiedler Rezsőt és Haubrich Józsefet. Ez alkalommal a kormány is ujjáalakult. Csizmadia Sándort egy hatalmi tultengésből keletkező konfliktus miatt eltávolitották, közélelmező népbiztossá nevezték ki Erdélyi Mór és Illés Artur mellé Kondor Bernátot, Szamuely a közoktatásügyi népbiztosság propagandaosztályába került, a külügyi népbiztosságba helyezték át Pogányt, a szociális termelés vezetését Varga Jenő vette át, melléje beosztották Dovcsák Antalt és Kelen Józsefet, a pénzügyi népbiztosság meg Székely Béla és Lengyel Gyula vezetése alá került.

A fegyelem helyreállitására még a kormány ujjáalakitásának éjszakáján megtettük az első intézkedéseket.

Az ujonnan kinevezett hadügyi népbiztosok parancsot adtak ki, amelyben kijelentettük, hogy

> „föladatunknak minden poklon, akadályon keresztül meg akarunk és meg fogunk felelni. Rendet, fegyelmet, engedelmességet követelünk a vörös hadsereg minden katonájától. A felelősség a mienk, a rendbontókra és árulókra kiméletlenül sujtunk le".

A következő napon, április 4-én megjelent lapokban Kun Béla és Weltner Jakab igyekeztek a kormányzótanács álláspontját kifejteni. Kun szokása szerint tojástáncot jár, annál keményebben dörög Weltner:

> „Akik zavart és anarchiát kivánnak, amikor polgári ellenforradalom sehol sem mutatkozik, akik kegyetlenkedni akarnak, amikor arra nincsen szükség, akik ok nélkül fenyegetnek és terrorizálnak: azok a proletárdiktatura igazi ellenségei, akikkel le kell számolni."

Fölkérésemre a legerősebb munkásszervezet, a vas- és fémmunkásszövetség április 5-én, szombaton délutánra gyülésre hivta össze a vasmunkások fő- és vezető bizalmiférfiait. Ezen a gyülésen fölszólitottam a munkásságot, hogy álljon a rend és fegyelem szolgálatába és csapjon le kemény öklével az aktiv tisztek és a kommunista suhancok rendbontó szövetségére. A szervezett munkásságnak ez az elitcsapata élesen állást foglalt a fantaszta és aktiv katonatisztek diktaturája ellen, elitélte a gyalázatos tüntetést és annak rendezőit, s kifejezésre juttatta akaratát, hogy *a diktatura ne a tacskók és suhancok, hanem a szervezett, politikailag érett tömegek diktaturája legyen.*

Pogányra a tüntetés mély hatást gyakorolt. Saját bőrén tapasztalta meg a fegyelmetlenség ragadós példájának katasztrofális hatását. Bartha ellen rendezett fölvonulását a tehetségtelen epigonok szinte részletekig menő hüséggel lekopirozták. De most nem Bartha, hanem Pogány ellen ment a játék. Pogány megbukott éppenugy, mint Bartha, a halálos seb azonban ezuttal is a forradalmat érte. Pogány most lángoló haraggal fordult a kommunisták ellen, néhány napon keresztül tüzön-vizen követte szociáldemokrata elvtársait, akiknél a forradalom és igy közvetve Pogány is védelemre talált.

A Pogány-ügy kapcsán ujult erővel megkezdődött a küzdelem a forradalmi rendért és fegyelemért, de ez nem pótolhatta a minden percében és órájában drága tizennégy nap elvesztését. A hadsereg szétzüllött, a tüntetés teljesen megbomlasztotta a fegyelmet és a távolból már közeledtek a fegyveres támadás előhirnökei.

* *
*

Emlékezetes látogatásban volt részem a Pogány megbuktatását követő napon. A csöndes elvonultságban élő Károlyi Mihály keresett föl. A diktatura kikiáltása óta most láttam először. Az ország és a nép sorsán gyötrődő Károlyi megdöbbentő hatást tett reám. Néhány nap leforgása alatt megöregedett, lelkileg és fizikailag teljesen megtört.

Lesujtva az események hatásától kért bennünket — Kun Béla is nálam volt —, hogy egyengessük, még a biztosan bekövetkező katasztrófa *előtt*, a kibontakozás utját. Ő csak egy módot lát a forra-

dalom megmentésére: a kormányzótanács mondjon le, helyét foglalja el egy szociáldemokrata kormány, amely kiírja a választásokat, demokratikus alapra helyezkedik és megegyezést keres az ántánttal. Az események megmutatták, hogy az önvédelmi harc kilátástalan.

Kunnal egyértelmüen azt válaszoltuk, hogy mi — és a kormány is — kétségtelenül hajlandók vagyunk a félreállásra, de, sajnos, egyéni elhatározások ebben a szituációban már nem urai az eseményeknek. Nem hisszük, hogy a Pogány-tüntetés hatása alatt akad olyan szociáldemokrata kormány, amely az ügyeket átveszi; és ha megalakul ilyen kormány, a fölizgatott hangulat hatása alatt képes lesz-e csak 24 óráig is kormányozni? Ebben a helyzetben a kibontakozásnak ez a módja képtelenség volna . . .

A szubjektiv benyomások hatása alatt a reménység utolsó szalmaszálába kapaszkodó Károlyi kétségbeesetten, megtörten távozott tőlünk. A diktatura ideje alatt már csak egy izben találkoztam vele. Magához kéretett és fölszólított, hogy interveniáljak régi párthivének, Lovászy Mártonnak — akit tuszként letartóztattak — kiszabadítása érdekében, és vessem latba befolyásomat, hogy a tusz-szedés barbár őrületét szüntessék be . . .

XXXIV.

A tanácsköztársaság alkotmánya.

A külpolitikai helyzet bizonytalansága és a fenyegető háborús veszedelem sem bizonyult elég erősnek arra, hogy az *egyesült* párt két *frakcióját* bensőleg összekovácsolja. A kormányzótanácsban — tehát a legfőbb vezetésben — az első órákban látszatra megvolt az egységre való hajlam. A kommunisták részéről kezdetben Kun és Vántus igyekeztek az ellentéteket elsimitani. Hangoztatták, hogy az egységbontás a bukás felé kergeti a forradalmat, másrészről a szociáldemokraták nélkül anarchiába fullad az uj rendszer.

A kommunisták nagyobbik csoportja: a perifériákon, a munkástanácsokban, a pártszervezetekben és a szakszervezetekben minden intelem ellenére esztelen, a forradalom minden érdekeit lábbal tipró szociáldemokrataellenes pogromhangulatot teremtett. Az ultraradikálisok, a hajthatatlanok, az aknamunka élesztőinek vezérei és irányitói rendszerint nem voltak kipuhatolhatók. Minden ilyenirányu akció a „felelőtlen elemek" számlájára iródott. A maffiának végrehajtó szerve az elsőkerületi munkástanács volt.

Már az első órákban megindult a szociáldemokrata funkcionáriusok ellen az aknamunka. Minden közfunkciót kollégiális alapon részben szociáldemokratákkal, részben kommunistákkal töltöttek be. A szociáldemokraták a forradalom érdekében észszerü szervező munkával igyekeztek a hivatásuknak megfelelni. A kommunisták vezérkarában egy-két emberen kivül nem volt tapasztalt, gyakorlati multtal biró szervező erő és igy a kommunista helyeket kénytelenek voltak az utóbbi hónapokban a pártmozgalmukba betolakodott uj elemekkel, rendszerint az intellektuális foglalkozásokból kikerült, a háború miatt pályát vesztett stréberekkel betölteni.

Ezek a hiányzó tudást és tapasztalatot puffogó frázisokkal és demagógiával, szociáldemokrata társaik forradalmi hüségének

meggyanusitásával igyekeztek pótolni. A kapitulációban lelkileg amugy is megtört, a diktatura kezdő zavaraitól megriasztott szociáldemokraták egy nagy csoportját ezek a nemtelen fegyverek elkedvetlenitették. Elhagyták funkcióikat, átengedték azokat a kommunistáknak s igy a szellemiekben amúgy is vérszegény proletáriátus élet-halálharcában mindinkább nélkülözni volt kénytelen régi, kipróbált, a proletáriátus érdekében dolgozni tudó és akaró erőit. Egymásután távoztak el Biró Dezső a rendőrség éléről, Preusz Mór és Vincze Sándor a főváros vezetőségétől és több más régi szociáldemokrata, akik elfoglalták régi helyüket a párt- és szakmozgalomban. Ott is fontos helyen állottak ugyan, azonban eltávozásuk okozói mégis sulyos bűnt követtek el a forradalom ellen, mert a magyar munkásosztálynak egyetlen szellemi erőtartalékát, a szakszervezeteket szinte kiszoritották, kiközösitették a forradalmi funkciókból és ezzel meggyöngitették a tanácsköztársaságot.

Az anarchikus tünetek letiprására és az ad hoc megalakult ugynevezett forradalmi munkástanácsoknak (amelyekhez a munkásságnak semmi köze sem volt, amelyeket senki meg nem választott s amelyek a munkásmozgalomban és forradalomban eddig ismeretlen elemekből rekrutálódtak) törvényes alapon megválasztott munkástanácsokkal való helyettesitésére: sürgős kötelesség volt a tanácsalkotmánynak tető alá hozása és a diktatura végrehajtó szerveinek mielőbb való megválasztása. Az ugynevezett forradalmi munkástanácsok minden kormányzótanácsi rendelet ellenére önkényesen rekviráltak, lakásokat elvettek, lakásokat osztogattak. Világossá vált, hogy a diktatura és forradalom rendjéhez nem tudnak és nem akarnak alkalmazkodni, előbb-utóbb anarchiába fullasztják az uj rendet.

Április 2-án letárgyalta a kormányzótanács az ideiglenes tanácsalkotmányt, amely lényegében az orosz tanácsalkotmánynak hüséges forditása volt.

A tanácsalkotmány, *betüszerinti* formájában, a polgárháború keretében vergődő forradalomban az elképzelhető legdemokratikusabb alapon épült föl. A rendelet *betüje* a dolgozók összességének uralmát proklamálja, azoknak választása utján létrejött munkás-, katona- és földmüvestanácsok gyakorolják a törvényhozói, a végrehajtói és biráskodó hatalmat:

Az országban élő valamennyi nemzet külön tanácsokat alakithat, s ezek együtt alkotják a föderálisztikus alapon álló magyarországi tanácsköztársaságot. Területi megoszlás szerint a falvak és városok községi munkástanácsokat, a fővá rosban az egyes közigazgatási kerületek kerületi munkástanácsokat választanak. A falu tanácsába minden 100 lakos után egy tanácstag választandó. A tanács nem állhat háromnál kevesebb és ötvennél több tagból. A városi tanácsba minden 500 lakos után választanak egy tanácstagot, de 300-nál nagyobb taglétszámu munkástanács a városokban sem választható. Budapest egyes kerületei ugyanezen mód szerint választanak s ezek a kerületek lakosságuk számának arányában küldenek tagokat Budapest 500 tagból álló központi tanácsába.

Az ügyek közvetlen intézésére minden falu és város, Budapesten a kerületek, 20 tagu intézőbizottságot választanak, a budapesti központi tanács 80 tagu intézőbizottságot alakit.

A falusi és városi tanácsok most már *közvetett* választással a saját kebelükből küldenek ki tagokat a járási tanácsokba, amely járási és városi tanácsok együtt ismét közvetett választással választják meg a megyei tanácsokat.

A megyei és városi tanácsok megint közvetett választással vagy kiküldéssel alakitják meg a munkás-, katona- és földmivestanácsok országos gyülését, amely a tanácsköztársaságban a legfőbb hatalmat gyakorolja: kiküldi a 120-tagu intézőbizottságot és ez a bizottság választja meg a legfőbb hatalom végrehajtó szervét, a népbiztosokból álló kormányzótanácsot.

A közvetetlen választásból kikerülő városi és falusi munkástanácsok választásánál passziv és aktiv választójoga, nemre és állampolgárságra való tekintet nélkül, mindazoknak van, akik 18. életévüket betöltötték és a társadalomra hasznos munkából élnek, vagy olyan háztartási munkával foglalkoznak, amely munkásoknak, alkalmazottaknak munkáját lehetővé teszi. Választók és választhatók a vörös hadsereg katonái és olyanok is, akik munkaképességüket egészben vagy részben elvesztették.

Nem választhatók, akik nyereség szerzése céljából bérmunkásokat alkalmaznak, munkanélküli jövedelemből élnek, *kereskedők, lelkészek, szerzetesek, elmebetegek* és olyanok, *akiknek politikai jogai aljas indokból elkövetett büncselekmény miatt fel vannak függesztve.*

A szavazás titkos. A kormányzótanács fölülbirálhatja a választási eredmények megállapitását és a szabálytalan választásokat megsemmisitheti.

A tanácsok hat hónapra alakulnak és a választók ugyanazon a módon, ahogy a tanácstagokat választották, visszavonhatják azok megbizását[1].

A tanácsalkotmány *betüje* szerint a szerzeteseken, lelkészeken és kereskedőkön, elmebetegeken és aljas indokokból bünösökön kivül tulajdonképpen mindenki választó volt. A szociálizálás folytán nyereség szerzése céljából alig alkalmazhatott valaki bérmunkásokat; elméletileg senki sem élhetett munkanélküli jövedelemből s igy a kereskedőkön és lelkészeken kivül tulajdonképpen mindenki elnyerte a választójogot. A lelkészek választójogának ideiglenes elkobzását senki sem tartotta sérelmesnek. A kereskedőkre vonatkozóan pedig a kommunisták szerint eldöntötte a kérdést az a tény, hogy az orosz törvény is igy rendelkezik. Márpedig — szerintük — az oroszok jobban tudják, milyen elvek szerint kell a tanácsköztársaság alkotmányát megcsinálni, mint a magyar szociáldemokraták.

Ami a tanácsok *fölépitését* illeti, a falusi és városi tanácsoktól a tanácsok országos gyüléséig ez a rendszer *már betü szerint sem* volt olyan demokratikus, mint a városi és falusi tanácsok választása. De a fönnálló közigazgatási beosztás mellett képtelenség lett volna az országot és forradalmat az állandó politikai izgalmak és zavarok szinhelyének kiszolgáltatni, a külön járási, külön megyei és külön országos tanácsi választásokkal. Ezek a tanácsok csak ugy alakulhattak meg, hogy az általános választójog alapján összeülő városi és falusi tanácsok delegálnak lakosságuk számarányában küldötteket a járási tanácsokba, ezek megválasztják a megyei tanácsokat és ezek végül az országos tanácsgyülést.

---

[1] Tanácsköztársasági Törvénytár, I. füzet.

De ez a választási rendszer egyuttal megalapozója volt a *városi* munkásság látszatdiktaturájának. A városi munkásság lényegében többszörösen plurális választójogot élvezett. Közvetetlenül választott a városban, onnan beküldötte küldötteit a falu lakosságának járási tanácsaiba, megyei tanácsaiba, a megyék küldöttei között fölkerült a tanácsok országos gyülésébe, és azonkivül a városok külön küldöttekkel képviseltetik magukat a legtöbb hatalmat gyakorló országos gyülésben.

De még a városi munkásságnak az alkotmány betüszerinti értelme és szelleme szerint biztositott befolyását is megsemmisiti az alkotmány és törvények végrehajtásánál megnyilatkozott gyakorlat.

Az alkotmány első paragrafusa szerint a munkás-, katona- és földmivestanácsokban képviselt dolgozó nép hozza a törvényeket, hajtja azokat végre és biráskodik azok megszegői fölött. A gyakorlatban a munkástanácsok valóban megalakultak, látszatra müködtek is, de lényegében a központi kormánytól kiküldött járási, városi, megyei, *politikai és kormányzótanácsi megbizottak,* azonkivül az egyes népbiztosságok politikai megbizottai *gyakorolták* a faluban, a városban és megyében *a tényleges hatalmat.*

A tanácsköztársaságban a politikai megbizottak nagy hadserege képviseli a központi bürokráciát, rendelkezik a forradalom legfőbb szerveinek, a népbiztosságoknak, a katonai igazgatásnak és a kormányzótanácsnak az autoritásával s igy csak az ő diktatúrája érvényesül.

Ezt a gyakorlati életből szerzett tanulságot külön is le kell szögeznem annak a dokumentálására, hogy a falusi és városi munkástanácsok törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltató hatalmáról szóló bolsevik legendákat kellő értékükre leszállitsam. Meg kell azonban állapitani azt is, hogy amennyire legenda a gyakorlati életben a munkástanácsok törvényhozó, végrehajtó és törvénykező hatalmáról szóló kommunista vezérelv, éppen annyira megvalósithatatlan ábránd marad, hogy kormányzótanácsi és politikai megbizottak nélkül munkástanácsok fejletlen kulturáju országokban képesek volnának a centralizált tanácsköztársaságok közigazgatását és igazságszolgáltatását ellátni. A proletáriátus diktatúrája a bolsevik módszer szerint lényegében nem egyéb, mint *a politikai megbizottak diktatúrája.*

De a demokráciában iskolázatlan tömegek mellett — és itt elsősorban Tanácsmagyarországra gondolok — a politikai megbizottak hadserege nem sokkal kevésbé tehetetlen és nem sokkal kevesebb bajt és kárhozatot jelent, mint a munkástanácsok közvetetlen hatalomgyakorlása. Tanácsmagyarországban a különböző kormányzótanácsi biztosok és politikai megbizottak ezrei között volt valóban néhány száz derék, morálisan gondolkodó, felelősségének tudatában cselekvő, a forradalom érdekeit mindenek fölött állónak tartó politikai megbizott. De ezek elvesztek a törtetők, a stréberek, a haszonlesők, a demagógok és a radikális frázis-kergetők hatalmas táborában.

A kormányzótanácsi és politikai megbizottak serege gyakorolta a tulajdonképpeni végrehajtó és igazságszolgáltató hatalmat: *ez és semmi más a hatalmi lényege a tanácsköztársaságban annak, amit a proletáriátus diktatúrájának neveznek.* Ez a rendszer nem a proletáriátus, hanem egy, a fegyveres erő fölött rendelkező *csoport* diktatúrája, amely gyakran szembefordul még a proletársággal is. Marx még az átmenetre sem igy képzelte el a proletáriátus diktatúráját.

Ha iskolázott, szociálista szellemü, a gazdasági lehetőségekkel számoló vezetők mellett valóban a falusi, járási, városi és megyei tanácsok gyakorolták volna a hatalmat, ha a politikai megbizottak tultengése nem homályositotta volna el a proletáriátus átmeneti diktatúráját: a márciusi forradalom mélyebb nyomokat hagyott volna a lelkesedő és a forradalmi tradiciókat megbecsülő magyar munkásosztályban.

Április 7-én történt meg az egész országban a falusi és városi tanácsok megválasztása. A belügyi népbiztosok minden kerület és megye székhelyére választási bizottságokat neveztek ki. Minden kerületben kinyomatták a hivatalos listákat és megtörtént a szavazás. A házfelügyelők összeterelték az egyes házak lakóit és menetben vitték el őket a választási helyiségekbe. Az egy millió lakosságu Budapesten közel félmillió ember szavazott le. Ellenjelöltek nem voltak, nyilvános választási agitációs gyülések nem voltak tarthatók s igy a választás, egy kerület kivételével, „egyhangu" volt.

Négyszem között még a kommunisták is komédiának minősitették ezt a választást. Annál inkább fölösleges volt ez a hivatalos

presszió jellegét magán viselő szavaztatás, mert az akkori hatalmi viszonyok között kétségtelen volt, hogy a legszabadabb választás mellett is a proletárpárt listája fog óriási szótöbbséggel győzni. Legfölebb néhány tulhangos ifju maradt volna ki a listából, ami bizonyára nem lett volna nagy szerencsétlenség, másrészről emelte volna a munkástanács autoritását.

A munkástanácsokba sok, a munkásmozgalomban eddig teljesen ismeretlen ember került be. Beválasztották a szociáldemokrata pártnak és szakszervezeteknek majdnem valamennyi vezetőjét és a kommunistáknak minden értékes, de elsősorban minden hangos tagját.

Csak Budapest VIII. kerületében nem volt egyhangu a választás. Az ugynevezett forradalmi katona- és munkástanács a hivatalos listával szemben ellenzéki listát adott ki, amelyet elneveztek vörös listának. Törölték az összes szociáldemokrata és szakszervezeti vezetőket és helyükbe olyan neveket irtak, amelyeknek viselőiről eddig a munkásmozgalomban semmit sem tudtak, soha semmit sem hallottak. A hivatalos lista több mint 13 000 szótöbbséggel győzött. Ennek ellenére Landler és Kun előterjesztésére a kormányzótanács a választást szabálytalanságok cimén megsemmisitette. A megsemmisités tulajdonképpen azért történt, mert megválasztottak néhány régi szociáldemokratát — Buchingert, Preuszt és másokat —, akik a pártnak ugyan tagjai voltak, de funkciót nem vállaltak.

Az uj választáson a proskribáltak nem voltak a hivatalos listán (a kommunisták megint „megmentették" a forradalmat), ellenzéki lista kiadását is megakadályozták s igy a választás április 11-én a VIII. kerületben is megtörtént; ezzel Budapesten és az egész országban véglegesen megalakultak a munkástanácsok. Megalakult a tanácsköztársaság törvényhozó szerve, megkezdődhetett volna az alkotmányos kormányzás, ha — nem a hatalmi csoportok diktaturája sajátitotta volna ki a végrehajtó hatalmat ...

XXXV.

A román hadsereg előnyomulása.

a) Debreczen elvesztése.

Példátlanul nehéz és válságos viszonyok között fogtunk hozzá az ország vedelmi szervezetének kiépítéséhez. Lezüllött hadsereg, fegyelmezetlen katonák, parancsnokhiány: ezek voltak a legégetőbb bajok, ezeknek orvoslása volt a legsürgősebb föladat.

A népbiztosok közül Szántó a hadmüveleti osztályt vezette. Haubrich a munkástartalékászlóaljak kiépítésének ügykörét, Fiedler a tiszti ügyeket kapta, én a hadseregszervezést vállaltam.

Április 9-én behivtuk szolgálattételre a tényleges tiszteket. Álláspontom ebben a kérdésben változatlan maradt: a hadvezetés mesterségét kitanult tisztek nélkül nem lehet hadsereget vezetni, nem lehet hadmüveleteket szakszerüen lebonyolitani. A tiszteknek viszont kötelességük az ország védelmében résztvenniök; és ha szolgálták a régi rendszert, kötelességük az uj rendszer szolgálatába is állitani a képességeiket, ha nem valótlanság az, amit hirdettek, hogy ők a hazát, az országot akarják a megszállóktól megtisztitani. Ha a tisztek politikailag megbizhatatlanok, a hadügyi vezetésnek módjában áll politikai megbizottak utján ellenőrizni a cselekedeteiket.

A proletáriátus vezetése alatt álló állam azonban köteles a régi rendszer tisztjei mellett uj katonai vezetőkről is gondoskodni. E célból április 13-án kiadott rendelettel *parancsnokképző tanfolyamot* állitottunk föl. Ennek célja az volt, hogy hozzáértő, megbizható tisztek vezetése mellett proletárkatonákból, altisztekből erélyes, a katonai tudományokat értő parancsnokokat képezzen ki.

De a legjobb tisztek, a legkiválóbb parancsnokok sem képesek eredményeket elérni, ha a hadsereg *fegyelmét* nem tudjuk megszilárditani. A fiatalkoru katonákból összeverődött és a komolytalan toborzások utján összetákolt vörös hadsereg katonái között napról-napra fokozódtak a fegyelmezetlenség jelenségei. A fenye-

gető támadás mellett veszedelmes volt a fegyelmezetlenség tulajdonképpeni forrásait, a fegyelmezetlen katonatanácsokat, minden átmenet nélkül, megrendszabályozni, bár az események a kommunistákat is kiábrándították a katonatanácsok magyar rendszerével szemben táplált szerelmükből.

A fronton lévő hadsereg fegyelmetlensége mellett gondoskodni kellett a legértékesebb forradalmi elem: a szervezett munkásság harcszerű kiképzéséről és fölfegyverzéséről. Április 7-én a gyárakban tartott gyülések elhatározták a gyárimunkászászlóaljak felállítását. A gyárimunkászászlóaljak eszméjét a szociáldemokraták propagálták. Kunék ugyanis minden önkényeskedést az ellenforradalom mumusával indokoltak. Azt javasolták, hogy fegyverezzük föl a szervezett, öntudatos munkásokat, vonultassuk fel őket a főváros főutcáin: ez bizonyára hatásosabb lesz, mintha Cserny felelőtlenül legénykedik a forradalom számlájára.

Haubrich fáradhatatlan tevékenységének sikerült néhány nap alatt huszonöt — szervezett munkásokból álló — fegyelmezett zászlóaljat, egyelőre csak a belső rend védelmére, fölállítani. E zászlóaljaknak később a forradalmi rend biztosítása és a forradalom védelme körül igen jelentős és érdemes szerepük volt.

A szervezés munkáját már az első napokban megakasztotta a román hadsereg támadása.

Az ántánt támadó kedvét a magyar ellenforradalmárok külföldön tartózkodó képviselői. gróf Andrássy Gyula Svájcban és Bethlen István Bécsben, rendszeresen élesztették. Hogy a hatalmukat visszanyerhessék, nem törődtek az ország érdekeivel. Csufot üztek a hazafiság jelszavával, föláldoztak számtalan emberéletet, pusztító háború színhelyévé tették hazájukat. Napról-napra intrikáltak Magyarország ellen Prágában, Bukarestben és Párisban, és kérték az intervenciós támadás megindítását, bár tudták, hogy az ántánt nem küld csapatokat és csak a románok fognak támadni. Bethlen egy ilyen irányu memorandumot is küldött az ántánt négyes tanácsának.

Április 16-án délután 4 órakor a román csapatok valóban megtámadták az erdélyi fronton álló csapatainkat.

A románok támadása az egész vonalon egyszerre indult meg. Északon Királyháza, keleten Szatmárnémeti—Nagykároly—Nagyvárad vonala, délen Borosjenő—Békésgyula vonala volt a táma-

dási irányvonal. Az *egész* fronton *egyszerre* való támadás világossá tette, hogy a románok legközelebb fekvő célja a Vyx-jegyzékben kijelölt vonal megszállása, azon tul a Tiszáig, esetleg Budapestig való előrenyomulás.

A románoktól jól előkészitett támadás első rohamra visszanyomta a Szinérváralja—Zilah—Csucsa vonalán elhelyezett vörös csapatokat. A déli szárnyon a 39-ik dandár állt, a csucsai szorosban az első nemzetközi vörös ezred, kitünően kiépitett állásokban, egy keskeny szorost szinte puskalövés nélkül átadott a románoknak. Szabad volt az ut Nagyvárad és az Alföld felé. Az északi vonalon a székely hadosztály tartotta állásait, azonban a déli csapatok visszavonulása következtében a bekerités veszedelme fenyegette és igy kénytelen volt Szinérváralján tul Szatmárnémeti irányába visszavonulni.

Április 19-én a kormányzótanács elhatározta, hogy fegyverbe szólitja az egész proletáriátust. „Veszélyben a forradalom!" cimmel proklamáció jelent meg Magyarország dolgozó népéhez. A népbiztosok egy része kiment a frontra, hogy a csapatokat kitartásra buzditsa, a katonákba lelket öntsön, a megtámadott tanácsköztársaság védelmét a frontokon és a vidéken megszervezze.

Ugyanezen a napon este a munkás- és katonatanács teljes ülést tartott és ezen Kunfi és Kun hivták föl a proletáriátust a forradalom védelmére. Különösen Kunfinak a munkásság lelkéből fakadó és a lelkekhez szóló forradalmi csatakiáltása hatott a fölvillanyozás erejével:

> „A nemzetközi burzsoázia támadása ellen csak az egész proletáriátus lelki egységével, gondolatban, érzésben és cselekvésben való teljes összeforrottságával lehet szembeszállani és ezt az egységet a pörölycsapások meg fogják teremteni . . . Ha a proletáriátusban volt annyi engedelmesség, hogy a burzsoá-uralom számára vért és életet tudott áldozni, akkor hitvány az a proletáriátus, amely a saját maga számára, amely azért az ügyért, amelynél nemesebb, nagyobb nem volt a világon, a szociálizmusért nem tud mindent odaadni, amije van."

A lelkesedés hatása alatt megismételtük a kormányzótanácsban szociáldemokrata részről előterjesztett inditványt, amely szerint a veszedelemben forgó forradalmat elsősorban a fronton kell meg-

védelmezni s ezért a munkástanácsosok és népbiztosok csoportjának fele menjen ki a frontra, ott harcoljon a forradalomért.

A munkástanács nagy lelkesedéssel fogadta el ezt az inditványt és sokan voltak — persze, csak a szociáldemokraták —, akik ezt a határozatot komolyan is vették és 24 óra után már a fronton voltak. Felejthetetlen, drága mártirunkkal, Lévai Oszkárral már a következő napon a fronton találkoztam.

Április 20-ikán Vágó népbiztossal a fenyegetett Debreczenbe érkeztem. A hadsereg: a hadseregvezetés és a hadseregszervezés körül szerzett tapasztalataink mélyen lesujtottak bennünket. Olthatatlan harag fogott el azokkal szemben, akik tudatlanságukkal és hiuságból fakadó kicsinyes veszekedésekkel ilyen rémes helyzetbe sodorták a forradalmat.

Vágóval és a később odaérkezett Landlerral együtt alkalmunk volt végigszemlélni Szántóék ugynevezett hadmüveleti vezetését. Egy fiatal, tapasztalatlan, egyébként is korlátolt, aktiv huszárkapitányra bizták az ország egyik legnagyobb és legfontosabb városának, Debreczennek védelmét. A munkástanács irodájában kapkodott a parancsnok, sárói Szabó százados (akinek egyedüli érdeme az volt, hogy még március 21-ike előtt, aktiv tiszt létére, a kommunistákhoz csatlakozott és állitólag már Oroszországban is, bizonyára nem nagy sikerrel, csapatparancsnok volt). Körülötte tisztek, néhány munkástanácstag, köztük a derék Török Gábor; éktelen zsivajban tárgyaltak, vitatkoztak arról, hogy mitévők legyenek. Parancsról, irányitásról szó sem volt.

A városban a hőslelkü, ideálizmustól áthatott, a proletáriátus ügyéért lelkesedő munkások fölfegyverkeztek és polgári ruhában, kevés municióval, fegyverrel a vállon, minden tüzérségi fölszerelés és védelem nélkül, kis csoportokban öten, tizen, huszan szállingóztak ki a Vámospércsnél lévő frontra.

S mialatt a munkások egyenkint menetelnek ki a frontra, a városban az osztrákok két zászlóalja és a vörös hadseregnek egyéb alakulatai, valamilyen zsoldkifizetés késedelmeskedése miatt, nyugodtan pihentek. Közben a munkások és a fronton lévő csapatok elvéreztek a románok támadása alatt.

A Nagyváradról Debreczenbe érkezett Landler ismertette velünk az ottani helyzetet, amely semmivel sem volt különb, mint a debreczeni. A nemzetközi vörös ezred elhagyta állásait, feladta a

csucsai szorost, a 39-ik dandár katonái fegyelmezetlenül visszavonultak.

A legfelsőbb vezetés és irányitás nem kevésbé volt kétségbeejtő. Szántó népbiztos budapesti irodájából telefonon irányitotta a hadműveleteket. Egy több 100 kilométerre terjedő vonalon — anélkül, hogy akár ő, akár a vezérkari főnök személyesen a helyszinen csak egyszer is meggyőződést szereztek volna a helyzetről, a csapatok ellátásáról, hangulatáról és fegyelméről — telefonon és laikusoktól (jóravaló, derék, de katonai dolgokban járatlan munkástanácstagoktól, tisztektől, akiknek autoritásuk sem volt) kapták a részben valótlan, részben tudatlanságról tanuskodó helyzetjelentéseket és ezeknek az alapján adták ki az egymással ellentmondó intézkedéseket. Világos volt, hogy *ez* a vezetés napokon belül halálos csapást mér a forradalomra.

Debreczent április 21-én a románok könnyü szerrel elfoglalták. A hiányosan fölfegyverzett munkásságot a román sorkatonaság és tüzérség szétzavarta, a vörös hadsereg fegyelmezetlenül megszaladt, az ausztriai vörös ezred egyik zászlóalja és a másik zászlóalj két százada szinte ellenállás nélkül vonult vissza. Csupán Rothziegl és a vezetése alatt álló két ausztriai század harcolt hősiesen a tulerővel szemben. A meggyőződött, önfeláldozó forradalmárok, Rothziegl és társai elestek, meghaltak hősiesen a nemzetközi fronton az eszméikért és az elveikért, méltatlan bajtársak hütlensége miatt.

b) Hadseregparancsnokság szervezése.

Az április 21-én megtartott kormányzótanácsi ülésen előterjesztettük a fronton szerzett tapasztalatainkat. Kun ennek alapján az orosz vörös hadsereg berendezéséhez hasonlóan az egységes vezetés biztositása céljából hadseregparancsnokság szervezését ajánlotta. Azt javasolta, hogy a hadseregparancsnokság élére állitsunk politikai vezetőt, akinek föladata volna egyfelől a fegyelem helyreállitása, másfelől a katonai vezetők ellenőrzése. Azt is ő javasolta, hogy engem nevezzenek ki a hadseregparancsnokság élére. A föladat nehézségei miatt és amiatt, hogy most már harmadizben változik meg a tevékenységi kör, nem szivesen vállaltam a megbizást. Annál kevésbé, mert ugy éreztem, hogy a felajánlott tisztség

betöltése meghaladja képességeimet. Igyekeztem ellenállni. Ellenállásomat azonban megtörte Kunfinak az a bizalmas fölszólítása, hogy föltétlenül vállaljam a hadseregparancsnokságot, mert tudomása szerint Kun abban az esetben, ha én nem vállalom, Szamuelyt nevezteti ki; sulyos bonyodalmakra és szerencsétlenségre vezethetne, ha Szamuely kezébe kerül a tanácsköztársaság leghatalmasabb fegyveres instrumentuma.

Az érvek hatása alatt elvállaltam a hadseregparancsnoksági tisztséget, de csak azzal a föltétellel, hogy a kormányzótanács valóban rendelkezésemre bocsájtja mindazokat az eszközöket, amelyekkel a hadsereg fegyelmét helyreállithatom és hogy vezérkari főnökké már az októberi forradalomban is meghitt munkatársamat, a kiváló katonai képességekkel rendelkező Stromfeld Aurélt nevezi ki.

Április 22-én Stromfelddel már Szolnokra érkeztünk és ott berendeztük főhadiszállásunkat.

A románok időközben előrenyomultak a Nagykároly—Érmihályfalva—Borosjenő-vonalon, a felső Tisza völgyében már Nagyszőllőst is elhagyták — és mi a főhadiszállásra kerültünk szinte minden segédeszköz nélkül: egy irógéppel, néhány térképpel, a Stromfeld sebtiben összeszedte néhány vezérkari tiszttel és, ami a legnagyobb baj volt, teljesen lezüllött, fegyelmezetlenül visszavonuló hadsereggel.

Stromfelddel a jövő terveire és a hadsereg fegyelmére vonatkozóan a legaprólékosabb részletekig egyetértettünk. Világos volt előttünk, hogy a most folyó hadmüveletek ideje alatt csak előkésziteni lehet, de végrehajtani nem tudjuk a hadsereg reorganizálását.

Debreczeni tapasztalataim alapján április 22-én rendeletet adtunk ki valamennyi munkás- és katonatanácshoz, amelyben szigoruan eltiltottuk, hogy bármiféle hadmüveleti vagy katonai kérdésekben rendelkezzenek vagy intézkedjenek. Hadmüveleti területeken a rendelkezés joga kizáróan a hadseregparancsnokságé

Előterjesztésünkre a kormányzótanács rendeletileg megtiltotta, hogy a vörös hadseregbe való toborzás komolytalanul, szinházi ünnepségek, népünnepélyek keretében történjék; az elkeseredés elszántságával és a halálos komolysággal vivott harcban öntudatos

forradalmárokból és nem népünnepélyek kétes értékü elemeiből kell hadsereget toborozni.

Ezekkel a rendeletekkel uj mederbe tereltük a hadsereg kiépitésének folyamatát és megszüntettük a különböző munkástanácsok hadmüveleti és hadvezetési anarchiáját.

A hadsereg fegyelmének helyreállitása céljából még április 25-én a következő rendeletet bocsátottam ki:

„*HADSEREGPARANCS.* A proletárforradalom ellen irányuló nemzetközi ellenforradalmat csak ugy tudjuk eredménnyel visszaverni s a nemzetközi proletárforradalom győzelmét biztositani, ha a proletárhadsereg egységet, vasfegyelmet tanusit. Ennek a vasfegyelemnek az előföltétele, hogy minden parancs végrehajttassék. A parancsokat minden parancsnok, legyen az akár szakasz- vagy dandárparancsnok, a forradalmi kormányzótanács által kinevezett hadseregparancsnok nevében adja ki. Aki tehát a parancsnak vagy a parancsnoknak ellenszegül, az megsérti a fegyelmet, nem hajtja végre a proletárság választott képviselőinek, a forradalmi kormányzótanácsnak és ezek megbizottjának, a hadsereg parancsnokának a parancsait. Az ilyen fegyelemsértés tehát azt jelenti, hogy a parancsokat nem teljesitő katonák ellenségei a proletárdiktaturának, a proletáruralomnak és igy mint a proletárság ellenségei fognak kezeltetni.

Mindezek előrebocsátása után elrendelem, hogy minden katona parancsnokának minden parancsát a legnagyobb pontossággal és szigorusággal hajtsa végre. Mindazok, akik a hadmüveleti területen bármely parancsnak ellenszegülnek, a parancsokat nem teljesitik vagy a kiadott parancsok ellen vétenek, haladéktalanul a hadseregfőparancsnokság rögtönitélő törvényszékéhez Szolnokra bekisérendők. A törvényszék a legszigorubban fog a fegyelemsértők ellen eljárni.

Jelen parancsom minden csapat előtt azonnal, azonfölül minden hó 5-én és 20-án fölolvasandó."

A kétségkivül kiméletlen és erélyes parancs a Károlyi-forradalom és a diktatura első idején szerzett tapasztalatoknak volt a következménye. Az erélytelenség és gyöngeség saját sorainkban:

sodorta veszedelembe az októberi forradalmat. Ha a márciusi forradalom hasonló gyöngeséggel száll szembe a fegyelmezetlenséggel és rendbontással, a bukás elmaradhatatlan. De a fegyelem és rend biztositása a diktatura idején csak diktatórikus eszközökkel érhető el. A proletáriátus diktaturája azonban nem jelentheti azt, hogy a proletáriátus csak az ellenforradalmakkal szemben mutasson erőt és keménységet, hogy fegyvertelenekkel szemben legyen a forradalom határozott és kiméletlen, hanem azt jelenti, hogy a vezetők nem törődnek a népszerüséggel, demagógiával, egyes ultraforradalmárok féktelenkedéseivel s kiméletlenül sujtanak le ezekre is, ha veszélyeztetik a forradalom rendjét.

Ez a megfontolás irányitotta a fegyelem helyreállitására vonatkozó minden cselekedetünket. Nem téritett el utamtól a front mögött hősködők gyakori ellenségeskedése és szabotálása sem. Egy-egy kiadott parancs, természetesen, még nem alkalmas arra, hogy a hadsereg fegyelmét uj, határozott irányba terelje. Az irásos parancsokat *tetteknek* kellett követniök.

A csapatfegyelmet csak erélyes parancsnok biztosithatja. A tisztek a forradalmi szituációban nem rendelkeznek a szükséges autoritással. Ezért a tisztek mellé politikai megbizottakat állitottunk. A tiszt végezze a szakmunkát, a politikai megbizott gondoskodjék a parancsok végrehajtásáról, a fegyelem föntartásáról és a politikai ellenőrzésről.

A politikai megbizottak részére a főhadiszálláson iskolát állitottunk föl. Erélyes és öntudatos, régi szervezett munkásokat toboroztunk a politikai megbizottak gárdájába. Katonai kérdések előadásán kivül főként a politikai megbizottak feladatkörének ismertetése volt a tanitás tárgya. A politikai megbizott ne avatkozzék a hadmüveleti kérdésekbe, mert azokhoz nem ért. Ezzel szemben ellenőrizze a parancsnokok tevékenységét, nehogy a katonákat ellenforradalmi célokra vagy szabotálásra felhasználhassák. De intézkedéseiben legyen higgadt, mérlegelő és minden fontosabb kérdésben kérje ki döntését a dandár vagy a hadosztály politikai megbizottjainak, akik többnyire régi, tapasztalt, vezető szociálistákból kerültek ki.

De a politikai megbizott legfőbb igyekezetének a katonák fegyelmezésére kell irányulnia. És e téren nem szabad a népszerüség és pajtáskodás elve alapján esetleges engedményekkel a vörös had-

sereg fegyelmét végleg lezülleszteni. A politikai megbizott gondoskodjék a legénység jólétéről, élelmezéséről, szenvedjen a katonákkal, a fronton legyen velük az első sorokban, — de követelje meg minden katonától, hogy a kapott parancsokat hüségesen teljesitse, legyen erélyes, ha kell: kiméletlen a renitenskedőkkel szemben, mert a renitenskedés buktatja meg előbb-utóbb a forradalmat.

A kiképzett politikai megbizottak egész rajját küldtük ki fokozatosan a frontra. Azokat, akik a régi katonatanácsi szellemben akartak továbbmüködni, egyszerüen visszakergettük Budapestre. Az uj és kioktatott politikai megbizottak azonban, sajnos, már csak a román támadás utolsó óráiban érkeztek a helyükre s igy müködésük hatása csak a későbbi időkben mutatkozott.

Egyéb cselekedetekkel is igazoltuk, hogy a hadseregparancsnokság a fegyelmezetlenséget egy percre sem türi tovább.

A főhadiszálláson fölkeresett a 23-as vadászok küldöttsége és követelte, hogy uj fölszerelés és pihenés céljából szállittassuk őket azonnal Budapestre. A politikai megbizottak nem csatlakoztak a katonák fegyelmetlen követeléséhez. A kivánság teljesitését kereken megtagadtam, mire fegyverrel akarták kényszeriteni a mozdonyvezetőt, hogy szállitsa őket Budapestre. Magamhoz rendeltem a katonákat és kijelentettem, hogy fölszedetem a sineket és fegyveresen akadályozom meg az erőszakos ellenállást. Az erélyes föllépésnek, természetesen, megvolt a hatása. A renitenskedőket lefegyvereztettük. Bebizonyosodott, hogy a lármázó hősök már az erélyes szavaktól is megijednek.

Sajnos, a vezetők céltudatos, erélyes föllépése csak helyi jelentőségü eredményeket érhetett el. Az általános helyzetet ez már nem tudta megváltoztatni. A románok április 23-án Kisjenő—Nagyszalonta előtt állottak, Debreczent elhagyták, Mátészalkáról visszaverték a déli szárnyon védtelenül álló székely hadosztályt.

A harcokról kiadott hadijelentéseknél Stromfelddel egyetértésben szakitottunk a régi hadsereg hazugjelentés-rendszerével és szinte brutális őszinteséggel tártuk föl a helyzetet. Csak igy remélhettük, hogy a forradalom legjobb erőit a védelem számára föl tudjuk sorakoztatni. „Csapataink több helyen, igy nevezetesen Debreczen előtt, teljesen fegyelmezetlenül viselkedtek.“ Igy szól az április 23-i jelentés és, sajnos, napról-napra hasonló jelenségekről kellett az ország népét tájékoztatni.

Néhány nap alatt Stromfeld vezérkari főnök éjjel-nappali munkája a katonai vezetés és irányitás egységességét is fölépitette. A hadügyi népbiztosság részéről minden terv és céltudatosság nélkül egyenkint kiküldött zászlóaljakat dandár- és hadosztályparancsnokságok keretébe szervezte és ezeknek a vezetése és irányitása mellett folytak a katonai operációk. Az északi fronton a Kratochwill ezredes vezetése alatt álló székely hadosztály, a centrumban a Békéssy ezredes vezetése alatt álló 4. hadosztály, a déli fronton a Raab alezredes vezetése alatt álló, de még a szervezés stádiumában lévő 6. hadosztály, azonfölül a 39. dandár és a tengerészdandár állottak szemben a románokkal.

Április 23-án Kürtössarkad—Komári—Debreczen—Mátészalka vonalában állanak a románok, Debreczenből a román lovasság már nyugat felé vonult. Ugyanezen a napon a *cseh* csapatok egyelőre még kis erővel, két zászlóaljjal, Ungvár közvetetlen közelében, Ördarna felé nyomultak előre.

Április 24-én a románok elfoglalják Hajduszoboszlót, a déli fronton pedig szinte minden ellenállás nélkül folytathatják támadásukat.

A Hajduszoboszlóból megfutamitott 4. hadosztály parancsnokával, Békéssyvel 24-én ellentámadást készitettünk elő. Ugy véltük, hogy a folytonos visszavonulás nemcsak lezülleszti a csapatok szellemét, hanem föltétlenül reakciót kelt a munkásságban is. Egy sikeres ellentámadás — esetleg az uj politikai megbizottak vezetése alatt — megszilárditja a vörös hadsereg fegyelmét és szellemét is.

E meggondolás alapján a 4. hadosztály három oszlopban ellentámadást intézett a főerőkkel Hajduszoboszló irányában álló románok ellen és lendületes harcban visszafoglalta Hajduszoboszlót. A románok visszavonultak, előőrseink követték őket. A főerőkkel együtt vonultam be a románoktól visszafoglalt Hajduszoboszlóba.

A bevonulásnál megrenditő látványban volt részünk. A magyar csapatokat a várt örömrivalgás nem fogadta. A parasztok a házakban elbujva tartózkodtak. A piactérre érkeztemkor megtudtam, hogy miért nem lelkesedett a parasztság a románokat elkergető, a fölszabaditónak érkezett magyar csapatokért. Két

fán felakasztva csüngött a város rendőrkapitánya, Tokay József, dr. Fekete László polgármester és Körner Béla bankigazgató, akiket hatáskörüket túllépő egyenruhás személyek — de nem katonák — állitólagos ellenforradalmi tényked és miatt statáriális módon kivégeztek. Ott, a helyszinén meg kellett állapitanom, hogy a törvénykezés, itélkezés és kivégzés a tanácsköztársaság törvényes rendelkezéseinek figyelmen kivül hagyásával történt meg. Azonnal intézkedtem a megtorlás iránt. Ha a kivégzettek valóban ellenforradalmárok lettek volna, akkor is kötelessége lett volna a rögtönitélő bíróságnak, hogy szabályszerü tárgyalás alapján hozza meg itéletét, amely tárgyalás nem volt megtartható ama 15—20 percnyi időközben, amely eltelt az előőrsök bevonulása és az én megérkezésem között.

A barbár és törvénytelen kivégzéseknek megvolt a szomoru következményük. A románok ismét támadtak, a lakosság passziv maradt, sőt helyenkint ellenségesen viselkedett, — vissza kellett vonulnunk. A módfölött felháborodott parasztok a házakból lövöldöztek a visszavonuló csapatokra. E lövöldözés közben elesett Svastits őrnagy zászlóaljparancsnok, a 44-es vörösezrednek egy géppuskás századparancsnoka és több mint 10 más katona.

Az eset kapcsán tett ellenintézkedéseink már csak a konkrét esetet torolhatták meg, de nem akadályozhatták meg azt a veszedelmet, amely abból keletkezett, hogy a lakosság hangulata a Tiszántul végig ellenséges maradt a visszavonuló vörös hadsereggel szemben.

Csapatainkat a hortobágyi csatornánál sikerült megállitanunk. Kunfival és Békéssy hadosztályparancsnokkal többórai heves ágyutüzben nyilt terepen kimentünk a csapatokhoz. A front másik részét Lukács és Guth népbiztosok látogatták meg. Katonától-katonáig jártunk és lelkesitettük őket. Ott maradtunk a leghevesebb ágyu- és gépfegyverharc ideje alatt. A csapatok minden jót igértek és amire este visszaérkeztem a főhadiszállásra, már ott volt a jelentés, hogy a 44-esek és a 68-asok a sötétség beálltával elhagyták a frontot és rendetlen sorokban Kaba—Kisujszállás felé visszavonulnak.

A föltartóztathatatlan visszavonulás kétségtelenné tette előttünk, hogy ha gyors segitség nem érkezik, a románok előrenyomulnak a Tiszáig és onnan Budapestig. Ezért Kunhoz, mint a hadügyi

népbiztosság vezetőjéhez táviratot intéztem, amelyben föltártam a katasztrofális helyzetet és azt irtam, hogy kérek,

„a hadsereg helyzetére való tekintettel, 10 komplett, fegyelmezett zászlóaljat és megfelelő ütegeket. Igényeim a létszámra vonatkozóan nem tulzottak. Tiz zászlóalj oly csekély szám, amelyet a tanácsköztársaság minden pillanatban ki tud állitani. Ellenben tulzott igényeim vannak a csapatok fegyelme és harckészsége tárgyában. A csapatok vasfegyelme elengedhetetlenül szükséges. A parancsnokok eddig nem mertek parancsolni, az emberek fegyelmezetlenek voltak, egy nyomorúságos lovas járőr elől egész zászlóaljak visszavonultak, a visszavonulás tárgyában egyes politikai megbizottak a zászlóaljat megszavaztatják. Igy nem lehet a tanácsköztársaságot megvédelmezni, pedig csak egy kis megerőltetésünkbe kerülne s nagyszerü eredményeket tudnánk elérni . . .

Kérek megfelelő tiszteket és politikai megbizottakat. Rengeteg kitünő elvtársunk dolgozik a népbiztosságoknál és a munkástanácsokban, itt pedig nincsenek embereim. A munkástanácsnak emlékezetes határozatát, hogy a legjobb emberei kijönnek a frontra, végre is kell hajtani. Kérek tüzérséget, állitólag három üteg van bevagónirozva, de, ugylátszik, amerikáznak. A kiküldött tisztek közül a legtöbb rokkant, Budapest pedig tele van egészséges tisztekkel . . .“

Kun választáviratában mindent megigért. Azonban elkéstünk. Április 28-án értesitettük a kormányzótanácsot, hogy a hadseregfőparancsnokság kénytelen visszavonni csapatait a Tiszántulról és a visszavonulást a szolnoki hidfőnél igyekszik fedezni. Az északi szakasz mentén, Nyiregyháza előtt, Pogány néhány maradékzászlóaljával valóban bátor kitartással védekezett, azonban elhagyatva a többi csapatoktól: kénytelen volt Rakamaznál a Tisza innenső partjára visszavonulni. Előzően Kratochwill ezredes a székely hadosztállyal letétette a fegyvert. Kratochwill az egyes csapatok tetszésére bizta a kapitulációt s utolsó parancsában arra hivatkozott, hogy a székely hadosztály hősiesen védelmezte az országot, a vörös csapatok azonban elhagyták, ellenséges érzülettel viseltettek irántuk, ismételten megtámadták őket s ezért jobbnak látja a harcot feladni.

Kratochwillnak ez a cselekedete kétségtelenül árulás volt. De a történeti igazság kedvéért azt is meg kell állapitani, hogy a székely hadosztály kezdetben valóban hősiesen harcolt, a többi csapatok azonban megszöktek a frontról, igy a bekerités veszedelme fenyegette a székelyeket.

A tiszai hidfőt Stromfeld tervei szerint épitették ki. A déli szárnyról a hatodik hadosztály Mezőtur—Gyoma—Szolnok vonalán keresztül átkelt a Tisza innenső partjára, a visszavonuló csapatokat pedig a hidfő-állásokba rendeltük. Sok reményünk, természetesen, nem volt.

Április 30-án a csapatok elfoglalták hidfő-állásukat. Vágóval kint jártunk a harc szinhelyén. A románok erős tüzérségi támadást inditottak. A nappali világosságban a vörös csapatok állásaikban maradtak, éjszaka azonban csoportonkint megszöktek. A románok szabad utat nyertek.

Budapest védelmére május 2-ikára virradó éjjel felrobbantottuk a Tisza hidját, hogy a románok átkelését a Tiszán megakadályozzuk vagy legalább föltartsuk.

Május 1-én délután a főhadiszállást Szolnokról Gödöllőre helyeztük át. A csapatok legnagyobb része szétzüllött, rendetlen sorokban vonult nyugatra. Arról kellett gondoskodnunk, hogy a fegyveres bandákat még Budapest előtt lefegyverezzük, nehogy az anarchia veszedelmét zuditsák a fővárosra.

XXXVI.

Május másodika.

A nagy külső pompával megünnepelt május elseje mögött vészes felhők boritották be a tanácsköztársaság egét. A fölbomlott front az összeomlás és bukás rémével fenyegetett. Az első reflexió a kormányzótanácsban mutatkozott. A kormányzótanács ülésén fantasztikus tervek — Budapest védelmének föladása, visszavonulás a Dunántulra és kétségbeesett védekezés a Bakonyban, menekülés, utlevél és menedékjog — voltak a napirenden.

Az ántánttal már folytak tárgyalások. Április végén, a frontról érkező rossz hirek hatása alatt, Kun Béla a kormányzótanács tudtán kivül kapcsolatot keresett ántánt-körökkel. 29-én meglepetésemre Kun a következő erre vonatkozó táviratot intézte hozzám:

„Amerikai misszió véleménye szerint külföldön jó hatást tenne bizonyos *személycsere* a kormányzótanácsban. Uj népbiztosokként *Bolgár és Weltner* kerülnének be. *Szamuely és Pogány* más fontos megbizást kapnak. Legyen szives velük beszélni s megbeszélésük eredményét velem sürgősen közölni. Ez a *személyváltozás* további tárgyalásokat garantál és megvalósulásuk esetén hajlandók Párisban közbelépni[1]."

Furcsán festett, hogy Kun, aki szinleg a legjobb viszonyt tartotta fönn Szamuelyvel, engem — aki viszont nem a legbarátságosabb lábon álltam vele — bizott meg azzal a kényes föladattal, hogy adjam tudomására a megbuktatását. De azért Pogányéknak átnyujtottam a Kun-küldötte selyemzsinórt és válaszukat az alábbi táviratban közöltem Kunnal:

„Az amerikai misszió véleményét tartalmazó táviratra érintkezésbe léptem Pogány és Szamuely elvtársakkal. Szamuely az Önnel való telefon-érintkezés után a maga részéről minden további nélkül hajlandó félreállni. Pogány hasonló-

[1] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattárában.

képpen, sőt az ügy gyorsitása céljából, ha a helyzet ugy kivánja, máris a kormányzótanács rendelkezésére bocsátja állását. A magam részéről Bolgár és főleg Weltner megválasztását igazán nagy örömmel fogadnám. Kunfi velem teljesen azonos álláspontom van[2]."

Választ ebben az ügyben Kuntól nem kaptam.

De más meglepetés ért . . .

Május 3-án az amerikai misszió főnöke, Brown professzor Kun megbizából Szolnokra utazott, hogy a románokkal a fegyverszünet kérdésében tárgyaljon. Brown a vonaton szemrehányással illetett, hogy miért nem fogadjuk el a kormányváltozásra vonatkozó propozicióját. Megmutattam neki Kun táviratát, Pogány és Szamuely válaszát, amelyek, mondottam, tudomásom szerint minden tekintetben födik az ő propozicióit.

Legnagyobb meglepetésemre Brown tanár kijelentette, hogy ő nemcsak Szamuely és Pogány, hanem *elsősorban Kun távozását követelte*. A ravasz Kun azonban föláldozta két bajtársát, de a maga távozásáról bölcsen hallgatott . . .

Május elsején éjszaka, mialatt a vörös hadsereg utolsó foszlányai haláltusájukat vivták a harctéren, a kormányzótanács reggelig tartó ülésen vitatta meg az uj helyzetet. Másnap délután ismét tanácsot ült a forradalom legfőbb vezetősége. A két ülésen a fronton való elfoglaltságom miatt nem vehettem részt. A jegyzőkönyv nyomán ismertetem a diktatura e sorsdöntő tanácskozásának lefolyását, a kapkodást és Kun csunya ravaszkodását:

Kun Béla bejelenti, hogy katonailag a helyzet a következő: Szolnokot harc nélkül feladta a vörös hadsereg. Miskolcra bevonultak a csehek. *Katonai erő nincs. A csapatok harci értéke nulla.* A főhadiszállás Gödöllőn van. Böhm minden hadműveletet beszüntetett. — A kapott hirek alapján fegyverszüneti ajánlatot tett mind a három ellenséges országnak. A fegyverszüneti ajánlatot elküldte Wilsonnak is, elküldte továbbá az éjszaka folyamán Bolgár követ ajánlatára Cunningham-nek is. Bejelenti, hogy az éjszaka folyamán a kormányzótanács rögtönzött ülést tar-

[2] Ugyanott.

toti, amelyben *az a terv merült fel, hogy a kormány mondjon le és adja át a hatalmat egy 12 tagu direktóriumnak.* Más vélemény szerint viszont a munkásezredek volnának összehivandók és velük volna közlendő a helyzetnek végzetesen komoly volta azzal a figyelmeztetéssel, hogy *amennyiben a munkások az utolsó szál emberig talpra nem állanak, minden küzdelem reménytelen* és Budapest elesik. Bejelenti, hogy délután 3 órára meghivta a munkásezredek bizalmiférfiait, este 6 órára pedig összehivatta a munkástanácsot. Bejelenti, hogy intézkedés történt oly irányban is, hogy a visszaözönlő csapatok lefegyvereztessenek és Budapest elkerülésével a Dunántulra szállittassanak. Bejelenti végül, hogy *nem akarván a kormányzótanács elhatározását befolyásolni, pusztán az objektiv tények közlésére szoritkozik és bejelenti a kormányzótanács éjszakai ülésében kialakult két nézőpontot.* Az *egyik* azt az álláspontot tartja, hogy adassék át a kormányhatalom egy, a munkások sorából rekrutálódó direktóriumnak, amely a diktatura összes gazdasági és a szociálizmushoz vezető intézkedéseit föntartva, vezeti az ügyeket amaz átmenet idejére, amig a proletárdiktaturát a burzsoázia diktaturája váltja fel, de ez idő alatt nem áll a proletárdiktatura politikai szolgálatában. A *másik* szempont az, hogy a kormányzótanács ragaszkodjék a hatalom mai formájához és semmit ne adjon fel. Bejelenti legvégül, hogy *saját álláspontját csak a vita után kivánja leszögezni.* Kéri tehát az elvtársak hozzászólását.

Kunfi bejelenti *Böhm Vilmosnak* a következő kéréseit. Először a pesti munkásezredek menjenek ki a rend föntartása céljából az utcára; másodszor: Budapest nyilvánittassék hadmüveleti területnek; harmadszor: *Haubrich elvtárs neveztessék ki az egész budapesti katonai erő főparancsnokává;* negyedszer: tétessék meg minden intézkedés, hogy *a frontról hazaözönlő csapatok semmi körülmények között Pesten ne maradjanak.*

Illés Artur referál az Ujszász állomásával 11 óra 20 perckor történt fontosabb beszélgetésekről, amelyekből kitünőleg Szolnokon még semmiféle katonai erő nincs, a románok még be nem vonultak; *a katonák gyáva magatartását vázolja.*

Szamuely Tibor bejelenti, hogy Abonytól keletre nincs rendezett csapat. Azon a véleményen van, hogy a kormányzótanácsnak ki kell tartania.

Szántó Béla bejelenti, hogy az utolsó percben vett értesülése szerint spahik indultak Szolnokról (?) Abony felé. Bejelenti, hogy a lefegyverzett csapatok a gyorsvonat sebességével fognak átvonulni Budapesten.

Bokányi Dezső: Világforradalomra és orosz segitségre alapitottuk a magyar proletárdiktaturát. A világforradalom nem jött, az orosz segitség azonban jönni fog. Azon a véleményen van, hogy *adja át a kormányzótanács a helyét egy direktóriumnak, amely a rend kormánya legyen s lényegileg vegyes direktórium legyen, amellyel az ántánt szóba áll,* hogy addig is, amig a helyzet változik, ne legyen a munkásság vezetés nélkül. *A direktórium kezét megkötni semmi irányban nem kell, mindent rá kell bizni.*

Kunfi Zsigmond: Javasolja, hogy a hatalom adassék vissza a munkásság kezébe. Igaz ugyan, hogy a diktatura az orosz segitségre és a világforradalomra volt alapitva, azonban a diktaturát a magyar munkásságnak kell megvédelmeznie. *Meg kell tudni, akar-e és képes-e a proletáriátus a diktatura megtartásáért harcolni? A hadsereg jelenlegi magatartása az ellenkezőjét mutatja ennek.* Bizonyos, hogy igazi proletárhadsereg még nem fejlődhetett ki. A mai hadsereg főleg a lumpenproletáriátus elemeiből áll. Minthogy a forradalmat Budapest és környéke csinálta, tisztázandó volna, hogy hajlandó-e érte harcolni. Minthogy a jelek azt mutatják, hogy a munkásságban ezidőszerint nincs meg a harchoz szüséges erő és képesség, véleménye szerint *a szervezett és fegyveres munkásságból alakuljon egy testület, amely a hatalmat átveszi, mert az ántánt a forradalmi kormányzótanáccsal nem tárgyal.* A hatalmat átvevő testület azonban láttassék el utasitásokkal vagy tanáccsal főleg a következőkre nézve: Jelentse ki magát szolidárisnak a diktatura összes intézkedéseivel; *bocsássa szabadon a tuszokat; szüntesse meg a cenzurát; tegye meg az átmeneti programjára vonatkozó nyilatkozatot és keresse meg az osztrák szociálista köztársaságot az ántánttal való közvetités iránt.*

Weltner Jakab: Minthogy fegyveres erő nincs, a fegyveres megszállás be fog következni. Az ántánt a burzsoázia diktatúráját akarja visszaállítani. Nyilvánvaló tehát, hogy kompromisszumról szó sem lehet. Feltétlenül szükségesnek tartja, hogy az a tényező, amely a hatalmat átveszi, *jelentse ki magát a diktatúrával szolidárisnak, de a továbbiak tekintetében mindent rá kell bízni.* Egyáltalán célja legyen a direktóriumnak *a rend föntartása.* Ha arról van szó, hogy az abszolutizmust vissza akarja állítani, tegye azt saját erejével s erre munkás eszközül ne adja oda magát. A legfontosabb kérdés most, hogy a munkásság egységes maradjon, mert minél egységesebb a munkásság, annál kevesebbet lehet az abszolutizmusból visszaállítani. *Ha sokban nem ért is egyet a diktatura intézkedéseivel,* megállapítja, hogy ami történt, az mind ideális kísérlet volt ahhoz, hogy a szocializmust meg lehessen valósítani.

Szamuely Tibor kérdést intéz az iránt, hogy ha a kormányzótanács nem akarja védeni a hatalmat, miért védje azt a direktórium? Fölveti azt a gondolatot, hogy a kormányzótanács maradjon a helyén, esetleg tegye át székhelyét a Dunántúlra. Az osztrák közvetítést ellenzi, mert ezzel megbomlik a párt egysége.

Szántó Béla: Gyávaságnak és a munkásság cserbenhagyásának tartja a hatalom átadását. Amíg a munkásság a kormányzótanácsot el nem kergeti, addig mindenkinek a helyén kell maradnia.

Landler Jenő bejelenti, hogy az az őszinte meggyőződés állította a diktatúra mellé, hogy a szocializmust a diktatúra nélkül megvalósítani lehetetlen. Épen ezért, minthogy a diktatúrát nemcsak a magyar munkásság, de az egész világ proletárságának érdekében valónak tartja, *ki kell a diktatúra mellett tartani.* A forradalmi kormányzótanácsnak minden körülmények közt *a helyén kell maradnia. Az ügynek legjobban az ártana, ha munkásokat szolgáltatna ki a kormányzótanács a fehér terrornak*[3]."

Kun, az óvatos és ezuttal szerény vezér, „nem akarja befolyásolni" a kormányzótanácsot és nála eddig szokatlan tapintattal és

[3] A forradalmi kormányzótanács 1919 május 1-i ülésének jegyzőkönyve.

előzékenységgel bevárja a többség kialakulását, hogy aztán a tömegek előtt mint a legélesebb harciriadó trombitása mutatkozhassék be.

A kormányzótanács többsége arra az álláspontra helyezkedett, hogy a munkássághoz fordul és annak állásfoglalása alapján cselekszik. Egyuttal teljesitették a Kunfi utján előterjesztett kéréseimet: a forradalmi rend védelmére kivezényelték a fegyelmezett budapesti munkásezredeket és Budapest parancsnokául az erélyes Haubrichot nevezték ki.

A munkásosztályt kellett tehát megkérdeznünk, hogy tovább kiván-e harcolni, vagy pedig belenyugszik a forradalom letörésébe, az ellenforradalom és féktelen fehér terror elmaradhatatlan győzelmébe...

Május 2-án délután a vas- és fémmunkások bizalmiférfiai előtt jelentünk meg. Előadásomban az igazsághoz hiven, minden lelkesitő szó és szépités nélkül, vázoltam a szörnyü helyzetet, amelybe a hadsereg fegyelmetlensége miatt kerültünk.

> „Nincs fegyverünk, nincsenek ágyuink, nincs élelmiszerünk, nincs ruházatunk — mondottam —; csapataink fegyelmezetlenül, szinte harc nélkül, csorda módjára szétszaladtak. Ha meg akarjuk menteni a forradalmat, akkor nem az ország belsejében kell szónokolni, ne itt keressék az ellenséget, hanem a fegyelmezett szervezett munkások — de csak fegyelmezett hadseregben! — jöjjenek ki a frontra, hogy életünk árán is megvédelmezhessük a forradalmat. Ha ezt nem tudjuk megcselekedni, állapitsuk azt meg férfiasan, ne csaljuk meg egymást, nézzünk szemébe a bekövetkezendő eseményeknek. A bukott forradalmakat azonban szörnyü szenvedések követik."

A gyülés Landler beszéde után minden vita mellőzésével a részemről fölvetett kérdések alapján szavazott. Egyhangulag *a forradalom álláspontjára* helyezkedtek és a több mint ezer bizalmiférfi határozatilag kimondotta, hogy a gyárak régi szervezett munkásaival fognak bevonulni a hadseregbe, hogy megbizható és fegyelmezett katonaság álljon a tanácsköztársaság rendelkezésére.

Ugyanaznap délutánján a gyári munkászászlóaljak kiküldöttei előtt Haubrich vázolta a helyzetet. Itt a vélemények megoszlottak.

Az egyik rész a forradalom további védelme, a másik a visszavonulás mellett foglalt állást. Nem lepődtem meg, amikor arról értesültem, hogy a „radikálisok" a — visszavonulás álláspontjára helyezkedtek.

Este a munkástanács Kun referátuma után követte a vasmunkás-bizalmiférfiak példáját.

A munkásság elitje a helyzet magaslatára emelkedett, a munkástanács példátlan lelkesedéssel, egyhanguan hozzájárult szervezett munkásokból álló zászlóaljak szervezéséhez. Most megvilágosodtak az elmék. Most eszméltek arra, mily rémesen boszszulja meg magát a forradalom első négy hetének hadügyi tétlensége és anarchiája, Szántónak intrikus akaratossággal Pogány ellen folytatott, a hadseregszervezést megakadályozó aknamunkája! Normális időkben elkergették, politikai és egyéni felelősségre vonták volna azt a hadügyi vezetőt, akinek toborzó rendszere megteremtette az országos katasztrófába sodró hadsereget!

De az uj szellem csak a tömegeket ragadta magával. A vezetés a régi maradt. Pedig Kun ismerte a veszedelem kutforrását. A Szántó-klikk azonban erősebb volt még Kun Bélánál is. Tehetetlenek voltunk vele szemben mindnyájan. Szinte naponkint ostromoltam táviratokkal Szántót, hogy küldjön a hadsereg részére parancsnokokat és tüzérséget. Parancsnokokat igért, de nem küldött. A parancsnokiskola pedig még meg sem kezdte működését. A hadügyi népbiztosság a rendelet végrehajtását szabotálta.

Egy eset a sok közül.

A különben is fegyelmezetlen gyalogság a román ágyuk ereje elől kénytelen visszavonulni, mert nincs elég ütegünk a gyalogság fedezésére. Sürgető távirataimra Szántó a következőképpen válaszolt:

> „Ágyuk vontatására alkalmas lovak Budapesten nincsenek. Ön és Stromfeld ismételten igértek lovakat, de eddig még nem kaptam. Sziveskedjék lovak beszállitása iránt sürgősen intézkedni, *ha kapok, akkor küldhetek ütegeket.* Szántó 142/1919[4]."

Gonosz ingerkedéssel, gyerekes kibuvókkal — ha adsz lovat,

[4] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

adok ágyut — kezeli a munkásság önvédelmi harcát, a klikkvédelem biztos fedezékében!

De időnk sem volt a felelősségrevonásra. A munkástanács impozáns határozata fölrázta a munkásosztályt. A tömegek átérezték a veszedelem nagyságát és ennek hatása alatt kibontakozott a magyar munkásosztály szabadságharcának legdicsőbb és legragyogóbb korszaka.

A gyárak munkásai, a régi szervezett munkások a bizalmiférfiak vezetésével tömegesen tódultak be az ujjászervezendő vörös hadseregbe. Őszülő férfiak, megtört családapák, a négyéves háborúban megrokkant, fizikailag letört munkások, a kötelező orvosi vizsgálat mellőzésével, példátlan lelkesedéssel jelentkeztek a gyári és egyéb katonai toborzó helyeken. Napról-napra ujabb zászlóaljak, ujabb ezredek álltak csatasorba. Egy csapásra harcrakész, erős vörös hadserege volt a tanácsköztársaságnak.

Ugy látszott, mintha a munkásság a forradalom hat hónapja alatt elkövetett számtalan hibát — elsősorban azt, hogy nem a legérettebb munkásság állt a forradalom védelmére — fölismerte és megbánta volna. A legnagyobb számban a régi szervezett munkásság, a szakszervezeti és szociálista eszméktől áthatott rétegek fogtak fegyvert, ezek mentették meg az országot az idegen inváziótól. Elszántság, lelkesedés, acélos akarat hatotta át a tömegeket: érezték, hogy elhatározásuktól és cselekvésüktől függ a forradalom további sorsa.

Természetesen voltak ennek a lelkes hangulatnak érdemtelen haszonélvezői is. Budapest utcáit ellepte a katonaruhát viselő férfiak tömege. A munkástanácsokban, az utcán, a szervezetekben és a párthelyiségekben egymásután tüntek fel különböző katonaruhába öltözött egyének. Kiiratták a lapokban, hogy eltávoznak a frontra és mialatt a névtelen hősök tizezrei elmentek a forradalom védelmére, ők a reklámot zsebrevágták és otthonmaradtak a veszélytelen budapesti fronton. Hangos álradikálizmussal, a lefegyverzett burzsoázia és a forradalmat védő szociáldemokraták elleni kurjongatással véltek a forradalomnak szolgálatot tenni. A munkástanácsban, katonaruhában és fegyveres felszereléssel, Weltner, Garbai és Kunfi ellen hadakoztak, amig a proletárok kint a fronton ellenséges ágyu- és gépfegyvertüzben védelmezték a forradalmat...

Nem akarok igazságtalan lenni: voltak kivételek is: kommunisták, akik a fronton is megállották a helyüket.

De a szociáldemokrata iskolából kikerült szervezett munkásságnak heroikus megmozdulása és az álradikálizmusnak a harctól való megfutamodása óta kiirthatatlanul él bennem az a tudat, hogy mindazok, akik minden forradalmi munka alól kibujtak és otthon, a front mögött, azután később, az emigrációban a radikálizmus apostolai voltak és csak ebben merült ki forradalmi tevékenységük: azok nem voltak egyebek, mint a forradalom konjunktura-lovagjai. Az igazi forradalmárok a frontokon voltak.

A vörös hadsereg hadrendi szervezése Stromfeld vezérkari főnöknek az érdeme. Kiváló szervezőereje csodákat müvelt.

Tizenhét nap alatt a vörös hadsereg fegyelmezetten, harcrakészen állott. A május 2-iki katasztrófát kihevertük, május 19-én már a győzelmes offenziva is megindult.

A hadseregszervezés ezuttal egy kényszerü, szükségből fakadó hibából indult ki. A pillanatnyi veszedelemben gyors cselekvésre volt szükség. Órák-napok alatt kellett zászlóaljakat és ezredeket előteremteni. Ezért gyárankint, üzemenkint és szakmánkint álli tottuk össze a jelentkezőket. A pillanatnyi helyzetben ez a rendszer óriási előnyt biztositott, később azonban sulyos teherként nehezedett a hadseregre. Forrása lett a bomlás folyamatának. A harcok folyamán a hadseregben mutatkozó elégedetlenség részben abból fakadt, hogy az együttélő, egymást ismerő munkások állandóan ellenőrizhették, hogy a gyárakban, a szakmákban kik maradtak otthon, kik nem teljesitették kötelességüket; zugolódtak, hogy amig nekik, akik szociálista öntudattal elsőknek jelentkeztek a forradalom védelmére, az életüket kell kockáztatniok, addig mások nyugodtan dolgozhatnak otthon, hivatalokban és gyárakban helyezkednek el, ennek ellenére még a termelés körül sem teljesitik munkáskötelességüket. Mindez visszásságokra, konfliktusokra, később fegyelmezetlenségre, végső eredményében bomlásra vezetett.

XXXVII.

A vörös hadsereg diadalutja.

a) A katonai helyzet.

A lázas gyorsasággal, példátlan áldozatkészséggel megteremtett uj vörös hadsereg türelmetlenül várta, hogy kiköszörülhesse a tiszai visszavonulás csorbáját. A szük területre szoritott ország aránylag kedvező vasuti hálózata mellett a hadsereg a hadosztályállomásokról órák alatt tetszés szerinti fronton volt összpontositható. Fölvetődött tehát a kérdés: mi történjék a lelkesedés tüzétől áthatott katonatömegekkel?

Május elején Kun tudomására adta a hadseregfőparancsnokságnak, hogy értesülése szerint az ántánt azt vette tervbe, hogy a déli frontról, Szeged—Szabadka irányából, a Duna—Tisza között támadja meg Tanácsmagyarországot. A hadseregfőparancsnokság bizalmas jelentései megerősitették a külügyi népbiztosságnak ezt az értesülését. Stratégiai szempontból is valószinünek látszott, hogy a természetes akadályoktól ment sikságon fognak az ántánt-csapatok előrenyomulni. Ezért Kecskemét körül csoportosultak a főerők.

A május 15-ike után érkezett jelentések azonban megcáfolták az előző értesüléseket. A hadügyi és külügyi vezetésben mindinkább megerősödött az a felfogás, hogy az ántánt *egyelőre* nem kockáztatja meg a támadást, mert egyfelől Anglia és Olaszország, másfelől Franciaország között a magyar kérdésben éles ellentétek merültek föl, azonfölül Csehszlovákia Románia és Jugoszlávia aktiv katonai támogatására sem volt sok kilátás.

Ebben az időben Tanácsmagyarország *három felől* volt ellenséges csapatoktól körülvéve.

Délen a *szerb* hadsereg, az eszéki főparancsnokság vezetése alatt, három (Drina-, Morava- és Duna-) hadosztállyal, összesen 21 500 fegyverrel, 1300 lovassal és 54 ágyuval rendelkezett. A szerbektől

északkeletre, Szeged körül, de Lobit tábornok parancsnoksága alatt három *francia* hadosztály állomásozott, körülbelül 27—40 zászlóaljjal, 6 lovasszázaddal és 60 löveggel. Május eleje óta ujabb francia csapatok érkezését is avizálták.

Keleten Mardarescu tábornok nagyváradi főparancsnoksága alatt három *román* gyaloghadosztály és a második lovashadosztály közvetetlenül a Tisza partját tartotta, azonkivül Erdélyben állomásozott két további hadosztály, ugy, hogy esetleges összeütközésnél 5 gyaloghadosztállyal és 1 lovashadosztállyal kellett számolnunk.

Északon, a *csehszlovák* fronton, a *keleti* részen Piccione olasz tábornok parancsnoksága alatt két hadosztály, *nyugaton* Henneque francia tábornok parancsnoksága alatt szintén két hadosztály volt összpontositva, azonkivül állandóan jöttek erősitések és folytak csapatáthelyezések.

Ezeken kivül a Muraköz körül a jugoszlávok egy hadosztálya csoportosult.

Ez a nagy csapatösszevonás — 17 hadosztály — kétségtelenné tette, hogy az ántánt előbb-utóbb mégis támadni fog. A hadseregparancsnokságnak meg kellett fontolnia, hogy a védelem szempontjából nem célszerübb-e és stratégiailag nem előnyösebb-e, ha a vörös hadsereg nem várja be az ellenség támadását, hanem a részéről alkalmasnak vélt időben és ponton igyekszik megszabadulni a három oldalról fenyegető nyomástól.

Ez a megfontolás előtérbe tolta azt a kérdést, hogy egy esetleges offenziva mely ponton volna megindítandó. A rendelkezésre álló, aránylag csekély erők mellett képtelenség lett volna valamennyi fronton egyszerre támadni. Politikai és stratégiai szempontok egyaránt amellett szóltak, hogy a támadás az *északi* front felé induljon meg.

A délen fekvő francia csapatok megtámadása politikai szempontból észszerütlen volt, mert ez nyilt fegyveres hadüzenet lett volna a nagyántánt cimére. Azonfölül Magyarország ellen uszitottuk volna a jugoszláv hadsereget, amely a franciákkal egyetemben könnyüszerrel legázolta volna a forradalom Magyarországát.

A románok megtámadása sokkal nagyobb erőt igényelt volna, mint amennyivel a vörös hadsereg rendelkezett, mert a több száz kilométer hosszu Tisza-vonalat kellett volna átlépni. Még nem

állt rendelkezésre megfelelő tüzérség és hidanyag s igy ez a vállalkozás sem lett volna célszerü.

Minden jelentés arról szólott, hogy a csehszlovák front a leggyöngébb s igy az észak felé való támadás volt a legkilátásosabb. Azonfölül kedvező politikai szempontok is közrejátszottak a támadási pont megválasztásánál. Az áprilisi tiszai visszavonulás utolsó napjaiban a csehszlovák hadsereg előzetes hadüzenet nélkül átlépte még az ántánt részéről egyoldaluan kijelölt demarkációs vonalat is. Bevonult Miskolc, Szerencs, Sátoraljaujhely városokba s az ezektől a városoktól délre eső vonalon uj demarkációs pontokat szállott meg. Ezáltal a csehszlovák és román hadsereg között közvetetlen kapcsolat létesült, amely fojtó gyürüként nehezedett rá Magyarországra. Szabó Papp Károly alezredes május 4-én mint parlamentér járt a csehszlovák hadsereg miskolci parancsnokságánál, kérvén a csehszlovák katonai erők visszavonását; azt a választ nyerte, hogy a csapatok egy április 29-én kelt paranccsal rendeltettek ki erre a vonalra és nem hajlandók visszavonulni.

A kormányzótanács és a vörös hadsereg főparancsnoksága a nyilvánosság felé tehát a jogszerüség álláspontját képviselte, amidőn a párisi békekonferencia részéről is Magyarországnak itélt területre bevonult, illetve csapatait azoknak elfoglalására utasitotta. A történeti távlat szemüvegén, éppen a történeti igazság kedvéért, természetesen le kell szögezni azt is, hogy ez a politikai indokolás nem födte a tulajdonképpeni indokokat, sem a tervet, amely azt célozta, hogy a békeszerződés hijján ideiglenesen megszállott területeket fegyveres erővel is visszaszerezze, Magyarország számára uj élelmezési és gazdasági területet hóditson s igy fait accomplit teremtsen a békekonferencia számára.

b) Az offenziva.

Az északi támadás tervében egységes volt a kormányzótanács álláspontja. Csupán a végrehajtás részleteire nézve volt nézeteltérés.

Landler, vezérkari főnökének: Juliernek támogatásával, azt ajánlotta, hogy a támadást *Salgótarján* kiindulási ponttal északnyugati irányban inditsuk meg. Ezt a tervet néhány órán keresztül Kun is támogatta. Stratégiailag azonban kivihetetlen volt, mert ebben az esetben sokkal nagyobb erőkre lett volna szükség, mint

amennyivel rendelkeztünk. Délről a Duna vonalát is támadni kellett volna — de nem állt elégséges tüzérség és hidanyag rendelkezésre. Politikailag is veszedelmes lett volna a végrehajtás, mert a teljesen aláaknázott Dunántulra került volna a pótlást nyujtó közvetetlen hadtápterület; és végül: igy nem szakithattuk volna meg a csehszlovák és a román hadsereg között való érintkezést sem.

Minden politikai és stratégiai szempont amellett szólt tehát, hogy a támadás *Miskolc* irányában induljon meg, azzal a kifejezett céllal, hogy a csehszlovák és román hadsereg érintkezési pontjait szakitsa meg, hogy igy az ellenséges nyomás Magyarország felé meggyöngüljön.

Május 16-án adta ki a hadseregfőparancsnokság az előrenyomulásra vonatkozó diszpozíciókat, és 19-éről 20-ikára virradó éjjelre rendelte el a támadás megindítását. A diszpozíció szerint a Landler parancsnoksága alatt lévő első meg ötödik hadosztályból és a 3-ik dandárból álló főerő — a 3. hadtest — Mályi kiindulási ponttal Miskolcon keresztül támad, a Hernádon és Sajón keresztül a Tiszántulra nyomja az ellenséges balszárnyon álló románokat, átkel a Tiszán és visszafoglalja a Tiszántul gazdag területét. A főerőktől nyugatra a 80-ik dandár és a harmadik hadosztály biztositja a balszárnyat, a rendelkezésre álló erőkkel tehermentesiti a főerőket s alkalmas időben felgöngyöliti a csehszlovák haderő jobbszárnyát.

A támadást vezető első hadosztály katonái vas- és famunkásokból, épitőmunkásokból, postásokból, diósgyőri munkásokból és a budapesti 32. számu háziezred katonáiból rekrutálódtak. A proletárhadseregnek előreláthatóan diadalmas első harcaihoz politikai okokból is ipari munkásokból álló katonákat állitottunk az élre, hogy az ország és a forradalom védelmének dicsősége ipari munkások áldozatkészségét dokumentálja és ezzel uj erőt és lelkesedést öntsünk az otthonmaradt munkásokba.

20-ikán hajnalban indult meg a támadás. A hadosztályparancsnokság egy kis csárdában ütötte fel tanyáját; innen folyt az eleven, mozgalmas és lüktető élet irányitása. A csapatok lázas türelmetlenséggel várták a pillanatot, amikor harcba indulhatnak és valóban feledhetetlen az a lelkes hangulat, amely a csapatokat elöntötte, amikor hirül jött az első eredmény: egy talpalattnyi földet, egy kis községet előőrseink elfoglaltak.

A csapatok kezdetben csak gyönge ellenállásra találtak. De a terepnehézségek folyton fokozódtak és Miskolctól délre — Csaba, Görömböly, Benedekhegy és a Magashegy vonalában — már komoly ellenállás, erős ágyu- és gépfegyvertüz fogadta a csapatokat. De az ellenség részéről minden ellenállás hiábavalónak bizonyult. A záporesőként hulló tüzben a csapatok halálmegvető bátorsággal nyomultak előre és 21-én a hajnali órákban már Miskolcon voltak. Elfoglalták az első nagyobb várost és pihenés nélkül folytatták hóditó utjukat északra.

Miskolctól északra a számottevő ellenséges csapaterősitések hatása alatt az ellenállás erősbödött, a jobbszárnyon erős román csapatokra bukkantak katonáink.

Közben mindinkább bizonyossá vált, hogy a délről jövő támadás nem fenyeget. Ezért május 27-én a hadseregfőparancsnokság átcsoportositotta erőit, hogy még nagyobb lendülettel törje meg az ellenséges ellenállást. Vakmerő elhatározással az egész tétet egy kártyára helyezte. Az összes rendelkezésre álló tartalékot harcba vetette. A Tisza mentén maradt a szervezés alatt álló, gyönge erőkkel rendelkező 1. hadtest, a Dunántulra alig került számbavehető csapat. Minden harcértéket a frontra irányitottunk. A 3-ik hadtestbe beosztották a legkiválóbb harci értékeket képviselő negyedik és hatodik hadosztályokat. A negyedik hadosztály kizáróan munkásezredekből, a hatodik hadosztály kitünő harci kiképzésben részesült, paraszt katonákból állt.

Az uj diszpozició szerint a hadseregparancsnokság szándéka az volt, hogy az egyesült cseh-román haderő belső frontját mindenáron áttörje, döntő csapást mérjen a csehszlovák főerőkre s azután a rendelkezésre álló összes erőkkel átkeljen a Tiszán és a román haderő ellen forduljon. Az ötödik hadosztály egy része, az egész harmadik hadosztály és az első dandár az ellenséges jobbszárny ellen fordul és igy tehermentesiti saját főerőinket.

Az uj támadás május 29-én indult meg és néhány napon belül gyors lendülettel megtörte az ellenséges főerőket. A románokat a vörös hadsereg átvetette a Tiszán, megszakitotta a román és cseh csapatok érintkezését, a főerőkkel Kassa felé vonult, a jobbszárny Szerencs és Sátoraljaujhely, a balszárny Léva és Érsekujvár felé nyomult előre. Szinte néhány napon belül Léva, Rimaszombat, Losonc, Érsekujvár, Szerencs, Sátoraljaujhely, Selmec-

bánya, Korpona, Nagysurány, Kassa, Eperjes, Bártfa és hatalmas földterület a vörös hadsereg birtokába került. Rohamlépésekben közeledtek csapataink a régi Magyarország legészakibb határvonala felé.

Az eredeti haditervet nem lehetett végrehajtani, mert a zsolcai vasuti hidat a románok felrobbantották és vasuti és hidanyagpótlás nélkül nem lehetett a tiszai átkelést megkockáztatni. Ennek folytán a hadseregparancsnokság arra határozta el magát, hogy a győzelem kiaknázásában egyfelől beszoritja a csehszlovák haderőket a Poprád-Vág völgyébe, a nehéz terepviszonyokra való tekintettel az üldözést ott nem folytatja, hanem átcsoportositja a hadsereget Léva környékére és onnan intéz a főerőkkel ujabb támadást Nyitra irányában.

Ennek a tervnek a végrehajtására ujabb hadtestet szerveztünk Pogány parancsnoksága alatt: vezérkari főnöke Craenenbrock alezredes volt. Bár e kombinált hadtest kitünő csapatokkal rendelkezett, az offenziva ezen a fronton már csak vontatottan haladt előre. A forradalom bukása után megállapitást nyert, hogy Craenenbrock áruló volt és tudatosan szabotált.

A forradalmi harcok első három hetében a vörös hadsereg katonái — munkások és parasztok egyaránt — csodálatos hősiességgel, lelkesedéssel, ragyogó áldozatkészséggel harcoltak. Minden talpalatti föld visszafoglalását határtalan örömujjongás és ujabb fölbuzdulás fogadta.

Ellenséges érzületü tisztek, világháborút járt régi katonák magánbeszélgetésekben, hivatalos és bizalmas jelentésekben kénytelenek voltak elismerni az improvizált hadsereg katonáinak kitünő teljesitményeit.

„Ezekkel a derék csapatokkal rendkivüli dolgokat lehet müvelni ... A miskolci csata párját ritkitja az egész világtörténelemben, legalább is nincs kizárva, hogy következményeiben rendkivüli hordereje lehet. Az ebben résztvett proletárkatonák mindenesetre külön méltánylást érdemelnek és velük egy nyugodt és időt engedő vezetés mellett még sok hasonló fényes sikert lehet elérni[1].“

[1] Az e fejezetben közölt akták a vörös hadsereg főparancsnokságának irattárából valók.

Ezt irja május 27-én kelt bizalmas jelentésében Kerekes vezérkari ezredes, az első hadosztály parancsnoka a vezetése alatt álló csapatokról. Hasonlóképpen nyilatkoznak Békéssy, Raab, Szakáli és más hadosztályparancsnokok, Bengyel, Németh és Farkas vezérkari főnökök.

A hivatásos tiszteknek a csapatok kiválóságáról szóló véleménye valóban nem volt tulzott. A szemem előtt lezajlott harcokban szereztem meggyőződést a vörös katonák példátlanul öntudatos harci készségéről.

Hadseregfőparancsnoki tisztségem ideje alatt napról-napra kint jártam a frontokon. Ott voltam a csapatoknál a legelső sorban, a lövészárokban, a tüzérségi megfigyelőknél s meggyőződtem arról, hogy valóban bámulatraméltó a vörös katonák magatartása. Áldozatkészségüket, cselekedeteiket mindig az ösztönszerü belső nacionálista érzésnek és az öntudatos forradalmi akaratnak az összevegyülése irányitotta: a forradalom védelméért harcoltak és a megcsonkitott forradalmi haza régi határait akarták visszaállitani.

Számtalan megörökitésre méltó epizód vésődött be a lelkembe ezekről a napokról. A legfelejthetetlenebb a kassai tüzérségi csata fölemelően lelkes jelenete volt.

Kassától északra jártak csapataink. Junius 10-én magyar és külföldi hirlapirók társaságában Kassabéla előtt az 1248 méteres magaslaton harcoló csapatunkat látogattuk meg. A lövészárok egy tisztás mögött kiemelkedő erdő szélén huzódott végig. Itt volt a tüzérségi megfigyelő. Gránátok, srapnelek röpködtek a levegőben, a faágak recsegve-ropogva repültek szerte-széjjel és katonáink tréfálkozva állták a kemény tüzet.

A gyalogsági állásból letértünk a tüzérekhez. Kemény munka folyt. Dübörögve-sisteregve repülnek az ellenséges ágyugolyók, rémes dörrenéssel felelnek a mi ágyuink. Egy srapnel leteriti egyik lovunkat, egy szilánk megsebesiti lábán Csuri nevü vörös katonánkat.

A pokoli zajban és halálos veszedelem közepett a vasmunkástüzérek észreveszik közeledésünket. Egy sipjel: sorakoznak a tüzérek és a borzalmas golyózáporban rázenditenek az Internationaléra: igy üdvözlik a látogató bajtársakat.

A külföldi hirlapirók könnyeznek a meghatottságtól. Most már megértik ezeknek a munkáskatonáknak a lelkivilágát. Ezeket nem

a császár parancsa küldi idegen érdekekért vágóhidra, ezek öntudatos akarattal, önkéntes elhatározással, önmagukért, jövőjükért harcolnak ...

De igazságtalanság volna, ha nem állapitanók meg, hogy a tisztek legnagyobb része is kiváló munkát teljesitett. Kétségtelen, hogy nem voltak szociálisták. Gyülölték a diktaturát és a tanácsköztársaságot, de munkára serkentette őket a nacionálizmus, amelynek céljait szolgálta a győzelmes vörös hadsereg is. Másrészt élt bennük a titkos vágy, hogy a megnagyobbitott országon belül előbb-utóbb megváltozik majd a rendszer.

Mint érdekességet emlitem meg, hogy az ellenforradalom fehér hadseregében szolgáló tisztek több mint 90%-a tagja volt a vörös hadseregnek is és olyan szervilizmust tanusitottak az Ostenburgok, a Bengyelek, a Tomcsányiak, a Banghák és mások az uralkodó kommunistákkal szemben, hogy gyakran ugy tüntek fel, mintha ők valóban pápábbak lettek volna a pápánál, — Kunabbak még Kunnál is. És az aktiv tisztek senkit sem rajongtak annyira körül, mint Szamuelyt ...

A tisztek egy része elvetett magától minden konjunkturális gondolatot és mély erkölcsi komolysággal teljesitette hivatását.

Stromfeld, a hadsereg vezérkari főnöke, nyujtott példát a katonatiszti hivatás komolyságáról. A lángeszü katona, a terveiben biztos hadvezér, kiváló szellemi és erkölcsi tulajdonságokkal, bámulatraméltó fizikai erővel és hidegvérrel végezte a gyakran idegölő munkát. Éjjel-nappal iróasztala mellett volt. Akár személyesen kerestük fel az éjszaka bármely órájában, akár telefonon hivtuk föl, Stromfeld mindig ott állt őrhelyén. Egy-egy kudarc esetén a legnagyobb hidegvérrel adta ki diszpozicióit, nyugalma átragadt minden alárendeltjére, egész környezetére és nagyban hozzájárult a sikerhez.

Politikai tekintetben mindenkivel szemben bátran hangoztatta, hogy ő nem kommunista: szociáldemokrata, akit a tanulás és főként a háború borzalmai győztek meg az eszme igazságáról. Rendkivül müvelt ember, aki a háború befejezése óta különös előszeretettel müvelte a társadalomtudományokat, de aki semmiféle konjunktura kedvéért meggyőződését fel nem áldozta. Megmondotta Kunnak, Szamuelynek és több kommunista népbiztosnak, hogy ő szociáldemokrata elveit el nem hagyja, a bolsevizmus

eszközeivel nem ért egyet, de a proletáriátus forradalmi oltárán föláldozza erejét, tudását; elsősorban azért, mert forradalmi hazájának akar szolgálatot tenni, amikor az ország földarabolása ellen küzdő vörös hadsereg sikereit igyekszik előmozditani.

Ezt a szó nemes értelmében vett hazafit az ellenforradalom kétévi börtönnel sujtotta, mert a veszedelem pillanatában föláján lotta erejét a szegények hazájának szolgálatára ...

A hadseregvezetésben minden terv, parancs és vállalkozás főszempontja az volt, hogy az elérhető legnagyobb sikert lehetőleg a legkevesebb emberáldozat kisérje. A legnagyobb harcok ideje alatt, május és junius havában, 3691 sebesültje és 6977 betege volt a fronton lévő vörös hadseregnek. A halottak száma két hónap alatt körülbelül 450-re rugott. Fájdalmas minden egyes emberélet elvesztése és ha abszolut számokban nagy is volt az áldozatok száma, az arány lényegesen kedvezőbb a világháború és más háborúk veszteségi arányánál.

A katonákhoz való viszonyunk is más volt, mint a világháború hadvezéreié. A katonák tekintélyes részét névszerint ismertük a régi munkásmozgalmi harcokból. Ahol a fronton megállapitottuk, hogy a parancsnokok hozzá nem értése vagy lelkiismeretlensége proletár-katonáink életét veszélyezteti, ott irgalom nélkül eltávolitottuk a helyükről azokat, akik többnyire tehetségtelen vagy gyakorlattal nem rendelkező tisztek vagy altisztek voltak, pártösszeköttetéseik révén kerültek vezetőparancsnoki állásba. Igy távolitottuk el a frontról egy szemle alkalmával a kommunistapárti Freystadtot, a 32-ik gyalogezred parancsnokát, akinek parancsnoksága alatt Gesztely előtt a 32-esek egy alkalmatlan állás kiválasztása miatt rengeteg veszteséget szenvedtek.

Hasonlóképpen kellett eljárnunk Seidler és sárói Szabó parancsnokokkal szemben. Emiatt a kommunisták elhiresztelték, hogy üldözöm a kommunista parancsnokokat. Arról, persze, én nem tehettem — és ezt elhallgatták —, hogy az eltávolitottak voltak tehetségtelenek és alkalmatlanok a csapatvezetésre.

Az előrenyomuló hadsereg mind távolabb került a forradalom szivétől, Budapesttől. A vörös hadsereg 2835 négyzetkilométernyi — egy kis országra való — területet foglalt vissza a csehszlovákoktól. De nemcsak a területi távolság növekedett, hanem a forradalmi ország és vörös hadsereg lelki közössége között is mind

nagyobb és nagyobb úr támadt. A vörös hadsereg világraszóló győzelmeket arat, az országban hátul kishitűség, bizonytalanság érzése és anarchia kerekedik fölül. A vörös hadsereg kombattáns csapatainak 37 000 puskájával szemben áll a csehszlovák hadsereg több mint 85 000 katonája és — amaz győz csak a szervezés alatt álló csapatok őrzik a határokat a románok, szerbek és franciák 12—14 hadosztályával szemben: és ezalatt a forradalmi ország polgári vezetése a baklövések sorozatával paralizálja a harcoló sereg sikereit.

Junius 21-én, Stromfelddel és néhány vezető politikai megbizottal való megbeszélés alapján a hadsereg nevében fölszólaltam a tanácskongresszuson, ahol brutális őszinteséggel tártam föl a helyzetet.

„Rossz a csapatok hangulata — mondottam — Erről személyesen győződtem meg. Beszéltem az emberekkel, beszéltem a politikai megbizottakkal, beszéltem egész csomó parancsnokkal, olyan parancsnokokkal, akikben mindnyájan, kivétel nélkül megbizunk. Mindegyiknél megállapitottam azt, hogy fáradtak, nem harcolnak azzal az erőteljes lelkesedéssel, mint harcoltak eddig és mindnyájan ugy érzik, hogy rend kivül sok sérelem esett rajtuk, mindnyájan szivesen jönnének Budapestre azért, mert megállapitják, hogy a Hinterland nem segiti a vörös hadsereget, s ők akarnak rendet teremteni ...

A pótlás jóformán egészen elmaradt. Kaptunk kitünő tüzérséget, amelynél kiválóbbat Európában nem találni, de nem pótolják azokat a fogyatékokat, amelyek a háborúban egészen természetesek. Lehet diadalokat aratni, de ezeknek megvan a határa, és ha igy tart a pótlás négy hétig, akkor Vágó, Landler, Pogány lefekhetnek az én vezetésem alatt a lövészárkokba, de katona nem lesz ...,

Vannak köztük betegek és idős emberek. Ezek figyelemmel kisérik az itthonmaradottakat és méltán kérdezték tőlem: ‚Miért én itt és ők otthon? És otthon nem dolgoznak rendesen, nincs munkafegyelem. Én életemet áldozom föl és ők kényelmesen élnek otthon' ...

Május 2-án óriási tapsok között kimondtuk, hogy a népbiztosoknak, munkástanácsi tagoknak legalább fele kimegy a frontra. Meg is jelentek a reklámozó cikkek a lapokban, de

sokan itt ülnek azóta is és nem teljesitik kötelességüket . . .

Az a kérdés, hogy akar-e a proletárság a proletáruralomért áldozatokat hozni, érezhető áldozatokat hozni, most, rögtön, azonnal áldozatokat hozni? Ha igen, akkor el van döntve a kérdés, akkor tovább erről tárgyalnunk nem kell. Ha nem: vonjuk vissza a csapatainkat az ántánt által megállapitott határokig és tartsuk fönn a tanácsköztársaságot tovább ugy, ahogy tudjuk. Ebben az esetben ezt kell és ezt lehet csak csinálni . . . Lehetetlen azt mondani a csapatoknak, hogy menjenek előre, amikor nem küldünk a csapatok után megfelelő pótlást, de küldünk rémhireket, lehangoló hireket, amikkel tönkretesszük a csapatok harci készségét . . .

. . . Megmondom nyiltan, *ha százszor árulónak tartanak is, én nem vállalom a felelősséget a következményekért.* Olyan határozatokért, amelyeket nem hajtanak végre, nem vállalom a felelősséget. Egy hadseregnek nem határozatokra van szüksége, hanem cselekedetekre és katonákra . . ."

Megdöbbenés, fogadkozás és — lelkes taps fogadta az őszinte szavakat. De ez a lelkesedés már csak a haláltusa előtt bekövetkező utolsó föllobbanás tapsa volt. A tettek elmaradtak. A munkásosztály parlamentjén erőt vett a lemondás, a bizonytalanság, az elhagyatottság. Ösztönszerüen fölülkerekedett a lelkekben az az érzés, hogy a győzelmes fegyverek nem hozzák meg a fölszabadulást, mert a munkásosztály erői gyöngéknek bizonyulnak a szociális átalakulás végrehajtására. Nem a tömegek gonoszsága vagy egyesek árulása, hanem a föladat mérhetetlen nehézségei torlaszolták el a további sikerek utját.

Az őszinte beszéd már nem használt. A pótlás nem javult, az anarchia fokozódott. A hadsereg belső kataszrófájának és krizisének lavinája megindult rohanó utjára.

XXXVIII.

Tanácsmagyarország külpolitikája.

A sulyos belpolitikai zavarok mellett a legbonyolultabb külpolitikai bizonytalanság lebegett állandóan a tanácsköztársaság feje fölött. Az ántánt és az országot körülvevő kis hatalmak természetszerüen ellenséges indulattal viseltetnek a tanácsköztársasággal szemben, hiszen ennek proklamálása már ellenük irányuló cselekedet volt. Csak a kicsiny, gyönge Németausztria, amelynek kormányában a nagy befolyással rendelkező szociáldemokraták is helyet foglalnak, tanusit korrekt semlegességet.

Ebben a szövevényes külpolitikai helyzetben valóban céltudatosan okos, ravasz és higgadtan cselekvő külpolitikai vezetésre lett volna szüksége az országnak. Kun Béla azért került a külügyek élére, hogy az ő összeköttetései biztositsák az orosz szövetséges aktiv támogatását. Egyebekben Kun külpolitikai vezetése egyik legsötétebb pontját alkotja a magyar proletár diktaturának.

Nem volt Kun módszerében egészséges vagy céltudatos koncepció. Cselekvései a kompromisszumos félszegségek idétlen szüleményei. Olyan emberek veszik körül, akiknél az egyetlen diplomáciai kvalifikáció a tapasztalatlanság, a naivitás, vagy, jobbik esetben, szerencsétlen fanatizmus és vakság a reális valóságokkal szemben. Kun Béla ugyan Magyarország külügyi népbiztosa, de a háttérben az embergyülölő, epés, tehetségtelen hirlapiró, Alpári Gyula a külügyi vezetés mindenható mozgatója. Kun a saját, néha jó eszméit másokkal hajttatta végre: ebben az esetben a gondolatot megölte a cselekvés félszegsége; máskor a mások hasznos cselekedeteit meggyilkolta a külügyi vezetés botor és ügyetlen irányitása. A régi hazug és korrupt diplomácia, tehetségtelenséggel párosult rosszabb kiadásban, vezette a diktatura külpolitikáját.

A külpolitikai szolgálat tulajdonképpen nem volt egyéb, mint az 1917 évi orosz bolsevik-iskola szolgai utánzásával kiépitett propagandaszervezet. Egy uj eszmékért harcba induló forradalmi ország külügyi vezetésében a propagandára kétségtelenül fontos szerep hárul. Sőt lehetnek bizonyos szituációk, amelyekben a külügyi vezetés sulypontja a propagandára esik. De ez a propaganda alkalmazkodjék a helyzethez, legyen eszköz, ne cél legyen!

Kunék propagandája öncéllá fejlődött: hiányzott belőle a rendszeresség és céltudatosság. Ott folyt a legszélesebb medrü propaganda, ahol legkevésbé volt arra szükség, ahol minden propaganda a tanácsköztársaság érdekeit keresztezte.

A propagandában gyakran elkerülhetetlen a macchiavellisztikus eszközök igénybevétele. A mi propagandánk is igénybevette a macchiavellizmus fegyvereit, de nem alkalmazta annak legfőbb alapelvét: a bölcseséget. Hazug volt az ellenség felé. Háborúban élő országban az őszinteségnek az ellenség felé való hiánya megbocsátható. De hazug volt ez a propaganda a saját népünk, a munkásosztály és a forradalom vezetői felé is, ami már megbocsáthatatlan bün és bukástokozó szerencsétlenség volt. Ha az álhirterjesztés csak a kitartás fokozására szolgáló illúziók táplálását célozza: tág lelkiismerettel még ezt is meg lehet érteni. De az illúzió és öncsalás rendszeresitése a lelki részegséghez vezet, alkoholszerü hatása butit és öl.

A sajtó csak a külügyi népbiztosság hireit közölhette. Ezzel a külföldet nem lehetett félrevezetni. A külföld jól volt értesülve a forradalom belső eseményeiről. Kémei ott nyüzsögtek a legfőbb külügyi vezetés környezetében. Freeman angol hajóskapitány, az angol kormány megbizottja, Romanelli ezredes, az olasz meghatalmazott és a többi ántánt-tiszt bejáratosak voltak a külügyi népbiztossághoz, érintkeztek a forradalom és ellenforradalom vezetőivel s igy a legpontosabban informálódhattak a belső helyzetről és jelenthették észleleteiket a külföldi kormány és sajtó számára.

A magyar sajtó hirei tehát kizáróan a forradalmi tömegek megtévesztésére szolgáltak. A történelmi távlat szemüvegén keresztül egyszerüen megdöbbentő az a lelkiismeretlenség, amely ezt a megtévesztést irányitotta. Például:

A „Tag" cimü lapban dr. Ertzbacher német tudós — irja a pártlap a külügyi népbiztosság utasitásai alapján 1918. április 3-iki számában —, a berlini kereskedelmi főiskola volt rektora, a bolsevizmus mellett ir cikket. A „Frankfurter Zeitung", a német nagykereskedelem és nagykapitálizmus világlapja megérteni igyekszik a kommunizmust, a kormány pedig aziránt folytat mélyreható tárgyalásokat, hogy az uj német alkotmányt a tanácsrendszeren épitsék föl. Pécsett a szerb katonák között forradalom tört ki. Ludendorff egy ujságiró kérdésére azt felelte: ugyanazt a hitet vallom, mint a spartakuszok. („Népszava", április 5.) Hamburgban küszöbön a tanácsköztársaság kikiáltása. („Népszava", április 9.) Egész Németországban esedékes a proletárdiktatura. A forradalom előjele Franciaországban. („Népszava", április 10.) Szerbiában kitört a proletárforradalom. A szerb katonák a megszállt területeken eldobálják fegyvereiket. Horvátországban is csak napok kérdése a proletárdiktatura kikiáltása. Braunschweig tanácsköztársaság. („Népszava", április 12.) Május 1-ére tervezik a cseh tanácsköztársaság kikiáltását. („Népszava", április 13.) Württemberg is tanácsköztársaság lesz. („Népszava", április 14.) Szilézia tanácsköztársaság lesz. („Népszava", április 26.) Kommunista fölkelések Jugoszláviában. A cseh katonák nem harcolnak tovább. („Népszava", junius 1.) Forradalmi hangulat Párisban. A sztrájk már nem gazdasági természetü. („Népszava", junius 11.)

A szociáldemokrata vezetés alatt álló „Népszava" aránylag hamar ráeszmélt arra, hogy a bolondgombaterjesztés árt a forradalom ügyének és fokozatosan letompitotta a külügyi népbiztosságtól irányitott mesterkélt hangulatkeltést. A kommunista hyperradikálizmus jegyében szerkesztett „Vörös Ujság" azonban napról-napra közölte a legfantasztikusabb álhireket.

Kun Béla a tömegmegtévesztés mellett attól sem riadt vissza, hogy a felelős kormányzótanácsot és a proletáriátus életérdekeit érintő döntő elhatározásokra hivatott hadseregfőparancsnokságot és egyéb felelős tényezőket is elárassza az álhirekkel. A hadseregparancsnokság még áprilisban arra kérte a külügyi népbiztosságot, hogy rendszeresen informálja a külpolitikai események

ről. Hogy milyen volt ez az információ, annak jellemzésére álljon itt a sok közül két távirat:

„Április 28-án 155 hü.

Ezentúl naponta kap jelentést, ha fontos események történnek: esetleg többször is naponta. Belpolitikában különösebb ujság nincsen. Hódmezővásárhelyen tegnapelőtt a fehér gárda kerekedett felül, letartóztatták a direktóriumot. Embereink ott vannak s remélhetőleg már rendet teremtettek. Délszláv mozgolódás Hamburger biztatása szerint két napon belül meg fog állni. *Mögöttük inzurrekció.* Csehországban semmi változás. *Az esetben, ha a kormány invázióra határozná el magát, megáll a munka, különösen pedig a széntermelés, minthogy Kladnó a mi kezünkben van.* Csicserin távirata szerint az orosz előrenyomulás Keletgaliciában megkezdődik. Nyugat felé folytatódnak a nem kötelező megbeszélések, személyváltozás és propaganda megszüntetése alapján. Konfliktusok az ántánt körében, nevezetesen a délszláv francia blok és Olaszország között kiéleződtek. *Olaszok összeköttetést keresnek velünk, kiküldötteik Budapesten vannak, nem-hivatalosan tárgyalunk.* Eddigelé csak kereskedelmi kedvezményekre és ugynevezett morális támogatásra hajlandók, mint amilyen a fiumeieknek a tanácsköztársaság védelme alá való helyezése. Kérem a közleményeket, melyek csakis Önnek és a népbiztosoknak szólnak, megfelelő módon felhasználni. *Kun*[1]."

Megjegyzem, hogy e távirat vételét követő 24 óra után a csehszlovákok megszállták Miskolcot, Sátoraljaujhelyet és más városokat, „elhatározták magukat az invázióra"; „a mi kezünkben" lévő Kladnó és a széntermelés, persze, nem állt meg, a keletgaliciai előnyomulás sem kezdődött meg, az olasz tárgyalás is humbugnak bizonyult.

Junius 9-én 1054 hfp. szám alatt az olaszországi helyzetről a következő információ érkezett:

„Minden forrong. Állandó utcai harcok, halottak; szervezett munkások, rokkantak, tisztviselők, a nacionálisták és proletártömegek állandóan harcolnak egymással. A nacionálisták

[1] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

egy francia-olasz háborúra uszitanak, amelynél *Magyarország támogatására erősen számitanak . . .*[2]"

Ilyen és ehhez hasonló badarságok szerepelnek Kun külpolitikai információiban.

A hadseregfőparancsnokság gondos előrelátással, persze, nem szolgáltatta ki az ország fontos érdekeit a lelkiismeretlen dilettántizmusnak. Már április közepén megszerzett összeköttetéseink alapján egy bécsi bizalmas hirszolgálatot szerveztünk, amelynek rendszeres és megbizható információi alapján aránylag tiszta képet alkothattunk magunknak a külpolitikai eseményekről.

De volt ennek a hirszolgálatnak még zavarosabb forrása is. A bécsi követségen hirszerző osztályt szerveztek. Csapatszállitási és katonai hirek szerzésével foglalkozott ez. Vezetővé egy aktiv tisztet: Pokorny századost nevezték ki. A jámbor katonai hirszerzés fokozatosan átalakult politikai és diplomáciai hirlerakattá, az uj vállalkozásból Európa valamennyi kalandorának, okmány- és aktahamisitójának bőkezü pénzforrása fakadt. Aki eladó rémhirrel rendelkezett, aki ellenforradalmi célzattal politikai vagy katonai megtévesztő hireket akart Magyarországra csempészni, az a veszedelmes határátlépés helyett a bécsi követség hirszerző osztályát kereste föl — és még pénzt is kapott érte. A hirbörze nagyszerüen prosperált. Később, mint bécsi követ, néhány napi megfigyelés után minden részletében megismertem ennek a Conan Doyle regényeibe illő intézménynek a munkálkodását.

Vásárolt aktákat az ántánt-követségek szolgaszemélyzetétől, notórius álhirlapiróktól, nemzetközi szélhámosoktól, „forradalmároktól" és ellenforradalmároktól. Az ellenforradalom bécsi megbizottja, Bethlen István környezete jó pénzért kocsiderékszámra vett és szállitott valódi és hamisitott aktákat.

De a bécsi börze nemcsak vásárolt, hanem szállitott is hireket. Ántánt-követségek és Bethlen István voltak a legbőkezübb aktakommittensek.

Mindig bővebben hullott a nagyszerüen lendülő aktaüzlet áldása. A külügyi népbiztosság pedig — nem tudom: naivitásból vagy gonoszságból — a szüzi ártatlanság képével továbbitotta ezeket a buta és hamis jelentéseket a többi népbiztosságokhoz. Ott

[2] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

mindenütt olyanok, beavatottak és avatatlanok, kezelték ezeket a bizalmas és „hiteles" információkat, hogy a diszkrét jelentések gyakran órák alatt elterjedtek Budapesten, sőt a frontra is jutott belőlük.

A hadseregparancsnokság már alig tudta kihámozni az álhirek ezreiből a fölhasználható igaz jelentéseket.

Borzalmasan romboló hatást gyakoroltak ezek a hirek az ellenőrző hirszolgálattal nem rendelkező személyekre és tényezőkre. Ezt mindenki természetesnek fogja találni, aki az „akták" közül elolvas néhányat.

Hadügyminiszterium, Páris. VII. osztály.

101749-P. 3. sz.

Az egyesült erdélyi csapatok parancsnokságának, Franchet d'Esperay tábornok kezéhez. A wieni missió utján.

Páris 1919. junius 29.

Junius 28-án kelt 6174—2/B.IV. számu sürgönyét tudomásul vettük.

Közlöm Önnel a Foch tábornok által adott következő utasitásokat:

1. cikk. Politikai kérdésekben forduljon az ellenforradalmi kormányhoz (Garami-kormány) Szegeden.

2. cikk. Sürgős elhatározásoknál PETAIN tábornaggyal és PESAN tábornokkal egyetértésben járjon el és ez elhatározásokról ide jelentést tegyen.

Kivonat ántánt-táviratokból:

1. Clemenceau átirata 23-ról:

Magyar népbiztosok a szövetségesek birósága elé állitandók. Szökésük légi uton Oroszországba megakadályozandó. Németország és Svájc e tekintetben már igéretet tettek, hogy az ott leszálló népbiztosokat kiszolgáltatják. 641/S. ikt. szám.

Négyek Tanácsa, Páris. 14 196-E/6 szám.

Követség — Wien. Allizé ur kezéhez.

Németausztria végre elérkezett ahoz a ponthoz, hogy megóvja Franciaország, illetve az ántánt érdekeit.

Önön mulik tehát, hogy a külügyek miniszteréhez egy határozott jegyzéket intézzen, amelyben közbenjárást kér a magyar követség ellen. Azt mondhatja, hogy Ausztriában, különösen Wienben kevés esélyt tulajdonitanak a kommunizmusnak, de nehogy csalódjanak. A jelenlegi csend nem sokáig fog tartani, ha nem teszik lehetetlenné a szovjetpropagandát.

Az egyetlen mód a kommunizmus megakadályozására az, hogy a magyar követség kiutasittassék, de különösen Czóbel, Linder, Kunfi és Fenyő urak eltávolittassanak.

A hires Bettelheimről meg vagyunk győződve és a misszió titkos ügynökei is jelentették, hogy az egy homloktérbe állitott ember.

Ha az ausztriai kormány bármilyen ellenkezést mutat, fenyegesse meg Ausztriát, hogy az ántánt el van határozva, hogy beszüntetik az élelmiszerszállitást és Ausztriát ujabb blokáddal sujtják.

Válaszát várom, jegyzékének másolatát füzze hozzá.

Kat. titk. szolg. 15 718 szám. *Clemenceau.*

A pontos hamisitó, persze, mellékelte az ántántnak Otto Bauer külügyi államtitkárhoz intézett hasonlószövegü jegyzékét is.

A négyek tanácsa, Páris. 14189-T/3.

Wieni francia misszió, Hallier tbk. saját kezéhez.

Kun Béla kormányával fönnálló békére vonatkozó rendeletek mai nappal hatályon kivül helyeztetnek.

A szövetségesek elhatározták, hogy egy bolsevik-kormánnyal semmiesetre nem tanácskoznak. Részemről teljesen lehetetlen, hogy Kun Béla kormányával kössek békét.

Ha Kun kész arra, hogy a bolsevista eszméről lemond és ha ő szociálista kormányt alakitana jogos alapon, akkor az ántánt, nézetem szerint, mindjárt kész lesz arra, hogy vele tanácskozzon.

Sőt egy szociálista kormány nekünk sokkal kedvesebb lenne, mint a szegedi. Egy polgári kormány nem tudná magát tartani sokáig és ezen esetben ujra kényszeritve lennénk közbelépésre.

Lehet, hogy a proletáriátus nincs megelégedve a bolsevizmussal, de soha sem lesz kész arra, hogy egy polgári kormányt fogadjon el.

A legközelebbi napokban a szövetségesek kiküldötteivel fogunk tanácskozni és akkor utasitásokat adunk, hogy miként viselkedjen Ön Kun Bélával szemben.

A mi a wieni követség intrikáit illeti, már elhatározáshoz jutottunk, melyet mellékelek.

Kat. titk. szolg. 15 693. *Clemenceau.*

A négyek tanácsa, Páris. 1412-F/g. szám.

Misszió Wienben. I. t. k. sz.

Hallier táb. kezeihez

Páris, 1919. julius 1.

Tegnap hosszu tárgyalásom volt Foch tábornagy és Lloyd George miniszter urakkal. Freemann parancsnok is résztvett és személyesen tette meg közléseit a magyarországi eseményekről.

Freemann jelentése szerint a polgárok és a parasztok igazán szánalomraméltó életet élhetnek.

Ennek következtében elhatároztuk, hogy a leggyökeresebb eszközöket fogjuk használni.

Öt legtevékenyebb ügynökét küldje Magyarországba. Megnevezem őket: Brand, Dieu, Dufernais, Sinat és Fous, akik Ön által mint a legügyesebbek jelenttettek nékem.

A misszió ellátja őket igazoló levelekkel és Budapestre irányitja. Megérkezésükkor jelentkezzenek Mardeau hadnagynál, aki az egyedüli főnökük.

Mardeau részére szóló utasitások mellékeltetnek.

Kat. titk. szolg. 15 574 szám.

Érk. 1919. julius 4. *Clemenceau.*

A négyek tanácsa. 141 — A/1.

Titkos szolgálat Budapesten. Mardeau hadnagy kezéhez a wieni misszió után.

Egy tanácskozás után, melynek Freeman őrnagy jelentése szolgált alapul, Foch tábornaggyal következő elhatározáshoz jutottunk.

A wieni misszió öt legügyesebb ügynöke — Brand, Dieu, Dufernais, Sinat és Fous — a legközelebbi napokban Budapestre indulnak. Az a parancsuk, hogy Önnél jelentkezzenek és csupán az Ön rendeletére álljanak.

Ön ezen ügynököket arra fogja felhasználni, hogy a népbiztosokat, főképen Szamuelyt figyeljék meg. Egy ügynöknek mindig az utóbbi közelében kell, hogy legyen és ne hagyja szemen kivül.

Ön tartozik nekem naponta az ügynökök jelentéseit megküldeni.

Mindenben teljhatalommal ruházom fel Önt. Ha Ön látja, hogy Szamuely a polgárok és parasztok elnyomatását folytatja, akkor késedelem nélkül adhatja ügynökeinek a parancsot, hogy mentsék meg Magyarországot ettől a hóhértól.

A wieni misszió már értesittetett, hogy az ügynököket inditsa utba.

Kat. titk. szolg. 15575 *Clemenceau*

Vettem 1919. junius 4-én. *Foch*[3].

A Clemenceau és Foch aláirással ellátott otromba hamisitványok hatottak: a rémhireket szaporitották és a lemondás bizonytalanságát növelték. Több bajt okoztak ezek a szájról-szájra járó, elferditve továbbadott hirek, mint valamennyi ellenforradalmi akció együttvéve.

A külpolitikai helyzet a forradalom kezdetén Tanácsmagyarország szempontjából nem volt kedvezőtlen. A forradalom hullámvonala fölfelé tartott: Németország még nem irta alá a békeszerződést. A különböző német városokban a forradalmi munkásság

[3] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

fegyveres harcokat vivott, a küzdelem a munkásság és a reakció között balra tolta a tömegeket. Ausztriában a forradalmi proletáriátus pártja, a szociáldemokrata párt befolyása és hatalma napról-napra fokozódik. Ukrajnában és Keletgaliciában a bolsevik hadseregek előrenyomulóban vannak. A Magyarország körül fekvő uj államokban a szociálista pártok és a munkásosztály döntő tényezőkké fejlődnek ki. A nagy ántánt államai között a békeszerződések tárgyalása körül éles ellentétek mutatkoznak. Egyfelől Anglia, az Egyesült Államok és Franciaország, másfelől Franciaés Olaszország, végül Olaszország és Jugoszlávia között a különböző nacionálista és imperiálista érdekből kifejlődő ellentétek, ügyes külpolitikai vezetés mellett, lehetővé tették volna a magyar forradalom számára bizonyos sikereknek az elérését.

Kun Béla a kedvező szituációt nem tudja kiaknázni. Dilettántizmusa kicsinyes prókátorfogásokban merül ki. Büszkén hivatkozott arra, hogy ő már Oroszországban is Lenin ellenzéke volt s nem hajlandó Leninékhez hasonlóan átnyergelni. Ő a bresztlitovszki béke előtti Oroszország külpolitikájának volt a hive s egész külpolitikai tevékenységében nem is érzett más hivatást, mint hogy ő legyen Oroszországnak előretolt propaganda-agenturája. Ilyen alapelvek mellett azonban elhanyagolódott a magyar forradalomnak az érdeke. A Smuts-béke elutasitása, a Brown professzornak beigért személyváltozás elszabotálása és sok más, sikerrel biztató külpolitikai akció elgáncsolása *ennek* a dogmapolitikának volt a természetes következménye.

Az aktivitást mimelő külpolitikai passzivitás a belső összeomlással egyidejüen megteremtette a külpolitika csődjét is.

De azért Kun állandóan tárgyalt az ántánt megbizottaival. Ha szociáldemokraták informálódtak az ántánt megbizottainál — mint Peyer Károly, Miakits Ferenc és Király Albert szakszervezeti vezetők —, ezt árulásnak minősitette. De ő térdet-fejet hajtott Freeman, a kis angol kapitány előtt. Parancsait szervilizmussal teljesitette. Dormándy ezredes bebizonyitott ellenforradalmi cselekmény következményeitől is megszabadul, mert Freeman ur nagyhatalmu egyénisége lépett föl érdekében. A kiskaliberü diplomáciai prókátor az ántánt tényezőivel nem tárgyal, minden közeledést büszkén visszautasit, ezzel szemben a hajóskapitányok diplomáciájával akart sikereket aratni.

Ausztria volt az egyetlen állam, amely még föntartotta Magyarországgal a rendes diplomáciai összeköttetést. A gazdasági kapcsolat sem szakadt meg. Részben rendszeres kereskedelem, részben csempészés utján ipari termékek érkeztek be Ausztriából. Minden érdekünk az volt, hogy Ausztriával a jóviszony föntarttassék. Egyetlen tribün volt, ahonnan az Európa blokádja alatt álló magyar munkásosztály a külvilággal érintkezhetett. A legelemibb politikai józanság és önérdek parancsolta az Ausztriával — a szociáldemokrata párton keresztül — kinálkozó jóviszony ápolását.

Különösen Kunfi képviselte erélyesen ezt az álláspontot. Kun szerencsétlen vaksága azonban az osztrák-magyar viszony elmérgesitéséhez vezetett. Diplomáciai jegyzékekben, a párt hivatalos lapjában szinte perverz kéjjel támadta az osztrák szociáldemokraták vezetőit, de főként Otto Bauert, Németausztria külügyi államtitkárát. Amikor ezért kérdőre vonták, sunyi alakoskodással azt válaszolta, hogy Oroszországban Bucharintól azt tanulta, hogy a baloldali szociálistákat kell legélesebben támadni, mert ezek a támadások hatása alatt, féltve a radikálizmus glóriáját, megtántorodnak és a bolsevizmus felé orientálódnak. Balkáni morálra épitett számitásából kifelejtette a Bauerok és Adlerek nyugati szocialista moráljat és a marxi megismerés szikláján megedződött szocialista képzettségét!

Az osztrák szociáldemokrata párt minden támadás ellenére — ha az ántánt nyomásának hatása alatt aktiv segitséget nem is nyujthatott — semlegességével mérhetetlenül nagy szolgálatokat tett a magyar proletáriátus ügyének.

Április közepén hivatalos ügyben Bécsben jártam. Érintkeztem a szociáldemokrata párt vezetőférfiaival és Julius Deutsch hadügyi államtitkártól a vörös hadsereg számára hadianyagot kértem. Deutsch kijelentette, hogy az osztrák köztársaság és osztrák proletáriátus veszedelmeztetése nélkül nem teljesitheti kérésünket. A legnagyobb jóindulat nyilatkozott meg az osztrák szociáldemokraták részéről a magyar proletáriátus élet-halálharcával szemben, de a katonailag megszállt Ausztria olyan ántánt-nyomás alatt állott, amely mellett minden aktiv segitség az osztrák forradalom megsemmisitésével járhatott volna. Az ántánt élelmiszervonatai szállitottak az éhező Ausztriának élelmet. Ezeknek az élelmiszervonatoknak a beszüntetése a legborzalmasabb éhinségbe döntötte volna

Ausztria munkásosztályát. Minden aktiv segitség pedig ezeknek az élelmiszervonatoknak a beszüntetésével járt volna.

Tudta ezt Kun Béla is. Junius 23-án Kun táviratot intéz a hadseregfőparancsnoksághoz, amelyben tudatja, hogy

„Cunningham (Az ántánt bécsi katonai megbizottja. — A szerző.) nyilatkozik a lapokban, nyilatkozata szerint az ántánt megszünteti Wien élelmezését, ha kommunista mozgalmak lesznek[4].“

Ezért csunya alakoskodás, tudatos rágalmazás, ha kommunista részről a magyar proletáriátussal szemben elkövetett hütlenséggel vádolják az osztrák szociáldemokrata pártot.

Az osztrák proletáriátus különben is állandó érdeklődéssel kisérte a magyar forradalom eseményeit. A wieni katonatanács küldöttsége — dr. Josef Frey elnök, Leo Deutsch és Leo Fischer — áprilisban kiküldetésben Budapesten jártak. Meglátogatták a forradalom vezetőit és informálódtak a helyzet felől. Világosan megkérdezték: ha az osztrák proletáriátus csatlakoznék a tanácsköztársasághoz és ha az ántánt megszünteti Ausztria élelmezését: Tanácsmagyarország vállalja-e legalább annyi élelmiszernek a szállitását, mint amennyit az ántánttól kapnak? Erdélyi Mór közélelmezési népbiztostól kapott információk alapján őszinte képet rajzoltam a magunk élelmezési nehézségeiről s kijelentettem, hogy Ausztria élelmezésére nem vállalkozhatunk. Dr. Frey csodálkozással állapitotta meg, hogy Kun, velem ellentétben, bizonyos élelmiszerszállitmányokra vonatkozóan kötelezettségeket is vállalt és haragosan nyilatkozott Kun felelőtlen és lelkiismeretlen eljárásáról. A későbbi események: a rendkivüli élelmezési hiány Budapesten teljes egészében igazolták a mi felfogásunkat.

A forradalom későbbi folyamán az európai forradalom kedvező kilátásai csökkentek. Németország aláirta a békeszerződést. A forradalom kezdetén háttérbe szorult burzsoázia uj erőre kapott. Az ellenforradalmi fegyverkezés tért hóditott. Az orosz forradalom Judenics, Kolcsak és Denikin ellenforradalmi kalózgárdáival volt elfoglalva. A két külpolitikai pillér — a világforradalom és az orosz segitség —, amelyekre a március 21-iki koncepció felépült, összeomlással fenyegetett. Már az ultraradikális kommunisták is

[4] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

kénytelenek voltak beismerni, hogy a határidőre szállitandó világforradalom nem fog az ő fantasztikus kívánságaik szerint bekövetkezni. Ha nem is utópia a világforradalom, de lassu folyamat, amely a nagy kapitálista államok bel- és külpolitikai erőviszonyai szerint igazodik s nem befolyásoltatja magát egy kis ország kétségbeesett helyzetétől, annak kívánságai szerint. Másrészről már az orosz segitségre sem lehetett épiteni.

Szamuelyt jelentéstétel és információszerzés céljából a kormányzótanács kiküldte Oroszországba. Szamuely visszaérkezése után sötét képet rajzolt az orosz katonai helyzetről. Az oroszok legdélibb frontja Tiraszpolnál néhány zászlóaljjal átlépte ugyan a Dnyesztert, ez az erő azonban stratégiai szempontból számitásba sem jöhet. Olyan messze áll a magyar határtól, olyan ellenséges hadseregek vannak még közbeékelve, hogy ezen az alapon az orosz segitségre való épités belátható időn belül hiu ábránd marad.

A magyar tanácsköztársaság, elhagyatva az egész világtól, nem számithatott szorongatott helyzetben lévő szövetségesére. Önmagának kell védelméről és fönmaradásáról gondoskodnia. Uj szituáció elé kerültünk, uj taktikára lett volna szükség. Erre az átnyergelésre, erre az áttanulásra azonban Kun Béla nem volt kapható. Folytatta a maga kis mesterségét. Többre becsülte a forradalmi dogmákat, mint a gyakorlati alkalmazkodás mentőkötelét. A bukást ez a dogmaimádat csak siettette.

XXXIX.

A szociálizált közgazdaság.

A háború alatt összeroncsolt termelő apparátussal, a lerongyolódott vasuthálózattal, a belső és külső háborútól sanyargatott, nemzetközi blokád alatt sinylődő ország mélyreható szociális átalakulását lépten-nyomon támadó és egyre tornyosuló nehézségek akadályozták meg. A proletárforradalom szociális reformjai inkább kisérleti jellegüek voltak. Félénk tapogatódzások, esetenkint bravuros huszár-attakok, amelyeknek nyomán egy végleges átalakulásnak csak szimptomáit figyelhettük meg. De azért a négy és fél hónapos kisérlet, a társadalmi és gazdasági átalakulás egy-egy eredménye alkalmas a sikerekre és kudarcokra vonatkozó általános törvényszerü következtetésre.

a) A földbirtok szociálizálása.

A földbirtok kérdése volt a szociális forradalom legkényesebb és legnehezebben megoldható kérdése. Földhöz kell juttatni a parasztságot; ki kell elégiteni a parasztok földéhségét; lehetően meg kell tartani a nagy földbirtokegységek rendszerét, hogy a városok lakosságának élelmezése biztositva legyen; forradalmositani kell a parasztságot, de nem szabad eltávolitani a birtokok szakértő technikai vezetőit, nehogy a mezőgazdasági termelés folytonossága a mezőgazdasági munka kellő közepén fönnakadjon. Ezek voltak azok a legfőbb problémák, amelyek a forradalom vezetőit a földbirtokkérdés megoldása körül foglalkoztatták.

A kommunisták álláspontja adva volt az októberi forradalom alatt elfoglalt állásfoglalásukkal. Ők annakidején véres harcot folytattak a Károlyi-kormány földosztó politikája ellen. Most hatalomra jutottak; nem tehettek egyebet, mint a földosztás helyett az ő programjukat: a nagybirtokok szociálizálását, termelőszövetkezetek alakitását kellett megvalósitaniok. Ennek az álláspontnak

a győzelme el volt döntve a szociáldemokrata párt csatavesztésének pillanatában. Ennek a kifejezője volt az a tény is, hogy a mezőgazdasági ügyek vezetését a termelőszövetkezeti eszme legfanatikusabb képviselőjére, Hamburger Jenőre bízták.

A forradalom harmadik hetében, április 4-én már megjelent a földbirtok szociálizálásáról szóló rendelet. Ennek értelmében

„minden *közép- és nagybirtok*, minden tartozékával, élő és holt felszerelésével, valamint mezőgazdasági, ipari üzemével együtt minden megváltás nélkül a proletárállam tulajdonába megy át.

A *kis- és törpebirtok* a hozzátartozó házzal és melléképülettel együtt továbbra is megmarad eddigi magántulajdonban.

A köztulajdonba átvett földbirtokok szövetkezeti kezelésre a földet művelő mezőgazdasági proletárságnak adatnak át.

A termelőszövetkezetnek tagja lehet minden 16 éven fölüli férfi és nő, aki a termelésben évi 120 munkanappal résztvesz. A jövedelemben mindenki a végzett munka arányában részesedik[1]."

Föltünő, hogy a földbirtokrendelet — az ipari üzemekről szóló rendelettel ellentétben — kategórikusan a *megváltás nélküli* kisajátítás elvét valósitja meg. Ennek az a magyarázata, hogy a földbirtok körül alig volt külföldi érdekeltség: nem kellett emiatt külföldi konfliktusok veszedelmétől tartani.

A szociálizáló rendelet *nem* állapitja meg, hogy *mely* kis- és törpebirtokok maradnak magántulajdonban. Ebben a kérdésben a kommunisták még egymás között sem tudtak megállapodásra jönni. A később kiadott végrehajtó rendelet kompromisszum alapján jött létre. Eszerint a 100 katasztrális holdnál kisebb birtokok megmaradnak régi tulajdonosaik kezében.

E rendelet következtében több mint 7 millió katasztrális holdat szociálizáltak. 6.3 millió katasztrális hold, tehát a földbirtoknak körülbelül 48%-a, maradt magántulajdonban. Ez a kép azonban csak a papiroson való szociálizálást tükrözi vissza. A valóságban még rosszabb volt a helyzet. A termelőszövetkezetek vezetése, tehát a földbirtok kezelése, termelőbiztosokra volt bizva. A termelő-

[1] A forradalmi kormányzótanács és népbiztosságok rendeletei, I. füzet, 56 old.

biztos mellé az ott dolgozó mezőgazdasági munkásokból üzemi tanácsot választottak. A termelőbiztost a földmüvelésügyi népbiztosság nevezte ki. Az üzemek folytonosságának biztositása céljából a kommunista vezetés alatt álló földmüvelésügyi népbiztosság a leggyakrabban *a régi tulajdonost vagy a régi gazdatiszteket* nevezte ki termelőbiztosokká.

A teljesen tudatlan, a szervezkedés első óráit élő, nagy százalékában irni és olvasni sem tudó mezőgazdasági munkások üzemi tanácsai semmi befolyást sem tudtak gyakorolni az üzem vezetésére: ki voltak szolgáltatva a termelőbiztosnak. Az ő szemükben tehát *nem* változott meg a helyzet a földbirtok szociálizálása mellett. A régi tulajdonos vagy annak megbizottja ott maradt, a régi kastélyban lakott, a régi pazar életmódját folytatta, ő parancsolt továbbra is a munkásainak, azzal a különbséggel, hogy ha azok nem engedelmeskedtek, lázadoztak: már nem a szolgabiróhoz fordult, hanem — a proletárállam forradalmi törvényszékét vette igénybe az engedetlenekkel és lázongókkal szemben. És tudni kell, hogy a mezőgazdasági proletáriátus a földbirtokost és megbizottját: a gazdatisztet, a szolgabiró és a csendőr mellett, évszázados elnyomóként ismerte, a nép leggyülöltebb ellenségének tekintette. Most ismét ezek hatalmába került.

A tanácskormány a munkabérek meghatározását, természetesen, kivonta a termelőbiztosok hatásköréből; országos rendelettel szabályozta, lényegesen fölemelte. Ez az intézkedés kedvezően befolyásolhatta volna, a földosztás elmaradása mellett, a földmunkások érzésvilágát, ha a munkabérek emelkedésével párhuzamosan (vagy még annál nagyobb arányban is) nem emelkedtek volna a blokád, az áruhiány, az infláció és a termelés csökkenése következtében az életszükségleti cikkek árai.

De mindennél kedvezőtlenebbül hatott a mezőgazdasági proletáriátusra egy másik sérelem: az évszázados földéhséget a forradalom nem elégitette ki. A Károlyi-forradalomtól beigért, a Messiásként várt földosztás ismét elmaradt. Ezzel szemben a kis- és törpebirtokosok magántulajdona fönmaradt. A mezőgazdasági proletár szeme előtt ott maradt a régi nagybirtokos, mint termelőbiztos — csak a tisztje nevét változtatta meg —, a régi kis- és törpebirtokos (20—100 holdig terjedő földbirtok Magyarországon már tekintélyes vagyont jelent!), mint magántulajdonának

haszonélvezője, és csak a proletár maradt továbbra is a proletárállamban a robotoló, a birtoktalan, a kizsákmányolt.

Hát még az milyen érzelmeket kelthetett a föld proletárjában, amikor arról értesült, hogy az uj állam a 100 holdas birtokosgazda pénzszükségletéről is gondoskodik, pénzt ad neki a termelés folytatására, elengedi adóját? Bizonyos, hogy ezt az intézkedést is a termelés föntartásának gondja sugalmazta. De a jó szándék nem változtatja meg azt a hatást, amit a rendelkezés okozott.

Nyilt kérdés marad, hogy az élelmező politika szempontjából használt-e valamit a nagybirtokok megtartása? Bizonyos, hogy a nagyüzem földbirtokpolitikája a kommunista társadalomban a belterjes termelés és a városi lakosság ellátása szempontjából föltétlenül előnyös és célszerü megoldás. De az *átmeneti* helyzetben *más* szempontok is irányadók.

A magyar forradalomban a nagy földbirtokok megtartása mellett a városok lakosságának élelmezése napról-napra rosszabbodott. Sem a nagybirtokról, sem a falu kisbirtokosaitól nem lehetett, sem szépszerével, sem erőszakkal, elegendő mennyiségü élelmiszert biztositani a városok számára.

Az ellátás kérdését tehát nem oldotta meg a nagybirtok. Emellett forradalom-politikai szempontból sulyos baklövés volt az, hogy a parasztságnak a földosztást váró igényét teljesületlenül hagyták. A mezőgazdasági proletáriátus milliónyi embere megcsaltnak érezte magát. A falu tömege nem kapott a forradalomtól semmit. Ezért elfordult a forradalomtól, nem adott katonát a vörös hadseregnek, nem dolgozott kedvvel, csökkent a termelés, nem látta el a város lakosságát elegendő élelmiszerrel.

És erről a földbirtok-szociálizálásról mondta Hamburger Jenő a tanácsok országos gyülésén, hogy azt „sokkal céltudatosabban és előrelátóbban valósitottuk meg, mint az oroszok . . .“

Öncsalás a kommunistáknak az a fölfogása, hogy azok a parasztezredek, amelyek a diktatura utolsó napjáig hősiesen szolgálták a proletáriátus forradalmát, a szociális forradalom földbirtok-politikájából meritették lelkesedésüket. A történelmi tények az ellenkezőjét bizonyitják. Ama parasztezredek legtöbbje, amelyeket az ország belsejéből egészitettünk ki, gonoszul és gyáván viselkedett, sőt egy részük nyiltan az ellenforradalomhoz csatlakozott. Csak azok a parasztezredek voltak lelkesek és harcrakészek, csak azok

harcoltak lankadatlanul, amelyeknek katonái a megszállott területről valók voltak. Ezeket azonban nacionálizmus fütötte, ezek vissza akarták szerezni régi otthonukat, régi birtokaikat. Ha földet adtunk volna a parasztnak, az élelmező nehézségek nem lettek volna nagyobbak, de a földjét minden paraszt kaszával-kapával, fegyverrel védte volna otthon és a hadseregben a külső és belső ellenforradalom ellen. Ha földosztás lett volna: aligha rendezkedett volna be olyan kényelmesen a fehér terror ellenforradalma.

Világosabb képet nyerünk az igazságról, ha nem a bukás után hangoztatott bolsevik nyilatkozatokat vesszük szemügyre, hanem a forradalom alatt elhangzott hivatalos megnyilatkozások alapján indulunk el. Hamburger Jenő a tanácskongresszus június 17-i gyülésén jelenti, hogy

> „el lehetünk készülve arra, hogy a *mezőgazdasági proletáriátus* között folyamatban lévő erjedési folyamat, ami természetes következménye a forradalomnak, esetleg *a bekövetkező aratási munkálatok idején komolyabb zavarokat fog előidézni.* Különösen, amióta az ellenforradalom részéről a kék- és fehérpénz közötti különbséget belevitték a földmunkások tudatába, azt észleltük, hogy ott egy bizonyos kellemetlen, *tőlünk való eltávolodási irányzat kapott lábra*[2].“

Végül bejelenti, hogy a proletárállam kénytelen lesz arra, hogy erős karhatalmat szervezzen meg. Előtérbe nyomul ismét az a bolsevik ideológia, amely minden társadalmi kérdést, még a proletáriátussal szemben is, az erőszak eszközével akar megoldani. Hiszen a mezőgazdasági proletáriátus a régi feudális magyar világban is minden megmozdulására ugyancsak az erőszakot és a karhatalmat kapta feleletül. Az ő szempontjából tehát e téren sem történt változás.

A forradalom hajtóereje a falu lappangó, öntudatlan osztályharcát is föllobbantotta. De a falu tanulatlan népe megzavarodott az előtte értelmetlen események menetétől. Az agitátorok raja lepte el a falvakat. Kemény szónoklatok hangzottak el a birtokososztály ellen, sok igéret a falu szegényeinek: végeredményben a földbirtokososztály változatlanul élvezte a vagyon előnyeit, a falu proletárja pedig tovább robotolhatott. A hirdetett elvek és a gya-

[2] „Népszava“: 1919 június 18-i szám.

korolt politika között mutatkozó ellentét következménye az volt, hogy a faluban az osztályharc hadállása fölcserélődött. A tapasztaltabb, tudásban gazdagabb, konzervativ, forradalomellenes birtokos paraszt maradt a falu vezére, a proletáriátus az ellenforradalmár birtokosgazda mellé szegődött és a forradalom *ellen* fordult.

Elősegitette ezt a folyamatot a képzetlen agitátorok serege. Ezek nem ismerték a falu nyelvét, észjárását, szokásait, belegázoltak a parasztok és földmüvesszegények tradicióiba, — a következmény az ellenforradalmi ideológia terjedése volt.

A falu, amely az ország lakosságának 60%-át öleli föl, eltávolodott a forradalomtól, elégületlenné vált. Részben a passziv, részben az aktiv ellenforradalomhoz csatlakozott. Nem termelt, nem élelmezte a városokat, nem védelmezte a neki földet nem adó hazáját, nem kergette el kaszával-kapával a visszatérő földesurat és földbirtokosokat, nem fejtett ki ellenállást, amikor azok ujra birtokba vették a földet. Ez volt az agrárországban lezajlott forradalomnak egyik legnagyobb belső katasztrófája.

b) Ipar, kereskedelem és közlekedés.

Az ipar, kereskedelem és közlekedés szociálizálása terén, a földbirtokszociálizálással ellentétben, érvényesült a tömegek akarata. A szociálizálás az egész vonalon megvalósult. Minden husznál több munkást foglalkoztató ipari üzem, minden tiznél több munkást foglalkoztató kereskedelmi üzem, valamennyi közelekedő vállalat, a külkereskedelem, a belkereskedelem, az ipari termelés legnagyobb része, az anyagbeszerzés és anyagelosztás, a szinház, a kultura, egyszóval az egész közgazdasági és társadalmi élet a proletárállam kezelésébe és vezetése alá került. A termelő és kereskedelmi gépezet üzembetartására hatalmas, szakértő elemekből álló apparátusra volt szükség.

A proletárállam gazdaságát a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács vezette. Ez a testület, különböző alosztályaival, a régi gazdasági miniszteriumok és népbiztosságok ügykörét egyesitette. A Népgazdasági Tanácsot vezető népbiztosok mellé a szakszervezetek, a helyi gazdasági tanácsok, a fogyasztási szövetkezetek, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek központjának és az anyaghivataloknak küldötteiből álló 80 tagu tanácsot szerveztek. A népbiztosságok

által előkészitett, a gazdaságra vonatkozó minden rendelkezést e tanács elé terjesztettek, amely mellett külön mezőgazdasági és külön technikai tanács müködött. A vidéki központokban hasonló szervezettel *helyi* népgazdasági tanácsok alakultak. A Legfelsőbb Népgazdasági Tanács a vidéki gazdasági tanácsokkal egyetemben vezette az ipari és mezőgazdasági termelés, a kereskedelem és az élelmezés ügyeit, intézte az áruelosztást, anyagbeszerzést, az ország és a szociálizált üzemek pénzügyeit. Hatalmas bürokratikus szerv fejlődött ki, amely papiroson valóban tetszetős, elfogadható szervezet képét mutatja. Fejlődött kulturáju országban, normális viszonyok között kialakult kommunista államban ez az organizáció kifogástalanul müködnék. Az áruban szegény, belső és külső ellenségtől marcangolt, termelésében aláaknázott országban még ez a szervezet sem tudta életképessé tenni a szociálizált termelést, elsősorban azért, mert a keretek kitöltésére hiányzott a szakértő emberanyag.

A magyar proletárforradalomnak egyik sajátossága volt — és ebben lényeges eltérést mutat az orosz forradalomtól —, hogy az intellektuális elem, sőt a burzsoáziának egy része is a forradalom kezdetén annak szolgálatába szegődött. A magyar proletárforradalmat nem előzte meg véres polgárháború a hatalom birtokáért, a vértelen átmenet biztositotta egy időre a proletáriátushoz nem tartozó elemek közremüködését.

De lassankint megváltozott ez a helyzet. A munkásság bizalmatlan volt a burzsoázia régi megbizottjaival szemben. Éles ellentétek fejlődtek ki az üzemekben alkalmazott tisztviselők és munkások között. A tisztviselők is elégedetlenkedtek, hogy a régi megkülönböztetés a tisztviselők és munkások között megszünt, azonfelül a proletárállam szolgálatában maradt burzsoák, az állami és magántisztviselők nagy része a forradalom és diktatura menetétől visszariadt, annak eszközeit elvetette magától; a külső támadások és belső ellenforradalmak a bizonytalanság érzetét keltették föl bennük. Kezdetben félreálltak, végül szabotáltak: lassankint a termelés nagyjából szakértő vezetés nélkül maradt. Jó forradalmárok szakértelem hijján vezették a gazdaságot: ez a hiányosság sulyos akadályokat görditett a szociálizált termelés utjába.

Egyetlen megbizható, nagyszerüen bevált pillére volt a szociálizált termelésnek: a szakszervezetek organizációja. A szak-

szervezet a proletárállamban megváltoztatta funkcióit és hivatását. A proletárvezetés alatt álló állam szociálizált termelésében a gazdasági harc kiküszöbölődik. A munkabér- és munkaviszony rendezését az állam vállalja, nincs kapitálista, akivel szemben a munkások érdekeit harc árán is védelmezni kell — de azért a szakszervezet nem válik fölöslegessé, sőt még jelentősebb tényezője lesz a termelésnek, mint eddig volt. A szakszervezet az üzemi tanácsok révén befolyást nyer az üzemi termelésre, funkcionárusai vezetik az ipari termelést.

A szakszervezetek — amennyire erők álltak rendelkezésre — csodálatos gyorsasággal tanultak bele az uj funkcióba. Bámulatos szakértelmet tanusitottak a gazdasági élet minden vonatkozásában. Az élelmező iparban a nagyszerüen végrehajtott üzemi koncentráció, a luxusipar fokozatos kiküszöbölése, a faiparban a tipusos termelés rendszeresitése és még sok kiváló teljesitmény a szakszervezeti céltudatos gazdasági vezetés jegyében valósult meg.

Egy-egy szakszervezeti vezető több funkciót is kénytelen volt vállalni. Ennek következtében elhanyagolták a tulajdonképpeni szakszervezeti vezetés és irányitás munkáját és az uj föladatok legfontosabbikát: a munkafegyelem helyreállitását és az uj tömegek nevelését. E hiány sujtotta a legérzékenyebben a produkciót.

A proletáriátus, amelynek vállain nyugodott a diktatura gazdasági, társadalmi és katonai terhe, kezdetben lángoló lelkesedéssel állt a proletárállam szolgálatába. Az uj rend kitermelt néhány száz kitünő szervező erőt, de ezek a szükséglethez képest elenyésző csekély számban álltak rendelkezésre. A tisztviselők szabotálása mellett, tapasztalt szakerők hijján, a munkásságnak kellett az államot, a megyéket, a sok ezer községet kormányoznia, az ezrekre menő üzemeket vezetnie. Az a munkásság, amely eddig az állami és községi kormányzatból ki volt rekesztve, amely a szociális és gazdasági életben teljesen jogtalan volt, amelynek semmiféle szociális és gazdasági gyakorlata nem volt — az a munkásság honnan vette volna a megfelelő erőket e föladatok ellátására?

Még rosszabbodott a helyzet a forradalom második szakában. Május 2-ika után, amikor az iskolázott munkásság, annak vezetői, a tapasztalt bizalmiférfiak kimentek a frontra, otthon, többnyire értelmetlen vezetés alatt, az uj tömegek maradtak. Ennek követ-

kezménye volt a fegyelem meglazulása, csökkent a gyárakban a munkafegyelem és a termelés.

De más okok is hozzájárultak a termelés csökkenéséhez. A munkásság általában elégedetlen volt. Csillogó reménységekkel, hiu ábrándokkal a bolsevizmustól várt megváltást. A Messiás beérkezett, de a remények nem váltak be. A proletárforradalomtól, a proletáriátus uralmától a gazdasági viszonyok jobbrafordulását, több élelmet, jobb lakást, jobb ruházatot és kevesebb munkát reméltek. Mindennek az ellenkezője történt. Az élelmezés roszszabbodott, a lakásbajokban csak egyesek számára lett előnyös változás, nem volt ruha és más életszükségleti cikk, a nélkülözés napról-napra fokozódott, azonfölül a forradalom még több munkát, még nagyobb áldozatokat, katonáskodást és esetenkint az életét követelte a munkásnak.

Ez a változás a csalatkozás, később az elégedetlenség érzését váltotta ki a tömegekből. Minden zökkenés, minden baj, kellemetlenség erősbitette ezt az érzést. Hiányzott a tömegekből a forradalmi elszántság, amellyel a forradalomért dolgozni, szenvedni és nélkülözni is tud. De ez nem a tömegek büne, hanem a kultura, iskolázottság, szervezettség és forradalmi előiskola hiányából keletkezett természetes állapot volt. Zökkenés és kellemetlenség, sajnos, éppen elég volt. Annyi, amennyi a tömegek elégedetlenségét a végsőkig fokozta.

A fölszaporodott kiadások szükségessé tették *uj pénz* forgalombahozatalát. Az állami bankjegyintézet Ausztriában van, — megtagadja a bankjegyek kiszolgáltatását. A proletárállam kénytelen más forgalmi pénzről gondoskodni. Az uj bankjegyekért parasztok és kereskedők minden fenyegetés ellenére alig szolgáltatnak ki életszükségleti cikkeket. A munkásság haragja és elégületlensége emiatt a proletárállam és forradalom ellen irányul.

A szociálizált termelés arra a természetszerű, helyes álláspontra helyezkedik, hogy olyan *árpolitikát* kell követnie, amely az áru termelő költségeihez igazodik. Ezért és más okok következtében az árak emelkednek. A munkásság elégedetlensége ujabb táplalékot kap.

A parasztok szabotálása miatt *csökkent az élelmiszerfölhozatal.* Az ellátás rosszabbodik (bár még korántsem olyan rossz, mint amilyen Bécs munkásságának ellátása a háború és forradalom alatt volt!). A munkásság ezt is a forradalom terhére irja.

A proletárállam kisajátitja a burzsoák fölös *lakásait*. De nincs pénz, nincs épitőanyag uj házak épitésére. Sok száz munkáscsalád kap elhelyezést, de uj házak épitése nélkül a lakáskérdés nem oldható meg. A tömegek lakáskövetelése nem teljesithető. Ez forrása ujabb elégedetlenségnek.

Áruhiány és blokád következtében nem kaphatók ipari cikkek. A kereskedők is szabotálnak. A szociálizált kereskedelemben csak bürokratikus utánjárás mellett és csak az arra rászorulók kaphatnak életszükségleti cikkeket, mert a proletárállamnak takarékoskodnia kell a meglevő készletekkel. Ez is az állam ellen irányitja a tömegek haragját.

Mindezt tetézi az *uj bürokrácia* garázdálkodása; ez az uj bürokrácia végül a proletárállam ellen lázitja nemcsak a burzsoáziát, hanem az egész munkásosztályt is.

A munkásság általános elégedetlensége, békében és forradalomban egyaránt, *a termelés csökkenésében* nyilatkozik meg. Kétségtelen, hogy az elégedetlenségen kivül más tényezők — rossz élelmezés, háború, gépek leromlása ésatöbbi — is befolyásolják a termelést. De nagyon érzékeny tényező a munkás hangulata. Azokban az üzemekben, ahol szakszervezetekben nevelt, szociálista előképzettségü munkások nagy csoportban dolgoztak: a termelés csökkenése egyáltalán nem vagy csak részben mutatkozott. Ezek a munkások megértették a nehézségeket, tudták, hogy az uj rendet előbb föl kell épiteni, tehát dolgoztak a forradalomért. A Schlick-gyár hidépitőosztálya, a fegyvergyár szerszámkészitői, esztergályosai, a csepeli gyár néhány osztálya, a tábori telefonkészitők, néhány faárugyár: nemcsak föntartják, hanem fokozzák is a termelést. A szervezett munkások több szakmája, dicséretes példaadással, önként elhatározza az akkordmunkának ujra való fölvételét, hogy a termelés csökkenését megakadályozza.

De ezek a csoportok csak a ritka kivételek közé tartoznak. A többség munkateljesitménye rohamosan csökken.

A budapesti Láng-gyárban 30%-kal, a Friedrich-gyárban 75%-kal, a Ganz-vagongyárban 36%-kal csökkent a termelés[3]. A fronton küzdő vörös katonák számára dolgozó katonai konfekció-

[3] Varga Jenő szociálizáló népbiztos jelentése a tanácsok országos gyülésén, 1919 junius 16.

iparban a béketermeléssel szemben 80%-os a termelés csökkenése. De *a legkatasztrofálisabb a helyzet a bányászatban.* Külföldi szén nem érkezik: a belföldi széntermelés az alappillére a szociálizált termelésnek, sőt az egész proletárforradalomnak. Ennek tudatában a forradalom vezetői megkülönböztetett bánásmódban részesitik a bányászokat. A közel százezer főnyi bányamunkásság normális élelmiszeradagokat kap. Sokkal többet, mint a városi munkásság. többet, mint amennyit a háború alatt. És az eredmény a széntermelés 10—35%-ig terjedő csökkenése, a béketermeléshez viszonyitva 50%-os a csökkenés. A Népgazdasági Tanács elnökének jelentése szerint *a különböző szénbányák napi termelése:*

	1918 októberben, a háború utolsó hónapjában:	1919 jun. 23-án:	1919. jun. 29-én, a diktatura negyedik hónapjában:
Tatabányán	372 vagon	230 vagon	215 vagon
Tokodon	25 „	25 „	25 „
Dorogon	105 „	75 „	70 „
Pilisvörösváron	64 „	30 „	25 „
Környén	12 „	18 „	18 „
Ajkán	26 „	18 „	18 „
Salgótarjánban	311 „	170 „	160 „
Baglyasalján	118 „	70 „	70 „
A borsodi-csibai bányákban	169 „	50 „	70 „
Szászváron	21 „	15 „	15 „
Nagymányokon	17 „	15 „	15 „
A kisebb bányákban	260 „	86 „	80 „
Összesen:	1500 vagon	802 vagon	781 vagon[4]

A föltétlenül kielégitendő célokra 838 vagon szénre volt szükség, ugy, hogy a termelés fokozatos csökkenése mellett kényszeritve volt a Népgazdasági Tanács arra, hogy a legszükségesebb üzemektől elvonja a szenet. Annál szükségesebb volt ez a rendelkezés, mert közeledett a cséplés ideje és emellett egyes bányákban egy egy hét alatt 10—15 vagon volt a *napi* termelés csökkenése.

A termelés katasztrófája mellett a szociálizált kereskedelem is csődbe került. Áruhiány, spekuláció és szabotálás bénitotta meg a magánkereskedelmet, a hivatalos áruelosztás a jegyrendszer mellett sem prosperált.

A szociálizált *közlekedés* funkcionált a legkielégitőbben — igaz, hogy ott a szakerők általában a helyükön maradtak.

[4] A Népgazdasági Tanács elnökének bizalmas jelentése.

A magyar proletárforradalom szociálizáló kisérletének sikertelensége azonban nem diszkreditálhatja a szociálizálás eszméjét. A legéletrevalóbb eszmének az érvényesülését is megakadályozza az alkalmatlan helyzetben, meg nem felelő tényezőkkel megkisérelt, rossz végrehajtás.

A szociálizálás csak akkor nem valósitható meg, ha az egész vonalon való szociálizálást, a tömegek szellemi és morális előkészitése és a gazdasági és társadalmi helyzet figyelembevétele nélkül, szakemberek hijján akarják kierőszakolni.

XL.

Az ellenforradalom.

A szociálizálás, a rekvirálások, a polgári szabadság megszoritása, a sajtószabadság elnyomása: a diktaturától rendet, nyugalmat és az ántánt elleni küzdelmet váró burzsoáziát néhány nap multán a tanácsköztársaság ellenségévé tette. Ez a fordulat az események természetes következménye volt. Senkisem remélt más hatást a fegyveres polgárháborútól.

De a polgárság ellenséges hangulata nem maradt elszigetelt jelenség. Az intellektüell szakerőkkel való bánásmód a szellemi munkásokat, a rövidlátó földbirtokpolitika a mezőgazdasági munkásokat és a törpegazdákat is az ellenforradalom táborába hajtotta. Ha volt a parasztságnak egy része, amely a forradalommal rokonszenvezett, ezt megvaditotta s az ellenforradalomba kényszeritette a tulbuzgó, ultraradikális agitátorok tevékenysége. Ezek kimentek a falvakba és a vallás meg a templom ellen való hangulatkeltéssel, a legkülönfélébb féktelenkedésükkel a forradalom ellen lázitották a parasztságot és földmüvesszegényeket.

A parasztság ellenforradalma *a városok kiéheztetésében* nyilvánult meg. Ezzel sulyossá tették a munkások helyzetét. Ilyenmódon ezek is elégedetlenekké váltak és fokozatosan a diktatura ellen foglaltak állást.

Az általános elégedetlenség olaj volt az ellenforradalom tüzére. Fölbátoritotta az országon belül a puccsistákat, az országon kivül az ellenforradalom emigránsait. Kezdetben komolytalan puccskisérletek, később veszedelmes fegyveres fölkelések, külső fegyveres beavatkozások tették izzóvá a forradalmi talajt.

Az ellenforradalom első szárnypróbálgatásai április közepe táján, a román támadás idejére esnek. A román hadsereg előrenyomulásának hirére kibujik odujából a még teljesen szervezetlen belső ellenforradalom, amely fegyverek hijján egyelőre a forradalom ellen irányuló *röpiratok* terjesztésével kellemetlenkedik. A vörös

hadsereg visszavonulása, az ismételt vereségek fölbátoritják az ellenforradalom különböző csoportjait. Május 1-én, az első vörös hadsereg fölbomlásának tetőpontján, már Budapesten is nyiltan mozgolódnak, elérkezettnek látják az időt a cselekvésre.

De a munkásosztálynak május 2-iki erőteljes megmozdulása a belső ellenforradalmat is megfélemliti. Az első kisérletek kudarcán okulva, az ellenforradalom a rendszeres szervezkedés terére lép. Budapest helyett, ahol a munkásság tulsulyban van, a vidékre teszi át székhelyét.

a) A dunántuli ellenforradalom.

A belső ellenforradalom főfészke a dunántuli agrárvidék, amely *nem* hadmüveleti terület. Az ottani állapotokról hüséges leirást nyujt Pogány népbiztos alább közölt jelentése. Pogány már a diktatura elején katonai parancsnokságra vágyott. Nagyon elkeseritette, hogy kineveztetését megakadályoztuk. De féltünk attól, hogy a rábizott csapatokat dezorganizálja. Végre Landler ismételt közbenjárására május közepén a hadseregparancsnokság kinevezte a szervezés alatt álló, nem kombattáns, dunántuli második hadtest parancsnokává. Pogány uj állomáshelyéről a következő jelentést küldte a hadseregfőparancsnoksághoz:

„... A hadtest a lehető legrosszabb állapotban van. Zárt csapataink voltaképpen alig vannak. Csak mindenféle töredékek és törmelékek ... A hadtestparancsnokság még azt sem tudja, hol, mennyi és minő csapattesthez tartozó osztályokkal és alosztályokkal rendelkezik ... Ahonnan csapatokat jelentenek, voltaképpen csak valami tagolatlan massza van, ami egyáltalában nem tartozik semmiféle csapattesthez, nincsenek fölszerelve, nincsenek tisztjeik, nincs semmiféle beosztás.

A szó szoros értelmében teljes zürzavar és anarchia uralkodik katonai szempontból a Dunántul egész területén[1].“

A katonai zürzavar mellett a parasztság is mozgolódik; ellenforradalmi szervezkedés észlelhető. A munkásság és a diktatura szervei, a direktóriumok is ellenséges magatartást tanusitanak. Nem adnak lovat a tüzéreknek. A katonák nem teljesitik a be-

[1] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

vonulásra fölszólító parancsot. Május 23-án Pogány jelenti, hogy a demarkációs vonalon álló csapatok sorra megtagadják az engedelmességet.

Május 29-iki jelentésében még brutálisabb képet fest az ottani helyzetről:

„*A parasztság teljes egészében a legaktivabb módon ellenforradalmi, a munkásság pedig passziv,* nem érzi magát angazsálva a proletárdiktaturában. A katonaság nem teljesiti a parancsokat. Nincsen nap, hogy valamely vidékről ne érkezne ellenforradalomnak hire. Devecserben, Nagykanizsa vidékén, Vasmegyében egész sora a községeknek lázad föl és csak formális ütközetek utján lehetett őket megfékezni. *Tüzérség és repülők* is kénytelenek voltak beavatkozni a harcba. A parasztság mindenütt, ahol nem is lázad fel nyiltan, csak fogcsikorgatva türi uralmunkat. A parasztsággal könnyen el lehetne bánni, ha a munkásság elég forradalmi volna. *A munkásság azonban egyáltalán nem hajlandó önfeláldozásra és aktivitásra.*

Székesfehérvárott 1800 munkás bevonult, de alig 600-at lehet a kaszárnyákban tartani. A többi memorandumozik, fegyverkezik; nem akarják a várost elhagyni. A dunántuli zászlóaljak nagyrésze egyszerüen negligálja a parancsokat, csak ott akar szolgálatot teljesiteni, ahol neki tetszik vagy ahol jövedelmezőbb *csempészés* folyik ...

A Dunántul, ahogyan ma van, *a legkisebb kudarc esetén teljesen ki fog siklani a kezünkből. A dunántuli parasztságot semmiféle szociálista propaganda nem fogja a közel jövendőben mi mellénk állitani*[2]."

Pogány szinte naponkint kéri a Dunántulnak hadmüveleti területté való nyilvánitását, mert joggal félt attól, hogy nyilt fegyveres ellenforradalom robban ki ezen a területen. Pogánynak jelentéseit következetesen továbbitottam a hadügyi népbiztosságnak. Kun és Szántó tehát ismerték az ottani állapotokat, de titkos céljuk szolgálatában szabotálták a Dunántulnak hadmüveleti területté való nyilvánitását. Féltékenységükben meg akarták akadályozni, hogy a hadseregfőparancsnokság ott is rendet teremthessen; azonfölül személy szerint is gyülölték Pogányt, tehát még

[2] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

a forradalom veszedelmeztetése árán sem teljesitették kérését. Végre, több mint *kétheti* halogatás után, junius 1-én a kormányzótanács elfogadta Pogány javaslatát és a Dunántult hadmüveleti területté proklamálta.

De már ez a rendszabály is elkésett. Junius 2-ikán a győri katonai parancsnokság politikai megbizottja, Rákos Ferenc már jelenti, hogy a Dunántulon kitört a vasutassztrájk és a csapatok szállitása megakadt. A mozgalom szédületes gyorsasággal terjedt. Hullámai Budapestre is átcsaptak, az ottani vasutasok is be akarták szüntetni a munkát. A sztrájk proklamálását gazdasági követelések köpenyébe burkolták. Azonnali fizetésrendezést, az ujonnan megállapitott fizetések rögtöni kiutalását, a sztrájkolók büntetlenségét követelték, azonfölül biztositékokat akartak arra nézve, hogy a vasutasokat mentsék föl a vörös hadseregbe való bevonulás kötelezettsége alól.

A sztrájk hatása alatt, illetve a csapatszállitások késedelmessége miatt az északi harctéren folyó hadmüveletek megakadtak.

Landler Jenő népbiztos, akinek nagy érdemei voltak már a békében a vasutasok szervezése körül és aki a vasutasok között valóban népszerü volt, személyesen igyekezett a vasutassztrájkot leszerelni. De szóba sem akartak vele állni. Sulyos sértésekkel illették, — világos volt, hogy az egész mozgalom politikai jellegü, amelynek célja a diktatura megbuktatása.

A kommunista párthoz tartozó Rákos Ferenc a vasutasok valamennyi követelésének a teljesitését javasolta. Ennek alapján megegyezés jött létre a kormányzótanács megbizottai és a vasutasok között. A büntetlenség biztositása mellett még további engedményeket is kaptak, amennyiben a sztrájk ügyében kiküldött vizsgáló bizottságba a sztrájkolók három tagot delegáltak, nehogy a sztrájkolókat bármiféle bántódás érhesse.

Az ellenforradalomnak ez a megnyilvánulása egyfelől hátbatámadta az ország területi épségéért harcoló vörös hadsereget, másfelől megteremtette az ellenforradalmi hangulat minden előföltételét. Ettől az időponttól kezdve magasra csaptak az ellenforradalmi tüz lángjai. A Dunántulnak meg a Duna—Tisza közének számtalan községében — Csorna, Dunaföldvár, Dunapataj, Hajós, Kalocsa ésatöbbi — napirenden voltak fegyveres ellenforradalmi fölkelések, fegyveres harcok, nyilt lázadások.

A dunántuli ellenforradalmat az ausztriai határvárosokban tartózkodó ellenforradalmi tisztek és más emigránsok szitották. Irányitója és lelke Craenenbrock ezredes: a mindenütt és mindenkivel szemben ellenforradalmakat szimatoló Pogány József népbiztos vezérkari főnöke volt. A Pogány közvetetlen környezetében tartózkodó Craenenbrock szoros összeköttetésben állott a szegedi ellenforradalmárokkal, azoknak utasitásai szerint cselekedett; Pogány teljes bizalmát birta. Sőt az utóbbi május 16-án a hadseregfőparancsnoksághoz intézett jelentésében azt irja Craenenbrockról, hogy „igen értelmes és kitünő katonának látszik".

Pogánynak ezt a nézetét az ellenforradalmárok is osztották, — legalább ezt bizonyitja az a kitüntető tény, hogy a diktatura bukását követő napon az ellenforradalmárok magas katonai parancsnoksággal bizták meg Pogány vezérkari főnökét.

b) A szegedi ellenforradalmi kormány és a bécsi komité.

A magyar impérium alatt maradt terület legdélibb részén feküdt az ország második városa, a 120 000 lakosu *Szeged*. A diktatura kikiáltása után francia csapatok szállták meg a várost s átjátszották a hatalmat a polgárság kezébe. Magyarország felé fegyveres kordont állitottak föl s elszakitották ezt a várost is az ország területétől. Most itt gyülekezett az ellenforradalmi tiszteknek és emigráltaknak egy része.

Az ellenforradalmi emigráció másik része *Bécsben* gyülekezett. Minden bécsi belvárosi kávéházban ott tanyázott egy-egy ellenforradalmi kormány, komité és egyéb hasonló elnevezések alatt müködő társaság. Mindenki kapott szerepet, aki a régi Magyarország katasztrófájának részese volt, azonfölül fajra és vallásra való tekintet nélkül mindenki, aki pénzt áldozott az ellenforradalmárok eltartására és dorbézolásainak költségeire. Ilyenformán a nyerészkedők és lánckereskedők tekintélyes serege csatlakozott hozzájuk. Ezek azonban két vasat tartottak a tüzben: az ellenforradalmároknak pénzt adtak, másrészről a tanácsköztársaság bécsi áruforgalmi irodájával a legjövedelmezőbb üzleteket kötötték.

A román megszállás alatt állott *Arad* városában is megalakult gróf Károlyi Gyula elnöklete alatt egy ellenforradalmi „kormány". Tagjai habsburgista, reakciós elemekből verődtek össze. A Habs-

burg-ellenes román kormány nem rokonszenvezett ezzel az ala kulással: egyizben le is tartóztatták a kormányt játszó urakat. Kiszabadulásuk után jobbnak látták áttenni székhelyüket a francia parancsnokság, de a polgárság vezetése alatt álló Szeged városába.

Az ellenforradalmi „kormány" mindenekfölött a pénzszerzéssel foglalkozott. Lefoglalta és elköltötte Szeged bevételeit, az adóhivatal jövedelmeit, eladta az állam főkészletét, a dohányjövedék termelését, kölcsönöket vett föl, mindenféle cimen közel 46 millió koronát harácsolt össze.

De a duhaj ellenforradalom még több pénzre vágyott. Tárgyalásokba bocsátkoztak a bécsi Rotschild Lajos báróval[3]. A zsidómészárlás programjával alakult ellenforradalom a zsidó Rotschildhoz fordult pénzért. És a zsidó tradicióit nagyratartó Rotschild szivesen kötött jó üzletet, pénzt kinált — biztos kezesek és magas uzsorakamat ellenében — a zsidó pogrom céljaira alakitandó hadsereg megszervezésére. Jó bankárhoz illően kikötötte, hogy a kölcsönösszeget táblázzák be gróf Schönborn és őrgróf Pallavicini kül- és belföldi birtokára és azonfölül magas kamatköltségek megállapitásához ragaszkodott.

A betáblázás és kamat azonban már tullépte a kölcsönkérő hazafiak teherbirását. Más pénzforrást kellett keresni.

Május 2-án Takách-Tolvay ezredes és Hajós követségi titkár néhány kalandor segitségével kirabolták a tanácsköztársaság bécsi követségét. Elfogták Bolgár és Fenyő követeket és eltulajdonitottak 140 millió korona értékü valutát és készpénzt. A bécsi rendőrség a rablók egy részét elfogta, a pénzből azonban csak 63 millió korona került meg. A fönmaradó összeget a Szmrecsányi György vezetése alatt álló ellenforradalmárok keritették meg.

A nagyszerü és kiadós zsákmányért éles harc indult meg. A bécsi komité és a szegedi kormány egyaránt követelte a zsákmány igazságos fölosztását. A több mint 70 millióra rugó összegből a bécsi komité végre 3 millió koronát küld a szegedieknek[4]. De ez kevés volt a folyton szaporodó eszkimóknak. Az ellenforradalmi kormány julius 26-án megtartott ülésén a „hadügyminiszter" in-

[3] Kelemen Béla dr.: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez. 407 old.

[4] Kelemen Béla dr. I. m., 502 old.

ditványára fölszólítja Szmrecsányiékat, hogy 10 millió megtartása után fönmaradó összeget szolgáltassák be a szegedieknek[5].

Szmrecsányi, persze, nem akarta kiadni a jogos zsákmányt. Ő is reprezentált.

A bécsi és szegedi ellenforradalmárok közös jellemvonása volt ugyanis a költséges reprezentáció, értsd: a mértéktelen tivornyázás. Hirszerzőink befurakodtak a szegediek és bécsiek táborába. Rendszeres jelentést kaptunk arról, hogy amig a forradalom katonái nehéz, kemény harcokat folytattak az ország területi épségéért, munkások és parasztok életüket áldozták föl a hazáért, addig a bécsi és szegedi szállókban a szabadalmazott hazafiak bor, pezsgő, cigányzene mellett áskálódtak az országért küzdelmet folytató forradalom ellen. Horthy Miklósnak, az ugynevezett szegedi hadsereg „főparancsnokának és hadügyminiszterének" vezetésével a szegedi Kass-szállóban rendezett tiszti orgiák a szegedi gyászmagyarok tevékenységének a legsötétebb fejezetei közé tartoznak. A tiszti életnivóhoz való alkalmazkodás szerezte meg a szellemiekben szegény, de a duhajkodásban vezető szerepre alkalmas Horthynak a hasonló szellemü tisztek ragaszkodását, a fővezéri és később a kormányzói tisztséget.

A bécsiek viszont a hires Sacher-szállóban mulatoztak és ott kártyázták el a követségi pénzt. Dorbézoltak, kávéházi és személyi torzsalkodásokkal töltötték az időt.

De azért hivataloskodtak is. A szegediek „követeket" delegáltak Bécsbe, Svájcba. Bár sehol el nem ismerték „kormány"-ukat, mint magánemberek külföldi arisztokrata összeköttetéseikkel folytattak aknamunkát a forradalom ellen. Hadsereget „szerveztek", minisztereket, államtitkárokat, kormánybiztosokat neveztek ki.

Ezeket azután jól megfizették. Báró Bornemissza Gyula — aki a forradalmi kormányokkal is kötött üzletet — kapott a svájci utra 70 000 svájci frankot, Pázmándy Dénes, egy, a politikai életből évek óta kiközösitett, több mint kétes jellemü hirlapiró párisi utra 10 000 frankot[6].

Gömbös Gyulát a francia parancsnokság kiutasitja Szegedről. Bécsbe utazik, de ezt megelőzően a julius 28-án megtartott „mi-

[5] Kelemen Béla dr. I. m., 404 old.

[6] Kelemen Béla dr. I. m., 502 old.

nisztertanács" Gömböst államtitkárrá nevezi ki és a polgári fizetési osztályba sorozza be — hogy az államtitkári magasabb jövedelmét biztositsa számára[7].

Végül, a bukás után, augusztus 10-én, amikor már más polgári kormány volt Budapesten, *minisztertanácsi* határozattal kimondják, hogy a szegedi kormány tagjai miniszteri cimre és nyugdijjogosultságra (kéthavi magánténykedésükért) illetékesek[8]. Ilyen volt az ellenforradalom önzetlensége!

De a szegediek — látszatra — még „hadsereget" is szerveztek. 1300 katonájuk volt. Többnyire aktiv tisztekből álló tiszti csapatok: a Prónay-Moravek-Ostenburg-, a Bárdoss-század és Simonyi-huszárok[9] elnevezés alatt később hirhedtté vált katonai alakulatokból állt ez a hadsereg. Mindnyájan vitézek és hősök fegyvertelen munkásokkal és zsidókkal szemben, — de arra nem voltak rábirhatók, hogy fegyveres csapatokkal szálljanak szembe.

Komoly katonai erő sohasem volt a szegedik kezében. Toboroztak: az eredmény 4869 ember, akik közül 3500 „tartalékban" marad, illetve nem vonul be. Rendelkezésükre áll a franciáktól kapott 1250 Mannlicher-puska, 260 karabély, 1500 német puska, 1500 orosz puska, 800 Werndl-fegyver és 18 ágyu[10].

Ezzel szemben Belitska, a szegediek „hadügyminisztere" csak 30 000 emberrel és megfelelő tüzérséggel hajlandó megkockáztatni a vörös hadsereg elleni támadást. Tudta, hogy ennyi embere nem lesz, ezért állitott föl ilyen követelést.

Horthy már nagyobb hős volt. Enyhitő körülmény, hogy a szárazföldi hadmüveletekről fogalma sem volt. „Minisztertanács"-on vállalkozott arra, hogy 10 000 emberrel leveri a vörös hadsereget — ha a franciák és szerbek keresztülengedik az ántánt-vonalon. Annyit még ő is értett a katonai dolgokhoz, hogy a franciák és szerbek saját biztonságuk érdekében nem járulhatnak hozzá ahhoz, hogy az ántánt-vonalon magyar csapatok átvonuljanak.

---

[7] U. o., 411—412 old.

[8] U. o., 511 old.

[9] U. o., 494—497 old.

[10] U. o., 451 old.

A szegediek katonai gyöngeségéről informálva volt a kormányzótanács. Ennek tulajdonitható, hogy elkövette azt az elbizakodottságból folyó hibát, hogy tulságosan lebecsülte a hadsereg nélkül is számottevő erőt képviselő emigrált ellenforradalmat.

Nem volt ugyan hadseregük, de külpolitikai összeköttetésekkel rendelkeztek. A szegedi francia parancsnokság, a bécsi francia, angol és olasz misszió arisztokrata diplomatáinál a grófok ellenforradalma a forradalmi munkássággal szemben baráti segitőkézre talált.

Fegyvereikben sem voltak válogatósak. A követség kirablásától, a tanácskormányhoz intézett békeajánlaton keresztül a legsulyosabb hazaárulásig: minden eszközt megragadtak, hogy a munkásság uralmát megtörjék, hogy földbirtokaikat, régi kiváltságaikat visszaszerezzék.

Első lépésük a megegyezés kisérlete. Május 19-én Gömbös Gyula inditványára az alábbi levélben fordulnak a tanácskormányhoz:

„Országos magyar kormányzó bizottság végrehajtó bizottsága.

A magyar Tanácskormánynak!

Szeged, 1919. május hó 22-én.

Mint a Szegeden megalakult „Országos magyar kormányzó bizottság végrehajtó bizottsága" első kötelességünknek tartjuk a magyar tanácskormánnyal az érintkezést azon célból felvenni, hogy vele békés, az országos és a magyar nép érdekét szolgáló *testvéri megegyezést* találjunk.

Minden gyülölettől menten, csupán tárgyilagosan véve a magyar tanácskormány és a magyar vörös hadsereg helyzetét, abban a felfogásban vagyunk ugyanis, hogy e helyzet Önökre nézve, Uraim, teljesen kilátástalan. Az ország gazdasági ereje napról-napra csökken, katonai ereje pedig, oly mértékben, mint az számbelileg növekszik, elveszti értékét, miután nyilvánvaló, hogy a bevonulók többsége és a tisztikar belsőleg a Magyarországon jelenleg uralkodó rendnek elkeseredett ellensége. De ezektől eltekintve, kilátástalan Magyarország helyzete hadászati szempontból is. A vörös hadsereg körül van véve az ellenség oly hadcsoportjai által, melyek számbeli tulsulyok mellett fölényes anyagi felszereléssel rendelkeznek. A

harc tehát végeredményben a magyar vörös hadsereg teljes leverésével s egyben Magyarország végleges összeomlásával fog befejeződni. Hiába való minden ellenállás. A hideg ész és a hazafias lelkiismeret a kapitulációt parancsolják.

Ezért, mielőtt még felelősségünk teljes tudatában fegyverbe szólitanánk a magyar népet is a magyar bolsevizmus letörésére — Önökhöz fordulunk.

Uraim, kerüljék a testvérháborút, de kerüljék azt is, hogy a vörös Magyarországot idegen fegyveres erővel kikényszeritett, külpolitikailag végzetes következményekkel járó és a magyar nép becsületét vérig sértő kapituláció elé vigyék akkor, amidőn az ország kormányzásának és a hadsereg vezetésének egyszerü átadása által mindezt elkerülhetik.

Tegyék le előzetes közös megállapodás alapján kezeinkbe a kormányzást. A kapitulációnak ez a módja, gyakorlati szempontból tekintve — ugy hisszük — Magyarországra, *a magyar hadseregre* és a tanácskormányra nézve is a legkevésbé megalázó. *Testvér testvérnek adja át az országot.*

Bizalmas megbeszélésre várjuk Önöket Dorozsmára.

Gróf Teleki Pál elnök, távol, Kelemen Béla.

Gömbös Gyula. Varjassy Lajos.

Hencz Károly. Fülöp Béla.“

A hatalomért még testvérnek szólitják a gyülölt kommunistákat is. A levélben kért találkozás nem történt meg.

De emellett intervencióért könyörögtek, memorandumoztak az ántántnál, a románoknál és a szerbeknél.

Horthy Miklós, Belitska Sándor, Balla Aladár, gróf Teleki Pál a belgrádi kormánynál jártak és katonai intervencióért előszóbáztak. Muzsa Gyula volt képviselő Maniu Gyula román miniszterelnöknél járt segitségért, de elutasitották, mert az erdélyi Maniu jól ismerte a magyar zsentrit. Nem hitt a szorongatott helyzetben hangoztatott alázatos igéreteiknek, nem akart velük tárgyalásokba bocsátkozni.

Gróf Teleki Pál és gróf Károlyi Gyula Szegeden, gróf Bethlen István Bécsben francia katonai segitség ügyében buzgólkodott:

francia katonákkal akarták hátbatámadni a haza területéért harcoló vörös hadsereget.

Franchet d'Esperay tábornok oktatta ki junius 26-án a Szegeden nála járt ellenforradalmárokat kérésük képtelensége felől:

— Hogyan gondolják Önök, hogy francia vér omoljon Magyarország rendjéért[11]?

A magyar zsentrik, persze, ugy gondolták. A saját vérüket és pénzüket ők nem áldozzák fel a haza oltárára. Állami pénzért, francia és román katonákkal szivesen hadba indulnak — persze: a front mögött — magyar katonák ellen.

A jegyzékek özönével árasztották el az ántánt-államok és szövetségeseik kormányát. Mindent megigérnek. A franciák kifogásolják a szegedi ellenforradalmárok reakciós, habsburgista és germanofil multját. A julius 12-iki „minisztertanács"-on már Horthy Miklós, a császár leghüségesebb ellentengernagya is mint frankofil és mint a demokratikus irány képviselője szerepel.

De minden alázatosságuk és kaméleon tehetségük mellett is: az ántánt nem bizott bennük. Nem ismerték el kormányukat, mert tudták, hogy nincs erejük és talajuk az országban.

A külpolitikai kudarcért a belső ellenforradalom szitásával kárpótolták magukat. Ez a vállalkozás veszélytelenebb, mert ők a határon kivül tivornyáznak: csak néhány ezer ismeretlen paraszt és polgár életét veszélyeztetik, fölidézik a polgárháborút. Kudarc esetén csak a magára hagyott, föllázitott plebejus pusztul el, siker esetére pedig ők foglalják el a hatalom pozicióit.

Életüket veszélyeztető emisszáriusokat küldtek az országba, de a vezetők egyénileg a leggyávább módon viselkedtek. Bethlen István Bécsben — tehát az ország határain kivül — mindennap másutt lakott, mert állitólag névtelen, fenyegető levelekkel árasztották el. Pallavicini őrgróf egyizben a szegediek megbizásából kereste Bethlent, de napokon keresztül nem találta, mert a bolsevikverő hős, Bethlen gyáván bujdosott. A vitéz Gömbös Gyula, amikor Bécsbe küldik, vonakodik a helyét elfoglalni, mert, szerinte, *ott* kloroformmal dolgoznak.

Ilyenek voltak a vezérek. De annál lelkiismeretlenebbül küldték halálba a félrevezetett elégedetleneket.

---

[11] Kelemen Béla dr. I. m., 303 old.

c) Junius 24.

Az ellenforradalommal szemben való küzdelem már az első naptól kezdve hamis vágányokra terelődött. A félrevezetett, jelentéktelen embereket üldözték és azalatt az ellenforradalom vezetői Haubrich, Kun, Pogány és más népbiztosok előszobáiban, a népbiztosi protekció verőfényében sütkéreztek.

Junius 24-én, amidőn már köztudomásu volt a munkászászlóaljak fokozatos elkedvetlenedése és visszavonása a harctérről, *Budapesten* is megtörtént az első nyilt, fegyveres ellenforradalmi kisérlet.

A szegediekkel és Craenenbrockkal cimboráló Lemberkovits Jenő százados — egy egzaltált idegzetü tiszt — junius közepe táján fölkereste Haubrich segédtisztjét, Lajtos századost és elmondotta neki, hogy 30 000 vasmunkás áll rendelkezésére egy junius második felében kitörésre kerülő puccshoz. Ennek célja a bolsevik kormány elsöprése és egy szociáldemokrata kormány kikiáltása. Fölkérte Lajtost: vegye rá Haubrich József városparancsnokot, a vasmunkások egyik vezető emberét, hogy álljon az ellenforradalom élére.

Lajtos nem teljesitette Lemberkovits kérését, ellenben Lemberkovitsnak azt mondotta, hogy csak készitse elő a dolgokat, a puccs kitörése esetén Haubrich a mozgalom élére áll. Haubrichnak a készülő eseményekről egy szót sem szólt. De azt hitte, hogy miután Haubrich is elégedetlen a jelenlegi kormányzattal, siker esetén Haubrich valóban átveszi a vezetést.

Lemberkovitsnak a vasmunkásokra vonatkozó állitása csupán merő fantázia volt. Az egész meséből annyi volt igaz, hogy a vasmunkás-szövetséghez tartozó és a dunai flottillához beosztott Arkner József nevü vasesztergályossal állt összeköttetésben, aki a beszélgetés folyamán előadta neki a vasmunkások elégedetlenségét. Arknerral együtt készitették elő a puccsot. Naivul azt hitték, hogy a munkások elégedetlensége cség ok arra, hogy a proletáriátus régi elnyomóival, a tisztekkel együtt a kormány ellen forduljanak.

Arknernak sikerült azzal a bárgyu hiresztelléssel, hogy akcióját Haubrich is támogatja, egy ujpesti bőrgyár néhány tucat mun-

kását és az egyik, vasmunkásokból álló tüzérlaktanya vörös katonáit megnyerni a céljának.

Junius 24-én az Engels-laktanya tüzérei néhány lövéssel megadták a jelt a fegyveres fölkelésre. A Margitszigetet lőtték. Erre az Arkner vezetése alatt álló két monitor nemzetiszinü zászlók kitüzésével kifutott a nyilt Dunára, a 30—40 főből álló legénység a szociáldemokrata pártot éltette és néhány ágyulövéssel megtámadta a népbiztosok tartózkodó helyét, a Hungária-szállót, az ugynevezett szovjetházat.

Az ellenforradalomnak megnyert tisztjelöltek elfoglalták az egyik telefonközpontot, főhadiszállásukat a Ludovika-akadémiába helyezték és ott, kétségbeesett lövöldözéssel dolgozván, elbarrikádozták magukat.

A fegyveres ellenforradalom hire óriási izgalmat keltett a fővárosban. A munkásság, katonaság egy emberként állt a forradalom ügye mellé. A vasas-dandár és más budapesti csapatok néhány óra után leverték az ellenforradalmat, visszafoglalták a József-központot és a Ludovika-akadémiát. A monitorok még néhány napig a főváros körül cirkáltak, végre azok is elvonultak s megadták magukat a szerbeknek.

A céltalan fölkelés összesen 24 halottal s közel 60 sebesülttel fejeződött be; ezek közül sokan a forradalom oldalán harcoltak.

A fővárosi ellenforradalom folyamán Kun Béla nem viselkedett a helyzetnek megfelelő bátorsággal. Este nyolc óra tájban halálsápadtan beállitott az ellenforradalom hirével a főhadiszállásra. Telefonösszeköttetést igyekeztünk létesiteni Budapesttel, de nem sikerült, mert az ellenforradalmárok a telefonközpontot is elfoglalták. Már 7 óra tájban a József-központból felhivták Stromfeldet s tudatták vele az ellenforradalom kitörését. Azt remélték, hogy a vezérkar tisztjei is csatlakoznak hozzájuk. Számitásaikban azonban csalatkoztak.

Az ellenforradalom hirére a főhadiszállásra rendeltük a közeli kistarcsai gyár munkásságát. Beszüntettem a fronttal való telefonösszeköttetést, nehogy a frontra nyugtalanitó hirek szállingózzanak s megzavarják a hadmüveleteket; végül megtiltottam, hogy engedélyem nélkül bármiféle, katonákat szállitó vonat a fővárosba befusson. Igy megakadályoztuk, hogy a frontról esetleges ellenforradalmi csapatok a fölkelők segitségére siessenek.

De Kunt alig lehetett megnyugtatni. Ahelyett, hogy a veszedelem pillanatában a forradalom fővárosában maradt volna a csapatok élén, sietve eltávozott helyéről s a hadseregparancsnokságnál keresett menedéket. Tiz órakor Hughes-összeköttetést kaptunk a szovjetházzal, ahonnan Alpári referált az eseményekről. A referátumból kitünt, hogy Kun az első lövésre elvesztette a fejét, sőt *átadta minden irását Alpárinak* és ugy menekült el őrhelyéről.

A városból kapott megnyugtató hirek hatása alatt 10 óra után Kunt erős fedezettel bekisértettük a fővárosba.

A fővárosi ellenforradalommal kapcsolatban a *vidéken* is lángra lobbant a fegyveres ellenforradalom. Fegyverekkel és ágyukkal fölszerelt csapatok megtámadták a vörösőrséget és a tanácsköztársaság funkcionáriusait. Világos volt, hogy *az egész ország alá van aknázva.* Parasztság, polgárság az ellenforradalom táborában áll, a munkásság mindenütt elégedetlen és a fővároson kivül a legtöbb helyütt passzivan viselkedik az ellenforradalommal szemben.

A kicsiny, ellenségektől körülvett országban az ellenforradalmi hangulatnak ilyen nagymértékü elterjedése, a gazdasági blokád és katonai izoláltság mellett: már több volt, mint a forradalom krizise.

XLI.

A forradalmi terror.

A fegyveres osztályharc stádiumában a polgárháború véres eszközei: fegyveres fölkelések, büntető expediciók, ezeknek velejárói, a kivégzések, elkerülhetetlenek. Fokozódik a véres terror, ha a forradalom a belső ellenforradalom mellett védekező külháborút is kénytelen folytatni. A nagy francia forradalomban éppen ugy, mint a francia kommünben és az orosz forradalomban a terror akkor érte el tetőfokát, amidőn a belső ellenforradalom támogatást nyert a külső hatalmak fegyveres beavatkozásával.

A forradalomban alkalmazandó terrorra vonatkozóan március 21-én a szociáldemokraták és kommunisták között semmiféle egyezség nem jött létre. Ez a kérdés szóba sem került. A diktatura hajtóereje az ántánt-támadás visszaverése volt, eszköz arra a célra, hogy egy esetleges háború esetén a védelmet fegyveres fölkelések, belső ellenforradalom meg ne zavarhassa.

A diktatura terror alkalmazása nélkül azonban illúzió marad. Akár burzsoádiktatura, akár proletárdiktatura: ha a *diktatura* eszközéhez fordul, kénytelen *terrort* alkalmazni. De a proletárdiktaturában a terror nem lehet cél, hanem csak a legvégső esetben alkalmazandó védelmi eszköz a forradalmi rend biztositására. Csak akkor alkalmazható, ha a burzsoázia fegyveres fölkelésekkel le akarja törni, meg akarja semmisiteni a proletáriátus hatalmát. A terror azonban soha sem meggyőző eszköz. Alkalmazása rendszerint elforditja a nagy tömegek rokonszenvét a terrort alkalmazó kormányzati rendszertől.

Nagy általánosságban ez volt a *szociáldemokraták* álláspontja a diktatura alatt. *Ellenezték,* hogy a diktaturát és terrort sémák és sablonok szerint alkalmazzák. A terrort csak ott szabad alkalmazni, ahol minden más eszköz hiábavalónak bizonyul és csak a kényszeritő szükség esetén járhat emberélet kioltásával. A diktatura lényege az erőszak, de nincs szükség szádisztikus kegyetlen-

kedésre, oktalan szekaturára. A szociálista elv és szociálista fölfogás még a diktatura alatt is küzdjön mindennemü barbárság ellen.

Ezt az elvet vallotta a diktatura alatt a szociálista munkásság is. Csak két csoport ellenezte. Az egyik: az orosz forradalomból visszatért bolsevikok csoportja, amelynek tagjai a más viszonyok között kifejlődött iskolapélda mintáját igyekeztek a terror alkalmazása körül is lekopirozni; a másik csoport: a forradalomba besodródott, minden szociálista előképzettség hijján a radikálizmusban tobzódó, a lumpenburzsoáziából átvedlett ultraforradalmárok tábora volt, amely a burzsoázia véres és kegyetlen elnyomó rendszerét törekedett a proletárforradalom hatalmi rendszerévé fölavatni.

a) A forradalmi törvényszékek.

A tanácsköztársaság törvénykező szervei a forradalmi törvényszékek voltak. A törvényszék két tagból és egy elnökből áll; ezeket a forradalmi kormányzótanács nevezi ki. Az eljárás kontradiktórius alapon folytatandó le. A kinevezett vádbiztos és védők funkciója nincs képesitéshez kötve. Halálbüntetést csak az elnök és birák *egyhangu* határozatával szabad kiszabni. A forradalmi törvényszék itélete ellen az országos forradalmi főtörvényszékhez lehet fölebbezni. Halálbüntetés végrehajtására a fölebbezésnek halasztó hatálya van.

Később a kormányzótanács elrendelte, hogy a halálos itéletek minden esetben végrehajtás előtt a kormányzótanácshoz fölterjesztendők és az itélet csak a kormányzótanács jóváhagyása után hajtható végre.

Ezek a rendelkezések azt bizonyitják, hogy a forradalmi törvényszékek eljárásáról szóló rendelkezések nem tulságosan szigoruak. Főként, ha szem előtt tartjuk, hogy ezek a törvényszékek a fegyveres polgárháború cselekményei fölött itélkeznek. Talán forradalmárok is kifogásolhatnák, hogy a rendelet a birói tisztet nem köti képesitéshez. Ezzel szemben a gyakorlat azt mutatta, hogy a képesitett biró különböző okokból — gyakran, hogy forradalmi megbizhatóságát dokumentálja — sokkal szigorubb itéletet szabott ki, mint a laikus biró, aki rendszerint nagyon lelkiismeretesen és nagyon meggondoltan teljesitette kötelességét.

A forradalmi törvényszékek müködését illetően már a kezdet kezdetétől fogva *két erős áramlat* állt egymással szemben. Az egyik az ugynevezett kiméletlen diktatura alkalmazását követelte. A másik oldalon állottak azok — nem csupán szociáldemokraták, hanem Vántus Károly vezetése alatt néhány kommunista is —, akik a régi szociálista iskolában nevelődtek fel, akikben élt a humánizmus és az emberi élet iránt való tisztelet érzése, akik a terrort csak a legvégső szükség esetén kivánták alkalmazni s mindig csak azokkal szemben, akik fegyveresen akarják megtámadni a proletáriátus hatalmát. A szociálista iskolában nevelődött szervezett munkásság kivétel nélkül az utóbbiak álláspontján állott. Ragaszkodott ahhoz, hogy ne egyes emberek önkényesen, hanem a forradalom intézményei, a forradalmi törvényszékek, az előirt törvényes szabályok szerint, itélkezzenek emberek élete és szabadsága fölött. A proletáriátus diktatúrája ne legyen egyes emberek diktatúrája s csak a proletáriátus intézményei gyakorolhatják a diktatórikus jogokat.

A forradalmi törvényszékek fölállitásánál az volt a törekvésünk, hogy a szociálista iskolázottsággal rendelkező és humánus érzésü szervezett munkásokat nyerjük meg a forradalmi törvényszékek birói tisztsége számára. El kell ismerni, hogy ebben az irányban Kun Béla is sokat fáradozott. Ez a törekvés azonban megtört a munkások belső érzésein. Nem tudtak és nem akartak ilyen szerepet vállalni. A szociálista nevelés, főként az emberi élettel szemben táplált erős jogtisztelet tartózkodásra kényszeritette a megállapodott, megbizható és józanul gondolkodó munkásságot. Amennyire sajnálatos volt ez a körülmény a forradalom eszméinek tisztasága céljából, annyira fölemelő, a munkásság fenkölt gondolkodását jellemző tudat az, hogy a munkásosztály még a fegyverrel ellene törő ellenségeivel szemben is tiszteli az emberi életet és nem tud a kegyetlenül büntető biró álláspontjára helyezkedni.

A törvényes alapon szervezett forradalmi törvényszékek itélkezései (kivégzés végrehajtatott politikai ügyből kifolyóan Budapesten 4, vidéken 24, közönséges büncselekmények miatt Budapesten 2, vidéken 4, katonai törvényszéknél 7 esetben) — néhány esetet nem tekintve — a kezdet nehézségeinek leküzdése után, tekintettel arra, hogy belső és külső háború és statárium közepett itélkeztek, nem váltak szégyenére a munkásosztály törvénykező

gyakorlatának. Vagyon, testi épség és emberi élet ellen elkövetett deliktumokban és ellenforradalmi ügyekben egyaránt mélységes jogérzet, törvénytisztelet, humánitás hatotta át a laikus birák legnagyobb részét. Az objektiv történelemiró az akták alapján kétségtelenül elégtételt fog szolgáltatni a forradalom bukása után indokolatlanul meghurcolt, üldözött és gyakran mártirhalált halt forradalmi törvényszéki biráknak.

b) A Cserny-csoport.

Más lapra és más elbirálás alá esik azoknak a csapatoknak és testületeknek a müködése, amelyek minden forradalmi törvény ellenére biráskodó és törvénykező jogokat arrogáltak maguknak. A törvények és rendeletek ellenére végrehajtott itéletek és elsősorban azok a minősithetetlen gyilkosságok, amelyeket egyesek, vagy a kormánytól nem engedélyezett, sem a hadsereghez, sem a vörösőrséghez nem tartozó szabadcsapatok vagy önkényeskedők követtek el: bünös cselekmények voltak elsősorban a forradalom törvényei ellen, ezek a forradalom tisztaságát mocskolták be, ezekért a forradalom és forradalmárok felelősséget nem vállalnak.

A forradalom vezetőinek tulnyomóan nagy része állandó harcot folytatott az önkényeskedők ellen. Sajnos, a tulnyomó többség ellenére néhány lelkiismeretlen ember mindig talált ürügyet a forradalom érdekeit veszélyeztető önkényeskedések istápolására. A kormányzótanácson belül, sőt, amennyire a külső helyzet megengedte, kifelé is állandóan folyt a küzdelem ezek ellen a törekvések ellen és a forradalom lobogójának tisztasága megköveteli, hogy a történelem is tudomást szerezzen ennek a harcnak a részleteiről, hogy elválasszuk a forradalom salakját a proletáriátus küzdelmeinek nemes ércétől.

A diktatura kikiáltásának első napjaiban a főváros legforgalmasabb pontján álló Batthyány-palotát lefoglalja egy fegyveres csapat, amelynek vezetője Cserny József, a munkásmozgalomban teljesen ismeretlen, 5 évig katonáskodó, Oroszországot járt 26 éves fiatalember, aki a márciusi forradalom előtt a kommunista párt fegyveres őrségének volt a tagja. Hatalmas autópark, néhány könnyü ágyu, gépfegyverek, kézigránátok, kapuőrség teszik félel-

metessé a Batthyány-palotát, amelynek kapuja fölött egy nagy tábla éktelenkedik a következő fölirással: „A forradalmi kormányzótanács terrorcsapata".

A kormányzótanács tagjai megdöbbenéssel vesznek tudomást erről az esetről. Soha a kormányzótanács ilyen csapat felállítása dolgában határozatot nem hozott, senki nem tudta, kinek a megbízásából, milyen eszközökkel fegyverezték föl Csernyéket.

A kormányzótanács legközelebbi ülésén Kunfi Zsigmond éles szavakban felelősségre vonta a belügyi népbiztosokat s kérdést intézett az iránt, hogy kinek a megbízásából s minő jogon szervezték meg a kormányzótanács engedélye és tudta nélkül az ugynevezett Cserny-csapatot. Az egyik belügyi népbiztos, Landler Jenő határozottan kijelentette, hogy e csapat szervezéséről nincs tudomása, erre vonatkozó felhatalmazást senkinek nem adott. Kun ötölt-hatolt, végeredményében ő sem akart tudni a csapat szervezéséről. A másik belügyi népbiztos, Vágó elismerte, hogy a forradalom védelmére akart egy csapatot szervezni, de a Batthyány-palotai közveszélyes alakulatot ő sem kívánja föntartani. A kormányzótanács elhatározta a Cserny-csapat feloszlatását. Hetekig tartó harc indul meg a kormányzótanács megbizottja, Haubrich és Cserny között, hogy a föloszlatás vérontás nélkül keresztülvihető legyen.

Kevesen tudják, hogy a mártirhalált halt Korvin Ottó kérlelhetetlen ellensége volt Csernyéknek. Tüzzel-vassal harcolt ellenük és mindenáron igyekezett őket ártalmatlanná tenni. Érezte azt a veszedelmet, amely a zabolátlan, fegyelmezetlen, semmiféle forradalmi tekintélyt el nem ismerő csapat féktelenkedéseiből a forradalomra származhat.

Ez a csapat számtalan önkényeskedést követett el. Lakásokat rekvirált, letartóztatásokat eszközölt, emberéletet oltott ki, erőszakosságainak indokolására ellenforradalmakat szimatolt és költött; embereket gyilkoltak meg, akiknek semmi közük sem volt semmiféle ellenforradalomhoz. Lábbal tiporták a tanácsköztársaság törvényeit és rendelkezéseit. Egyetlen jogalapjuk volt: állig föl voltak fegyverkezve. Az ő tevékenységük: kohója volt az ellenforradalmi elégedetlenségnek; ha öntudatlanul is: szövetségesei voltak az ellenforradalmároknak. Rendkivül sokat ártottak a forradalomnak, égbekiáltó bünöket — de elsősorban a forradalom

ellen — követtek el, s ezért a forradalomnak kellett ellenük fordulnia. Sajnos, csak a forradalom bukása után ismerhettük meg azoknak a bünténeyeknek a legnagyobb részét, amelyeket Csernyék a forradalom ellen elkövettek.

A kormányzótanács határozatát Csernyék elszabotálták. Néhány heti huza-vona után Haubrich megelégelte a sok tanácskozást és elhatározta, hogy fegyveres erővel fogja Csernyéket ártalmatlanná tenni. E célra a szervezett vasmunkások fegyveres csapatát akarta igénybe venni. Egy következményeiben beláthatatlan harc fejlődött volna ki a főváros legforgalmasabb pontján. Kun az utolsó pillanatban visszariadt ettől a kisérlettől. A hadseregfőparancsnokságot kérte föl arra, hogy igyekezzék Csernyéket a főváros területén kivül lefegyverezni. A hadseregfőparancsnokság vállalta a kemény föladatot.

Már a hadseregfőparancsnoksági tisztség átvételét követő néhány nap után, április 30-án 49 khp. szám alatt a terrorcsapatok föloszlatására vonatkozóan a következő rendeletet adtam ki:

„Ismételten jelentés érkezett hozzám, hogy hadmüveleti területen részben egyes parancsnokságok, részben különböző munkás- és katonatanácsok különböző elnevezéssel, mint politikai terrorcsapat, helyi vörös csapat ésatöbbi, csapatokat toboroznak, alakitanak és ezeket különböző karhatalmi, sőt helyenkint a forradalmi kormányzótanács rendeleteit tullépő célokra használják fel. A forradalmi kormányzótanács rendelete értelmében senkinek sincs joga az országban csapatokat toborozni, csak a hadügyi és belügyi népbiztosságnak. Minden egyéb csapattoborozás, ha legjobb szándékkal történik is, könnyen ellenforradalmi tendenciákat szolgálhat. Ennélfogva elrendelem, hogy a hadmüveleti területen lévő valamennyi, a hadsereg, vagy vörösőrség rendszeresitett állományába és hadrend-alakulataiba nem osztott ugynevezett *politikai terrorcsapat vagy más elnevezés alatt müködő külön csapat haladéktalanul föloszlatandó* és az ott lévő katonák a vörös hadsereg kötelékébe besorozandók. A jövőben mindazok, akik ilyen önkényes politikai terrorcsapatokat alakitanak, vagy azokat vezetik, vagy azokban részt vesznek, haladéktalanul *rögtönitélő törvényszék* elé állitandók. — Jelen rendeletem végrehajtásával

és ellenőrzésével a hadosztályparancsnokságok politikai megbizottait bizom meg[1]."

E rendelet alapján Csernyt föszólitottuk, hogy jelenjen meg a főhadiszálláson. Kifejtettem előtte, hogy a hadseregfőparancsnokság mindenkitől egyaránt megköveteli a parancsok teljesitését, ha ő ezt megtagadja, sulyos következményekre számithat. Nem riadunk attól sem vissza, hogy fegyveres erőszakkal tegyük csapatát ártalmatlanná. Ha harcolni akar, menjen ki a frontra, harcoljanak a fegyveres ellenség ellen, de ne hősködjenek otthon, a fővárosban, fegyvertelenekkel szemben. Minden további tárgyalás nélkül azt követeltem, hogy nyolc napon belül az egész csapat valamennyi autóval, az összes ágyukkal és gépfegyverekkel és a teljes fölszereléssel jelenjen meg Gödöllőn, a főhadiszálláson.

Május 19-én Cserny csapatával valóban jelentkezett. Két zászlóaljjal és egy üteggel jelentünk meg fogadásukra. A főparancsnokság politikai osztályának vezetője, Moór Pál fölszólitotta Csernyéket, hogy egy órán belül adják át fegyvereiket, ellenkező esetben a készenlétbe helyezett csapatokkal erőszakkal fogjuk azokat elvenni. Félórai tanakodás után Csernyék leszereltek.

Veszedelmes erőt képviselt ez a csapat. A következő fölszerelési tárgyakat és fegyvereket koboztuk el:

6 drb. 14 cm-es aknavető
6 drb. 9 cm-es aknavető
3 drb. 7½ cm-es páncélágyu
7 drb. gyalogsági ágyu
7 drb. gépfegyver
64 láda bomba
130 láda kézigránát
41 rakasz gépfegyvertöltény
115 láda töltény gyalogsági ágyu számára
807 láda aknavető és ágyulőszer
7 drb. személyautó és
6 drb. teherautó[2].

Egy autót eldugtak, de néhány nap után ezt is elvettük tőlük.

Négy vagon telt meg a tőlük elvett fegyverekkel és lőszerekkel. A lefegyverzett legénységet kiküldtük a hatodik hadosztályhoz a

[1] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

[2] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

frontra. A kommunistákhoz tartozó Minnich politikai megbizott azt jelentette róluk — és a jelentés valódiságában a fronton magam is meggyőződtem —, hogy a fegyvertelenekkel szemben Budapesten hősködő legények kint a leggyávább módon viselkedtek. Egyenkint szökdöstek meg csapataiktól.

Csernyék leszerelésére hamar megérkezett a dörrenő válasz. Május 23-án éjjel Kis Jenő soffőrrel és Orgovány László katonával Stromfeldtől a gödöllői pályaudvarra igyekeztem. A fasorban éles revolverlövés fogadott. A katonák fölismerték a menekülő merénylőt, egy bőrkabátos Csernycsapatbelit. A koromsötétben nem üldözhettük. Kun egy órán belül értesült az esetről. Fölháborodást szinlelt, betiltotta a lapoknak a merénylet hirének közlését, de a vizsgálat is elmaradt.

A megállapodásokat rendszeresen megszegő Kun Béla a lefegyverzés kérdésében is csalárdul viselkedett. Cserny vezetésével a lefegyverzett csapat 40 emberét kirendelte Korvin Ottó mellé belügyi nyomozónak. Korvin élesen ellenezte Csernyék odahelyezését és a hadseregfőparancsnoksághoz intézett átiratban panaszkodott Kun eljárása ellen.

A nyomozói minőségben Cserny számára ismételten kinálkozott alkalom, hogy önkényeskedéseivel a tanácsköztársaság érdekei ellen vétkezzék.

A junius 24-iki ellenforradalom után ujabb kisérletet tett, hogy csapatát és fegyvereit visszaszerezhesse. Beadványt intézett Kunhoz és a hadseregfőparancsnoksághoz, amelyben áradozó hangon emlékezett meg érdemeiről:

„Veszélyben a proletárdiktatura! Budapesten dühöng az ellenforradalom — irja — s hogy nem diadalmaskodott, az kizáróan az én embereim érdeme . . . Ezen utolsó három nap megmutatta, hogy *véres kézzel kell átgázolni és vérbe kell fojtani minden ellenforradalmat.* Meg kell szervezni a vörös őrség tüzérosztagát. E célból kérek 200 tagból álló legénységet, 80 nyomozó, 35 őrségi személyzetet és egy 25 főből álló törzset. Ezek szereltessenek fel 16 ágyuval, 12 gépfegyverrel és egyéb lőfegyverekkel. Bocsáttassék rendelkezésükre megfelelő épület. Én átveszem a parancsnokságot és én fogom megválogatni a legénységet. Az osztag megszervezése után

adassék át nekünk a dunai flottilla is. Lenni vagy nem lenni, ez most a kérdés! Ne tétovázzunk, fogják keményen a kezükbe a gyeplőt[3]."

A megbizhatatlan Cserny szabadcsapata és vérgőztől párolgó csatakiáltása nem volt alkalmas eszköz az ellenforradalom letörésére. Budapesten tartózkodott a 26. zászlóaljból álló vasas-dandár, rendelkezésre állt a vörösőrség, a vörös hadsereg: ha *ez* a fegyveres erő nem tudja féken tartani az ellenforradalmat, a Cserny-csapatok garázdálkodásai még kevésbé lesznek alkalmasak annak legyürésére. Féktelenkedéseikkel inkább az ellenforradalomnak, mint a forradalomnak fognak szolgálatot tenni. Ez a meggondolás vezetett bennünket, amidőn Cserny hatalomvágyó követelését elutasitottuk. De a háttérben Csernynek magas pártfogói voltak. Az elutasitást követő néhány nap után — már Landler vette át a hadsereg főparancsnokságát — egy véletlen folytán Landler és én személyesen győződtünk meg arról, hogy a hadügyi népbiztosság a hadseregparancsnokság ellenére hozzájárult a Cserny-csapat fölállitásához és kiutalt számára nagymennyiségü fegyvereket és autókat. Landler felháborodásában reprodukálhatatlan durvasággal telt táviratot küldött Szántónak, amelyben tiltakozott Csernyék fölszerelése ellen, visszavette a már kiutalt fegyvereket, vizsgálatot és megtorlást követelt azokkal szemben, akik Csernyék garázdálkodására ismét szabad teret akarnak engedni.

Cserny jellemét illusztrálja, hogy a forradalom bukása után szádisztikus kéjjel árulta el a fogházban társait, sőt denunciálásával számtalan ártatlan embert is akasztófára juttatott.

c) A felelőtlenek garázdálkodása.

A proletáriátus diktaturája a proletáriátus többségének akaratából fakadó, tőle alkotott szabályok szerint alkalmazandó uralmi rendszert jelent. Még a diktatura legfanatikusabb hivei is elismerik, hogy a diktaturát *csak a proletáriátus* által megalkotott törvények, rendeletek, szabályok szerint *csak a proletáriátusnak* szabályszerüen megválasztott képviselői gyakorolhatják és sohasem egyénekkel, hanem a burzsoáziával, mint *osztállyal* szemben.

[3] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

Ez a tény már eleve is sikertelenségre kárhoztatja azt a diktatórikus államformát, amely a proletáriátus diktatúrájának nevezi ugyan magát, ellenben valóban csak a kisebbség diktatúrájaként érvényesül. Ebben az esetben az önkényeskedések, egyéni akciók elmaradhatatlanok, ezek diszkreditálják a diktatura rendszerét, elégedetlenséget növelnek, erősitik az ellenforradalmat.

Minden mocsok és szenny, amellyel az ellenforradalom a bukott magyar proletárforradalmat bepiszkitani igyekszik, minden vád és ellenérzés, amely bel- és külföldi szociálista részről a magyar proletárforradalom ellen irányul: ezekből az önkényeskedésekből, a diktatura vezetőinek és tömegeinek akarata ellenére történt erőszakoskodásokból keletkezett. És hogy ezek az erőszakoskodások egyáltalában előfordultak, annak elsősorban az a háborús mentalitás az oka, amely a négy és fél esztendőn keresztül a nagy tömegeket rendszeresen a barbárizmusra, az önkényeskedésekre, az emberi élet semmibevevésére nevelte; a második ok a magyar uralkodóosztályok évszázados példaadása, amely egy törpe minoritás uralmát az erőszak és a szuronyok hegyére épitette fel.

Ilyen viszonyok között a forradalmi helyzetben napról-napra szaporodott azoknak a száma, akik a proletáriátus diktatúráját ugy értelmezték, hogy *egyesek* az egyes burzsoával szemben érvényesithetik erőszakosságukat. Ezek ellen a jelenségek ellen való harcot megnehezitette az általános anarchia, másrészt sikertelenné tett minden akciót az a tény, hogy egyes kommunista vezetők minden baj kutforrását *csak* az ellenforradalomban keresték és minden sikertelenség orvosságának a terrort hirdették. Amikor már a fejük fölé nőtt a veszedelem, akkor is ingadozók voltak, félrendszabályokat alkalmaztak, nem mertek föllépni a terror értelmetlenjeivel és haszonlesőivel szemben.

Május 3-án a vörösőrségnél szolgálatot teljesitő egyik vasmunkás utján jutott tudomásunkra Návay Lajosnak és fivérének, a két Hollánnak és a Vándor-házaspárnak a meggyilkolása. A főhadiszállásról telefonon kértem a kormányzótanács elnökétől, Garbai Sándortól, hogy hivja össze rendkivüli ülésre a kormányt. Az akció részleteit Weltnerrel, Kunfival és másokkal előre megbeszéltük. A kormányzótanács ülésén élesen kikeltünk a garázdálkodók ellen, azonnali példás megtorlást követeltünk, ellenkező esetben kilépünk a kormányból. Nyomatékosan hangsulyoztuk, hogy ezekért a dol-

gokért nem vagyunk hajlandók felelősséget vállalni, mi nem szegődünk rablóbandák és gyilkosok vezéreivé. Mi a proletáriátus diktatúráján a burzsoáziáénál magasabb erkölcsi fölfogást és gyakorlatot értünk.

A kormányzótanács egyhangu határozatot hozott, hogy a gyilkosság elkövetőit kinyomoztatja és példásan megbünteti. Néhány nap mulva az egyik gyilkost, Vince Lajos vörösőrt elfogták, a forradalmi törvényszék halálra itélte és az Országháztéren nyilvánosság előtt kivégeztette. Joggal hittük, hogy a többiekre is rákerül a sor és a példás retorzió megszünteti az önkényeskedéseket.

De nem volt teljes a bizalom és megnyugvás. A magunk hatáskörében is kutattunk Návay gyilkosai után, mert az ő meggyilkolása különösképpen felháboritott bennünket, hiszen a magyar zsentrinél szokatlan nagymüveltségü és demokratikus érzelmü Návayról tudtuk, hogy aktiv ellenforradalmi szerepet nem vállalt s hogy az ő meggyilkolása valóban szörnyü büntény volt.

Május 5-én a főhadiszállás az alábbi táviratot intézte a kiskunfélegyházai direktóriumhoz:

„51 khp. Haladéktalanul jelentés teendő ide hozzám, a hadsereg főparancsnokságához: 1. Ki lőtte agyon Návay Lajost és öccsét és a harmadik, ismeretlen embert? 2. Kinek a rendeletére történt az agyonlövetés, megindult-e ebben a tárgyban a vizsgálat és ha igen: ki vezeti és hol vannak azok, akik Návay Lajos kivégzését elrendelték, illetve végrehajtották?[4]"

Az egyik tettest sikerült kinyomoznunk: sajnos, Jugoszláviába szökött s igy nem tudtuk a bünténvt megtorolni. De a történeti igazság kedvéért meg kell állapitani, hogy az ellenforradalom által Návay meggyilkolásáért kivégzett Engi Lajosnak a gyilkossághoz semmi köze nem volt.

Ezzel az esettel és a hajduszoboszlói három kivégzéssel kapcsolatban a hadseregfőparancsnokság rendeletet adott ki, amelyben megtiltja, hogy bárkit is forradalmi törvényszékek szabályszerü tárgyalása nélkül elitéljenek vagy kivégezzenek. Az 53 khp. szám alatt megjelent rendelet szövege a következő:

[4] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

„*PARANCS.* Tudomásomra jutott, hogy egy esetben ellenforradalom gyanuja vagy vádja alatt álló egyént minden erre hivatott forradalmi törvényszéki tárgyalás nélkül kivégeztek. Ez az eljárás ellenkezik a forradalmi kormányzótanácsnak idevonatkozó rendeleteivel és a legélesebben szembehelyezkedik a tanácsköztársaság kormányzati elveivel és *közönséges büntett jellegével bir.* Mindazok, akik ilyen cselekedetet elkövetnek, diszkreditálják a tanácsköztársaságot és a proletárforradalmat, tehát ellenségei a proletárságnak és a proletáruralomnak. Mindezeket figyelembe véve, ezuton is szigoruan megtiltom, hogy bármely katonai hatóság vagy a hadmüveleti területen lévő katona- és munkástanács a forradalmi törvényszéki tárgyalás nélkül bármely itéletet végrehajtson. Elrendelem, hogy minden elfogott vagy gyanu alatt álló egyént minden egyes esetben az erre illetékes forradalmi törvényszék elé kell állitani és csak a forradalmi kormányzótanács rendeletei értelmében meghozott és szabályszerü itélet lehet mértékadó. Mindazok, akik e rendeletem ellen vétenek, akik bárkit megbüntetnek vagy kivégeznek, *közönséges büntettet* követnek el s ezért a rögtönitélő törvényszék elé állitandók és a legsulyosabb büntetésben részesitendők. *Azok, akik az itéletet végrehajtják, közönséges gonosztevő csapatnak tekintendők és mint ilyenekkel kell velük eljárni.* Jelen parancsom a legszélesebb körben, lapok és falragaszok utján kihirdetendő. A munkás- és katonatanácsnak kötelességévé teszem, hogy a hadmüveleti területen esetleg előforduló, a rendeletben emlitett büntettet hozzám haladéktalanul táviratilag jelentsék be. Azoknak elkövetőit tartóztassák le s adják át a hadseregfőparancsnokság rögtönitélő törvényszékének[5].“

Budapesten az ujonnan kinevezett városparancsnok, Haubrich vaseréllyel vette föl a harcot a garázdálkodók ellen. Drákói szigorral járt el azok ellen, akik a forradalom nevében követtek el, rendszerint önző érdekekből, egyéni erőszakoskodásokat s egyéni akciókkal véltek szolgálatot tenni a forradalom ügyének.

Hogy a mindig ingadozó Haubrichot kitartásra buzditsuk, a hadseregfőparancsnokság az alábbi táviratot intézte hozzá, amely-

[5] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

ben világosan kifejezésre jutott már a kormányzótanácsban is leszögezett álláspontunk:

„79/hfp. Naponként megjelenő, valóban erélyes, okos és céltudatos rendeleteidért a legmelegebb üdvözletem. Politikád a lelkemből fakad, igy lehet és igy kell dolgoznunk. Ez alkalommal felhivom figyelmedet, hogy ismételt jelentések érkeznek hozzám egyes emberek erőszakos, gaz eljárásáról. Részleteket nem akarok itt mondani, Kunfinál érdeklődj. Légy szives a legerélyesebb vizsgálatot inditani, a gaztetteket megtorolni annál is inkább, mert *mi minden ellenforradalmárral szemben a forradalmi kormányzótanács rendeletein belül a legerélyesebben akarunk eljárni, de bandita szerepre sem én, sem te, sem pedig a kormányzótanácsnak egyik tagja sem hajlandó vállalkozni és ilyen cselekedeteket nem is vagyunk hajlandók forradalmi becsületünkkel fedezni*[6].“

Az önkényeskedések meggátlására Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos kezdeményezésére 934/hfp. számu rendelettel megszüntettük a városparancsnoki intézményeket, mert ezek sok esetben tullépték hatáskörüket, itéleteket hoztak és hajtottak végre. Egyszerüen konfiskálták a munkás- és katonatanácsok hatáskörét, meggátolták a proletárönkormányzat kialakulását.

A szigoru rendeleteknek volt némi hatásuk. A hadmüveleti területen az önkényeskedések száma csökkent, sőt néhány hét alatt teljesen megszüntek. Ha itt-ott egy-egy önkényeskedő a kezünkbe került, azonnal eltávolitottuk a hadsereg kötelékéből, sulyosabb esetben statáriális biróság elé állitottuk. Egy Ungár nevü politikai megbizottat, aki önkényesen megölte az ellenforradalmárság gyanuja alatt álló zászlóaljparancsnokát, a rögtönitélő törvényszék halálra itélte. Csak az orvosi vizsgálat — amelynek alapján elmegyógyintézetbe került — mentette meg a büntetés végrehajtásától.

De amennyire sikerült a hadseregen belül az önkényeskedések fekélyét kioperálni, annyira elterjedt ez a ragály az országon belül, ahol a hatalom tulajdonképpeni birtokosainál nem volt meg az elszántság és az akarat az erőszakosságok elleni küzdelemre.

---

[6] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

d) A tusz-szedés.

A forradalmak történetében a tusz-szedés nem ismeretlen fogalom. A burzsoá-államok hadviselésének elfogadott barbár szabályai szerint: a forradalmak, a fegyveres osztályharc idején, rendszerint külső fegyveres beavatkozás hatása alatt, az ellenséges táborból szintén tuszokat fognak el. Igy akarják a forradalom katonáinak fogságba jutása után azoknak kivégzését megakadályozni vagy az ellenforradalom támadását a tuszokra való tekintettel megnehezíteni. A francia kommün, a bajor tanácsköztársaság, az orosz forradalom is a burzsoáziából szedett tuszokkal igyekezett a maga védelmét szolgálni.

A tusz-szedés háborúban és polgárháborúban egyaránt barbár és céltalan intézkedés. Sem az ellenforradalom, sem a külső ellenség nem befolyásoltatja magát a tuszok fogvatartásával. De erkölcstelen is ez a barbárizmus, mert a forradalomnak jogában áll ugyan megbüntetni azokat, akik fegyveresen fölkelnek a forradalom ellen, vagy akik ellenforradalmat szítanak, de nincs erkölcsi jogosultsága ahhoz, hogy ártatlan embereket tuszként fogjon el és veszedelmeztesse életüket.

A magyar forradalomban a tusz-szedés nagy port vert föl és csak kárt okozott. Semmiféle haszon a forradalomra ebből az intézkedésből nem háramlott. Csak fokozta a belső ellentéteket.

A kormányzótanács soha a tusz-szedést el nem határozta. Néhány vezetőnek egyéni akciója volt ez. Április 19-én, amidőn a románok támadása ellen fegyverbe szólítottuk az egész proletariátust, a népbiztosok egy része kiment a frontra, a szovjetház néhány ultraforradalmárja elrendelte a tuszok letartóztatását. Teljesen ötletszerüen válogatták össze a tuszul kiszemelt személyeket. A letartóztatással Csernyéket bízták meg, akiknek a „hivatalos" megbízás hatása alatt megnőtt a tarajuk. Nem elégedtek meg egynéhány tusz letartóztatásával, hanem néhány teljesen ártatlan embert meg is gyilkoltak.

A kormányzótanácsban Kunfi tiltakozott az önkényes tuszszedés ellen. A kormány két izben is hozott határozatot, hogy a tuszokat azonnal szabadon kell engedni, mig végre az első frontgyőzelmek hatása alatt május 24-én valóban végrehajtották a

határozatot. A május 25-iki lapok erről a következő hivatalos kommünikét közölték:

„A magyarországi Tanácsköztársaság diadalmas ellenállást fejt ki támadóival szemben. A beözönlő hordák áradata megtört a Vörös Hadsereg proletártömegeinek ércfalán. A Tanácsköztársaság tuszokat a közvetlen veszély pillanatában vett. Ennél a lépésénél nem vezette a bosszuállás gondolata. Miután a Tanácsköztársaságot jelenleg közvetlen veszély nem fenyegeti, a Forradalmi Kormányzótanács elrendelte az összes tuszok szabadonbocsátását."

Az ellenforradalmi legendák borzalmakat mesélnek a hiszékeny világnak arról a bánásmódról, amelyben a tuszok részesültek. Wekerle s néhány más politikus az ország legelőkelőbb szanatóriumában, a budapesti Park-szanatóriumban volt mint tusz elfogva. József ex-főherceg alcsuthi kastélyában, fia: József Ferenc Budapest legelső szállójában, a Ritzben töltötte el a fogolyélet gyötrelmes napjait. Szabadságot kaptak, szeretőiket fogadták, tokaji bort ittak, kitünően éltek, elsőrangu ellátásban részesültek. A forradalmi munkásság éhezett, a tusz uraknak meg pazar ellátásban volt részük. Vendégeket fogadtak. A sajtódirektórium bátor és humánus érzésü tagja, Göndör Ferenc és mások rendszeresen kijártak a tuszokhoz, elintézték ügyes-bajos dolgaikat, ágynemüt, szivarokat, élelmiszereket bőven kaptak, s csak személyes szabadságuk volt korlátozva. Alig néhány hétig tartott ez az állapot.

A fővárosi tusz-szedésnél jóval veszedelmesebb volt a hasonló vidéki akció. Sok direktórium, fölbuzdulva a központi önkényes tusz-szedés sikerén, hasonló akciókat kezdeményezett. Jelentéktelen embereket elfogtak, ami nagy fölháborodást és ellenforradalmi elégületlenséget okozott. De Budapesten és a vidéken egyaránt az, akinek befolyása, ismeretsége volt valamelyik népbiztosnál, vagy hamarosan kiszabadult vagy elsőrangu szanatóriumba került. A tusz-szedési akciónak az egyéni kiszabaditás volt a legkomolytalanabb része. A nagy tusz-szabaditó: igy nevezték bizalmasan Kunt, mert az előszobája reggeltől estig telve volt a tuszok hozzátartozóival, akik a legnagyobb bizalommal fordultak hozzá. Hirdetett elveivel ellentétben valóban a legkedveltebb egyéniség volt a burzsoázia számára. Nagyon érthető okokból. A politikailag és

a nyilvánosság előtt intranzigens Kun nagyon lágyszivü ember volt, aki kérő szavakra gyakran, sirásra mindig engedékenységet tanusitott. A grófok, mágnások, burzsoák, bankárok éppen olyan bizalommal fordultak a bolsevik kormányhoz, mint a régi jó zsentri kormányokhoz. Elutasitásban ritkán volt részük.

Odescalchi herceg utlevelet kér. A belügyi népbiztosság egyik vezetője, Landler Ernő — a népbiztos fivére — állit ki számára utlevelet, minden forma megkerülésével. Cserny tudomást szerez a dologról, elveszi Odescalchitól az utlevelet, mire Landler Ernő ujabb utlevelet állit ki számára.

Apponyi grófnő rendesen kiállitott utlevéllel, összes ékszereivel és értékpapirjaival vonatra száll. A keleti pályaudvaron vörösőrök letartóztatják. Utlevelét elveszik, néhány óra mulva azonban visszakapja — Kun közbenjárására. Egy hét mulva a grófnő már Kun ellenjegyzésével ellátott olasz diplomáciai utlevéllel utazik.

Krausz Simon bankigazgató Kun Béla protekciója révén kap utlevelet Bécsbe. A tuszok névsorából Krausz Simon nevét Kun Béla személyesen törölteti.

Rakovszky Istvánt, a klerikális néppárt egyik vezetőjét Guzi János, a vörösőrség parancsnoka veszi védelmébe a fogházban s az ő segitségével ki is szabadul.

Freystädtler Jenő lovagnál, Magyarország egyik leggazdagabb emberénél rekviráló biztosok házkutatást tartanak, a házkutatás közben megjelenik Kun Béla parancsa, amely eltiltja a további kutatást.

Gróf Edelsheim-Gyulai részére Landler Jenő népbiztos biztosit helyet a csehszlovák konzulátus utján egy csehszlovák turnéban.

Gróf Károlyi György édesanyja addig járt Rónai Zoltán népbiztos nyakára, amig hóbortos fia ki nem szabadult.

Wenckheim gróf bezárt társainak kiszabaditása érdekében rendszeres vendég volt Rónainál. Intervenciója rendszerint sikerrel végződött. Sőt egy izben kártérítést is kért, mert mülába eltört.

Ifj. Wekerle Sándor az igazságügyi népbiztosságnak szinte napos vendége volt. A Park-szanatóriumból Dánosra akarta szállittatni tusz édesapját.

Simonyi-Semadam Sándor, a későbbi miniszterelnök gyakran volt tusz-szabaditási ügyben Rónainál. Mint ügyvéd nem vetette meg ezt a kenyérkereseti forrást sem.

Polónyi Géza csatornázó terveivel boldogitotta a népbiztosokat. Alig lehetett szabadulni tőle. Amikor a tuszfogságból kiszabadult, Rónaitól pénzt kért, mert birtokai csehszlovák területen vannak és igy nincs jövedelme.

Friedrich István, a fehér terror első és legvérengzőbb miniszterelnöke a gyüjtőfogházból a „Vörös Ujság" szerkesztőjéhez, Jancsó Károlyhoz irt levélben büszkélkedett forradalmi érdemeivel. És a terrort hirdető ujság szerkesztője ki is szabaditja Friedrich urat a fogházból ...

Kun Béla előszeretettel az arisztokraták kiszabaditását protegálta és, bizonyos elvi megállapodottság alapján, mindig a *zsidóknak* a tuszfogságból való kiengedése *ellen* foglalt állást. Ezzel ellentétben *Szabados* Sándor népbiztos a *zsidókat* pártfogolta.

Jogos volt tehát a szociáldemokraták állásfoglalása, amikor a tusz-paródia mielőbbi likvidálását követelték.

e) A rögtönitélő törvényszék. — Szamuely Tibor.

A hadseregfőparancsnokság szervezésével egyidejüen a kormányzótanács április 21-én a frontmögötti rend és fegyelem föntartása céljából és az ellenforradalmi mozgalmak elfojtásának vezetésére frontmögötti bizottságokat szervezett. A bizottságok parancsnokává Szamuely Tibort nevezte ki.

Szamuely előzően a közoktatásügyi népbiztosság propagandaosztályát vezette. Erélyét a kormányzótanács igénybe vette a káotikus lakásügyek és a rokkantkérdés rendezésénél. Eddigi müködésében nem nyilatkozott meg az a vérengző szellem, amelynek hire elterjedt róla az országban.

A frontmögötti bizottságok ártatlannak tetsző neve alatt müködő testület felállitásánál azonban sulyos hibát követtünk el. A kormányzótanács kinevezte a bizottság elnökét, de elmulasztotta kinevezni a bizottság tagjait és elmulasztotta szabályozni a bizottságok jog- és hatáskörét.

Ennek hiányában Szamuely a saját hatáskörében katonákból álló csapatot szervezett: ezekből alakitotta meg a bizottságokat. Ismeretlen, félmüvelt, sőt esetenkint irni-olvasni alig tudó emberek kerültek fontos pozicióba, de régi munkásmozgalmi férfi alig volt

közöttük. Vak eszközei voltak Szamuelynek, szivesen vállalkoztak a kalandos uj szerepre.

Szamuely tevékenysége fokozatosan az ellenforradalmi mozgalmak elfojtására irányult. Csapata hosszabb időn keresztül egyebet sem tett, mint harcolt a fegyveresen föllépő ellenforradalom ellen. Kétségtelen, hogy ebben a helyzetben — amikor ágyukkal és gépfegyverekkel fölszerelt ellenforradalom támad meg falvakat, hátbatámadja az ország területéért hadakozó hadsereget — nehéz szerepe van a szervezett csapatok ellen harcoló forradalmi közegnek. Nagyon nehéz ilyen esetben az elfogulatlanság, az emberi humánizmus, a jog és igazság határát elválasztani a barbárizmustól és kegyetlenségtől. Nagyon nehéz az erélyt megkülönböztetni a fölösleges vérengzéstől. Erre a szerepre csak higgadt, megfontolt férfi lett volna alkalmas. Szamuely teljesen alkalmatlan volt.

Ennek tulajdonitható, hogy a harcokban az ellenforradalom leverése körül Szamuely és csapatai sok fölösleges, a forradalomnak csak ártó és semmit nem használó kegyetlenkedést követtek el. Bizonyos, hogy keztyüs kézzel nem voltak elintézhetők a fegyveres ellenforradalom fölkelései. Dunapatajon, Kalocsán ágyukkal és gépfegyverekkel, junius 24-én monitorokkal vonult föl az ellenforradalom. Ezekre a forradalom *csak* a fegyveres támadással és a fegyveres leveréssel válaszolhatott. A föladat e részét Szamuely példás személyes bátorsággal végezte el. Mindig az első sorokban harcolt. De az ellenforradalom leverése *után* vagy átengedte a teret a vérgőztől és a harcokban fölhevült, társaik eleste miatt gyülölettől és haragtól eltelt katonáinak, vagy pedig, rendszerint rögtön a harc után, ő maga itélkezett minden formaság mellőzésével emberek élete fölött. Ez sok esetben sulyos, megbocsáthatatlan igazságtalanságokra vezetett.

Az ilyen itélkezések egész falvak, országrészek lakosságát bőszitették fel, kiváltották a tömegek elkeseredését, amely a forradalom ellen irányult s végül az ellenforradalmi hangulat országos elterjedéséhez vezettek.

Szamuely féktelenkedése nemcsak a szociáldemokraták, hanem kommunisták részéről is éles ellenzést keltett. De megbuktatása nem volt könnyü dolog. Egyfelől legbefolyásosabb tagja volt a kommunista pártnak, másrészt, mint az időközben jól felfegy-

verzett nagy csapat parancsnoka, szamottevő hatalmat is képviselt. Kun már áprilisban meg akart szabadulni Szamuelytől. A kommunista párt belső erői azonban Kun tervét meghiusitották. Az ezt követő hetekben Szamuely működése alig szamottevő. Kegyetlen ítéletei az ellenforradalmi föllángolas idejére, a forradalom utolsó két hónapjára esnek.

A hadseregfőparancsnokság már májusban tudomást szerzett arról, hogy Szamuely bizottságai a tanácsköztarsasag törvényeinek és rendeleteinek ellenére fejtenek ki működést. 923 hfp. szám alatt táviratot intéztünk Rónai Zoltán igazságügyi népbiztoshoz, amelyben kértük, hogy szabályozzák rendelettel a frontmögötti bizottságok és rögtönitélő törvényszékek ügykörét.

A juniusi vasutas-sztrájk alkalmával a kormányzótanács háromtagu bizottságot küldött ki a dunántuli ellenforradalom elfojtására. A bizottság egyik tagja Szamuely, akinek kiküldetésétől még a kommunistákhoz szegődött nagybefolyásu Landler is annyira megriadt, hogy a hadseregparancsnoksághoz fordult táviratban, amelyben kéri, hogy a multra vonatkozóan szünjön meg minden üldözés, a halálraitélteknek kegyelmezzenek meg.

> „Egyszersmind — irja — rendeld el, hogy a Dunántul működő bizottság a jövőre vonatkozóan vasutas-ügyekben csakis a kormányzótanács jóváhagyásával kiküldött Weishaus elvtárssal (Derék szociáldemokrata vasutas, aki a kegyetlenkedéseket megakadályozta. — A szerző.) egyetértően működhessék s hogy semmiféle ügyben meghallgatása nélkül intézkedni ne próbáljon[7]."

Landler távirata alapján 1004 hfp. szám alatt a hadseregparancsnokság rendeletet intéz Szamuelyhez, amely szerint

> „a vasutasokra kimondott és végre nem hajtott halálos ítéletek nem hajtandók végre, az elitélteknek kegyelem adandó. A kormányzótanács által kiküldött bizottság a jövőben vasutas-ügyekben csakis Weishaus elvtárssal egyetértésben működhet, az ő meghallgatása nélkül vasutas-ügyben a bizottság ne rendelkezzék"[8].

[7] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

[8] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

De az ilyen intézkedések csak egyes különleges esetekben érvényesülhettek. Szamuelyvel szemben az elégedetlenség még a kommunista pártban is mind nagyobb arányban terjedt. A kormányzótanácsban és intézőbizottságban a szociáldemokrata Rónai vezetett hadjáratot a kegyetlenkedések ellen. A kormányzótanács julius 17-én megtartott ülésén ismét Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos teszi szóvá Szamuelynek jogellenes müködését: hadisarcot vet ki egyes községekre. Rónai követelte, hogy a kormányzótanács szólitsa föl Szamuelyt és a rögtönitélő biráskodással fölruházott megbizottakat, hogy müködésükről rendszeresen tegyenek jelentést a kormányzótanácsnak. A kommunisták táborához tartozó Lukács György és Varga Jenő is csatlakoztak Rónai inditványához, aki a kalocsai ellenforradalom leküzdéséről is jelentést kér, mert hirek érkeztek az ott véghezvitt kegyetlenkedésekről és vérengzésekről.

Csupán Szántó Béla tiltakozott Szamuely felelősségrevonása ellen. A kormányzótanács többsége azonban Rónai álláspontjára helyezkedett s ezzel *megkezdődött a harc a kormányzótanács és Szamuely Tibor között.*

Önkénytelenül és joggal felvetődik a kérdés, hogy a szociáldemokraták, akik a vérengzések és barbárizmus ellen állást foglaltak, miért türték Szamuelynek a forradalomra káros tevékenységét? Röviden e helyütt csak annyit, hogy a szociáldemokraták több akciót kezdtek ebben az ügyben, amelyekről más összefüggésben lesz szó. Azt is meg kell vallanom: sajnos, eredménytelenül. Nem tudtunk egységesen föllépni s igy az akciók nem vezettek sikerre.

De hogy az ellenakciók milyen ujabb és sulyosan fenyegető mozgalmak okozói voltak, azt a következő eset illusztrálja. Junius havában Budapestre érkezett az orosz szovjetköztársaságból két ukrán tiszt (a nevük: Effinov Grigory és Jukelsohn Isay), akik állitólag az ukrán szovjetköztársaság elnökének, Racovskynak voltak bizalmasai. Hivatalos szinben ugy tüntették föl küldetésüket, hogy ők az orosz hadifoglyokat akarják a vörös hadsereg számára megszervezni. Különvonaton keresztül-kasul beutazták az országot, de, amint később kiderült, egészen más céljaik voltak.

Értekezleteket tartottak a diktaturával elégedetlenkedő baloldali elemekkel, a föloszlatott ugynevezett forradalmi munkástanácsok radikálisaival és ezeket arról akarták meggyőzni, hogy *Magyar-*

országon nincs proletárdiktatura, hanem burzsoádiktatura van. El kell távolitani a forradalom vezetéséből a szociáldemokratákat, megbizható kommunistákat kell az élre állitani, a burzsoáziát ki kell irtani s igy kell biztositani a proletáriátus uralmát — ez volt agitációjuk vezérmotivuma.

A haditerv a következő. Julius 21-ére virradó éjjel el kell fogni Weltner Jakabot, Kunfi Zsigmondot és Böhm Vilmost, akik megakadályozzák a proletárdiktatura kialakulását, le kell őket mészárolni, Kun Bélát le kell mondatni, helyébe Szamuely Tibort kell kinevezni a tanácsköztársaság vezetőjévé, Budapesten Szent-Bertalan-éjet kell rendezni s a „fölszabadult erőkkel" kell a proletárdiktaturát biztositani.

Az utolsó percben Kun tudomást szerzett a tervről. Julius 20-ikára virradó éjjel az utolsó nagy értekezleten, amelyen 150 hivük vett részt, Szamuely Kun megbizásából elfogta a két ukrán tisztet s ott a helyiszinén fölkoncolták őket. Ha Kun az utolsó pillanatban meg nem hiusitja az ukrán tisztek tervét, következményeiben beláthatatlan vérontás szinhelye lett volna Budapest.

Mellesleg megjegyzem hogy Kun Bélát ezért a tettéért az ellenforradalom kétrendbeli gyilkossággal vádolja. A Kun ellen inditott ellenforradalmi pörben elhallgatták a két ukrán tiszt tervét és azt a tényt, hogy Kun ezzel a tettével Budapest polgárságát a tömeges lemészárlástól mentette meg.

f) A terror áldozatai.

Minden vérontás, minden emberáldozat sulyos tehertétele, sajnálatos kisérő jelensége a forradalmaknak. A magyar proletárforradalom vezetőinek tulnyomó része ellensége volt a vérontásnak. Kezdetben még *Szamuely* is tiltakozott az ellen, hogy az ő személyét, nevét mint vérengző és bosszuálló ördögét állitják a világ elé. Ő az orosz forradalomban az ellenforradalom ellen vivott harcokban fegyveresen küzdött a polgárháborúban, ott tanulta meg a kiméletlen terror alkalmazását. Forradalmi természet volt, fiatal és tapasztalatlan, cselekedeteiben szubjektiv érzések vezérelték. Munkásmozgalmi gyakorlat és szociálista elmélet hijján (polgári ujságiró volt) az akarat mindenhatóságával képzelte el a szociálizmus győzelmét. Kiméletlensége mindig előbbre hajtotta. Beteges fizikumával az embergyülölet felé hajlott, és a szociálista elméletet

pótló vak fanatizmus váltotta ki belőle a kiméletlenséget, amelyet mindazokkal szemben tanusitott, akik vele szemben állottak. Alkalmas helyen jó szolgálatokat tehetett volna a forradalomnak, de abban a tisztségben, amelyet betöltött, minden forradalmi érzés ellenére sulyos tehertétele volt a diktaturának.

De ő ugy cselekedett, ahogy beszélt. Sulyosabb beszámitás alá esnek azok, akik állandóan kiméletlenséget, terrort hangoztattak, a gyakorlatban pedig a legengedékenyebbek és legmegalkuvóbbak voltak. Sulyosabb beszámitás alá esnek azért, mert nem számoltak azzal, hogy az erőszakra hajló iskolázatlan csoportok, a minden forradalomban fölszinre vetődő megbizhatatlanok tömege az ő erőszakra hivó szavukat, az ő terrorszózatukat komolyan veszik, valóra váltják és ez, végeredményében, az önkényeskedésekre, barbárságra, a forradalom sulyos veszélyeztetésére vezet.

A minden alkalommal intranzigensen terrorról szónokoló *Kun* Béla minden hozzáforduló burzsoá kérését szolgai kézséggel teljesiti. József főherceg fiát külön megbizható katonákkal őrizteti, nehogy valami baja történjék. József főherceg Alcsuthon az ő jóvoltából különös gondosságban részesül. Az arisztokraták egész csoportját ő szabaditja ki a fogságból.

Vágó Béla, a másik kommunista vezér, a keménységet hirdető külső szavak mellett mindenkinek szolgálatára áll. A kecskeméti ellenforradalmárok legnagyobb részét ő bocsátotta szabadon. A forradalom bukása után vérengző Héjjas Iván öccse, aki a szegedi ellenforradalmárok kurirja volt, az ő közbenjárásának köszönheti életét. Általában gondosan ügyelt arra, hogy az ő körzetében semmiféle erőszakoskodás ne történjék.

Landler Jenő, aki kommunista létére a nyilvánosság előtt sem igyekezett a kiméletlenség hirdetőjeként föltünni, cselekedeteiben valóságos mentőangyala volt néhány tucat grófnak és más burzsoának. Gróf Apponyi Albertet ő szöktette meg álruhában az országból, leányainak pedig munkát és keresetet biztositott.

Se szeri, se száma azoknak az eseteknek, amelyekben elvhü kommunisták siettek embertársaik védelmére. De annál nagyobb felelősség terheli azokat, akik emellett a terror állandó hirdetésével, az erőszakoskodások védelmével lehetőséget adtak az önkényeskedők táborának. Ennek következménye volt, hogy a veszedelmes — de befolyásokkal, összeköttetésekkel rendelkező — ellen-

forradalmárok, arisztokraták, finánccmberek, politikusok haja szála sem görbült, csak a jelentéktelen elégedetlenkedőket üldözték. A forradalom tisztaságának védelme, a proletárforradalom lobogójának mocsoktalansága követeli mindezeknek a megállapítását. Mert ami önkényeskedés és erőszakoskodás történt a forradalom alatt, az csak egyesek hatalmi tulkapásának számlájára irható. A tisztább értelemben vett forradalmi terror csak azokat sujtotta, akik a proletáriátus hatalmát fegyverrel támadták meg.

A történelem egykoron méltányolni fogja azoknak a férfiaknak a küzdelmét, akik a zürzavaros napokban a forradalom tisztaságának érdekeiért minden más szempontot elvetettek maguktól és rendszeres, sok esetben veszedelmes harcot inditottak a forradalmi terror zagyva értelmezése és az egyéni terroristák garázdálkodása ellen. Rónai Zoltán, Kunfi Zsigmond, Weltner Jakab, Garbai Sándor és Haubrich József gyakran minden hatalmi eszköz hijján, sajtóban, kormányzótanácsban, a munkástanács nyilt ülésén hirdettek keresztes háborút az erőszakoskodások ellen. Ha nem a szilárd meggyőződésü, minden barbárizmus ellen erélyesen küzdő Rónai Zoltán került volna az igazságügyek élére és ezzel a forradalmi törvényszékek élére, ha a Kunfiak, Weltnerek helyét mások töltötték volna be, más képet kapott volna a forradalmi terror mérlegszámlája.

És ha több eredményt nem tudtak elérni, ha az erőszakoskodásokat nem tudták teljesen meggátolni: annak főoka *az ellenforradalom fegyveres lázadása volt*, amely minden esetben, amikor a fejét felütötte, a terror szükségességét igazolta, a terrorhirdetők álláspontját erősitette, az erőszakoskodások ellen való küzdelmet gyöngitette. Büszkeséggel állapithatják meg önmagukról a szociálista munkások is, hogy e harcban mindenkor a forradalmi rend védői mellett és a garázdálkodók ellen foglaltak állást. A szociáldemokrata vezetők és a szociálista tömegek, természetesen, nem a fegyveres fölkelők bandáit vették védelmükbe, hanem a céltalan vérengzést, az önkényeskedést és barbárizmust akarták megakadályozni.

E helyütt meg kell emlékeznem egy epizódról, amelynek csattanója egy kissé megtépázza a mentőangyalként szereplő olasz Romanelli ezredesnek kétes alapokon nyugvó dicsőségét.

A junius 24-iki ellenforradalom éjszakáján jelentés érkezett a főhadiszállásra, hogy az ostromolt ludovikások belátták az ellenállás céltalanságát és kapitulálni akarnak. E pillanatban a nemesen gondolkodó Stromfeld — aki parancsnoka volt régebben a Ludovika-akadémiának és enyhiteni akarta növendékeinek sorsát — nyomatékosan arra kért, hogy járjak el Kun Bélánál, hogy a félrevezetett ifjakat ne sujtsák a fegyveres ellenforradalom bünöseire alkalmazható legnagyobb büntetéssel, hanem igyekezzünk őket *nevelő uton jóutra téríteni.* Az intervenció sikerrel járt. Néhány perc után Kun megigérte, hogy az elfogott tiszti növendékeknek nem lesz bántódásuk. A fegyverrel lázadó gyermekekkel szemben a forradalom valóban nagylelküen viselkedett. Nevelőintézetben helyezték el őket.

Az ellenforradalom bukása után Romanelli olasz ezredes Stromfeld tollaival ékeskedett. Elhiresztelte, hogy ő mentette meg a gyerekeket. A hálás ellenforradalmárok Stromfeldet börtönbe dugták, Romanellinek pedig diszkardot nyujtottak át s ő azt szégyenkezés nélkül elfogadta, elmulasztotta megmagyarázni, hogy ő még nyugodtan aludt, szobáját őrizte, amikor Stromfeld interveníciójára a félrevezetett gyerekek már régen meg voltak mentve. Csak másnap látogatta meg Romanelli ebben az ügyben Kun Bélát. Később interveniált a halálraitélt tisztek ügyében is, de már ebben az ügyben is elkésett. Garbai Sándor kezdeményezésére ugyanis a kormányzótanács elhatározta, hogy azoknak a tiszteknek a halálos itéletét, akik nem voltak kezdeményezői az ellenforradalomnak, fogházbüntetésre változtatja.

De azért Romanelli még ma is büszkén hordja a mások nemeslelküségeért kapott diszkardot.

* * *

A munkásosztálynak még a bukás után bekövetkezett, a munkásság ellen vezetett véres bosszuhadjárat után sincs oka megbánni a forradalomban tanusitott emberiességet. *A burzsoázia kegyetlen barbárizmusával szemben a szociálista tömegek a magasabb erkölcsöket és humánizmust képviselik.* Ez nem a gyöngeség, hanem a civilizáció, a morál és a forradalmi céltudatosság kifejeződése.

A forradalom bukása után az ellenforradalom a forradalmi terror 234 áldozatáról számol be. Ezzel szemben néhány hónap alatt a forradalmat barbárizmussal és gyilkosságokkal vádoló ellenforradalom több mint 5000 forradalmárt gyilkolt meg. Maguk is érezték, hogy az ő megtorlásuk, az ő bosszumüvük ezer százalékban tulhaladta a forradalom áldozatainak számát.

Igazolást kerestek tehát a részükről elkövetett bünténvekhez. Hirdetmények, fölhivások, hivatalos polgári és katonai kutatások segitségével fölkutatták a forradalom alatt meghalt vagy meggyilkolt emberek eseteit. Három esztendei kutatás után, az egész hivatalos apparátus igénybevételével, 587 „forradalmi emberáldozatról" számolnak be. De mi mindent vettek be ebbe a számba! Utcai verekedések, korcsmai harcok, szerelmi okokból történt gyilkosságok áldozatai majdnem mind ott szerepelnek ebben a statisztikában. Béke, köztársaság vagy monarchia: a közönséges büncselekmények egyelőre nem akadályozhatók meg. De az ellenforradalom minden efajta cselekményt a proletárforradalom terhére könyvel. Az ellenforradalom ágyukkal és gépfegyverekkel vonult fel a forradalmi csapatok ellen: az elesetteket szintén a forradalmi gyilkosságok statisztikájába veszik föl.

Álljon itt a forradalom gyilkosságairól szóló hivatalos statisztikának[9] néhány adata annak jellemzésére, hogy milyen igazságtalanul és tendenciózusan vádolják a forradalmat:

> 18 ismeretlen ember ismeretlen körülmények között halt meg. Aszódon május 4-én egy ismeretlen cigányt ismeretlen emberek megöltek. Bodnár Gyula budapesti ácsmestert május 3-án este felesége szerelmi féltékenységből megölette. Kiss Róza viceházmesternőt Budapesten junius 24-én két vörös katona magánügyből kifolyóan agyonlőtte. Szaszovszky János erdőőrt ismeretlen vadorzók Diósjenőn junius 15-én agyonlőtték. Elzőg Magdolnát Dunabogdányon hajózás közben egy eltévedt golyó megölte. Kovács Lajost Diósgyőrött egy katonatársa őrszolgálat közben, gondatlanságból elsült fegyverrel agyonlőtte. Gódor János és Gerhát Pál vörös katonákat régi ellenségük Fóton junius 14-én az

[9] A vörös uralom áldozatai Magyarországon, Hivatalos és birói itéletek alapján kiadja dr. Váry Albert koronaügyész-helyettes.

utcán, verekedés után agyonlőtte. Kovács Tibort Gödön március 23-án betörés közben tettenérték, ellenállt, amire az őrség agyonlőtte. Rácalmáson vonaton utazó részeg katonák lövöldöztek: két halott. Héthy Dezső Sajólevezen egy eljegyzésen ittasságában szóváltásba elegyedik társaival: megölik. Vörös János Komáromujvárosban junius 8-án kivégeztetett, mert bestiális módon megölte saját gyermekét. (Ezeket a — igy kell mondani — magán-bünügyeket egyszerüen forradalmi gyilkosságoknak minősitik.) Becker András Sárospatakon április 7-én forradalmi fölkelésben vett részt; amikor elfogták, több lövéssel leteritett néhány vörös katonát; sokan megsebesültek, egy katona meghalt. Ezek a kivégzések is közönséges gyilkosságok: mint a forradalom közönséges büncselekményei szerepelnek az ellenforradalom statisztikájában. Puskás Jánost Szegszárdon rablás miatt kivégzik, Takács Károly Ujpesten szóváltás közben halálos sebet kap: szintén a forradalom áldozatai; Szombati Jánost Zagyvarékáson Pásthy Ferenc agyonlőtte, mert anyját sértegette: ezt is a forradalom gyilkolta meg. A forradalom bukása után, augusztus 4-én és augusztus 13-án az ország különböző helyein gyilkosságok fordulnak elő: ezeket a hivatalos ellenforradalmi statisztika mind a forradalom áldozatai közé sorolja. Mint forradalmi gyilkosságok szerepelnek az ellenforradalmi harcokban elesettek is.

A fegyveres harcokban elesett Dunapatajon 48 ember, Hajóson 9, Harkán 6, Iglón 5, Kecelen 19, Soltvadkerten 9, Solton 8 ember, a szolnoki harcokban 32 halott maradt a csatatéren. A tolnatamási ellenforradalom 3 elesettel szerepel a statisztikában.

És ezeket az adatokat a forradalommal szemben ellenséges érzületü statisztikából vesszük! A valóságban a fegyveres ellenforradalomban elesettek száma sokkal nagyobb — legalább a háromszorosa — volt ennek, de a hivatalos statisztika az *elesettek* nagy részét a *kivégzettek* közé vette föl, hogy igy a forradalmi terrort még sötétebb szinben tüntethesse fel. Tisztelet az elesett ellenfél előtt, de bizonyos, hogy aki fegyverrel támad, annak számitania kell arra, hogy fegyvertől esik el. De nem tisztelet, hanem megvetés az *ellenforradalom hiénáinak,* akik az elesettek emlékét a saját önös céljaik érdekében használják föl.

Sajnálatos az emberáldozat. De ha figyelembe vesszük, hogy az ellenforradalmi harcokban elesettek nélkül alig 200-ra tehető a forradalmi terror áldozatainak összes száma és ezeknek is tulnyomó többsége a minden forradalomban található önkényeskedések és erőszakosságok számlájára irandó, akkor meg kell állapitani, hogy a tényleges forradalmi terrornak alig volt három tucat áldozata. De ha valamennyi áldozatot — még a fegyveres harcokban elesettek számát is — beleszámitjuk, akkor sem nevezhető véresnek az a forradalom, amelynek számlájára négy és fél hónapi fönnállása alatt, belső és külső ellenséggel való folytonos fegyveres harcokban, 9 és ½ millió lakosságu országban összesen alig irhatnak többet 400 emberáldozatnál.

Az emberi életet nézve: nagy a szám; de megállapithatni, hogy a forradalmi idők lázasan véres harcai mellett *ez* a forradalom nem tartozhat a történelem vérengző forradalmai közé.

A *finn* ellenforradalom 17 000 áldozata, a *német* vértelen, békés forradalom 376 ellenforradalmi gyilkossága[10] és számtalan, az utcai harcokban követelt emberáldozata, a *magyar ellenforradalom* több mint 5000 gyilkossága mellett a magyar proletárforradalom polgárháborújának áldozati számadata valóban eltörpül.

[10] S. E. J. Gumbel: Vier Jahre Politischer Mord. Verlag der Neuen Gesellschaft, Berlin-Fichtenau.

XLII.

A vörös hadsereg fölbomlása.

a) A fölbomlás oka.

Minden hadsereg a szeizmográf érzékenységével tükrözi vissza a Hinterland gazdasági, társadalmi, politikai, általában: közállapotait. Még erősebb ez a tükörkép a forradalmi ország hadseregében.

A világháborúban a hadvezetőség a felsőbbség kedvét kereső tisztek bürokratikus jelentéseiből rajzolta meg a hadsereghangulatot. Ilyenformán hamis és hazug képet festettek. A vörös hadsereg főparancsnoksága közvetetlen kapcsolatot tartott fönn a fronton lévő csapatokkal. A hivatalos jelentéseken kivül személyesen is szereztünk meggyőződést a katonák harci kedvéről, panaszairól, fölfogásáról, hangulatáról és az ország közállapotainak a hadseregre gyakorolt hatásáról.

A vörös hadseregben — a heterogén összetétel mellett — nem uralkodott egységes szellem. A katonák földmüvesekből és ipari munkásokból rekrutálódtak. A földmüveseket, mezőgazdasági munkásokat főként a *nacionálizmus,* az integritás gondolata és az irredentizmus fütötte. A szociális forradalom belső lényegét, célkitüzéseit nem értették meg. Harci vágyuknak közvetetlen célja volt: az, hogy a megszállt területeket fegyveres erővel visszafoglalják.

Az ipari munkások a május 2-iki fölbuzdulás lángjától hajtva, tudatosan szegődtek ugyan a forradalom védelmére, de forradalmi elszántságuknál és lelkesedésüknél nem volt kisebb a tudatos vagy ösztönszerü *nacionálizmus* szelleme sem.

A vörös hadsereg győzelmes háborúja a lelkekben élő nacionálizmust magasan lobogó lángokra lobbantotta. Minden tanya, minden város visszafoglalása még erősitette a nacionálista hangulatot, — a földmüves, ipari munkás és parancsnok katonákban egyaránt. Ez a nacionálizmus uj erőt adott a hadseregnek, ujabb

sikerekre buzditotta: ellenálló ereje napról-napra izmosodott volna, ha a háborús sikereket nem ellensulyozta volna a belső összeomlás.

Az ország politikai, gazdasági és társadalmi anarchiája a gyorsvonat sebességével ragadt át a hadseregre is, amely később, az ország közállapotaihoz hasonlóan, összeomlott. Amennyire hamis a nagy háború vezéreinek utólagos mosakodása, hogy „agitáció", „hátulról jövő tördöfés" „gyilkolta meg a német és az osztrák-magyar hadsereget", annyira naiv és mesterkélt önvédelem az, ha a forradalom hajótöröttjei azt állitják, hogy *csak* a tudatos ellenforradalom bomlasztotta szét a vörös hadsereget. Ha a Hinterland nem roppant volna össze, ha a bolsevik-rendszer csődje nem következett volna be: a belső ellenforradalmi agitáció kevesebb kárt okozott volna a hadseregben.

De a Hinterland sokkal hamarabb torpant meg, mint ahogy azt a legsötétebben látó pesszimizmus el merte volna képzelni.

Hiány az élelmezésben, nélkülözés a legprimitivebb életszükségleti cikkekben, a közigazgatás teljes anarchiája, a munkások és a vörös katonák családjainak minden kritikán alul való ellátása, az uj bürokrácia szörnyü gazdálkodása és garázdálkodása, a hadseregpótlás példátlan csődje, a gyárakban maradt munkások termelésének katasztrofális visszafejlődése, a munkások és parasztok fokozódó elégedetlensége: minden ellenforradalmi agitációnál erősebben befolyásolta a vörös hadsereg bomlásának a folyamatát.

A legégőbb sebe, rákfenéje a vörös hadseregnek az emberekben és anyagban való pótlásnak szinte szabotálásszerü elmaradásából ered. A hadsereg hétről-hétre kért, könyörgött, fenyegetődzött, hogy küldjenek pótlást, mert a csapatok szétzüllenek: minden fölszólamlás hiábavaló volt. Kis kötet telnék ki azokból a táviratokból, amelyeket ebben az ügyben a hadügyi népbiztossághoz intéztünk. Többek között május 28-ikán 665 hfp. szám alatt a következő sürgöny megy Szántóhoz:

> „Parancsnokok hiánya napról-napra érezhetőbbé válik, már-már ott tartunk, hogy egyes csapattesteknél katasztrofális jelleget ölt. Csapataink egy része vagy teljesen alkalmatlan parancsnokkal van ellátva, vagy egyáltalán nincsenek parancsnokaik. Ilyen viszonyok között a harcvezetés rendkivül

nehéz, másrészt azonban elitgárdáink életét veszélyeztetjük, ha megfelelő szakértő parancsnokok nélkül küldjük őket harcba. Kérem, sziveskedjék tehát minden eszközzel és mindenáron megfelelő számu parancsnokot rendelkezésre bocsátani . . .[1]"

Junius 1-én 739 hfp. szám alatt jelentjük, hogy

„egyes csapattestek létszámcsökkenés folytán mint harci egységek már számba sem jöhetnek . . ."

A táviratok, sürgetések, megbeszélések tömegeire a hadügyi népbiztosság néha nem is válaszol, néha a forma kedvéért Kun megnyugtat, de számottevő pótlás nem érkezik.

A forradalom országa élethalál-harcot viv, a proletárok ezrei a fronton véreznek, a csapatok pótlást sürgetnek és a pótlás legfőbb intézője, Szántó, hatásköri csetepatékkal foglalja le a maga és a hadseregfőparancsnokság idejét. 108 Höcs szám alatt táviratot intéz a hadseregfőparancsnoksághoz, mert az utóbbi Tóth Istvánt, egy, a frontra beosztott csapat politikai megbizottját ettől a tisztétől fölmentette:

„Nevezett Tóth István a budapesti 32-ik dandárcsoport pótttestének volt politikai megbizóttja, tehát egyedül és kizárólag a hadügyi népbiztosságnak lehet alárendelve. Felmentését is csak a hadügyi népbiztosság intézheti. Kérünk ezen távirat kézhezvételéről értesitést."

Ilyen hadügyi vezetés mellett természetes, hogy a csapatok napról-napra panaszolják, hogy a pótlás hiánya miatt összeomlás fenyeget.

A 3-ik hadtest 620/27 szám alatt jelenti, hogy

„a hadmüveletek folytán a harcban és természetes módon beálló fogyatékok nagysága, az utánpótlás lassusága, a lajstromozás és toborzás utján való kiegészités ki nem elégitő eredménye azzal fenyegetnek, hogy a hadseregünk állományában, mint hangulatában a *legrövidebb idő alatt összeomlásnak néz elébe*".

[1] Az ebben a fejezetben idézett táviratok és jelentések a vörös hadsereg főparancsnokságának politikai levéltárából valók.

A 39. dandár 280 fegyverrel, tehát az előirt állomány 10%-ával rendelkezik: a hiány 90%. A többi csapatoknál, ha nem is ilyen az arány, ugyancsak folyton csökken az állomány.

A végső katasztrófától való menekvés kétségbeesésében a hadseregfőparancsnokság kénytelen volt egy teljesen szokatlan eljáráshoz fordulni és miután Budapestről pótlást nem kapott, fölhatalmazta a hadtestparancsnokságokat, hogy

„a fölszabaditott területeken az egyes hadosztályok vagy dandárok utján toborozzon vagy besorozzon vörös katonákat, a helyi viszonyokhoz alkalmazott legeredményesebbnek mutatkozó módszer alapján ...“

Hogy a hadmüveletekkel tulterhelt hadtestparancsnokságok toborzása nem járhatott nagy sikerrel, ez a dolog természetében volt, de Szántóék szabotálása mellett más kisérlet a hadsereg megmentésére nem kinálkozott.

A pótlás hiánya megritkitotta a csapatok sorait, bizonytalansági érzés lopódzott a katonák lelkébe. Ösztönszerüen megérezték, hogy az otthonmaradottak nem akarnak kijönni a frontra és igy mind erősebbé vált a vágyakozás, hogy ők is hazakerüljenek, hogy őket is vonják ki a harcolók soraiból. Fokozta ezt az érzést az a tény, hogy az egyes csapattesteknek módjukban állt ellenőrizni az otthonmaradottak névsorát, mert a május 2-iki megmozdulásnál gyárankint és szakmánkint állitódtak össze a zászlóaljak. A leglelkesebb, a legönfeláldozóbb osztálytudatos munkások siettek ki a forradalmi föllángolás pillanatában a frontra, de megdöbbenéssel tapasztalták, hogy az ő áldozatkészségüket az otthonmaradottak nem becsülték meg: nem sietnek a segitségükre. A katonák szinte névszerint tudták, hogy kik maradtak otthon a gyárakban, egyénenkint állapitották meg, hogy fiatal, életerős, otthon radikális forradalmárnak mutatkozó egyének helyezkedtek el a kényelmes bürökban, amig ők, gyakran sokgyermekes családapák, komoly megfontolással életüket tették kockára a forradalomért. Emellett hirek érkeztek arról, hogy az öntudatos bizalmiférfiaknak és a szakszervezetekben iskolázott osztálytudatos munkásoknak a frontra való távozásával a gyárak termelése is csökken. Tehát, amig a vörös katonák életüket áldozzák a forradalomért, addig az álradikálizmus még csak kitartóbban és eredményesebben dolgozni, munkálkodni, termelni sem akart a forradalomért!

A 8/3 zászlóalj katonái jelentik, hogy nem akarnak tovább harcolni, mert otthonról nem jön pótlás.

A 32/3 zászlóalj hasonló jelentést küld. Leszámoltak lelkiismeretükkel és nem harcolnak tovább, mert ugyis hiábavaló a harc, ha otthon még nem is dolgoznak a munkások.

A Mémosz-zászlóalj jelenti, hogy nem jön pótlás, követeli leváltását, mert a Pesten lévő munkások hangulatát nem lehet megjavitani. Bolondnak tartják azt, aki elmegy harcolni, ugyis hiábavaló minden önfeláldozás és áldozatkészség.

A 7-ik ezred emberei kijelentik, hogy megtették a kötelességüket, otthonról nincs támogatás, tehát ők sem harcolnak tovább.

Mindezeket a jelentéseket megbizható, régi, osztálytudatos munkások és bizalmiférfiak terjesztik elő. És a tizenhárompróbás kommunisták radikális beszédeket tartanak ugyan, tetteikben azonban szük látókörrel, hivatali hatáskörükbe tartozó kicsinyességekkel teszik lehetetlenné a hadsereg létszámának kiegészitését.

Csak egyetlen példát ragadok ki a rendelkezésre álló adatokból.

Lukács György népbiztos két levelet is intéz a hadseregfőparancsnoksághoz, amelyben orvostanhallgatók, bölcsészettanhallgatók és müegyetemi hallgatók számára a katonai szolgálat alól való szabadságolást kér, hogy „a közoktatás folytonossága meg ne akadjon" és „ne fosszák meg az országot éveken keresztül pályavégzett szakértőktől". Az indokok kétségtelenül helytállók, de az élethalál-harcban, a katasztrofális parancsnok-, orvos- és katonahiány mellett ez a kérés a forradalmi érdekek semmibevételével egyenértékü.

A katonák elégedetlenségét és a hazavágyakozás érzését erősitették a Budapestről és a Hinterlandból általában érkező egyéb hirek is. A különböző hivatalok és bürók óvatos forradalmárjai nemcsak távol tartották magukat a veszedelmes fronttól, hanem a bürokrácia hatalmát a vörös katonák hozzátartozóival szemben a legdurvább módon érvényesitették. A veszedelmes golyófront helyett a kényelmes és kellemes *irodafrontra* vonultak; persze: nem az ágyuval lövöldöző ellenséggel, hanem szegény, védtelen proletárasszonyokkal hadakoztak.

Az első hadosztály politikai megbizottja 239/P. szám alatt erről a következőket jelenti:

„Asszonyok, anyák és nőtestvérek szökdösnek ki hozzátartozóikhoz a legszigorubb parancsok dacára és kijátszanak minden ellenőrzést, csakhogy velük találkozhassanak és panaszaikkal elcsüggesszék, elkeseritsék őket. E hirek, panaszok körülbelül a következők:

‚A hadrakeltek családjait mindenünnen visszazavarják, minden igazolványuk dacára háttérbe szoritják, sőt gunnyal illetik őket. Azt mondják nekik, hogy a hadrakeltek pénzvágyból, a munkától való irtózásból mentek a harctérre, nem pedig meggyőződésből. Hogy kint a harctéren jól élnek, nyaralnak, mig a Budapesten maradtak éheznek. Háztartási cikkekből, tüzelőanyagból, élelmicikkekből aránytalanul kevesebbet juttatnak nekik, mint az otthonmaradottak családjainak. Az elesettek családjait minden kérésükkel elutasitják. Ha orvoslást kérnek, ugy a legrövidebb visszautasitásban van részük, sőt gorombán is sértegetik' ésatöbbi.' Röviden sorolom itt fel az elkeseredést okozó hireket.

A csapatok nyiltan, tömegesen hangoztatják, különösen az I/8 m. zászlóaljnál, hogy becsapottnak érzik magukat, hogy otthagyják a harcvonalat: járőrszolgálatra egyáltalán nem mennek. Nem akarnak vérezni, vért ontani, azt mondják, az nem baj, ha a csehek bejönnek, legalább lesz hus és kenyér a családjaink részére. A politikai megbizottaikat nem hallgatják meg, ha beszél hozzájuk; letorkolják, ha forradalmi törvényszéket emleget. Kinevetik és kijelentik, hogy valamennyien szolidárisak, sőt egyenesen életét fenyegetik, ugy nekik, mint parancsnokaiknak.

Az utak, erdők, rajvonalhoz közeli falvak tele vannak lógósokkal és ha egyes részeket sikerül is összeszedni és a csapattestükhöz kiszállitani, másnap ujra meglógnak.

Egyes ezredeknél járványszerüen terjed az öncsonkitás, dacára a legszigorubb megtorló eljárásnak. Különösen érezhető ez a 8. ezrednél, mely eddig szinte a legkiválóbb volt. A bomlás megindult ...“

Rendkivül érdekes kortörténeti dokumentum a 3/11-ik vadászzászlóalj politikai megbizottainak jelentése:

„Kifogásolják a katonák, hogy ha feleségük vagy más hozzátartozójuk valami élelmicikket vidéken be is szerez, azt a budapesti vörösőrök — dacára az igazolványnak, amellyel bizonyitani tudja, hogy a harctéren lévő hozzátartozó szerzeménye — a pályaudvarokon konfiskálják, minden igazoló irás nélkül, annak hova és milyen célra való fordítása, megadása mellett, és annyi durvasággal viseltetnek velük szemben, amely tulszárnyalja a régi, letünt rend kakastollas vitézeinek viselkedéseit. Ez fönnáll még a gyári és más beszerzési csoportoknál történő bevásárlásaik alkalmával is.

Hibáztatják, hogy a népbiztossági irodák olyan elemekkel vannak megtöltve, akiknek jórésze sem lelki közösségben nincsen azon ragyogó eszmével, amelyért mi életünket áldozzuk minden pillanatban és azoknak jórésze eddigi élettapasztalatait, munkabirását, tudását nem a proletárállam érdekében, inkább ellene használja fel. A hozzájuk fordulókkal szemben ugyanannyi kiméletlenséggel, durvasággal viseltetnek, mint a letünt korszakban. Szervezettségük teljesen uj és nem predesztinálja őket egy proletárállam szerveinek kiépitésére és irányitására. Bár tudják alulirottak, hogy egy ily nagy gépezet, mint az állam, alkatrészeit nem cserélheti ki egyik napról a másikra, de három hónapi idő alatt e tekintetben sok változásnak kellett vón már bekövetkezni. Van a kis — régi, kipróbált szervezeti és minden szociális érzéssel felruházott — hivatalnoki karban és az intelligens szervezett munkásság körében elég, arra érdemeket szerzett elvtárs, akik rátermettségükkel hivatottak erre, de a letünt átkozott éra éppen szociális érzésük, gondolkozásuk miatt tette lehetetlenné érvényesülésüket. És fájdalommal állapitják meg alulirottak, hogy *a népbiztosságok olyan fiatal, éretlen, kvalifikáció nélküli gyerekeket szerepeltetnek, akiknek arcpiritó viselkedését tudásuk, gyakorlatlanságuk, élettapasztaltságuk hiánya mulja felül.* Egyáltalában kérik a munkásságnak, a dolgozóknak, katonáknak és földmüves-szegénységnek határozott előnyben részesitését a dologtalanok, herék és kitartottak felett, hogy a proletárállam kiépitésének ezáltal több és értékesebb erőket nyerjünk meg és ezáltal is lehetetlenné tegyük a dologtalanok és ellenforradalmárok kisded üzelmeit. Ennek drákói szigoru

keresztülvitele a legeminensebb tényked és tárgya kell, hogy legyen, mert minden nap egy elveszett láncszem abban a hatalmas munkában, melyet az idő sürget."

Hasonló panaszok érkeznek majdnem valamennyi munkásezred katonáitól. De nemcsak a front katonái lázadoznak. A gyárakban dolgozó munkások panaszaikkal szintén a hadseregfőparancsnoksághoz fordulnak. A Schlick-, Magyar-Belga-, Fehér Miklós-, Weisz Antalné-, Fuchs-mérleggyár és az Akkumulatorgyár munkásai junius 6-án táviratban közlik velem egy gyülés jegyzőkönyvét:

„A vörös katonák feleségeinek és hozzátartozóinak ... a laktanyákban hosszu ideig kell ácsorogniok, másfelől ott sok esetben gorombaságoknak voltak kitéve, miáltal a nem öntudatos elemek körében a proletárforradalomra nézve kedvezőtlen hangulat keletkezik."

Ez a minden ellenforradalomnál végzetesebben ható brutálitás nem szünt meg a hadügyi népbiztossághoz, a kormányzótanácshoz, egyéb szovjethatóságokhoz a hadsereg nevében intézett számtalan panasz ellenére sem. Az illetékesek indolenciájával szemben a hadseregfőparancsnokság a forradalmi nyilvánossághoz fordult. Táviratot intéztem a kormányzótanácshoz és ennek szövegét közzétettem a lapokban:

„Fronton lévő katonáink ismételten irásban és szóban panaszkodnak arról, hogy egyes hivatalokban segélyek kiosztásánál, Budapesten és a vidéken proletárasszonyok ellen hadakozó hivatalnokok, bürokraták vagy nem tudom micsodák gorombáskodnak áldozatkész, sokat szenvedő proletárasszonyainkkal. A legnagyobb fölháborodással és megütközéssel veszem hősiesen küzdő, minden hálánkra érdemes vörös katonáinknak ezt a panaszát és alkalmat keresek arra, hogy a nyilvánosság előtt bélyegezzem meg ezt a cudar eljárást. A proletáruralom tettekben igyekszik szeretetét és háláját nyilvánitani az öntudatos vörös katonák iránt. Ezeket a tetteket azonban elhomályositják és tönkre silányitják egyes kapaszkodó konjunktura-lovagok, akik a kormányzótanács és a népbiztosságok legjobb intencióit megcsufolják és a rendeletek végrehajtásánál a leggaládabb módon keseritik el és bántal-

mazzák proletárasszonyainkat. Mint a vörös hadsereg főparancsnoka, fölkérem a proletárforradalom ügyét hiven szolgáló munkás- és katonatanácsi tagokat, az otthonmaradt, értünk dolgozó lelkes és öntudatos munkásokat, hogy kisérjék éber figyelemmel a proletárasszonyok ügyét és mindenütt, ahol proletárasszonyainkat sértegetik vagy bántalmazzák, ahol ügyüket nem intézik el, lépjenek közbe, a bünösöket jelentsék föl az illetékes népbiztosnál, aki ki fogja pellengérezni a garázdálkodókat, ki fogja tenni a hivatalokból azokat, akik a proletárasszonyokkal gorombáskodnak és forradalmi törvényszék elé fogja állitani azokat, akik megbontják a proletáregységet."

De a hadseregfőparancsnokság a saját hatáskörében is igyekezett a katonák panaszait orvosolni, hozzátartozóik élelmezését megjavitani, az elégedetlenség általános kutforrását a rendelkezésekre álló eszközökkel betömni. Élőállatokat és egyéb élelmiszert vásárolt s szigoru fölügyelet és ellenőrzés mellett beszállittatta a gyárakba és az onnan bevonult munkások hozzátartozói között oszttatta ki.

A szükös élelmiszerkészletek igazságos elosztása céljából a kormányzótanács megtiltotta a batyuzást. Megszüntette azt a visszaélést, hogy egyes, pénzzel rendelkező üzérek a vidéken összevásárolják az élelmiszerkészleteket és a városokat kiéheztessék. E rendelkezéssel megszünt a katonáknak is az a joguk, hogy szabadságolásuk alkalmával hozzátartozóik számára élelmiszert vigyenek haza. A csapatparancsnokságok és a katonák köréből érkező panaszok hatása alatt a hadseregfőparancsnokság rendeletileg megszüntette az általános tilalomnak a katonákra vonatkozó részét, hogy ezáltal is megnyugtassa a katonák hozzátartozóit és a kitartásukat fokozza.

Ezért az intézkedésért a diktatura bukása után a kommunisták lapjában Landler és mások ismételten megtámadták a szociáldemokrata vezetés alatt álló hadseregfőparancsnokságot. Azzal vádolják, hogy ezzel a rendelkezéssel elősegitette a hadsereg fölbomlását. A történeti igazság és a kommunista támadások objektivitásának megvilágitása céljából megállapitom, hogy a hadseregfőparancsnokság ezt a rendelkezést a kommunista Vágó Béla parancsnoksága alatt álló első hadtest 146/57 számu és a Landler

Jenő parancsnoksága alatt álló 3-ik hadtest 620/72 számu távirata alapján adta ki . . .

Vágóék szerint

„a vörös katonák soraiban rendkivül elkeseredést keltett az a rendelkezés, hogy a mai naptól kezdve az eddig megengedve volt 25 kgr.-os élelmiszernek kézipodgyászban való szállitása Budapest felé beszüntettetett. Kérem a hadseregparancsnokság közbenjárását, hogy ez a harcikedvet nagymértékben befolyásoló rendelkezés a szabadságra menő vörös katonákra vonatkozóan hatályon kivül helyeztessék."

Landler:

„az első hadosztály csapatai Budapesten lévő családjaik éhezése és mellőzése, valamint egyéb okok folytán végsőkig feszült hangulatban vannak . . . Kérek sürgős intézkedést, hogy felszállitandó élelmicikkeket az illetők maguk családjaikhoz akadály nélkül eljuttathassák."

Kommentár fölösleges.

Azonban a hadseregparancsnokság minden fáradozása hiábavalónak bizonyult. Ezek az ügyek különben sem tartoztak hatáskörébe. Az értelmetlen, a forradalommal és a hadsereggel szemben indolens bürokrácia mellett közigazgatási, gazdasági és politikai csőd felé rohant a forradalom, a bolsevizmus csillogó délibábja a megvalósitás stádiumában a társadalmi és gazdasági erők szikláján szertezuzódott. A győzelmesen előrenyomuló vörös hadsereg ennek hatása alatt megtorpant, a forradalmár katonákon erőt vett a lemondás érzése, elvesztették hitüket a forradalom igazában és győzelmében, elhagyták helyüket, megszöktek a harctérről. Ezzel kezdetét vette a szörnyü vég . . .

A vörös hadsereg fölbomlása és ennek következményei a legjelentősebb fejezetét alkotják a forradalomnak. A legvilágosabban tárják elénk a szörnyü bukás okait. Ezért okmányszerü adatok alapján kell ezzel foglalkoznom.

b) A bomlás lavinája.

A fölbomlás első jelei a budapesti állami gépgyárból származó 8-ik munkásezred katonáinál mutatkoznak. Az ezred Horop-

kónál május végén önkényesen elhagyta helyét a fronton, a katonák legnagyobb része visszatért Budapestre: semmi szin alatt nem akartak tovább harctéri szolgálatot teljesiteni. Az elégedetlenség rövidesen átragadt a többi csapattestekre is.

Meggyorsitotta a fölbomlás folyamatát Kunnak a cseh visszavonulás kérdésében tanusitott magatartása. Erről később más vonatkozásban lesz szó.

A Landler parancsnoksága alatt álló harmadik hadtest junius elején az egyes csapattestekről a következőket jelenti:

„A 8-ik munkásezred példája kezd a többi ezredekre is átragadni. A 2-ik dandár parancsnoka jelenti, hogy a hatodik hadosztály Kluknó előtt álló csapataiból ott csak 10 parancsnok és a tüzérségi megfigyelők állanak, a többi *elszéledt*. A 23-ik és 24-ik ezred zászlóalját a székelyekkel kell őriztetni, hogy a frontról meg ne szökjenek. A 2-ik dandár parancsnoka *nem meri az előrenyomulást elrendelni*, mert a székelyeken kivül a többiek visszamaradnak. A parancsnokok igyekeznek a katonákat megnyugtatni, ami ideig-óráig sikerül is, azonban az elégületlenség folyton nagyobb erővel tör elő. Katonák azt mondják, hogy a határok meg lévén állapitva, azon a mi kormányunk változtatni nem tud, tehát vissza kell menni. A 8-ik ezred példája azért hat mételyezőleg, mert ők lázadásukért *jutalmat* kapnak. Pihenőbe, azaz a biztos Tiszavonal mögé mennek vissza.

A 6-ik hadosztály csapatainál a hangulat ugyancsak nyomott. Az eddig kiváló lendülettel támadó csapatok hangulata rohamosan alászáll. Az arcvonalból kivont és Abosra rendelt 46-ik ezred csak egy zászlóaljával érkezett be Abosra, a fönmaradó két zászlóalj önkényesen Kassán kivagonirozott és nem akar Kassáról tovább menni.

Igen hátrányosan érezhető, hogy a kormányzótanács vezetőférfiai a harctértől távol, Budapesten tartózkodnak ...“

Hasonló jelentések érkeznek a 2-ik, 7-ik, 11-ik, a Mémosz- és más munkásezredről, a VI/24, 32/3 zászlóaljtól, ahol a munkások mindenütt, az otthoni viszonyokra való hivatkozással, céltalannak mondják a további, életük feláldozásával járó harc folytatását.

A bomlás járványa széles mederben terjed:

„A 14. munkásezredtől Budapesten való átutazás alkalmából igen sokan *önkényesen eltávoztak.* Tegnap este 11 órai jelentés szerint az egész ezred létszáma 280 ember. Az első zászlóaljtól — északi főmühely — a fogyaték 60%. Második zászlóaljtól — északi főmühely és Ganz-vagongyár — 85%. A harmadik zászlóaljtól — Ganz-vagongyár — 30%. A hadosztályparancsnokság jelentése szerint az eltávozás oka állitólag az asszonyok agitációjában keresendő. Kérem a szükséges intézkedéseket megtenni."

1097 hfp.

—

„S. 3. ho. parancsnokság 797. Az 1310/hfp. számu táviratára jelentem, hogy a harctéren a fronttól 15 km-re táborozó 11. munkás-gyalogezred f. hó 19-én az állomásozó helyéről Ipolyság vasuti állomásra szökött meg. Midőn én erről értesültem, utánuk mentem, igyekeztem felvilágositani helytelen cselekedetük veszedelmes következményeiről, majd látva azt, hogy nemcsak hogy öntudatos proletárokhoz méltó módon nem viselkednek, hanem még ellenforradalmi banditáktól sem várt kifejezésekkel közbekiáltva sértegették a tanácskormányt, kifakadtam és szemükre vetettem helytelen eljárásukat. Ekkor történt az, hogy a 11-es munkásezred egyik öntevékeny katonája, aki biztosan nem volt elvtársam, rám elsütötte fegyverét, de nem talált. Az incidens után tovább beszéltem, majd a 3. ho. parancsnokságnak ott lévő helyettes politikai megbizottja tartott még hozzájuk beszédet, dacára mindennek, a 11. munkásezred követelődző módon vasuti kocsikat rendelt és bevagonirozott. Az esetről jelentést azért nem tettem, mert nem akartam ezzel konsternációt kelteni."

—

„Alulirottak kijelentjük, hogy a tuloldalon nevezett parancsnokokat kényszeritettük, hogy velünk Diósgyőrbe meneteljenek és ott a diósgyőri zászlóaljhoz csatlakozzanak."

2006 k. o. szám. A zászlóalj katonáinak sajátkezü aláirásai.

—

„Belügyi népbiztos rendelete folytán ideküldött Jakab és Kiss kispesti és fegyvergyári zászlóaljakat fölszólítottam, hogy vegyenek részt a csehek ellen irányuló támadásban, ők azonban kérésemet megtagadták és Pestre csapatukkal visszamentek azzal az indokkal, hogy csapatuk hiányos felszerelésben szenved. Indulásuk előtt azonban meggyőződtem, hogy sokkal jobb felszerelésük van, mint a kint harcoló csapatoknak.

637 hün. pol. oszt."

A hadsereg- és hadtestparancsnokságok a fronton minden rendelkezésre álló eszközzel igyekeztek a bomlás processzusát föltartóztatni. De a front mögött Kunék elvesztették a fejüket. Szük látókörrel, a struccpolitika naivitásával az ellenforradalom számlájára irták a saját tehetetlenségük katasztrofális következményeit. A katonák hozzátartozói több helyütt formálisan lázongtak s erre Kun, a hadseregfőparancsnokság rendelkezései ellenére, a 737. számu táviratban megengedi, hogy az asszonyok kimenjenek a frontra férjükhöz s ott „személyesen szerezzenek meggyőződést arról, hogy a front helyzete kitünő".

Elképzelhető, hogy az asszonyok panasza és sirása a fronton és visszaérkezésük után a munkások között milyen végzetesen romboló hatással járt . . .

A fölbomló csapatok a legkülönbözőbb ürügyekkel igyekeztek a tömegösztönből fölöslegesnek és elveszettnek hitt harctéri küzdelemtől megszabadulni. Pihenő, uj fölszerelés követelése mellett azonban állandóan ott szerepel a családi ügyek rendezése, mert a hadügyi népbiztosság a hadisegélyek és főként az elesettek hozzátartozóinak segélyezése tárgyában még a régi császári és királyi hadsereg kegyetlen indolenciájánál is sulyosabb mulasztásokat követett el.

A munkászászlóaljak — néhány kivételével — fokozatosan eltávoztak a frontról. Már csak a nacionálista parasztezredek kötelékei maradtak a fronton. Ezek azonban minden szociálista öntudattól mentesen a nacionálizmus jegyében állottak a hadsereg szolgálatában. A munkásfegyverek nyomása nem fenyegetett s igy az ellenforradalmi tisztek vezetése alatt burkolt, a nacionálizmus köpönyegébe öltöztetett ellenforradalmi agitáció kapott lábra.

Ennek ellensulyozására Landler a lényeget nem érintő, formai engedmények megadását javasolta. Fölvetette azt az eszmét, hogy a vörös zászló mellé a *nemzetiszinü zászlót* is tüzzék ki a csapatok: ezzel fokozzuk a katonák már lankadó harci tüzét és kitartását. Landler elgondolása szerint a nacionálizmus jegyében nevelkedett parasztok a nacionálista szimbolum lobogója alatt szivesebben fognak harcolni a területének visszaszerzéséért küzdő Tanácsmagyarország hadseregében és ezzel pótolni lehet a hiányzó munkásezredeket és ellensulyozható a tisztek nacionálista bujtogatása.

Landler 620/27 szám alatt — junius 20-ikán — táviratában erről a kérdésről a következőket javasolja:

„Benyomásunk és tapasztalataink szerint a mozgósitást az ántánt jegyzéke után és különösen a felszabadult területen a vörös zászló mellé még nemzetiszin zászló alatt is kellene elrendelni . . .“

Három nappal később — junius 23-ikán — 623/8 számu táviratában ugyanerről a kérdésről a következőket jelenti:

„Nem zárkózhatom el jelenteni, hogy a jelen pillanatokban *a nemzeti érzés fölkeltése nélkülözhetetlenül szükséges.* A Sátoraljaujhely környékén toborzott egyének a nemzeti szalag viselését követelik. Hasonló jelenségek a harcoló csapatoknál is előfordultak; amennyiben rövidesen radikális irányzat nem nyilvánulna a kormányzótanács részéről, ugy a frontbomlás elkerülhetetlen lesz.“

Landler akcióját én is támogattam. Az uralmon lévő proletáriátus magáénak vallja a hazát, amelyet a bitorló uralkodóosztályok évszázadokon keresztül a maguk számára sajátitottak ki. Ha a fölszabadult tömegek a tőlük elrabolt, ellenük felhasznált nemzeti szimbolumokat (amelyek Magyarországon nem voltak azonosak az uralkodóház lobogójával!) visszahóditják, akkor a forradalom ezt a *gyakorlati* kérdést nem avathatja elvi kérdéssé, céltalan ebből konfliktusokat előidézni. Ez vezetett bennünket, amikor azt inditványoztuk, hogy, bármiféle módositással, de tegyünk eleget a katonák kérésének: rendszeresitsük a vörös zászlót piros-fehér-zöld szegéllyel, vagy a piros-fehér-zöld zászlókat vörös szegéllyel. Kun azonban ellenállt, nem akart engedni „elvi“ álláspontjából, — főként arra való hivatkozással, hogy az orosz vörös hadseregben

is csak a vörös zászló van rendszeresitve. (A forradalom bukása után megállapitottuk, hogy Kun hamisan informált bennünket: az orosz vörös hadseregben vörös szegélyes nemzeti zászlók alatt is küzdenek a szovjet csapatai.)

A julius 24-iki — nemzetiszinü zászló alatt kitört — ellenforradalom megakadályozta, hogy a zászlók kérdését továbbra is napirenden tartsuk, bár Landler még azután is kitartóan követelte a nemzetiszinü zászlóknak a hadseregben való alkalmazását.

A forradalom bukása után a kommunisták farizeus szemforgatással tagadják a hadsereg szétbomlásáról szóló tényt és történelemhamisitással igyekeznek a felelősség alól kibujni. A jövő történetirója számára szószerint közlöm az ezidőszerint a kommunista párthoz tartozó Landler Jenőnek, a 3. hadtest parancsnokának a kombattáns és legerősebb csapattestben uralkodó állapotokról szóló jelentését:

„Hadsereg vezérkari főnökének, Gödöllő. Az 1. ho. parancsnokság alábbi jelentését, melynek valódiságáról a helyszinén személyesen is meggyőződtem, teljtartalmulag előterjesztem. Ma Minnich elvtárs jelenlétében a hetedik munkásezred egyik századát meglátogattam. A századnál észleltek világosan mutatják, hogy a hetedik ezreddel nem lehet harcba menni. Kijelentették, hogy ők a proletárság első mozgósitásakor csak egy nyomásra jöttek ki, mint ahogy nekik a népbiztosok igérték, azóta pedig folyton harcban állanak. A népbiztosok havonta kétnapi szabadságot igértek, ők követelik, hogy bocsássák őket haza és szereljék le, mint a postásokat, hajógyáriakat, a 8-ik és 14-ik m-ezredbelieket. A leszerelt csapatok emberei a postánál és a gyárakban kényelmes állásokban el vannak helyezve, ők pedig még mindig kint szenvednek a harctéren. Családjaikkal a szakszervezetek rosszul bánnak, egyik-másik családja egyáltalán nem kap élelmiszerjegyet, az egyik elesett bajtársuk felesége nem kap özvegyi ellátást és hadisegélyt. Ugyanezt kényszeriteni akarták egy nyilatkozat aláirására, hogy a férje önként vonult be katonának. A vörös katona igazolványa Budapesten a bevásárlásoknál nem lesz tekintetbe véve, mivel a megvédőik, a férjeik nincsenek otthon. Családjaik a szakszervezetben folyó izgatás következtében elárasztják őket levelekkel, hogy jöjjenek haza, mert mindenki

otthon van, csak aki akar, van a harctéren. Már közmondássá vált, hogy nincsenek Pesten szamarak, mert már elmentek a frontra. Gyakorlatozni és a katonai kiképzésben résztvenni nem akarnak, sőt világosan kijelentették, hogy ők tovább harcolni nem fognak; azon kérdésemre, hogy ki fogja hát akkor a proletárság érdekeit megvédeni, vállvonogatva kijelentették, hogy ők bizony nem, mert őket nem érdekli. A látottak folytán nyilvánvalóvá vált, hogy a munkásezredek a szakszervezeti mozgalmaknak mintegy folytatását képezik és ugyanolyan politikát folytatnak, mint a szakszervezetekben, vagyis sztrájkoló és opponáló magatartást. Megjegyzem, hogy az 1. hadosztály munkásezredeivel ez az alkudozás és igérgetés már a kezdettől folyt, az igéretek nem voltak beválthatók és mivel a szökések, továbbá az első engedelem-megtagadások nem lettek példásan megtorolva, a hiányok megszüntetve, főleg azonban az, hogy a munkásezredek az eddigi hadjáratot pótlás nélkül csinálták át, okozták, hogy a munkásezredek katonai szelleme teljesen felbomlott és szervezetük szétzüllött. Föntiek folytán javaslom:

1. Kizárólag egy szakszervezetből, avagy gyárból való kiegészités szünjék meg. 2. A hazamenteket (leszerelteket) példásan büntessék meg és taszitsák ki a szakszervezetekből. Jövőben különösen a harc alatt föllépő engedelem-megtagadását példásan, tehát halállal is büntetni. 3. A városi és földmüves elemet keverni kell. 4. A kényszerrel besorozottak ne kapjanak munkabérmegtérítést. 5. A katonai büntények felett ne az egyes ezredek és zászlóaljak forradalmi törvényszékei, hanem elfogulatlanokból alkotott és a proletárdiktaturát képviselő hadosztály-forradalmi-törvényszékek ítélkezzenek. 6. Politikai megbizott ne az illető gyárból vagy szakszervezetből, hanem idegen neveztessék ki. 7. Az asszonyoknak a frontra való utazását minden eszközzel meg kell akadályozni. 8. A levélcenzurát nagyobb szigorral kezelni. 9. Az elesettek hátramaradottjairól nagyobb szeretettel és bürokratizmus nélkül gondoskodni (gyorssegélyek ésatöbbi). 10. A harctéren lévő katonák családjai részére Budapesten külön bevásárló, illetőleg áruelosztó üzleteket szervezni és ezeket minden más proletárral szemben az áruelosztásban előnyben része-

siteni. 11. A proletárság harcolni vágyására épiteni nem lehet. A csapatkereteket csakis erős fegyelemre, mely az előljárók és politikai megbizottak kezében nyugodjék, továbbá a jó katonai kiképzésre fektetni, mindezek mellett a proletár osztályöntudat és harci kedv felébresztése és élesztése igen fontos marad. 12. A munkásezredek mindenféle lehetetlen szakasz- és századparancsnokokat hoztak magukkal, kiknek sem tekintélyük, sem katonai tudásuk nincsen. A harcoló csapat pillérei a szakasz- és századparancsnokok, a tüzben ezek köré gyülekeznek a harcolók, ezek példája dönti el a harcot. Ezek qualitását emelni kell sok volt alantos tiszt és erkölcsileg magasan álló elemek beállitása által. Nemcsak a szakasz- és század-, hanem a rajparancsnoki állás elérését kivánatossá kell tenni az ezeknek járó parancsnoki illetékek felemelésével és egyéb tekintetben is (például arányos fizetés).

A szemlénél jelen volt parancsnokok és politikai megbizottak meggyőződtek, hogy a 7. ezred mostani állapotában harcra nem használható. A Mémosz III/9. zászlóaljnál majdnem ilyen állapotok uralkodnak. Az I. és II/9. még frissek, számolni kell azonban, hogy harcikedvük az első tüz után lelohad. A 32. ezred igen gyenge harcértékü. A 13. vadászzászlóalj elég jó. A 32. tüzézrezred jó. A hadosztályt ilyen összetételében további harcokra, különösen a Tisza-vonal forszirozására teljesen alkalmatlannak tartom. Ezért javaslom:

1. A 32. ezrednek nagyszámu, kizárólag földmivesekből álló pótlást kiutalni. 2. A 7. ezred legénységét felosztani más ezredekre. A 7. ezred meglevő parancsnoki és anyagi keretéből a már vázolt elvek alapján egy uj ezredet szervezni. 3. A 8. m.-ezred helyébe egy teljesen ujonnan felállitandó ezredet a hadosztálynak kiutalni, ha a hadsereg harcképességét biztositani, föntartani akarjuk. Döntő jelentőségü, hogy a fenti pontokban javasoltak ne maradjanak teóriák, hanem a gyakorlatban megvalósuljanak."

(3. hadtestparancsnokság 711/6 hdm.)

A hadsereg ilyen nagyarányu fölbomlásával a tanácsköztársaság végzetes helyzetbe sodródott. A fölkelés, a forradalom eredeti célja, a márciusi koncepció az ország határainak fegyveres védelmére: a

forradalmi munkáscsapatok kiválásával lejtőre került, a tornyosuló belső nehézségek a forradalom szociális célját döntötték meg, s igy akaratlanul is előtérbe tódult az uj helyzethez való alkalmazkodás szükségessége. A proletárdiktatura válságba jutott — harsogta a tömegek fülébe Kun Béla; de következtetései és ezek alapján irányitott cselekedetei csak siettették a krizisnek szörnyü bukássá való kifejlődését . . .

c) A vörös hadsereg visszavonulása.

A vörös hadsereg tiszteletet parancsoló győzelmei kifelé megszilárditották a tanácsköztársaság helyzetét. Sőt az országon belül a polgárság egy része is meghökkent. Imponált az erő, — a helyzethez való alkalmazkodással kisérleteztek. Lukács László volt miniszterelnök, a Tisza-párt oszlopos tagja a győzelmek hatása alatt kisérletezett azzal a gondolattal: nem kapcsolódhatnék-e be a régi munkapárt is a tanácsköztársaság országvédő munkájába?

A külpolitikában két irányban éreztették hatásukat a sikerek: a tanácsköztársaságot az ántánt elismerte tárgyaló félnek, másfelől a vörös hadsereg előrenyomulása tehermentesitette szorongatott helyzetében az orosz szövetségest. Az Európa középpontjában veszedelmesen előrenyomuló hadsereg óvatosságra késztette a nagyhatalmakat. Nem merték erőiket szétforgácsolni. Időlegesen beszüntették Kolcsak, Denikin és Judenics katonai támogatását és sorsukra bizták az orosz ellenforradalom fölbérelt csapatait. A kedvező szituációban az orosz forradalom megerősödött és szétmorzsolta az ellenforradalom hadseregeit. Veszélyben forgott tehát a párisi diktátorok szépen kicirkalmazott egész békemüve, ha a legyőzött népek a magyarországi események hatása alatt forradalmi erővel az ellenállás utjára lépnek. Ezért a legázolás módszere helyett a kilátásosabbnak igérkező békés tárgyalásokkal kisérleteztek.

Junius 8-án jegyzék érkezett a párisi négyes tanács elnökétől, Clemenceautól, amelyben a következőket mondja:

> „A szövetséges és társult kormányok azon a ponton vannak, hogy *a magyar kormány képviselőit a békekonferencia elé hivják* . . . A szövetségesek már kinyilvánitották szilárd akaratukat, hogy véget vessenek minden fölösleges

ellenségeskedésnek, azáltal, hogy két izben is megállitották a román seregeket, amelyek átlépték a fegyverszüneti határt, azután a neutrális zóna határait és megakadályozták őket, hogy folytassák előrenyomulásukat Budapestre és megállitották a szerb és francia seregeket Magyarország déli frontján.

Ily körülmények között a budapesti kormány formálisan is fölhivatik, hogy haladék nélkül vessen véget a csehszlovákok elleni támadásoknak, ellenkező esetben a szövetséges kormányok föltétlenül el vannak határozva, hogy haladéktalanul *a legszélsőbb rendszabályokhoz* folyamodnak ...“

Erre a táviratra a kormány megbizásából Kun higgadt, a tárgyalások folytatását ki nem záró válaszban fejtette ki a Tanácsköztársaság álláspontját:

„A magyarországi tanácsköztársaságnak nincsenek ellenséges szándékai a világ egyetlen népével szemben sem, barátságban és békében kiván élni valamennyivel ... Nem volt szándéka megtámadni és nem is támadta meg a csehszlovák köztársaságot sem, amelynek népével mindenkor békében és barátságban kiván élni ...

A hadmüveletek megszüntetése, a november 13-iki katonai konvenció határozmányainak végrehajtása, valamint az ezzel kapcsolatos kérdések ideiglenes megoldása céljából szükségesnek tartanók, hogy az érdekelt államok részéről megbizottak küldessenek ki és az azokból alakuló bizottság az egyik szövetséges állam képviselőjének elnöklete alatt haladéktalanul összeülne Wienben[2].“

Az idézett táviratváltás a kassai győzelmekkel egyidejüen került nyilvánosságra. A politikailag iskolázatlan tömegek a finom diplomáciai megkülönböztetéseket nem érthették meg. Kun jegyzékének az a része, amelyben kifejti, hogy a magyar tanácsköztársaság nem áll a területi integritás alapján, a hadseregnek különben is elégedetlenkedő katonái között lehangoló, az ellenforradalmi agitáció számára kedvező hatást keltett.

A kül- és belföldi ellenforradalom a komoly hazafiságot megcsufoló örömmámorral fogadta Clemenceaunak a visszavonulásra

[2] „Népszava“: 1919 junius 11-i szám.

vonatkozó parancsát. Örömmel odavetették áldozatul az ország területi épségét, csakhogy megszabaduljanak a gyülölt forradalomtól. Sajnos, volt okuk kárörömre! A vörös hadsereg győzelmeivel párhuzamosan gyilkos ütemben lezüllött az ország belső helyzete és megkezdődött a vörös hadsereg munkáscsapatainak katasztrofális bomlása.

Ebben a helyzetben érkezett meg a párisi négyes tanácsnak június 13-án kelt, *második* távirata. Ebben arról értesiti a magyar kormányt, hogy a szövetséges és társult hatalmak megállapitották Magyarország *végleges határait* és fölszólitja Magyarországot, Csehszlovákiát és Romániát, hogy az ellenségeskedéseket rögtön szüntessék be.

„Egyetlen államot sem fognak kompenzálni területének bármilyen megnagyobbitásával azért, mert a háború borzalmait meghosszabbitotta . . .

A csehszlovák területen harcoló magyar hadsereg fölszólittatik, hogy *azonnal vonuljon vissza* a Magyarországnak megjelölt határok mögé, ugyancsak ezen belül kell maradnia az összes más magyar csapatoknak is. Ha a szövetséges és társult hatalmak, helyszinen lévő képviselőik információja alapján, junius 14-ének delétől számitott négy napon belül nem értesülnek arról, hogy e rendelkezést tényleg végrehajtották, ugy szabadságukban állónak tekintik, hogy előrenyomuljanak, vagy bármely más intézkedést tegyenek, amely az igazságos béke biztositására alkalmasnak látszik. *A román csapatokat abban a pillanatban visszavonják, amikor a magyar csapatok kiüritik Csehszlovákiát*[3]."

Junius 15-én Kun megjelent Clemenceau táviratával a főhadiszálláson és külpolitikai szempontokból késznek nyilatkozott arra, hogy, a nyomásnak engedve, visszavonjuk győzelmes csapatainkat a megállapitott határig. Én is helyeseltem Kun álláspontját, de más indokokból.

Ebben az időben érkeztek be ugyanis a főhadiszállásra a munkáscsapatok bomlásáról szóló jelentések. Célszerübbnek találtam, ha a még kereteiben intakt hadsereget visszavonjuk, mielőtt a bomlás anarchiába fullad. Azonban azt javasoltam Kunnak, hogy

[3] „Népszava": 1919 junius 19-i szám.

mielőtt véglegesen állást foglalunk, hallgassuk meg a felelős vezérkari főnököt, Stromfeldet.

Nem akartuk Stromfeldet állásfoglalásában befolyásolni és ezért nem közöltük vele előző megbeszélésünk tartalmát. Stromfeld a napok óta beérkező bomlási jelentések hatása alatt az első pillanatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy a belpolitikai és a hadseregben uralkodó viszonyok hatása alatt kénytelenek vagyunk csapatainkat visszavonni.

Ugyanazon napon délután Kun állásfoglalás céljából a pártvezetőség elé terjesztette az ántánt jegyzékét. Hogy miért a *pártvezetőség* elé és miért nem a felelős *kormányzótanács* elé, ez még ma is titok előttem. A pártvezetőség ülésére meghivtuk Stromfeldet is. Kun *a csapatok visszavonása mellett* érvelt. Stromfeld délelőtti állásfoglalásától eltérően *a jegyzék visszautasitása mellett* foglalt állást. Fölébredt benne a győzelmes katona, az aggódó hazafi, aki nagyszerü munkájának sikerét látta veszélyeztetve a visszavonulásban. Inkább elszenvedi a harctéri vereséget, semhogy feláldozza az ország területi épségét.

A pártvezetőség többségében azonban győzött a politikai megfontolás. Ez azt parancsolta, hogy az anarchikus belpolitikai helyzetre és a hadsereg politikailag megbizható munkáscsapatainak fölbomlására való tekintettel *ne* folytassuk a háborút, mert különben az ország belsejétől messze távolodó hadsereg, pótlás hijján, teljesen összeomlik és katasztrofális, véres anarchiába fullasztja a forradalmat.

A visszavonulás mellett szavazott a pártvezetőség tulnyomó többsége. Ellene szavazott — és ezt mint érdekes jelenséget jegyzem föl —: a párt legszélsőbb jobboldalát képviselő Vanczák János, a legszélsőbb baloldalon álló Rudas László és végül Stromfeld vezérkari főnök.

De ez csak *elvi* határozat volt. A *végrehajtás* kérdésében a pártvezetőség olyan formában határozott, hogy fölhatalmazza ugyan a hadseregfőparancsnokságot a harcnak alkalmas pillanatban való beszüntetésére, de időnyerés céljából és avégből, hogy további engedmények biztosithatók legyenek, a visszavonulást még nem rendeljük el.

Junius 19-én Kun Béla közzététette a lapokban Clemenceau táviratát, valamint a kormányzótanácsnak Clemenceauhoz intézett

válaszjegyzékét. Ebben kifejezi a készségét aziránt, hogy a vérontást beszünteti és közli a négyes tanáccsal, hogy csapatainak megparancsolta az ellenségeskedések beszüntetését. Ugyanezen a napon megjelent a lapokban Kunnak Clemenceauhoz intézett másik távirata, amelyben értesiti, hogy a hadseregfőparancsnokság tudatta vele, hogy a kormányzótanács utasitására a hadmüveleteket beszüntette ugyan, de miután ennek ellenére a csehszlovák hadsereg az osztagainkat megtámadta: mi kénytelenek vagyunk a harcot tovább folytatni mindaddig, amig az ellenséges hadsereg be nem szünteti a hadmüveleteket.

A hadseregfőparancsnokságnak ez a távirata előzetes megállapodás alapján készült. Még mindig nem akartuk a visszavonulást elrendelni.

Ezeknek a diplomáciai jegyzékeknek a *közzététele,* de főként az, hogy a Clemenceau-jegyzékben *a határok végleges megállapitása proklamálódott* és a határok részletesen ki is jelöltettek, nagyon meggyorsitotta a hadsereg bomlásának folyamatát. Az amugy is elkedvetlenitett csapatok ezek után céltalannak találtak minden további vérontást. Terjed a csüggedés érzése: minek tovább harcolni, ha a területi integritás nyilt föladásával előre is lemondunk az igényeinkről és a határok is meg vannak állapitva!? Az egész világgal szemben a kis Magyarország nem birja a harcot, miért a fölösleges tömegáldozat!? Elmosódtak a harc céljai, nem volt remény a győzelemre, a bizonytalanság és elhagyatottság érzése vett erőt a katonákon. Megismétlődött a világháború utolsó esztendejének katona-pszichológiai jelensége. A fölbomlás föltartóztathatatlanná vált.

Ugyanazon napon, amelyen a jegyzékeket közzétették, a tanácsok országos gyülésén a külügyi helyzet kapcsán Kun előterjesztette a visszavonulás ügyében hozott határozatot. E kérdés körül azután teljesen kibontakozott a szociáldemokraták és kommunisták külpolitikai fölfogása között tátongó ellentét.

Kun azzal indokolta a visszavonulás szükségességét, hogy ő most meg akarja csinálni azt, amit a Smuts tábornok akciója kapcsán visszautasitott: *a breszti békét.*

> „Ami ma helyes — mondotta —, az helytelen lett volna akkor. A Clemenceau-jegyzékre nem lehet más válaszunk, mint az, hogy hajlandók vagyunk tárgyalni a béke felől ...

Meg akarjuk kötni a békét, számitunk a csehszlovák, román és jugoszláv proletáriátus forradalmositására, amely azután ezt a békét föl fogja rugni . . .[4]"

A szociáldemokraták álláspontját — és ez azonos volt a kongresszus tulnyomó többségének álláspontjával — mélyen szántó, brilliáns beszédben, a tiszta marxi szociálizmus indokolásával *Kunfi* Zsigmond fejtette ki.

„Szükségesnek tartom azt — mondotta a többi között —, hogy a magam részéről kifejezést adjak annak a meggyőződésemnek, hogy a magyar proletáriátusnak óriási tömegei, mégpedig ugy azok, akik otthon vannak, mint azok, akik a vörös hadseregben szolgálnak, *elsősorban békét* kivánnak . . . A szociálista messiánizmusnak azzal a háborús fölfogásával, amely azt mondja, hogy nekünk a háborút mindaddig kell folytatni, amig a világ összes elnyomottait fegyveres erővel fel nem szabaditottuk . . ., a szociálista messiánizmusnak ezzel a felfogásával szemben állitom, hogy nekünk a világ proletáriátusával és a nemzetközi forradalommal szemben egyetlen igazi nagy kötelességünk van és ez: ezt az országot a szociális foradalom számára, a tanácsköztársaság számára, a proletáriátus diktaturája számára *mégtartani*. A messiánizmus a mi erőnket messze tulhaladja, másrészről pedig egy lappangó, az illetők öntudatában világosan ki nem fejeződő *nacionálizmusnak* a jele. Nekem nem a béke a fontos, hanem fontos a harc beszüntetése, azért, hogy minden erőnket az országnak, a tanácsköztársaságnák belső kiépitésére, gazdasági felépitésre, a produkció meginditására fordithassuk . . .[5]"

Kun békét akart, hogy uj háborút szithasson. A szociáldemokraták békéje a munkásosztály hatalmát akarta megszilárditani. A hályogos szemü kommunista szellem még a magyar események hatása alatt sem gyógyult ki a keleti fertőzésből eredő fölfogásából: a forradalom a szuronyok hegyén exportálható árucikk. A szociáldemokraták és elsősorban a tömegek ezzel szemben nem voltak hajlandók a magyar munkásosztályt a münchhauseni ágyugolyók hátán szállitandó világforradalom hiu ábrándjaiért lemészá-

[4] A tanácsok országos gyüléséről szóló jegyzőkönyv, 1919 junius 19.

[5] U. o.

roltatni, hogy azután a levert, lefegyverzett forradalom helyébe az ellenforradalom üljön nyeregbe. Nyitott szemmel kellett nézni és számolni kellett azzal, hogy az ántánt — ha komolyan akarja: — katonai erővel le tudja gázolni a kicsiny Magyarországot. Nem szabad föláldozni az egész proletáriátust, a szegény országot egy délibábért, sőt még Oroszország vélt érdekeiért sem. Oroszország nekünk — amint Kunfi szellemesen megállapitotta — nagy példájának tanulságán kivül eddig semmit sem adott. A magyar munkásosztály is eleget tesz kötelességének, ha iskolát mutat — és az elfoglalt hatalmi pozíciókban, fegyverrel a kézben, megvárja, amig a többi országok proletárjai követik példáját.

Szamuelynek, Pogánynak és még néhánynak a visszavonulást ellenző felszólalása ellenére a munkástanács egyhanguan elfogadta a csapatok visszavonására vonatkozó kormányzótanácsi javaslatot.

Stromfeld még a taktikázó elhatározásban sem tudott megnyugodni. Lemondott az állásáról és a népbiztosokhoz intézett lemondó levelében fejti ki távozásának okait:

> „*Az ultimátum elfogadása* kapitulációt jelent. Ennek a következménye egy életképtelen állam, amelynek minden tagja, a csecsemőtől az aggastyánig, tönkre megy. Lassu, de biztos halált jelent ez. Katonailag olyan határok vannak megállapitva, amely a védekezést, a megfojtás elleni intézkedéseket lehetetlenné teszi. A győzelmesen előrenyomuló csapatok visszavonulása szétzüllésre vezet, amelynek folyománya az anarchia. *Ha az ultimátumot nem fogadjuk el,* akkor végtelenül nehéz napok elé kerülünk, ha a proletáriátus átérzi történelmi hivatását, még a győzelem lehetősége is megvan, de ha le is győzik, csak időlegesen van legyürve[6].“

A lángoló hazaszeretettől áthatott Stromfeldben ez az érzés még a büszke katonai öntudatot is legyőzte. Ő inkább elpusztul a hadseregével, de a visszaszerzett területet nem akarja harc nélkül ismét átengedni az ellenségnek. Stromfeld tetőtől-talpig soviniszta, izig-vérig katona volt; a gyakorlati politika nála csak másodsorban játszott szerepet; ő nem ismerte a munkásság hangulatát, érzését, elégedetlenségét annyira, mint mi és ha ismerte is, nem érezte ugy

[6] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

át annak jelentőségét: ez magyarázza meg az ő álláspontját. De Stromfeld a visszavonulás ügyének végleges elintézéséig helyén maradt annál is inkább, mert a vörös hadsereg egyelőre folytatta az előrenyomulását. A visszavonulásra vonatkozó parancsot mindaddig nem voltunk hajlandók kiadni, amig az ántánt részéről megfelelő biztositék a románok részéről megszállt terület kiüritésére be nem érkezik.

A kormányzótanácson belül uj harc indul meg aziránt, hogy a csapatokat egyáltalában ne vonjuk vissza. Ennek az álláspontnak képviselője ugyanaz a *Landler* Jenő, aki ismerte a hadsereg helyzetét, mert a megelőző oldalakon idézett, a hadsereg fölbomlásáról szóló táviratok tömegét éppen *ő* küldte a hadseregfőparancsnoksághoz. Landler fölfogását vezérkari főnöke, *Julier* is támogatta. Ismételten fölajánlottam Landlernak, hogy ha neki az a meggyőződése, hogy a harcot sikerrel és fölbomlás nélkül folytatni lehet, akkor vállalja álláspontjának konzekvenciáját: vegye át a hadseregfőparancsnokságot és az ő felelőssége mellett folytassa a harcot.

Még a végleges döntés előtt is Stromfeld hivatali szobájában külön tanácskozást tartottunk, amelyen résztvett Stromfeld, Landler és Julier. Itt ismételten fölszólitottam Landlert és Juliert, hogy a döntő elhatározás előtt vállalják a hadsereg vezetését, mert ha komolyan hiszik, hogy az ő tervük a siker reményével végrehajtható, akkor forradalmi kötelesség ennek a megkisérelése. Stromfeld is csatlakozott a fölfogásomhoz. Hogy még a látszatát is elkerüljem annak, mintha fölszólitásommal csak kellemetlen helyzet elé akarnám állitani Landlert,felajánlottam neki azt, hogy az általa meghatározandó bármely tisztségben, akár a hadügyi népbiztosságban, akár másutt teljes erővel továbbra is szolgálni kivánom a tanácsköztársaságot, dolgozom tovább és támogatom őt, csupán a felelős hadseregfőparancsnoki tisztségben nem vállalhatok olyan politikát, amely, hitem szerint, végromlásba kergeti a magyar proletáriátust. Landler kitartott álláspontja mellett: a háborút folytatni kell; azonban semmi szin alatt sem volt hajlandó a hadseregfőparancsnoki tisztség elvállalásával viselni a felelősséget.

De ezt megelőzően Kun Béla sem fogadta el a Landlerra vonatkozó javaslatot és mindenáron azt követelte, hogy a csapatokat vonjuk vissza a határra.

Junius 23-án Foch tábornagynak Prágában székelő megbizottjához, Pelée tábornokhoz intézett táviratban a kormány nevében kérdést intéztünk:

„milyen garanciákat nyujt arra nézve, hogy a román királyi csapatok a Clemenceau jegyzékében közölt területeket ki fogják üriteni?"

Kun Béla ugyanezen a napon válaszol Clemenceaunak junius 22-én kelt táviratára és közli vele a Peléehez intézett táviratot és kéri: nyujtson garanciákat arra nézve, hogy ha mi visszavonjuk a csapatainkat, a románok az igért területet kiüritik. Ezzel kapcsolatban Pelée tábornoktól a csapatok visszavonulására megállapitott határidő meghosszabbitását követeltük, hogy a garanciára vonatkozó tárgyalások befejeződhessenek.

Pelée tábornok válaszában a garanciákra vonatkozóan a következőket jelenti ki:

„Önnek a román csapatok által az Önök területéből megszállva tartott résznek kiüritésére vonatkozó kérdését — *ez a kiürités a békekonferencia határozata következtében biztositva lévén* — átadom a békekonferencia elnökének."

Miután Clemenceau is megerősitette, hogy a vörös hadseregnek a csehszlovák területről való visszavonulása után a román kiürités *azonnal meg fog történni,* junius 30-án Pelée-vel történt részletes megállapodás alapján elrendeltük a visszavonulást. Előzően, junius 24-én, már a harcokat is beszüntettük.

A visszavonulás elrendelését a frontra kiküldött népbiztosok tudatták a csapatokkal. A csapatok rendben, minden incidens nélkül foglalták el az ujonnan kijelölt vonalakat.

A hatásról, amellyel a csapatok a visszavonulást fogadták, a Landler-hadtest a következőket jelenti:

„A 6. ho. az ellenségeskedések beszüntetésére vonatkozó parancs kapcsán alábbi hangulatjelentést adta. A fegyverszünetre vonatkozó parancsot a békéscsabai 101. ezred örömmel fogadta, mert véleményük szerint Békéscsaba nem esik be a megszállott területbe, tehát ők hazamehetnek. A 31. ezred katonái szintén örültek a fegyverszünetnek, mert pihenőhöz jutnak, de remélik, hogy azután mehetnek tovább előre. A 33.

ezrednél a hangulat nyugodt, egy kote 882-re Korompától délkeletre küldött járőr ott cseh járőrrel találkozott. A csehek értesitették járőrünket a fegyverszünetről és megvendégelés után visszaküldték Turzó magaslatra. A 46. ezrednél a hangulat izzó, haza akarnak menni. Az 1. ho. 3. ddr. csapatainak hangulatáról a délután folyamán adatik jelentés."

(III. hadtestparancsnokság 624/2.)

„Az 1. ho.-parancsnokság az ellenségeskedések beszüntetése alkalmából alábbi hangulatjelentést adja. Katonák örömmel vették tudomásul a fegyverszünet kihirdetését. A fegyverszünet következményeivel a pol. megbizottak jelentése szerint kimerültségük miatt még nem számoltak olyan értelemben, hogy az elkövetkezendő események megbeszélés tárgyát képeznék. Egyetlen vágyuk a pihenés s emiatt kérik, hogy faluba legyenek visszavonva pihenés céljából. Az ellenség a fegyverszünetet nem szegte meg."

(III. hadtestparancsnokság 624/2 hdm.)

Aki nem volt vak, az látott: a katonák meguntak mindenféle háborút. Elég volt a harcból! Kezdődjék a béke forradalma . . .

* *
*

A vörös hadsereg, a május 19-én megindított offenziva kezdete óta visszafoglalt 2835 négyzetkilométer területet.

A Clemenceau-távirat értelmében kiüritendő volt . . . . . 1251 négyzetkilométer terület, tehát tisztán az offenziva utján 1584 négyzetkilométerrel nagyobbodott meg a magyar tanácsköztársaság területe. A románok kötelesek lettek volna kiüriteni további . 2655 négyzetkilométert[7], ez lett volna a fegyveres offenziva továbbmenő eredménye, ha a diplomáciai ügyetlenkedés és gonoszság az utóbbi terület átvételét meg nem akadályozza.

---

[7] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára. Vezérkar jelentése.

XLIII.

Szociáldemokraták és kommunisták.

A március 21-iki megegyezés megteremtette a szociálista-kommunista párt *szervezeti* egységét. Lelki és elvi egység *sohasem* jött létre.

Az elfoglalt területek visszafoglalására irányuló törekvésen kivül minden más kérdés körül kiujultak az ellentétek. A szociálizálás, a földbirtokreform, a külpolitika kezelése, a hadseregszervezés, az ellenforradalom ellen való küzdelem módszere, a diktatura kezelésének és módszereinek kérdései, a szakerők alkalmazása, a forradalom haszonélvezőinek és haszonlesőinek letiprása, a kulturális kérdések körül: a szociáldemokraták elvi felfogása és tradiciója éles ellentétbe került a kommunisták gyakorlati politikájával.

A *szociáldemokraták* irányvonala meg volt adva március 21-ének előzményeiben. Felszabaditani a fegyveres erőszakkal meghóditott területeket, biztositani az ott lakó népek önrendelkezőjogát, meghiusitani az ellenforradalom előretörését, földhöz juttatni a parasztságot s a politikai hatalom birtokában megkisérelni a gazdasági szociálizmus előföltételének megteremtését: ez volt a program. E célok elérésére a diktatura erejét kell a feloszlásra induló országban igénybe venni. De a diktatura legyen a *proletáriátus* diktaturája! Alkalmazkodjék a magyarországi viszonyokhoz és ne legyen a kisebbség önkényuralma! A szociálista iskolázottság, a történelmi materiálizmus módszerének alkalmazása, a gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyok határt szabó lehetőségei jelölték ki a szociáldemokraták számára azt az irányvonalat, azokat az eszközöket és módszereket, amelyekkel a veszedelemben forgó forradalom még esetleg megmenthető.

Ezzel szemben a *kommunisták* a magyarországi viszonyok figyelmen kivül hagyásával az oroszországi bolsevik-forradalom módszertelen, szolgai *utánzásával* igyekeztek célt érni. A szociáldemokraták számára a proletáriátus politikai hatalmának és be-

folyásának mindenáron való biztosítása volt a főcél; a kommunisták az eszközt *céllá* avatták és kizáróan a diktatura *fokozására* törekedtek. Ha szociálizálásról, árubehozatalról, áruelosztásról, gazdasági kérdésekről, kulturáról, művészetről: bármiről volt szó, ők mindig papagályszerüen diktaturát emlegettek. Nem a munkásság diktaturáját, nem a proletáruralmat, hanem a hatalmon lévő kisebbségi diktaturát igyekeztek kifejleszteni.

Ezen a ponton csaptak össze legélesebben az ellentétek. A kommunisták a *szovjet-bürokrácia diktaturáját,* a szociáldemokraták a *proletárdemokráciára fölépitett diktatura* álláspontját képviselték.

Joggal fölvetődik a kérdés: miért türték a szociáldemokraták négy és fél hónapon keresztül a *proletáriátus* diktaturájának lábbaltiprását? Miért nem léptek föl ellene, miért nem igyekeztek a forradalmat a saját módszereikkel megmenteni?

A szociáldemokratákban megvolt a készség és elhatározottság, hogy más irányba tereljék az eseményeket. De elhatározó cselekedeteiket mindig mély erkölcsi komolyságból fakadó meg fontolások korlátozták. Előttük lebegett a kérdés: milyen hatással lesz föllépésük a forradalom további menetére? milyen hatással a fronton küzdő proletárok hangulatára és harci készségére? nem veszélyezteti-e a szakadásra vezető cselekvés a fegyveres külhatalmakkal folytatott szabadságharcot? a forradalmi pártok egymás közt való harca nem segiti-e nyeregbe az ellenforradalmat? nem idéz-e föl fegyveres polgár- és testvérháborút, amelynek győztese csak a fehér terror lehet? E megfontolások alapján a szakadást előidézhető minden cselekedet előtt megkisérelték a konfliktusoknak a párton belül való elintézését.

A kommunisták közül egyik-másik szivesen a szociálisták mellé szegődött volna. *Vántus* Károly és környezete sokat fáradozott ebben az irányban.

Sőt gyakran *Kun* Béla is (aki valóban sokat dolgozott, tulsok jelentéktelen munkát végzett, de ismerte a tömeghangulatot) ingadozott. Magánbeszélgetés közben gyakran elismerte álláspontunk helyességét. Nem tagadta, hogy kommunista hivei többségének *überradikálizmusa* a forradalmat veszedelembe sodorja s hogy a szociáldemokraták a forradalom egyedüli teherbiró oszlopai. Veszedelmes helyzetben még a nyilvánosság elé is lépett aggodalmaival:

„Lemondás vett erőt a tömegek egy részén, egész csomó olyan emberen, akik vezetni volnának hivatva — mondja a 150-es bizottság julius 15-i ülésén. — Azok, akik a nemzetközi forradalomról azt hitték, hogy az dátumra jön, nemcsak rossz marxisták voltak, hanem, amint a következmények bizonyitották, nem voltak különbek magatartásukban annál a csőcseléknél, amely, sajnos, odaragadt március 21-e után a proletáriátus diktaturájához ...“

De hiányzott belőle a szilárd állhatatosság. A tulzás magával ragadta. Remegett a tullicitáló radikálizmustól. Ő akart a legradikálisabbnak — látszani. És azért minden belső érzésből fakadó mérsékletet a következő félórában letiport a *kraftausdruckok* halmozásával.

A konfliktusok parlamentáris elintézése éppen ezért nem járt és nem járhatott sikerrel. A március 21-i megegyezés, a két párt egyesülésének *szervezeti egysége* is ólomsulykként nehezedett a szociáldemokrata párt cselekvési szabadságára.

Kun Béla és társai a forradalom bukása után világgá kürtölték, hogy ők ellenezték a két párt szervezeti egybeolvadását s azt csak a szociáldemokraták erőszakolták ki.

Éppen az ellenkezője igaz. Szociáldemokrata részről tettek kisérletet a pártok önállóságának föntartására.

Kunfi Zsigmond március 21-én meg akarta menteni, a kapituláció ellenére is, a szociáldemokrata párt szervezeti és elvi különállását. Azt inditványozta, hogy a kért párt tartsa meg külön szervezeteit. Állapodjanak meg az akcióprogramban és a kommunista párt e program alapján támogassa az uj kormányt. E tervet Kun Béla buktatta meg. A legerélyesebben azt követelte, hogy a két párt egyesüljön; mindkét párt oszlassa föl eddigi szerveit s közös vezetőség, közös pártszervezetek, közös lap alapján az uj párt vegye át a forradalom vezetését.

Ez az egyesülés kiragadta a szociáldemokrata párt kezéből annak legerősebb fegyverét, a szervezeti önállóságot. A szociáldemokrata párt *egyetlen* életképes szervezetei: a szakszervezetek ellen irtóháborút inditottak. Pártérdekből, hogy a gyülölt szociáldemokratákat megfosszák gazdasági szervezeteiktől is, megbénitották az uj gazdasági berendezkedés egyetlen életképes organizációjának tevékenységét. Az egységes cselekvés lehetősége megszünt.

De a döntősulyu *szervezeti* kérdés mellett *személyi* szempontok is növelték a kommunisták tulsulyát. A kormányzótanácsba helyettes népbiztosi ürüggyel becsempésztek nagyszámu kommunistát, hogy ellensulyozzák a vezető népbiztosok befolyását, akik, Kun Béla kivételével, mind a szociáldemokrata pártból kerültek ki. De a szociáldemokratapárti népbiztosok közül is néhányan nagyon hamar cserben hagyták régi zászlajukat. Dr. *Hamburger* Jenő, dr. *Varga* Jenő, dr. *Landler* Jenő és dr. *Pogány* József hamarosan a kommunista párt tulzásainak vizeire eveztek át. Varga gyakran ingadozott, Pogány és Landler négyszemközt tele voltak a kommunisták ellen irányuló elkeseredéssel, de a döntő pillanatban mindig az ő oldalukon maradtak.

Sőt a szociáldemokrata pártnak egyik legrégibb és hosszu ideig legnépszerübb vezére, *Bokányi* Dezső is teljesen elvesztette orientálódó képességét. Bizonyos kérdésekben egészen reakciós, konzervativ álláspontot képviselt, más ügyekben tulszárnyalt minden bolsevik radikálizmust. A kormányzótanács első üléseinek egyikén már szemrehányást tett Weltnernek, hogy még mindig „szociáldemokrata észjárás" szerint gondolkodik. Ezzel szemben julius közepe táján már a kommunisták ellen való fegyveres föllépésnek a szükségességét hangoztatta.

Alig maradtak néhányan, akik a kormányzótestületekben és cselekedeteikben bátran és következetesen képviselték a tiszta marxi szociálizmus álláspontját: *Kunfi* szellemi vezérlete alatt a népbiztosok közül *Garbai* Sándor, a kormányzótanács elnöke, *Ágoston* Péter, *Dovcsák* Antal, *Erdélyi* Mór, *Kalmár* Henrik, *Rónai* Zoltán, hosszu ideig *Bajáki* Ferenc, időközönkint *Haubrich* József, — a kormányzótanácson kivül, a sajtóban és a munkástanácsban, *Weltner* Jakab volt a tulzások és az álradikálizmus kiméletlen kritikusa és ostorozója.

A szociáldemokrata párt tömegei, a régi, tevékeny bizalmiférfiak a szociálista irányzat mellett állottak. De nem volt szervezeti kötelék, amely ennek az irányzatnak hiveit közös, egyöntetü cselekvésre összekapcsolhatta volna. Azonfölül a szük látókörü, hatalmát féltő deszpotizmus a párton belül is elnyomta a kritika szabadságát. A birálatra, az ellenzéki magatartásra az ellenforradalmi cselekvés bélyegét sütötték rá; ostoba spiclirendszerrel, a párton belül, a vezetőemberek között is ochranaszervezetet épitettek ki.

Junius elején tanácskozásra hivtam a szociáldemokrata párt néhány régi vezetőjét, hogy a forradalmat veszélyeztető jelenségekkel szemben állást foglaljanak. Telefonon a főhadiszállásra kértem: Kunfit, Weltnert, Garbait, Horovitz Gábort, a famunkások vezetőjét és Haubrich Józsefet. Meglepetésemre a tanácskozásra kitüzött idő előtt néhány órával megjelent nálam — Szántó és nem tágitott mellőlem. Ilyenformán a tanácskozás meghiusult.

Rövid uton tudomásomra jutott Szántó kirándulásának története. Kun Béláék telefoncenzort rendeltek ki a hadseregfőparancsnok telefonjához, aki minden telefonbeszélgetésemről köteles volt Kunéknak jelentést tenni. Igy szereztek tudomást az értekezletről . . .

A szakszervezetek vezetői is foglalkoztak a diktatura veszedelmes helyzetével. Kibontakozást kerestek a zsákutcából. E célból az Abonyi-utcai iskolában számos értekezletet tartottak. Kun Béla vagy megbizottai szintén résztvettek ezeken az értekezleteken.

A fönnálló erőviszonyok mellett és a külpolitikai helyzetnek ferde irányban való megitélése következtében ezek a kibontakozást kereső kisérletek sem vezettek eredményre. *Peyer* Károly, aki ennek a mozgalomnak egyik vezetője volt, botor együgyüséggel a Kun Bélától körüludvarolt jelentéktelen hajóskapitány, Freeman révén igyekezett az ántánt szándékai felől informálódni. Nem vette észre, hogy Freeman csak jelentéktelen tényező, aki őt éppen ugy, mint Kun Bélát az orránál fogva vezeti.

Az elégedetlenség napról-napra nagyobb hullámokat vert. A szakszervezetek (vasmunkások, nyomdászok, famunkások, husipariak ésatöbbi) már nyilt értekezleteken foglalkoztak a tarthatatlan helyzetből való kibontakozás kérdésével. De minden erélyesebb akciót meghiusitott a közös ellenséggel: az ellenforradalommal szemben szükségessé vált egységes föllépés, emellett a szovjetbürokrácia és az uj tömegek folytonos ellenforradalom-szimatolása, a birálatnak és az ellenzék tiszta szándékának alacsonyrendü meggyanusitása és végül az érett megfontolás: a munkásság komoly elemei visszariadtak a felelősségtől, nem akarták megbontani vagy hátbatámadni a harcoló vörös hadsereget.

De az értekezleteken megnyilatkozó bolsevikellenes hangulat mellett nyilvánvalóvá vált, hogy a munkásság fokozatosan elfordul *ennek* a diktaturának módszereitől.

A pártkongresszuson már teljes képében kibontakozott a szociáldemokraták és kommunisták között tátongó szakadék. A párt elnevezése körül lefolytatott vitában a kommunisták mindenáron a kommunista párt elnevezését akarták rákényszeriteni az uj pártra. A szociáldemokraták álláspontját *Kunfi* képviselte, aki ebben a beszédben fejtette ki koncepcióját:

„Azt hiszem, mindnyájan tisztában vagyunk azzal, hogy állandóan föntartani egy kommunista szigetet a kapitálista és imperiálista államok tengerén nem lehetséges. Tudjuk azonban azt, hogy az a tény, hogy van egy sziget, amelyben ez a forradalom él, ahol a proletárdiktatura megvan, ez a tény maga a nemzetközi forradalom terjedésének egyik legfontosabb előmozditója. Aki tehát akarja a nemzetközi szociális forradalmat, annak minden erejével azon kell dolgoznia, hogy ez a sziget, ahol ez a szocializmus megteremtődött, meg is tudjon maradni, fönn is tudjon állni. Akik olyan könnyen jönnek a kishitüségnek, a konkolyhintésnek és az ingadozásnak a vádjaival, azoknak én azt mondom, hogy azok, akiket ők konkolyhintőknek neveznek, azok vannak olyan aggódó szeretettel és olyan nyugtalansággal a szocializmusnak a sorsa iránt, mint ők vannak és az, hogy mi kritikát gyakorolunk és hogy *egy bizonyos irányban többen igenis változtatást kivánunk a proletárdiktaturának az eddigi alkalmazásában, az nem azért van, mert mi ezt a diktaturát föl akarjuk adni,* hanem, mert *véleményünk szerint ennek a módszernek további következetes alkalmazása meg fogja buktatni és el fogja veszíteni a proletáriátust.* De azt a nagy történelmi tényt, hogy a nemzetközi forradalom még csak fejlődőfélben van, de még nem következett be, azt a tényt el nem ismerni olyan gyanánt, amely nem a diktatura tényét, de a diktatura taktikáját és módszereit legnagyobb mértékben kell, hogy befolyásolja: ennek a gondolkozásmódnak helyességét elismerni én nem tudom. És én egy elméleti formulára helyezve a dolgot, azt mondanám, hogy *mindaddig, amig a nemzetközi forradalom több államban oly erőssé nem lett,* hogy ezeknek az államoknak proletáriátusai meg tudják akadályozni az ellenforradalmat, *addig nem lehet a diktatura integrális programját alkalmazni, hanem amint volt a régi szociáldemo-*

krata pártnak és van minden munkáspártnak végleges és átmeneti programja, szükségesnek tartom, hogy mindaddig, amig a nemzetközi forradalom valósággá nem vált: a diktaturának legyen egy átmeneti programja, amely az eddigi rendszabályoknak minden lényeges részben való föntartása mellett *mértékletesebb, a viszonyokkal jobban számoló, az ellenforradalom kifejlődését okos rendszabályokkal és nem terrorisztikus eszközökkel való megakadályozó politikával dolgozik.* Ebben a kérdésben a legmesszebbmenő birálat, kölcsönös fölvilágositás és meggyőzés kell és meg kell állapitani, mi az az ellenforradalom, amelyet a proletáriátus diktaturája és a szociálizmus kiépitésének ténye elkerülhetetlenül szükségessé tesz és *mi az az ellenforradalmi többlet, amellyel pozicionk gyöngül,* amely nem a diktatura szükségességéből, nem a szociálizmus épitéséből, hanem annak helytelen módjaiból, a viszonyokkal nem számoló alkalmazásaiból áll elő[1]."

Ez a nagy vonásokban megrajzolt program nem több és nem kevesebb, mint amennyit Leninék, két esztendővel később, sok fölös áldozat és kisérlet után megvalósitottak. És ezért a programért nevezték a fetisimádók a szociáldemokratákat árulóknak. Enyhitő körülmény, hogy a Moszkva-kopirozók akkor még nem tudhatták, hogy az „árulás" programját egykor majd a Kremlben is elfogadják.

A kongresszus többsége a párt nevének megváltoztatásában és egyébként is Kunfi álláspontjához csatlakozott. De Kunfinak a viszonyokhoz alkalmazkodó koncepciójának az érvényesülését a bolsevik vakság elgáncsolta. Ezzel megpecsételték a vergődő forradalom sorsát. A nyilt szakadás elkerülésére Weltner a névkérdésben kompromisszumot ajánlott. Ennek alapján a pártot szociálista-kommunista pártnak nevezték el.

De a kompromisszum csak a párt elnevezésére szoritkozott. A pártvezetőség választásánál az elvi és személyi ellentétek még nagyobb hullámokat vertek. A kongresszus szociáldemokrata többsége kibuktatta a párt vezetőségéből az ultraradikális bolsevikokat, a kommunisták közül csak Kun Bélát és egy-két mérsékelt hivét választották meg. Sőt a pártnak régi vezérét, Bokányi Dezsőt is

[1] „Népszava": 1919 junius 13-i szám.

eltávolitották a vezetőségből, mert a kongresszuson a kommunisták mellett foglalt állást.

A szavazás a kommunisták között óriási konsternációt idézett elő. Kun Béla és megválasztott kommunista társai irásban bejelentették a kongresszus elnökénél, Garbai Sándornál, hogy társaik kibuktatása miatt a választást nem fogadják el: a párton és kormányzótanácson belül föntartják akciószabadságukat. Ez a lépés a *nyilt szakitást* dokumentálta.

A választás megejtése után Kunfival és Weltnerrel megállapodtunk, hogy nem teszünk kisérletet Kunék elhatározásának megmásitására; de számolnunk kell azzal, hogy a kommunisták — amint Kun fenyegetően emlegette — a kezükben lévő fegyveres erővel a szociáldemokratákból alakitandó vezetőség ellen fordulnak. Föl kell tehát készülnünk erre az eshetőségre is.

A front helyzete ebben a pillanatban kitünő. Csapataink előrenyomulnak. A munkásság elégedetlensége a legmagasabb fokra hágott, a pszichológiai pillanat tehát alkalmas a szakitásra. Csak egyetlen föltételünk volt: a budapesti munkásság álljon mellénk és, ha kell, fegyverrel is védje meg Kunék fölbérelt csapatai ellenére a forradalom rendjét, nehogy ebből a harcból az ellenforradalom kerülhessen ki győztesen.

Ennek az előföltételnek a biztositására tanácskozásra hivtuk a budapesti munkásokból alakitott karhatalom parancsnokát, Haubrich Józsefet. Haubrich a diktatura kikiáltása előtt ingadozó magatartást tanusitott. A diktaturát követő néhány hét után a kormányzótanácsban és azon kivül még a szociáldemokraták között is a legszélsőbb jobboldalon állott. Nem volt müvelt munkás, de erélyes szervező hirében állott s hittük, hogy most is számithatunk az ő közremüködésére.

Kunfival együtt a képviselőház folyosóján tanácskoztunk Haubrichhal. Kifejtettük előtte, hogy a szociáldemokratáknak kötelességük a Kunéktól dobott keztyüt elfogadni. A fölbérelt fegyveres csapatokkal szembeszállunk, de nem akarunk testvérháborút. Ezért fölszólitottuk, hogy ő, aki vezetője a fölfegyverkezett budapesti munkásságnak, csatlakozzék hozzánk.

A legnagyobb megdöbbenésünkre Haubrich kijelentette, hogy *szolidáritást vállal a kommunistákkal.* Sőt az erre vonatkozó nyilatkozatát már alá is irta és azt Garbainak már átnyujtotta.

Ennek az állásfoglalásnak döntő jelentősége volt: fegyveres összeütközés esetén a munkásság egy része az akkor népszerü Haubrich vezetése alatt esetleg a kommunisták oldalán harcolt volna. A hadsereg parasztezredeivel munkáscsapatok ellen harcolni: erre a föladatra egyikünk sem vállalkozott. A munkássággal *együtt* szociáldemokrata vezetés mellett biztositani a proletáruralmat, — *ezért* a célért fölvettük volna a harcot. Minden más kisérletet elutasitottunk magunktól.

A helyzet tehát megoldatlan maradt. Végül Landler közvetitésével tanácskozásra ültek össze a kommunisták és a szociáldemokraták vezetői. A kommunisták részéről, emlékezetem szerint, Kun Béla, Rudas László, Szántó Béla, Vágó Béla, a szociáldemokraták részéről: Kunfi, Weltner, Kulcsár, Bajáki és mások, végül, mint közvetitő, Landler Jenő.

A szenvedélyes vita keretében, amelynek folyamán Kun sirógörcsökben vonaglott, ő annyira elragadtatta magát, hogy Kunfit azzal fenyegette meg, hogy el fogja tétetni láb alól. Ez a minősithetetlen hang fölrobbantotta az értekezletet. Már-már tettlegességre került a dolog. Nem akartam többé párnázott, zárt ajtók mögött folyó diplomáciai tárgyalásokat folytatni. Az volt az álláspontom, hogy az egész ügy — Kun fenyegetésével együtt — a munkásosztály legfőbb fóruma, a kongresszus elé tartozik. Kirohantam a teremből, hogy a kongresszus elé terjesszem az egész ügyet. Landler, Bajáki és mások elfogtak, erőszakkal visszavittek az értekezlet termébe s kérleltek, hogy *a front helyzetére való tekintettel* ne vigyük a nyilvánosság elé az ügyet, mert ebből testvérháború és a front fölbomlása következik.

Kun zokogó hangon magyarázta ki szavait. Ismét *kompromisszum* jött létre. Ennek az a lényege, hogy a kongresszus semmisitse meg az előbbi szavazást, jelentse ki a hivatalos jelölő listát megválasztottnak — s ezzel a szakadás elkerülhető. Az értekezlet tagjai egyhangulag engem kértek fel a kompromisszum anyagának a kongresszus elé való terjesztésével, azzal az indokolással, hogy mint a vörös hadsereg főparancsnoka: a *hadsereg* helyzetére való tekintettel kérjem ezt a kongresszustól, amely érv előtt kétségtelenül mindenki meg fog hajolni. Nehéz lelki küzdelmek árán, az elkeseredés levertségével tettem eleget ennek a

kötelességnek. A kongresszus előterjesztésemre egyhangulag elfogadta a kompromisszumos választást.

Ujabb megalázást kellett elviselnünk, ismét a visszavonulásutjára kellett lépnünk, mert a forradalom érdekeinek a megfontolása követelte tőlünk ezuttal is az áldozatot.

* *
*

A nyilvános szakitás kirobbanását ezután is megakadályozta az ellenforradalom mindgyakoribb megnyilatkozása, de a párton belül az ellenségeskedés a két frakció között csak fokozódott.

A pártvezetőségben a szociáldemokraták többsége dominált, ezzel szemben az uj kormányzótanácsban az exponált szociáldemokraták egy része (Kunfi, Erdélyi, Böhm) — előzetes megállapodással — már nem vállalt tisztséget. Weltner szabadságoltatta magát a „Népszava" szerkesztőségéből. Mindenki, akár vállalt, akár nem vállalt tisztséget, kötelességszerüen továbbdolgozott a forradalomért, de a tisztség visszautasításával demonstrálni akartuk, hogy *nem vagyunk szolidárisak a forradalmat megbénitó politikával.*

* *
*

A juniusi ellenforradalom leveretése után ujabb kisérlet történt a helyzet megmentésére. Stromfeld julius 4-én eltávozott a főhadiszállásról, sikereinek szinhelyéről. Érdemes munkatársam helyét Julier Ferenc foglalta el. Két nappal előbb bizalmasan közöltem Kun Bélával, hogy én is kérem fölmentésemet: gondoskodjék a kormányzótanács az utódomról.

Julius 3-án arról értesit Kun, hogy Romanelli ezredes, az olasz katonai megbizott beszélni óhajt velem. Vonakodtam találkozni Romanellivel, akit nem is ismertem, Kun azonban nyomatékosan arra kért, hogy ne okozzak bonyodalmakat, hanem az ő kifejezett kivánságára adjak módot Romanellinek, hogy velem tárgyalhasson.

Romanelli tényleg fölkeresett és csodálatosképpen arra kért meg, hogy Stromfelddel együtt tartsuk meg a hadseregfőparancsnokságon elfoglalt tisztségünket. (Stromfeldet ebben az ügyben személyesen is fölkereste). Megdöbbenéssel vettem, hogy lemondásom tervéről (*diszkréció* alatt Kunnal közöltem) már Romanelli is értesült. Még kevésbé értettem meg, hogy Kun miért akar az előttem

ismeretlen Romanelli utján eltériteni az elhatározásomtól és miért nem választott egyszerübb, szociálisták között talán kevésbé szokatlan utat. Ezt a talányt még ma sem tudom megfejteni.

Romanelli egyuttal fölkért, hogy interveniáljak a kalocsai ügyben, ahol, információi szerint, nemcsak ellenforradalmárokat büntettek meg, hanem ártatlanok között is fölösleges vérengzés folyik. Megemlitette, hogy ebben az ügyben Kunnál is interveniált.

Másnap Haubrich hivatalból jelentette, hogy Szamuely Kalocsán a leghallatlanabb vérengzéssel uszitotta a kormány ellen a parasztságot. A helyszinen fölvett jegyzőkönyveket nyujtott át, amelyekből kitünt, hogy az ellenforradalom elfojtására leküldött, vasmunkásokból álló 40-ik és 2-ik vörös vasas ezredek katonái: régi szervezett munkások felháborodással követelték Szamuely megrendszabályozását. Szamuely fegyveres emberei munkásokat ütöttek, vertek, puskatussal bántalmaztak, sőt kézigránáttal is fenyegetődztek. A 3-ik zászlóalj katonái még azt is panaszolják, hogy *a Szamuely kiséretében lévő fegyveres csapat még a vörös vasasokra is tüzelt,* egy katona sulyosan meg is sebesült és végül huligánoknak nevezték az életüket az ellenforradalom ellen vásárra vivő szervezett munkásokat.

Haubrichnak bizonyitékokkal fölszerelt jelentésével csordultig telt a pohár. Elérkezett a pillanat, amikor a szociáldemokratáknak cselekedniök kell. Föl kell lépni az ellen az áramlat ellen, amely a proletáriátus diktaturája helyett a néhány ember diktaturáját épiti föl, amely tehetetlenséggel, oktalan brutálitással az egész ország parasztságát és munkásságát a forradalom ellen uszitja. De mindig szaporodó, más jelenségek is siettették az elhatározást. A felelős kormányzótanács rendelkezéseit figyelembe sem veszik. Egy láthatatlan szerv terrorizálja a munkásosztályt is. Cserny szemtől-szembe letartóztatással, legyilkolással fenyegeti meg a pártvezetőség tagját, Vanczák Jánost. A kormányzótanács adminisztrál és a szovjetház felelőtlen tanácsa kormányoz. A kormányzótanács és népbiztosságok rendelkezéseivel szemben a szovjetház titkos hatalmasságainak védőszárnyai alatt fiatal, tapasztalatlan gyerekek renitenskednek.

Ebben az ügyben julius 5-ére a szociáldemokraták néhány befolyásos vezetőjét értekezletre hivtam. Pogány hivatali helyiségé-

ben jöttünk össze. Megjelentek: Pogány, Landler, Weltner és Haubrich. Kunfi nem volt Budapesten.

Az értekezleten előterjesztettem a kalocsai esetre vonatkozóan mindazt, amit Haubrichtól hallottam. Előadtam aggodalmaimat és vázoltam a munkások között élő hangulatot, amelynek veszedelmességéről a hozzám intézett irásbeli és szóbeli jelentések is tanuskodnak. A front és a gyárak munkásai egyaránt már nemcsak elégedetlenek, hanem gyülölik ezt a rendszert. Attól kell tartani, hogy az összeomlás maga alá temeti az egész munkásosztályt. Ma még kezünkben van a hadsereg. Kunék és Szamuelyék néhány száz fölfegyverkezett egyénnel rendelkeznek. Ha mi ezek ellen fegyveres erővel fellépünk, a győzelem nem lehet kétséges. Betegségem ellenére elvállalom a mozgalom katonai részét, de csak abban az esetben, *ha a szociáldemokraták erre felhatalmaznak,* mellém állnak és vállalják a politikai vezetést és felelősséget. Ha egyénileg csinálják az akciót, ennek ellenforradalom-jellege van. Ha a tulnyomó többséget alkotó szociáldemokrata munkások kelnek fel a kisebbségi diktatura ellen, ez csak azt jelenti, hogy az öntudatos, a forradalom érdekeit védő szociáldemokraták meg akarják menteni a forradalmat az anarchiától és összeomlástól. Kétségtelen, hogy a munkásosztály, a nagy tömegek örömmel és lelkesedéssel csatlakoznak hozzánk. Az akció fölszabaditó jellegü lesz, mert kezünkben marad a fegyveres erő. Fegyverrel a kézben biztositjuk a munkásság hatalmát az országon belül, meghiusitjuk az ellenforradalom, a fehér terror győzelmét és ha *igy* tárgyalunk az ántánttal, biztosithatjuk a külbékét és annyit fogunk megvalósitani és föntartani a megtett intézkedésekből, amennyit a gazdasági lehetőségek és a külpolitikai hatalmi viszonyok számunkra biztositanak, anélkül, hogy a munkásság fölösleges áldozatokban és nyomoruságban elpusztulna.

Pogány röviden kijelentette, hogy teljesen osztja a magyar kommunisták rendszerével szemben táplált ellenszenvemet. Teljesen egyetért abban, hogy az ő vezetésük végromlásba viszi a forradalmat. De egyénileg *nem támogatná* ezt a vállalkozást, mert nem hisz a sikerben. *De nem is akadályozza meg.* Ő egyszerüen félreáll. (Tizenöt nappal később, julius 20-ikán, Pogány Siófokon már azt fejtegette Kunfi előtt, hogy fegyverrel kell Kunékat leverni, különben elpusztul a forradalom.) Pogány álláspontjához csat-

lakozott *Landler is.* Nem támogatja az akciót, de nem is akadályozza meg. *Haubrich* hajlandónak nyilatkozott *most* a parancsnoksága alatt lévő budapesti, szervezett munkásokból álló rendföntartó zászlóaljakkal az akció mellé szegődni. A fölfegyverzett munkásság csatlakozása eldöntötte a terv *katonai* sikerének kérdését. A munkászászlóaljak könnyü szerrel leverték volna a néhányszáz főből álló renitenskedőket és elég erősek voltak arra, hogy fegyveres erővel megakadályozzák a jobboldali ellenforradalom fölkelését.

Weltner azonban erélyesen szembeszállt tervemmel. Nem bizott a sikerben. Az anarchia rendszerét ő gyülölte a legmélyebben; elégedetlenséggel szemlélte a garázdálkodókat; tudta, hogy a végső bukás felé rohan a forradalom, de azért nem támogathatja az akciót, mert ennek nem lehet más következménye, mint az ellenforradalom győzelme. A szociáldemokraták a forradalomnak ebben a stádiumában leverhetik ugyan a paraziták garázdálkodását, *de nem tudják föntartani a munkásosztály hatalmát.* A gazdasági okokból elégedetlen munkásság a szociáldemokrata párt ellen fog fordulni, megismétlődhetnek az októberi forradalom eseményei — *végül a fehér terror fog felülkerekedni.*

Kudarc esetére — ettől azonban a katonai és munkásviszonyok ismerete alapján én nem féltem — Weltner aggodalma jogosult volt.

A szociáldemokrata párt és a szervezett munkások húsz esztendő óta egyik legbefolyásosabb vezetőjének, Weltnernek állásfoglalása eldöntötte az akció sorsát. Weltner nélkül meginditani a mozgalmat: az akkori viszonyok között a szociáldemokraták laza táborának a szétszakitásához, megbontásához vezetett volna, az egyéni akció jellegét öltötte volna fel. Erre nem vállalkoztunk, mert csak az ellenforradalom malmára hajtottuk volna a vizet.

Az értekezlet állásfoglalása kiirtotta belőlem a kibontakozás reményének utolsó szikráját is. Nem láttam kivezető utat a forradalom és a munkásosztály hatalmának megmentésére. Ott rögtön bejelentettem megmásithatatlan elhatározásomat, hogy megválok tisztségemtől, nem vállalom tovább a munkásosztály előtt a felelősséget a kommunista vezetés baklövéseiért.

XLIV.

A bécsi követségen.

Julius 10-én lemondottam a hadseregfőparancsnoki tisztségről. Noha Kun kezdeményezésére Landler, Pogány, Vágó, Feldmann Pál és más katonai funkcionáriusok két éjszakán keresztül tartó tanácskozáson igyekeztek marasztalni, kierőszakoltam, hogy kormányzótanács elé kerüljön lemondásom ügye. A kormányzótanács nem fogadta ugyan el a lemondásomat, de egészségem helyreállítására engedélyezett szabadságot.

Ezen az ülésen vetődött föl bécsi követté való kinevezésem gondolata. Miután ez a kinevezés a későbbi események folyamán még fontos szerepet játszott és kommunista részről valótlan beállításban került a nyilvánosság elé, néhány mondatban foglalkoznom kell a különben nem jelentős személyi üggyel.

A lemondás ügyét tárgyaló kormányzótanácsi ülés alatt, magánbeszélgetés formájában, Varga Jenő népbiztos fölszólított, hogy a fontos külpolitikai és közgazdasági érdekekre való tekintettel vállaljam el az üresedésben álló bécsi követség vezetését. A volt követet az osztrák kormány kívánságára vissza kellett hivni. Varga szerint szükségünk van Ausztria támogatására és az osztrák szociáldemokraták egynémely vezetőjéhez füzött baráti viszony mellett én sokat használhatnék Magyarország ügyének.

Varga tervét Kun és Landler is támogatták. Kezdetben ajánlatuknak még a gondolatát is visszautasitottam. Annál is inkább, mert már megállapodtam egy gyógyintézettel, hogy junius 20-án megkezdem gyógykezeltetésemet, de másrészt nem akartam semmiféle közfunkciót vállalni. Hosszas kapacitálás után végre 48 órai meggondolási időt kértem, hogy tájékozódhassam és szükebb baráti környezetemmel megbeszélhessem a dolgot.

Kunfival, Garbaival, Weltnerrel és másokkal való tanácskozás után elhatároztam, hogy elvállalom az uj tisztséget. Mindnyájun-

kat az a meggondolás vezetett, hogy az országnak elsőrendü érdeke az Ausztriával való jóviszony fölélesztése és megbizható tájékozódás szerzése. Erre a szerepre pedig a régi összeköttetéseknél fogva elvtársaim engem alkalmasnak tartottak. Azonfölül Kun azt az ajánlatot tette, hogy gyógykezeltessem magam Bécsben, biztositott arról, hogy lényegesen kevesebb munkám lesz, mint a főhadiszálláson és emellett nagyon sokat használhatok a forradalom ügyének. A bécsi követi tisztség elvállalását azonban a következő feltételekhez kötöttem:

1. Az osztrák kormány, illetve a külügyminiszter (Otto Bauer) előzetes agreement-je bekérendő, mert csak abban az esetben vállalhatom a követség vezetését, ha az osztrák szociáldemokraták szivesen fogadják kinevezésemet.

2. Ausztriában a Magyarországról táplált minden propaganda és a propaganda anyagi támogatása beszüntetendő, hogy a minden surlódás nélkül való jóviszony az osztrák szociáldemokrata párttal kimélyithető legyen.

3. Mint bécsi követnek jogomban áll összeköttetéseim révén az ántánt szándékai felől puhatolódzni, szükség esetén az ántánt-megbizottakkal érintkezésbe lépni. Ezzel szemben kötelezettséget vállalok arra nézve, hogy az idevonatkozó tárgyalásokról a külügyi népbiztosságot pontosan informálom.

Kun a föltételeimet a főhadiszálláson tartott tanácskozás alkalmával — Landler jelenlétében — a legnagyobb örömmel elfogadta. Mint a külügyek vezetője, fölhatalmazott arra, hogy az ántánt-megbizottakkal érintkezést keressek és minden tekintetben helyesnek és célszerünek találta föltételeimnek pontos végrehajtását.

Ennek alapján julius 14-én bejelentettem a megbizatásomról szóló tervet Otto Bauernak, az ausztriai kormány külügyi vezetőjének. Kun nevében közöltem vele, hogy mely föltételek alapján vállalom az állást. Bauer a maga nevében szivesen fogadta a megbizást, de hangsulyozta, hogy a két állam között való jóviszony előföltétele, hogy a magyar kormány minden propagandától tartózkodjék s ne avatkozzék Ausztria és az osztrák munkásosztály belügyeibe. E tárgyalás után véglegesen elvállaltam a megbizást.

A kormányzótanács Landler Jenőt bizta meg a hadseregfőparancsnokság ügyeinek vezetésével.

Minden tisztség betöltésénél fölmerült a vezető erőkben való emberhiány kérdése. *Landler* vezeti a *belügyi népbiztosságot, a vasuti ügyeket* és *fontos katonai vezető tisztséget* tölt be. Ezek közül külön-külön mindegyik tisztség még normális időkben is — hát még forradalom alatt! — *egész* embert igényel. Landler azonban, távol a fővárostól, csak részlegesen foglalkozhatott a reszortjaival. Ezért az uj, proletár-közigazgatás alapjain fölépült forradalom belügyi népbiztossága heteken keresztül — a felelős vezető távollétében — az országos anarchia melegágya volt. A vasut és a katonai vezetés ügyének is csak a munkaerő egy részét szentelhette az elfoglalt Landler; nem csoda, ha organikus épités helyett az egész vonalon a dezorganizáció ütötte föl a fejét.

* *
*

Julius 21-én, a magyar és orosz tanácsköztársaságokért proklamált politikai tömegsztrájk napján foglaltam el hivatalomat. A sztrájk Bécsben példásan sikerült. Ausztria proletáriátusa ragyogó szolidáritással tüntetett a nemzetközi proletáregyüttérzés eszméje mellett. Sajnos, Európa többi államaiban a sztrájk kudarcba fulladt. A szétrombolt munkás-Internationale még nem volt olyan erős, hogy nemzetközi cselekedetekkel léphessen sorompóba.

Bécsben akkor még Bettelheim Ernő szerepelt a III. Internationale teljhatalmu megbizottjaként, noha sem Moszkva, sem Kun Béla ilyenirányu megbizást neki sohasem adott. A követség titkára, Rudas Zoltán közölte velem, hogy Kun már ideérkezésem előtt Budapestre rendelte vissza Bettelheimot, de a „diktátor" vonakodik a rendelkezés teljesitésétől.

Hivatalom elfoglalása után a követségi személyzet sem közvetetlenül, sem közvetve Ausztria területén semmiféle politikai propagandában részt nem vett. Erre vonatkozó rendelkezéseinket Kun Béla előzetes tudtával, mint a tanácskormány intézkedéseit bejelentettem az osztrák szociáldemokratapárti miniszteréknek is. A szociáldemokrata vezetők közül hivatalból is fölkerestem Seitz nemzetgyülési elnököt, Otto Bauert, Eldersch belügyi és Julius Deutsch hadügyi államtitkárt.

Elvtársaink a magyar helyzetet illetően pesszimisták voltak. Aggodalommal szemlélték a magyar eseményeket. Ha a magyar

forradalom elbukik: ebben az esetben az ellenforradalom győzelme sulyos belső nehézségek elé állitja nemcsak Magyarország, hanem Ausztria munkásságát is. Szinte egyértelmüen kijelentették, hogy ők, noha nem helyeslik azokat az eszközöket és módokat, amelyekkel a magyar proletáriátus vivja a forradalmát, nem engednek meg Ausztria területén semmiféle olyan cselekményt, amely a magyar tanácsköztársaság ellen irányul. Másrészről azonban joggal megkövetelik azt, hogy Magyarország ugyancsak ne avatkozzék be Ausztria és az osztrák proletáriátus belső dolgaiba.

Egyébként mindnyájan, elsősorban Otto Bauer külügyi államtitkár, a legnagyobb készséggel és jóindulattal mozditották elő azt a törekvésünket, hogy Magyarországon az ellenforradalom győzelmét meghiusitsuk és megmentsünk a munkásság politikai hatalmából annyit, amennyi csak lehetséges.

Az ántánt bécsi megbizottai, még Bécsbe érkezésem előtt, kapcsolatot kerestek osztrák szociáldemokratákkal s igyekeztek őket rávenni arra, hogy közvetitsék a velem való érintkezést. Miután Kun Bélától kifejezetten *fölhatalmazásom és megbizásom* volt arra nézve, hogy az ántántnak a magyar tanácsköztársasággal szemben tanusitott magatartása ügyében az ántánt követeivel tárgyaljak, elfogadtam Cunningham ezredesnek, Anglia bécsi megbizottjának egy magánjellegü, nem kötelező tárgyalásra vonatkozó meghivását.

Julius 23-án beszéltem először Cunninghammel. Az ántánttal való békés megegyezés szükségességét hangoztatta, mert ellenkező esetben Magyarország helyzete a legsulyosabbá válik. Arra az ellenvetésemre, hogy a románok ellen való hadmüveletek a mi részünkről sikerrel folynak, elővette legujabb táviratait és tudatta velem, hogy a vörös hadsereget Kisujszállásnál a románok megverték. A legnagyobb megrökönyödésemre iróasztalán láttam — a hadosztályparancsnokok és csapatparancsnokok nevének feltüntetésével! — a vörös hadsereg legujabb hadrendjét is, amiből arra következtethettem, hogy *az ántánt kémrendszere vezérkarunkig terjed.*

Cunningham végül tudatta velem, hogy ő, az ántánt többi megbizottaival együtt, néhány napon belül félhivatalos javaslatot tesz majd az ántánttal való békekötés tárgyában.

Tárgyalásaimról telefonon és irásban referáltam Kun Bélának, amelyben szószerint ismételtem a tárgyalás részleteit. Azt is tudat-

tam vele, hogy hadrendünk Cunninghamék kezében van s igy gondoskodjanak arról, hogy az ebből keletkező veszedelmek elháritassanak.

Az első tárgyalás napján Kun helyettese, Alpári Gyula, Kun megbizásából, arról értesitett, hogy Weltner Jakab és Peyer Károly — két szociáldemokrata vezető — diplomáciai utlevéllel Bécsbe utaznak az ántánttal folyó tárgyalások további szorgalmazása céljából. Kérdezősködésemre Kun később elmondotta e kiküldetés előzményeit. A budapesti olasz misszió a bécsi ántánt-missziók megbizásából — még az én bécsi kiküldetésem előtt néhány héttel — azt kérte Kuntól, hogy küldjék ki Bécsbe Weltner Jakab, Peyer Károly, Peidl Gyula és Buchinger Manó szociáldemokrata vezetőket, az ántánt megbizottaival való tárgyalás céljából. Kun annakidején nem teljesitette a kérést.

Most, hogy a román fronton megakadt a vörös hadsereg előnyomulása, sőt egyes frontszakaszokon a bomlás jelei is erősen mutatkoztak: Kun elhatározta Weltnernek és Peyernek kiküldetését, hogy egy esetleges kudarc esetén *a békekötés gyorsan realizálható legyen.* Peidl és Buchinger kiküldetését megtagadta, mert ezek annak idején ellenezték a kommunistákkal való megegyezést, a tanácsrendszer ideje alatt pedig távoltartották magukat a munkásmozgalomtól, nem vállaltak semmiféle közfunkciót.

Weltnerék 24-én érkeztek Bécsbe. Megérkezésük előtt Cunningham ismét magához kéretett és átnyujtotta azokat a föltételeket, amelyek alapján az ántánt-államok bécsi megbizottai javaslatot tettek Párisban a tanácsköztársasággal való békekötés tárgyában:

„1. Egy diktatórikus kormány vegye át a hatalmat. Célszerü volna, ha a következő férfiak helyet foglalnának a kormányban: Haubrich, Ágoston és Garami. (Személyi változásokra Kun már áprilisban vállalt kötelezettséget. — A szerző.)

2. Kun kommunista kormánya eltávolitandó, a bolsevizmus visszautasitandó; a bolsevik propaganda az egész vonalon megszüntetendő. (A propagandára vonatkozó föltételt Kun már az áprilisban Brown professzorral történt tárgyalások alkalmával akceptálta. — A szerző.)

3. A diktatura csak áthidalás legyen egy valamennyi osztályból képviselt kormány alakitásához.

4. Minden terrorisztikus cselekvés, konfiskáció és lefoglalás azonnal megszüntetendő. (A terror megszüntetését Kun az áprilisi tárgyalásoknál is akceptálta. — A szerző.)

5. Egy ántánt-tanács hivandó meg a kormány támogatására.

6. A blokádot föloldják, az ántánt részéről azonnal intézkedések történnek élelmiszerek és szén szállitására meg a dunai közlekedés megnyitásának támogatására.

7. Mindenféle politikai üldözés beszüntetendő.

8. A szociálizálás dolgában a végleges döntés az állandó kormány részére tartatik fönn."

Magyarázatul Cunningham még hozzáfüzte — s ezt később Weltner és Peyer előtt is megismételte —, hogy a politikai üldözések beszüntetése alatt *mindenféle jobb- és baloldali üldözés megszüntetését* követelik.

25-én délelőtt Weltnerrel és Peyerrel meglátogattuk Cunninghamet, aki megismételte előttünk javaslatait és kijelentette, hogy azokhoz Allizé francia és Borghese herceg olasz megbizottak is hozzájárultak. Az ántánt-államok nevében kér tehát bennünket, igyekezzünk a békét mielőbb létrehozni.

Erről a tárgyalásról Kun Bélának julius 25-én kelt irásos jelentésben számoltam be; beszámolómnak fontosabb részleteit az alábbiakban közlöm:

„Önnel már Budapesten és utóbb most telefonon megállapodtam abban, hogy minden ajánlatot meghallgatunk. Már akkor is és főként a később beérkezett harctéri jelentésekből éreztem a román offenziva sulyát s ezért még inkább ráhelyezkedtem az időnyerés ránk nézve rendkivül fontos álláspontjára.

Cunninghammel julius 25-én tárgyaltunk. Előterjesztette mindazt, amit Önnek már megirtam, füszerezve azzal, hogy a helyzet rendkivül kritikus, mert erős befolyások dolgoznak azon, hogy a románok és csehek együttes támadást intézzenek Szovjetmagyarország ellen. Hangsulyozta ismételten, hogy ez a támadás reánk nézve sokkal rosszabb, mintha az ántánt saját csapataival támadna. Burkoltan sejteni engedte, hogy ő nem szeretné, ha ez a támadás bekövetkeznék. Én azt vettem ki beszédéből, hogy francia részről érvényesül a támadási

befolyás, mig az angolok, amerikaiak és olaszok szeretnék ezt a beavatkozást elkerülni.

A kibontakozás alapjául ő kormányváltozást tart célszerünek, illetve *ennek a kormánynak távoznia kell.* Az általam kifejtettek alapján belátja, hogy csak munkástanácsokkal lehet kormányozni és elfogadná azt, hogy az uj kormány a munkástanácsokra támaszkodna, illetve azok maradnak a hatalom birtokában. A munkástanácsok mellett paraszttanácsokra helyezett nagy sulyt, amire mi megmagyaráztuk neki, hogy nálunk a vidéken különben paraszttanácsok vannak. Szükségesnek tartja, mint az ántánt főkövetelését, a külföldi propaganda beszüntetését, a terror megszüntetését, minden jobb- és baloldali politikai üldözés megszüntetését. A szociálizálás kérdésében a jelenlegi állapot maradna fönn, a szociálizálási üzemhatárok későbbi meghatározásával.

Ennek ellenében megszünik a blokád, küldenek szenet, élelmiszereket, textilt, nyersanyagot és hitelt adnak. Főkövetelése azonban a *kormány rekonstruálása.* Természetesen személyi tekintetek is fognak érvényesülni. Garamit, Ágostont és Haubrichot kivánják.

Hosszas tárgyalás után végre megállapodtunk abban, hogy ő szondirozni fog Párisban a békefőltételek után és megkérdezi, közölheti-e velünk a békefőltételeket. Mi is megigértük, hogy szondirozni fogunk, amely igéretemet be is tartom, amennyiben jelen jelentésemet pontos hüséggel le is irom[1].“

Ugyanazon a napon az olasz Borghese herceg is magához kéretett bennünket. Mindenben megerősitette Cunningham előadását. Ugyanazzal az eredménnyel végeztünk: ő is, mi is jelentést teszünk kormányainknak és az utasitásokhoz képest fogjuk a tárgyalásokat folytatni.

Borghesével folytatott tárgyalásaink során még egy érdekes kérdés vetődött fel. Bethlen István gróf kért tőlünk találkozót. A tárgyalásnak erről a részletéről a következőket jelentettem Kunnak:

„A beszélgetés végén (Borghese) meglepően azt a kérdést intézte hozzánk, hogy engedjük meg, hogy *Bethlen* István vagy Weltnerrel vagy mindnyájunkkal találkozzék és bebizo-

[1] A tanácsköztársaság bécsi követségének 3. sz. jelentése.

nyitsa nekünk, hogy *ő már nem a régi ember, nem reakciós s igy teljesen indokolatlan az az ellenszenv, amit iránta tanusitanak.* Egyértelmüleg kijelentettük, hogy ez a kérés teljesen lehetetlen és céltalan. Szivesen elhisszük, hogy Bethlen eltért reakciós álláspontjától, de minden vele való tárgyalás fölösleges dolog. Hangsulyozzuk, hogy a politikai életben sem Bethlen, sem a szegedi kormány semmiféle szerepet nem játszik, sőt meg vagyunk győződve arról, hogy még a polgári osztály — a néhány nagybirtokoson kivül — szintén gyülölettel és utálattal fordul el ezektől a politikusoktól. Az erélyes visszautasitást Borghese megértette és nem is erőltette tovább a dolgot[2]."

A párisi négyes tanács julius 28-án Cunninghamék javaslatára a következő szikratáviratban válaszolt:[3]

„A szövetséges és társult kormányok a következő nyilatkozatot tették közzé.

A szövetséges és társult kormányok igen kivánatosnak tartanák, hogy a magyar néppel békét kössenek s ezzel véget vessenek annak az állapotnak, amely Középeurópa gazdasági ujjáépitését lehetetlenné teszi és a népek élelmezésének leküzdhetetlen nehézségeket állit az utjába.

Az élelmiszerszállitást azonban lehetetlen megkezdeni addig, amig Magyarországon nem áll fönn olyan kormány, amely a népakaratot képviseli és a szövetséges és társult hatalmakkal szemben vállalt kötelezettségének betüszerint és szellemének megfelelően eleget tesz. Kun Béla kormánya ezeknek a föltételeknek semmiképpen sem felel meg. Nemcsak nem képviseli a magyar népet, de jelenleg egy barátságos hatalom ellen támad. A szövetséges és társult kormányok saját felelősségükre olyan rendszabályokhoz fognak nyulni, aminőket ez a szociális kérdés szükségessé tesz. Ha arról van szó, hogy élelmiszerek szállittassanak, a blokád megszünjék, a gazda-

[2] U. o.

[3] Téves Garami Ernőnek „Forrongó Magyarország" cimü könyvében (150 oldal) kifejezésre jutó föltevése, miszerint ez az ántántnyilatkozat az ő junius 8-án kelt, az ántánt négyes tanácsához intézett memorandumára szóló válasz.

sági ujjáépités munkája megkezdődjék és a béke helyreálljon, akkor a magyar népet olyan kormánynak kell képviselnie, amely a népakaratot reprezentálja, nem pedig olyannak, amelynek hatalma a terroron nyugszik. Természetes, hogy a magyar területeknek — amennyiben azokat a békekonferencia mint ilyeneket megjelölte — idegen csapatokkal való megszállása nyomban megszünik, mihelyt a szövetséges csapatok parancsnoka meggyőződést szerez a fegyverszüneti föltételek helyes végrehajtásáról."

Az ántánt megbizottaival folytatott tárgyalásokkal, természetesen, határozott céljaink voltak. Mindenekelőtt tájékozódást kivántunk szerezni az ántánt álláspontját és jövő terveit illetően. A románok sikere és a vörös hadsereg veresége kibővitette ezt a célkitüzést. Föl kellett készülnünk minden eshetőségre, hogy a teljes összeomlás, a munkásság politikai hatalmának teljes letörése, az ellenforradalom győzelme meghiusitható legyen. Fáradozásaimmal párhuzamosan valószinüen ugyanezek a gondolatok vezérelték Kun Bélát (Peyer és Weltner kiküldetésével); de a döntő pillanatban ismét határozatlan volt, fölülkerekedett benne az ugynevezett „baloldali befolyás" és nem merte cselekedetének konzekvenciáját levonni.

Noha Kun ingadozásával szemben mi a békés megegyezés gondolatát képviseltük, nem voltunk hajlandók arra, hogy Kun és a budapesti kormány megkerülésével bármiféle megállapodást létesitsünk. Az ilyen megállapodás a fönnálló helyzetben *céltalan és eredménytelen* lett volna és csak ürügyül szolgálhatott volna Kunéknak arra, hogy bennünket okoljanak az ő botor, a munkásságra nézve katasztrofális politikájuk bukásáért.

Az ántánttal folytatott tárgyalások néhány napra holtpontra jutottak, mert Kun Béla a jelentések kézhezvétele után elhatározta, hogy személyesen is kiván velünk tárgyalni és e célból julius 30-án reggel a magyar határállomásra, Királyhidára érkezik.

* *
*

A követség gazdasági és politikai ügyvitele ugyanolyan anarchikus volt, mint a belső helyzet.

Igyekezetemet, hogy Németausztriával — amely az egyetlen terület volt, ahonnan a külfölddel érintkezhettünk — a jóviszonyt föntarthassuk, Kun helyeselte, de cselekedeteiben napról-napra az ellenkezőjét tette annak, amiben velem megállapodott.

Julius 25-én Kunnal és Alpárival való előzetes megállapodás alapján jegyzéket intéztem Otto Bauerhez, a külügyi államtitkárhoz, amelyben a német-osztrák értékpapirok igénybevétele ügyében tettem a magyar kormány nevében megnyugtató kijelentéseket. Két nappal később ugyane tárgyban megjelenik a lapokban a magyar kormánynak egy jegyzéke, amelyben éppen az ellenkezője van annak, mint amire nekem utasitást adtak . . .

Még ennél is furcsább helyzetbe kerültünk a saint-germaini békeszerződés tervezetének nyilvánosságrahozatalát követő napokban. Az ántánt Nyugatmagyarországot Ausztriának itélte oda. Ebben az ügyben Budapestről siffrezett távirat érkezik: intézkedjek, hogy Bettelheim a nála lévő 400 000 koronát adja át az osztrák kommunista pártnak és hogy

> „Tomannal (Az osztrák kommunisták egyik vezetője. — A szerző.) közöltessék, hogy az osztrák proletáriátus fegyver nélkül kaphatja mindazt, amit az ántánt igért, különben még fegyverrel sem. *Egyedüli mód a tanácsköztársaság kikiáltása*[4].“

Három nappal a magyar forradalom bukása előtt Kun ilyen naiv kisérletekkel áltatja önmagát és az országot! Komolytalanul azt hiszi, 400 000 koronával és egy gyerekes igérettel (a magyarországi tapasztalatok után!) az éhező Ausztria munkásosztálya beugrik az uj forradalomba, a tanácsköztársaság proklamálásába!

Miután én ugy tudtam, hogy Kun visszahivatta Bettelheimot, azonfölül megállapodásunk volt, hogy Ausztria területén minden propagandát és agitációt beszüntetnek, telefontáviratban értesitettem a külügyi népbiztosságot, hogy ilyen intézkedéseket nem hajtok végre. Ellenkezik megállapodásunkkal: követelem, hogy a jövőben ilyen utasitásokat ne is küldjenek. Másnap visszavonták a bécsi elintézésre vonatkozó megbizást . . .

---

[4] A tanácsköztársaság bécsi követségének irattára.

Ez a rendszertelenség sötét képet festett arról, hogy hogyan vezették négy hónapon keresztül a szorongatott magyar tanácsköztársaság külügyeit . . .

* *
*

Polgári részről is történtek kisérletek tárgyalások fölvétele céljából. Ezeket következetesen visszautasitottuk. *Bethlen* István gróf, később még az egyik *Apponyi* gróf és mások igyekeztek félhivatalos és magánjellegü tárgyalásokba bocsátkozni. Egyizben *Krausz* Simon bankvezér keresett fantasztikus gazdasági terveivel és a kibontakozás megteremtésének lehetőségeit fejtegette. Ez is csak sulytalan magánakció volt, nem volt semmi jelentősége, vétek lett volna komolyan venni.

* *
*

Julius 30-án találkoztunk Kunnal Királyhidán. Weltner és Peyer jelenlétében megismételtem előtte a Cunninghammel folytatott tárgyalások anyagát. Nyomatékosan figyelmeztettük arra, hogy ha a fronton valóban rossz a helyzet, célszerü volna a lavirozás helyett komoly választ adni az ántántnak. Kun a leghatározottabban kijelentette, hogy *„soha Budapesten és a csapatok között nem volt olyan lelkes a hangulat, mint most. A fronton kitünően állunk, a csorbát kiköszörültük, a románokat visszavertük és a győzelem egyáltalán nem lehet kétséges."*

Kun bizakodó fölfogását még királyhidai tárgyalásunk közben érkezett jelentés alaposan megcáfolta. Győrben föllázadtak az asszonyok, a munkások egy része is csatlakozott hozzájuk, a frontról vereség hire érkezik: mindez nem nagyon erősitette meg a lelkes hangulatról szóló véleményt.

Kun az elutazása előtt a külügyi kormány nevében utasitott, hogy folytassam a tárgyalásokat az ántánttal, az egyes mozzanatokról értesitsem őt, de *semmiféle megállapodás nem köthető,* mert *a tanácsköztársaság ügye olyan jól áll, hogy erre szükség nincsen . . .*

XLV.

A tiszai hadjárat.

A hazaárulók: Horthy Miklós, Bethlen István és Julier vezérkari főnök.

A párisi négyes tanácstól a tanácskormányhoz intézett, junius 13-i jegyzékben Clemenceau ünnepélyesen kötelezettséget vállal arra, hogy

„*a román csapatokat abban a pillanatban visszavonják,* amikor a magyar csapatok kiüritik Csehszlovákiát."

A magyar kormány a maga részéről mindent elkövetett, hogy a román uralom alatt lévő magyar területek mielőbb az anyaországhoz csatoltassanak. Clemenceau és az ántánt négyes tanácsa azonban megszegte szavát és nyilvánosan tett igéretét. Minden fölszólitás ellenére a vörös hadsereg visszavonulása után sem ürittette ki a békekonferenciától Magyarország számára itélt területet.

Clemenceau hitszegéséhez Bethlen István hazaárulása nyujtott „jogi alap"-ot.

Mint a szegedi magyar kormány képviselője: junius 26-án alázatos, szervilis hangu jegyzéket intézett az ántánt-államokba, amelyben többek között kijelenti, hogy

„ezeken a kiürült területeken *a közigazgatást* a jelen pillanatig *a román hadsereg parancsnoksága nevében* magyar tisztviselők gyakorolták, *ami teljes mértékben megfelelt a szóbanforgó területek kivánalmainak*[1]."

Ennek alapján azt kéri, hogy a kiüritendő területet adják a szegedi kormánynak. Bethlen ur tudta, hogy a románok ezt a megoldást már azért sem fogadják el, mert hiszen a szegedieknek

[1] Kelemen Béla dr.: „Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez", 305 old.

nem volt semmiféle fegyveres erejük — és igy képtelenek lettek volna a szóbanforgó területet átvenni —, de ő inkább a román megszállást választotta, mint a magyar proletáriátus uralmát.

„Ha mindazonáltal — folytatódik a jegyzék — a magas hatalmak nem adnának helyt *a szegedi kormány* kérésének, az utóbbi *bejelenti* az ezeknek a *területeknek a budapesti tanácskormány részére való átadása elleni legformálisabb tiltakozását.*"[2]

Nyomatékul azzal fenyegetődzött, hogy átadás esetén a szegedi kormány a vörös csapatoknak a kiüritett területre való bevonulását „minden eszközzel meg fogja akadályozni". Üres handabandázás volt ez, amelynek nem volt más célja, mint a románok távozásának megakadályozása. Ezt bizonyitják a bekövetkezett események is.

Julius 20-án a vörös csapatok bevonulnak a Tiszántulra — és a hős szegedi „hadsereg", Horthy főparancsnokkal az élén, a szerb és francia csapatok védelme alatt a Kass-szállóban tivornyázik és igy „akadályozza meg a vörös csapatok előrenyomulását".

De azért Bethlen irása megtette hatását. A románok a Tiszán tul maradtak.

* * *

Julius 11-én a magyar kormány nevében Kun Béla ujabb jegyzéket intézett Clemenceauhoz. Figyelmeztette igéretére.

„A vörös hadsereg junius 24-én beszüntette az ellenségeskedéseket. Junius 30-án visszavonult az ántánt által kijelölt vonalra. Joggal várhattuk tehát, hogy, megfelelően a junius 13-i sürgönyében foglaltaknak, a szövetséges és társult hatalmak parancsára a román királyi csapatok is visszavonulnak a nekik kijelölt határok mögé."

Követeli tehát a román csapatok rögtöni visszavonását, mert csak igy igazolhatja a magyar kormány eljárását, amely Clemenceau szavát elfogadta garanciának.

A jegyzékben a sorok között arra is utal, hogy szükség esetén *fegyverrel is* érvényt szerez a békekonferencia határozatának, de

[2] U. o.

ismételten kéri a Tiszántul kiürítését, hogy a fölösleges vérontás elkerülhető legyen.

* *
*

Közben a tiszai — békés vagy fegyveres — átkelés katonai előkészületei is befejeződtek. A hadműveletek tervét Stromfeld utódja, Julier vezérkari főnök dolgozta ki. Alternativ megoldást tervezett: Tiszafüred vagy Szolnok legyen a főátkelési pont. Utódom, Landler, Szolnok mellett döntött, kisebb erők Tiszafürednél és Csongrádnál lépik át a Tiszát.

A számszerű katonai erő szempontjából a vörös hadsereg helyzete kitünő volt. Kötelékéhez tartozott[3] (a hátországban lévő alakulatokkal együtt) 284742 fő; a kombattáns hadsereg élelmezési létszáma 111089 fő, a puskalétszám 56084 fő volt. 166 gyalogsági zászlóalj, 14 géppuskás század, 3 működő páncélvonat, 11 lovasszázad, 9 repülőszázad keretében oszlott meg a hadsereg ereje, amellett *Szolnok körül 210* és *Tiszafürednél 70 ágyu* állt készen a tiszai átkelés fedezésére. Hidanyag, jól kiképzett, megfelelő árkász- és hidászcsapatok egészitették ki e hadsereg technikai felszerelését.

Ezzel szemben a román hadsereg nem egész hat hadosztállyal rendelkezett: kétségtelen volt a vörös hadsereg döntő fölénye.

* *
*

Julius 14-én beérkezett a békekonferencia válasza.

„*Kun Béla, Budapest.* Válaszul a rádiótelegramra, amelyet julius 11-i keltezéssel Önök az elnökhöz intéztek, a békekonferencia kijelenti, hogy nem tárgyalhat Önökkel, amig be nem tartják a fegyverszüneti szerződést[4].“

Ilyen szörnyü hitszegés még a hirhedt európai diplomáciában is ritkitja párját!

A hazaáruló Bethlen tehát győzött. Az ántánt nem ürittette ki a Tiszántult, a szegediek nem vonulhatnak oda — román megszállás alatt marad a szinmagyar vidék.

Amig a vörös hadsereg győzelmet győzelemre halmozott, addig Clemenceau ur tárgyalt, jegyzékeket küldött, megállapodásokat

[3] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

[4] A „Népszava“ 1919 julius 15-i száma.

kötött a tanácskormánnyal. A hadsereg fölbomlása miatt bekövetkezett a csehszlovák terület kiüritése: a területi zálog megszünése *után* a nagyra tartott polgári becsület európai képviselője megszegi az adott szó szentségét, — hajszálat talált a levesben. Most egyszerre a fegyverszüneti szerződés betartását követeli. Annak a szerződésnek a végrehajtását, amelynek minden pontját az aláirás napjától kezdve óránkint lábbal tiporta az ántánt!

Kun erélyes válasza és a kiüritésre vonatkozó követelés föntartása már nem sokat használt. Az ántánt nem akarja kiüriteni a Tiszántult. Tehát dönteni kell, hogy fegyveres erővel kíséreljük-e meg a Magyarországhoz tartozó terület visszafoglalását?

Döntő befolyást gyakorolt a további elhatározásokra a hadsereg hangulata. Az ipari munkásságból álló csapatok nagyrésze elszéledt. A legharciasabb és legjobb csapatok a Tiszántul vidékéről valók. Ezek türelmetlenül követelik a kiüritendő területre, hazájukba való bevonulást.

* *
*

A julius 20-ára virradó éjjel a vörös hadsereg három ponton — Szolnoknál, Tiszafürednél és Csongrádnál — átkelt a Tiszán.

Ugyanazon a napon Kun rövid táviratot intézett Clemenceauhoz:

„Az ántánt akarata ellenére való román támadó viselkedéssel szemben kénytelenek voltunk a Tiszán átkelni és *igyekezni az ántánt akaratának a románokkal szemben érvényt szerezni*[5]."

A hadmüveletek az első három napon programszerüen folytak. A főerők — a 3., 5., 6. és 7. hadosztály — két irányban folytatta előrenyomulását: a déli szárny Turkeve—Mezőtur, az északi szárny Kisujszállás—Karcag irányában. A tiszafüredi és csongrádi erő csak vontatottan nyert tért. Csongrádnál Politovszky ezredes, Vágó Béla hadtestparancsnok vezérkari főnöke Horthyékkal való megegyezés következtében elszabotálta a hadmüveleteket.

24-én az előrenyomulás a centrumban is megakadt. Az észak felé nyomuló erők balszárnyát Fegyvernek felől a bekerités veszedelme fenyegette. A hatodik hadosztály balszárnya teljesen

[5] A „Népszava" 1919 julius 23-i száma.

fedezetlen maradt, a Fegyvernek irányában rendelt csapatok részben hamis irányitást kaptak, részben tudatosan késve kiadott parancsok miatt nem érkeztek be időre rendeltetési helyükre.

Az átkarolás veszedelmétől fenyegetett csapatokat vissza kellett vonni. A főerők visszavonulásával együtt a tiszafüredi és csongrádi erők is megtorpantak: visszaözönlöttek.

Rendetlen sorokban, kötelékeiktől elszakitott csapatok, irányitás nélkül vagy hamis irányitás mellett, szállingóztak tehetetlenül ide-oda a különböző országutakon. A visszavonuló trén eltorlaszolta az utakat, fejvesztettség, zürzavar bomlasztotta meg az egész hadsereget, amely rengeteg hadianyag hátrahagyásával kénytelen volt julius 26-án az improvizált hidon a Tisza vonala mögé visszavonulni. Sok fogoly maradt a románok kezén, az üldözött vörös katonák egy része elvérzett a román ágyuk tüze alatt, másik csoportja befulladt a Tiszába.

Julius 29-én a románok átkeltek a Tiszán és Cegléd, Abony, Budapest irányában üldözték a vörös hadsereg felbomlott csapatait.

* *
*

A számszerüen és stratégiailag fölényes helyzetben támadó vörös hadsereget Landler vezérkari főnöke, Julier Ferenc gonosz árulása kergette vesztébe.

A hadrendet, az „ordre de bataille"-t Julier a bécsi Pokornycsoport utján eladta Bethlenéknek, Craenenbrock közvetitésével pedig a szegedieknek. Bethlenék azonnal átadják a végzetes katonai titkot tartalmazó irást Cunninghamnek és ennek pecsétje alatt Pallavicini Alfonz gróf angol futárigazolvánnyal bevitte Szegedre és julius 18-án — a támadás napja előtt 36 órával — átadta Troubridge angol admirálisnak. A román hadvezetőség tehát az ántánt-tisztek közvetitésével már a támadás megkezdése előtt ismerte a vörös hadsereg „ordre de bataille"-ját.

De Julier nem elégedett meg az egyszerü árulással. Rendelkezéseivel, a hadmüveleti irányitással megkönnyitette a románok helyzetét és lelkiismeretlenül vesztükbe vitte a magyar katonákat. A főerő balszárnyát tervszerüen fedezetlenül hagyta és a román hadvezetőség, miután ismerte a fölvonulás tervét, könnyüszerrel bekeritette a mit sem sejtő, támadó vörös hadsereget.

Vágó Béla vezérkari főnöke, a déli szárny hadműveleti vezetője, Politovszky ezredes közvetetlenül is érintkezett Horthyval. Julier ugyanis üzenetet küldött Horthynak, hogy „nem fogja előrenyomulását gátolni". Ennek a föladatnak a végrehajtását a déli szárnyon működő Politovszkyra bizta. Persze: a hősi pózban tetszelgő Horthynak kisebb gondja is nagyobb, mint fegyveres csapatok ellen való előrenyomulás. Ez elől gyáván meghátrált. Inkább a románok részére való kémkedés és hazaárulás kényelmesebb utját választotta.

Horthy kezdeményezésére Teleki Pál gróf — a támadás előtt — Juliertől kapott értesüléseit az alábbi, Charpi francia tábornokhoz intézett hazaáruló levélben hozza az ántánt s közvetve a román hadvezetőség tudomására és igy támadja hátba az ország fölszabaditásáért harcoló magyar katonákat:

„Tábornok Ur!

Van szerencsém tudomására hozni, Tábornok ur, hogy nagyon megbizható értesülések szerint három bolsevista hadosztály van felsorakoztatva Szegedtől északra a Duna és Tisza között egy offenziva céljából, melynek *julius 20-ikán* kell megkezdődnie a román front ellen. E három hadosztály közül az első vörös, a második felerészben vörös, felerészben fehér, a harmadik, a 7-ik hadosztály teljes egészében ellenforradalmár. *Ez a hadosztály a szegedi kormánytól kért utasitást a támadás megkezdése esetén követendő magatartását illetőleg.* Az illetékes hatóságok *azt a rendelkezést adták, hogy oldalmozdulatot végezzen* és délnyugat felé tolódjék el a Tisza és Duna közötti területnek nyugati részén, ott 40—50 km-es sávot és szélességet foglaljon el a demarkációs vonal előtt és ott minden körülmények között tartsa magát. A szükséges rendelkezések a müveletek során fognak kiadatni.

Van szerencsém felkérni Tábornok urat a szükséges intézkedések megtételére, hogy a szövetséges és társult hatalmak csapatai ne tüzeljenek erre a hadosztályra, ha a szükséges mozdulatok végrehajtása közben megközelitené a demarkációs vonalat. Ennek a hadosztálynak a szándéka annál könnyebben felismerhető lesz, mert dél és nyugat felé fog vonulni a Duna közelében, nem pedig kelet felé, a román arcvonal irányában. Amennyiben a szóbanforgó hadosztály a demar-

kációs vonal átlépésére kényszerittetnék, arra van szerencsém kérni Tábornok urat, hogy ne fegyvereztessék le, hanem csoportosulva végrehajthassa a nyert parancsokat. Tekintettel egy egész hadosztály csatlakozási ügyének rendkivüli fontosságára, ami véget vethet a bolsevizmusnak, annál is inkább, mert a másik hadosztálynak bizonyos egységei is csatlakoznának hozzá, bátorkodom a kérésemet Tábornok ur előtt a legnyomatékosabban megismételni.

Szeged, 1919. *julius 19.*[6]"

A vörös hadsereget ezzel az árulással Julier kelepcébe csalta. A vereség tehát elkerülhetetlen volt.

Ezek után csak gyermekek, naiv fantaszták hiszik el a Landlertől és Pogánytól önreklámozó célzattal terjesztett, ámitó dajkamesét, amely szerint

„a vörös hadsereg egyes részei még másnap visszafoglalták Szolnokot"

és amely szerint csak a szociáldemokrata kormány pipogya — vagy áruló — magatartása tette lehetővé a románok előrenyomulását. A legfőbb hadvezető vezérkari főnök árulása mellett a hadsereg *teljes megsemmisülése* meg volt pecsételve.

A becstelen árulás eszköze, Julier ezredes azonban nem mindig volt ellenforradalmár. Anyagi előnyökért állt a vörös hadsereg szolgálatába. Amig a diktatura ügye jól áll, szervilizmusa nem ismer határt. Erről irásos dokumentum tanuskodik ... Landlert, mint belügyi népbiztost a belső igazgatás rendbehozatala céljából föl akartuk menteni a hadtestparancsnoki tisztsége alól. Junius 5-én ebben az ügyben Julier az alábbi, 1056. számu táviratot intézte a hadseregparancsnoksághoz:

„A III. hadtest parancsnokai és katonái mély megdöbbenéssel veszik tudomásul azt a lehetőséget, hogy *szeretett* vezérük, *Landler elvtárs,* ki lángoló lelkesedésével és határtalan önbizalmával a hadtestet diadalról-diadalra vezette és kinek nevével Miskolc, Szerencs, Tokaj, Sárospatak, Szendrő stb. visszafoglalása elválaszthatatlanul van összeforrva, hadtestparancsnoki állásától esetleg megválik. Bár a III. hadtest

[6] Kelemen Béla dr. I. m. 483 old.

minden katonája el van tökélve, hogy *a tanácsköztársaságért vivott harcát az utolsó vércsöppig folytatja* és egy esetleg ujonnan kinevezendő hadtestparancsnokot bizalommal fogad, mégis hangsulyozni kell, hogy *a Landler név a III. hadtestben immár fogalommá vált,* melynek lelkesitő hatását a legszakszerübb katonai vezetés sem tudja pótolni. *A győzelem csak akkor biztos, ha Landler elvtárs vezet bennünket.* — III. hadtestparancsnokság[7]."

A kommunista Landlernek ez a lángolóan lelkesedő hive, aki a tanácsköztársaságért vivott harcban fölajánlja utolsó csepp vérét, a veszedelem pillanatában elárulja véreit, halálba kergeti a magyar katonák ezreit!

Jutalma nem maradt el. Stromfeldet az ellenforradalom vérbirósági kétévi börtönre itélték, — Juliert, az árulót fölmentették.

A szociáldemokratákat vádoló kommunisták: Landler Jenő, Pogány József, Vágó Béla és a többiek, morális fölfogásukhoz hiven, továbbra is büszkén vádaskodhatnak. Az ő vezérkari főnökeik: Julier, Craenenbrock és Politovszky árulták el a vörös hadsereget. De én tárgyilagos maradok. Elismerem, hogy Landler, Pogány, Vágóék nem felelősek *száz százalékban* az árulók cselekedeteiért.

De hol volt a lelkiismeretes ellenőrzés?

És itt fölvetődik a kérdés: a szociáldemokraták árulása vagy pedig a kommunisták semmivel sem menthető lelkiismeretlensége kergette katasztrófába a győzelmesen lendülő vörös hadsereget?

* * *

A történelem itélkezni fog: Horthy Miklós, Bethlen István és Teleki Pál grófok, Julier Ferenc és társai méltó utódai a hazaáruló 48-as muszkavezető mágnásoknak.

Alföldi magyar anyák, akik a hazáért a Tisza mellett halálba kergetett magyar fiaitokat siratjátok, gondoljatok a kiolthatatlan gyülölet, harag és megvetés átkával hazánk megrontóira: a hazaáruló Horthykra, Bethlenekre, Telekiekre és Julierekre!

---

[7] A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

XLVI.

A tanácskormány lemondása. A Peidl-kormány.

A vörös hadsereg katasztrofális vereségének hirére a vezető népbiztosok julius 31-én éjszaka kimentek a Cegléd felé özönlő csapatokhoz. A helyszinen győződtek meg a hadsereg teljes felbomlásáról. Elérkezett a pillanat, amidőn a politikai következmények dolgában dönteni kellett.

Kun még az éjjeli órákban Budapestre utazott s rögtönzött tanácskozáson — amelyen résztvettek Kun, Hamburger, Haubrich, Bajáki, Szamuely népbiztosok, Weltner és mások — vitatták meg a helyzetet.

Kun előterjesztette a fronton szerzett tapasztalatait. A helyzet reménytelen. A legjobb csapat, a hatodik hadosztály — tulnyomóan parasztkatonákból áll — szintén fölbomlott. A románok Szolnokon vannak, ugylátszik: ellenállás nélkül bevonulnak Budapestre. Azt a javaslatot tette, hogy alarmirozzák a munkástanácsot és tegyenek kisérletet a munkáscsapatoknak a frontra való kiküldésével. Hamburger, aki Kunnal együtt volt a fronton, nem látta ilyen reménytelennek a helyzetet. Természetesen egyikük sem tudott még Julier, Craenenbrock és Politovszky árulásáról.

Weltner a proletárság további tizezreinek céltalan feláldozását ellenezte. Hadsereg nélkül, ötletszerüen, órák alatt összeszedett munkásokkal, hadfölszerelés hijján nem lehet a szervezett, jól fölszerelt román hadsereget föltartóztatni; pózoló kalandokkal nem szabad a munkásságot fokozott katasztrófába kergetni; de mindent meg kell tenni, hogy a románok be ne vonulhassanak Budapestre, mert az ő védelmük alatt szervezkedhet a fehér terror, emellett az ellenséges csapatok lefegyverezik a munkásosztályt, mindent összeharácsolnak, leszerelik a gyárakat; a magyar munkásság védtelenné és kenyértelenné válik; azt ajánlja, hogy ha a helyzet

valóban olyan veszedelmes, mint aminőnek azt Kun ecseteli, akkor mentsük meg, ami megmenthető: a kormány fogadja el az ántánt bécsi megbizottainak javaslatait és ilyenmódon akadályozza meg a teljes vereséget.

Haubrich Weltner álláspontját támogatta, Szamuely és mások *még egy ujabb fegyveres kisérlet* alkalmazását ajánlották.

Megállapodás nem jött létre.

A végső katasztrófa pillanatában az államférfiui köntösben pozőrködő Kun Bélából ismét kibujt a kapkodó, a lelkiismeret megnyugtatásra dolgozó naiv propagandista. Az ellenséges haderő három ponton átkel a Tiszán, 80 kilométernyi távolságból rendezett, ellenséges hadosztályok nyomulnak Budapest felé, a vörös hadsereg elárulva, fölbomlasztva, minden ellenállás nélkül visszavonul, — ebben a pillanatban az a Kun Béla, aki néhány órával ezelőtt visszautasitotta az ántánttal való békés megegyezésre vonatkozó ajánlatot, uj mentőötletet talál: táviratot intéz Leninhez, amelyben katonai segitséget kér, Oroszország inditson erős offenzivát a románok ellen; s most már azt hiszi, hogy ezzel megtette kötelességét a veszedelembe sodort országgal és proletáriátussal szemben . . .

Ez a távirat, természetesen, csak azt bizonyitotta, hogy Kun Béla nem ismerte sem Oroszország, sem Magyarország katonai helyzetét. Naivitásában és felelőtlenségében azt képzelte, hogy Oroszország órák alatt át tudja csoportositani Besszarábia felé hadseregét. Ha tudta, hogy ez lehetetlenség, szokásához hiven csak demagóg alibi-igazolást akart ezzel nyerni. Leninék, természetesen, ebben az esetben sem nyujthattak mást, mint — távirati segitséget: biztositották Kun Bélát Oroszország érdeklődéséről és rokonszenvéről. A választávirat azonban Kun Bélát már nem érte Budapesten (mert időközben a tanácsköztársaság megbukott).

A pártvezetőség és a kormányzótanács másnapi együttes ülése már uj helyzetet talált. Az éjszaka folyamán érkezett hirek hatása alatt a végső ellenállást propagáló Szamuely is belátta a helyzet tarthatatlanságát. Ennek alapján *Kun Béla inditványára* egyhanguan Weltner előzőesti javaslatát fogadták el: a tanácskormány lemond, átadja a hatalmat egy szakszervezeti férfiakból álló kormánynak, amely a bécsi tárgyalások alapján *egyezzék meg az ántánttal* s igyekezzék a békét és kibontakozást létrehozni.

Délután a munkástanács történelmi jelentőségü ülésén záródott le a nagy tragédia utolsóelőtti fölvonása. A pártvezetőség és kormányzótanács álláspontját *Rónai* Zoltán fejtette ki. A történelmi szükségszerüségtől a munkásságra kényszeritett elhatározást nemes és bátoritó nyugalommal, tulzott remények fölkeltése nélkül terjesztette elő. Halálos megdöbbenés szállt a lelkekre. Egy szebb jövő minden csillogó reménységét zuzta szét a kegyetlen valóság. sirás, zokogás tört elő a tömött padsorokból. Mindenki érezte: megtorpant a munkásosztály fölszabaditó harca, uj küzdelmek. uj áldozatok végtelen sorozata szakad a sokat szenvedett magyar proletáriátusra.

Bucsuzóul *Kun* Béla beszélt:

„A proletáriátus cserben hagyta nem a vezetőit, hanem önmagát. Nagyon mérlegeltem, nagyon meggondoltam, mit tegyek. Hidegen és nyugodtan meg kell állapitanom: *megbukott a proletárdiktatura; megbukott gazdaságilag, politikailag és katonailag.*

Nem igy kellett volna megbuknia, ha itt rend van. Ha gazdaságilag és politikailag lehetetlen lett volna is egyelőre az átmenet a szociálizmushoz, a kommunizmushoz, akkor is, *ha itt öntudatos és forradalmi proletártömegek vannak,* akkor nem igy kellett volna megbuknia a proletáriátus diktaturájának.

Szerettem volna más véget. Szerettem volna, ha a proletáriátus a barrikádokon harcolt volna, ha kijelentette volna: inkább meghal, de nem hagyja ott az uralmát. De arra gondoltam: *mi magunk álljunk ki a barrikádokra, tömegek nélkül?* Mi szivesen feláldozzuk magunkat, de az a kérdés, van-e ennek az áldozatnak értelme a nemzetközi proletárforradalom szempontjából, nem hasznosabb-e ebből a szempontból, ha elkerülhetjük, hogy itt rövidesen egy uj Finnországot csináljanak?

Ami engem arra vezetett, hogy mégis belemenjek a változásba, amelyet csak ideiglenes, átmeneti állapotnak tartok, ami arra vezetett, hogy ne álljak ellen fegyverrel, ennek oka az volt, hogy termelési lehetőségek biztositását látom, hogy a lehetőségét látom annak, hogy talán igy nem hurcolják el a termelés eszközeit.

Énszerinten semmiféle alakulás ebben az országban nem

lehet állandó, minden csak nagyon ideiglenes jellegü lehet. Itt kormányozni senki sem fog tudni. *A proletáriátus, amely elégedetlen volt a mi kormányzásunkkal szemben, amely immár a gyárakban hangosan kiabálta, minden agitáció ellenére, hogy le a proletárdiktaturával,* az elégedetlen lesz még inkább bármilyen kormányzattal szemben.

Következik egy nagyon keserves, állandó forradalmi állapot. Sokat hirdettem, hogy a szociálizmus épitését nem lehet kivülről megtanulni, azt a proletáriátus magának a szociálizmusnak az épitése közben tanulja meg, az objektiv realitással való érintkezése során. Most ugy látom, hogy hiába volt a kisérletünk, hogy ennek az országnak proletártömegeit öntudatos forradalmárokká neveljük. *Ennek a proletáriátusnak a burzsoázia legkiméletlenebb, legkegyetlenebb diktaturájára van szüksége, hogy forradalmi legyen.*

Keserves munka vár azokra az elvtársakra, akik arra vállalkoztak, hogy ezt az ideiglenes állapotot végigcsinálják. Azt hiszem, hogy a burzsoázia diktaturája nem fog velük szemben kiméletesebb lenni, mint velünk szemben, *de ők egy történelmi szükségszerüségnek az eszközei ebben a percben, amelyet nem lehet jól csinálni, csak becsületesen csinálni.* Nem lehet jól csinálni, mert ez — nem ők fognak róla tehetni — nem vezet jóra a proletáriátus szempontjából, de csinálhatják becsületesen. Mi ez alatt az átmeneti idő alatt félreállunk, hogy ha lehet, az osztályegységet fentartjuk, ha nem lehet, akkor más módon küzdünk, hogy majd ujult erővel, tapasztalatokkal gazdagabban és objektivebb, reálisabb körülmények között, érettebb proletáriátussal uj harcba kezdjünk a proletáriátus diktaturájáért, uj fázisát kezdjük meg a nemzetközi proletárforradalomnak[1]."

Igy beszélt Kun Béla a bukás pillanatában. A magyar proletáriátus szomoru fekete napján elmondott beszédének minden szava hangos cáfolata mindazoknak a rágalmaknak, amelyeket a bukás után a kommunisták a szociáldemokrata pártra szórtak.

A munkástanács uj kormányt választott. Miniszterelnök: *Peidl* Gyula, a nyomdászok régi vezére, a Károlyi-kormány népjóléti

[1] A munkástanács 1919 aug. 2-i ülésének gyorsirási jegyzeteiből.

minisztere, aki március 21-én félreállt. Az adott pillanatban ő volt a legalkalmasabb férfiu a kormány vezetésére. A kormány többi tagjai: *Ágoston* Péter külügyminiszter; *Dovcsák* Antal kereskedelemügyi miniszter; *Garami* Ernő (aki akkor még Svájcban tartózkodott) igazságügyi, *Knaller* Győző nemzetiségi, *Garbai* Sándor közoktatásügyi, *Knittelhoffer* Ferenc közélelmezési, *Miakits* Ferenc pénzügyi, *Peyer* Károly belügyi, *Szabó* Imre népjóléti, *Haubrich* József hadügyi és *Takács* József földmivelésügyi miniszter.

Az uj kormány proklamációjában leszögezi, hogy a tanácskormány az ántánt-hatalmak ultimátumára mondott le s az ántánt kívánságára alakult meg az ideiglenes szakszervezeti kormány.

* *
*

Az esti órákban Kun Béla telefonhoz hivott s zokogó hangon (furcsa: de Kun gyakran sirt) ismertette velem a lemondás előzményeit. „Az életem is veszedelemben forog", mondotta s kérvekért, hogy az osztrák kormánynál, illetve szociáldemokratáknál eszközöljek ki számára, továbbá Landler Jenő és Pór Ernő számára Ausztriába való beutazási engedélyt. Weltner ebben az ügyben szintén Bécsbe utazott. „Egyébként mindenki Budapesten a helyén marad, ezt az utasitást adtuk ki", fejezte be Kun a velem folytatott beszélgetését.

Az osztrák kormánnyal még az éjszaka folyamán megindultak a tárgyalások a népbiztosoknak Ausztria területére való beengedése tárgyában. Másnap délelőtt még néhány menekülőt jeleztek, ugy, hogy az utolsó percben még azoknak az ügyét is bekapcsolhattuk a tárgyalások anyagába.

Az osztrák kormány az ántánt bécsi megbizottainál tapogatódzott. Az ántánt képviselői nem emeltek kifogást a menedékjog biztositása ellen. Sőt az angol misszió támogatta is ezt a kérésemet. Főként annak a hatása alatt, hogy Bethlenék is közbenjártak az angoloknál avégből, hogy a volt népbiztosokat a békés átmenet biztositása céljából engedjék be Ausztria területére.

Az osztrák kormánnyal folytatott tárgyalások eredményét közöltem Ágoston Péter külügyminiszterrel, aki megadta a fölhatalmazást, hogy a külügyminiszter, illetve a kormány nevében az alábbi, nemzetközi szerződés jellegével biró megegyezést aláirjam:

„Németausztria kormánya avégből, hogy Magyarország uj kormányát a nyugalom és rend föntartására irányuló törekvésében támogassa, hajlandónak nyilatkozik arra, hogy a magyar tanácsköztársaság eddigi kormányához tartozó Kun Béla, Landler Jenő, Pór Ernő, Vágó Béla, Pogány József, Rákos Ferenc, Madarász Emil, Hirossik János, Varga Jenő és Lengyel Gyula kommunista népbiztosok, illetve azoknak hivei számára a németausztriai állam területén menedékjogot engedélyez, azon föltevésben, hogy a nevezettek itt semmiféle politikai tevékenységet nem fejtenek ki. A tartózkodási engedélyt csak arra az időre engedélyezi, amig a németausztriai köztársaságra ebből belső vagy külső nehézségek nem támadnak. Erre az esetre a kormány szabad kezet tart fönn a maga számára. A nevezettek tartoznak Magyarországra visszatérni, mihelyt a belső helyzet a Magyarországon való tartózkodást számukra lehetővé teszi. A német-osztrák kormány ugy a saját, mint a nevezettek személyes biztonsága érdekében kényszeritve érzi magát arra, hogy mozgási szabadságukat korlátozza és őket a kormány által kijelölt helyen hatósági felügyelet alá helyezze.

Wien, 1919 augusztus 2.

A külügyi államhivatal nevében *Ippen* m. p. A magyar kormány nevében *Böhm* m. p. követ[2].“

Sajnos, csak a megállapodásban emlitettek számára sikerült az első tárgyalásokon az Ausztriába való beutazást kieszközölni, mert csak ezek számára kérték Budapestről a menedékjog biztositását. A népbiztosok ugyanis csak legközelebbi környezetüket vették föl a menekült-vonatra s igy kommunisták és szociáldemokraták közül egyaránt sokan a fehér terror karmai között maradtak. Az első megállapodás után igyekeztünk a névsort kibőviteni; sajnos, az osztrák kormánynak is nehézségei támadtak és a dolog néhány napig elhuzódott. Sokan kénytelenek voltak napokig várakozni vagy más utat választani, hogy a külföldre juthassanak.

A vezető szociáldemokraták közül még azok is, akik nem voltak tagjai az uj kormánynak és az életük veszedelemben forgott, amed-

[2] A magyar népköztársaság bécsi követségének irattára.

dig csak lehetett, nem akarták elhagyni helyüket. Augusztus 3-án este, a második lista összeállitásánál, Kunfit telefonhoz kérettem s tudattam vele, hogy őt, Bokányit, Rónai Zoltánt, Varjast és Bajákit s mindazokat a veszélyeztetett egyéneket, akik nem tagjai a kormánynak, fölvettük az uj listára. Az osztrák kormány hajlandónak nyilatkozott arra, hogy ezeket is beengedje Ausztriába. Kunfi azonban kijelentette, hogy az utolsó percig Budapesten marad. Segiteni akar az uj kormánynak a munkásság sorai között uralkodó zürzavar és félelmetes fejvesztettség helyreállitásában.

* *
*

Sulyos, nyomasztó, szinte képtelen helyzetben, a sikerre való minden remény nélkül vette át a Peidl-kormány az ország kormányzásának gondját.

A fölbomló ország gátszakadása az elkeseredés vértengerébe fulladt volna, ha szociáldemokrata vezetők nem vetik oda a szervezettségnek abban a pillanatban még fegyveres erejét s tekintélyét a kitörni készülő vulkán elé.

Önfeláldozásnál több volt ez a cselekedet.

A legrémesebb fehér terror formájában fizetett meg érte a burzsoázia.

Erő nincs a kormány kezében. A hadsereget a Tiszánál a románok megverték. A megmaradt kötelékeket lefegyverezik, egy jelentéktelen részük a franciák védelme alatt Horthyékhoz csatlakozik. A munkásság zilált soraiban, az idegen fegyverek hatása alatt, megfélemlités, zavar, anarchia üti föl a fejét. Nincs határozott irányitás. A két bukott forradalom után a proletáriátus elveszíti önbizalmát, soraiból kiválnak s a támadó ellenforradalom felé orientálódnak a konjunktura haszonlesői; a proletáriátus elveszíti lába alól a talajt: a kormány számára már nem jelent minden eshetőségre kész támasztékot.

A tisztviselők szabotálnak, a kormány közegeit inzultálják. A miniszterek egy része már hivatalába sem mer bejárni. A vidéken még nagyobb az anarchia, mint Budapesten. A polgárság ellenséges indulatu, az ántánt-államok csak papiros-segitséget nyujtanak. Az ellenforradalom mindenütt fölüti fejét.

A veszedelem kapkodásában, természetesen, csetlenek-botlanak, hibákat követnek el. A hangos ellenforradalom megtorlást hirdet és Haubrich és Peyer ijedtükben lefogatják a tanácsköztársaság menekülő funkcionárusait és ezzel példát és jogalapot nyujtanak a további üldözésekhez. Azonfölül Haubrich még a román bevonulás előtt leszerelteti a vörös őrséget és fölfegyverzi a fehér rendőrséget.

A fegyvertelen munkásosztály a kibontakozás pillanatában már nem egyenrangu fél. A kormány még kisérletezik, de, fegyverek hijján, már kevés sikerrel.

Elsősorban a külpolitikai helyzetet igyekezett tisztázni.

Peidl miniszterelnöktől és Ágoston külügyminisztertől azt az utasitást kaptam: jelentsem be az ántántnak, hogy a kormány teljesitette a Cunningham ezredes részéről az ántánt nevében átadott békeföltételeket.

A megbizás értelmében bejelentettem az uj kormány rendelkezéseit Cunningham angol, Borghese herceg olasz és Allizé francia megbizottnak:

„A magyar kormány

1. megszüntette a politikai üldözést; a politikai foglyokat szabadon bocsájtották;

2. a demokrácia és a demokratikus szabadságok álláspontjára helyezkedett;

3. a nemzetgyülési választásokat a legrövidebb időn belül, szabad véleménynyilvánitással, elrendelte;

4. elismeri és végrehajtja az 1918 november 13-i fegyverszüneti szerződés rendelkezéseit;

5. beszüntet a jelenlegi orosz kormánnyal minden hivatalos érintkezését;

6. megszüntet minden belső és külső bolsevik agitációt;

7. megszüntet minden terrorisztikus rendelkezést;

8. a magyar kormánynak nincs más célja, mint az országban a rendet, nyugalmat helyreállitani, a gazdasági életet a normális mederbe vezetni és erre a célra kéri az ántánt segitségét, elsősorban politikai téren a kormány elismerését és gazdasági téren a blokád fölfüggesztését[3].“

[3] A magyar népköztársaság bécsi követségének 1919 aug. 3-i jelentése.

Az ántánt-megbizottak egyértelmüen kijelentették: a maguk részéről mindent el fognak követni, hogy, miután a magyar kormány teljesitette az ántánt föltételeit, az ántánt is parancsolja meg a románoknak, hogy szüntessék be az ellenségeskedést és előrenyomulást; továbbá javasolni fogják a blokád feloldását.

Allizé és Cunningham — erről meggyőződtem — ilyen irányu határozott hangu távirati előterjesztést küldtek Párisba.

Az amerikai Egyesült-Államok bécsi képviselőjénél, Gregory kapitánynál Weltnerrel együtt jártam. Vele politikai tárgyalást nem folytattunk. Csak azt kértük tőle, hogy a blokád megszüntetése ügyében támogassa Magyarországot, legyen az uj kormány segitségére az ország élelmezésének ügyében. Gregory erre vonatkozóan igéretet is tett és kérte a kormánytól teljhatalmu gazdasági megbizottnak a kiküldését.

Augusztus 3-án Budapestre érkezett Clemenceaunak Romanelli ezredeshez intézett távirata, amelyben fölsorakoztatja azokat a föltételeket, amelyek az ántánt és Magyarország között való viszony normálissá tételére szükségesek. Ravasz módon arra az álláspontra helyezkedik, hogy a bécsi ántánt-missziók javaslataival nem foglalkozhat, mert nem akar Magyarország belügyeibe beleavatkozni s csak az 1918 november 13-i fegyverszünet rendelkezéseinek végrehajtását követeli. De igéretet tesz arra nézve, hogy a szövetségesek tanácsa követelni fogja a román kormánytól, hogy csapatait állitsa meg azon a vonalon, amelyen jelenleg állnak, és ha a fegyverszüneti szerződés betartásáról beérkezik a jelentés, akkor vissza fogják vonni a román csapatokat a junius 13-i Clemenceau-jegyzékben meghatározott vonal mögé.

A román parancsnokság Budapest kapuja előtt megállitotta csapatait. Tehát teljesitette a békekonferencia parancsát.

A kormány megbizásából Haubrich hadügyminiszter és a főváros polgármestere, Harrer Ferenc tárgyaltak a román hadsereg parancsnokságával. Holbán tábornokkal megállapodtak a lefegyverezés és a román csapatok elhelyezése tárgyában. A megállapodás értelmében a román csapatok *nem* vonulnak be Budapestre.

De az ellenforradalom nem törődött az ország érdekeivel. Teljesen le akarták törni a munkásosztályt. A saját erejükkel nem volt bátorságuk a munkásság ellen föllépni. Ezért szükségük

volt a román fegyverek segitségére — még akkor is, ha ennek ára a főváros megszállása és az ország anyagi tönkretétele.

Csáky István gróf és Pallavicini György őrgróf a bécsi román köröket igyekeztek rávenni arra, hogy a román csapatok szállják meg Budapestet és tegyék szabaddá az ellenforradalom számára az utat. (A két nemes grófot a Budapest megszállását követő napon a román főparancsnokság az egyik ántánt-megbizott utján Budapestre is rendelte — nyilván szerepet szántak nekik —, azonban a gróf urak ez egyszer elkéstek. Friedrich István egy lóhosszal megelőzte őket ...)

Ettől függetlenül Budapesten is folyt akció a románok behivása ügyében.

Schnetzer Ferenc tábornok vállalta a gyászmagyar szerepét. Az ő vezetésével küldöttség jelent meg a román főparancsnokságnál és — fölhatalmazás nélkül — a polgárság nevében kérte, hogy csapatával vonuljon be Budapestre, mert ott még mindig bolsevikok uralkodnak. A román csapatok főparancsnoksága e fölszólitás alapján augusztus 4-én bevonult Budapestre, hogy „a veszedelmes bolsevizmust elnyomja". Ilyent azonban már nem talált.

A kormányzás dolgában egyelőre nem történt változás. A középületeket megszállták, a katonaságot és rendőrséget lefegyverezték.

Ágoston külügyminiszter azonnal értesitett az eseményekről és utasitott, hogy az ántánt bécsi megbizottait kérjem föl intervencióra.

Borghese herceg repülőgépen Budapestre utazott, de elutazása előtt tudomásomra adta, hogy Bethlen István ismét fölkereste őt azzal, hogy tárgyalni kiván velem. Borghese most nyomatékosan ajánlotta, hogy vegyem fel vele a nem kötelező tárgyalások fonalát.

Peidl miniszterelnök és Ágoston külügyminiszter megadták az erre vonatkozó felhatalmazást.

* *
*

Augusztus 4-én este 10 órakor Cunningham hivatalában találkoztunk Bethlennel. A megbeszélésnél jelen volt, Cunninghamen kivül, Gorton tábornok, az ujonnan szervezett budapesti tábornoki misszió vezetője (aki még aznap éjjel utazott Magyarországra, hogy elfoglalja hivatalát) és az angol misszió politikai konzulja.

A tárgyalásról Ágoston külügyminiszternek kimerítő jelentést küldtem; ennek fontosabb részleteit az alábbiakban közlöm:

„A tárgyalás elején *Cunningham* ismertette a velem folytatott eddigi tárgyalások lényegét. Tudatta, hogy az ántánt a julius 27-i távirata alapján áll, amelynek értelmében csak abban az esetben hajlandó a blokádot fölfüggeszteni, ha a magyar kormány elismeri az 1918 november 13-i fegyverszüneti egyezmény rendelkezéseit, ha az uj kormány ugy alakul, hogy „reprezentativ" jellege biztositttatik, ami azt jelenti, hogy a társadalom minden osztálya képviselve legyen a kormányban. Ő, Cunningham kijelenti, hogy az ántánt nem ismerhet el *semmiféle* magyar kormányt, amig *két* kormány létezik. Nem ismeri el sem a szegedi kormányt, sem a budapesti kormányt, miután egyik sem felel meg a reprezentativ jellegnek. Most minden erőt, az ő nézete szerint, arra kell koncentrálni, hogy a románokat az országból eltávolitsák. Addig, amig két kormány van, addig ez lehetetlenné válik. Ha tehát komolyan azt akarjuk, hogy a románok az országot elhagyják, hogy az ántánt julius 27-i jegyzéke értelmében a románok a békekonferencia által megállapitott határokra vonuljanak vissza, akkor a két kormánynak *kompromisszumot* kell kötnie.

Gorton tábornok a maga részéről minden tekintetben hozzájárult Cunningham fejtegetéseihez és ismételten rámutatott arra, hogy az ügy megoldása az ország szorongatott helyzetére való tekintettel *fölötte sürgős.*

Bethlen István azt a kérdést vetette fel, hogy kinek a nevében tárgyalok én: a magyarországi szociáldemokrata párt, vagy pedig a bolsevik párt nevében? Azt válaszoltam, hogy én soha semmiféle kisérletet nem tettem arra nézve, hogy Bethlen gróffal tárgyaljak, ezzel szemben megállapitom, hogy *Bethlen gróf a jelenlevők tanusága szerint is kétizben szólitott* engem fel, hogy tárgyaljak vele. Elsőizben, Weltnerrel együtt, a tárgyalást visszautasitottuk és csak második izben reagáltunk. Már ilyen alapon sem vagyok hajlandó erre a kérdésre válaszolni.

Cunningham teljes mértékben csatlakozott a fölfogásomhoz és kijelentette, hogy a maga részéről nem tartja meg-

engedhetőnek ennek a kérdésnek a feszegetését, mert *ugyanilyen alapon kérdezhetném én, hogy alkalmas-e Bethlen István gróf reakciós multja arra, hogy Magyarországon egy demokratikus alakulat ügyében tárgyaljon.* Gorton tábornok is csatlakozott ehhez a felfogáshoz. Általában igen élesen feleltek Bethlennek, ugy, hogy még rám is kinos hatást tett az a hideg zuhany, ami Bethlen urat érte. A politikai éles ellentétek miatt szinte természetes kezdő incidens után áttértünk a dolog lényegére.

Bethlen kijelentette, hogy a polgárság Magyarországon többségben van és ezért a következőket követeli:

A polgári pártok képviselői és a szociáldemokrata párt egyezzenek meg a nagy elvi kérdésekben. Ennek alapján alakitsák meg az ideiglenes kormányt, amely a választásokat vezeti. A maga részéről ugy képzeli, hogy az uj kormányban *egyharmadban legyen képviselve a polgárság, egyharmadban a földmüves lakosság és egyharmadban a munkásság.*

A magam részéről ezt a javaslatot *nem* fogadhattam el, miután képtelenségnek tartom a többségi álláspont elfogadását a választások megejtése előtt. Csak a választások után lehet majd megállapitani, hogy mely társadalmi osztály alkotja a többséget.

Gorton tábornok a maga részéről hasonlóképpen ezen az állásponton volt és azt az ajánlatot tette, hogy *a Peidl-kormányba lépjen be a szegedi kormánynak két tagja* és ez a kormány vezesse az ország ügyeit a választásokig.

Bethlen ezt az ajánlatot nem akarta elfogadni. Erre *Gorton, Bethlen felé fordulva,* a következő, igen érdekes kijelentést tette:

— *Ön tehát egy-két miniszteri tárca miatt azt akarja, hogy a románok továbbra is maradjanak Magyarországon és Budapesten, ami ön szerint is az ország politikai és gazdasági romlását jelenti!?*

A később hozzám intézett kérdésekre nem is válaszolhattam másként, mint hogy kijelentettem, hogy a magam részéről Gorton tábornok ajánlatát elfogadhatónak tartom. A tábornok erre azt a megjegyzést tette, hogy, ugylátszik, *Böhm* ur igazán azt akarja, hogy a románok kivonuljanak országból.

Ez a megjegyzés *Bethlennek* szólott.

Csupán annyit kivánok ehhez megjegyezni, hogy én az ajánlat elfogadásához azért járulhattam hozzá, mert ismételten hangoztattuk mindnyájan, hogy *a jelen megbeszélés teljesen magánjellegü, egyik félre nézve sem kötelező, a tanácskozason résztvevők csak javaslatokat tesznek.* Én külön is hangsulyoztam, hogy minden egyes részletkérdésben csak kormányomnak döntése lesz majd irányadó.

Az én válaszom után már nekem alig volt szerepem, mert a két angol misszió-vezető Bethlent igyekezett kapacitálni. aki hajlandó volt ugyan engedni valamit követeléséből, ezzel szemben azonban *Gorton tábornok ragaszkodott eredeti javaslatához.*

Én azt a javaslatot tettem, hogy kisérelje meg a szegedi kormány a közhatalmat átvenni. Bethlen azt kérdezte tőlem, mi volna ebben az esetben a párt álláspontja és én azt feleltem rá, hogy: *ellenzékbe megyünk.* Erre azt kérdezte: *forradalmi vagy parlamentáris ellenzékbe?* Amire azt kellett felelnem, hogy ezt már nem én döntöm el, hanem a *munkásság tömegei.* Román szuronyok között azonban a magatartás kétségtelenül nem lehet forradalmi. *Ha a román szuronyokkal akarnak kormányozni, akkor nagyon könnyen átvehetik a hatalmat.*

Miután megegyezésre nem volt kilátás és sürgős volt Gorton elutazása, a következő javaslatot tettem:

Fölkérjük Gorton tábornokot, hogy utazzék Budapestre, igyekezzék megakadályozni a román atrocitásokat, biztositsa Budapest élelmezését, a vasutvonalak és a táviró zavartalan föntartását.

A szegedi kormány visszatartja csapatait, nehogy hiábavaló polgárháború idéztessék elő.

Mihelyt Garami megérkezik, legkésőbb azonban 72 órán belül, a mai tanácskozáson résztvevők — egyfelől Garamival kiegészitve, másfelől egy második polgári emberrel kiegészitve — ismét összeülünk és igyekezni fogunk egy közös javaslatban megállapodásra jutni. Ezt a javaslatot Bethlen kiegészitette azzal, hogy a maga részéről is felkéri Gorton tábornokot, hogy utazzék el és intézze el azt, amire én kértem; Cunningham pedig azzal egészitette ki javaslatomat, hogy az ujabb tanács-

kozáson az olasz és francia misszió vezetői, Borghese herceg és Allizé miniszter is vegyenek részt.

A javaslat elfogadásával a tanácskozás befejeződött[4]."

Gorton tábornok jó helyen tapogatódzott. Bethlen nem akart megállapodást. Ő már akkor tudott Schnetzer tábornok készülő akciójáról ...

Peidl Budapesten is tárgyalt. De a polgári politikusok itt is szabotálnak. Közben az ellenforradalmárok a román parancsnokságnál előszobáztak, denunciáltak, mig végül Schnetzer és Friedrich kieszközölték, hogy román katonai erőt bocsájtanak az ellenforradalmi puccs céljára rendelkezésükre ...

[4] A magyar népköztársaság bécsi követségének 1919 aug. 5-i jelentése.

XLVII.

A rémuralom.

Augusztus 6-án befejeződnek Schnetzer Ferenc tábornok és Friedrich István tárgyalásai a román parancsnoksággal.

Este 6 órakor két román század kíséretében az ellenforradalom megbizottai: Schnetzer Ferenc tábornok, Wolkenberg Alajos rendőrtanácsos, Kormos Károly, a Károlyi-kormány volt detektivfőnöke és Csilléry András fogorvos fölvonultak a Várba, behatoltak az együttülő miniszterium tanácskozó termébe, a kormányt lemondásra kényszeritették s az egyes minisztereket román katonák kíséretében lakásukra internálták. Becsületszóval fogadta meg az ellenforradalmárok nevében Schnetzer tábornok, hogy a letartóztatott miniszteréknek nem lesz bántódásuk. Mondanom sem kell, hogy Schnetzer tábornok ezt a becsületszót éppen olyan lelkiismeretlenséggel megszegte, mint a forradalomnak tett hüségesküjét.

A román fegyverekkel győzelmes ellenforradalom Habsburg Józsefet kikiáltotta kormányzónak, Friedrich István és még néhány kalandor miniszterré neveztette ki magát, hogy az ő részükről is operett-kormánynak bélyegzett szegedi ellenforradalmárokat kiüssék a nyeregből.

* *
*

Uralomra kerültek azok, akik a forradalom alatt mindent megkíséreltek, hogy hatalomhoz jussanak, de akiket a forradalom paradicsomkertjébe nem engedtek be, s ezért haragos ellenforradalmárokká váltak. Egyelőre csak strohmanok. A nagybirtok és financtőke még a háttérben maradt. A szállászcsinálás mesterségét rábizták a pénzéhes, tág lelkiismeretü, jelentéktelen akarnokokra, hogy adott, biztos helyzetben a hatalmat magukhoz ragadhassák. A nagystilü szereposztásnál a mellőzöttek szalonjából az aktiv politika terére sodródtak:

Friedrich István, a Károlyi-kormány bolsevik hirben álló államtitkára, aki a „Vörös Ujság" szerkesztőjével tart fönn bizalmas viszonyt;

Lorx Viktor ezredes, a Károlyi-kormány hadügyminiszteriumának osztályvezetője;

Schnetzer Ferenc tábornok, aki Csergő Hugó igazgató jelenlétében tőlem államtitkári kinevezésért könyörög;

Nagyatádi Szabó István, a Károlyi-kormány volt földmivelésügyi minisztere, aki a kommün alatt követeket küld hozzánk, hogy juttassuk szerephez;

Hegedüs tábornok, aki Kassa elfoglalása alkalmával elsőnek üdvözölte Landler népbiztos hadseregparancsnokot; Hegedüs hivta fel a kassai tiszteket, hogy azonnal lépjenek be a vörös hadseregbe; az ő akciójára 400 uj tiszt soroztatta be magát; érdemeinek elismeréseül Landler népbiztos Kassa kiüritése után őt bizta meg a csehszlovák parancsnoksággal szemben a tanácskormány képviseletével; ezt a tisztséget elvállalta és be is töltötte;

Hegyeshalmy Lajos államtitkár, aki a diktatura ideje alatt Landlertől számtalan esetben különböző megbizásokért könyörgött;

Viczián István, aki a belügyi népbiztosságban Landler és Vágó népbiztosok kedvelt és legkitünőbb referense; állandóan radikális reformtervekkel okvetetlenkedett, rendelettervezeteit mindig ugy mutatta be, mint kommunista szellemtől áthatott munkát, előléptetése ügyében László Jenővel protegáltatta magát Landlernél;

Kmety Károly egyetemi tanár, aki Lukács György népbiztos előtt több izben meggyőződéses kommunistának és marxistának vallotta magát és mindenáron a munkásegyetem vezetője akart lenni;

Fejérpataky László, aki küldöttséget vezet a kommunista párt titkárságába Hirossik elé, meggyőződéses kommunistának vallja magát, felajánlja szolgálatait a tanácskormánynak;

Andréka Károly rendőrfőtanácsos, aki Korvin Ottónak ismételten fölajánlotta szolgálatait; Páll György, a Károlyi-kormány főkapitányhelyettese utján Landlertől kért megbizatást és igéretet tett, hogy kommunista szellemben jó szolgálatot fog tenni a tanácskormánynak;

Károlyi Imre gróf, aki Hamburger Jenő népbiztosnak többször fölajánlotta szolgálatait és régi radikális fölfogásának bizonyitására hivatkozott arra, hogy Magyarország élet-halálharcában, a Dési—Lukács-pörben ő már, terror ellenére is, Tisza ellen vallott;

Keleti Dénes államvasuti igazgató, aki küldöttség élén jelent meg Landler népbiztosnál és felajánlotta a „nagyrabecsült elvtárs"-nak a szolgálatait;

Simonyi-Semadam Sándor, a későbbi miniszterelnök, aki aprópénzre váltotta föl a népbiztosokkal való ismeretségét és a kommün alatt a tuszszabaditás jövedelmező mesterségét folytatta;

a klerikális *Barkóczy Sándor báró,* mint jó kommunista termelőbiztosa egy kisajátitott nagybirtoknak;

Huszár Károly, Haller István, Frühwirth Mátyás és a többi ismert és ismeretlen lovag, akik a diktatura alatt fizetést huztak a tanácskormánytól és azután átvedlettek véresszáju forradalmárüldözőkké.

Tábornokok, tisztek, államhivatalnokok, politikusok, hirlapirók, mindenki, aki a két forradalomban szerephez akart jutni, de akit tudatlansága vagy megbizhatatlansága miatt mellőztek: az ellenforradalom győzelme után mint mártir, mint a hazafiatlan forradalmárok hazafias üldözője és birája lépett föl.

És hamar rekrutálódtak az ellenforradalom hangos tömegei is.

A vasutas tisztviselők, állami és városi hivatalnokok, csendőrök, leszerelt tisztek, katonák: mindazok a rétegek, amelyek a forradalom alatt a legkövetelődzőbbek és legradikálisabbak voltak, most, a konjunktura hatása alatt, az ellenforradalom táborába szegődtek.

Fegyveres erejük a háború után kenyértelenné vált, exisztencia nélkül ezerszámra tengődő tisztek és tizezrével jelentkező menekült tisztviselők zsákmányra éhes zsoldos hadseregére támaszkodott. Olyan hadseregre, amelyet csak Marxnak a gyülevész-proletáriátusra vonatkozó, ragyogó tollal megrajzolt, találó meghatározásával lehet jellemezni.

> „Kétes jövedelmü, kétes származásu, kiélt rouék mellett, a burzsoáziának elzüllött kalandos sarjai mellett, csavargókból, elbocsátott katonákból, elbocsátott fegyencekből, meg-

szökött gályarabokból, csalókból, szemfényvesztőkből, lazzaronikból, zsebtolvajokból, hamisjátékosokból, bordélyosokból, teherhordókból, irókból, kintornásokból, rongyszedőkből, köszörüsökből, üstfoltozókból, koldusokból, röviden: az egész, határozatlan, föloszlott, ide-oda dobált tömegből" rekrutálódik az önálló harácsolásból élő csapatos fegyveres erő.

Ez a fegyveres hatalom az egész nép — polgárság, parasztság, munkásság — ellen irányuló *uj diktaturát* rendszeresit. Hatványozottan véresebbet, kegyetlenebbet, mint amilyen az előző volt. A *proletáriátus diktaturáját,* amely — ha téves és kárhozatos eszközökkel is — uj társadalmi rend megteremtését tüzi ki célul, fölváltja a *gyülevész-proletáriátus diktaturája,* amelynek egyetlen célja az egyéni harácsolás, a barbár guerilla-harc, a vagyonnak egyének számára való kisajátitása.

* *
*

A román katonák segitségével Budapesten eltávolitották a munkásság kormányát. Vitéz Horthy Miklós most elérkezettnek látta az időt, hogy hadseregével elinduljon „hóditó" utjára.

De a „hősök serege" nem az országot ellepő fölfegyverzett idegen hadsereg ellen indult. Augusztus 12-én, amikor már hirmondó sem akadt a fölfegyverzett munkásságból, amikor már öt nap óta biztos nyeregben ül az ellenforradalom kormánya: Horthy Miklós a Szegeden szervezett tiszti bandákkal és a hozzácsatlakozott Politovszky-hadosztály ellenforradalmi csapataival Baján, Bátaszéken keresztül átvonul a *Dunántulra,* oda, ahol nincs egyetlenegy román katona sem, ahol már a vörös hadseregnek nyoma sincs. *A békés, fegyvertelen nép ellen vezet hadmüveleteket.*

Siófokon üti fel tanyáját. Kiküldi fegyveres csapatait a védtelen és fegyvertelen munkások és parasztok ellen.

A Horthy-bandáknak dunántuli garázdálkodása örök időkre a magyar történelem legsötétebb fejezete marad.

Százával gyilkolták meg az ártatlan embereket. Százával és ezrével fogták el mindazokat, akiknek valaha részük volt a forradalomban és a munkásmozgalomban.

Több mint *5000 forradalmár életét oltották ki.* Száznál több tömegsir domborul azok fölé, akiket csapatosan mészároltak le.

Fegyvertelen emberek agyonlövése, fölakasztása, kiherélése, végtagok levágása, szemkiszurás, a dobhártya fölhasitása, ártatlan, védtelen nők megbecstelenitése, gyermekek életének kioltása: ezek voltak a Horthy-hadsereg „diadalmas dunántuli hadjárat"-ának a harcitényei. A szülőket gyermekeik előtt, a férjet felesége, a vőlegényt menyasszonya előtt végezték ki a legválogatottabb és legembertelenebb kinzások közepett . . .

Báró Prónay, gróf Salm, Bibó Dénes, báró Nopcsa, Lukács Andor, Huttya Ferenc, Dobokay, Cseresnyés, Görgey, Perczel, Héjjas Iván, Ostenburg-Moravek, Magasházy nevü kegyetlen pribékek voltak Horthy legjobb tisztjei, az akasztó és herélő „hadmüveletek" hősei. Ugyanazok, akik a háború alatt a front *mögött* védték hazájukat, most fegyvertelenekkel szemben vitézekké magasztosultak. Igy érdemelték ki a Siófokon, cigányzene mellett, „az országot fölszabaditó Horthy fővezér" elismerését.

70 000 embert, férfit, nőt és gyermeket tuszkoltak össze az ország nyomoruságos *börtöneiben és internáló táboraiban.* Gyorsitott eljárásunak nevezett vérbiróságokkal több mint *5000 esztendei fogságot* szabtak ki a forradalmak parancsait teljesitő emberekre.

A modern tatárjárás rémétől *100 000 ember emigrál* az országból. Mindenki, aki részes volt a forradalomban, ha csak teheti, elmenekül az ellenforradalom pribékjei elől. Munkások, polgárok, tisztviselők, tanárok, tanitók, parasztok, férfiak, nők és gyermekek lepik el a határszéli városokból a külföldre vezető utakat.

Szétrombolják a családok ezreinek életét: Horthyék áldozatai egy szál ruhában, lakást, butort elhagyva érkeznek, üldözött vadak módjára, a szabad országokba. Boldog, aki a rémségek országából idegen földre léphet . . .

* * *

Hová lett a munkásosztály forradalmi lendülete és elszántsága?

A forradalmak kudarca lelkileg törte meg a munkásságot, a lefegyverezés megtörte ellenálló erejét.

És a parasztság?

A forradalom nem lenditett szociális és gazdasági helyzetén. Nem kapott földet, tehát nem volt lelkiügye a forradalom. A bukás után visszajött a földesur, a birtok ugyis régi egységében maradt, a paraszt sem akadályozta meg kaszával-kapával-fegyverrel a birtokbavételt, mert számára ez sem jelentett helyzetváltozást.

Ez is oka annak: miért győzött oly játszi könnyüséggel az ellenforradalom.

* *
*

A modern törökdulás gyökerestül akarja kiirtani Magyarországon a munkásmozgalmat. A munkásság sajtóját letiporták. Két szerkesztőjét — Somogyi Bélát és Bacsó Bélát — meggyilkolták, a munkásszervezeteket feloszlatták, a legvéresebb terrorral lehetetlenné igyekeztek tenni minden szociálista megnyilatkozást.

Mindent elárultak, minden fogadkozásukat megszegték, mindenkit megcsaltak.

Habsburg-királyságot proklamálnak és végül fegyverrel kergetik ki koronás királyukat az országból; nagy nemzeti háborús ellenállást hirdetnek az ország integritásáért, hogy aztán aláirjanak egy rosszabb békeszerződést, mint amilyen az volt, amely ellen való tiltakozás okozta a márciusi forradalmat; a zsidók uralma ellen irtó hadjáratot inditanak szóban és irásban, — a valóságban az ő uralmuk teremtette meg Magyarországon a zsidó nagytőke Eldorádóját; földet igérnek a parasztnak: ehelyett megerősitik a nagybirtokot és vitézi telkeket ajándékoznak — nem a falu népének, hanem a tiszti ellenforradalmároknak. Paradicsomot igértek és szolgaságba, szörnyü nyomoruságba döntötték a szegény magyar népet.

Minden árulásuk, szószegésük egyetlen oka: a hatalomhoz való görcsös ragaszkodás. Föláldozzák a hazát és a népet, csakhogy a gyülevész-proletáriátus szuronyaira támaszkodva tovább uralkodhassanak a szegény, meggyötört Magyarországon, a magyar népen és a magyar munkásosztályon, amely immár negyedik esztendő óta járja a szenvedések utját . . .

Mérleg.

A TÖRTÉNELEM a népek és osztályok legnagyobb és leghatékonyabb tanitómestere. Mozgalmas idők eseményei: a forradalmak és ellenforradalmak tanitó hatása véződik be legmélyebben generációk lelkevilágába; cselekvési vágyat, acélos ellenálló erőt és kritikai szellemet vált ki a tömegekből.

* *
*

A BUKOTT FORRADALOM, a történelmi események közvetetlen hatása alatt, a forradalom aktiv és passziv szereplőiben a legelevenebb formában a kritikai szellemet fejleszti ki. A dolog természetéből folyik, hogy az események, a gazdasági és társadalmi hajtóerők részletes ismerete hijján ezt a kritikát, általánosságban, a szubjektiv érzések irányitják.

A magyar forradalom tragédiája is kiváltotta a kritikának *ezt* a formáját. A forradalomnak és kormányainak hibáit, büneit, tétovázását, gyöngeségét, egyes cselekményeit, az aktivitás hiányát az egyéni fogyaték terhére könyvelik; a multak büneinek következményeit nem mérlegelik. Az egyének — elsősorban a vezető egyének — cselekvésének a társadalmi események irányitása körül van jelentősége. De képviseljenek egyének a jelenben még oly sulyos szellemi erőt és befolyást, nemcsak az ő cselekedeteik, hanem letünt nemzedékek és felváltott kormányzati rendszerek cselekedetei és a gazdasági és társadalmi tömegerők a döntő tényezői az eseményeknek.

* *
*

A MAGYAR FORRADALOM bünbakkereső kritikusainak legtöbbje egyetlen tényben keresi a bukás okát: az októberi forradalom nem volt dacosan erős a bolsevikokkal szemben, nem lépett föl fegyveresen a bolsevizmus ellen, irtózott, félt az utolsó mentőeszközként feltüntetett noskeizmus alkalmazásától. A bukás

után a bolsevik demagógia is ezzel a váddal lépett föl. Nem változtat a kritika jogosultságának *látszatán,* hogy utólag még azok is reklamálják a noskeizmust, akik a döntő pillanatban annak leghevesebb ellenzői voltak.

Én még ma sem hiszem, hogy a noskeizmus megmenthette volna a forradalmat. A forradalom *fegyveres* védelmének jogosultsága minden kétségen fölül áll; de, megbízható forradalmi hadsereg hijján, ez a védelem kétélű fegyver. Az öntudatos munkásságnak az ötéves háború után érthető, de forradalmi szempontból megbocsáthatatlan fegyveriszonya döntötte el a fegyveres védelem kérdését. Öntudatos forradalmi hadsereg nélkül csak pretoriánus seregre bízható a forradalom védelme. A noskeizmus lényege: a tiszti zsoldos hadsereg. Ez kétségtelenül végzett volna a bolsevistákkal, de a lelke szerint kedves munka elvégzése után a forradalom sem kerülte volna el sorsát. A noskeizmus polgárháborúra sodró lángja mellett előbb-utóbb a horthyzmus ült volna győzelmi tort.

Abban az országban, amelynek egyetlen ellenállóképes városában volt számottevő forradalmi munkásság, a zsoldos hadsereg néhány zászlóalja könnyen letiporja a forradalmat. Németországban száznál több ipari telephely 15 milliónyi republikánus munkásának és alkalmazottjának ellenállásán tört meg a Reichswehrtől támogatott ellenforradalmi lázadás: Berlin fegyveres meghódítása még nem jelentette Németország uralmát.

De Magyarországon Budapest a gazdasági, kulturális, közigazgatási és fegyveres erő *egyetlen* centruma. Budapest bevétele — az ország elfoglalásával egyenértékű. Október 31-én a budapesti forradalom néhány órája után az ország a forradalomé volt; március 21-én a budapesti proletárfölkelés órák alatt az egész országot a proletárdiktatura karjaiba hajtotta; augusztus 6-án a budapesti ellenforradalom győzelme percek alatt országos ellenforradalommá fejlődött. Éppenugy a noskeizmus győzelme előbb-utóbb a forradalom megfojtásához vezetett volna.

Sok minden okot nem is tekintve: *nem* a noskeizmus hiánya okozta a bukást. A feudálizmus és kulturátlanság hazájában, a négyesztendős vesztett háború után, a nacionálizmust lángra lobbantó szétdarabolás sulya alatt, polgári és paraszti szervezetlenség mellett, a tömegek és a vezető proletárpárt parlamentáris és demokratikus előiskolázottsága nélkül, az egyetlen forradalmi erőnek: a

proletáriátusnak forradalmi fölkészültsége és tapasztalata hijján, a győzelmes ántánt tettleges ellenforradalmi rokonszenve mellett már eleve is több esélye volt a nemzeti bolsevizmusra spekuláló ellenforradalomnak a győzelemre, mint a pacifizmus és demokrácia forradalmának.

A noskeizmus semmiképp sem billenthette volna helyre az osztályok erőviszonyainak tulságosan passziv mérlegét.

* * *

AZ OSZTÁLYHARCBAN az egyes osztályok hatalmát „Bolsevizmus vagy szociáldemokrácia" cimü müvében ragyogó logikával definiálja Otto Bauer:

„Az egyes osztályok hatalmát: részben *szociális* hatalmi tényezők, részben azok a *materiális* hatalmi eszközök határozzák meg, amelyekkel rendelkezik.

A *szociális* hatalmi tényezők közül a fontosabbak: 1. az illető osztályhoz tartozók száma; 2. szervezeteinek minősége, ereje és teljesitőképessége; 3. helyzete a termelő és elosztó folyamatban, amely azokban a gazdasági hatalmi eszközökben fejeződik ki, amelyekkel az illető osztály rendelkezik; 4. politikai érdeklődésének foka, mozgékonysága, aktivitása, áldozatkészsége; 5. müveltsége és az a képessége, hogy osztályostársait és más osztályokat szellemi téren befolyásolja, végül ideológiájának vonzóereje.

A *materiális* hatalom eszközei: a fegyverképes személyek száma, amelyekkel egy osztály rendelkezik, fegyvereinek tökéletessége, amelyekkel a fegyverforgatókat fölszereli, a vezetés és szervezet minősége, amellyel fegyveres hatalmát megalapozza."

A magyar forradalomban a proletáriátus *szociális* hatalmi tényezői kezdetlegesek, tökéletlenek és ingadozók voltak, a *materiális* hatalom pedig *megbizhatatlan* volt. Aki a bukás okait keresi, vizsgálja meg a forradalom eseményeit, tömegmozgalmait Bauer sziklaszilárd alapokon nyugvó kutató módszere alapján: meg fogja találni a bukás és az ellenforradalom győzelmének okait.

* * *

AZ ELLENFORRADALOM idegen fegyverek segitségével aratott időleges győzelme azonban nem oldja meg, sőt sulyosbitja a

forradalom külpolitikai, szociális és gazdasági problémáit. A történelem dialektikája az ellenforradalmat sem kiméli meg a terheltség átkától. A pacifista forradalmat a nacionálizmus robbanása renditi meg. Még fenyegetőbb formában jelentkezik ez a robbanó szellem a Magyarország földarabolását megpecsételő béke aláíróinak uralma alatt. Minden békeszerződés ellenére revánsháborút hirdetnek, fegyvercsörtető nacionálizmussal erjesztik a szenvedélyeket, a fegyverkezés őrületében tartják Középeurópát, Macedónia tüzfészkét áttelepitik a Duna medencéjébe: csak hogy fegyverkezhessenek, mert lényegük a fegyveres hatalom, enélkül megdől a szuronyok erejére épitett ellenforradalom uralma.

A militárista horthyzmus, a magyar ellenforradalom európai kérdéssé dagadt. Középeurópa békés fejlődésének és haladásának, az uj nemzeti államok sorsának, a forradalom és szocializmus problémáinak tengelye ma a magyar horthyzmus.

* *
*

A HORTHYZMUST — nem a külpolitikai feszültség, hanem csak belső erők buktathatják meg. Uralma főleg a materiális hatalmi tényezőkre támaszkodik. De szuronyokkal csak ideig-óráig lehet kormányozni. Militárizmus, uszító álnacionálizmus, a szélsőségek uralma a gyorsvonat sebességével a gazdasági és szociális csőd felé kergetik az országot. A termelés csődje, a munkanélküliség, üzlettelenség, antiszociális adók, folyton fokozódó drágaság, állandó gazdasági és politikai válság, minden haladó gondolat brutális üldözése a polgárságot, a parasztságot, a mezőgazdasági és ipari munkások tömegeit a gyülölt horthyzmus dacos ellenségeivé kovácsolták össze.

Már csak a tiszti különitmények, a mindenre kapható desperádók és a gyülevészproletáriátus harácsoló csapatainak terrorján nyugszik uralma. Létjogosultságának egyetlen *hazug* indoka a bolsevizmus rémével való ijesztgetés. De az legenda is megdől.

* *
*

A BOLSEVIZMUS MAGYARORSZÁGON végleg csatát vesztett. A magyar munkásosztály kiábrándult a bolsevizmusból. Nem az ellenforradalom kegyetlen üldözése, nem a szurony, börtön és

elnyomatás ábrándították ki a tömegeket. Ezek az eszközök csak meglassították a kijózanodás folyamatát. Ha a bolsevizmusnak még maradt jelentéktelen csökevénye: ez az ellenforradalom barbárizmusának az ösztönszerű érzésekből fakadó visszhangja.

A nagy tömegeket a proletárdiktatúrának 133 napos uralma, az érzés- és lelkivilágot átformáló eseményei tanították meg arra, hogy a bolsevizmus utján és eszközeivel nem közelithető meg a lelkekben élő vágy: a szociálizmus megvalósitása. A forradalom hatásos iskolája elforditotta a tömegek rokonszenvét a bolsevik eszméktől és visszavezette őket a marxista, forradalmi szociáldemokrácia táborába. A nemzetközi munkásmozgalomnak ma nincs a bolsevizmussal szemben immunisabb hadosztálya, mint a meggyötört, de lélekben megacélosodott magyar munkásosztály.

De azért a szociáldemokrata magyar munkásosztály nem tagadja meg a forradalom hagyományait. Elveti magától a bolsevizmus eszközeit, taktikáját és demagógiáját, de megőrzi a márciusi forradalomban megnyilvánult forradalmi föllobbanás eszményét. A márciusi forradalom a munkásosztálynak történelmi erőktől kirobbantott, a pillanatnyi helyzetből fakadó, az elkeseredés elszántságával fütött heroikus fölkelése, szabadságharca volt; — forradalom, amely társadalmi és gazdasági fölkészültség hijján elbukott ugyan, amelynek mérhetetlen gyötrelem és szenvedés volt a következménye, amelyet bolsevik dogma, tehetetlenség és tudatlanság megszentségtelenitett, de amelynek fölemelő jelenségei: a fegyveres önvédelem, a szociálizmus megvalósitásának vágya, a harcos dac, a leküzdhetetlen akadályokba ütköző feladatok megoldására irányuló elszánt küzdelem — olyan hagyományok, amelyek büszkeségei maradnak a magyar munkásosztálynak.

„Minden forradalomban — mondja Marx ‚Polgárháború Franciaországban' cimü tanulmányában — e forradalom valódi képviselői mellett előtérbe tolakszanak mássütetü egyének", csahosok, álforradalmárok, akiket az idő rövidsége miatt a forradalom nem tudott magáról lerázni. Ezek miatt nem szabad a *forradalom ellen* fordulni.

Harc a bolsevizmus ellen: de tisztelet a munkásosztály szabadságharca, hagyományai és tanitásai iránt! Az e harcban elesett vértanuk emléke kitörölhetetlenül belevéső dött a magyar munkásosztály lelkébe.

AZ OKTÓBERI FORRADALOM kiindulási pontjához kell visszatérnie a magyar dolgozó osztályoknak. Nem ez a végcél! A munkásság a Szocializmus felé törekszik. Azonban Október elkerülésével nem vezet ut a szocializmushoz. „Még ha valamely társadalom rá is jött fejlődésének természeti törvényeire — irja Marx a ‚Kapital' előszavában —, mégsem képes természetszerü szakaszokat átugrani . . ." A feudális Magyarországnak Október szakaszán kell áthaladnia, hogy a Szocializmus vágányára kerüljön.

Október a köztársaságot, emberi és politikai jogokat, a korlátlan demokráciát, a feudálizmus megtörését, a parasztság földhözjuttatását, szociális törvényhozást, békét és a népek társadalmába való beilleszkedést jelenti. Október megoldja Magyarország számára az utódállamokkal való megegyezés kérdését, a revánspolitika kioperálása enyhiti a középeurópai államok imperiálista fegyverkezését, kedvezően befolyásolja az utódállamok demokratikus kialakulását, elősegiti a nemzeti kisebbségek problémájának megoldását és Középeurópában a szociálista mozgalom kifejlődését. Az utódállamok és Magyarország cselekvőképes, izmos szociálista pártjai a szocializmus jegyében megoldhatják a dunai medence függő politikai, gazdasági kérdéseit, — megszüntetik Középeurópa macedóniai állapotát, eltávolitják Európa testéről a veszedelmes „magyar kérdést".

* *
*

A MUNKÁSOSZTÁLY természetes letéteményese és örököse az októberi eszmének. Két forradalom gazdag tapasztalata, a proletáriátus forradalmi előiskolázottsága, szervezettsége, a termelésben elfoglalt fontos poziciója, fokozódó kulturális haladása predesztinálják arra, hogy *most* a vezető szerepet vállalja. De vezetőszerepében a forradalom tanulságait kell hasznositani. Meg kell tagadni minden közösséget a kardcsörtető, revánshirdető álnacionálizmussal. A munkásosztály nemzeti érzése az elnyomottak szolidáritásán épül föl, a munkásosztály ellensége valamennyi elnyomónak, küzdelmének célja ezek ellen irányul — még akkor is, ha ezek nemzeti köntösbe bujnak. A nacionálista uszitással szemben az osztályharcot hirdetjük. Ebben az osztályharcban az egyik legfőbb

forradalmi erény az áldozatkészség. És a forradalom vezető osztályának kell a legnagyobb áldozatot hozni a forradalom oltárára. Dolgozni, türni, nélkülözni és szenvedni is kell a forradalomért.

A marxi szociáldemokrácia eleme a harc. Edző küzdelem a munkásosztály gazdasági és politikai fölszabaditásáért, a társadalmi termelés átformálásáért, — de mindig a társadalmi termelés fejlettségének szem előtt tartásával.

Az agrárországban az uj Október legégetőbb problémája: a földkérdés. Ezt kell mindenekelőtt megoldani. Az ipari munkásság szoritsa háttérbe nem egy vágyát, kivánságát, hogy a forradalmi érdek szempontjából sürgős földkérdés megoldható legyen. Áldozatkészségének legfőbb jutalma, hogy ő lesz az irányitásra szoruló parasztság és mezőgazdasági proletáriátus természetes szövetségese és vezére és ezzel együtt a politikai és társadalmi hatalomban egyenjogu részese.

* * *

A POLITIKAI HATALOM BIRTOKA az első lépés a szocializmus felé vezető uton. De nem elég ezt a hatalmat meghóditani. A szellemi és szervezeti fegyverekkel megszerzett birtokállományt meg kell tartani és ki kell fejleszteni: ez a legfőbb probléma.

De a hatalom megtartásáért áldozatokat is kell hozni. A cselekvést nem irányithatják vágyak, hanem a fönnálló társadalmi és gazdasági erőviszonyok alapján a lehetőségek. Másfelől az érett, öntudatosan forradalmi munkásság a materiális hatalom szervezetét, a hadsereget lássa el katonákkal, hogy a forradalom *minden* támadás ellen védekezhessék.

A hamisitatlan demokrácia a többség uralmának a kifejezője. A proletáriátus a demokráciát a szociális hatalmi viszonyok arányában igyekszik odafejleszteni, hogy a burzsoáosztály uralmi jellegét megtörje. Bármely oldalról támad a fegyveres kisebbség a többség uralma ellen — a proletáriátusra támaszkodó demokrácia köteles hatalmát, *ha kell, diktatórikus eszközökkel*, szükség esetén fegyverrel is megvédeni, akaratát, törvényeit a hatalom minden eszközével és fegyverével keresztülerőszakolni.

Ez a bukott magyar forradalomnak egyik legjelentősebb tanulsága.

Hajnalodik. ... Az ellenforradalom épülete recseg-ropog. A forradalmi erők ellenállhatatlan lendülettel törtetnek előre. A munkásosztály osztálytudatosabb, harcrakészebb és szervezettebb, mint valaha volt. A két forradalomnak az utolsó paraszttanyáig terjedő propagandája érleli gyümölcsét. A parasztság eszmél, elégedetlen: Októberre s Szociálizmusra vágyik. A föld alatt erjed az Eszme — a magyar parasztság lelkileg az agrárszociálizmus felé orientálódik. Az ellenforradalom Magyarországában érlelődik az agrárszociálizmus jövő hazája.

A magyar nép tür és szenved és tapossa Kálváriáját, várja a megváltó pillanatot. A fölszabadulás uj harcok és küzdelmek sorozatát jelenti, a demokrácia jegyében, a köztársaságért, a leigázott osztályok politikai szabadságáért, ezen keresztül a dolgozó nép gazdasági és politikai fölszabaditásáért — a Szociálizmusért!

NÉVMUTATÓ.

Ábrahám Dezső 48.
Adler 345.
Ady 5.
Ágoston Péter 168, 263, 431, 445, 447, 464, 467, 469—470.
Allizé (francia megbizott) 340, 446, 467—468, 473.
Alpári Gyula 335, 373, 445, 450.
Andrássy Gyula (gróf) 7, 23, 32—34, 41, 44, 160, 303.
Andréka Károly 475.
Angyal László 253.
Apáthy István 104.
Apponyi (gróf) 451.
Apponyi Albert (gróf) 23, 32, 160, 395.
Apponyi György (főhadnagy) 197.
Apponyi (grófnő) 389.
Arkner József 371—372.
Avramovits Géza (százados) 194.

Bacsó Béla 479.
Badoglio (tábornok) 67.
Bajáki Ferenc 131, 218, 431, 436, 460, 466.
Balázs (őrnagy) 155.
Balla Aladár 187, 369.
Balla István 252.
Balog Vilmos 252.
Baloghy 168.
Baneth Sándor 253.
Bánffy Miklós (gróf) 122.
Bangha (tiszt) 331.
Barát Ármin 253.
Bárdoss (tiszt) 367.
Barkóczy Sándor (báró) 476.
Bart (százados) 196.
Bartha Albert 82, 104, 107—112, 159, 200—201, 293.
Bartha (rendőrorvos) 182.
Batthyány Tivadar 48, 52, 88—90, 112, 159.
Bauer Otto 341, 345, 442—444, 450, 482.
Becker András 399.
Beke Gábor (hadnagy) 195.
Békéssy (ezredes) 311—312, 330.
Belitska 367, 369.
Bengyel (százados) 330—331.
Beniczky (alezredes) 156.
Benyovszky Károly 253.
Berinkey Dénes 67, 168, 172, 180, 202—203, 238—240, 242.
Bernát Ármin 183.
Bethlen István (gróf) 303, 339, 369—370, 447—448, 451—454, 456, 459, 464, 469—473.
Bettelheim Ernő 341, 443, 450.
Bialoszkurszky Géza 253.
Bibó Dénes 478.
Biermann 96.
Bilnitzer (százados) 156.
Biró Albert (hadnagy) 195.
Biró Dezső 73, 75, 179, 264, 296.
Biró Lajos 48—49.
Bobkó Sándor (százados) 155.
Bodnár Gyula 398.
Bogár Ignác 257.
Bokányi Dezső 54, 68, 102, 111, 179, 247, 263, 290, 318, 431, 434, 466.
Bolgár Elek 280—281, 315—316, 365.
Borghese herceg (olasz megbizott) 446—448, 467, 469, 473.
Bornemissza Gyula (báró) 366.

Boroevic (tábornagy) 37, 57—59, 61.
Borsy Aladár 253.
Brand (francia ügynök) 342—343.
Bresán (tábornok) 114, 286.
Brown (professzor) 316, 344, 445.
Bucharin 345.
Buchinger Manó 24, 94—95, 246—247, 257, 301, 445.
Budaházy (százados) 155.
Buday Barna 54.
Buza Barna 52, 134, 168.
Büchler (József) 179.

Charpi (tábornok) 457.
Chlepkó Ede 249.
Clarsin (alezredes) 196.
Clemenceau 69—70, 340—343, 418, 419—422, 426—427, 452—455, 468.
Craenenbrock (alezredes, ezredes) 329, 364, 371, 456, 459—460.
Csáky István (gróf) 469.
Császár Kálmán 253.
Csepi (százados) 157.
Cseresnyés 478.
Csergő Hugó 475.
Csernoch János 54.
Cserny József 303, 377—382, 389, 433.
Csernyák 51, 68.
Cservenka Miklós 5, 84, 111.
Csicserin 338.
Csilléry András 474.
Csiszér János 253.
Csizmadia Sándor 263, 292.
Csuri (vörös katona) 330.
Cunningham (ezredes, angol megbizott) 119, 316, 346, 444—448, 451, 456, 467—470, 472.
Czeben Pál (százados) 193.
Czibor 202.
Czóbel 341.

Dániel Dezső 253.
Deák Gézáné 5.
Denghy Zsolt (százados) 186, 197.
Denikin 346, 418.
Dettre János 252.
Deutsch Julius 345, 443.
Deutsch Leo 346.
Diaz (tábornok, D.-szerződés) 57, 67, 68—69, 71, 102, 114, 116.
Dienes László 264.
Dietz (főkapitány) 179.
Dieu (francia ügynök) 342—343.
Diner-Dénes József 48.
Dobokay 478.
Dormándy Géza (alezredes, ezredes) 60, 65, 67, 196, 344.
Dormándy Henrik (tábornok) 191, 193.
Dovcsák Antal 24, 130, 166, 179, 263, 292, 431, 464.
Dózsa György 133.
Ducynska Ilona 31.

Edelsheim-Gyulai (gróf) 389.
Effinov Grigory 393.
Eldersch Matthias 443.
Elzőg Magdolna 398.
Emesz György 253.
Engi Lajos 384.
Enyedi László 253.
Erdélyi (ellenforradalmár) 229.
Erdélyi Mór 246, 262—263, 292, 346, 431, 437.
Ertzbacher 337.
Eszterházy Móric (gróf) 24.

Fabró Henrik 253.
Farkas (alezredes) 330.
Fáy Albert 253.
Fejérpataky László 475.
Fekete László 312.
Feldmann Pál 441.
Fellner Andor 206.
Fellner Béla 24.
Fényes László 40, 48, 50, 53, 75, 104, 204.
Fenyő Andor 341, 365.
Festetich Sándor (gróf) 201—203, 227—228.
Fetser (püspök) 54.

Fiedler Rezső 263, 292, 302.
Fischer Leo 346.
Foch (tábornagy) 102, 340, 342—343, 426.
Fogarassy 155.
Fous (francia ügynök) 342—343.
Franchet d'Esperay (tábornok) 60, 65, 67—71, 340, 370.
Freeman (hajóskapitány) 336, 342, 343—344, 432.
Frey Josef 346.
Freystadt 332.
Freystädtler Jenő (lovag) 389.
Friedrich István 46, 53, 79—82, 107, 108—109, 112, 200, 203, 229, 390, 469, 473—475.
Frühwirth Mátyás 476.
Fülöp Béla 369.
Füzesséry Emil 253.

Gambetta (ezredes) 120.
Garami Ernő 8, 24, 46, 48—49, 52, 90, 109—110, 119, 129, 130, 145, 160, 162—163, 168, 174—175, 178, 202, 219—220, 222, 224, 243, 246—247, 254, 340, 445, 447, 448, 464, 472.
Garbai Sándor 48—49, 90, 128, 130, 162—163, 167, 174—175, 247, 249, 254, 263, 265—266, 280, 287, 322, 383, 396—397, 431—432, 435, 441, 464.
Gerhát Pál 398.
Gerlits Ede (százados) 193.
Gerő (őrnagy) 124.
Glattfelder (püspök) 54.
Gódor János 398.
Gorton (tábornok) 469—473.
Gömbös Gyula 186—190, 192, 366, 367—370.
Gönczy Gyula 252.
Göndör Ferenc 8, 388.
Görgey 478.
Gratz Gusztáv 7.
Gregory (kapitány) 468.
Gumbel S. E. J. 400.
Guth (Antal) 312.
Guzi János 73, 389.
Gyurkovits Gyula 253.
Gyurocsik (őrnagy) 155.

Haáz Kálmán 179.
Habsburg József 46, 51, 54, 86, 388, 395, 474.
Habsburg József Ferenc 388, 395.
Habsburg Károly 32, 39, 56—57, 64, 86.
Hadik János (gróf) 41, 46—47.
Hajós (követségi titkár) 365.
Hajtás Juon 120.
Hallier (tábornok) 341—342.
Haller István 476.
Hamburger Jenő 95, 173, 215, 217, 263, 338, 349, 351—352, 431, 460, 476.
Harrer Ferenc 468.
Hatvany Lajos 48—49, 68.
Havassy István (főhadnagy) 193.
Haubrich József 247—249, 263, 292, 302—303, 317, 320, 371, 378—379, 385, 396, 431—432, 435—436, 438, 439—440, 445, 447, 460—461, 464, 467, 468.
Hegedüs (tábornok) 475.
Hegyeshalmy Lajos 475.
Héjjas Iván 227, 478 (öccse:) 395.
Hentz Károly 369.
Henneque (tábornok) 325.
Héthy Dezső 399.
Hevesi Gyula 96, 263, 274.
Hindenburg 123.
Hirossik János 465, 475.
Hock János 48, 54, 160, 243.
Hodzsa Milán 104.
Holbán (tábornok) 468.
Hollánok 383.
Horovitz Gábor 53, 432.
Horthy Miklós 39—40, 58, 196, 366, 367, 369—370, 452—453, 457, 459, 466, 477—478.
Hőnig (alezredes) 204.
Hubay Győző (százados) 155.

Huszár Károly 7, 476.
Huttya Ferenc 478.

Illés Arthur 263, 292, 317.
Ippen 465.
Istvánovits (altábornagy) 61.
Izsóf Alajos 252.

Jacobi Roland Károly 253.
Jakab (politikai megbizott) 413.
Jakab Lajos 253.
Jancsik Ferenc 249.
Jancsó Károly 390.
Janda Károly 253.
Jankovits Arisztid (ezredes) 196.
Jánosi Zoltán 48.
Jászi Oszkár 8, 48—49, 52, 68—69, 102, 160.
Jeszenszky Béla 155.
Jeszenszky Ernő (százados) 193.
József (főherceg): l. Habsburg József.
Judenics 346, 418.
Juhász Nagy Sándor 160, 168, 253.
Jukelsohn Isay 393.
Julier Ferenc 326, 425, 437, 452, 454, 456—460.

Kalmár Henrik 263, 431.
Kalmár Hugó 253.
Károly (király): l. Habsburg Károly.
Károlyi György (gróf) 389.
Károlyi Gyula (gróf) 364, 369.
Károlyi Imre (gróf) 476.
Károlyi József (gróf) 154, 231.
Károlyi László (gróf) 125.
Károlyi Mihály 24, 43—46, 48—49, 51—52, 55—56, 68—70, 80—81, 83, 87, 89, 102, 109—110, 112, 114, 117, 119, 124, 133—134, 150, 160—161, 168—169, 200—201, 212—213, 222—223, 234, 238—239, 242—244, 252, 262, 293, 294, 348, 350.
Kautsky 220.
Kelemen Béla 235, 365—370, 452, 458.
Kelen József 96, 292.
Keleti Dénes 476.
Kende Tódor 131.
Kerchnawe Hugó (tábornok) 34, 37, 38—40, 56—57.
Kerekes (ezredes) 107, 330.
Kéri Pál 53.
Kertész Jakab 84, 213.
Király Albert 344.
Kirchner Sándor (alezredes) 76—77, 193.
Kis Jenő (soffőr) 381.
Kiss (politikai megbizott) 413.
Kiss Miklós 84, 213.
(nemeskéri) Kiss Pál (százados) 197.
Kiss Róza 398.
Klofác 32,
Kmety Károly 475.
Kmoskó Károly.
Knaller Győző 464.
Knittelhoffer Ferenc 464.
Kohlmann (őrnagy) 196.
Kolcsak 346, 418.
Kolozsváry Dezső 253.
Kondor Bernát 292.
Konkoly-Thege Andor 253.
Konecsi 229.
Korányi (orvostanár) 14.
Kormos Károly 474.
Korvin Ottó 378, 381, 475.
Kosmovsky József (alezredes) 65, 67.
Kovács Benedek (őrnagy) 195.
Kovács Gábor (százados) 195.
Kovács Lajos 398.
Kovács Tibor 399.
Kozma Endre 252.
Kő (alezredes) 193.
König Tivadar 252.
Körmendy Géza (százados) 195.
Körner Béla 312.
Kövess (tábornok) 58, 60, 65—67.
Krajbig (ezredes) 186.
Kramarz 101.
Kratochwill (ezredes) 194—195, 241, 242, 311, 313—314.
Krausz Alfred (tábornok) 28—29, 38.
Krausz Simon 389, 451.
Kriegner (főhadnagy) 194.

Krolop Hugó 54.
Kulcsár (István) 436.
Kun Béla 96, 152, 177, 179, 181—183, 213, 227—228, 238, 247, 249, 253, 254, 257, 261—264, 266—267, 269, 270, 275, 280—281, 284—287, 288, 290—294, 295, 301, 303—304, 306, 307, 312—313, 315—316, 319, 321, 324, 326, 331, 335—339, 341—342, 344—347, 362, 371—373, 376, 378—379, 381, 388—390, 392, 394, 395, 397, 403, 411, 413—415, 418—423, 425—426, 429—432, 434—439, 441—451, 453, 454—455, 460—465.
Kun Béla (hódmezővásárhelyi) 253.
Kund Elemér 253.
Kunfi Zsigmond 24, 46, 48—49, 52, 65, 83, 90, 109—110, 134, 145, 159—160, 162, 164, 166—168, 174, 178, 202—203, 221, 224, 231, 243, 247—249, 253, 262, 263, 280, 304, 307, 312, 316—318, 320, 322, 341, 345, 378, 383, 386—387, 394, 396, 423—424, 430—437, 439, 441, 466.

Ládai István 263.
Lajkó Ferenc 5.
Lajtos (százados) 371.
Lakatos Géza (százados) 197.
Landler Ernő 389.
Landler Jenő 50—51, 89—90, 166, 173, 174, 176, 202, 215, 221, 242, 244, 247—249, 257, 263, 301, 305, 319, 320, 326—327, 333, 361, 363, 378, 382, 389, 392, 395, 409—411, 414—415, 425—426, 431, 436, 439—443, 454, 456, 458—459, 463—465, 475—476.
Láng Boldizsár 228.
Láng Kálmán 24.
László Jenő 475.
Laxa (tábornok) 60.
Lemberkovits Jenő (százados) 371.
Lengyel Gyula 292, 465.
Lenin 198, 344, 434, 461.
Lers Vilmos.
Lévai Oszkár 5, 84, 305.
Linder Béla 52, 58—60, 67, 70, 79, 80—83, 200, 341.
Lloyd George 342.
de Lobit (tábornok) 325.
Lorx Viktor (ezredes) 107, 192, 200, 475.
Ludendorff 337.
Ludwig (ezredes) 156.
Lukachich (altárbornagy) 27, 50—51.
Lukács Andor 478.
Lukács György 263, 312, 393, 405, 475.
Lukács László 418, 476.

Mabiller (őrnagy) 120.
Mackensen 65, 116, 123—125.
Madarász Emil 465.
Magasházy László (százados) 196, 478.
Magyari Gyula 253.
Májer Ferenc (százados) 196.
Malasits Géza 130.
Maniu Gyula 369.
Mardarescu (tábornok) 325.
Mardeau (hadnagy) 342—343.
Margitay József (százados) 197.
Márki Sándor (ezredes) 111.
Markovits Ernő 254.
Maróthy Géza (alezredes) 193.
Martin Róbert (őrnagy) 193.
Marx 21, 288, 300, 476, 484—485.
Méhely (Kálmán) 129.
Melega Ernő (hadnagy) 196.
Miakits Ferenc 344, 464.
Migray (József) 166, 179.
Mihályffy Vilmos 253.
Mikes gróf (püspök) 234.
Miklós (Móric) 166.
Milec Károly 252.
Minach Mario 155.
Minich József (főhadnagy) 193.
Minnich 381, 415.
Mocár Dezső 253.
Molnár Dezső (altábornagy) 149, 186, 190—191.
Moór Pál 110, 213, 224, 253—254, 380.

Moravek: l. Ostenburg.
Mutschenbacher Emil 54.
Muzsa Gyula 369.

Nagy Ferenc 52.
Nagy Pál (ezredes) 195.
Nagy Vince 112, 160, 168.
(Nagyatádi) Szabó István 145, 160, 168—169, 217—218, 222, 234, 243, 252, 475.
Návay Lajos 44, 383—384.
Nékám (orvostanár) 14.
Német Alfréd 253.
Németh (alezredes) 330.
Neubauer Ferenc 252.
Nopcsa (báró) 478.
Nyékhegyi 116.
Nyisztor György 263.

Odescalchi (herceg) 389.
Odescalchi Károly (herceg, főhadnagy) 197.
Olen Miklós 252.
Orgovány László 381.
Ostenburg-Moravek 331, 367, 478.
Öhm (alezredes) 156, 194.

Pajor Győző (főhadnagy) 195.
Pajor (Rudolf) 179.
Pallavicini Alfonz (gróf) 456.
Pallavicini György (őrgróf) 153, 229, 365, 370, 469.
Pálffy Sándor (gróf, főhadnagy) 197.
Páll György 475.
Papp Lajos (főhadnagy) 194.
Pásthy Ferenc 399.
Pázmándy Dénes 366.
Peidl Gyula 168, 175, 178, 224, 235—236, 247, 254, 254, 445, 460, 463, 466—467, 469, 471, 473.
Pelée (tábornok) 426.
Perczel 478.
Pesan, Petain (tábornok) 340.
Peyer Károly 73, 234—235, 344, 432, 445—446, 449, 451, 464, 467.
Piccione (tábornok) 325.
Pink Tibor (őrnagy) 193.
Pletzger Rezső (báró, őrnagy) 196.
Pogány József 25, 53, 83—85, 106—112, 125, 146, 156—157, 166, 173—174, 176, 200—204, 207—208, 212—213, 215—216, 221, 223—224, 227, 244, 247—249, 263, 266, 269, 285, 288—294, 313, 315—316, 321, 329, 333, 361—364, 371, 424, 431, 438—439, 441, 458—459, 465.
Pokorny (százados) 339, 456.
Politovszky (ezredes) 455, 457, 459—460, 477.
Polónyi Géza 390.
Pongrácz György 156.
Pongrácz Jenő 252.
Pór Ernő 464—465.
Potiorek 193.
Preusz Mór 180, 264, 296, 301.
Prohászka Ottokár 54, 148, 154.
Prónay 367, 478.
Propper (Sándor) 179.
Purjesz Lajos 48.
Puskás János 399.

Raab (alezredes) 311, 330.
Rabinovits József 249.
Racovsky 393.
Rácz Kálmán (százados) 156, 186, 188—189.
Rákos Ferenc 363, 465.
Rákosi György (százados) 197.
Rákosi Mátyás 263, 271—272.
Rakovszky István 389.
Reisz (Mór) 73.
Riesz (százados) 194.
Riffl Sándor (alezredes) 196.
Romanelli (ezredes) 336, 396—397, 437—438, 468.
Rónai Zoltán 104, 166, 168, 249, 254, 263, 274, 386, 389—390, 392—393, 396, 431, 462, 466.
Róth Ottó 249—250.
Rothenstein (Mór) 111.
Rothschild Lajos (báró) 365.
Rothziegl 306.
Rubinek Gyula 54.

Rudas László 96, 228, 421, 436.
Rudas Zoltán 443.

Saárossy-Kapeller Oszkár (százados) 197.
Salm (gróf) 478.
Sándor László 73.
(sárói) Szabó (százados) 198, 224, 305, 332.
Schay Gusztáv (alezredes) 156.
Schiffer (százados) 111.
Schneller (ezredes) 61—64.
Schnetzer Ferenc (tábornok) 469, 473—475.
Schnetzer Kálmán (őrnagy) 196.
Schönborn (gróf) 365.
Schwarc (csepeli) 223.
Schwimmer Róza 48.
Schwoy (őrnagy) 191—192.
Seidler Ernő 249, 264, 332.
Seitz 443.
Seiwirth Gyula (alezredes) 196.
Semsey József 253.
Sigray Antal (gróf) 122.
Simonyi (-huszárok) 367.
Simonyi-Semadam Sándor 389, 476.
Sinat (francia ügynök) 342—343.
Smuts (tábornok) (S.-jegyzék) 279—287, 344, 422.
Somogyi Béla 5, 479.
Somogyi Szilveszter 235.
Soós Károly (tábornok) 191—192.
Stéfán Ágoston 263.
Steinbrück Ottó (százados) 198, 224, 291.
Stielly (százados) 120.
Stocker Antal 252.
Stodola 100.
Stromfeld Aurél 199, 203, 211—212, 240—242, 307, 310—311, 314, 321, 323, 331, 333, 372, 381, 396—397, 421, 424—425, 437, 454, 459.
Sudermann (tábornok) 63.
Sugár Tivadar 31.
Sütő (József) 73.
Svastits (őrnagy) 312.
Szabados Sándor 390.
Szabó Imre 464.
Szabó István (nagyatádi): l. Nagyatádi.
Szabó (százados) (sárói): l. (sárói) Szabó.
Szabó Papp Károly (alezredes) 326.
Szakasits Antal 254.
Szakáll (hadosztályparancsnok) 330.
Szamuely Tibor 177, 263, 269, 288—292, 307, 315—316, 318—319, 331, 343, 347, 390—394, 424, 438—439, 460—461.
Szamuely-testvérek 228.
Szántó Béla 51, 96, 249, 263, 269—270, 288—292, 302, 305—306, 318—319, 321, 362, 382, 393, 402—404, 432, 436.
Szász Károly 54, 87.
Szaszovszky János 398.
Szaton 228.
Széchényi (gróf) 54.
Székely Béla 263, 292.
Székely Gyula (hadnagy) 195.
(ifj.) Székely Miklós 253.
Szekeres Sándor 252.
Szelepcsényi (pap) 232.
Szende Pál 48—49, 52, 80, 160, 168, 202, 223.
Szentmiklóssy György 253.
Szikora Zoltán 252.
Szikra Gyula 75, 238.
Szilágyi Lajos (őrnagy) 186.
Szilágyi József (vezértörzsorvos) 186.
Szilassy Ferenc (százados) 197.
Szilassy Győző (főhadnagy) 197.
Szilassy Zoltán 54.
Szmáth (százados) 194.
Szmrecsányi György 104, 365—366.
Szmuk Antal (főhadnagy) 198, 204, 291.
Szombati János 399.
Szőllősy Aladár (őrnagy) 195.
Szterényi József (báró) 26, 53, 181 193, 233.
Szurmay Sándor (báró) 65—66, 181, 233.

Szvetenay György (báró, ezredes) 196.

Takách-Tolvay: l. Tolvay-Takách.
Takács József 464.
Takács Károly 399.
Tallián Károly 253.
Tálos József 253.
Tavy Tibor (százados) 197.
Teleki Pál (gróf) 193—194, 369, 457, 459.
Textons (százados) 195.
Tisza István (gróf) 24, 31—34, 37—39, 41, 43—46, 52—53, 163, 476.
Tisza Kálmán 290.
Tokay József 312.
Tolvay-Takách József 252, 365.
Toman 450.
Tombor Jenő (ezredes) 198, 200, 240—242.
Tomcsányi (tiszt) 331.
Tomcsányi Vilmos Pál 252.
Tompos Károly (hadnagy) 195.
Tóth István 403.
Török Gábor 305.
Trocki 198.
Troubridge (admirális) 456.
Turi Béla 252.

Ungár (politikai megbizott) 386.
Urváry (ezredes) 211—212.

Vágó Béla 96, 177—178, 249, 263, 291, 305, 314, 333, 378, 395, 409—410, 436, 441, 455, 457, 459, 465, 475.
Vanczák János 179, 421, 438.
Vándor-házaspár 383.
Vántus Károly 249, 263, 295, 376, 429.
Varga Jenő 166, 173, 215, 221, 244, 247, 263, 277, 292, 357, 393, 431, 441, 465.
Varga-különitmény 155.
Varjas (Sándor) 466.
Varjassy Lajos 369.
Várnai Zseni 47.
Váry Albert 253—254, 398.
Vass János 168, 235.
Vass József 252.
Vázsonyi Vilmos 24—25, 44, 46.
Vedres Károly 84, 111.
Viczián István 253, 475.
Vince Lajos (vörösőr) 384.
Vincze Lajos (Kecskemét) 227.
Vincze Sándor 104, 264, 296.
Vilmos (császár) 32.
Vörös Géza (főhadnagy) 194.
Vörös János 399.
Vyx (V.-jegyzék) 104, 113—125, 221, 236, 238—240, 242, 244, 251, 255—256, 265, 279—284, 286, 304.

Waldstätten (tábornok) 59—63.
Wallovich (hadbiztos-ezredes) 78.
Weber (tábornok) 55—58, 63—64, 67, 69.
Weishaus (Aladár) 392.
Wekerle Sándor 24—25, 30, 32—34, 38—41, 44, 55, 65, 388—389.
(ifj.) Wekerle Sándor 389.
Weltner Jakab 24, 48, 111, 147, 165, 174—175, 219, 247—249, 262, 288, 292, 315—316, 319, 322, 383, 394, 396, 431—432, 434—437, 439—441, 445—447, 449, 451, 460—461, 464, 468, 470.
Wenckheim (gróf) 389.
Werner Jenő 84, 183.
Wilson 31—34, 41, 58, 316.
Wisinger (százados) 186.
Wlassics 44, 86,
Wolkenberg Alajos (egyetemi tanár) 252.
Wolkenberg Alajos (rendőrtanácsos) 473.

Zeőke Antal 252.
Zoltán Gyula 202.
Zsiros (őrnagy) 186.

TARTALOM.

Oldalszám

Előszó 7
I. Magyarország a háború előtt 11
II. A magyar munkásosztály 18
III. A világháborúban 23
IV. Az összeomlás
a) Tiszáék utolsó erőfeszitése 28
b) A front fölbomlása 34
c) A forradalom felé 41
V. Október 31. 47
VI. A fegyverszünet
a) A Diaz-szerződés 55
b) A belgrádi katonai egyezmény 64
VII. A forradalom rendjének biztositása 72
VIII. A háborús hadsereg leszerelése 76
IX. Az uj hadsereg 79
X. Belpolitikai átalakulás 86
XI. A munkásosztály a forradalomban 92
XII. A kommunista párt 96
XIII. Az ország megszállása 100
XIV. Pogány minisztert buktat 106
XV. Vyx alezredes 113
XVI. Mackensen internálása 123
XVII. Magyarország gazdasági helyzete 126
XVIII. A birtokreform 133
XIX. A bomlás felé 139
XX. Az ellenforradalom zászlóbontása 148
XXI. A nagy válság 159
XXII. Harcban a bolsevikokkal és az ellenforradalommal . 172
XXIII. Katonatisztek a forradalomban 185
XXIV. A néphadsereg 200

Oldalszám

XXV. Ellentétek a szociáldemokrata pártban 214
XXVI. A forrongó Magyarország 226
XXVII. Március 21.
a) A Vyx-ultimátum 238
b) A Vyx-ultimátum a minisztertanács előtt . 242
c) A szociáldemokrata párt állásfoglalása . . 244
XXVIII. Az utolsó akkordok 251

A PROLETÁRDIKTATURA.

XXIX. Az első órák 261
XXX. A diktatura berendezkedése 265
XXXI. A szociálizálás előmunkálatai 271
XXXII. Smuts tábornok 279
(Térképvázlat: 282.)
XXXIII. Pogány megbuktatása 288
XXXIV. A tanácsköztársaság alkotmánya 295
XXXV. A román hadsereg előnyomulása
a) Debreczen elvesztése 302
b) Hadseregparancsnokság szervezése . . . 306
XXXVI. Május másodika 315
XXXVII. A vörös hadsereg diadalutja.
a) A katonai helyzet 324
b) Az offenziva 326
XXVIII. Tanácsmagyarország külpolitikája 335
XXXIX. A szociálizált közgazdaság.
a) A földbirtok szociálizálása 348
b) Ipar, kereskedelem és közlekedés 353
XL. Az ellenforradalom 360
a) A dunántuli ellenforradalom 361
b) A szegedi ellenforradalmi kormány és a bécsi komité 364
c) Junius 24. 371
XLI A forradalmi terror 374
a) A forradalmi törvényszékek 375
b) A Cserny-csoport 377
c) A felelőtlenek garázdálkodása 382
d) A tusz-szedés 387

Oldalszám

e) A rögtönitélő törvényszék. — Szamuely Tibor 390
f) A terror áldozatai 394

XLII. A vörös hadsereg fölbomlása.
a) A fölbomlás oka 401
b) A bomlás lavinája 410
c) A vörös hadsereg visszavonulása 418

XLIII. Szociáldemokraták és kommunisták 428
XLIV. A bécsi követségen 441
XLV. A tiszai hadjárat. — A hazaárulók: Horthy Miklós, Bethlen István és Julier vezérkari főnök . . 452
XLVI. A tanácskormány lemondása. — A Peidl-kormány 460
XLVII. A rémuralom 474
Mérleg 480
Névmutató 488

Buchgewerbehaus M. Müller & Sohn, München, könyvnyomdája.

Utószó

Böhm Vilmos 1880. január 6-án született Budapesten. Műszerészként a Vasas Szakszervezet vezetői közé választották 1909-ben, magánúton leérettségizett, 1911-től tagja volt a Szakszervezeti Tanácsnak és 1913-tól a Szociáldemokrata Párt vezetőségének. A háború végén tartalékos főhadnagyként szerelt le. Az őszirózsás forradalom után hadügyi államtitkár, majd hadügyminiszter volt. Részt vett 1919-ben a két munkáspárt egyesülésében, majd a Tanácskormányban. Előbb szocializálási, majd hadügyi népbiztosként, áprilistól a keleti hadsereg parancsnokaként, május elejétől az egész Vörös Hadsereg főparancsnokaként működött. A Tanácsköztársaság helyzetének válságosra fordulása idején őt küldték ki Bécsbe, hogy tárgyaljon az antant képviselőivel egy lehetséges modus vivendi kialakításáról. Nem rajta múlt, hogy az általa kialkudott szakszervezeti kormány élete oly rövid lett. A bukás után Bécsben szervezte az emigrációt: Kunfival, Rónaival, Garbaival együtt létrehozta a Világosság emigrációs csoportot. Részt vállalt a népbiztosok megmentésére, az üldözöttek segélyezésére, a fehérterror felszámolására irányuló nemzetközi akciók szervezésében. Az osztrák baloldal és a szélsőjobb 1934. februári fegyveres összecsapása után Csehszlovákiába menekült, s bekapcsolódott az ottani magyar szociáldemokrata mozgalomba. 1938 végén, a müncheni döntés után Svédországba menekült. Részt vett Willy Brandttal, Bruno Kreiskyvel együtt az ún. kisinternacionálé szervezésében. Közben a stockholmi angol követség sajtófigyelő szolgálatánál dolgozott. Helyzetét felhasználta arra, hogy kapcsolatot teremtsen a magyar szociáldemokrata párt és az angol munkáspárt között, s egyéb úton is megnyerje az angol köröket Magyarország háború utáni demokratikus átalakulásának támogatására. Magyarország német megszállása után az elsők között hívta fel a figyelmet a magyarországi zsidóság deportálására, egyik kezdeményezője volt a svéd mentőakciónak.

1945 végén hazatért, tanácsadóként részt vett a szociáldemokrata párt vezetésében. Híve volt a Szovjetunióval és a szomszédos országokkal való baráti kapcsolatok építésének. A két munkáspárt együttműködé-

sében a magyar demokrácia biztosítékát látta, egy későbbi időpontban az egyesülést is elképzelhetőnek találta, de az adott pillanatban határozottan ellenezte. 1946. május 1-jétől stockholmi követként dolgozott, 1948 nyarán azonban lemondott, Svédországban maradt. Még megírta Másodszor emigrációban c., az 1945 utáni eseményeket elemző s egyben politikai végrendeletét is tartalmazó visszaemlékezését.

1949. október 28-án hunyt el Stockholmban. Temetésén megjelentek, beszédet mondtak a svéd, a német és az osztrák szociáldemokrata párt képviselői.

* * *

A *Két forradalom tüzében* c., 1923-ban megjelent könyvét nemcsak szemlélete, de forrásbázisának gazdagsága, ebből következően tényszerűsége is kiemeli a hasonló munkák sorából. A könyv a Verlag für Kulturpolitik kiadásában Münchenben jelent meg, de Ausztriában a Bécsi Magyar Kiadó emblémájával ellátva is forgalomba került. Tekintettel a magyar forradalmak iránt más országokban is megnyilvánuló érdeklődésre, s minthogy az e témában megjelent irodalomból Böhm könyvét találták a legjobbnak, 1924-ben német nyelven is kiadták *Im Kreutzfeuer zweier Revolution* címen.

1946-ban a Népszava Könyvkiadó gondozásában jelent meg a könyv második kiadása, Magyarországon azonban ekkor került először legálisan forgalomba. A második kiadás szövege – szem előtt tartva a kommunistákkal ekkor kívánatosnak minősített baráti kapcsolatokat – helyenként eltér az elsőtől.

A jelen kiadás – minden változtatás nélkül – az 1923-as szöveget nyújtja.

A kötetben Böhm Vilmos eredeti jegyzetei szerepelnek, ezeken túlmenő, további magyarázatokkal nem kívántuk terhelni a kötetet.

Szücs László

A borító- és kötésterv Janecska Mihály munkája

A kiadásért felel a Gondolat Könyvkiadó igazgatója
ISBN 963 282 3575

Kner Nyomda, Gyomaendrőd, 1990
Munkaszám: 108
Felelős vezető: Balog Miklós

Felelős szerkesztő: Tamási Erzsébet
Műszaki vezető: Tóbi Attila
Műszaki szerkesztő: Hodu Pálné
Megjelent 43,61 (A/5) ív terjedelemben
az MSZ 5601–59 és 5602–55 szabvány szerint

194 Ft

G·O·N·D·O·L·A